كشف الباري
عما في
صحيح البخاري

تصنيف

حضرت مولانا سليم الله خان

مولانا شاہ فیصل

وحاجی

كشف الباري

عما في

صحيح البخاري

النفقات، الأطعمة، العقيقة، الذبائح والصّيد،
الأضاحي، الأشربة، المرضى، الطب

تاليف ← صدر وفاق المدارس مولانا سليم الله خان مد ظله العالي
شيخ الحديث جامعه فاروقيه كراچي

ترتيب وتحقيق ← مولانا ابن الحسن عباسي استاذ جامعه فاروقيه كراچي

ترجمه ← مولانا شاه فيصل فاضل وفاق المدارس، امداد العلوم

خصوصيات

جلد ۱۳

① د احاديثو تخريج
② د تعليقات بخاري تخريج كول
③ د اسماء الرجال مختصر تعارف
④ د گرانو لغاتو لغوي صرفي او نحوي حل
⑤ ماقبل باب سره د ربط په باره كښې پوره تحقيق
⑥ د شرحې د هرې خبرې په حاشيه كښې حواله وركول
⑦ د ترجمة الباب مقصد په بيانولو كښې پوره تحقيق
⑧ د مختلفو مذاهبو تحقيقي بيان او بيا د مذهب حنفي ترجيح
⑨ د حديث اطراف بيانول چه په بخاري كښې داحديث په كوم كوم ځائې كښې دې

خورونكي فيصل كتب خانه محله جنگى پيښور
موبائل:- ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

دکتاب نوم:- کشف الباری عما فی صحیح البخاری

جلد: النفقات، الأطعمة، العقیقة، الزبائح والصید، الأضاحي، الأشربة، المرضي، الطب

شارح: صدر وفاق المدارس شیخ الحدیث مولانا سلیم الله خان مدظله العالی

ترتیب وتحقیق: مولانا ابن الحسن عباسی استاذ جامعه فاروقیه کراچی

پښتو مترجم: مولانا شاه فیصل فاضل امداد العلوم و وفاق المدارس
ایم اے اسلامیات وعربي پېښور یونیورسټي

د کشف الباري د پښتو اور فارسۍ د ترجمې د حقوقو په حقله وضاحت

د ملاویدو پتې: د فیصل کتب خانه پېښور څخه علاوه

- رشیدیه کتب خانه اکوړه خټک
- علمیه کتب خانه اکوړه خټک ۰۹۲۳۶۳۰۵۹۴
- مکتبه رشیدیه کوئټه ۰۸۱۲۶۶۲۲۶۳
- مکتبه عثمانیه کانسی روډ کوئټه ۰۳۰۱۳۷۳۷۰۳۰
- مکتبه یوسفیه کانسی روډ کوئټه ۰۳۲۱۰۸۲۸۹۳۰
- راشد کتب خانه چمن ۰۳۰۰۳۸۹۶۳۵۳
- مکتبه عمریه تاج میر روډ چمن بلوچستان
- مکتبه علوم اسلامیه تاج میر روډ چمن بلوچستان ۰۳۳۳۷۹۵۸۶۹۶
- مکتبه حقانیه چمن ۰۳۳۳۷۷۵۲۲۱۹
- صداقت کتب خانه قندهار افغانستان ۰۷۸۷۷۴۲۳۲۱
- مکتبۀ رحمانیه قندهار افغانستان ۰۷۹۷۷۳۵۲۸۱
- مکتبه عبد الحي قندهار افغانستان ۰۷۰۰۸۲٤۳٤
- اسد الله کتب خانه قندهار افغانستان ۰۷۰۷٤۷۷۶۲۷
- مکتبۀ غفاریه قندهار افغانستان ۰۷۰۰۳٤۱۷٤۹
- مکتبۀ رشیدیه قندهار افغانستان ۰۷۷۲۲۱۰۷۰۹
- مکتبۀ حبیبیه قندهار افغانستان ۰۷۹۹٤٤۷٤۱۳
- مکتبة القدس قندهار افغانستان ۰۷۰۷۹٤۸۵۵۹
- قدرت کتب خانه کابل افغانستان ۰۷۹۹۲۱۹۲۰۳
- عبد المجید کتب خانه جلال آباد ۰۷۰۸۱۹۷۷۴۹
- شاهین کتب خانه خوست افغانستان
- بلال کتب خانه خوست افغانستان
- اسلامی کتب خانه خوست افغانستان ۰۷۹۹۳۱۰۲۴۷

فهرست مضامین

شمیره	مضمون	صفحه

شميره	مضمون	صفحه

۱۳- باب أَكْلِ الْجَرَادِ

۱۵ - باب التَّسْمِيَةِ عَلَى الذَّبِيحَةِ، وَمَنْ تَرَكَ مُتَعَمِّدًا

شمیره	مضمون	صفحه

شميره	مضمون	صفحه

شميره	مضمون	صفحه

۱۲ - باب مَا يُؤْكَلُ مِنْ لُحُومِ الأَضَاحِي وَمَا يُتَزَوَّدُ مِنْهَا

۷۷ - كتاب الأشربة

شميره	مضمون	صفحه

۱۲- بَاب اسْتِعْذَابِ الْمَاءِ

۱۳- بَاب شَوْبِ اللَّبَنِ بِالْمَاءِ

۱۴- بَاب شَرَابِ الْحَلْوَاءِ وَالْعَسَلِ

۱۵- بَاب الشُّرْبِ قَائِمًا

شمیره	مضمون	صفحه

صفحه	مضمون	شمیره

شمیره	مضمون	صفحه

۸- باب عیادة النساء الرجال

۹- باب عیادة الصبیان

۱۱- باب عیادة المشرك

۱۳- باب وضع الید علی المریض

۱۴- باب ما یقال للمریض وما یجیبُ

۱۶- باب قول النبی انی وجعٌ او وا راساهُ او اشتد بی الوجعُ

شمیره	مضمون	صفحه

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

کِتَابُ النَّفَقَاتِ

(الاحادیث: ۵۰۳۴-۵۰۵۷)

کتاب النفقات په پنځه پنځوس مرفوع احادیثو باندې مشتمل دې. په دې کښې درې احادیث معلق دی. د کتاب النفقات اکثر احادیث په صحیح بخاری کښې وړاندې تیر شوی دی صرف درې احادیث په دې کښې امام بخاری ﷫ په اول ځل ذکر کړی دی په دې کښې یو حدیث متفق علیه دې. په کتاب النفقات کښې د صحابو کرامو ﷡ اود تابعینو نه امام بخاری درې آثار ذکر کړی دی. د ذکرشوؤ احادیثو اوآثارودپاره امام بخاری په کتاب النفقات کښې ۱۱۴ بابونه قائم کړی دی.

....

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

٧٢=كِتَابُ النَّفَقَاتِ

د نفقې اصطلاحي او شرعي معنى: نفقه لغت كښې هغه څيز ته وائي كوم چه سړې په خپل اهل وعيال باندې خرچ كړي. (١) دا خو يا د (نفوق) نه مشتق دې، چه ددې معنى دهلاكت ده. وائي چه (نفقة الدابة... نفوقا) څناور هلاك شو. په طور د نفقه خرچ كولو والا څيز هم چونكه ختميږي ددې وجې دى ته نفقه وائي. اويا دا د(نفاق) نه ماخوذ دې چه ددې معنى رائج كيدل ده. وائي چه ((نفقت لسلعة.... نفاقا)) سامان روان شو، رائج شو، خرچ شو. (٢)

دهدايه په مشهوره شرح (عناية) كښې دى چه (نفقه) اسم دې او (انفاق) (خرچ كولو والا) معنى كښې راځي. د نفقه نه مراد د يو څيز دپاره داسې اسباب مهيا كول چه دهغې په ذريعه هغه څيز قائميدل ممكن پاتې شي. (٣) او خرچ كولو سره دا اسباب مهيا كړې شي.

(وفي الاصطلاح عبارة عما وجب لزوجة أو قريب: اومملوك من الطعام واللباس والسكنى) (٤)

دشريعت په اصطلاح كښې دنفقه اطلاق د ښځې اواهل وعيال دپاره دانسان په ذمه لازم طعام، لباس او استوګنه باندې كيږي او (عرفا) ددې اطلاق صرف په طعام باندې كښې. (٥)

اسباب نفقه :د نفقه اسباب دريږي. ① زوجيت ② قرابت ③ملك ملك.

داشان كه يوسړى ديو بل سړي د منفعت په وجه محبوس دې نو د هغه نفقه هم به باندې به وي. (٦)

١=باب فَضْلِ النَّفَقَةِ عَلَى الأَهْلِ

وقول الله تعالى: [وَيَسْـَٔلُوْنَكَ مَاذَا يُنْفِقُوْنَ، قُلِ الْعَفْوَ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُوْنَ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ] (البقره : ٢١٩)

قوله: وَقَالَ الْحَسَنُ الْعَفْوُ الْفَضْلُ: حضرت امام بخاري رحمه الله دخپل عادت مطابق په ترجمة الباب كښې آيت كريمه ذكر كړې دې.[وَيَسْـَٔلُوْنَكَ مَاذَا يُنْفِقُوْنَ قُلِ الْعَفْوَ] يعنى خلق ستاسو نه تپوس كوي چه هغوى څه خرچ كړي؟ تاسو ورته اووايې (عفو). په دې ايت كريمه

---

(١) الدر المختار: ج:٢ ص:٦٩٩)-
(٢) الدر المختار ج/٢، ص/٦٩٩، وفتح القدير: ١٩٣/٤، و ارشاد السارى :: ج:١٢ ص:١٢١،)
(٣) العناية هامش فتح القدير:١٩٢/٤،)
(٤) تنوير الابصار : ٢/٦٩٩، ارشاد السارى : ١٢١/١٢).
(٥) الدرالمختار:٦٩٩/٢.
(٦) فتح.التقدير: ١٩٣/٤)

کښې د «عفو» دوه معنې بيان کړې شوې دی.
① آيت کريمه کښې عفو نه صدقه مفروضه مراد ده.د صدقه مفروضه مراد اخستلو په صورت کښې بياد مفسرينو درې اقوال دی:
رومبې قول : رومبې قول دادې چه ددې نه مراد زکوة دې، دلته اجمالاً ذکر دې. او احاديث کښې بيا ددې تفصيلات ذکر کړې شوی دی، ددې قول مطابق آيت منسوخ شوې نه دې.([1])
دويم قول : دويم قول دادې چه ددې نه مراد صدقه ده چه د زکوة د وجوب دنازليدو نه وړاندې مسلما نانو باندې واجب وه. د امام کلبی رحمت الله عليه په روايت کښې دی.
چه ددې آيت کريمه ناز ليدونه پس سره زر، سپين زر او مال څناور لرلووالا خلقو به د ټول کال خرچه په انداره ايښوده او باقی مال به ئې صدقه کولو، ترديې پورې چه د زکوة آيت نازل شو نودې سره مذکوره آيت منسوخ شو.([2])
دريم قول:دادې چه د زکوة نه علاوه هم د سړی په مال کښې څه حق واجب دی. هغه مراد دې. دجمهورو عالمانو په نيز اګرچه أزکوة نه مس سری مه مال کښې شه زيات حق واجب نه دی ليکن دبعضر حضرا توبه نيز أزکوة ند محلاوه هم مه مال کښې حق واجب دې چه د هغې مقدار متعين نه دې بلکه دسړی رائې باندې منحصر دې. نو علامه بنوری رحمه الله په معارف السنن کښې ليکی چه : «وبعض السلف يرى أن فى المال حقا سوى الزكوة ولكنه غير منضبط مفوض الى رأى المبتلى به وهو المختار» ([3])
دا حضرات سنن ترمذی کښې دحضرت فاطمه بنت قيس رضي الله عنها روا يت نه استدلال کوی چه حضور نبی کريم ﷺ فرمائی چې «ان فى المال حقا سوى الزكوة»
ليکن جمهور علماء فرمائی چه دا حد يث مضطرب المتن دې، نو ابن ماجه هم دا روا يت دې الفاظو سره نقل کړې دې. «ليس فى المال حق سوى الزكوة» امام ترمذی هم ددې حد يث تضعيف کړې دې.([4])
② آ يت کريمه کښې «عفو» په بله معنی کښې دصدقه نافله دپاره استعمال شوې دې. يعنی آ يت کښې «عفو» نه نفلی صدقه مراد ده، په دې صورت کښې د «عفو» مختلف تعبيرات کړې شوی دی.

---

[1]) تفسير كبير للامام الرازي :۵۲/۶)
[2]) الجامع احکام القران للقرطبی:۳/۶۱، ۶۲، ۳/۶۲.
[3]) معارف السنن کتاب الزکوة: ۵/۶۱، ۶۲)
[4]) اوګورئی سنن التر مذی کتاب الزکوة باب ماجاء أن فى المال حقا سوى الزكوة رقم الحديث : ۶۶۰، وسنن ابن ماجه کتاب الزکوة باب ماأدی زکوته ليس بکنز رقم الحديث: ۱۷۸۹ نومحدثين دمضطرب المتن مثال کښې دا حديث پيش کوی، اوګورئی. لقط الدور بشرح متن نخبة الفکر : ۹۴ ، وتيسير مصطلح الحديث: ۱۱۲).

بعضو وئیلی دی چه د (عفو) نه هغه مال مراددې چه دبنیادی اخراجاتو او ضرروتونو نه بچ شی[1]
بعضو وئیلی دی چه ددې نه هغه مال مراد دې چه دهغې خرچ کولو سره سرې تنگ نه وی او نه دې سره ورته پریشانی راشی اونه در په در شی. [2]

لیکن مقصد ددې ټولو تعبیرا تو نه هم یو دې یعنی (ما فضل من العیال) هغه مال چه دسړی او دده د کور د اخراجا تو نه زیات وی.داشان مال ته نفلی صدقه وئیلې شی. آ یت کریمه کښې ددې وضاحت کړې شوې دې.

ابن ابی حاتم ددې آ یت شان نزول کښې یو مرسل روایت نقل کړې دې چې حضرت معاذ بن جبل رضی الله عنه او حضرت ثعلبه رضی الله عنه نه روا یت دې چه دوی دواړو دنبی کریم ﷺ نه تپوس اوکړو چې زمونږ بچې او مال غلامان شته دې،مونږ څه خرچ کړو؟ نو په دې سوال باندې دا آیت مبارک نازل شو.[3] چې ددې حاصل دادې چې د بال بچ او اهل وعیال نه څه بچ شی هغه په طور د نفلی صدقې خرچ کوئی، شارح بخاری ابن بطال رحمه الله لیکی چې:

((فروی عن اکثر السلف ان المراد بذلك صدقة التطوع))[4]

دصدقه نه مراد ثواب دې یعنی ددې نفقې به ده ته ثواب ملاو یږی. مجازی طور په ثواب باندې د صدقه اطلاق کړې شوې دې. حقیقی طور صدقه مراد نه ده ځکه چه زوجه هاشمیه نفقه هم په خاوند باندې واجب ده. او دهاشمیه دپاره صدقه اخستل جائز نه دی. ددې وجې د صدقه نه مجازی ثواب مراد دې [5]نفقه واجب ده، په دې باندې د صدقه اطلاق اوکړو او دې طرفته اشاره اوشوه چې د واجب کیدو دامطلب نه دې چې په دې به ثواب نه ملاو یږی.
مهلب وائی چې:

(النفقة على الأهل واجبة بالأجماع وإنما سماها الشارع صدقة خشية أن يظنوا أن قيامهم بالواجب لا أجرلهم فيه وقدعرفوا مافي الصدقة من الأجر فعرفهم أنها لهم صدقة حتى لايخرجوها إلى غير الأهل إلا بعد أن يكفوهم المؤونة ترغيبالهم في تقديم، الصدقة الواجبة قبل صدقة التطوع) [6]

[۵۰۳۶] حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ يَزِيدَ الْأَنْصَارِيَّ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ فَقُلْتُ عَنِ النَّبِيِّ فَقَالَ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ «إِذَا أَنْفَقَ الْمُسْلِمُ نَفَقَةً عَلَى أَهْلِهِ وَهُوَ يَحْتَسِبُهَا، كَانَتْ لَهُ صَدَقَةً». [ر: ۵۵]

[1] تفسیر القران العظیم لابن کثیر: ۲۵۶/۱)
[2] روح المعانی: ۱۱۵/۲)
[3] فتح الباری: ۶۲۲/۹ عمدة القاری: ۱۲/۲۱ ارشاد الساری: ۱۲۲/۱۲)
[4] شرح ابن بطال: ۵۲۸/۷)
[5] فتح الباری: ۶۲۳/۹ وارشادالساری: ۱۲۲/۱۲)
[6] ارشاد الساری: ۱۲۲/۱۲ و فتتح الباری: ۶۲۳/۹)

[٥٠٣٧] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «قَالَ اللَّهُ أَنْفِقْ يَا ابْنَ آدَمَ أُنْفِقْ عَلَيْكَ». [ر: ٤٤٠٧]

[٥٠٣٨] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ قَزَعَةَ حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ ثَوْرِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَبِي الْغَيْثِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ النَّبِي - صلى الله عليه وسلم - «السَّاعِي عَلَى الْأَرْمَلَةِ وَالْمِسْكِينِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، أَوِ الْقَائِمِ اللَّيْلَ الصَّائِمِ النَّهَارَ». [٥٢٢٠، ٥٢٢١]

په سند كښې د ابوالليث نه سالم مراد دې چې دعبدالله بن مطيع آزاد شوې غلام وو. دا حديث دلته بخاري كښې په رومبي ځل راغلې دې. مخكښې كتاب الادب كښې هم حضرت امام بخاري رحمه الله دا ذكر كړې دې.([1])

نبى كريم ﷺ لا فرمائيلى دى چې كونډې او مسكين دپاره محنت كوونكې دا الله ﷻ په لار كښې جهاد كولو، يا دشپې عبادت كوونكى او د ورځې روژه نيوونكى په شان دې.

(أرملة) هغه ښځې ته وائى چه دهغې خاوند مړ شوې وى، كونډه.([2]) (ساعي) نه مراد هغه سړې دې چې د كونډې اومسكين د فائدې دپاره كوشش نه كوى، حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چې: «ومعنى الساعى الذى ويحىٔ فى تحصيل ماينفع الارملة والمسكين»([3])

دحديث ترجمة الباب سره مناسبت: دې حديث كښې د مسكين او د كونډې د خدمت كولو فضيلت اګر چې عام بيان شوې دې ليكن ظاهر دى چې د سړى اقاربو كښې هم كه څوك په دې دواړو صفتونو سره متصف كيد يشى، څوك كونډه كيد يشى، مسكين كيد يشى. نوكله چې په دې حديث پاك كښې د اجنبى او پردى دپاره دا فضيلت بيان كړې شوې دې نو د نزدې رشته دار دپاره مذكوره فضيلت په طريق اولى به ثابت وى، نو علامه قسطلانى رحمه الله فرمائى چې:

«مطابقة الحديث للترجمة من جهة إمكان اتصاف الأهل أى الأقارب بالصفتين المذكورتين، وإذا ثبت هذا الفضل لمن ينفق على من ليس له بقريب ممن اتصف بالوصفين فالمنفق على المتصف بهما أولى»([4])

---

[1]) (٥٠٣٨) الحديث أخرجه البخارى فى كتاب النفقات، باب فضل النفقة على الأهل رقم الحديث: ٥٠٣٨، وأيضا أخرجه البخارى فى كتاب الأدب باب الساعى على الأرملة رقم الحديث: ٥٦٦٠ وأيضا باب الساعى على المسكين رقم الحديث: ٥٦٦١، وأخرجه مسلم فى كتاب الزهد والرقاق، باب الإحسان إلى الأرملة والمسكين واليتيم رقم الحديث: ٢٩٨٢، وأخرجه النسائى فى كتاب الزكوة: ٢٧٧/١، وأخرجه الترمذى فى أبواب البر والصلة: ٢٧/٢ أخرجه ابن ماجه فى التجارة: ١٥٥/١).

[2]) مجمع بحار الانوار ٣٨١/٢، والنهايه لابن الاثير: ٢٦٦/٢).

[3]) فتح البارى: ٦٢٤/٩)

[4]) ارشاد السارى: ١٢١/١٢، فتح البارى: ٦٢٤/٩).

حضرت امام بخاری رحمه الله د «فَضْلِ النَّفَقَةِ عَلَى الأَهْلِ» ترجمة الباب قائمولو نه پس دا آیت ذکر کړې دې او ددې بلې معنی طرفته ئې اشاره کړې ده چې اول د اهل وعیال نفقه د سړی په ذمه ضروری ده، بیا ددې نه زیات که بچ کیږی نو هغه د نفل صدقه په طور خرچ کولې شی.

قوله: وَقَالَ الحَسَنُ العَفْوُ الفَضْلُ: دا د حسن بصری رحمه الله تعلیق دې، فرمائی چې په آیت کښې د «عفو» نه هغه مال مراد دې چې دضروریاتو او نفقې نه زیات وی. عبد بن حمید دا تعلیق موصولاً نقل کړې دې.[1]

قوله: حدثنا ادم عن ابی مسعود الانصاری فقلت عن النبی ﷺ فقال عن النبی ﷺ: په دې کښې «قلت» قائل شعبه دې یعنی شعبه عدی بن ثابت نه تپوس اوکړو چې دا روایت د نبی کریم ﷺ نه مرفوعًا منقول دې؟ نو هغوی جواب ورکړو او ددوئ تصدیق ئې اوکړو. نود اسماعیل په روایت کښې ددې تصریح شته دې.[2]

دا روایت په کتاب الایمان کښې تیر شوې دې. هغه ځائې کښې په دې باندې بحث شوې دې.[3]

حاصل دادې چې مسلمان کله په خپل اهل وعیال باندې د ثواب او اجر په نیت خرچ کوی نودا خرچ دده دپاره صدقد ده

[۵۰۳۹] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ سَعْدٍ -رضى الله عنه- قَالَ كَانَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- يَعُودُنِي وَأَنَا مَرِيضٌ بِمَكَّةَ، فَقُلْتُ لِي مَالٌ أُوصِي بِمَالِي كُلِّهِ قَالَ «لاَ». قُلْتُ فَالشَّطْرُ قَالَ «لاَ». قُلْتُ فَالثُّلُثُ قَالَ «الثُّلُثُ، وَالثُّلُثُ كَثِيرٌ، أَنْ تَدَعَ وَرَثَتَكَ أَغْنِيَاءَ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَدَعَهُمْ عَالَةً، يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ فِي أَيْدِيهِمْ، وَمَهْمَا أَنْفَقْتَ فَهُوَ لَكَ صَدَقَةٌ حَتَّى اللُّقْمَةَ تَرْفَعُهَا فِي فِي امْرَأَتِكَ، وَلَعَلَّ اللَّهَ يَرْفَعُكَ، يَنْتَفِعُ بِكَ نَاسٌ وَيُضَرُّ بِكَ آخَرُونَ». [ر: ۵۶]

حضرت سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه فرمائی چې مکه مکرمه کښې زه بیمار اووم. نبی کریم ﷺ زما عیادت دپاره راغلې وو، ما عرض اوکړو چې ماسره مال دې، آیا زه دخپل ټول مال وصیت اوکړم. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چې نه، ما تپوس اوکړو چې دنیم مال، حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چې نه، ما عرض اوکړو چې دثلث، حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چې کولې شی. اګر چې دا هم زیات دې، بیا ئې اوفرمائیل چې خپل رشته دار مالدار پریښودل تاله ددې نه زیات بهتر دی چې ته هغوی داسې حالت کښې پریږدې چې هغوئ خلقو ته لاس نیسی، ته چې په دوئ باندې څه هم خرچ کوې هغه ستا دپاره صدقه ده. تر دې

[1] فتح الباری :۶۲۲/۹، تعلیق التعلیق: ۴۸۰/۴، عمدة القاری :۲۱/۲۱، وارشاد الساری :۱۲۱/۱۲، ۱۲۲).

[2] وارشاد الساری :۱۲۳/۱۲، فتح الباری :۶۲۲/۹).

[3] کشف الباری :۷۴۴/۲، باب ماجاء ان الاعمال باالنیة والحسبة).

پورې چې نمړئی هم چې ته دخپلې ښځې په خله کښې ورکوي.

قوله: العالة: الفقراء يتكففون: يمدون أكفهم يسألون الناس: دا حديث پاك كتاب الوصايا كښې تير شوې دې، هلته دې باندې تفصيلى بحث شوې دې.

٢= باب وُجُوبِ النَّفَقَةِ عَلَى الأَهْلِ وَالْعِيَالِ.

امام بخارى رحمه الله په اول باب کښې د نفقه فضيلت او په دې باب کښې د وجوب ذکر فرمائيلې دې، داهل وعيال نفقه بالاجماع واجب ده.[1]

نفقه کښې به دچا دحالت اعتبار وى: البته په دې کښې اختلاف دې چې نفقه واجب کيدو نه پس به دچا د حالت اعتبار وى، دخاوند د حالت يا دښځې دحالت؟

① د حضرت امام شافعى رحمه الله مسلك دادې چې په دې کښې دخاوند د حالت اعتبار به وى، خاوند كه مالدار وى نو نفقه د اغنياء به واجب وى. كه غريب وى نو نفقه د فقراء به واجب وى.[2] صاحب هدا يه په احنافو کښې د امام کرخى رحمه الله هم دا مسلك نقل کړې دې.[3] اوعلامه ظفر احمد عثمانى رحمه الله په اعلاء السنن کښې هم دې قول دحنفيه ته ظاهر الروايت وئيلې دې.[4]

ددى مسلك دليل يو خو دا يو آيت دې چې [لِيُنْفِقْ ذُوْسَعَةٍ مِّنْ سَعَتِهٖ ؕ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهٗ فَلْيُنْفِقْ مِمَّآ اٰتٰىهُ اللّٰهُ ؕ][5] آيت كريمه کښې دسړى د حالت اعتبار کړې شوې دې چې هغه دخپل وسعت او خپل استطاعت مطابق خرچ كرى.

دويم دليل د حضرت معاويه قشيرى رضي الله عنه هغه حديث دې چې كوم امام ابو داود رحمه الله، امام نسائى رحمه الله، ابن ماجه رحمه الله، حاكم رحمه الله او ابن حبان رحمه الله نقل کړې دې. هغه فرمائى چې «اتيت رسول الله ﷺ فقلت ما تقول فى نسائنا: قال: فَأَطْعِمُوهُمْ مِمَّا تَأْكُلُونَ واكسوهن مماتكتسون ولا تضربوهن ولا تقبحوهن» په دې حديث کښې به د سړى د حالت اعتبار شوې دې.

② دويم مسلك د امام مالك رحمه الله دې، د دوى په نيزد اول مسلك بالكل برعكس نفقه کښې ښځې د حالت اعتبار به وى. ښځه كه ما لداره وى نو نفقة د اغنياء اوكه غريبه وى نو نفقة فقراء به واجب وى. ابن قدامه په المغنى کښې امام ابوحنيفه رحمه الله همدا قول نقل کړې دې.[6]

ددې مسلك دليل دا آيت كريمه دې [وَعَلَى الْمَوْلُوْدِ لَهٗ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوْفِ ؕ] په دې آيت مبارك کښې «مَعْرُوْفِ» نه مراد كفايت دى يعنى د ښځې حالت اعتبار نه هغه نفقه دده دپاره كفايت

---

[1] شرح البخارى لابن بطال:۷/۵۳۰، فتح البارى: ۶۲۵/۹، عمدة القارى:۲۱/۱۳).
[2] المغنى ابن قدامة كتاب النفقات:۱۵۷/۸).
[3] الهداية باب النفقة:۴۳۷/۲)
[4] اعلاء السنن ابواب الفقر باب تعتبر حال الزوج فى الفقر: ۲۸۹/۱۱).
[5] سورة الطلاق الا:۷)
[6] اعلاءالسنن:۲۸۹/۱۱)

او کړی.[1]

دویم دلیل د هنده رضی الله عنها حدیث دی چې حضور نبی کریم ﷺ هغې ته فرمائیلی وو چې (خذی ما یکفیك وولدك بالمعروف) په دې کښې دخاوند دحالت اعتبار په ځائې دحضرت هنده رضی الله عنها دپاره کفایت کولو پیش نظر ایښودې شوې دې.[2].

۞ حضرات حنابله مسلك دې چې د ښځې خاوند د واړو د حالت اعتبار به کولې شی[3] د رمختار کښې دی چې هم دا د حضرات حنفیه مفتی به قول دې.[4] یعنی که دواړه مالدار دی نو نفقه اغنیاء، دواړه تنګدست دی نو نفقه فقراء، او که ښځه تنګدسته ده نو ددې نفقه داغنیاء د نفقه نه کمه او د فقراء د نفقه نه به زیاده وی.

ددې مسلك دلیل دادې چې [لِيُنْفِقْ ذُوسَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ] کښې به دخاوند د حالت اعتبار وی. او د وَعَلَى الْمَوْلُوْدِلَهٗ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوْفِ کښې به د ښځې د حالت اعتبار وی، نو د ښځې خاوند دواړو دحالت اعتبار به وی او په دواړو آیتونوبه عمل ممکن وی. نو ابن قدامه رحمه الله فرمائی په: ((ولنا فیما ذکرناه جمعا بین الدلیلین وعملا بکلا النصین ورعایة لکلا الجانبین فیکون أولی))

[۵۰۴۰] حَدَّثَنَا عُمَرُبْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُوهُرَيْرَةَ-رضي الله عنه-قَالَ قَالَ النَّبِي-صلى الله عليه وسلم-«أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ مَا تَرَكَ غِنًى، وَالْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى، وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ». تَقُولُ الْمَرْأَةُ إِمَّا أَنْ تُطْعِمَنِي وَإِمَّا أَنْ تُطَلِّقَنِي. وَيَقُولُ الْعَبْدُ أَطْعِمْنِي وَاسْتَعْمِلْنِي. وَيَقُولُ الِابْنُ أَطْعِمْنِي، إِلَى مَنْ تَدَعُنِي فَقَالُوا يَا أَبَا هُرَيْرَةَ سَمِعْتَ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ-صلى الله عليه وسلم-. قَالَ لاَ هَذَا مِنْ كِيسِ أَبِي هُرَيْرَةَ.

[۵۰۴۱] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُفَيْرٍ قَالَ حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ خَالِدِ بْنِ مُسَافِرٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ-صلى الله عليه وسلم-قَالَ «خَيْرُ الصَّدَقَةِ مَا كَانَ عَنْ ظَهْرِ غِنًى، وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ».[ر: ۱۳۶۰]

قوله: افضل الصدقة ما ترك غنی: افضل صدقه هغه ده چې څه نه څه مالداری پریږدی. یعنی ددې په وجه سړې بالکل مفلس پاتې نشی، بلکه څه مالداری قائمه پاتې شی. داد صدقه بهترین قسم دې. سړې د ټول مال دومره صدقه اوکړی چې ده سره څه نه څه پاتې شی. دا د ړومبی صورت په نسبت غیر افضل دې. ځکه په دې کښې ویره ده چې هسې نه دا سړې مفلس شی او بل ته لاس اونیسی. دا شان په دې صورت کښې بعضې واجب

---

[1] المغنی لابن قدامة: ۱۵۶/۸)

[2] المغنی لابن قدامة : ۱۵۶/۸)

[3] المغنی لابن قدامة : ۱۵۶/۸).

[4] الدر المختار : باب النفقة:۷۰۱/۲).

حقوق ادا كول هم متاثره كيديشي. مخكښې فرمائي چې «اَلْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى» په دې «يَدُ الْعُلْيَا» نه وركولو والا لاس او «يَدِ السُّفْلَى» نه غوښتوونكې لاس مراد دې او ظاهر دى چې وركول د اخستلو نه بهتر دى.

قوله: **وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ**: خرچ كولو كښې ابتداء د اهل وعيال نه پكار دى. په دې جمله كښې هم ددې حكم دې. ځكه چې په دوئ باندې خرچ كول واجب دى. او د واجب ادا كول په نفلو باندې مقدم دى. «مَنْ تَعُولُ» كښې ښځه او نابالغ اولاد خوبالاتفاق داخل دى، البته بالغ كيدو نه پس د اولاد په نفقه وجوب كيدو كښې اختلاف دې. دبعضې علماء كرامو په نزد د اولاد نفقه مطلقا دپلار په ذمه واجب ده. كه بالغ وى اوكه نابالغ. ليكن د جمهورو په نيز د هلك دبالغيدو اود جينئ د واده كيدو نه پس د پلار ذمې نه نفقه واجب ختمه شي

قوله: **تَقُولُ الْمَرْأَةُ إِمَّا أَنْ تُطْعِمَنِي وَإِمَّا أَنْ تُطَلِّقَنِي**: دا جمله او ددې نه مخكښې جملې دحديث مرفوع حصه نه ده. بلكه د ابو هريره رضي الله عنه كلام دې. چې په هغې كښې ابوهريره رضي الله عنه د «من تقول» تشريح كړې ده.نو امام نسائي رحمه الله فرمائي چې روايت مبارك كښې ددې تشريح شته دې، په هغې كښې دى چې «فسئل ابوهريرة من تعول يا أبا هريرة»[1].

يعنى ددوى نه تپوس اوكړې شو چې د «من تعول» مصداق څوك دى ؟. نو هغوى اوفرمائيل چې ښځه وائى چې ماباندې اوخور وه، كنى ماته طلاق راكړه، يعنى اهل وعيال كښې خو يو ښځه دد.

خاوند نادارة كيدو په صورت كښې ښځه نكاح فسخ كولى شى؟ : دې جمله نه د جمهورو علماءكرامو يومختلف فيه مسئله كښې د خپل مسلك دپاره استدلال كړې دې. مسئله داده كه خاوند تنګدست اونادار شى.داشان چې هغه د نفقه په وركولو قادر نه وى نوداسې صورت كښې به ښځې ته دفسخ نكاح اختيار حاصل وى كه نه.

① د أئمه ثلاثه په نيز داسې صورت كښې به ښځې ته دفسخ نكاح اختيار حاصل وى. كه ښځه دخاوند د معسر او تنګدسته كيدو نه پس دده نه جدائى اوفراق غواړى نو د دواړو په مينځ كښې به تفريق راوستلې شى.

② دحضرات حنفيه په نيز په دې صورت كښې ښځې ته د فسخ نكاح اختيار نه دې حاصل بلكه هغه به صبر نه كار اخلى. ددې نفقه به ددې د خاوند په ذمه وى.د حضرت امام شافعى رحمه الله يو قول هم ددې مطابق دې[2].

أئمه ثلاثه يو خوحديث باب نه استدلال كوى

[1] فتح البارى:۶۲۶/۹)

[2] دمذاهبودپاره اوګورئى : نيل الأو طار :۲۶٤/۶ إعلاء السنن :۲۹۰/۱۱، ابواب النفقة وعمدةالقارى: ۱۵/۲۱).

او دویم د دارقطنی د روایت نه استدلال کوی. په هغې کښې دی چې (ان النبی ﷺ قال فی الرجل لایجد ماینفق علی امرأته قال یفرق بینهما)

دحضرات حنفیه طرف نه د ړومبی استدلال خو دا جواب ورکړې شوې دې چې اول دا جمله د مرفوع حدیث نه ده. بلکه دحضرت ابو هریره رضی الله عنه د قول تشریح ده. دویم په دې کښې صرف د فراق مطالبه ده او مطالبه د فراق د فسخ د نکاح لره مستلزم نه ده.[1]

ترکومې چې تعلق دی د امام دارقطنی د روایت نو ابوحاتم دې لره معلول ګرز ولې دې. لهذا هغه قابل استدلال نه دې.[2]

حضرات حنفیه ددې نصوصو نه استدلال کوی چې په هغې کښې د فقر نه باوجود د نکاح ترغیب ورکړې شوې دې. هغه فرمائی که د فقرو تنګدستئ په وجه فرقت کیدلې نوبیا به په حالت د فقرکښې د نکاح ترغیب نه ورکړې کیدو. نوامام محمد رحمه الله فرمائی (کتاب الحجج) کښې په خپل بلاغات کښې دا روایت نقل کړې دې. (بلغنا عن النبی ﷺ ان رجلا اتاه یشکوه الیه الحاجة فقال اذهب فتزوج).[3] اوامام محمد رحمه الله بلاغات د حضرات حنفیه په نیز حجت دې.[4] داشان امام ثعلبی رحمه الله په خپل تفسیر کښې او دیلمی رحمه الله د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه مرفوع روایت نقل کړې دې چې د هغې الفاظ دی چې (التمسوا الرزق بالنکاح).[5]

امام حاکم په مستدرك کښې روایت نقل کړې دې چې (تزوجوا النساء فانهن یأتین بالمال) حاکم فرمائی چې دا حدیث علی شرط الشیخین دې.[6] اوعلامه ذهبی رحمه الله په تلخیص کښې ددې تائید کړې دې.[7]

په مجمع الزوائد کښې ددې روایت د صحت باره کښې دې چې (ورجاله رجال الصحیح علا مسلم بن جنادة وهوثقة)[8]

د دې ټولو نصونو نه خبره معلومه شوه چې دسړی غریب کیدل اولاس خالی کیدل د فسخ نکاح سبب نه دی جوړ یدل پکار والله اعلم.

قوله: وَيَقُولُ الِابْنُ أَطْعِمْنِي، إِلَى مَنْ تَدَعُنِي :خوئې پلار ته وائی چه ماته خوراك

---

[1]) اعلاء السنن :(۲۹۱/۱۱).
[2]) نیل الاوطار :۲۶۳/۶، والتلخیص الحبیر:(۳۲۳/۲).
[3]) إعلاء السنن : (۲۹۱/۱۱).
[4]) إعلاء السنن : (۲۹۱/۱۱).
[5]) الفردوس بما ثور الخطاب للدیلمی : ۱/۸۸ ، رقم الحدیث:(۲۸۲).
[6]) المستدرک للامام الحاکم: ۱۶۱/۲(کتاب النکاح).
[7]) تلخیص الامام الذهبی :۱۶۱/۲ (کتاب النکاح)
[8]) مجمع الزوائد ۲۵۵/٤ ، باب تزوجوالنساء یاتیکم بالاموال).

راكوه ته ماته حواله كوې چاته مې پريږدى. ددې جملې نه بعضې حضراتو استدلال كړې دې او وائى كه په اولاد كښې د چا سره مال وى يا د هغه كاروبار وى نو د هغه نفقه به په پلار باندې واجب نه وى ځكه چې ﴿إِلَىٰ مَنْ تَدَعُنِى﴾ خو هغه انسان وائى چې دچا په پلار باندې د نفقه نه سوا بل څه څيز دپاره رجوع ممكن نه وى صاحب مال او كاروبارى كس دا جمله نشى وئيلې.(١)

ځوئې پلارته وائى چې ماباندې اوخوروه، ته ما چاته حواله كوې. چاته مې پريږدې. ددې جملې نه ا ستدلال كوى او بعضې حضرات وائى كه په اولاد كښې چاسره مال وى يا دده كاروبار وى نو د هغه نفقه په پلار باندې واجب نه ده. ځكه چې ﴿إِلَىٰ مَنْ تَدَعُنِى﴾ خو به هغه انسان وائى چې دهغه دپاره دپلار د نفقې نه علاوه بل يو څيز طرفته رجوع ممكن نه وى، صاحب مال او كاروبارى سړې دا جمله نشى وئيلې.(٢)

قوله: هَذَا مِنْ كِيسِ أَبِي هُرَيْرَةَ: (كيس) (د كاف كسره سره) تهيلئ ته وائى. يعنى دا تشريح ما د نبى كريم ﷺ نه نه ده اوريدلې بلكه دا ځما كلام دې بعضو روايتونو كښې (كيس) (دكاف فتحه سره) دې. په معنى د عقل و دانش يعنى دا تشريح ما دخپل عقل ودانش نه كړې ده.(٣) حديث مرفوع نه دې. لكه څنګه چې مخكښې او وئيلې شو چې د امام نسائى رحمه الله روايت كښې هم ددې تصريح ده چې حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه د (من تعول) متعلق تپوس اوكړې شو. نو هغوى ددې په تشريح كښې دا جمله اووئيله:

قوله: خَيْرُ الصَّدَقَةِ مَا كَانَ عَنْ ظَهْرِ غِنًى: بهترينه صدقه هغه ده چې ما لدارئ سره وى، يعنى صدقه كولونه پس انسان بالكل مفلس پاتې نشى او د نورو محتاج نه وى، علامه عينى رحمه الله دالفظ (ظهر) متعلق فرمائى چې:

(والظهر قد يزاد فى مثل هذا دتساعا للكلام وتمكينا كأنه صدقة مستندة إلى ظهر قوى من المال)(٤)

٣=باب حَبْسِ نَفَقَةِ الرَّجُلِ قُوتَ سَنَةٍ عَلَى أَهْلِهِ، وَكَيْفَ نَفَقَاتُ الْعِيَالِ

[٥٠٤٢] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا وَكِيعٌ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ قَالَ قَالَ لِي مَعْمَرٌ قَالَ لِي الثَّوْرِيُّ هَلْ سَمِعْتَ فِي الرَّجُلِ يَجْمَعُ لِأَهْلِهِ قُوتَ سَنَتِهِمْ أَوْ بَعْضِ السَّنَةِ قَالَ مَعْمَرٌ فَلَمْ يَحْضُرْنِي، ثُمَّ ذَكَرْتُ حَدِيثًا حَدَّثَنَاهُ ابْنُ شِهَابٍ الزُّهْرِيُّ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَوْسٍ عَنْ عُمَرَ رضى الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - كَانَ يَبِيعُ نَخْلَ بَنِي النَّضِيرِ، وَيَحْبِسُ

---

١) فتح البارى :٩/٦٢٦، و ارشاد السارى:١٢/١٢٦).
٢) فتح البارى :٩/٦٢٦، و ارشاد السارى:١٢/١٢٦).
٣) عمدة القارى :٢١/١٤، وارشاد السارى :١٢/١٢٧، فتح البارى:٩/٦٢٦).
٤) عمدة القارى: ٢١/١٥)؟

لأهله قوت سنتهم.

[٥٠٤٣] حدثنا سعيد بن عفير قال حدثني الليث قال حدثني عقيل عن ابن شهاب قال أخبرني مالك بن أوس بن الحدثان وكان محمد بن جبير بن مطعم ذكر لي ذكرا من حديثه، فانطلقت حتى دخلت على مالك بن أوس فسألته فقال مالك انطلقت حتى أدخل على عمر، إذ أتاه حاجبه يرفا فقال هل لك في عثمان وعبد الرحمن والزبير وسعد يستأذنون قال نعم. فأذن لهم - قال فدخلوا وسلموا فجلسوا، ثم لبث يرفا قليلا فقال لعمر هل لك في علي وعباس قال نعم. فأذن لهما، فلما دخلا سلما وجلسا، فقال عباس يا أمير المؤمنين اقض بيني وبين هذا. فقال الرهط عثمان وأصحابه يا أمير المؤمنين اقض بينهما، وأرح أحدهما من الآخر. فقال عمر اتئدوا أنشدكم بالله الذي به تقوم السماء والأرض، هل تعلمون أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال «لا نورث ما تركنا صدقة». يريد رسول الله صلى الله عليه وسلم نفسه. قال الرهط قد قال ذلك. فأقبل عمر على علي وعباس فقال أنشدكما بالله هل تعلمان أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ذلك قالا قد قال ذلك. قال عمر فإني أحدثكم عن هذا الأمر، إن الله كان خص رسوله صلى الله عليه وسلم في هذا المال بشيء لم يعطه أحدا غيره، قال الله (ما أفاء الله على رسوله منهم فما أوجفتم عليه من خيل) إلى قوله (قدير). فكانت هذه خالصة لرسول الله صلى الله عليه وسلم والله ما احتازها دونكم ولا استأثر بها عليكم، لقد أعطاكموها وبثها فيكم، حتى بقي منها هذا المال، فكان رسول الله صلى الله عليه وسلم ينفق على أهله نفقة سنتهم من هذا المال، ثم يأخذ ما بقي، فيجعله مجعل مال الله، فعمل بذلك رسول الله صلى الله عليه وسلم حياته، أنشدكم بالله، هل تعلمون ذلك قالوا نعم. قال لعلي وعباس أنشدكما بالله هل تعلمان ذلك قالا نعم ثم توفى الله نبيه صلى الله عليه وسلم فقال أبو بكر أنا ولي رسول الله صلى الله عليه وسلم فقبضها أبو بكر يعمل فيها بما عمل به فيها رسول الله صلى الله عليه وسلم وأنتما حينئذ وأقبل على علي وعباس تزعمان أن أبا بكر كذا وكذا، والله يعلم أنه فيها صادق بار راشد تابع للحق، ثم توفى الله أبا بكر فقلت أنا ولي رسول الله صلى الله عليه وسلم وأبي بكر، فقبضتها سنتين أعمل فيها بما عمل رسول الله صلى الله عليه وسلم وأبو بكر، ثم جئتماني وكلمتكما واحدة وأمركما جميع، جئتني تسألني نصيبك من ابن أخيك، وأتى هذا يسألني نصيب امرأته من أبيها، فقلت إن شئتما دفعته إليكما على أن عليكما عهد الله وميثاقه لتعملان فيها بما عمل به رسول الله صلى الله عليه وسلم - وبما عمل به فيها أبو

بَكْرٍ، وَبِمَا عَمِلْتُ بِهِ فِيهَا، مُنْذُ وُلِّيتُهَا، وَإِلاَّ فَلاَ تُكَلِّمَانِي فِيهَا فَقُلْتُمَا ادْفَعْهَا إِلَيْنَا بِذَلِكَ. فَدَفَعْتُهَا إِلَيْكُمَا بِذَلِكَ، أَنْشُدُكُمْ بِاللَّهِ هَلْ دَفَعْتُهَا إِلَيْهِمَا بِذَلِكَ فَقَالَ الرَّهْطُ نَعَمْ. قَالَ فَأَقْبَلَ عَلَى عَلِيٍّ وَعَبَّاسٍ فَقَالَ أَنْشُدُكُمَا بِاللَّهِ هَلْ دَفَعْتُهَا إِلَيْكُمَا بِذَلِكَ قَالاَ نَعَمْ. قَالَ أَفَتَلْتَمِسَانِ مِنِّي قَضَاءً غَيْرَ ذَلِكَ، فَوَالَّذِي بِإِذْنِهِ تَقُومُ السَّمَاءُ وَالأَرْضُ لاَ أَقْضِي فِيهَا قَضَاءً غَيْرَ ذَلِكَ، حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ، فَإِنْ عَجَزْتُمَا عَنْهَا فَادْفَعَاهَا فَأَنَا أَكْفِيكُمَاهَا. [ر: ٢٧٤٨]

حضرت امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې وئيل غواړي چې سړي دخپل اهل وعيال دپاره که دټول کال غله محفوظ کوی نوداجائزدی. اوپه دې کښې هيڅ باك نشته دې. ځکه نبی کريم ﷺ دخپل اهل وعيال دپاره د يو کال غله محفوظ کړې ساتله

يو اشکال او د هغې جواب: په دې باندې يو اشکال دا کيدې شی چې امام ترمذی رحمه الله په شمائل ترمذی کښې يو حديث نقل کوی چې (کان النبی لایدخر شیئا لغد) (١) چې نبی کريم ﷺ به سبا دپاره هم څه څيز نه پريښودو او دلته د ټول کال ذکر دې

ددې جواب دادې چې د شمائل ترمذی روايت د نبی کريم ﷺ ذات سره مخصوص دی او دلته د اهل و عيال دپاره دغلې د فراهمئ ذکر دې، ددی وجې تعارض نشته دی. (٢)

د غلې ذخيره کولو موده څومره پکار ده ؟: بعضې صوفياء کرامو د روايت باب نه استدلال کړې دې او وئيلي ئې دی چې يو کال نه زياته غله فراهم کول به د سنت نه خلاف وی. (٣)

ليکن ابن جرير رحمه الله ددې روايت نه استدلال کړې دې چې مطلقا دغلې فراهمی درست ده، که يو کال دپاره وی او که ددې نه زياته ولې نه وی. (٤)

په دې استدلال باندې اشکال کيږی چې روايت کښې خو ديو کال تصريح ده، مطلقا د غلې د فراهمئ جواز ددې نه څنګه اخذ کولې شی ؟

ددې جواب دادې چې دا ورکولې شی چې دراصل د نبی کريم ﷺ په خدمت کښې چې کومه غله او دخوراك څيز به راتلو، هغه عام طور وو او يا کهجورې به راتلې او عام طور سره دا څيزونه کال په کال به نوی نوی راتلل، ځکه نبی کريم ﷺ ټول کال نه د زياتو اهتمام نه کولو.

بهر حال د حديث الفاظ که اوکتلې شی نو ددې نه معلوميږی چې يو کال دپاره نبی کريم ﷺ د غلې د فراهمئ اهتمام کړې وو، ليکن که په دې معنی باندې غور او کړې شی نو بيا دابن جرير طبری رحمه الله استدلال قوی معلوميږی. (٥)

څينې صوفياء کرام وائی چې سبا دپاره د غلې د فراهمئ انتظام کول خلاف توکل دی، ليکن

(١) شمائل الترمذی باب ماجاء فی خلق رسول الله ﷺ: ٢٩٣، رقم الحديث: ٣٥٥).
(٢) فتح البارى: ٦٢٩/٩، ارشادالسارى ١٢٧/١٢).
(٣) فتح البارى: ٦٢٩/٩).
(٤) فتح البارى: ٦٢٩/٩).
(٥) فتح البارى: ٦٢٩/٩).

صحیح دادی چې د خلقو احوال مختلف وی، د ځینې حضراتو حالات داسې وی چې ددوئ دپاره دصبا دپاره انتظام کول هم منافی توکل په نظر رازی، او د ځینو حالات داسې وی چې د هغوئ دپاره دصبا څه چې ددې نه زیات اهتمام کول ضروری وی.

دې باب کښې چې کوم طویل حدیث ذکر کړې شوې دې، دا په کتاب المغازی کښې تفصیل سره تیر شو بدې. (۱) د ترجمة الباب د رومبئ حصې مناسبت خو د حدیث پاك نه ظاهر دې د دوئمې حصې «وکیف نفقات العیال» مناسبت بیانوی. او حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چې:

«رأیت أنه یمکن منه أن یوخذ منه دلیل التقدیر لان مقدار السنة اذا عرف، عرف منه توزیعها علی ایام السنة فیعرف حصة کل یوم من ذالك فکانه قال: لکل واحدة فی کل یوم قدر معین من المغل المذکور والاصل فی الاطلاق التسویة» [فتح الباری: ۹/۶۲۸، (مغل) غله ورکوئنکئ پټې]

یعنی ددې حدیث نه د نفقه مقدار دلیل اخذ کولې شی، ځکه چې کله دټول کال نفقه معلوم شی نو د کال په ورځو باندې دا تقسیمول هم معلومیږی چې هرې ورځې په حصه کښې د نفقه څومره مقدار راغلو.

۴=باب وَقَالَ اللّٰهُ تَعَالٰی (وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ

إِلَى قَوْلِهِ (بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ) وَقَالَ (وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا) وَقَالَ (وَإِنْ تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَى * لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ) إِلَى قَوْلِهِ (بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا). وَقَالَ يُونُسُ عَنِ الزُّهْرِيِّ نَهَى اللَّهُ أَنْ تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَذَلِكَ أَنْ تَقُولَ الْوَالِدَةُ لَسْتُ مُرْضِعَتَهُ. وَهِيَ أَمْثَلُ لَهُ غِذَاءً، وَأَشْفَقُ عَلَيْهِ، وَأَرْفَقُ بِهِ مِنْ غَيْرِهَا، فَلَيْسَ لَهَا أَنْ تَأْبَى بَعْدَ أَنْ يُعْطِيَهَا مِنْ نَفْسِهِ مَا جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ، وَلَيْسَ لِلْمَوْلُودِ لَهُ أَنْ يُضَارَّ بِوَلَدِهِ وَالِدَتَهُ، فَيَمْنَعَهَا أَنْ تُرْضِعَهُ ضِرَارًا لَهَا إِلَى غَيْرِهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَسْتَرْضِعَا عَنْ طِيبِ نَفْسِ الْوَالِدِ وَالْوَالِدَةِ، فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا، بَعْدَ أَنْ يَكُونَ ذَلِكَ عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ، (فِصَالُهُ) فِطَامُهُ.

ترجمة الباب کښې امام بخاری رحمه الله درې آیتونه ذکر کړی دی، رومبی آیت مبارك د پئ ورکوئنکې ښځې دپاره دنفقې په وجوب باندې دلالت کوی، دویم آیت (وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ....) د رضاعت د مودې مقدار ښائی، اود دریم آیت مبارك کښې دا خبره بیان شوېده چې په اتفاق کښې خرچ کولو والا د حالت په اعتبار سره به وی (۲)

قوله: وَقَالَ يُونُسُ عَنِ الزُّهْرِيِّ: فرمائی چې الله جل جلاله دا خبره منع فرمائیلې ده چې

---

۱) کشف الباری، کتاب المغازی باب حدیث بنی النضیر: ۱۸۶، ۱۹۱).
۲) فتح الباری: ۹/۶۳۰).

مور د بچي په وجه پلار ته نقصان اورسوي. ددې صورت دادې چې پلار ته دې دا اووائي چې څه به دې بچي ته پئ نه ورکوؤم. حالانکه ددې پئ د غذا په اعتبار سره د بچي دپاره زيات مناسب دی او د بلې ښځې په مقابله کښې هغه دبچي دپاره زياته مشفقه او همدرده (نو دانکار په صورت کښې دبچي پلار ته به تکليف وی) ددې و جې دده دپاره دا حق ادا کول چې کوم الله جَلَّجَلَالُهُ فرض کړی دی.

او داشان پلار لره هم دا اختيار نشته دې چې هغه د بچي په وجه دده مور ته تکليف اورسوي. داشان چې هغه د پئ ورکولو نه منع کړي. او يو بلې ښځې ته ددې اجازت ورکړي. (ظاهر دی چې کله مور خپل بچي ته په پئ ورکولو باندې راضي وی نو ددې باوجود پلار دې ته د پئ ورکولو اجازت نه ورکوي. بلکه بچي يو بلې ښځې ته حواله کړی نو دا خبره مور دپاره يقيني د تکليف باعث ده، داشان د بچي مور ته تکليف ورکول جائز نه دی).

قوله: فَيَمْنَعَهَا أَنْ تُرْضِعَهُ ضِرَارًا لَهَا إِلَى غَيْرِهَا: په دې کښې (إلى غيرها) د (يمنع) متعلق دې، (اى منعها ينتهي الى رضاع غيرها) د يونس د تعليق لره ابن وهب موصولا نقل کړې دې (1)

قوله: (فِصَالُهُ) فِطَامُهُ: آيت کريمه کښې د (فصال) لفظ راغلي دې، ددې تفسير (فطام) سره کړې دې، چې ددې معنی بچي د پئيو نه منع کول، دا د ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا تفسير دې، چې امام ابن طبری رَحِمَهُ اللهُ نقل کړې دې (2)

٥=بَاب نَفَقَةِ الْمَرْأَةِ إِذَا غَابَ عَنْهَا زَوْجُهَا وَنَفَقَةِ الْوَلَدِ.

امام بخاری رَحِمَهُ اللهُ دې باب کښې دامسئله بيان کړې ده چې که خاوند غائب شي نو ددهٔ د ښځې او اولاد نفقه بهٔ ددهٔ د مال نه ورکولې شي.

د حنابله او حضرات حنيفه هم دا مسلك دې (3)

زمونږ فقهاء کرامو ليکلي دی چې که د خاوند مال دښځې په حق کښې جنس نه وی يا د ثمنين (دينارو درهم) وغيره نه ده په مال کښې موجود وی نو پدې دواړو صورتونو کښې به ښځه خپل حق ددهٔ د مال نه د نفقې دپاره وصولولې شي.

ليکن ددې دوؤ نه علاوه دمال که نو راقسام وی نو په دې صورت کښې به دقاضی د فيصلې او اجازت سره ښځې اخستې شي، ددې نه بغير نه. (4)

[٥٠٤٤]. حَدَّثَنَا ابْنُ مُقَاتِلٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ أَنَّ عَائِشَةَ - رضى الله عنها - قَالَتْ جَاءَتْ هِنْدُ بِنْتُ عُتْبَةَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَبَا سُفْيَانَ

---

1) تغليق التعليق : ٤٨١/٤، فتح الباري: ٦٣٠/٩، ٦٣١).
2) عمدة القاري :١٩/٢١، ارشاد الساری: ١٣٢/١٢، فتح الباري:٦٣١/٩).
3) فتح الباري: ٢٠٩/٤).
4) فتح القدير: ٢١٠/٤).

رَجُلٌ مِسِّيكٌ، فَهَلْ عَلَى حَرَجٌ أَنْ أُطْعِمَ مِنَ الَّذِى لَهُ عِيَالَنَا قَالَ « لاَ إِلاَّ بِالْمَعْرُوفِ».[ر:۲۰۹۷]

قوله: رَجُلٌ مِسِّيكٌ: (مِسِّيكٌ) يا خو د فعيل په وزن د ميم په فتحه سره او د سين په كسره سره دې او يا (مِسِّيكٌ) د ميم په كسره او د سين په مكسور مشدد سره د مبالغه صيغه ده په معنى د بخيل.(۱)

[۵۰۴۵] حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ هَمَّامٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ -رضى الله عنه- عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «إِذَا أَنْفَقَتِ الْمَرْأَةُ مِنْ كَسْبِ زَوْجِهَا عَنْ غَيْرِ أَمْرِهِ فَلَهُ نِصْفُ أَجْرِهِ».[ر:۱۹۶۰]

دلته د يحيى نه كوم يحيى مراد دې ؟ علامه كرمانى رحمه الله فرمائى چې د دې نه يحيى بن موسى (بلخى) او يحيى بن جعفر (بيكندى) دواړه مراد اخستې شى.(۲)

علامه عينى رحمه الله فرمائى چې يحيى بن جعفر مراد دې او په دې كښې د تردد ضرورت ځكه نشته دې چې په كتاب البيوع كښې د دنه بعينه هم د دې سند سره دا روايت تير شوې دې، او هلته د يحيى بن جعفر تصريح موجوده ده.(۳)

علامه عينى رحمه الله نه مخكښې علامه مزى رحمه الله په تحفة الاشراف كښې د دې تصريح كړې ده او وئيلى ئې دى چې دا يحيى بن جعفر دې.(۴) دا حديث پاك په يو سند او متن مكرر دې.

۶=باب عَمَلِ الْمَرْأَةِ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا

[۵۰۴۶]. حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ شُعْبَةَ قَالَ حَدَّثَنِي الْحَكَمُ عَنِ ابْنِ أَبِى لَيْلَى حَدَّثَنَا عَلِى أَنَّ فَاطِمَةَ -عَلَيْهِمَا السَّلاَمُ- أَتَتِ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- تَشْكُو إِلَيْهِ مَا تَلْقَى فِي يَدِهَا مِنَ الرَّحَى، وَبَلَغَهَا أَنَّهُ جَاءَهُ رَقِيقٌ فَلَمْ تُصَادِفْهُ، فَذَكَرَتْ ذَلِكَ لِعَائِشَةَ، فَلَمَّا جَاءَ أَخْبَرَتْهُ عَائِشَةُ - قَالَ - فَجَاءَنَا وَقَدْ أَخَذْنَا مَضَاجِعَنَا، فَذَهَبْنَا نَقُومُ فَقَالَ « عَلَى مَكَانِكُمَا ». فَجَاءَ فَقَعَدَ بَيْنِي وَبَيْنَهَا حَتَّى وَجَدْتُ بَرْدَ قَدَمَيْهِ عَلَى بَطْنِي فَقَالَ « أَلاَ أَدُلُّكُمَا عَلَى خَيْرٍ مِمَّا سَأَلْتُمَا، إِذَا أَخَذْتُمَا مَضَاجِعَكُمَا - أَوْ أَوَيْتُمَا إِلَى فِرَاشِكُمَا - فَسَبِّحَا ثَلاَثًا وَثَلاَثِينَ، وَاحْمَدَا ثَلاَثًا وَثَلاَثِينَ، وَكَبِّرَا أَرْبَعًا وَثَلاَثِينَ، فَهْوَ خَيْرٌ لَكُمَا مِنْ خَادِمٍ [ر:۲۹۴۵]

د ښځې په ذمه د كار مسئله: امام بخارى رحمه الله دا باب قائم كړې دې او يو مشهورې اختلافى

---

(۱) عمدة القارى:۲۱/ ۱۹ ارشاد السارى:۱۲/ ۱۳۴)

(۲) شرح الكرمانى:۲۰/۱۰، رقم الحديث: ۵۰۱۶. عمدة القارى:۱۹/۲۱، ارشاد السارى:۱۳۳/۱۲).

(۳) عمدة القارى:۲۱/ ۱۹)

(۴) قال المزى فى تحفة الاشراف بمعرفة الاطراف : وفى النفقات (۵:۲) عن يحيى بن جعفر ولم ينسبه فى النفقات: ۳۹۷/۱۰.رقم الحديث :۱۴۶۹۵).

مسئله طرفته ئې اشاره کړې ده، مسئله داده چې د ښځې په ذمه دکور کار ضروری دې که نه. دې کښې اختلاف دې د حضرات فقهاء کرامو.

① د امام شافعی رحمه الله او امام احمد بن حنبل رحمه الله مسلك دادې چې د ښځې په ذمه د کور کار ضروری او واجب نه دې. (لان عقد النكاح يتناول الاستمتاع لا الخدمة) [1]

حدیث پاك په ظاهره ددوئ دمسلك خلاف دې ځکه چې په دې کښې دی چې فاطمه رضي الله عنها به د علی رضي الله عنه په کور کښې دکور کار کولو.

ددې باب په جواب په کښې داحضرات وائی چې فاطمه رضي الله عنها به دخپلو اوچتو اخلاقو اواوچتو عادتونو په وجه داسې کول، د دې وجه دا نه وه چې دکورکار دهغې په ذمه ضروری وو. [2]

② مالکيه حضرات فرمائی چې که خاوند صاحب وسعت وی او ښځه هم صاحب حيثيت وی نو داسې صورت کښې د ښځې په ذمه دکور کار واجب نه دې بلکه د خاوند په ذمه لازم دې چې هغه دښځې دپاره خادم مقرر کړی، بيا هم که ښځه د غريبى کورنئ نه دکار کوؤنکی يو ښځه وی يا ښځه خو صاحب حيثيت وی ليکن د خاوند کمزورې دې نو په دې دواړو صورتونو کښې د ښځې په ذمه دکور کار ضرروی او واجب دې. [3]

③ د حضرات حنيفه مسلك هم د مالکيه ته نزدې دې، هغوئ فرمائی چې خاوند مالدار وی نو دکور خدمت د ښځې په ذمه نه ده بلکه د خاوند په ذمه وې لره خادم ساتل واجب دی، اوکه خاوند غريب اومالی لحاظ سره کمزورې وی نو په دې صورت کښې د ښځې په ذمه د کور کار دیانتا واجب دې.

شمس العلماء سرخسی رحمه الله فرمائی که ښځه په دې صورت کښې دکور کار نه انکار اوکړی نو په هغې باندې جبر نشته دې، البته داسې حالت کښې د خاوند په ذمه د روټئ پخکړې وغيره فراهمی ضروری نه ده.

قوله: أَلَا أَدُلُّكُمَا عَلَى خَيْرٍ مِمَّا سَأَلْتُمَا: ددې جملې نه يو مطلب خو دا اخذ کولې شی چې تسبيح فاطمی سره سړی ته داسې قوت اوطاقت ملاوېږئ چې د خادم د قوت نه به زيات وی اود مختلفو امورو انجام ته رسول د انسان دپاره آسان او سهل شی.

ليکن دويم مطلب داد چې دکوم زيات ظاهر دې چې دد تسبيح او ذکر فائده آخرت سره خاص ده او دخادم فائده دنيا سره مختص ده او آخرت ددتيا په مقابله کښې زيات بهتر او دائمی دې. [4]

---

[1] المغنى لابن قدامة كتاب عشرة النساء:٢٢٥/٧، ولا مع الدرارى:٣٧٧/٩).

[2] لا مع لدرارى: ٣٨٩/٩).

[3] لا مع لدرارى: ٣٨٩/٩).

[4] لا مع لدرارى: ٣٨٩/٩).

۷=باب خَادِمِ الْمَرْأَةِ

[۵۰۴۷] حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِي حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي يَزِيدَ سَمِعَ مُجَاهِدًا سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بْنَ أَبِي لَيْلَى يُحَدِّثُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ أَنَّ فَاطِمَةَ -عَلَيْهَا السَّلَامُ- أَتَتِ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- تَسْأَلُهُ خَادِمًا فَقَالَ «أَلاَ أُخْبِرُكِ مَا هُوَ خَيْرٌ لَكِ مِنْهُ، تُسَبِّحِينَ اللَّهَ عِنْدَ مَنَامِكِ ثَلاَثًا وَثَلاَثِينَ، وَتَحْمَدِينَ اللَّهَ ثَلاَثًا وَثَلاَثِينَ، وَتُكَبِّرِينَ اللَّهَ أَرْبَعًا وَثَلاَثِينَ». -ثُمَّ قَالَ سُفْيَانُ إِحْدَاهُنَّ أَرْبَعٌ وَثَلاَثُونَ- فَمَا تَرَكْتُهَا بَعْدُ، قِيلَ وَلاَ لَيْلَةَ صِفِّينَ قَالَ وَلاَ لَيْلَةَ صِفِّينَ. [ر: ۲۹۴۵]

امام بخاری رحمه الله ددې باب لاندې د علی رضي الله عنه او فاطمه رضي الله عنها د کورنۍ ژوند متعلق د نبی کریم ﷺ ارشاد مبارك نقل کوی او دې خبرې طرفته اشاره کوی که ښځه د کور د کار کولو استطاعت لری نو په خاوند باندې لازم نه دی چې ددې دپاره خادم اونیسی.

خوکه ښځه دکور دکار او دخوراك وغیره پخولو طاقت نه لری لکه بیماره وی نو داسې صورت کښې د خاوند په ذمه خوراك تیارول او انتظام کول او دخادم مهیا کول ضروری دی، د ښځې د خادم نفقه هم دخاوند په ذمه واجب ده. (۱)

۸=باب خِدْمَةِ الرَّجُلِ فِي أَهْلِهِ

[۵۰۴۸]. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَرْعَرَةَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْحَكَمِ بْنِ عُتَيْبَةَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ -رضي الله عنها- مَا كَانَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- يَصْنَعُ فِي الْبَيْتِ قَالَتْ كَانَ فِي مِهْنَةِ أَهْلِهِ، فَإِذَا سَمِعَ الأَذَانَ خَرَجَ. [ر: ۶۴۴]

امام بخاری رحمه الله په دې ترجمة الباب کښې وئیل غواړی چې سړی له پکار دی چې کله هغه په کور کښې وی نو د کور په کارونو کښې دې مدد کوی او دکوروالو سره دې مدد کوی، نبی کریم ﷺ بهٔ هم په کور کښې مختلفو کارونو کښې مصروف وو او دکور ضروریات پوره کولو دپاره ئې مددد کولو، شارح بخاری ابن بطال د مهلب حوالې سره فرمائی چې:

«فمن السنة یمتهن الانسان نفسه فی بیته یحتاج الیه من امر دنیاه وما یعینه علی دینه ولیس الترفه فی هذا بمحمود ولا من سبیل الصالحین وانما ذالك من سیر الاعاجم» (۲)

شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمه الله فرمائی چې حدیث باب نه په کور کښې د کو ر کار د کولو استحباب معلومیږی. (۳)

قوله: كَانَ فِي مِهْنَةِ أَهْلِهِ: «مِهْنَةِ» د میم په کسر سره او فتحه دواړو سره وئیلې کیږی،

---

(۱) هدایة: ۴۳۹/۲، الانصاف: ۳۵۷/۹، در مختار: ۷۱۱/۲).

(۲) شرح ابن ابطال: ۵۴۲/۷).

(۳) الابواب والترجم: ۸۶/۲، عمدة القاری: ۲۱/ ۲۱).

دهاء په سکون دي، کار ته اوپه خدمت کښې مهارت ته وائی د احدیث پاك په کتاب الصلاة کښې تیر شوې دي. [۱]

۹=باب إِذَا لَمْ يُنْفِقِ الرَّجُلُ فَلِلْمَرْأَةِ أَنْ تَأْخُذَ بِغَيْرِ عِلْمِهِ مَا يَكْفِيهَا وَوَلَدَهَا بِالْمَعْرُوفِ

[٥٠٤٦]. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ هِشَامٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ هِنْدَ بِنْتَ عُتْبَةَ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَبَا سُفْيَانَ رَجُلٌ شَحِيحٌ، وَلَيْسَ يُعْطِينِي مَا يَكْفِينِي وَوَلَدِي، إِلاَّ مَا أَخَذْتُ مِنْهُ وَهُوَ لاَ يَعْلَمُ فَقَالَ « خُذِي مَا يَكْفِيكِ وَوَلَدَكِ بِالْمَعْرُوفِ».[ر: ٢٠٩٧]

پدې باب کښې امام بخاری رحمه الله وئیل غواړی که خاوند ښځې ته نفقه نه ورکوی او خرچه هم نه ورکوی نو د ښځې دپاره جائز دی چې هغه دخاوند د اجازت نه بغیر ددهٔ په مال کښې عرفا چې څومره دې او ددهٔ د اولاد د پاره کافی کیږی واخلی. ددې نه وړاندې یو باب تیر شوې دې که خاوند غائب وی نو ښځهٔ دخاوند د مال نه اخستې شی او په دې باب کښې د خاوند د حاضریدو په صورت کښې نفقه نه ورکولو متعلق اووئیلې شو چې ښځه په قدر د ضرورت اوکفایت اخستې شی، نو دواړو ترجمو کښې تکرار نشه دې. [۲]

۱۰=باب حِفْظِ الْمَرْأَةِ زَوْجَهَا فِي ذَاتِ يَدِهِ وَالنَّفَقَةِ

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا ابْنُ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ وَأَبُو الزِّنَادِ عَنِ الأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ « خَيْرُ نِسَاءٍ رَكِبْنَ الإِبِلَ نِسَاءُ قُرَيْشٍ وَقَالَ الآخَرُ صَالِحُ نِسَاءِ قُرَيْشٍ - أَحْنَاهُ عَلَى وَلَدٍ فِي صِغَرِهِ، وَأَرْعَاهُ عَلَى زَوْجٍ فِي ذَاتِ يَدِهِ». وَيُذْكَرُ عَنْ مُعَاوِيَةَ وَابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم.[ر: ٣٢٥١]

ړومبی باب کښې خو دا وئیلې شوی وو چې د خاوند په مال کښې دومره مال اخستې شی چې ددې او ددې د اولاد دپاره کافی وی، دا جائز دی، په دې باب کښې دا وئیل غواړی چې دخپل خان او اولاد د ضرورت نه زیات د خاوند مال نه دښځې دپاره دخاودند د اجازت نه بغیر څه اخستل جائز نه دی.

ترجمة الباب کښې «ذَاتِ يَدِهِ» نه مراد مال دې، او «والنفقة» په دې باندې «عطف الخاص على العام» قبیل نه دې.

ځینو نسخو کښې د «النفقة» نه پس «عليه» اضافه ده. حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چې دا بلاضرورت دی. [۳]

[۱] عمدة القاري: ۲۱/ ۲۱، ارشاد الساري: ۱۲/ ۱۳۶، فتح الباري: ۹/ ۶۳۳).
[۲] الابواب والترجم: ۲/ ۸۶).
[۳] فتح الباري: ۹/ ۶۳۹).

حديث باب په كتاب النكاح كښې تير شو بهدې او هلته ددې تفصيل هم تير شو بهدې.(١)

قوله: وَيُذْكَرُ عَنْ مُعَاوِيَةَ وَابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم:

دطاوس د حديث باب په شان روايت معاويه بن ابى سفيان رضي الله عنه او ابن عباس رضي الله عنه هم نقل كړې دې كوم لره چې دا امام احمد بن حنبل رحمه الله او امام طبرانى موصولا نقل كړې دې، او د ابن عباس رضي الله عنه روايت هم د امام احمد بن حنبل رحمه الله هم نقل كړې. (٢)

١١- باب كِسْوَةِ الْمَرْأَةِ بِالْمَعْرُوفِ

[٥٠٥١] حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ مَيْسَرَةَ قَالَ سَمِعْتُ زَيْدَ بْنَ وَهْبٍ عَنْ عَلِيٍّ - رضى الله عنه - قَالَ آتَى إِلَيَّ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - حُلَّةً سِيَرَاءَ فَلَبِسْتُهَا، فَرَأَيْتُ الْغَضَبَ فِي وَجْهِهِ فَشَقَّقْتُهَا بَيْنَ نِسَائِي. [ر: ٢٤٧٢]

د امام بخارى رحمه الله مقصد ددې باب نه دادې چې څنګه د خاوند په ذمه د ښځې نفقه واجب ده، داشان جامه او لباس هم واجب دى، اوپه دې كښې به دخپلې خپلې علاقې اعتبار وى.(٣)

امام بخارى رحمه الله چې په ترجمة الباب كښې كوم الفاظ ذكر كړى دى دا په دې حديث پاك كښې وارد دى، چې ددې تخريج امام مسلم رحمه الله كړې دې. هغه يو طويل حديث دې، چې په هغې كښې د حجة الوداع هم ذكر دې، په هغه خطبه كښې يو ځائې كښې د نبى كريم ﷺ ارشاد دې چې «اتقوا الله فى النساء..... ولهن عليكم رزقهن وكسوتهن بالمعروف» (٤) داحديث پاك چونكه د امام بخارى رحمه الله په شرط باندې په ترجمة الباب كښې ذكر كوى او دې طرفته اشاره كوى او ترجمة الباب لره ئې د على رضي الله عنه د حديث نه ثابت كړې دې. (٥)

على رضي الله عنه فرمائى چې د نبى كريم ﷺ په خدمت كښې د جامو يو ريښمى جوړا راوړې شوه (نبى كريم ﷺ هغه ماته راكړه) نو ما هغه واغوستله، ما د نبى كريم ﷺ په مخ مبارك باندې غصه او خفګان اوليدو. (ځكه چې هغه ريښم وو چې دهغې استعمالول د سړى دپاره جائز نه وو) نو ما هغه اوشلوله اوپخپلو رشته دارو ښځو مې تقسيم كړه.

حديث پاك كښې (نسائى) جمع دې، د على رضي الله عنه په هغه وخت كښې صرف يو ښځه فاطمه رضي الله عنها وه، او نورو رشته دارو ښځو ته ئې هم په دې كښې حصه وركړه، نو ددې و جې ئې د جمعې لفظ راوړو. (٦)

د حديث مناسبت د باب ظاهر دى. علامه قسطلانى رحمه الله ليكى چې:

---

(١) كشف البارى: كتاب النكاح: ١٥٧).
(٢) فتح البارى: ٦٣٩/٩، عمدة القارى: ٢١/ ٢٣، ارشاد السارى: ١٣٨).
(٣) شرح ابن بطال: ٥٤٤/٧).
(٤) صحيح مسلم كتاب الحج، باب حجة النبى ﷺ: ٨٩٠/٢، رقم الحديث: ١٤٧).
(٥) فتح البارى: ٦٤٠/٩).
(٦) فتح البارى: ٦٤١/٩ عمدة القارى: ٢١/ ٢٣، ارشاد السارى: ١٣٩/١٢).

«والمطابقة بين الترجمة والحديث من جهة ان الذى حصل لفاطمة رضي الله عنها من الحلة قطعة فرضيت بها اقتصاد بحسب الحال لا اسرافا» (١)

۱۲=باب عَوْنِ الْمَرْأَةِ زَوْجَهَا فِي وَلَدِهِ.

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ عَمْرٍو عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ -رضى الله عنهما- قَالَ هَلَكَ أَبِي وَتَرَكَ سَبْعَ بَنَاتٍ أَوْ تِسْعَ بَنَاتٍ فَتَزَوَّجْتُ امْرَأَةً ثَيِّبًا فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « تَزَوَّجْتَ يَا جَابِرُ ». فَقُلْتُ نَعَمْ. فَقَالَ « بِكْرًا أَمْ ثَيِّبًا ». قُلْتُ بَلْ ثَيِّبًا. قَالَ « فَهَلاَّ جَارِيَةً تُلاَعِبُهَا وَتُلاَعِبُكَ، وَتُضَاحِكُهَا وَتُضَاحِكُكَ ». قَالَ فَقُلْتُ لَهُ إِنَّ عَبْدَ اللَّهِ هَلَكَ وَتَرَكَ بَنَاتٍ، وَإِنِّي كَرِهْتُ أَنْ أَجِيئَهُنَّ بِمِثْلِهِنَّ، فَتَزَوَّجْتُ امْرَأَةً تَقُومُ عَلَيْهِنَّ وَتُصْلِحُهُنَّ. فَقَالَ « بَارَكَ اللَّهُ لَكَ ». أَوْ قَالَ خَيْرًا. [ر: ۴۳۲]

دې باب مقصد دادې چې د بچی نفقه خو د خاوند په ذمه واجب وی، لیکن ښځې ته هم پکار دی چې هغوئ دې حسب استطاعت د بچو د تربیت او خسمانې کښې دخاوند مدد او هغه سره تعاون دې اوکړې.

ابن بطال رحمه الله فرمائی چې د بچو د خسمانې په سلسله کښې دخاوند سره تعاون اګر چې دښځې په ذمه واجب او فرض نه دی، بیا هم د نیك او صالحو ښځو طریقه ده چې هغوئ داشان معاملو کښې د خاوند سره تعاون کوی. (٢)

دحدیث مناسبت دباب سره ظاهر دې.

۱۳=باب نَفَقَةِ الْمُعْسِرِ عَلَى أَهْلِهِ.

[۵۰۵۳] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضى الله عنه- قَالَ أَتَى النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- رَجُلٌ فَقَالَ هَلَكْتُ. قَالَ « وَلِمَ ». قَالَ وَقَعْتُ عَلَى أَهْلِي فِي رَمَضَانَ. قَالَ « فَأَعْتِقْ رَقَبَةً ». قَالَ لَيْسَ عِنْدِي. قَالَ « فَصُمْ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ ». قَالَ لاَ أَسْتَطِيعُ. قَالَ « فَأَطْعِمْ سِتِّينَ مِسْكِينًا ». قَالَ لاَ أَجِدُ. فَأُتِيَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- بِعَرَقٍ فِيهِ تَمْرٌ فَقَالَ « أَيْنَ السَّائِلُ ». قَالَ هَا أَنَا ذَا. قَالَ « تَصَدَّقْ بِهَذَا ». قَالَ عَلَى أَحْوَجَ مِنَّا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَوَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا بَيْنَ لاَبَتَيْهَا أَهْلُ بَيْتٍ أَحْوَجُ مِنَّا فَضَحِكَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- حَتَّى بَدَتْ أَنْيَابُهُ قَالَ « فَأَنْتُمْ إِذًا ». [ر: ۱۸۳۴]

دې باب کښې د معسر او تنګدست خپل اهل وعیال باندې خرچ کولو بیان دې،

---

(١) فتح الباری :٦٤١/٩ عمدة القاری:٢١/ ٢٣؛ ارشاد الساری:١٢/ ١٣٩).

(٢) شرح ابن بطال :٥٤٥/٧. عمدة القاری:٢٤/٢١ فتح الباری :٦٤١/٩).

شيخ الحديث مولانا زكريا رحمه الله فرمائي چې د ترجمة الباب مقصد دادې چې اعسار او تنګدسئ په وجه د خاوند په ذمه واجب نفقه به ساقط نه وی. (١)

حديث نه د ترجمة الباب ثبوت: د حديث نه ترجمة الباب داشان ثابت کړې شوې دې چې صحابی رضی الله عنه ته نبی کريم ﷺ کله چې کهجوری ورکړې او د هغې د صدقه کولو دپاره ئې ورته اووئيل نو هغه اووئيل ې څه د اخپل خان نه زيات محتاج باندې صدقه کړم ؟ حالانکه خما نه زيات محتاج څوك نشته دې، نو ددې نه د اهل وعيال دصدقې اهتمام معلوم شو، څکه که دا اهتمام نه وې نو صدقه کړې به وو، معلوم شو چې د تنګدست او معسر په ذمه د اهل وعيال خرچ واجب دې او ددې اهتمام کول پکار دی. (٢)

حديث باب کښې د «عرق» لفظ راغلې دې چې ددې معنی د تهيلئ.

دغريب مورپلار او د اولاد د نفقه مسئلې: دويمه مسئله دلته دااوګڼرئ چې مور پلار تنګدست او فقيران وی او دوئ سره څه آمدنی نه وی او نه ورسره مال وی نو داسې صورت کښې ددوئ نفقه د اولاد په مال کښې واجب ده، ابن منذر په دې باندې اجماع نقل کړې ده. (٣)

د عائشه صديقه رضی الله عنها نه روايت دې چې «انت من اطيب ما اكل الرجل من كسبه وولده من كسبه» (٤)

امام ابوداؤد رحمه الله د عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده په طريق سره يو روايت نقل کړې دې چې د نبی کريم ﷺ په خدمت کښې يو سړې راغلو او عرض ئې اوکړو چې ما سره مال دې او خما بچی هم دی. او خما پلار خما د مال محتاج دې، نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چې «ان ومالك لوالدك ان اولادكم من اطيب كسبكم فكلوا من كسب اولادكم» (٥)

داشان په دې خبره باندې هم اجماع ده چې دسړی دنابالغو بچو نفقه هم ددۀ په ذمه واجب ده. که پلار مړ شی او مور صاحب استطاعت وی نو د بچو نفقه د مور په ذمه واجب ده. د حضرات احنافو او حنابله او شوافعو هم دا مسلك دې.

امام مالك رحمه الله فرمائي چې نه دمور نفقه په چا واجب ده او نه په دې باندې د چا نفقه واجب ده. «لانفقه لها ولا عليها» (٦)

علامه موفق الدين ابن قدامه د جمهورو طرفنه د قرآن عظيم الشان آيت [وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا] دليل پيش کوی.

د امام ابو داؤد رحمه الله يو حديث لره هم هغوئ په استدلال کښې ذکر کړې دې چې يو صحابی راغلو او نبی کريم ﷺ نه ئې تپوس اوکړو چې «من ابر» څه چا سره احسان اوکړم ؟ نو نبی

---

(١) الابواب والتراجم: ٢/٨۶).
(٢) الابواب والتراجم: ٢/٨۶ عمدة القاری:٢١/۶۴).
(٣) المغنی لابن قدامة، كتاب النفقة: ٨/١۶٩).
(۴) سنن ابی داؤد كتاب البيوع باب فی الرجل ياكل من مال ولده (رقم الحديث ٣۵٢٨).
(۵) سنن ابی داؤد كتاب البيوع باب فی الرجل ياكل من مال ولده (رقم الحديث ٣۵٢٨).
(۶) المغنی لابن قدامة :٨/١٢٩).

کریم ﷺ او فرمائیل چې (امك، ثم امك ثم امك ثم اباك ثم الاقرب فالاقرب) [1]
نو په دې کښې دمور د ذکر ډېر اهمیت راغلې دې، ددې و جې که هغه محتاجه وی نو د هغې نفقه د اولاد په ذمه واجب ده. [2]

۱۴=باب (وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَٰلِكَ) [البقرة: ۲۳۳]

وَهَلْ عَلَى الْمَرْأَةِ مِنْهُ شَيْءٌ (وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا أَبْكَمُ) [3] إِلَى قَوْلِهِ (صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ) [النحل]

په ایت مبارک کښې د وارث نه مراد څوک دی ؟: دې آیت مبارک کښې د وارث په تفسیر کښې اختلاف دې.

① یو قول دادې چې وارث نه پخپله بچې مراد دې او مطلب دادې چې د پلار د مرګ په صورت کښې د بچی مال کښې ددهٔ پیئو خرچه به واجب وی. دا په هغه صورت کښې دی چې کله د بچی مال وی، دا د قبیصه بن ذوئب او امام ضحاك رحمه الله قول دې. [4]

② د وارث نه دبچی دپلار وارثان مراد دی، که هغه سړې وی او که ښځه وی، مطلب دادې چې که پلار مړ شی نو بچی ته د پئیو څکولو خرچه به دده دپلار د وراثانو په ذمه وی په قدر د میراث. داقول د امام احمد بن حنبل رحمه الله او حسن بصری رحمه الله نه مروی دې. [5] د امام شافعی رحمه الله هم دا قول دې: [6]

③ دریم قول دادې چې د وارث نه دبچی وارثان مراد دی. یعنی د بچی د مړ کیدو په صورت کښې به چې کوم خلق ددهٔ وارثان جوړیږی، هغه مراد دی، چې دپلار د مرګ په صورت کښې په دې وارثانو باندې د میراث په حصه کښې په قدر دخرچې واجب وی. [7]

④ د وارث نه د بچی ذی رحم محرم مراد دی دحضرات حنفیه داقول دې. څکه چې د عبدالله

---

[1] سنن ابی داؤد کتاب الادب فی بر الوالدین : رقم الحدیث :۵۱۳۹).

[2] المغنی لابن قدامة :۸/ ابواب النفقة، المغنی لابن قدامة :۱۶۹/۸).

[3] (ابکم) هوالذی ولد اخرس لا یتکلم ولا یفهم ولا یفهم (الی قول) و تتمتها ((لَا يَقْدِرُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَهُوَ كَلٌّ عَلَىٰ مَوْلَاهُ أَيْنَمَا يُوَجِّهْهُ لَا يَأْتِ بِخَيْرٍ هَلْ يَسْتَوِي هُوَ وَمَن يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ)) (کل) ثقل، (مولاه) من یتولی امره وشؤونه، (اینما) حیثما یرسله لا یقوم بما ینفع (من یامر...) سلیم الحواس نفاع ذوهدایة وارشاد (صراط مستقیم) سیرة صالحة دین قویم وهذا مثل شربه الله تعالی لنفسه وکیف انه یفیض علی عباده من ا نعامه ولما یشملخهم به من آثار رحمته والطافه وللاصنام التی هی جماد لا تضرد ولا تنفع ولاتنطق ولا تسمع ولا تدری ولاتعقل وهی ثقل علی عابدیها تکلفهم الحمل والنقل والخدمة دون ان تسموبهم فی فکراوترقی بهم حضارة.

[4] الجامع لاحکام القرآن للقرطبی :۱۷۰/۳).

[5] شرح ابن بطال :۵۴۷/۷، فتح الباری :۶۴۲/۹، عمدة القاری:۲۴/۲۱).

[6] روح المعانی : ۱۴۷/۳).

[7] روح المعانی : ۱۴۷/۳، ارشاد الساری:۱۴۱/۱۲).

بن مسعود رضي الله عنه په قول قرآد کښې (علی الوارث ذی رحم المحرم مثل ذالك) راغلې دی. [1]
لکه ذی رحم محرم دوه رونړه يا خويندې وی نو دواړو نه نصف نصف اخستې شی، او که چرې يو رور خور ده نو د رور نه به د وه ثلث او دخور نه به يو ثلث شی، او په وارثانو باندې خرچه به په دې صورت کښې وی که پخپله بچی سره مال نه وی که چرې اخستې بچی سره مال وی نو بيا ټول خرچ به هم ده په مال کښې ورکړې کيږی. [2]
ياکه د تيم بچی مور او نيکه ژوندې وی نو دوئ دواړه دې بچی محرم هم دی. او وارث هم، ځکه چې ددهٔ نفقه په دې دواړو باندې په قدر د حصه ميراث به عائد وی. يعنی يو تهائی خرچه د مور په ذمه او دو تهائی دنيکه په ذمه. ددې نه معلوم شو چې د يتيم نمسی.حق په نيکه باندې د خپلو بالغو ځامنو نه هم زيات دې ځکه چې د بالغ اولاد نفقه دده په ذمه نه ده او د يتيم نمسی نفقه دده په ذمه ده. [3]
⑤ د وارث نه والدينو کښې ديو انتقال نه پس چې کوم باقی پاتې شی هغه مراد دی، دپلار دمرګ په صورت کښې مور او د مور د مرګ په صورت کښې به پلار مراد وی، او وارث باقی معنی کښې استعماليږی. [4]
په دې صورت کښې مور هم په دې وراثانو کښې داخله شوه چې په کوم باندې د پئيو خرچه واجب وی، دا قول د زيد بن ثابت نه مرٰوی دې، او هغه فرمائی چې د پلار د مرګ نه پس که د بچی ترهٔ او مور دواړه پاتې ئې نو خرچه به په دواړو باندې په قدر د ميراث ضروری وی. [5]
شارح بخاری ابن بطال رحمه الله فرمائی چې زيد بن ثابت رحمه الله د هغه قول رد کولو دپاره امام بخاری رحمه الله ترجمة الباب کښې (وهل على المراة منه شئ) اضافه کړې ده، مطلب دادې چې د ښځې په ذمه څه واجب نه دی. [6]
دليل کښې د قرآن پاك دا آيت مبارك پيش کوی [[ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَّجُلَيْنِ اَحَدُهُمَآ اَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ]] امام بخاری رحمه الله ښځې لره په [[اَبْكَمُ]] سره تشبيه ورکړه چې په.وينا قادر نه وی او پخپل آقا باندې بوج جوړ شوې وی، داشان ښځه هم قادره نه ده، ددې وجې ددې په ذمه هيڅ لازم نه دی. [7] ابن منير رحمه الله فرمائی چې:

---

[1] احكام القرآن (للتهانوی) :۱/۲،. عمدة القاری:۲۱/ ۲۴). او يو قرات د دويم قرات تفسير دې. يعنی وارث نه هغه ذی رحم محرم مراد دی که بچې مړ شی نو دې د هغه وارث جوړ شی، په قدر د ميراث په په ټولو باندې خرچه لازم وی.
[2] معارف القران (ازمولانا محمد ادريس کاندهلوی):۱/۳۴۹).
[3] معارف (ازمولانا محمد شفيع : رحمه الله ۱/۱۴۱).
[4] روائع البيان : ۱/ ۳۵۱ .وعمدة القاری: ۲۱/ ۲۴- و ارشاد الساری : ۱۲/ ۱۴۱-
[5] شرح ابن ابطال: ۷/۵۴۷).
[6] وفی اللامع:۹/ ۳۹۰. قوله وهل علی المراة....يعنی هل يجب علی المراة من مالها لرضاع صبيها جوابه محذوف ای لايجب لان المراة کل والکل لاوجوب عليه بل الوجوب له کما نطق به النص).
[7] شرح ابن بطال :۷/۵۵۷. عمدة القاری:۲۱/ ۲۴).

«انما قصد البخارى الرد على من زعم ان الام يجب عليها نفقة ولدها وارضاعة بعد ابيه له خولها فى الوارث فبين ان الام كانت كلا على الاب واجبة النفقة عليه ومن هو كل بالاصالة لايقدر على شئ غالبا كيف يتوجه عليه ان ينفق على غيره» (١)

[٥٠٥٤] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ أَخْبَرَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ عَنْ زَيْنَبَ ابْنَةِ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ لِي مِنْ أَجْرٍ فِي بَنِي أَبِي سَلَمَةَ أَنْ أُنْفِقَ عَلَيْهِمْ، وَلَسْتُ بِتَارِكَتِهِمْ هَكَذَا وَهَكَذَا، إِنَّمَا هُمْ بَنِيَّ. قَالَ «نَعَمْ لَكِ أَجْرُ مَا أَنْفَقْتِ عَلَيْهِمْ». [ر: ١٣٩٨]

[٥٠٥٥] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ-رضى الله عنها- قَالَتْ هِنْدُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَبَا سُفْيَانَ رَجُلٌ شَحِيحٌ فَهَلْ عَلَيَّ جُنَاحٌ أَنْ آخُذَ مِنْ مَالِهِ مَا يَكْفِينِي وَبَنِيَّ قَالَ «خُذِي بِالْمَعْرُوفِ». [ر: ٢٠٩٧]

د ام سلمه رضي الله عنها نه روايت دې چې ما عرض اوکړو چې يارسول الله ﷺ! آيا د ابو سلمه بچو ته خرچ ورکولو سره بۀ ماته ثواب ملاويږي، ځه خو هغوئ لره په داسې حالت او غريبئ کښې نه شم پريښودې، هغه هم ځما بچي دي. نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چې آو تاته بۀ ثواب ملاويږي، چې کوم ته د هغوئ په ذات باندې خرچ کړې.

ام سلمه رضي الله عنها دې حديث نه خبره صراحت سره معلومه شوه چې ددوئ پخپل اولاد باندې خرچ کولو په طور د نفل واستحباب وو چې ددې خبرې دليل دې چې دا په دې واجب نه وو. د حديث پاك ترجمة الباب سره مناسبت ذکر کوي او علامه عيني رحمه الله ليکي چې:

«مطابقة للترجمة من حيث ان ام الصبى كل على ابيه فلا يجب عليها نفقة بينها ولهذا لم يامر النبى ﷺ ام سلمة بالانفاق على بنيها وانما قال لك اجر ما انفقت عليهم» (٢)

دويم حديث د هنده رضي الله عنها دي، په هغې کښې دا خبره ظاهر ده چې دپلار موجودګئ کښې دمور په ذمه هيڅ نشته دي. بلکه خرچ د پلار مال نه دي، دپلار د وفات نه پس هم دا اصل به برقرار وي.

ليکن په دې باندې يو اشکال کيدې شي چې دپلار په ژوند کښې د مور هيڅ ذمه نشته دي، دادې خبرې لره مستلزم نه دې چې د پلار د وفات نه پس هم دمور په ذمه څه نه وي، ځکه چې ددې نه دبچي دپرورش متعلق ډير مصلحتونو ته نقصان رسي، ددې وجې حافظ ابن حجر رحمه الله ليکي چې:

«فيتحتمل ان يكون مرا د البخارى من الحديث الاول وهو حديث ام سلمة فى انفاقها على اولادها كا الجزاء الاول من الترجمة وهو ان وارث الاب كالام يلزم نفقة المولود بعد موت الاب، ومن الحديث الثانى الجزاء الثانى وهو

١) فتح البارى: ٩/٦٤٣).
٢) عمدة القارى: ٢١/ ٢٥).

انه ليس على المرأة شئ عند وجود الاب وليس فيه تعرض لما بعد الاب) [1]

د حافظ ابن حجر رحمه الله ددې کلام حاصل دادې چې د باب د ړومبی حدیث نه د امام بخاری رحمه الله د ترجمة الباب د جزء اول تائید کول دی، چې د بچی د پلار د وفات نه پس د نورو وارثانو باندې دبچی د مور پشان نفقه لازم ده او دويم حديث نه د ترجمة الباب دويم جزء ثابت کرې دې چې د پلار موجودګۍ کښې د ښځې په ذمه هيڅ هم واجب نه دی.

البته په دې باندې شبه کيدې شی چې د ترجمة الباب اول جزء کښې د قرآن عظيم الشان آيت چې کومه حصه [﴿وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَٰلِكَ﴾] ذکر کړې دې دا خو په وجوب باندې دلالت کوی او دباب حدیث اول وجوب په ځائې استحباب باندې دلالت کوی نو دال على الاستحباب دال على الوجوب تائيد کښې ولې پيش کړو.

ددې وجې ابن منير رحمه الله چې کومه خبره فرمائيلې ده هغه زياته زړه ته نزدې ده چې دامام بخاری رحمه الله مقصد دواړو حديثونو سره دترجمة الباب جزء ثانی «وهل على المرأة منه شئ» ثابتول دی، چې ددې تفصيل تير شوې دې.

۱۵=باب قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «مَنْ تَرَكَ كَلًّا أَوْ ضَيَاعًا فَإِلَيَّ»

[۵۰۵۶] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - كَانَ يُؤْتَى بِالرَّجُلِ الْمُتَوَفَّى عَلَيْهِ الدَّيْنُ، فَيَسْأَلُ «هَلْ تَرَكَ لِدَيْنِهِ فَضْلاً». فَإِنْ حُدِّثَ أَنَّهُ تَرَكَ وَفَاءً صَلَّى، وَإِلاَّ قَالَ لِلْمُسْلِمِينَ «صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ». فَلَمَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْفُتُوحَ قَالَ «أَنَا أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ، فَمَنْ تُوُفِّيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَتَرَكَ دَيْنًا فَعَلَيَّ قَضَاؤُهُ، وَمَنْ تَرَكَ مَالاً فَلِوَرَثَتِهِ». [ر: ۲۱۷۶]

ددې ترجمة الباب مقصد دادې که يو سړې مړ شی، اوده نه څه مال نه وی پاتې شوې او دده اهل وعيال دده د نفقې اوخرچ محتاج وی نو دمسلمانانو بيت المال به دده کفالت کوی.

«كل» په معنی د بوج ده، مراد قرض او دين دې. او«ضياع» د ضاد په فتحه سره په معنی د هلاکيدو دې، مراد داسې بچی چې دهغوئ سره مدداونه کړې شو نو دده دهلاکيدو خطره وی. [2]

۱۶=باب الْمَرَاضِعِ مِنَ الْمَوَالِيَاتِ وَغَيْرِهِنَّ

[۵۰۵۷] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ

---

[1]) فتح البارى :۹/۶۴۳).

[2]) قوله فالي بتشديد الياء ومعناه فينتهى ذالك الى وانا اتدارک اتدارکه وهو بمعنى على اى فعلى قضاءه والقيام بمصالحة : عمدة القارى:۲۱/۲۵، و ارشاد السارى: ۱۴/۱۴۳).

أَنَّ زَيْنَبَ ابْنَةَ أَبِي سَلَمَةَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ انْكِحْ أُخْتِي ابْنَةَ أَبِي سُفْيَانَ. قَالَ «وَتُحِبِّينَ ذَلِكِ». قُلْتُ نَعَمْ لَسْتُ لَكَ بِمُخْلِيَةٍ، وَأَحَبُّ مَنْ شَارَكَنِي فِي الْخَيْرِ أُخْتِي. فَقَالَ «إِنَّ ذَلِكِ لاَ يَحِلُّ لِي». فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَوَاللَّهِ إِنَّا نَتَحَدَّثُ أَنَّكَ تُرِيدُ أَنْ تَنْكِحَ دُرَّةَ ابْنَةَ أَبِي سَلَمَةَ. فَقَالَ «ابْنَةَ أُمِّ سَلَمَةَ». فَقُلْتُ نَعَمْ. قَالَ فَوَاللَّهِ لَوْ لَمْ تَكُنْ رَبِيبَتِي فِي حَجْرِي مَا حَلَّتْ لِي، إِنَّهَا ابْنَةُ أَخِي مِنَ الرَّضَاعَةِ، أَرْضَعَتْنِي وَأَبَا سَلَمَةَ ثُوَيْبَةُ، فَلاَ تَعْرِضْنَ عَلَيَّ بَنَاتِكُنَّ وَلاَ أَخَوَاتِكُنَّ». وَقَالَ شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ عُرْوَةُ ثُوَيْبَةُ أَعْتَقَهَا أَبُو لَهَبٍ.[ر: ۴۸۱۳]

(مراضع) د (مرضعة) جمع ده، پئ ورکوونکې او (مواليات) د میم په فتحه سره د موالی نه ده، شارح بخاری ابن بطال رحمه الله فرمائی چې مناسب الفاظ (موليات) وو چې د (مولاة) جمع دې، چې ددې معنی ده وینځه. او دلته هم دا مراد دی، تر کومې چې تعلق د (مواليات) دې نو دا د (مولی) جمع ده، د (مولی) جمع (موالی) او د (موالی) مؤنث سالم (موليات) رازی.

دلته د (مواليات) نه غیر عربی عجمی وینځه مراد ده، امام بخاری رحمه الله وئیل غواړی چې مرضعه (پئ ورکوونکې) دپاره ضروری نه دی چې هغه عربی او آزاده وی، غیر عربی او عجمی وینځې سره هم ارضاع نه کار اخستې شی، دځینو خلقو خیال وو چې عجمی وینځو سره پئ څکول درست نه دی ځکه چې دې سره دبچی په نجابت باندې اثر پریوزی. امام بخاری رحمه الله ددې تردید کړې دې او فرمائی چې نبی کریم ﷺ د ابو لهب وینځې ثوبیه پئ ورکړی وو او هغه غیر عربی وه. او د ابو لهب آزاده شوې وه. [1]

حدیث باب په کتاب النکاح کښې تیر شوې دې، او د شعیب تعلیق هم هلته موصولا تیر شوې دې. [2]

کتاب سره د باب مناسبت: البته داسوال پاتې کیږی چې ددې باب کتاب النفقات سره څه تعلق دې، ددې جواب دادې چې امام بخاری رحمه الله دلته داباب ذکر کوی او دې مسئلې طرفته یو لطیف اشاره کړې ده چې مور باندې واجب نه دی بچی لره پئ ورکول بلکه هغه ته دور کول اونه ورکولو اختیار دې. دپئیو ورکولو په صورت کښې به د بچی پلار یا ولی به دیو بلې په اجرت انتظام کوی، او د مرضعه اجرت هم چونکه نفقه کښې داخل دی، ددې وجې دې باب لره په نفقات کښې ذکر کړې دې. [3]

••••

[1] شرح ابن بطال :٥٥١/٧. عمدة القاری:٢١/ ٢٦. فتح الباری :٩/ ٦٤٤، ٦٤٥)
[2] کشف الباری کتاب النکاح:١٨٩، ١٩٠).
[3] فتح الباری :٦٤٥/٩ ارشاد الساری:١٢/ ١٨٩، ١٩٠).

کتاب الاطعمة

الاحادیث: ۵۰۵۸ - ۵۱۴۹

کتاب الاطعمة کښې امام بخاری رحمه الله ۵۹ بابونه قائم کړی دی زمونږ په دې نسخه کښې ۵۷ بابونه دی ځکه چې په دې کښې (باب بلاترجمة) نه دی شامل کړې شوی او په دې کښې ئې ۱۱۲ احادیث ذکر کړی دی په دې کښې څوارلس احادیث معلق دی اوبیا موصول دی، ۹۰ احادیث په کښې مکرر دی او ۲۲ احادیث داسې دی چې هغه امام بخاری رحمه الله په اول ځل دلته ذکر کړی دی په دې کښې ۲۲ احادیث متفق دی یعنی امام مسلم هم دهغې تخریج کړې دې په کتاب الاطعمة کښې د صحابه کرامو رضی الله عنهم او تابعینوشپږ آثار هم امام ذکر کړی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

۷۳=کتاب الاطعمة

باب وَقَوْلِ اللّٰهِ تَعَالٰى (كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ).

وَقَوْلِ اللّٰهِ تَعَالٰى (كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ). (۱) وَقَوْلِهِ (أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ) وَقَوْلِهِ (كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ) المؤمنون: ۵۱

امام بخاری رحمه الله کتاب النفقات نه پس کتاب الاطعمة شروع کوی، د د واړو په مینځ کښې مناسبت ظاهر دې چې نفقاتو زیات تر تعلق د اطعمة سره دې. [1]

(اطعمة) د (افعلة) په وزن باندې دطعام جمع ده، قاعده داده چې کلمه د رباعی وی او ددې دریم حرف مده وی او ددې جمع عموما (افعله) په وزن رازی لکه (اطعام، اطعمة رحی، ارحیه، رغیف، ارغفة) [2]

ابن فارس رحمه الله فرمائی چې د طعام لفظ هر هغه څیز دپاره استعمالیږی چې کوم خوړلې کیږی، تر دې چې د اوبو څکلو دپاره هم استعمالیږی. [3]

ترجمة الباب کښې امام بخاری رحمه الله د سورة طه، سورة بقره، سورة مؤمنون یو یو آیت مبارک ذکر کړې دې. ددې آیتونو د ذکر کولو مقصد په دې خبره باندې تنبیه ورکول دی چې انسان

---

[1] الابواب والتراجم :۲/۸۶).

[2] جامع الدروس العربية :۳۱/۱، جموع القلة).

[3] ارشاد الساري:۱۲/، وفي معجم مقاييس اللغة لابن فارس :۴۱۱/۳، و الاطعام يقع في كل ما يطعم حتى الماء قال الله تعالى (ومن لم يطعمه فانه مني) وقال عليه اسلام في زمزم انها طعام طعم شفاء سقم).

ته پكار دى چې ځان دپاره د حلال او طيب خوراك اهتمام اوكړى.

[۵۰۵۹]. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ - رضى الله عنه - عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «أَطْعِمُوا الْجَائِعَ، وَعُودُوا الْمَرِيضَ، وَفُكُّوا الْعَانِيَ». قَالَ سُفْيَانُ وَالْعَانِي الأَسِيرُ.[ر: ۲۸۸۱]

[۵۰۵۹]. حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ عِيسَى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ مَا شَبِعَ آلُ مُحَمَّدٍ - صلى الله عليه وسلم - مِنْ طَعَامٍ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ حَتَّى قُبِضَ.

سند كښې د «ابيه» مصداق فضيل بن عياض بن غزوان بن جرير كوفى دې او د ابو حازم نوم سلمان اشجعى دې. [1]

ابوهريره رضی الله عنه فرمائى چې د نبى كريم ﷺ كور والو تر دريو ورځو پورې هم په مړهٔ خيټه روټئ نه ده خوړلې، تر دې پورې چې نبى كريم ﷺ وفات شو.

دمسلم شريف په روايت كښې الفاظ دى چې «ماشبع نبى الله واهله ثلاثة ايام تباعا من خبز حنطة حتى فارق الدنيا» [2] (اى متوالية) يعنى درې ورځې مسلسل نبى خوراك نه وو كړى.

او ددې وجه دا هم كيدېشى چې څه ورسره نه وو، دا هم كيدې شى چې د خوراك ورسره څه وو ليكن ايثار ئې كولو او فقراء ته ئې وركولو او دا هم كيدې شى چې مسلسل په مړهٔ خيټهٔ خوراك مذموم دې. [3] حذيفه رضی الله عنه نه روايت دې چې «من قل طعمه صح بطنه وصفا قلبه ومن كثر طعمه سقم بطنه وقسا قلبه» [4]

[۵۰۶۰]. وَعَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَصَابَنِي جَهْدٌ شَدِيدٌ فَلَقِيتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، فَاسْتَقْرَأْتُهُ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ، فَدَخَلَ دَارَهُ وَفَتَحَهَا عَلَيَّ، فَمَشَيْتُ غَيْرَ بَعِيدٍ، فَخَرَرْتُ لِوَجْهِي مِنَ الْجَهْدِ وَالْجُوعِ فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَائِمٌ عَلَى رَأْسِي فَقَالَ «يَا أَبَا هُرَيْرَةَ». فَقُلْتُ لَبَّيْكَ رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ. فَأَخَذَ بِيَدِي فَأَقَامَنِي، وَعَرَفَ الَّذِي بِي، فَانْطَلَقَ بِي إِلَى رَحْلِهِ، فَأَمَرَ لِي بِعُسٍّ مِنْ لَبَنٍ فَشَرِبْتُ مِنْهُ، ثُمَّ قَالَ «عُدْ يَا أَبَا هِرٍّ». فَعُدْتُ فَشَرِبْتُ، ثُمَّ قَالَ «عُدْ». فَعُدْتُ فَشَرِبْتُ حَتَّى اسْتَوَى بَطْنِي فَصَارَ كَالْقِدْحِ - قَالَ - فَلَقِيتُ عُمَرَ وَذَكَرْتُ لَهُ الَّذِي كَانَ مِنْ أَمْرِي وَقُلْتُ لَهُ تَوَلَّى اللَّهُ ذَلِكَ مَنْ كَانَ أَحَقَّ بِهِ مِنْكَ يَا عُمَرُ، وَاللَّهِ لَقَدِ اسْتَقْرَأْتُكَ الآيَةَ وَلأَنَا أَقْرَأُ لَهَا مِنْكَ. قَالَ عُمَرُ وَاللَّهِ لأَنْ أَكُونَ أَدْخَلْتُكَ أَحَبُّ إِلَىَّ مِنْ أَنْ يَكُونَ لِي مِثْلُ حُمْرِ النَّعَمِ.

[1]) عمدة القارى:۲۱/ ۲۷، ارشاد السارى:۱۲/ ۱۴۶).

[2]) فتح البارى :۶۴۸/۹ و صحيح مسلم كتاب الزهد والرقائق رقم الحديث :۲۹۷۶).

[3]) عمدة القارى:۲۱/ ۲۷، ارشاد السارى:۱۲/ ۱۴۶فتح البارى :۹/ ۶۴۸).

[4]) عمدة القارى:۲۱/ ۱۴۶، ارشاد السارى:۱۲/۲۷).

دا تعليق نهدې بلكه ما قبل سند سره متصل دې او دا حديث پاك په روميې خل راغلې دې.

قوله: أَصَابَنِي جَهْدٌ شَدِيدٌ: ابوهريره رضي الله عنه فرمائي چې ډير سخت اوږې شوې اوم، (جهد) د جيم په فتحه سره مشقت ته وائي، دلته ترې اولږه مراده.

قوله: فَاسْتَقْرَأْتُهُ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ: ما هغه ته د قرآن پاك د يو آيت مبارك (د استفادې په غرض) خواست اوكړو.

قوله: فَدَخَلَ دَارَهُ وَفَتَحَهَا عَلَيَّ: عمر فاروق رضي الله عنه خپل كور ته داخل شو او هغه آيت مبارك ئې اولوستلو. (فَتَحَهَا عَلَيَّ) معنى ده (قرأه وا فهمني اياها) يعنى ددې معنى ماته معلوم شوه، ابو نعيم په حلية الاولياء كښې ددې قصې ذكر كړې دې، په هغې كښې دى چې مذكوره آيت مبارك د سورة آل عمران وو، په هغه روايت كښې دى چې (فقلت له: اقرئني وما اريد القراءة وانما اريد الاطعم) (١)

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چې كله (وكانه سهل الهمزة فلم يفطن عمر)، ابو هريره رضي الله عنه د (اقرئني) همزه لره تسهيل سره (اقرئني) وئيلې دې، چې ددې معنى ده زما ميلمستيا اوكړه. بيا هم فاروق اعظم رضي الله عنه د هغوئ اصل مقصد باندې پوهه نشو.(٢)ځكه چې (اقرئني) همزه سره او (اقريني) بغير د همزه سره د دواړو تلفظ د يو بل سره مشتابه دې، يو لره ادا كوى او د دويم وهم كيديشي. بهر حال دا د حافظ ابن حجر رحمه الله بيان شوې يو نكته ده، ضرور نه ده چې حقيقت او واقعه كښې هم داشان وى.

قوله: فَخَرَرْتُ لِوَجْهِي مِنَ الْجَهْدِ: د اولږې په وجه ځه التهٔ پريوتم. دحلية الاولياء په روايت كښې دى چې په هغه ورځ د ابوهريره رضي الله عنه روژه وه، او د روژه ماتلو دپاره هغه سره څه نه وو. (٣) دپريوتلونه پس ما اوكتل چې نبى كريم صلى الله عليه وسلم زما سر سره ولاړ دى، نبى كريم صلى الله عليه وسلم اصل حقيقت نه خبر شو هغه ئې كور ته بوتلو او د پئيو يو غټې پياله راوړو حكم ئې اوكړو. فرمائي چې ما هغه اوڅكله، او نبى كريم صلى الله عليه وسلم دوباره اوپه دريم ځل ئې اوفرمائيل چې ځكه تر دې پورې چې زما خيټه د زيات څكلو په وجه نيغه شوه، بيا ځه عمر فاروق رضي الله عنه سره ملاؤ شوم او هغوئ ته مې اصل حقيقت بيان كړو، او هغوئ ته مې اووئيل چې زما د مړولو كار هغه سړى اوكړو چې ستاسو نه زيات د هغه حقدار وو (مراد ترې نبى كريم صلى الله عليه وسلم دې)

١) فتح البارى :٩/، وحلية الاولياء لابى نعيم :٣٧٨/١، و لفظه فقلت اقريني ومال اريد الا الاطعام رقم الحديث والترجمه:٨٥ عمدة القارى:٢١/ ٢٨، ارشاد السارى:١٢/ ١٤٧).

٢) فتح البارى :٩/ ٦٤٩ارشاد السارى:١٢/ ١٧).

٣) حلية الاولياء : ٣٧٨/١، رقم الترجمة: ٨٥).

قوله: وَاللّٰهِ لَقَدِ اسْتَقْرَأْتُكَ الآيَةَ وَلأَنَا أَقْرَأُ لَهَا مِنْكَ: په الله، تاته د يو آيت مبارك وئيلو درخواست كړې وو، حالانكه ستاسو نه زيات څه ددې آيت مبارك وئيلو والا اوم.
ډير ممكن دى چې ابوهريره رضي الله عنه هغه آيت مبارك نبى كريم ﷺ نه نيغ په نيغه وئيلې وى، او عمر فاروق رضي الله عنه باالواسطه، ددې وجې ابوهريره رضي الله عنه ددوئ مقابله كښې خپل ځان ته «اقرأ» اووئيل. (١)
فاروق اعظم رضي الله عنه جواب كښې اوفرمائيل چې «څه ستاسو په مقصد پوهه شوې نه اوم» ته به مې خپل كور ته داخل كړې وې. او ميلمه جوړول ماته ددې نه زيات محبوب دى چې ماسره سور اوښ وى.
سور اوښ په عربو كښې د نورو اوښانو په مقابله كښې زيات محبوب وو.
شارح بخارى ابن بطال رحمه الله فرمائى چې په هغه زمانه كښې د حضرات صحابه كرامو رضي الله عنهم طريقه هم دا وه چې كله به يوسړى د قرآن پاك د يو آيت مبارك متعلق سوال اوكړو نو هغه دده شكر گزار وو او دې به ئې خپل كور ته بوتلو. او ددۀ ميلمستيا به ئې كوله، ددې وجې ابوهريره رضي الله عنه آيت كريمه متعلق دا سوال اوكړو. عمر فاروق رضي الله عنه د څه مصروفيت په وجه يا دڅه مانع په وجه دده ميلمستيا اونه كړه. (٢)
ايات او احاديثو كښې مناسبت: آخر كښې دا خبره پاتې كيږى چې ترجمة الباب كښې ذكر شوې آيتونه سره د هغه احاديثو څه تعلق دې ؟
ددې يو جواب دادې چې شكم سيرى، او اولږې او اطعمه او خوراكونو نه احوال پيدا كيدو والا كيفيات دى، داشان حلال او حرام كيدل د اطعمه صفاتو نه دى او دخوراك وركولو او نه وركولو تعلق هم ددې صفاتو سره دې نو آيت مبارك كښې صرف د اطعمه انواع مراد نه دى بلكه انواع سره سره احوال او اوصاف هم مراد دى، او احاديث كښې هم دا احوال اواوصاف راغلى دى، ددې وجې د دواړو په مينځ كښې يو نه يو مناسبت دې جهت سره موندې شى. (٣)

١- باب التَّسْمِيَةِ عَلَى الطَّعَامِ وَالأَكْلِ بِالْيَمِينِ

امام بخارى رحمه الله پدې باب كښې دوه مسئلې ذكر كړى دى. ړومبئ مسئله د خوراك كولو په وخت كښې د بسم الله وئيلو ده.
دخوراك په شروع كښې د بسم الله وئيلو حكم: د ظاهريه په نيز د خوراك په شروع كښې بسم الله وئيل واجب دى، او د امام احمد بن حنبل رحمه الله يوروايت هم ددې مطابق دې. (٤)
داحضرات حديث باب كښې دبسم الله نه استدلال كوى، فرمائى چې امر وجوب دپاره دې.

(١) فتح البارى :٩/ ٦٥٠).
(٢) فتح البارى :٩/ ٦٥٠).
(٣) فتح البارى :٦٤٩/٩ والابواب والتراجم: ٨۶/٢، ٨٧).
(٤) المحلى بالاثار لابن حزم : ١٠٣/۶، رقم المسالة:١٠٢٣).

د جمهورو په نيز دخوراك وخت كښې بسم الله وئيل مستحب دى. د جمهورو په نيز امر استحباب دپاره دې. ([1])دبسم الله وئيلو په سلسله كښې د امام ابو داؤد رحمه الله او دامام ترمذى رحمه الله دهغه روايت تصريح كړې ده چې كوم هغوئ د عائشه صديقه رضي الله عنها نه مرفوعا نقل كړې دې. په هغې كښې دى چې: «اذا اكل احدكم طعاما فليقل بسم الله فان نسى فى اوله فليقل بسم الله اوله وآخره» ([2])

دې حديث پاك كښې صرف د بسم الله الفاظ نه دى بلكه صراحت سره ذكر كړې شوى دى چې په شروع كښې بسم الله دې اووئيلې شى او په شروع كښې كه هيره شى نو د «بسم الله اوله وآخره» الفاظ دې په مينځ كښې اووائى يا په آخر كښې كه روته ياد ششى نو اودې وائى.

صرف د «بسم الله» الفاظ وئيل كافى دى ليكن كه پوره «بسم الله» اووائى نو دا زيات بهتر دى، داشان په اوچت آواز سره وئيل مستحب دى چې نورو ته هم ياد شى. ([3])

امام حاكم په مستدرك كښې د«بسم الله وبركة الله» الفاظ نقل كړى دى. ([4])

د«بسم الله وعلى بركة الله» الفاظ چې مشهور دى هغه دحديثو په مشهورو كتابونو كښې نشته دې، دې ته نزدې الفاظ حاكم نقل كړى دى.

تسميه وئيل اوخوراك كولو سره شيطان په خوراك كښې نه شامليږى، بسم الله وئيلو نه بغير خوراك شروع كولو سره شيطان هم ده سره شريك وى لكه څنګه چې څينو روايتونو كښې دى. ([5])

د جمهور علماء په نيز يوه مسئله دا هم ده چې ډير سړى يو د سترخوان ته كينى نو ټول خلق دې بسم الله اووائى. او د څينو علماء كرامو په نيز چې په هغوئ كښې امام شافعى رحمه الله هم شامل دې صرف ديو سړى بسم الله وئيل ټولو دپاره كافى ګڼړى. ([6])

په ښى لاس د خوراك كولو حكم: دويمه مسئله ښى لاس سره د خوراك كولو ده او دا امام بخارى رحمه الله بيان كړې ده، امام شافعى رحمه الله په «كتاب الام» كښې او «الرسالة» كښې تصريح كړې ده چې «اكل باليمين» واجب دى. ([7])علامه تقى الدين سبكى رحمه الله او دده څوئې علامه تاج الدين سبكى د وجوب دې قول ته ترجيع وركوى. ([8])

---

[1]) عمدة القارى:٢٨/٢١، فتح البارى :٦٥٢/٩).
[2]) الحديث اخرجه ابوداؤد فى كتاب الاطعمة باب التسمية على الطعام :٣٤٧/٣).
[3]) عمدة القارى:٢١/ ٢٨، ارشاد السارى:١٤٨/١٢ فتح البارى :٦٥١/٩).
[4]) مستدرك للامام الحاكم كتاب الاطعمة: ١٠٧/٤).
[5]) مستدرك للامام الحاكم كتاب الاطعمة: ١٠٨/٤).
[6]) عمدة القارى:٢٨/٢١، ارشاد السارى:١٤٨/١٢).
[7]) عمدة القارى:٢٨/٢١، ارشاد السارى:١٤٨/١٢).
[8]) فتح البارى :٢٥٢/٩).

حافظ ابن حجر رحمہ اللہ فرمائی چې د «اكل باليمين» په وجوب باندې حدیث هم د لالت کی، چې په هغې کښې «اكل بالشمال» باندې وعید بیان کړې دې، دا د حضرت سلمه بن اکوع رضی اللہ عنہ حدیث چې امام مسلم رحمہ اللہ په صحیح مسلم کښې نقل کړې دې. «ان النبی ﷺ رای رجلا یاکل بشماله فقال: کل بیمینك قال: لا استطیع قال: لا استطعت فما رفعها الی فیه بعد» [1]

داشان د عائشه صدیقه رضی اللہ عنہا یو بل حدیث پاك امام مسلم او امام احمد رحمہ اللہ نقل کړې دې په هغې کښې دی چې «من اكل بشماله اكل معه الشیطان» [2]

لیکن د جمهور علماء کرامو په نیز ښی لاس سره خوراك کول مستحب دی. واجب نه دی. د حضرات شافعیه مشهور مسلك هم دادې.

امام غزالی رحمہ اللہ او امام نووی رحمہ اللہ هم دا اختیار کړې دې.[3] د وعید مذکوره روایتونو لره جمهورو په زجر او تنبیه دپاره او مصالح شریعت باندې محمول کوی.

دا کل بالیمن استحباب په هغه وخت کښې دې چې کله څه عذر نه وی، لیکن که ښی لاس سره په خوراك کولو کښې څه عذر وی لکه ښی لاس کښې زخم وی نو داسې صورت کښې ګس لاس سره خوراك کولې شی. او داکل بالمین استحباب رعایت به لحاظ ساتلې شی. [4]علامه قرطبی په دې سلسله کښې تحریر فرمائی چې:

«هذا الامر علی جهة الندب لانه من باب تشریف الیمین علی الشمال لانها اقوی فی الغالب واسبق للاعمال واسکن فی الاشغال و هی مشتقة من الیمین وقد شرف الله اصحاب الجنة اذا نسبهم الی الیمین وعکسه فی اصحاب الشمال، واذا تقرر ذالك فمن الاداب المناسبة لمکارم الاخلاق والسیرة الحسنة عند الفضلا اختصاص الیمین بالاعمال الشریفة والاحوال النظیفة کل هذه الاوامر من المحاسن المکملة والمکارم المستحسنة والاصل فیما کان من هذا الترغیب والندب» [5]

اوس لږ حدیث باب طرفته راشئ کوم چې امام بخاری رحمہ اللہ په رومبی ځل ذکر کړې دې. [6]

---

[1] فتح الباری :۹/ ۲۵۲، و صحیح ا البخاری مسلم، کتاب الاشربة، باب ادب الطعام والشرب و احکامها، :۱۵۹۹/۳، ما وجدنا بهذا للفظ فیه والذی وجدناه لفظه تا تاکلوا بالشمال فان الشیطان یاکل بالشمال رقم الحدیث :۲۰۱۹، باب آداب الطعام والشراب واحکامهما وعمدة القاری: ۲۹/۲۱).

[2] فتح الباری :۹/ ۶۵۲، و صحیح ا البخاری مسلم، کتاب الاشربة، باب ادب الطعام والشرب و احکامها، ۱۵۹۸/۳، رقم الحدیث :۲۰۱۹، و فیه بعد لا استطعت مامنعه الا الکبر قال..... عمدة القاری:۲۹/۲۱).

[3] عمدة القاری:۲۱/ ۲۸).

[4] فتح الباری :۹/ ۶۵۳).

[5] فتح الباری :۹/ ۶۵۳).

[6] (۵۰۶۱) الحدیث اخرجه البخاری فی کتاب الاطعمة باب الاکل مما یلیه (رقم الحدیث :۵۰۶۲و ۵۰۶۳) واخرجه مسلم فی کتاب الاشربة باب اداب الطعام والشراب واحکامهما رقم الحدیث :۲۰۲۲).

[٥٠٦١] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ قَالَ الْوَلِيدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنِي أَنَّهُ سَمِعَ وَهْبَ بْنَ كَيْسَانَ أَنَّهُ سَمِعَ عُمَرَ بْنَ أَبِي سَلَمَةَ يَقُولُ كُنْتُ غُلَامًا فِي حَجْرِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- وَكَانَتْ يَدِي تَطِيشُ فِي الصَّحْفَةِ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « يَا غُلَامُ سَمِّ اللَّهَ، وَكُلْ بِيَمِينِكَ وَكُلْ مِمَّا يَلِيكَ ». فَمَا زَالَتْ تِلْكَ طِعْمَتِي بَعْدُ. [٥٠٦٢، ٥٠٦٣]

وليد بن كثير د سفيان بن عيينه شيخ دې، دلته سياق سند د عام اسلوب نه يو طرفته دې. دسند عام اسلوب داسې پكار دې «اخبرنا سفيان اخبرنى الوليد بن كثير» ځكه چې عام اسلوب كښې صيغۀ تحمل حديث لره راوى نوم سره مخكښې ذكر كيږى. او دلته «الوليد بن كثير اخبرنى» دې «اخبرنى» د راوى دنوم نه پس راوړې شوې دې. صيغه تحمل د حديث راوى نوم نه پس راوړل اگر چې جائز دى ليكن دمحدثينو عام اسلوب دې لره د راوى د نوم نه مخكښې راوړنكې دې، دحميدى به طريق كښې عام اسلوب دې «عن سفيان قال: حدثنا ابن كثير.....»([1])

قوله: عُمَرُ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ: دابو سلمه نوم عبدالله دې، عمر ددهٔ ځوئې دې، دده دمور نوم ام المؤمنين ام سلمه رضي الله عنها ده، ابن عبدالبر فرمائى چې د عمر ولادت د هجرت د دويم كال نه پس شوې دې.([2]) دې د نبى كريم ﷺ په پرورش كښې وو.

قوله: كُنْتُ غُلَامًا: دغلام اطلاق د ولادت نه واخله تر بلوغت پرې مينځنى عمروالا بچى ته وائى. «فى حجر رسول الله ﷺ اى تربيته وتحت نظره»([3])

قوله: وَكَانَتْ يَدِي تَطِيشُ فِي الصَّحْفَةِ: زما لاس دننه پيالۍ كښې «ځلورو واړو» طرفونو ته تلو، د«تطيش» معنى حركت كولو والا او گرزيدلو والا دې. «صحفه» پيالۍ ته وائى، داد «قصعه» نه لويه وى.

قوله: فَمَا زَالَتْ تِلْكَ طِعْمَتِي بَعْدُ: يعنى دې نه پس زما د خوراك هم هغه طريقه وه چې د كومې نبى كريم ﷺ زما رهنمائى كړې وه، يعنى بسم الله وئيل. ښى لاس سره او دخپلې مخې نه خوړل. «طعمة» د طاء په كسر سره د خوراك طريقه او انداز.

حافظ ابن حجر رحمه الله دې حديث او دې سلسله كښې ذكر كړې نورو حديث نه څه آداب مستنبط كوى او ليكى چې:

[1]) فتح البارى :٦٥١/٩عمدة القارى:٢١/ ٢٩، ارشاد السارى:١٤٨/١٢).
[2]) الاستيعاب لابن عبدالبر على هامش الاصابة :٤٧٤/٢، عمدة القارى:٢٩/٢١).
[3]) فتح البارى :٩/ ٦٥١عمدة القارى:٢١/ ٢٩، ارشاد السارى:١٤٨/١٢).

«وفى الحديث انه ينبغى اجتناب الاعمال التى تشبه اعمال الشيطان والكفار وان للشيطان يدين وانه ياكل و يشرب ويأخذ ويعطى وفيه جواز الدعاء على من خالف الحكم الشرعى وفيه الامر بالمعروف والنهى عن المنكر حتى فى حال الاكل وفيه استحباب تعليم ادب الاكل والشرب» [1]

٣- باب الأَكْلِ مِمَّا يَلِيهِ

وَقَالَ أَنَسٌ قَالَ النَّبِي - صلى الله عليه وسلم - «اذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ وَلْيَأْكُلْ كُلُّ رَجُلٍ مِمَّا يَلِيهِ». [ر: ۴۸۶۸]

[٥٠٦٢] حَدَّثَنِي عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَلْحَلَةَ الدِّيلِي عَنْ وَهْبِ بْنِ كَيْسَانَ أَبِي نُعَيْمٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ - وَهُوَ ابْنُ أُمِّ سَلَمَةَ - زَوْجِ النَّبِي - صلى الله عليه وسلم - قَالَ أَكَلْتُ يَوْمًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - طَعَامًا فَجَعَلْتُ آكُلُ مِنْ نَوَاحِي الصَّحْفَةِ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «كُلْ مِمَّا يَلِيكَ».

[٥٠٦٣] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ وَهْبِ بْنِ كَيْسَانَ أَبِي نُعَيْمٍ قَالَ أُتِيَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - بِطَعَامٍ وَمَعَهُ رَبِيبُهُ عُمَرُ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ فَقَالَ «سَمِّ اللَّهَ، وَكُلْ مِمَّا يَلِيكَ. [ر: ۵۰۶۱]

دخپلې مخې نه د خوراک کولو حکم: دخپلې مخې نه خوراك كول د جمهورو علماء كرامو په نيز مستحب دى. [2]

علامه تقى الدين رحمه الله او ددوئ ځوئې علامه تاج الدين سبكى رحمه الله د وجوب قول لره راجع ګرزولې دې. [3]

ليكن دا په هغه صورت كښې دى چې كله خوراك د يو قسم وى او كه مختلف النوع طعام وى نو په دې صورت كښې د خپلې خوښې مطابق نوع طعام لره اوچتولو دپاره بغير د څه قسمه كراهت نه لاس يو خوا بل خوا اوړدولې شى، او په دې كښې هيڅ مضائقه نشته دى. [4]

ليكن ترمذى رحمه الله په كتاب الاطعمه كښې روايت نقل كړې دى چې نبى كريم ﷺ عكراش رضي الله عنه ته اوفرمائيل چې د خپلې مخې نه خوراك كوه، هغه يو خوا بل خوا لاس اوړدولو. دې نه پس يو طبق راوړې شو چې په هغې كښې پخې او كچه كهجورې وې، نو نبى كريم ﷺ

[1] فتح البارى :۶۵۳/۹).
[2] فتح البارى :۶۵۲/۹).
[3] فتح البارى :۶۵۲/۹).
[4] فتح البارى :۶۵۲/۹).

عكراش رضي الله عنه ته اوفرمائيل چې دې نه دكوم ځائې نه خوراك كوې كولې شى، ځكه چې دا مختلف الالوان دى.[1]

باب كښې ذكر شوى د انس رضي الله عنه دا تعليق امام مسلم رحمه الله او ابو نعيم رحمه الله موصولا نقل كړى دى[2] آخر روايت دلته مرسل دې، خالد بن مخلد او يحيى بن صالح دارو ايت موصولا نقل كړې دې.[3]

۴- باب مَنْ تَتَبَّعَ حَوَالَى الْقَصْعَةِ مَعَ صَاحِبِهِ، إِذَا لَمْ يَعْرِفْ مِنْهُ كَرَاهِيَةً

[۵۰۶۴] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ عَنْ مَالِكٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ إِنَّ خَيَّاطًا دَعَا رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - لِطَعَامٍ صَنَعَهُ - قَالَ أَنَسٌ - فَذَهَبْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَرَأَيْتُهُ يَتَتَبَّعُ الدُّبَّاءَ مِنْ حَوَالَى الْقَصْعَةِ - قَالَ - فَلَمْ أَزَلْ أُحِبُّ الدُّبَّاءَ مِنْ يَوْمِئِذٍ.[ر: ۱۹۸۶]

امام بخارى رحمه الله په دې ترجمة الباب كښې جمع بين الروايتين كړې ده، د «كل مما يليك» والا روايت تقاضا داده چې سړې ته پكار دى چې د خپلې مخې نه خوراك اوكړى. او روايت باب كښې انس رضي الله عنه فرمائى چې «فرايته يتتبع الدباء من حوالى القصعة» چې هغوئ پياله كښې كدو گير چاپيره تلاش كولو او اوچتولو ئې، چې ددې نه معلوم شو چې سړې پياله كښې يو خوا بل خوا لاس گرځولې شى.

امام بخارى رحمه الله په دواړه قسمه روايتونو كښې تطبيق كوى او فرمائى چې كه په يو ځائې خوراك كولو كښې خلقوته يو خوا بل خوا لاس گرزول نا خوښه نه وى نو په دې صورت كښې هيڅ باك نشته ،ليكن كه دوئ ته خوښ نه وى نو بيا دخپلې مخې نه خوراك كول پكاردى.

نبى كريم صلى الله عليه وسلم به په پيالئ كښې لاس مبارك يو خوا بل خوا گرزولو، ظاهر دى چې يو ځائې خوراك كونكو ته دا حالت خوښ وو، بلكه هغوئ دا خپل ځان دپاره د بركت سبب گڼړلو، ددې وجې نبى كريم صلى الله عليه وسلم دا عمل اختيار كړو.

ځينې شراح دواړه قسمه روايتونو كښې يو بل شان تطبيق وركړې دې او هغه دا چې پياله كښې د لاس وهلو ممانعت په هغه وخت كښې دې چې كله د يو قسم خوراك وى ليكن كه خوراك مختلف النوع وى نو په دې صورت كښې ممانعت نشته دې، حديث باب هم دويم صورت باندې محمول دې چې پياله كښې خوروه او كدو او غوښه وه، درې مختلف څيزونه وو، نبى كريم صلى الله عليه وسلم غوښه پرينښودله او د خپلې خوښې مطابق ئې خوراك كولو.[4]

[1] سنن الترمذى، كتاب الاطعمة باب ماجاء فى التسمية فى الطعام :۲۸۳/۴، رقم الحديث :۱۸۴۸، عمدة القارى:۳۱/۲۱).

[2] ارشاد السارى:۱۴۹/۱۲).

[3] فتح البارى :۹/ ۶۵۴ عمدة القارى:۲۱/ ۳۰، ارشاد السارى:۱۲/ ۱۵۰).

[4] فتح البارى :۶۵۵/۹).

قوله: إِنَّ خَيَّاطًا دَعَا رَسُولَ اللّٰهِ لطعام: حافظ ابن حجر ﷫ فرمائی چې ددې خیاط نوم ماته معلوم نشو، البته د ثمامه عن انس روایت کښې دی چې دا د نبی کریم ﷺ غلام وو. (١)

(دباء) (د دال په ضمه او دباء په تشدید سره) کدو ته وائی، دا په دوه قسمه وی، یو اوږد او یو ګول، دواړو ترې مراد دی، څینو وئیلی دی چې ګول ترې مراد دې دا نبی کریم ﷺ ته ډیر خوښ وو د نسائی په روایت کښې دی چې (کان یحب القرع ویقول انها شجرة اخی یونس) قرع کدو ته وائی. (٢)

٤-باب التَّيَمُّنِ فِي الأَكْلِ وَغَيْرِهِ

قال عمر بن أبي سلمة: قال لي النبي صلى الله عليه وسلم: (كل بيمينك) [ر: ٥٠٦١]

[٥٠٦٥] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللّٰهِ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَشْعَثَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ - رضي الله عنها - قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - يُحِبُّ التَّيَمُّنَ مَا اسْتَطَاعَ فِي طُهُورِهِ وَتَنَعُّلِهِ وَتَرَجُّلِهِ. وَكَانَ قَالَ بِوَاسِطٍ قَبْلَ هَذَا فِي شَأْنِهِ كُلِّهِ. [ر: ١٦٦]

دوه څیزونه دی چې یو دې (اکل بالیمین) اودویم څیز دې (تیمن فی الاکل) دواړو کښې فرق دې، د (اکل بالیمین) مطلب ښی لاس سره خوراك کول دی او (تیمن فی الاکل) معنی ده ښی طرفنه خوراك کول، امام بخاری ﷫ مخکښې اوفرمائیل چې ښی لاس سره خوراك کول پکار دی. اواوس دا وائی چې ښی طرفنه خوراك کول پکار دی، لهذا د سرې مخکښې پیاله یا پلیټ چې کله کیخودې شی نو دپیاله او پیلیټ ښی طرفنه خوراك شروع کول پکار دی.

(فی الاکل) نه پس امام (وغیره) اضافه کړې ده او دې طرفته اشاره کوی چې د (تیمن) فعل صرف اکل سره مخصوص نه دې بلکه هر خوښ فعل کښې دننه (تیمن) مطلوب دې، لکه څنګه چې حدیث باب کښې ددې تصریح ده.

عمرو ابن ابی سلمه ﷛ فرمائی چې ماته نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چې (کل بیمینك) ته خپل ښی لاس سره خوراك کوه، امام بخاری ﷫ ددې نه (تیمن فی الاکل) دې طریقې سره ثابت کړې دی چې سړې کله ښی لاس سره خوراك کوی نو ظاهر دی چې د ښی طرفنه به خوراك کوی څکه چې ښی لاس سره خوراك کول او د ګس طرفنه اخستل ګران دی، ددې و جې کله چې نبی کریم ﷺ دوئ ته ښی لاس سره دخوراك کولو دپاره اوفرمائیل نو ددې نه ضمنا په پوهه کښې راغلل چې ښی طرفنه دې خوراك اوکړې شی.

١) فتح الباری: ٩/٦٥٦).
٢) فتح الباری: ٩/٦٥٦).

قوله: وَكَانَ قَالَ بِوَاسِطٍ قَبْلَ هَذَا فِي شَأْنِهِ كُلِّهِ: شعبه بن الحجاج فرمائى چې اشعث بن ابى الشعثاء دې نه مخکښې په واسط ښار کښې چې کله دا حديث پاك بيان کړو نو په هغې کښې (ترجمله) نه پس د (فى شانه كله) اضافه وه، په کتاب الوضوء کښې دا روايت تير شوې دې، هلته دا اضافه موجوده ده.[1]

٥: باب: من اكل حتى شبع

[٥٠٦٦] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ قَالَ أَبُو طَلْحَةَ لأُمِّ سُلَيْمٍ لَقَدْ سَمِعْتُ صَوْتَ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - ضَعِيفًا أَعْرِفُ فِيهِ الْجُوعَ، فَهَلْ عِنْدَكِ مِنْ شَيْءٍ فَأَخْرَجَتْ أَقْرَاصًا مِنْ شَعِيرٍ، ثُمَّ أَخْرَجَتْ خِمَارًا لَهَا فَلَفَّتِ الْخُبْزَ بِبَعْضِهِ، ثُمَّ دَسَّتْهُ تَحْتَ ثَوْبِي وَرَدَّتْنِي بِبَعْضِهِ، ثُمَّ أَرْسَلَتْنِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ فَذَهَبْتُ بِهِ فَوَجَدْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فِي الْمَسْجِدِ وَمَعَهُ النَّاسُ، فَقُمْتُ عَلَيْهِمْ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - « أَرْسَلَكَ أَبُو طَلْحَةَ ». فَقُلْتُ نَعَمْ. قَالَ « بِطَعَامٍ ». قَالَ فَقُلْتُ نَعَمْ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - لِمَنْ مَعَهُ « قُومُوا ». فَانْطَلَقَ وَانْطَلَقْتُ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ حَتَّى جِئْتُ أَبَا طَلْحَةَ، فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ يَا أُمَّ سُلَيْمٍ قَدْ جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - بِالنَّاسِ، وَلَيْسَ عِنْدَنَا مِنَ الطَّعَامِ مَا نُطْعِمُهُمْ. فَقَالَتِ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ فَانْطَلَقَ أَبُو طَلْحَةَ حَتَّى لَقِيَ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَأَقْبَلَ أَبُو طَلْحَةَ وَرَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - حَتَّى دَخَلاَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - « هَلُمِّي يَا أُمَّ سُلَيْمٍ مَا عِنْدَكِ ». فَأَتَتْ بِذَلِكَ الْخُبْزِ فَأَمَرَ بِهِ فَفُتَّ وَعَصَرَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ عُكَّةً لَهَا فَأَدَمَتْهُ، ثُمَّ قَالَ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَقُولَ ثُمَّ قَالَ « ائْذَنْ لِعَشَرَةٍ ». فَأَذِنَ لَهُمْ، فَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا، ثُمَّ خَرَجُوا، ثُمَّ قَالَ « ائْذَنْ لِعَشَرَةٍ ». فَأَذِنَ لَهُمْ فَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا، ثُمَّ خَرَجُوا، ثُمَّ قَالَ « ائْذَنْ لِعَشَرَةٍ ». فَأَذِنَ لَهُمْ فَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا ثُمَّ خَرَجُوا، ثُمَّ أَذِنَ لِعَشَرَةٍ، فَأَكَلَ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ وَشَبِعُوا، وَالْقَوْمُ ثَمَانُونَ رَجُلاً. [ر: ٤١٢]

ددې باب نه د امام بخارى رحمه الله مقصد دادې که سړې ښه په مړه خيټه خوراك اوکړى نو دا جائز دى، نو امام بخارى رحمه الله چې کوم روايت ذکر فرمائيلې دې، په رومبى روايت کښې (فاكلوحتى شبعوا ثم خرجوا) دويم روايت کښې دى چې (فاكلنا اجمعون وشبعنا) ا و دريم روايت کښې دى چې (حين شبعنا من الاسودين)

دباب رومبى اودويم روايت مخکښې تيرشوې دې، دلته د هغې څو مشکل الفاظ اوګورئ.

[1] صحيح البخارى مع الفتح كتاب الوضوء باب التيمن فى الوضوء :٢٦٩/١، رقم الحديث :١٦٨).

قوله: فَأَخْرَجَتْ أَقْرَاصًا مِنْ شَعِيرٍ: ام سليم رضي الله عنها د اوربشو روټۍ راؤښکلې، بيا ئې خپله لوپټه راوويستله، ددې په يوه حصه کښې ئې روټۍ انغښتې اوبيا ئې زما کېږې لاندې پټې کړې او د لوپټې ځينې حصه ئې په ما خپله واچوله. (دسته اى الحلته بقوة.... د ردتنى ببعضه اى جعلته رداءلى).

قوله: فَأَمَرَ بِهِ فَفُتَّ وَعَصَرَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ عُكَّةً لَهَا فَأَدَمَتْهُ: يعنى نبى كريم ﷺ ددې روټو د ماتولو يعنى ټکړې کولو حکم اوفرمائيلو، نو هغه وړې وړې ټکړې کړې شوې، ام سليم رضي الله عنها په دې روټو باندې غوړي واچول او ددې نه چوري جوړه کړه، (عكة) (بضم العين و تشديد الكاف) د څرمنې لوښې چې په هغې کښې غوړي او شهد اچولې کيږي.(ادمته) دائې په ادام سالن يعنى انګولې غوندې کړو، د باب ضرب نه دې، (ادم الخبز....) (ادما) روټۍ په انګلى کښې وهل. (فت) د مجهول صيغه ده ، د (فت) معنى ده د يو څيز ريزه ريزه کول.

[۵۰۶۷]. حَدَّثَنَا مُوسَى حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ عَنْ أَبِيهِ قَالَ وَحَدَّثَ أَبُو عُثْمَانَ أَيْضًا عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ - رضى الله عنهما - قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - ثَلاَثِينَ وَمِائَةً، فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - « هَلْ مَعَ أَحَدٍ مِنْكُمْ طَعَامٌ ». فَإِذَا مَعَ رَجُلٍ صَاعٌ مِنْ طَعَامٍ أَوْ نَحْوُهُ، فَعُجِنَ، ثُمَّ جَاءَ رَجُلٌ مُشْرِكٌ مُشْعَانٌّ طَوِيلٌ بِغَنَمٍ يَسُوقُهَا فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - « أَبَيْعٌ أَمْ عَطِيَّةٌ أَوْ - قَالَ - هِبَةٌ ». قَالَ لاَ بَلْ بَيْعٌ. قَالَ فَاشْتَرَى مِنْهُ شَاةً فَصُنِعَتْ، فَأَمَرَ نَبِيُّ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - بِسَوَادِ الْبَطْنِ يُشْوَى، وَايْمُ اللَّهِ مَا مِنَ الثَّلاَثِينَ وَمِائَةٍ إِلاَّ قَدْ حَزَّ لَهُ حُزَّةً مِنْ سَوَادِ بَطْنِهَا، إِنْ كَانَ شَاهِدًا أَعْطَاهَا إِيَّاهُ، وَإِنْ كَانَ غَائِبًا خَبَأَهَا لَهُ، ثُمَّ جَعَلَ فِيهَا قَصْعَتَيْنِ فَأَكَلْنَا أَجْمَعُونَ وَشَبِعْنَا، وَفَضَلَ فِي الْقَصْعَتَيْنِ، فَحَمَلْتُهُ عَلَى الْبَعِيرِ. أَوْ كَمَا قَالَ. [ر: ۲۱۰۳]

د (ابيه) مصداق سليمان تيمى دې چې د معتبر پلار دې،علامه کرمانى رحمه الله د (وحدث ابوعثمان) مطلب دا بيان کړې دې چې سليمان تيمى دا حديث پاك د بل چا نه هم آوريدلې دې، اود ابو عثمان نحوى نه ئې هم آوريدلې دې.

حافظ ابن حجر عسقلانى رحمه الله فرمائى چې ددې مطلب دادې چې ابو عثمان نحوى په باب کښې ذکر شوى، حديث پاك نه علاوه بل حديث پاك هم مخکښې بيان کړې دې. علامه عينى رحمه الله د کرمانى موافقت کوى او په حافظ ابن حجر رحمه الله باندې ئې رد کړې دې. (۱)

ليکن د حافظ ابن حجر رحمه الله خبره زياته قوى ده او درسته معلوميږى، ځکه چې بعينه هم دې سند سره امام بخارى رحمه الله دا روايت په کتاب المناقب کښې ذکر کړې دې(۲) او هلته د

---

۱) شرح للکرمانى :۲۰/۲۵ عمدة القارى:۲۱/ ۳۲، فتح البارى :۹/ ۶۶۰).

۲) صحيح البخارى ابواب المناقب باب علامات النبوة :۱/ ۶۰۵).

صديق اكبر ميلمنو قصه بيان كړې شوې ده، ځكه ممكن دى چې ابو عثمان اول هغه قصه بيان كړې ده چې دې نه پس بيا دا حديث پاك بيان كړې شوى دې.
ددې حديث پاك حاصل دادې چې عبدالرحمان بن ابى بكر رضی الله عنهما فرمائى چې هم خلق نبى كريم صلی الله علیه وسلم سره يو سفر كښې وو، او مونږ شپږ شلې كسان وو. نبى كريم صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل چې تاسو كښې چا سره د خوراك څه شته دې. نو يو سړى سره يو صاع يا ددې نه هومره څه وو. هغه واغږلې شوه، په دې كښې يو مشرك مو اوليدو چې لوړ دنګ وو او چيلئ ئې څرولې. نبى كريم اوفرمائيل چې ته چيلئ خرڅوې او كه هبه كوې ئې؟ هغه اووئيل چې نه بلكه خرڅوم يئ. نو نبى كريم صلی الله علیه وسلم دهغه نه يوه چيلئ واخسته، بيا ئې هغه ذبحه كړه. نبى كريم صلی الله علیه وسلم حكم اوفرمائيلو چې دهغې كليجى يعنى اينه وريته كړئ. په الله تعالى مې دې قسم وى چې يو سل ديرشو كسانو كښې به داسې يو كس هم نه وى پاتې شوې چې هغه ته به ددې غوښه نه وى رسيدلې. كوم چې حاضر وو هغوئ ته غوښه وركړې شوه. او چې كوم موجود نه وو هغوئ ته هم د هغوئ حصه پريخودې شوه. بيا ددې د غوښې دوه پيالئ جوړې كړې شوې. اومونږ ددې نه ښه په مړه خيټه خوراك اوكړ. او په دواړو پيالو كښې غوښه هم پاتې شوه. د پاتې شوې غوښه مو په اوښ بار كړه او ځان سره مو راوړه.

قوله: سَوَادِ الْبَطْنِ: يعنى كليجى، **يُشْوَى**: ددې معنى ده وريتول. **حزله حُزَّةً**: يعنى هر سړى دپاره يوه حصه نبى كريم صلی الله علیه وسلم يوه حصه وركړه. **دحُزَّ** معنى ده قطع كول او پريكول. **حُزَّةً**: د حاء په ضمه سره حصه او ټكړې ته وائى. **مشعان**: د ميم په ضمه او دشين په سكون سره، ډير اوږد ته وائى.

[۵۰۶۸] حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ حَدَّثَنَا مَنْصُورٌ عَنْ أُمِّهِ عَنْ عَائِشَةَ - رضى الله عنها - تُوُفِّيَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - حِينَ شَبِعْنَا مِنَ الأَسْوَدَيْنِ التَّمْرِ وَالْمَاءِ.[۵۱۲۷]

دريم روايت امام بخارى رحمه الله دلته په اول ځل ذكر اوفرمائيلو. [۱] حضرت عائشه صديقه رضی الله عنها فرمائى چې د نبى كريم صلی الله علیه وسلم كله وفات اوشو نو په هغه وخت كښې مونږ په كهجورو او اوبو باندې ښه ماړه شوى وو. علامه عينى رحمه الله فرمائى چې (وانما معناه توفى النبى صلی الله علیه وسلم وقت كونتا شباعى من الاسودين) [۲]

دې حديث پاك كښې اوبو باندې تغليبا په اسود باندې اطلاق كړې شوې دې، ګنى هسې خو د اوبو رنګ نه شته دې. [۳] همداشان دعائشه صديقه رضی الله عنها مقصد په كهجورو باندې

[۱] (الحديث اخرجه البخارى ايضا فى كتاب الاطعمة باب الرطب والتمر (رقم الحديث:۵۱۲۷) واخرجه مسلم فى كتاب الزهد والرقاق: ۲۲۸۴/۴) (رقم الحديث:۲۹۷۵)
[۲] (عمدة القارى:۳۳/۲۱)
[۳] (قوله: من الاسودين. تثنية الاسود وهم التمر والماء وهذا من باب التغليب وان كان الماء شفافا لا لونه، و ذالك كالابوين للاب والام، والقمرين للشمس والقمر.(عمدة القارى:۳۳/۲۱)

مړيدل مراد دی څکه چې اوبه خو هسې هم وې ليکن د دواړو ذکر کول دې طرفته اشاره کول چې په دواړو باندې ښه په مړه خيټه ماړه شو. حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چې:

(ومراد عائشة بما اشارت اليه من الشبع هو من التمر خاصة دون الماء لكن قرنته به اشارة الى ان تمام الشبع حصل، بجمعها فكان الو فيه بمعنى مع، لا ان الماء وحده لا يوجد الشبع منه) (١)

څومره خوراک پکار دې: په مړه خيټه خوراک کول جائز دی. البته زيات خوراک کول چې دې سره په بدن کښې سستی او کاهلی راشی او ددې په وجه عبادات او اطاعت اداکولو کښې خلل راشی، نو دا مکروه دی.

ترمذی، نسائی، ابن ماجه او حاکم دمقدام بن معد يکرب حديث نقل فرمائيلې دې، هغه فرمائی چې: (سمعت رسول الله ﷺ يقول: ما ملا آدمی وعاء شرا من بطن حسب ابن آدم لقيمات يقمن صلبه، فان غلب الادمی نفسه فثلث للطعام وثلث للشراب وثلث للنفس) (٢)

په دې کښې د دی چې يو څو نمړئی چې په دې سره د سړی ملا نيغه شی کافی دی، که غلبه زياته وی نو خيټه دې درې حصې کړی، يوه حصه خوراک دپاره، بله اوبه دپاره، اوبله ساه يعنی هوا دپاره.

داولړې حد: داولړې په حد او تعريف کښې اختلاف دې، اودوه قوله مشهور دی.

① يو قول دادې چې سړې به هغه وخت کښې اوږې ګڼړلې شی چې کله د ترکارئی يعنی انکولی (سالن) نه بغير دده طبيعت روټئی ته کيږی. که روټئ سره دده شوق سالن ته هم وی نو د اسې سړې به اوږې نشی ګڼړلې.

② دويم قول دادې چې کله سړې توکانړې توکړی نو دده په توکانړو باندې مچان نه کينی، چې د کوم په ريق فم باندې مچان کينی نو دۀ ته به اوږې نشی وئيلې. (٣)

د موړوالی مراتب: امام غزالی رحمه الله د مړې خيټې اووۀ مراتب بيان کړی دی.

① اول مرتبه داده چې سړې دې دومره خوراک اوکړی چې دې سره ئې ژوند قائم پاتې شی.

② دويمه مرتبه ئې داده چې دې سره مونځ، روژه، مونځ او عبادات او حقوق ادا کړې شی. دا دواړه مراتب واجب دی.

③ دومره خيټه مړول چې نوافل ادا کړې شی.

④ چې دې سره ګټه وټه کولې شی، دا دواړه مستحب دی.

⑤ چې د خيټې دريمه حصه ډکه شی، دا جائز دی.

---

(١) (فتح البارى :٩/٦٥٩)

(٢) (الحديث اخرجه الترمذى فى كتاب الاطعمة باب ماجاء فى كراهية كثرة الاكل :٤/٥٩٠، رقم الحديث :٢٣٨٠، والحاكم: باب اكثر الناس فى الدنيا شبعا:٤/١٢١...... وابن ماجة : باب الاقتصار فى الاكل وكراهية الشبع:١/١١١١، رقم الحديث:٣٣٤٩)

(٣) (عمدة القارى :٢١/٣٣ و فتح البارى:٩/٦٦٠)

⑥ چې دې سره بدن ثقيل او دروند شي او خوب راشي نو دا مكروه دى.
⑦ داسې په مړه خيټه خوراك كول چې د صحت دپاره نقصاني وى نو دا حرام دى. (١)

٦- باب: لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ.... الآية (٢)

ددې ترجمة الباب نه د امام بخارى رحمه الله مقصد دا دې چې په شريكه دې خوراك اوكړې شي يا جدا جدا، او كه متفرق كيدو سره دې خوراك اوكړې شي. شرعى نقطه نظر سره دواړه جائز دى. امام بخارى رحمه الله چې د سورة نور كوم آيت مبارك په ترجمة الباب كښې ذكر فرمائيلې دې، په هغې كښې ډير وضاحت سره دى چې ﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا﴾

قوله: والنهد والاجتماع في الطعام: د ترجمة الباب دا الفاظ صرف په د مستملى په روايت كښې دى. (٣) نهد (د سكون سره) نو باندې فتح هم جائز ده. ددې معنى ده: د سفر د ملګرو توښه راجمع كول، كله يو څه خلق يو ځائې سفر كوى، كله اكثر خپل خپل سفر او خرچ او توښه راؤباسى او جمع ئې كړى. لكه څنګه چې د تبليغى جماعت په ملګر دا معمول دې چې جماعت سره سفر كولو كښې ټول خرچ يو ملګرى يعنى امير سره عام طور سره جمع كوى. دې عمل ته نهد وائى. امام بخارى رحمه الله په دې باندې كتاب الشركة كښې هم د باب الشركة في الطعام والنهد الفاظو سره ترجمة الباب قائم كړې دې. (٤)

په شريكه خوراك كولو كښې بركت دې: ترجمة الباب كښې ددې الفاظو زياتوالې كړې شوې دې او امام بخارى رحمه الله په دې باندې تنبيه فرمائى چې اګر چې جدا جدا خوراك جائز دې، ليكن په جمع او په شريكه خوراك كول بهتر او افضل دى. يو ځل د نبى كريم ﷺ په خدمت كښې څه خلق حاضر شو او عرض ئې اوكړو چې مونږ خوراك كوؤ خو زمونږ آسودګى نه كيږى. نو نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چې تاسو خوراك جدا جدا كوئى او كه په شريكه خوراك كوئى؟ هغوئ اووئيل چې جدا جدا. نو نبى كريم ﷺ ورته اوفرمائيل چې په شريكه خوراك كوئى، د الله تعالى نوم سره خوراك شروع كوئى په دې كښې بركت دې. (٥)

---

(١) (عمدة القارى: ٢١/٣٣، وفتح البارى: ٩/٦٦٠
(٢) (حرج) اثم وذنب (الاية وتتمها) ﴿وَلَا عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخْوَالِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكْتُمْ مَفَاتِحَهُ أَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾ (مَا مَلَكْتُمْ مَفَاتِحَهُ) كان يكون وكيل بستان اوماشية فانه ياكل من ثماره ويشرب من لبانها (أَشْتَاتًا) متفرقين. (عَلَى أَنْفُسِكُمْ) ليسلم بعضكم على بعض (مُبَارَكَةً طَيِّبَةً) حسنة فيها الدعاء باالخير)
(٣) (فتح البارى: ٩/٦٦١)
(٤) (وقال العينى، النهد: بكسر النون وسكون من المهناهدة هى اخراج كل واحد من الرفقةنفقة على قدر نفقة صاحب (عمدة القارى: ٢١/٣٤)
(٥) (الحديث اخرجه ابوداؤد فى كتاب الاطعمة فى الاجتماع على الطعام: ...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه...

ددې حدیث پاك هم په شریکه او یو ځائې خوراك کولو فضیلت معلومیږي.

[۵۰۶۹] حَدَّثَنَا عَلِي بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ سَمِعْتُ بُشَيْرَ بْنَ يَسَارٍ يَقُولُ حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ النُّعْمَانِ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - إِلَى خَيْبَرَ، فَلَمَّا كُنَّا بِالصَّهْبَاءِ - قَالَ يَحْيَى وَهْيَ مِنْ خَيْبَرَ عَلَى رَوْحَةٍ - دَعَا رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - بِطَعَامٍ، فَمَا أُتِيَ إِلَّا بِسَوِيقٍ، فَلُكْنَاهُ فَأَكَلْنَا مِنْهُ، ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ فَمَضْمَضَ وَمَضْمَضْنَا، فَصَلَّى بِنَا الْمَغْرِبَ وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

قَالَ سُفْيَانُ سَمِعْتُهُ مِنْهُ عَوْدًا وَبَدْءًا. [ر: ۲۰۶]

دا حدیث باب مخکښې باب السویق کښې هم راروان دې. سوید بن نعمان ﷜ فرمائی چې مونږ رسول کریم ﷺ سره خیبر طرفته اووتلو. کله چې مونږ صهباء مقام ته اورسیدو اودا دخیبر نه یو ماښام یعنی د نیم منزل په فاصله کښې دې.

قوله: مِنْ خَيْبَرَ عَلَى رَوْحَةٍ: ددې مطلب دې چې دا ځائې د خیبر نه دومره لرې دې که یو کس د زوال په وخت کښې روان ش نو ماښام په هلته اورسی. رسول کریم ﷺ خوراك راغوښتلو. نوصرف ستوان راؤړلې شو. مونږ ددې نه څه اوخوړل. بیا نبی کریم ﷺ اوبه راؤغوښتل، او صرف خله مبارکه ئې کگناله کړه. اودس ئې اونه کړو. مونږ هم خلې کنګالې کړې. او ذې نه پس مونږ ته د ماښام مونځ راکړو. سفیان بن عینیه فرمائی چې دا حدیث پاك ما دیحیی بن سعید نه اولا او اخرا واؤریدو.

لکنا: بروزن قلنا لوك نه دې. اوددې معنی ده پو کې وهل.

قوله: عوداوبداء: ای عائدا وبادئا ای اولا اخرا: یعنی اول کښې مې هم واؤریدو او په آخر کښې مې دوباره بیا واؤریدو. (۱)

د ترجمة الباب د حدیث مناسب سره ظاهر دی چې رسول کریم ﷺ او حضرات صحابه کرام ﷺ اجتماعا خوراك اوفرمائیلو.

۷- باب الْخُبْزِ الْمُرَقَّقِ وَالأَكْلِ عَلَى الْخِوَانِ وَالسُّفْرَةِ.

قوله: الْخُبْزِ الْمُرَقَّقِ: نرې چپاتې، او نرمه نرئ روټئ ته وائی. او خوان د خاء په کسره او ضمه سره دې. دې کښې یو دریم لغت اخوان هم دې. (۲)

...بقیه ازحاشیه گذشته] ان اصحاب النبی ﷺ قالوا: یارسول الله ﷺ: انا ناکل ولا نشبع قال فعلیکم تفترقون؟ قالوا نعم. قال فاجتمعوا علی طعامکم واذکراسم الله علیه، یبارک لکم فیه. رقم الحدیث: ۳۷۶۴. واخرجه وابن ماجه فی کتاب الاطعمة باب الاجتماع علی الطعام رقم الحدیث: ۳۲۸۶. وانظر ایضا الترغیب والترهیب للمنذری باب الترغیب فی الاجتماع: ۱۳۳/۳)

۱) (ارشاد الساری: ۱۵۵/۱۲، وعمدة القاری: ۳۴/۲۱)

۲) (فتح الباری: ۶۶۳/۹، وعمدة القاری: ۳۴/۲۱)

علامه عيني ددې متعلق فرمائي چې دا د تانبې وو او ددې لاندې پښې وې. [1]
كيدې شي چې په هغه زمانه كښې خوان د تانبې وو. خلقو به په دې باندې خوراك ايښودو او هغه به ئې خوړلو. نن صبا ددې مثال چوكئى او ميز دې. مولانا وحيد الزمان صاحب ددې ترجمه ميز كړې ده. [2]

او «سفرة» د سين په ضمه اود فاء په سكون سره دسترخوان ته وائي. اصل كښې خود سفرة اطلاق په طعام ته وائي. ليكن دلته محل ذكر كړې شوې دې او مراد ترې حال اخستې شوې دې. يا حال وئيلې شوې دې او مراد دې محل اخستې شوې دې. ځكه چې طعام حال او دسترخوان محل دې. او مراد دسترخوان دې. [3] عام طور سره د څرمنې دسترخوان دپاره سفرة استعماليږي.

[۵۰۷۰] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ قَالَ كُنَّا عِنْدَ أَنَسٍ وَعِنْدَهُ خَبَّازٌ لَهُ فَقَالَ مَا أَكَلَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - خُبْزًا مُرَقَّقًا وَلاَ شَاةً مَسْمُوطَةً حَتَّى لَقِيَ اللَّهَ. [۵۱۰۵، ۶۰۹۲]

دا حديث پاك امام بخاري رحمه الله په اول ځل دلته ذكر فرمائيلې دې. [4]
قتاده فرمائي چې مونږ انس سره وو. هغوئ سره دهغوئ باورچي وو. نو هغوئ اوفرمائيل چې رسول كريم ﷺ كله هم نرئ روټئى نه ده خوړلې، او نه ئې شاة مسموطه خوړلې ده.

قوله: شَاةً مَسْمُوطَةً: هغه چيلئ ته وائي چې دهغې ويښته ګرمو اوبو سره په وينځلو لرې كولې شي، او څرمنې سره دا ټوله پخولې شي. عام طور سره د صغير السن چيلئ بچي سره دا طريقه كولې شي. [5]
دا د مترفينو طريقه ده، ځكه دا خوښه نه كړې شوه. اودا پرېښودې شوه، اوكله چې داغسې شي نوددې قيمت اوغوښه كښې به زياتوالې راشي. اوددې څرمن به هم فائده منده وي. خو څرمنې سره ددې پخول داامكان ختم شي. ځكه داعمل خوښ نه كړې شو. خوبيا هم جائزدې. [6]

---

[1] (قال العيني في العمدة: ۲۵/۲۱، وهو طبق كبير من نحاس تحته كرسي من نحاس ملزوق به طوله قدر ذراع وضع بين كبير من المترفين لا يحمله الا اثنان فما فوقهما)
[2] (اوګورئ القاموس الجديد: ۲۶۰ مده خوه)
[3] (سفرة اسم لما يوضع عليه الطعام، واصلها الطعام نفسه (ارشاد الساري: ۱۵۶/۱۲) وعدمة القاري: ۳۵/۲۱، وفتح الباري: ۶۶۳/۹)
[4] (الحديث اخرجه البخاري ايضا في باب شاة مسموطة والكتف والجنب: (رقم الحديث: ۵۱۵۰) و في كتاب الرقاق باب كيف كان عيش النبي ﷺ واصحابه وتخليهم من الدنيا (رقم الحديث: ۶۰۹۲) واخرجه ابن ماجه في الاطعمة باب الرقاق: ۱۱۰۸/۲) رقم الحديث: ۳۳۳۹).
[5] (وفتح الباري ۶۶۳/۹، المسموطة الذي ازيل شعره بالماء المسخن وشوى بجلدة ويطبخ وانما يصنع ذالك في الصغيرة السن الطوى)
[6] (فتح الباري: ۶۶۳/۹، وعمدة القاري: ۳۵/۲۱)

[٥٠٧١] حَدَّثَنَا عَلِي بْنُ عَبْدِاللهِ حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ يُونُسَ. قَالَ عَلِي هُوَ الإِسْكَافُ - عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ رضى الله عنه قَالَ مَا عَلِمْتُ النَّبِي صلى الله عليه وسلم - أَكَلَ عَلَى سُكُرُّجَةٍ قَطُّ، وَلاَ خُبِزَ لَهُ مُرَقَّقٌ قَطُّ، وَلاَ أَكَلَ عَلَى خِوَانٍ. قِيلَ لِقَتَادَةَ فَعَلَى مَا كَانُوا يَأْكُلُونَ قَالَ عَلَى السُّفَرِ. [٥٠٩٩]

دا حديث پاك هم امام بخارى رحمه الله دلته په رومبى ځل ذكر فرمائيلي دي. (١).

انس رضي الله عنه فرمائى چې ما ته نه دى معلوم چې رسول كريم ﷺ كله به وړه ركيبئ كښې خوراك كړي وى او نه نبى كريم ﷺ كله نرئ روټئ خوړلې ده، او نه نبى كريم ﷺ په خوان يعنى ميز باندې خوراك كړې دې، قتاده نه تپوس اوكړې شو چې آخر خلقو به په څه څيز باندې خوراك كولو؟ نو هغوئ اوفرمائيل چې دسترخوان باندې.

قوله: سُكُرُّجَةٍ: ددې ترجمه ركيبئ كړې شوې ده. او وړو وړو پيالو ته هم سُكُرُّجَةٍ وائى. (٢)

نبى كريم ﷺ بۀ عام طور په شريكه خوراك كولو. ځكه د وړو لوښو ضرورت نه وو، لوئې لوښى كښې به په شريكه خوراك كولو.

دويمه وجه داده چې وړوكې ركيبئ او وړوكې پيالئ عام طور د اچارو وغيره دپاره استعماليږي. اود نبى كريم ﷺ په زمانه خو اول غريبى او تنګ دستى وه او دويم دا چې د خوراك زيات اهتمام نه وو. اود اچار او چټنئ وغيره بندوبست هغه خلق كوى چې د زيات خوراك شوقين او عادى وى. (٣)

قوله: سُفَرِ: د سُفْرَة جمع ده. دسترخوان ته وائى.

سند كښې يونس نه مراد يونس بن ابى الفرات دې، د ابن ما جه په روايت كښې ددې تصريح شته دې. ابن معين او امام احمد دوئ ته ثقه وئيلى دى. بخارى شريف ددوئ دا يو حديث دې. (٤)

دې روايت كښې د حيس ذكر دې. پينړ، كهجورې او غوړى يو ځائې كړى او ددې نه يوه حلوه جوړولې شى، دې ته حيس وائى.

قوله: لأَنْطَاعِ: د نطع جمع ده، ددې معنى ده دسترخوان.

---

١) (٥٠٧١)(اخرجه البخارى ايضا فيه، على ماكان النبى ﷺ واصحابه ياكلون رقم الحديث :٥٠٩٩. واخرجه الترمذى فى الاطعمة باب ماجاء على ما كان ياكل رسول الله : ٤/٤٥٠، الحديث :١٧٨٨، واخرجه ابن ماجه فى الاطعمة باب الاكل على الخوان والسفرة:٢/١٠٩٥ رقم الحديث :٣٢٩٢)

٢) (قال العينى فى العمدة:٢١/٣٦، سُكُرُّجَة بضم السين والكاف والراء المشدد بعدها جيم مفتوحة هى قصاص صغار يؤكل فيها... وفتح البارى :٩/٦٦٤)

٣) (فتح البارى :٩/٦٦٥)

٤) (عمدة القارى :٢١/٣٥، وفتح البارى :٩/٦٦٤)

[٥٠٧٢] حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ أَخْبَرَنِي حُمَيْدٌ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسًا يَقُولُ قَامَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- يَبْنِي بِصَفِيَّةَ فَدَعَوْتُ الْمُسْلِمِينَ إِلَى وَلِيمَتِهِ أَمَرَ بِالأَنْطَاعِ فَبُسِطَتْ فَأُلْقِيَ عَلَيْهَا التَّمْرُ وَالأَقِطُ وَالسَّمْنُ. وَقَالَ عَمْرٌو عَنْ أَنَسٍ بَنَى بِهَا النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- ثُمَّ صَنَعَ حَيْسًا فِي نِطَعٍ. [ر: ٣٦٤]

[٥٠٧٣] حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ وَعَنْ وَهْبِ بْنِ كَيْسَانَ قَالَ كَانَ أَهْلُ الشَّامِ يُعَيِّرُونَ ابْنَ الزُّبَيْرِ يَقُولُونَ يَا ابْنَ ذَاتِ النِّطَاقَيْنِ. فَقَالَتْ لَهُ أَسْمَاءُ يَا بُنَيَّ إِنَّهُمْ يُعَيِّرُونَكَ بِالنِّطَاقَيْنِ، هَلْ تَدْرِي مَا كَانَ النِّطَاقَانِ إِنَّمَا كَانَ نِطَاقِي شَقَقْتُهُ نِصْفَيْنِ، فَأَوْكَيْتُ قِرْبَةَ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- بِأَحَدِهِمَا، وَجَعَلْتُ فِي سُفْرَتِهِ آخَرَ، قَالَ فَكَانَ أَهْلُ الشَّامِ إِذَا عَيَّرُوهُ بِالنِّطَاقَيْنِ يَقُولُ إِيهًا وَالإِلَهْ. تِلْكَ شَكَاةٌ ظَاهِرٌ عَنْكَ عَارُهَا [ر: ٢٨١٧]

عبدالله بن زبير رضي الله عنه ته يا ابن ذات النطاقين اووئيلې شو، ددوئ مور بى بى اسماء بنت ابى بكر باندې د ذات النطاقين اطلاق كړې شوې دې.

اصل كښې كله چې نبى كريم صلى الله عليه وسلم هجرت اوكړو او مدينې منوره ته ئې تشريف يوړو، نو هغوئ خپل كمر بند اوشلولواو يو سره ئې د نبى كريم صلى الله عليه وسلم مشكيزه اوتړله او بل باندې ئې د دوئى دسترخوان تړلې وو. دوئ ته ذات النطاقين اووئيلې شو.

قوله: فَأَوْكَيْتُ قِرْبَةَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم بِأَحَدِهِمَا: د (أَوْكَىٰ) معنى تړل ده. او (قِرْبَةَ) (دقاف په كسره سره) مشكيزې ته وئيلې كيږى. (اى ربطت فمها به......) يعنى د مشكيزې خوله ئې يو نطاق سره اوتړله.

شام والو چې به كله عبدالله بن زبير رضي الله عنه ته ابن ذات النطاقين وئيلواو پيغور كولو نو فرمائيل به ئې (ايها والاله): په الله مې دې قسم وى ، وائې كنه څه په دې خوشحاليږم، (ايها) (د همزه په كسره، دياء په سكون اود هاء په تنوين سره) علامه قسطلانى ددوئ باره كښې فرمائى: (كلمة تستعمل فى استدعاء الشى وقيل: هى للتصديق كانه قال: صدقتم) [1]

يعنى ديو څيز د غوښتلو دپاره دكلمه وئيلې كيږى. دويم قول دادې چې د چا د خبرې اعتراف او تصديق كولو دپاره دا استعماليږى.

دلته (ايها والاله) دې، د احمد بن يونس روايت كښې دى چې (ايها ورب الكعبة) الفاظ دى.[2]

عبدالله بن زبير رضي الله عنه د ابو ذؤب هذلى د شعر مصرعه وائى، پوره شعر داسې دې:

وعيرنى الواشون انى احبها   وتلك شكاة ظاهر عنك عارها

---

[1] (ارشاد السارى: ١٥٨/١٢)

[2] (فتح البارى: ٦٦٦/٩، وارشاد السارى: ١٥٨/١٢)

:ماته چغلي کوڼکو پيغور راکړو چې څه هغوئ سره محبت کوؤم، (ليکن څه خو هغوئ ته پيغور ورکوم څکه چې) دا خو يو داسې پيغور دې چې ددې عيب زائله کيدونکې دې.

قوله: ظَاهِرٌ: د زائله په معنی کښې ده.[1]

مطلب دادې چې ددې نه خو فضيلت ثابتيږي چې هغوئ د نبی کريم ﷺ په خدمت کښې دومره د عاجزئی او مينې اظهار کړې وو چې خپل کمر بند ئې هم د سترخوان او مشکيزې ټرلو دپاره د نبی کريم ﷺ د خدمت دپاره استعمال کړل.

قوله: أَضُبٌّ: (بفتح الهمزة وضم الضاد و تشديد الباء) د ضب جمع ده، گوه يا کفتار.

[٥٠٧٤] حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ أَبِي بِشْرٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ أُمَّ حُفَيْدٍ بِنْتَ الْحَارِثِ بْنِ حَزْنٍ - خَالَةَ ابْنِ عَبَّاسٍ - أَهْدَتْ إِلَى النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - سَمْنًا وَأَقِطًا وَأَضُبًّا، فَدَعَا بِهِنَّ فَأُكِلْنَ عَلَى مَائِدَتِهِ، وَتَرَكَهُنَّ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - كَالْمُسْتَقْذِرِ لَهُنَّ، وَلَوْ كُنَّ حَرَامًا مَا أُكِلْنَ عَلَى مَائِدَةِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - وَلاَ أَمَرَ بِأَكْلِهِنَّ. [ر: ٢٤٣٦]

٨- بابُ السَّوِيقِ.

[٥٠٧٥] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ يَحْيَى عَنْ بُشَيْرِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ سُوَيْدِ بْنِ النُّعْمَانِ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ أَنَّهُمْ كَانُوا مَعَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - بِالصَّهْبَاءِ - وَهِيَ عَلَى رَوْحَةٍ مِنْ خَيْبَرَ - فَحَضَرَتِ الصَّلاَةُ، فَدَعَا بِطَعَامٍ فَلَمْ يَجِدْهُ إِلاَّ سَوِيقًا، فَلاَكَ مِنْهُ فَلُكْنَا مَعَهُ، ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ فَمَضْمَضَ، ثُمَّ صَلَّى وَصَلَّيْنَا، وَلَمْ يَتَوَضَّأْ. [ر: ٢٠٦]

٩- بابُ مَا كَانَ النَّبِيُّ لاَ يَأْكُلُ حَتَّى يُسَمَّى لَهُ فَيَعْلَمَ مَا هُوَ

دې باب کښې امام بخاری رحمه الله فرمائی چې نبی کريم ﷺ به تر هغه پورې يو څيز نه خوړلو ترکومې چې به نبی کريم ﷺ ته دا اونه وئيلې شو چې هغه څه څيز دې، او کوم خوراك دې. ددې يو وجه داهم ليکلې شوې ده چې په عربو کښې په هغه زمانه کښې چونکه د خوراك د

---

[1] (او اولنی دوه اشعار دی:

هل الدهر الا ليلة ونهارها والا طلوع الشمس ثم غيارها

ابی تحرق ناری بالشكاة ونارها

او د متن ذکر شوی شعر نه پس داشعر دې

فان اعتذر منها فانی مكذب

وان تعتذر يردد عليک اعتذارها

فتح الباری: ٦٦٦/٩، وعمدة القاری: ٣٧/٢١

ځيزونو قلت وو. ددې وجې چې دخوراك څه ځيز به ورته ملاؤ شو نو عام طور به ئې خوړلو. ليكن نبى كريم ﷺ ته ځينې طبعى طورخوښ نه وو، ددې وجې به نبى كريم ﷺ ته وئيلې شو.
داشان د ځينې ځناورو غوښۀ شرعى نقطه نظر سره حرام ګرزولې شوې وه، نبى كريم ﷺ به ددې وجې هم معلومات كولو چې هسې نه د يو حرام ځيز غوښه استعمال نه كړى چې خوړونكى حلاله ګنړلې وى، او هغه په شريعت كښې حرامه وى (١)
د ترجمة الباب مقصد دادې چې كه ديو سړى طبيعت داشان دې چې ده ته په خوراك كښې ځينې ځيزونه خوښ دى او ځينې ئې خوښ نه وى نو په دې كښې هيڅ حرج نشته چې دا يو طبعى او غير اختيار حالت دې.

[٥٠٧٦] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ أَبُو الْحَسَنِ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يُونُسُ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو أُمَامَةَ بْنُ سَهْلِ بْنِ حُنَيْفٍ الأَنْصَارِيُّ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ الَّذِي يُقَالُ لَهُ سَيْفُ اللَّهِ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ دَخَلَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم عَلَى مَيْمُونَةَ وَهِيَ خَالَتُهُ وَخَالَةُ ابْنِ عَبَّاسٍ فَوَجَدَ عِنْدَهَا ضَبًّا مَحْنُوذًا، قَدِمَتْ بِهِ أُخْتُهَا حُفَيْدَةُ بِنْتُ الْحَارِثِ مِنْ نَجْدٍ، فَقَدَّمَتِ الضَّبَّ لِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم وَكَانَ قَلَّمَا يُقَدِّمُ يَدَهُ لِطَعَامٍ حَتَّى يُحَدَّثَ بِهِ وَيُسَمَّى لَهُ، فَأَهْوَى رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَدَهُ إِلَى الضَّبِّ، فَقَالَتِ امْرَأَةٌ مِنَ النِّسْوَةِ الْحُضُورِ أَخْبِرْنَ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - مَا قَدَّمْتُنَّ لَهُ، هُوَ الضَّبُّ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَدَهُ عَنِ الضَّبِّ، فَقَالَ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ أَحَرَامٌ الضَّبُّ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ «لاَ وَلَكِنْ لَمْ يَكُنْ بِأَرْضِ قَوْمِي فَأَجِدُنِي أَعَافُهُ». قَالَ خَالِدٌ فَاجْتَرَرْتُهُ فَأَكَلْتُهُ وَرَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَنْظُرُ إِلَىَّ. [٥٠٨٥، ٥٢١٧]

خالد بن وليد رضي الله عنه فرمائي چې هغوئ نبى كريم ﷺ سره ميمونه رضي الله عنها كره لاړو، (ميمونه رضي الله عنها ددوئ او د ابن عباس رضي الله عنه ترور وه) هغوئ سره وريته شوې غوښه موجود وه. چې دا غوښۀ ددې خور خفيده بنت الحارث د علاقې نجد نه راوړې وه. ميمونه هغه غوښه نبى كريم ﷺ ته مخكښې كړه، او ډير كم به داسې وو چې نبى كريم ﷺ خپل لاسونه مبارك يو خوراك طرفته اوړل. تر هغه وخته پورې چې نبى كريم ﷺ ته ددې بيان اونه كړې شى چې دا څه ځيز دې. نبى كريم ﷺ خپل لاس مبارك ورته شوې غوښې ته اوږد كړو. نو هغه ځائې كښې چې كومې ښځې ناستې وى هغوئ كښې يو اووئيل چې د نبى كريم ﷺ په مخكښې تا كوم ځيز ايخودې دې دهغې باره كښې اووايه. (بيا ئې پخپله اووئيل) چې يارسول الله ﷺ! دا خو سمساره ده، په دې اوريدو سره نبى كريم ﷺ خپل لاس مبارك روستو كړو، په دې باندې خالد بن وليد رضي الله عنه اوفرمائيل چې يارسول الله ﷺ! آيا دا حرام ځيز دې څه. نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چې نه ليكن دا زمونږ په وطن كښې نشته دې نو ددې وجې زما طبيعت دانه خوښوى.

(١) مذكوره دواړو توجيهاتو دپاره اوګورئى: فتح البارى: ٦٦٨/٩، ارشاد السارى: ١٦٠/١٢.

خالد بن ولید رضی الله عنه فرمائی چې ما دا د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د مخکښې نه راښکله او خوړله مې نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم زما طرفته تعجب سره کتل.

قوله: (فقالت امراة من النسوة الحضور): چې کومې ښځې نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته اووئیل، د طبرانی په روایت کښې دی چې هغه میمونه رضی الله عنها وه.

د سمسارې خوړلو حکم: د جمهورو علماء کرامو په نیزد د کفتار او ګوه غوښه خوړل مباح دی، امام مالك رحمه الله، امام شافعی رحمه الله، امام احمد بن حنبل رحمه الله او د ظاهریه هم دا مسلك دې. (۱)

د حضرات فقهاء کرامو د یوې ډلې په نیزد سمساره حرامه ده، دا مسلك د اعمش رحمه الله، زید بن وهب او علی رضی الله عنه دې. (۲)

د امام ابوحنیفه رحمه الله او د صاحبینو په نیز د سمسارې غوښه مکروه ده. (۳)

امام طحاوی ورته مکروه تنزیهی وئیلی دی. (۴)او په بنایه کښې دعینی رحمه الله د کلام نه معلومیږی چې دا مکروه تحریمی ده. (۵)

د جمهورو علماء کرامو استدلال حدیث د باب نه دې، چې واضح دې.

دحرمت قائلین، ابو داؤد کښې د عبدالرحمان بن شبل رحمه الله روایت نه استدلال کوی چې «ان النبی صلی الله علیه وسلم نهی عن اکل الضب» (۶)

علامه بیهقی دا حدیث پاك د اسماعیل بن عیاش په وجه معلول ګرزولی دی. (۷)

لیکن حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چې اسماعیل بن عیاش رحمه الله شامیینو نه روایت مقبول دې او دا حدیث پاك هغه د شامیین نه روایت کوی، دې نه علاوه ابن عساکر دې روایت لره د عائشه صدیقه رضی الله عنها په طریق باندې هم نقل کړې دې، او ددهٔ سند حسن دی. (۸)

همداشان امام محمد رحمه الله په کتاب الاثار کښې د عائشه رضی الله عنها نه روایت نقل کړې دې چې هغوئ ته چا په هدیه کښې ضب ورکړو. هغوئ ددې متعلق د حضرت نبی کریم صلی الله علیه وسلم نه تپوس اوکړو چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم منع کړه، په دې کښې یو سائل راغلو، عائشه صدیقه رضی الله عنها هغه ته دغه ضب ورکول غوښتل نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل چې «اتطعمینه مالا تاکلین» چې څه په خپله نه خورې نو هغه بل ته مه ورکوئ.

---

۱) فتح الباری :۹/ ۶۶۸، ارشاد الساری:۱۲/ ۱۶۱).
۲) کتاب الام:۱/۵۳، الجزء الثانی : اکل الضب وعمدة القاری:۲۱/۳۹).
۳) عمدة القاری:۲۱/۵۳).
۴) اعلاء السنن، کتاب الذبائح، باب النهی عن اکل الضب:۱۷/۱۶۲).
۵) البنایة شرح هدایه:۱۰/۷۰).
۶) سنن ابو داؤد کتاب الاطعمة باب فی اکل الضب رقم الحدیث :۳۷۹۶).
۷) اعلاء السنن کتاب الذبائح: ۱۷/ ۱۶۰).
۸) السراج المنیر للعزیز:۳/۳۹۶).

امام احمد رحمه الله فرمائی چې: «وبه نأخذ وهو قول ابی حنیفة رحمه الله» [۱]

۱۰- باب طَعَامُ الْوَاحِدِ يَكْفِي الِاثْنَيْنِ.

[۵۰۷۷] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ وَحَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضی الله عنه - أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلی الله علیه وسلم - «طَعَامُ الِاثْنَيْنِ كَافِي الثَّلَاثَةِ، وَطَعَامُ الثَّلَاثَةِ كَافِي الْأَرْبَعَةِ».

امام بخاری رحمه الله په ترجمة الباب کښې چې کوم الفاظ نقل کړی دی دا دهغه حدیث مبارک الفاظ دی کوم چې امام مسلم نقل کړی دی. [۲]

حدیث د امام بخاری رحمه الله په شرط باندې پوره نه وو. ددې وجې امام بخاری رحمه الله دا الفاظ په ترجمة الباب کښې ذکر کړل، او مخکښې په «باب طعام الاثنین کافی الثلاثة» والا روایت کښې نقل فرمائی چې د دواړو روایتونو په مینځ کښې فرق ظاهر دې دیو سړی خوراک د دوؤ دپاره کافی کیږی دې صورت کښې د هر یو حصه کښې نیم نیم رازی. د دوؤ دریو دپاره کافی دې، په دې کښې دنیم په ځائې د هر یو حصه دریمه دریمه حصه راشی.

علامه ابن منیر رحمه الله فرمائی چې د ترجمة الباب الفاظ حدیث باب نه داشان ثابتیږی چې د کوم سړی دپاره ثلث پرېښودل ممکن وی، ددې نیم پرېښودل هم ممکن وی، «لتقاربهما» [۳] ځکه چې نیم او دوه ثلث کښې صرف د یو سدس فرق دې او دا څهٔ فرق نه دې.

د یو خوراک د دوؤ دپاره دکافی کیدو مطلب: باقی ددې احادیثو مطلب دا نه دې چې کوم خوراک د یو سړی دپاره کافی وی دې سره دوه سړی ماړهٔ شی، بلکه مطلب ددې امر دادې چې د دوؤ گزاره په دې سره اوشی. داشان چې کوم خوراک دوه سړی مړوی، هغه د دریو سړو دپاره په طورد قناعت کافی کیږی اوددې بنیادی غذائی ضرورت دې سره پوره کیږی. [۴]

داشان داحادیثو اصل مقصد د قناعت ترغیب او تعلیم ورکول دی چې الله جل جلاله تأسو ته څه درکړی دی، په هغې کښې نورو خلقو لره هم شریکوئی.

حدیث باب امام بخاری رحمه الله دلته په ړومبی ځل ذکر اوفرمائیلو. [۵]

۱۱- باب الْمُؤْمِنُ يَأْكُلُ فِي مِعًى وَاحِدٍ.

[۵۰۷۸] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ وَاقِدِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ نَافِعٍ

---

[۱] کتاب الاثار: ۱۷۹، رقم الحدیث: ۸۱۶).

[۲] اوګورئی صحیح المسلم کتاب الاطعمة باب فضیلة المواساة فی الطعام القلیل رقم الحدیث: ۲۰۵۸).

[۳] فتح الباری: ۹/۶۶۹).

[۴] فتح الباری: ۹/ ۶۶۸، و شرح مشکاة للطیبی کتاب الاطعمة: ۸/۱۴۴).

[۵] (۲۰۵۸) اخرجه مسلم فی کتاب الاطعمة، باب المواسات فی الطعام القلیل رقم الحدیث: ۲۰۵۸، اخرجه الترمذی فی کتاب الاطعمة باب ماجاء فی طعام الواحد یکفی الاثنین (رقم الحدیث: ۱۰۲۰).

قَالَ كَانَ ابْنُ عُمَرَ لاَ يَأْكُلُ حَتَّى يُؤْتَى بِمِسْكِينٍ يَأْكُلُ مَعَهُ، فَأَدْخَلْتُ رَجُلاً يَأْكُلُ مَعَهُ فَأَكَلَ كَثِيرًا فَقَالَ يَا نَافِعُ لاَ تُدْخِلْ هَذَا عَلَىَّ سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - يَقُولُ «الْمُؤْمِنُ يَأْكُلُ فِي مِعًى وَاحِدٍ وَالْكَافِرُ يَأْكُلُ فِي سَبْعَةِ أَمْعَاءٍ».

[۵۰۷۹] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلاَمٍ أَخْبَرَنَا عَبْدَةُ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رضى الله عنهما - قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «إِنَّ الْمُؤْمِنَ يَأْكُلُ فِي مِعًى وَاحِدٍ، وَإِنَّ الْكَافِرَ - أَوِ الْمُنَافِقَ فَلاَ أَدْرِي أَيَّهُمَا قَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ - يَأْكُلُ فِي سَبْعَةِ أَمْعَاءٍ». وَقَالَ ابْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - بِمِثْلِهِ.

[۵۰۸۰] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو قَالَ كَانَ أَبُو نَهِيكٍ رَجُلاً أَكُولاً فَقَالَ لَهُ ابْنُ عُمَرَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «إِنَّ الْكَافِرَ يَأْكُلُ فِي سَبْعَةِ أَمْعَاءٍ». فَقَالَ فَأَنَا أُومِنُ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ.

[۵۰۸۱] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «يَأْكُلُ الْمُسْلِمُ فِي مِعًى وَاحِدٍ، وَالْكَافِرُ يَأْكُلُ فِي سَبْعَةِ أَمْعَاءٍ».

[۵۰۸۲] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَجُلاً كَانَ يَأْكُلُ أَكْلاً كَثِيرًا، فَأَسْلَمَ فَكَانَ يَأْكُلُ أَكْلاً قَلِيلاً، فَذُكِرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَ «إِنَّ الْمُؤْمِنَ يَأْكُلُ فِي مِعًى وَاحِدٍ، وَالْكَافِرَ يَأْكُلُ فِي سَبْعَةِ أَمْعَاءٍ».

«معًى» د ميم په كسره او دعين په تنوين سره كولمې ته وائى.

د باب رومبى حديث كښې د عبد الله بن عمر رضي الله عنه متعلق دې چې تر كومې پورې به د سره په خوراك كښې يو مسكين او فقير شامل نه وو. تر هغه وخته پورې به هغه خوراك نه كولو، يو ځل يو سړې دده سره د خوراك دپاره راوستلې شو، نو هغه ډير خوراك اوكړو. نو ابن عمر فاروق رضي الله عنه اوفرمائيل چې بيا دپاره مالزه دا سړې مه راوله. ځكه چې ما د نبى كريم صلى الله عليه وسلم نه آؤريدلى دى چې مؤمن په يو كولمه او كافر په اوؤ كولمو كښې خورى.

د مؤمن په يو كولمه او كافر په اوؤ كولمو سره د خوړلو مطلب: حضرات محدثين ددې حديث متعلق بيان كړېدې.

① يو مطلب دا بيان شوې دې چې ددې حديث نه حقيقت كښې كولمې او خوراك مراد نه دى، بلكه دنيا اوددې لذتونو قلت او كثرت ترې مراد دې يعنى دنيا ته ئې «اكل» او ددې اسبابو ته ئې «امعاء» سره تعبير وركړو او مقصد دادې چې مومن ته ددنياوى د لذتونو زيات شوق نه وى او كافر عيش او لذت پرست وى.[١]

[١] فتح البارى :۹/ ۶۷۲عمدة القارى:۲۱/ ۴۱، ارشاد السارى:۱۲/ ۱۶۲).

③ دویم مطلب دا بیان کړې شوې دې چې مؤمن رزق حلال خوری چې نسبتا کم وی او کافر حرام خوری چې ددې ذرائع ډیرې زیاتې وی، قلت حلال او کثرت حرام لره په (معی واحد) او (سبعة امعاء) سره تعبیر کړې شوې دې. (١)

④ د حدیث پاك مطلب دادې چې د مؤمن په خوراك کښې برکت اود کافر په خوراك کښې بې برکتی بیانول دی چې مؤمن د الله ﷻ نوم اخلی او خوراك کوی نو دې کښې برکت وی، او شیطان ده سره شریك نه وی، نو کم خوراك ددهٔ دپاره کافی کیږی، کله چې کافر د الله ﷻ د نوم نه بغیر خوراك کوی نو د شیطان د شرکت په وجه کم خوراك ددهٔ دپاره کافی نه وی. (٢)

④ ددې نه مراد عام قانون بیانول نه دی بلکه نبی کریم ﷺ دا جمله د یو خاص مسلمان باره کښې ارشاد فرمائیلې وه، چې ددې ذکر د مسلم وغیره روایتونو کښې وې چې نبی کریم ﷺ لره یو ملیمه راغلو او دا کافر وو. نبی کریم ﷺ دهغه دپاره د چیلئ دلوشولو حکم اوفرمائیلو، چیلئ اولوشلې شوه، هه دا پئ اوڅکل، بیا بله چیلئ اولوشلې شوه، هغه دا پئ هم او څکل، هر کله چې سبا شو نو هغه مسلمان شو. نبی کریم ﷺ دده دپاره د چیلئ لوشلو حکم اوفرمائیلو، نو هغه ددې چیلئ پئ اوڅکل او بله چیلئ اولوشلې شوه خوده انکار اوکړو چې څه موړ شوم، په دې باندې نبی کریم ﷺ دا جمله اوفرمائیله. مطلب دا وو چې کله دا سړې کافر وو نو څکل ئې ډیر اوکړل، او چې مسلمان شو نو کم ئې اوڅکل. نو په دې حدیث پاك کښې ددې خاص سړی ذکر دې، عام خبره او څه قاعدې کلیه بیانول مقصد نه دې. (المؤمن) او (الکافر) کښې الف لام عهد خارجی دی.

علامه طحاوی رحمه الله په (مشکل الآثار) کښې هم دا قول اختیار کړې دې، هغه فرمائی چې: (ان هذا الحدیث کان فی مخصوص وهو الذی شرب حلاف سبع شیاه، ولیس عندنا للحدیث محمل غیر هذا الوجه)

ابن عبدالبر او ابوعبیده هم داقول اختیار کړې دې. (٣)

لیکن په دې قول بهٔ اشکال وی کله چې دا حدیث د یو خاص سړی متعلق دې. عام خبره په دې کښې نه ده بیان شوې نو ابن عمر رضی الله عنه ددې نه عموم څنګه اوګنړلو چې زیات خوراك فقیر مالره مه راولئ.

⑤ پنځم مطلب دا بیان شوې دې چې په دې حدیث پاك کښې دمؤمن د عمومی حالت ذکر دې. او د (سبعة) عدد نه مراد نه دې بلکه دا مبالغه فی الکثیر دپاره دې. مطلب دا دې چې دمؤمن شان او عمومی کیفیت دا وی چې هغه په خوراك څکاك کښې زیاته دلچسپی نه اخلی. کم خوراك کوی. زیات خوراك او مستقل په دې فکر کښې اوسیدل دکافرانو صفت

(١) فتح الباری: ٦٧٢/٩)

(٢) فتح الباری: ٦٧٢/٩، عمدة القاری: ٤١/٢١).

(٣) فتح الباری: ٦٣٧/٩).

دي. په قرآن عظيم الشان كښې دى چې ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ﴾ داشان مؤمن د خوراك په مقابله كښې عموما د يو اوو نسبت وى، ليكن دا اثر داغلب سره وى. كنې اكثر مؤمن داسې كيدشى چې عادتا يا دځه عارض په وجه زيات خوراك كوى، لكه څنګه چې د باب په دريم حديث پاك كښې دى چې ابو نهيك به خوراك زيات كولو. ابن عمر رضی اللہ عنہ چې كله اوفرمائيل چې كافر به اوو كولمو سره خورى نو هغوئ اووئيل چې مؤمن يم (كافر نه يم) او ډير كافر داسې كيدېشى چې ډير كم خوراك كوى. حديث بنا على الاغلب والاكثر ارشاد فرمائيلې شوې دې. (١) ددې حديث پاك په تشريح كښې هم دا قول د ټولو نه زيات زړه ته نزدې دې.

⑥ علامه قرطبى رحمہ اللہ فرمائى چې د خوراك څكاك شهوات اووۀ دى. ① شهوة الطبع ② شهوة النفس ③ شهوة العين ④ شهوة الفم ⑤ شهوة الاذن ⑥ شهوة الانف ⑦ شهوة الجوع. د آخرى خواهش انسانى ضرورت دې، مؤمن صرف هم ددې يو خواهش لاندې خوراك كوى، او كافر دا نور خواهشات پيش نظر خوراك كوى، په د ې حديث كښې (معى واحد) او (امعاء سبعة) نه هم دا شهوات او خواهشات مراد دى. (٢)

قاضى ابوبكر العربى رحمہ اللہ هم دې ته نزدې نزدې د حديث پاك تشريح كړې ده. (٣)

يحيى بن عبدالله بن بكير تعليق چې كوم حضرات امام بخارى رحمہ اللہ فرمائيلى دې، دا ابونعيم موصولا نقل كړېدې. فتح البارى: ٩/٦٧١، عمدة القارى: ٢١/٤٢، ارشاد السارى: ١٢/١٦٣).

د باب په آخرى حديث كښې دى چې (ان رجلا ياكل كثيرا)

دا سړې څوک وو؟ : اكثر حضرات دا وائى چې دا جهجاه غفارى وو، حضرت امام احمد بن حنبل رحمہ اللہ نه روايت دې چې دا نضله بن عمرو وو. ابوعبيده په الغريب كښې ذكر كړې دى چې دا ابونضره غفارى وو او دابن اسحاق د قول مطابق دا ثمامه بن اثال وو. (٤)

دصحيح بخارى په څينو نسخو كښې دوه بابونه دى، زمونږ هندوستانى نسخه هم ددې مطابق ده. ړومبى باب كښې دى چې (المؤمن ياكل فى معى واحد) ددې باب تحت د ابن عمر رضی اللہ عنہ مسكين والا واقعه كښې روايت ذكر كړې دې او دويم باب كښې دى چې (المؤمن ياكل فى معى واحد فيه ابوهريرة رضی اللہ عنہ عن النبى ﷺ) دواړو كښې تكرار دې.

شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمہ اللہ فرمائى چې په دواړو ترجمو كښې اګر چې صورة تكرار دې ليكن د دواړو غرض جدا جدا دې، دړومبى باب نه تقليل د طعام طرفته اشاره كول مقصود دى او د دويم باب نه د امام بخارى رحمہ اللہ مقصد په دې خبره باندې تنبيه كول

---

(١) فتح البارى :٩/٦٧٣ عمدة القارى:٢١/٤١، وشرح الطيبى على مشكوة المصابيح :٨/١٧٣)
(٢) عمدة القارى:٢١/٦٧٤، ارشاد السارى:١٢/٤٢).
(٣) فتح البارى :٩/٦٧٤).
(٤) فتح البارى :٩/٦٧١، عمدة القارى:٢١/ ٤١، ارشاد السارى:١٢/ ١٦٥-١٦٦).

دی چې خوراك نه دمؤمن غرض صرف رفع الجوع كول پكار دی، دكافر په شان مختلفو شهوتونه پوره كول دمؤمن مقصد نه دي پكار.(۱) والله اعلم

۱۲- باب الأكل متكئا

[۵۰۸۳] حَدَّثَنَا أَبُونُعَيْمٍ حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الأَقْمَرِ سَمِعْتُ أَبَا جُحَيْفَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «لاَ آكُلُ مُتَّكِئًا».

[۵۰۸۴] حَدَّثَنِي عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الأَقْمَرِ عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَ لِرَجُلٍ عِنْدَهُ «لاَ آكُلُ وَأَنَا مُتَّكِئٌ».

داباب دامام بخاری رحمه الله تكيه او اډانړه لګولو او دخوراك كول متعلق قائم كړې دې،او صراحتا هيڅ حكم ئې نه دې لګولې ځكه چې څه صريح نهی په دې سلسله كښې نه ده وارد شوې.

د اډانړه لګولو په وخت كښې د خوراك حكم: د اډانړه لګولو مختلف صورتونه بيان كړې شوې دی، يو خو مشهور معنی ده چې څه څيز تكيه، ديوال وغيره سره دې اډانړه اولګولې شی او ددې نه علاوه يو اړخ طرفته تيتيدل او خوراك كول، په لاس باندې اډانړه لګول او خوراك كول داشان صورتونه په اتكاء كښې داخل دی او د اډانړه لګولو په وخت كښې خوراك كولو كښې د علماء كرامو اختلاف دې.

امام مالك رحمه الله امام شافعي رحمه الله او امام احمد بن حنبل رحمه الله اود جمهورو په نزد اډانړه لګول او خوراك كول مكروه دی (۲)

ليكن د صحابه كرام رضي الله عنهم او تابعينو يو ډلې نه د «اكل متكئا» جوازهم منقول دې، نو ابن ابی شيبه د ابن عباس رضي الله عنه ، خالد بن وليد رضي الله عنه ، عبيده سلمانی رحمه الله، محمد بن سيرين رحمه الله، عطاء بن يسار رحمه الله او د امام زهری رحمه الله نه مطلقا جواز نقل دې.

د حضرت حنيفه ميلان هم دې طرفته دې، نو علامه شامی رحمه الله ليكن دی چې «لاباس بالاكل متكئا» (۳).

دې حضراتو خو غالبا حديث باب لره يا خو د نبی كريم ﷺ په خصوصيت باندې محمول كړې دی او يا بيا په افضيلت باندې محمول كړې دې.

شوافع كښې د ابوالعاص بن القاص رائې ده چې دا د نبی كريم ﷺ خصائصو نه دې.(۴)

ليكن ظاهر دادی چې دې لره بغير د څۀ دليل نه د نبی كريم ﷺ خصوصيت نه شی ګرزولې، البته بلا عذر اډانړه لګول او خوراك كول خلاف اولی دی، او په دې كښې د هيڅا اختلاف

---

(۱) تعليقات لام الدارى:۹/ ۳۹٤

(۲) عمدة القارى:۲۱/ ٤۳).

(۳) فتح البارى :۹/ ٦۷٦ عمدة القارى:۲۱/ ٤٤ ارشاد السارى:۱۲/ ۱٦۷).

(٤) عمدة القارى:۲۱/ ٤۳ فتح البارى :۹/ ٦۷٦).

نشته دي،([1]) علامه عيني رحمه الله د طبراني په حوالې سره د ابو لدرداء نه روايت نقل کړې دې چې نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چې (لاتدخل متكئا) علامه عينی فرمائی چې ددې حديث ټول راوی ثقه دي. ([2])

دضرورت په وخت کښې اډانړه لګول او خوراك كول بلا كراهت بالاتفاق جائز دی.

د خوراک دپاره د ناستې مستحب صورتونه: د خوراك دپاره ناسته کښې مستحب صورت يو خو دا دې چې سړی په دواړو پښو داشن کيني چې سرين په زمکه باندې اونه لږې، لکه څنګه چې زمونږ په مدارسو کښې زمونږ طلبه كرام كينی، نو د انس رضی الله عنه په روايت کښې دی چې نبی کريم ﷺ به د خوراك په وخت داشان كول. ([3])

دويم صورت دادې چې ښئ پښه اودروی او ګسه باندې کينی، لکه څنګه چې په درسګاه کښې عموما طلبه کينی، هم په هغه حالت کښې. ([4])

دې نه علاوه په څنګونو باندې کيناستل او متربعا كيناستل بلاكراهت جائزدی. ځکه چې په دې کښې د كراهت هيڅ علت نشته دې، بلکه په څنګونو داشان كيناستل چې ښی لاس په خيټه باندې وی او خوراك كښې تيټيږی نو اولی دی، خوراك دې کم او کړې شی، او په دې کښې د روټئ احترام هم زيات وی، (كما سمعت عن شيخ الاسلام والمسلمين سيدنا ومولانا حسين احمد مدنی رحمه الله)

حديث باب کښې د نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چې څه اډانړه شوی حالت کښې خوراك نه كوم. ځينې روايتونو کښې دی چې جبرائيل عليه السلام نبی کريم ﷺ اوکتلو چې اډانړه ئې لګولې وه او خوراك ئې كولو، نو نبی کريم ﷺ ئې منع کړو، دې نه پس نبی کريم ﷺ متكئا خوراك كول پريښودل. ([5])

قوله: عَلِي بْنِ الأَقْمَرِ: دلته د باب د دوؤ حديثونو په سند کښې (على بن الاقمر) دې، صحيح بخاری کښې ددوئ صرف يو حديث دې؟ ([6])

ابن سعد د كوفې والو په طبقه ثالثه کښې ددوئ ذكر كړې دې ([7])يحيی بن معين رحمه الله، ابو

---

[1]) عمدة القاری:۲۱/٤٤، الابواب والترجيم:۸۷/۲).

[2]) عمدة القاری:۲۱/٤٤).

[3]) اوګورئی سنن ابوداؤد ، كتاب الاطعمة باب ماجاء فی الاكل متكئا:۳٤۸/۳ (رقم الحديث :۳۷۷۱).

[4]) قال القسطلانی فی ارشاد الساری: ۱۶۷/۱۲، و اذا ثبت انه مكروه او خلاف الاولی فليكن الاكل جاثيا على ركبتيه وظهور قدميه او ينصب الرجل اليمنی ويجلس على اليسری، اوګورئی تحفة الاحوذی ۵۵۸/۵ ، عمدة القاری:۲۱/٤٤ فتح الباری :۶۷۶/۹)

[5]) فتح الباری :۶۷۶/۹ ارشاد الساری:۱۲/ ۱۶۷).

[6]) عمدة القاری:۲۱/٤۳).

[7]) طبقات ابن سعد:۳۱۱/۶).

حاتم رحمه الله، عجلى رحمه الله، نسائى رحمه الله او دار قطنى رحمه الله دوئ په ثقه كښې ګرزولى دى.[1]
ابن حبان رحمه الله په كتاب الثقات كښې دوئ ذكر كړى دى.[2]

قوله: سَمِعْتُ أَبَا جُحَيْفَةَ: داحديث پاك على بن الاقمر نيغ په نيغه دابو جحيفه نه آؤريدلى دې، په جمله كښې تصريح ده او دابو جحيفه څوئې عون په واسطه هم آوريدلى دى لكه څنګه چې سفيان روايت كړې دې، دې ته د اصول حديث په اصطلاح كښې «مزيد فى متصل الاسانيد» وائى.[3]

۱۳- بابُ الشِّوَاءِ. (۱۳)

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى (أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ) أَيْ مَشْوِيٍّ.

[۵۰۸۵] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ قَالَ أُتِيَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - بِضَبٍّ مَشْوِيٍّ، فَأَهْوَى إِلَيْهِ لِيَأْكُلَ فَقِيلَ لَهُ إِنَّهُ ضَبٌّ، فَأَمْسَكَ يَدَهُ، فَقَالَ خَالِدٌ أَحَرَامٌ هُوَ قَالَ «لاَ، وَلَكِنَّهُ لاَ يَكُونُ بِأَرْضِ قَوْمِي، فَأَجِدُنِي أَعَافُهُ». فَأَكَلَ خَالِدٌ وَرَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَنْظُرُ. قَالَ مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ بِضَبٍّ مَحْنُوذٍ. [ر: ۵۰۷۶]

ددې باب نه د امام بخارى رحمه الله مقصد دادې چې روته شوې غوښه خوړل جائز دى، ددې لاندې ئې ضب ولا روايت نقل كړې دې، ضب خو نبى كريم ﷺ د ناخوښه په وجه او نه خوړله. خوددې په مشوى او روتولو باندې ئې اعتراض نه دې كړې اوپه دې ئې نكير نه دې كړې، ددې نه معلوم شو چې په روته شوې غوښه خوړلو كښې څه باك او خبره نشته دې،[4] ترجمة الباب كښې ذكرشوى آيت مبارك كښې د«حنيذ» معنى مشوئ او ورته شوې غوښه ده.

۱۴- بابُ الْخَزِيرَةِ.

وَقَالَ النَّضْرُ الْخَزِيرَةُ مِنَ النُّخَالَةِ، وَالْحَرِيرَةُ مِنَ اللَّبَنِ. ۴۳/۷

[۵۰۸۶] حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي مَحْمُودُ بْنُ الرَّبِيعِ الأَنْصَارِيُّ أَنَّ عِتْبَانَ بْنَ مَالِكٍ - وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا مِنَ الأَنْصَارِ - أَنَّهُ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم

---

[1]) اوګورئى الجرح والتعديل :۶/رقم الترجمة : ۹۵۴. والمعرفة والتاريخ:۶۵۱/۲. وتهذيب الكمال: ۳۴۴/۲۰. وتهذيب التهذيب:۲۸۳/۷، ۲۸۴).
[2]) كتاب الثقات لابن حبان: ۱۶۲/۵).
[3]) فتح البارى :۶۷۵/۹).
[4]) فتح البارى :۹/ ۶۷۷)

فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَنْكَرْتُ بَصَرِي وَأَنَا أُصَلِّي لِقَوْمِي، فَإِذَا كَانَتِ الأَمْطَارُ سَالَ الْوَادِي الَّذِي بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ، لَمْ أَسْتَطِعْ أَنْ آتِيَ مَسْجِدَهُمْ فَأُصَلِّيَ لَهُمْ، فَوَدِدْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَّكَ تَأْتِي فَتُصَلِّي فِي بَيْتِي، فَأَتَّخِذُهُ مُصَلًّى. فَقَالَ «سَأَفْعَلُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ». قَالَ عِتْبَانُ فَغَدَا رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - وَأَبُو بَكْرٍ حِينَ ارْتَفَعَ النَّهَارُ، فَاسْتَأْذَنَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - فَأَذِنْتُ لَهُ فَلَمْ يَجْلِسْ حَتَّى دَخَلَ الْبَيْتَ، ثُمَّ قَالَ لِي «أَيْنَ تُحِبُّ أَنْ أُصَلِّيَ مِنْ بَيْتِكَ». فَأَشَرْتُ إِلَى نَاحِيَةٍ مِنَ الْبَيْتِ فَقَامَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - فَكَبَّرَ، فَصَفَفْنَا، فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ سَلَّمَ وَحَبَسْنَاهُ عَلَى خَزِيرٍ صَنَعْنَاهُ، فَثَابَ فِي الْبَيْتِ رِجَالٌ مِنْ أَهْلِ الدَّارِ ذَوُو عَدَدٍ فَاجْتَمَعُوا، فَقَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ أَيْنَ مَالِكُ بْنُ الدُّخْشُنِ. فَقَالَ بَعْضُهُمْ ذَلِكَ مُنَافِقٌ لاَ يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ. قَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «لاَ تَقُلْ، أَلاَ تَرَاهُ قَالَ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ. يُرِيدُ بِذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ». قَالَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ قُلْنَا فَإِنَّا نَرَى وَجْهَهُ وَنَصِيحَتَهُ إِلَى الْمُنَافِقِينَ. فَقَالَ «فَإِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَى النَّارِ مَنْ قَالَ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ. يَبْتَغِي بِذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ». قَالَ ابْنُ شِهَابٍ ثُمَّ سَأَلْتُ الْحُصَيْنَ بْنَ مُحَمَّدٍ الأَنْصَارِيَّ أَحَدَ بَنِي سَالِمٍ وَكَانَ مِنْ سَرَاتِهِمْ عَنْ حَدِيثِ مَحْمُودٍ فَصَدَّقَهُ. [ر: ۴۱۴]

نضر بن شمیل فرمائی چې خزیره د معدې نه او حریره د پیئو نه جوړیږی.

ابن فارس فرمائی چې خزیره اوړهٔ او غوښه یو ځائې کولې شی او جوړولې شی. (١)

جوهری رحمه الله اوفرمائیل چې د خزیره جوړولو ترکیب دادې چې د غوښې وړې وړې ټکړې زیات مقدار کښې اچولې شی، اوښهٔ پخولو نه پس په دې کښې اوړهٔ اچولې شی. (٢)

(نخالة) داسې اوړو ته وائی چې چاڼ شوی نه وی، امام بخاری رحمه الله فرمائی چې غنمو اوړو ته نخالة وائی، ددې تائید یو بل قول سره کیږی چې په هغې کښې (جشیشة) وارد شوی دی. او اهل لغتو لیکلی دی چې (جشیشة) دادې چې غنم ساده غټ واخستې شی، او بیا په دې کښې چربی وغیره واچولې شی، او دې نه حریره جوړه کړې شی. (٣) والله اعلم.

حدیث پاک کښې کتاب الصلوة کښې تیر شوی دی چې په دې واقعه کښې (وحسبناه علی خزیرة صنعناه) مناسبت سره امام دلته ذکر کړې دې

۱۵- بَاب الأَقِطِ.

وَقَالَ حُمَيْدٌ سَمِعْتُ أَنَسًا بَنَى النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم بِصَفِيَّةَ، فَأَلْقَى التَّمْرَ وَالأَقِطَ وَالسَّمْنَ.

(١) فتح البارى: ٩/ ٦٧٨ عمدة القارى: ٢١/٤٥).
(٢) فتح البارى: ٩/ ٦٧٨ عمدة القارى: ٢١/٤٥).
(٣) فتح البارى: ٩/ ٦٧٨ عمدة القارى: ٢١/٤٥).

[۵۰۸۷] وَقَالَ عَمْرُو بْنُ أَبِي عَمْرٍو عَنْ أَنَسٍ صَنَعَ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- حَيْسًا.

حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي بِشْرٍ عَنْ سَعِيدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ -رضى الله عنهما- قَالَ أَهْدَتْ خَالَتِي إِلَى النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- ضِبَابًا وَأَقِطًا وَلَبَنًا، فَوُضِعَ الضَّبُّ عَلَى مَائِدَتِهِ، فَلَوْ كَانَ حَرَامًا لَمْ يُوضَعْ وَشَرِبَ اللَّبَنَ، وَأَكَلَ الأَقِطَ [ر: ۲۴۳۶]

(اقط) د همزه فتحه او د قاف کسره سره، پنیرو ته وائی، (حیس) کهجورو او پنیرو اوغوړبه چې گډوډ شوی وی او دې نه یو قسم حلوه جوړه شوې دې، دې ته (حیس) وائی.

۱۶- باب السِّلْقِ وَالشَّعِيرِ.

[۵۰۸۸] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ إِنْ كُنَّا لَنَفْرَحُ بِيَوْمِ الْجُمُعَةِ، كَانَتْ لَنَا عَجُوزٌ تَأْخُذُ أُصُولَ السِّلْقِ، فَتَجْعَلُهُ فِي قِدْرٍ لَهَا، فَتَجْعَلُ فِيهِ حَبَّاتٍ مِنْ شَعِيرٍ، إِذَا صَلَّيْنَا زُرْنَاهَا فَقَرَّبَتْهُ إِلَيْنَا، وَكُنَّا نَفْرَحُ بِيَوْمِ الْجُمُعَةِ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ، وَمَا كُنَّا نَتَغَدَّى وَلَا نَقِيلُ إِلَّا بَعْدَ الْجُمُعَةِ، وَاللَّهِ مَا فِيهِ شَحْمٌ وَلَا وَدَكٌ. [ر: ۸۹۶]

(سلق) چقندر او شعیر جوار، اوربشو ته وائی، سهل بن سعد فرمائی چې د جمعې په ورځ به مونږ ډیر خوشحاله وو، ځکه چې زمونږ یو مشرې خور به یو چقندر واخستلو او هغه به ئې یو آنډئی کښې واچولو او په دې کښې به ئې د اوربشو څو دانې واچولې، مونږ چې به کله د مونځ نه فارغ شو نو دهغې زیارت دپاره به تلو، هغې به د چقندر او اوربشو هغه مرکب خوراك مونږته پیش کړو، په دې کښې به نه غوړبه اونه به په کښې غوړی وو، (ودك) او (دسم) یو معنی ده تری او غوړی، ددې نه اندازه اولګوئی چې دحضرات صحابه کرامو ﷺ ژوند څومره ساده وو.

۱۷- باب النَّهْسِ وَانْتِشَالِ اللَّحْمِ.

[۵۰۸۹] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ -رضى الله عنهما- قَالَ تَعَرَّقَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- كَتِفًا، ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى، وَلَمْ يَتَوَضَّأْ

وَعَنْ أَيُّوبَ وَعَاصِمٍ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ انْتَشَلَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- عَرْقًا مِنْ قِدْرٍ فَأَكَلَ، ثُمَّ صَلَّى، وَلَمْ يَتَوَضَّأْ [ر: ۲۰۴]

(نهش) دنون په فتحه او د هاء په سکون سره، غوښه په غابنونو سره چیچلو ته وائی. او د (انتشال اللحم) مطلب دادې چې د کټوئی نه غوښهٔ راؤباسی او او دې خوړلې شی، اکثر دا لفظ په هغه وخت کښې استعمالیږی چې کله غوښه لا پوره پخ شوې نه وی، اوهاندئی نه

راؤويستلې شي داسې غوښې ته (تشيل) وائي. (۱)
حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چې امام بخاري رحمه الله په دې باب كښې ددې حديث ضعف طرفته اشاره كړې ده، چې په دې كښې د (قطع اللحم بالسكين) چاقو وغيره سره د پريكولو، ممانعت وارد شوې دې. (۲)
ليكن د حافظ ابن حجر رحمه الله په دې خبره كښې وړن نشته دې، ددې حديث پاك تضعيف طرفته اشاره په راتلونكي باب (باب قطع اللحم بالسكين) سره اشاره كړې ده،او هلته هغه اشاره په پوهه كښې رازى، شيخ الحديث مولنا محمد زكريا رحمه الله فرمائي چې ددې باب نه د امام بخاري رحمه الله د امام ترمذى يو حديث پاك طرفته اشاره كول دى او غوښه په غاښونو سره د خوړلو استحباب بيانول دى، د ترمذى په روايت كښې دى چې (انهشوا اللحم فانه اهنأ وامرأ) (۳)
قوله: عَنْ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنهما: دلته رومبې حديث پاك محمد بن سيرين رحمه الله د ابن عباس رضي الله عنهما نه نقل كړې دې. د محمد بن سيرين رحمه الله د ابن عباس رضي الله عنهما نه سماع ثابت نه دہ، بلكه د شعبه وينا ده چې (احاديث محمد بن سيرين عن عبدالله بن عباس انما سمعها عكرمة) يعنى په مينځ كښې د عكرمة واسطه ده، ددې وجې دا سند منقطع دى، د محمد بن سيرين عن ابن عباس صرف د ايو حديث پاك په صحيح بخارى كښې روايت شوې دې.
امام بخارى رحمه الله په دې وجه په دويم روايت كښې د ايوب عن عكرمة عن ابن عباس رضي الله عنهما طريق سره نقل كړې دې. چې متصل دې.(۴) د باب رومبى روايت كښې د (تعرق) لفظ راغلې دې، چې دهغې معنى هډوكى نه غوښه په غاښونو سره اخوا كول او خوړلو ته وائى، په دويم روايت كښې د(عرق) لفظ راغلې دې، د عين په فتحه سره او د راء په سكون سره دا غوښې والا هډوكى ته وائى. (۵)

۱۸- باب تَعَرُّقِ الْعَضُدِ.

[۵۰۹۰] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ حَدَّثَنِي عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ حَدَّثَنَا أَبُو حَازِمٍ الْمَدَنِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي قَتَادَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم- نَحْوَ مَكَّةَ.

[۵۰۹۱] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ

(۱) فتح البارى :۹/ ۶۸۱عمدة القارى:۴۷/۲۱).
(۲) فتح البارى :۶۸۱/۹).
(۳) الابواب والتراجم:۸۸/۲).
(۴) فتح البارى :۹/ ۶۸۱عمدة القارى:۴۷/۲۱).
(۵) ارشاد السارى:۱۷۲/۱۲).

بْنِ أَبِي قَتَادَةَ السَّلَمِي عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ قَالَ كُنْتُ يَوْمًا جَالِسًا مَعَ رِجَالٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِي -صلى الله عليه وسلم- فِي مَنْزِلٍ فِي طَرِيقِ مَكَّةَ، وَرَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- نَازِلٌ أَمَامَنَا، وَالْقَوْمُ مُحْرِمُونَ وَأَنَا غَيْرُ مُحْرِمٍ، فَأَبْصَرُوا حِمَارًا وَحْشِيًّا وَأَنَا مَشْغُولٌ أَخْصِفُ نَعْلِي، فَلَمْ يُؤْذِنُونِي لَهُ، وَأَحَبُّوا لَوْ أَنِّي أَبْصَرْتُهُ، فَالْتَفَتُّ فَأَبْصَرْتُهُ فَقُمْتُ إِلَى الْفَرَسِ فَأَسْرَجْتُهُ. ثُمَّ رَكِبْتُ وَنَسِيتُ السَّوْطَ وَالرُّمْحَ فَقُلْتُ لَهُمْ نَاوِلُونِي السَّوْطَ وَالرُّمْحَ. فَقَالُوا لاَ وَاللَّهِ لاَ نُعِينُكَ عَلَيْهِ بِشَيْءٍ. فَغَضِبْتُ فَنَزَلْتُ فَأَخَذْتُهُمَا، ثُمَّ رَكِبْتُ فَشَدَدْتُ عَلَى الْحِمَارِ فَعَقَرْتُهُ، ثُمَّ جِئْتُ بِهِ وَقَدْ مَاتَ فَوَقَعُوا فِيهِ يَأْكُلُونَهُ، ثُمَّ إِنَّهُمْ شَكُّوا فِي أَكْلِهِمْ إِيَّاهُ وَهُمْ حُرُمٌ، فَرُحْنَا وَخَبَأْتُ الْعَضُدَ مَعِي، فَأَدْرَكْنَا رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَسَأَلْنَاهُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ «مَعَكُمْ مِنْهُ شَيْءٌ». فَنَاوَلْتُهُ الْعَضُدَ فَأَكَلَهَا حَتَّى تَعَرَّقَهَا، وَهُوَ مُحْرِمٌ. قَالَ ابْنُ جَعْفَرٍ وَحَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ مِثْلَهُ. [ر: ۱۷۲۵]

دې باب کښې د لاس غوښه په غابښونو د خوړلو ذکر امام بخاري رحمه الله کړې دې، په باب کښې ذکر شوې د قتاده والا روايت په کتاب الحج کښې تير شوې دې.[1]

قوله: قَالَ محمد ابْنُ جَعْفَرٍ وَحَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ: محمد بن جعفر د امام بخاري رحمه الله شيخ دې، د دوئ دوه سندونه دی، يو (عن ابي حازم) والا چې د هغې شان امام بخاري ذکر کړې دې او دويم سند زيدبن اسلم نه دې، امام بخاري د (قال محمد بن جعفر) نه هم دا وئيلې دی، دادې تعليق اونه ګڼړلې شی، بلکه ما قبل سند باندې ددې عطف دې او متصل دې.[2]

۱۹ - باب: قَطْعِ اللَّحْمِ بِالسِّكِّينِ.

[۵۰۹۲] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِي قَالَ أَخْبَرَنِي جَعْفَرُ بْنُ عَمْرِو بْنِ أُمَيَّةَ أَنَّ أَبَاهُ عَمْرَو بْنَ أُمَيَّةَ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ رَأَى النَّبِي -صلى الله عليه وسلم- يَحْتَزُّ مِنْ كَتِفِ شَاةٍ فِي يَدِهِ، فَدُعِيَ إِلَى الصَّلاَةِ فَأَلْقَاهَا وَالسِّكِّينَ الَّتِي يَحْتَزُّ بِهَا، ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى، وَلَمْ يَتَوَضَّأْ [ر: ۲۰۵]

د امام بخاري رحمه الله مقصد دادې چې کومې طريقې سره په غابښونو سره شوکولو غوښې خوړل جائز دی، دا نسان په چاړه سره د غوښې پريکول او خوړل هم جائز دی.

سنن ابوداؤد کښې د عائشه صديقه رضي الله عنها نه روايت دې چې (قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لاتقطعوا اللحم بالسكين فانه من صنيع الاعاجم وانهشوا فانه اهنا وامرا)[3]

امام ابو داؤد رحمه الله او امام بيهقي رحمه الله فرمائي چې دا روايت قوی نه دې،[4] امام نسائی هم

---

[1] فتح الباري :۶۸۳/۹).
[2] فتح الباري :۶۸۳/۹ عمدة القاري:۴۹/۲۱).
[3] سنن ابی داؤد كتاب الاطعمة باب فی اكل اللحم: ۳۴۹/۳، رقم الحديث :۳۷۷۸).
[4] سنن ابی داؤد كتاب الاطعمة باب فی اكل اللحم: ۳۴۹/۳، رقم الحديث :۳۷۷۸).

دابو معشر په مناکیرو کښې شمار کړې دې.[1] او علامه ابن الجوزي يو قدم وړاندې دې او دائی په موضوعاتو کښې ذکر کړې دې.[2] حسن بن محمد صغانی لاهوری هم دا په موضوعتو کښې نقل کړې دې.[3]
که دا روایت تسلیم کړې شی نو بیاهم جمع بین الروایات ممکن دې چې غوښه اګر چې ښه پخه شوی وی او دا په په چاړې سره نه دی پریکول پکار، دابوداؤد روایت په دې باندې محمول دې لیکن که چرته غوښه کچه وی یا سخته وی نو په دې صورت کښې چړې سره پریکولې شی.
چمچې(کانټې) سره خوراک کول: البته چړې او د پنجې والا چمچې (کانټې) سره خوراک جائز نه دې، ځکه چې دا د فساق او فجار اوانګریزانو طریقه ده. حدیث کښې خو په چړې او کاشوغې چمچې سره د غوښې د پریکولو ذکر خو شته دې لیکن د خوراک نشته دې، البته چمچې سره خوراک کول جائز دی، ځینې ځیزونه داسې وی چې دهغې په لاس سره خوړل مشکل وی. او چمچې سره سهولت وی لکه پهینې (په غوړو کښې تلیدلې روټۍ چې دا په پئیو کښې اچوی او خوړلې شی) اودا په لاسونو سره نشی خوړلې.
په چړې او د پنجې والا کاشوغې کښې ددې قسم هیڅ ضرورت نشته دې، دا کافرانو فاجرانو يو خالصه طریقه او تهذیب دې او تشبیه بالکفار ممنوع ده.

۲۰- باب مَا عَابَ النَّبِیُّ ﷺ طَعَامًا

[۵۰۹۳] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنِ الأَعْمَشِ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ مَا عَابَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - طَعَامًا قَطُّ، إِنِ اشْتَهَاهُ أَكَلَهُ، وَإِنْ كَرِهَهُ تَرَكَهُ.[ر: ۳۳۷۰]

خوراک کښې عیب لټول د نبی کریم ﷺ عادت نه وو. نبی کریم ﷺ به که روټۍ خوښوه وه نو هغه به یې خوړله که خوښه به ئې نه وه نو هغه به ئې پریخوده.
د امام بخاری رحمه الله مقصد هم دادې چې خوراک کښې عیب راویستل درست نه دی، لکه دا فرمائی چې بدمزه او کچا ده، سوزیدلی ده او مزیداره نده.

۲۱- باب النَّفْخِ فِي الشَّعِيرِ.[4]

[۵۰۹۴] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ أَنَّهُ سَأَلَ سَهْلاً هَلْ رَأَيْتُمْ فِي زَمَانِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- النَّقِيَّ قَالَ لاَ. فَقُلْتُ فَهَلْ كُنْتُمْ

---

[1] اوګورئی تنزیه الشریعة المرفوعة الفصل الثانی، رقم الحدیث :۲۴۸/۲/۵۷، واللالی المصنوعة:۲/۱۹۰).
[2] کتاب الموضوعات کتاب الاطعمة باب قطع اللحم باالسکین:۲/۳۰۳)
[3] کتاب الموضوعات للصغانی:۱۲).
[4] (۵۰۹٤) الحدیث ایضا اخرجه البخاری فی کتاب الاطعمة باب کان النبی ﷺ واصحابه یاکلون رقم الحدیث :۵۰۹۷).

تَنْخُلُونَ الشَّعِيرَ قَالَ لَا وَلَكِنْ كُنَّا نَنْفُخُهُ.[٥٠٩٧]

دې باب كښې د اوربشو د اوړو بيان دې چې دې لره پوكى وركولې شي چې ددې پوستكى او بوس وغيره لرې شي. ابو حازم د سهل نه تپوس اوكړو چې آيا تا د نبى كريم ﷺ په زمانه كښې ميده كتلى وه ؟ هغوئ اووئيل چې نه، بياما تپوس اوكړو چې آيا د اوربشو اوړهٔ به مو چاڼ كول ؟ هغوئ اوفرمائيل چې نه، ليكن مونږ بهٔ دې ته پوكى وركولو.

(النقى) د صفا اوړو ميدې ته وائى. (تنخلون الشعير) تاسو به د اوربشو اوړ چاڼ كول. (نخلت الدقيق اى اخرجت منه النخالة) د پوكى وركولو نه مراد دادې چې ميده كړې شى او بيا دې ته پوكى وركړې شى چې ددې نه بوس او پوستكى وغيره والوزى.

حديث باب كښې امام بخارى رحمه الله په ړومبى ځل ذكر كړې دې، صحاح سته كښې بل چا دا حديث پاك نه دې نقل كړې. (١)

٢٢- بَاب مَا كَانَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَصْحَابُهُ يَأْكُلُونَ.

[٥٠٩٥] حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ عَبَّاسٍ الْجُرَيْرِيِّ عَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَسَمَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - يَوْمًا بَيْنَ أَصْحَابِهِ تَمْرًا، فَأَعْطَى كُلَّ إِنْسَانٍ سَبْعَ تَمَرَاتٍ، فَأَعْطَانِي سَبْعَ تَمَرَاتٍ إِحْدَاهُنَّ حَشَفَةٌ، فَلَمْ يَكُنْ فِيهِنَّ تَمْرَةٌ أَعْجَبَ إِلَيَّ مِنْهَا، شَدَّتْ فِي مَضَاغِي. [٥١٢٥، ٥١٢٦]

[٥٠٩٦] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ إِسْمَاعِيلَ عَنْ قَيْسٍ عَنْ سَعْدٍ قَالَ رَأَيْتُنِي سَابِعَ سَبْعَةٍ مَعَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - مَا لَنَا طَعَامٌ إِلَّا وَرَقُ الْحُبْلَةِ - أَوِ الْحَبَلَةِ - حَتَّى يَضَعُ أَحَدُنَا مَا تَضَعُ الشَّاةُ، ثُمَّ أَصْبَحَتْ بَنُو أَسَدٍ تُعَزِّرُنِي عَلَى الْإِسْلَامِ، خَسِرْتُ إِذًا وَضَلَّ سَعْيِي. [ر: ٣٥٢٢]

[٥٠٩٧] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ عَنْ أَبِي حَازِمٍ قَالَ سَأَلْتُ سَهْلَ بْنَ سَعْدٍ فَقُلْتُ هَلْ أَكَلَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - النَّقِيَّ فَقَالَ سَهْلٌ مَا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - النَّقِيَّ مِنْ حِينَ ابْتَعَثَهُ اللَّهُ حَتَّى قَبَضَهُ اللَّهُ. قَالَ فَقُلْتُ هَلْ كَانَتْ لَكُمْ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - مَنَاخِلُ قَالَ مَا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - مُنْخُلًا مِنْ حِينَ ابْتَعَثَهُ اللَّهُ حَتَّى قَبَضَهُ. قَالَ قُلْتُ كَيْفَ كُنْتُمْ تَأْكُلُونَ الشَّعِيرَ غَيْرَ مَنْخُولٍ قَالَ كُنَّا نَطْحَنُهُ وَنَنْفُخُهُ، فَيَطِيرُ مَا طَارَ وَمَا بَقِيَ ثَرَّيْنَاهُ فَأَكَلْنَاهُ. [ر: ٥٠٩٤]

[٥٠٩٨] حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ عَنْ سَعِيدٍ

---

(١) قال العينى والحديث من افراده: (عمدة القارى :٢١/٥٠)

الْمَقْبُرِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه- أَنَّهُ مَرَّ بِقَوْمٍ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ شَاةٌ مَصْلِيَّةٌ، فَدَعَوْهُ فَأَبَى أَنْ يَأْكُلَ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- مِنَ الدُّنْيَا وَلَمْ يَشْبَعْ مِنَ الْخُبْزِ الشَّعِيرِ.

[٥٠٩٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْأَسْوَدِ حَدَّثَنَا مُعَاذٌ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ يُونُسَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ مَا أَكَلَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- عَلَى خِوَانٍ، وَلَا فِي سُكُرُّجَةٍ، وَلَا خُبِزَ لَهُ مُرَقَّقٌ. قُلْتُ لِقَتَادَةَ عَلَى مَا يَأْكُلُونَ قَالَ عَلَى السُّفَرِ. [ر: ٥٠٧١]

[٥١٠٠] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ -رضي الله عنها- قَالَتْ مَا شَبِعَ آلُ مُحَمَّدٍ -صلى الله عليه وسلم- مُنْذُ قَدِمَ الْمَدِينَةَ مِنْ طَعَامِ الْبُرِّ ثَلَاثَ لَيَالٍ تِبَاعًا، حَتَّى قُبِضَ. [٥١٠٧، ٥١٢٢، ٦٠٨٩، ٦٣٠٩]

نبی کریم ﷺ او حضرات صحابه کرام ﷺ بهٔ څه څه خیزونه خوړل، په دې باب کښې دهغې نه دځو څیزونو ذکر دې.

رومبی روایت کښې ابوهریره ﷺ فرمائی چې نبی کریم ﷺ یو ورځ صحابه کرامو ﷺ کښې کهجورې تقسیم کړې، هر یوته اووهٔ اووهٔ کهجورې ورکړې شوې، ماته هم اووهٔ کهجورې ملاؤ شوې، په دې کښې یو حشفه یعنی خرابه کهجوره وه، لیکن ماته په دې کهجورو کښې ددې نه زیاته ښه کهجوره خوښه نه شوه، ځکه باقی نورې کهجورې بهٔ په خوله کښې زیاتې نه پاتې کیدې.[1] اوددې په چوپلو ترډیره پورې ماددې نه خوندواخستلو.

قوله: (شدت): د باب نصر نه د واحد مؤنث صیغه ده په معنی د سختیدو.

قوله: (مضاغ): دمیم په فتحه او کسره سره اولوستلې شو، ددې اطلاق په هغه طعام باندې کیږی چې چوپلې کیږی، او مطلقا د چوپلو دپاره استعمالیږی. وائی چې (لقمة لينة المضاغ وشديدة المضاغ).[2]

علامه قسطلانی ﷺ فرمائی چې (يحتمل ان يكون المراد ما يمضغ به و هو الاسنان و ان يكون المراد المضغ نفسه).[3] یعنی دلته ددې حدیث پاك نه غاښونه هم مراد اخستې شی، چې ددې په ذریعه خوراك چوپلې کیږی او صرف چوپل هم مراد کیدې شی. مطلب دادې چې هغه ردی کهجورې ځما په چوپلو کښې یا ځما په غاښونو کښې سخته وه.

دباب دویم روایت په ابواب المناقب کښې تیر شوې دې.[4]

---

[1] (٥٠٩٥) الحديث اخرجه البخاری ايضا فی باب الرطب باالقثاء رقم الحديث :٥١٢٥، ٥١٢٦، واخرجه الترمذی فی الزهد واخرجه النسائی فی ابواب الاطعمة باب قسم الماكول اذا قل رقم الحديث :٦٧٣١، ١٢٨/٤، واخرجه ابن ماجه فی الزهد باب معيشة اصحاب النبی ﷺ رقم:٤١٥٧).

[2] عمدة القاری:٥١/٢١)

[3] ارشاد الساری:١٧٦/١٢)

[4] فتح الباری :٩/ ٦٨٦).

سعد بن ابى وقاص رضي الله عنه فرمائى چې څه په نبى كريم ﷺ باندې ايمان راؤړونكو كښې اووم سړې اوم. (يعنى څه قديم الاسلام يم) زمونږ خوراك به د ونو دپاڼړو نه سوا بل څه نه وو. تر دې پورې چې د چيلو په شان پچې به مونږ كولې، اوس بنواسد دا اسلام باره كښې زما سرزنش كوى، څه خو بيا خائب وخاسر شوم او څما تول سعى ضائع شوه، (كه دهغوئ وينا مطابق ماته مونځ كول هم نه راځى حالانكه ما د اسلام په شروع كښې هر څه زده كړى وو).

كومو شپږو كسانو چې د سعد بن ابى وقاص رضي الله عنه نه وړاندې اسلام قبول كړې وو هغوئ كښې ① ابوبكر صديق رضي الله عنه ② عثمان ذى النورين رضي الله عنه ③ على رضي الله عنه ④ زيد بن حارثه ⑤ زبير رضي الله عنه او ⑥ عبدالرحمان بن عوف رضي الله عنه وو. [1]

اصل كښې بنو اسد عمر فاروق ته شكايت كړې وو چې سعد بن ابى وقاص رضي الله عنه ته مونځ نه ورځى، نو په دې هغوئ رضي الله عنه دا ارشاد اوفرمائيلو. [2]

حافظ ابن حجر رحمه الله (حبلة) (د حاء او باء په ضمه سره هم په دې معنى كښې نقل كړې ده) [3]

او (حبلة) د باء او حاء دواړو په فتحه سره، انګورو ته وائى. بهر حال مطلب دا وو چې په هغه وخت كښې د تنګئ او عسرت وخت وو. د خوراك دپاره د عضا د ونې او دانګورو دپاڼړو نه سوا بل څه نه وو. او دا به ئې خوراك وو او په دې باندې ئې ګزاره كوله.

قوله: تعزرنى اى تودبنى ثريناه: بتشديد الراء من ثريت السويق: اذا بللته بالماء: [4] يعنى د اوړو نه بوس الوزولو نه پس باقى به مو په اوبو كښې خوشته كړه او خوړلو به مو. (منخل) د ميم په ضمه، د نون په سكون او د خاء په ضمه سره، چنړولو ته وائى، ددې جمع (مناخل) رازى.

قوله: شَاةٌ مَصْلِيَّةٌ: دباب څلورم حديث كښې دا د مصلية لفظ راغلې دې، (مصلية) دميم په فتحه او د صاد په سكون، لام په كسره او دياء په تشديد سره، د (مشوية) په معنى كښې رازى، د روته شوې چيلئ. [5]

قوله: فَدَعَوْهُ فَأَبى: نبى كريم ﷺ ته خلقو د چيلئ د روتې شوې غوښې د عوت وركړو، نبى كريم ﷺ دعوت قبول نه كړو، حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چې (ليس هذا من ترك اجابة الدعوة لانه فى الوليمة لا فى كل الطعام) [6]

---

[1]) ارشاد السارى: ۱۲/۱۷۶).

[2]) و فى النهاية: ۲۱/۳۳۴، الحبلة بالضم وسكون الباء ثمر السمر يشبه اللوبيا وقيل هو ثمر العضاه والحيلة بفتح والياء و ربما سكنت الاصل اوالقضب من شجر الاعناب).

[3]) فتح البارى: ۹/۶۸۷).

[4]) عمدة القارى: ۲۱/۵۲).

[5]) ارشاد السارى: ۱۲/ ۱۷۸).

[6]) ارشاد السارى: ۱۲/۱۷۸).

مطلب دادې چې په عامو حالاتو کښې ددعوت قبلولو نه انکار کولې شی، البته د ولیمې دعوت قبلول دمسلم دحق په زمره کښې رازی، او دا قبلول پکار دی، مذکوره دعوت ولیمه نه وه.
د باب آخری حدیث پاك امام بخاری رحمه الله دلت په روميې ځل باندې ذکر کړو.[1] چې نبی کریم ﷺ وفات پورې دغنمو روټئ دریو ورځو پورې مسلسل نه ده خوړلې.

٢٣- باب التَّلْبِينَةِ

[٥١٠١] [2] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- أَنَّهَا كَانَتْ إِذَا مَاتَ الْمَيِّتُ مِنْ أَهْلِهَا فَاجْتَمَعَ لِذَلِكَ النِّسَاءُ، ثُمَّ تَفَرَّقْنَ، إِلاَّ أَهْلَهَا وَخَاصَّتَهَا، أَمَرَتْ بِبُرْمَةٍ مِنْ تَلْبِينَةٍ فَطُبِخَتْ، ثُمَّ صُنِعَ ثَرِيدٌ فَصُبَّتِ التَّلْبِينَةُ عَلَيْهَا ثُمَّ قَالَتْ كُلْنَ مِنْهَا فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ «التَّلْبِينَةُ مُجِمَّةٌ لِفُؤَادِ الْمَرِيضِ، تَذْهَبُ بِبَعْضِ الْحُزْنِ». [٥٣٦٥، ٥٣٦٦]

«تلبینة» یو خاص قسم حلوه یا فالوده ده چې بغیرمیدې یاچاڼ شوی اوړو نه جوړیږی. ځینې وخت په دې کښې چینی یا شهد هم ګډولې شی، په رنګ کښې د پیئو په شان وی او ددې وجې دې ته تلبینة وائی.[3]
عائشه صدیقه رضی الله عنها فرمائی چې کله به ددوئ څوك رشته دار مړ شو نو ښځې به جمع شوې، بیا بهٔ تولې خپلو خپلو کورونو ته تلې، مګر خاص خاص او نزدې ښځې به پاتې شوې او د تلبینه جوړولو حکم به ئې کولو او بیا به ترید جوړ کړې او په دې باندې په تلبینه واچولې شوه، بیا به ئې فرمائیل چې دا خورئی ځکه چې ما د نبی کریم ﷺ نه آوریدلی دی چې تلبینه د مریض د زړه د تسکین دې او غم لرې کوی.

قوله: (مجمة المریض): مریض ته راحت ورکولو والا، «مجمة» د میم او جیم او په فتحه

---

[1] (٥١٠٠) الحديث اخرجه البخارى ايضا فى مَا كَانَ السَّلَفُ يَدَّخِرُونَ فِى بُيُوتِهِمْ وَأَسْفَارِهِمْ مِنَ الطَّعَامِ وَاللَّحْمِ وَغَيْرِهِ رقم الحديث : ٥١٠٧،وفى الباب القديد: رقم الحديث:٥١٢٣، وفى كتاب الرقاق، بَاب كَيْفَ كَانَ عَيْشُ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - وَأَصْحَابِهِ، وَتَخَلِّيهِمْ مِنَ الدُّنْيَا رقم الحديث :٦٠٨٩، و فى الدعوات :باب التوبة رقم الحديث :٦٣٠٩، واخرجه مسلم فى كتاب الزهد والرقاق :رقم الحديث :٢٩٧٠، واخرجه النسانى فى كتاب الضحايا: ٢٠٨/٢، واخرجه ابن ماجه فى كتاب الاطعمة باب الخبز والبر:٢٣٩).

[2] (الحديث اخرجه البخارى ايضا فى الاطعمة باب التلبينة للمريض، رقم الحديث :٥٣٢٥، واخرجه مسلم فى كتاب السلام باب التلبينة مجمة لفواد المريض رقم الحديث:٢٢١٦، واخرجه الترمذى فى كتاب الطب باب ماجاء ما يطعم المريض المريض رقم الحديث :٢٠٣٩، ٣٨٣/٤، واخرجه النسائى فى الوليمة باب التلينة: ١٦١/٤ رقم الحديث :٦٦٩٣)

[3] و فى النهاية: ٢٢٩/٤، التلبينة والتلبين حساء يعمل من دقيق او نخالة و ربما جعل فيها عسل سميت بها تشبيها باللبن لبياضها ورقتها وهى تسمية بالمرة من التلبين مصدر لبن القوم اذا سقاهم اللبن).

سره او «مكان الاستراحة» د ميم ضمه او دجيم كسره سره صيغه داسم فاعل هم كيدې شى. راحت رسولو والا [1]

۲۴- باب الثَّرِيدِ.

[۵۱۰۲]. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ الْجَمَلِيِّ عَنْ مُرَّةَ الْهَمْدَانِيِّ عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «كَمَلَ مِنَ الرِّجَالِ كَثِيرٌ، وَلَمْ يَكْمُلْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ وَآسِيَةُ امْرَأَةُ فِرْعَوْنَ، وَفَضْلُ عَائِشَةَ عَلَى النِّسَاءِ كَفَضْلِ الثَّرِيدِ عَلَى سَائِرِ الطَّعَامِ». [ر: ۳۲۳۰]

[۵۱۰۳]. حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي طُوَالَةَ عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «فَضْلُ عَائِشَةَ عَلَى النِّسَاءِ كَفَضْلِ الثَّرِيدِ عَلَى سَائِرِ الطَّعَامِ». [ر: ۳۵۵۹]

[۵۱۰۴]. حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُنِيرٍ سَمِعَ أَبَا حَاتِمٍ الْأَشْهَلَ بْنَ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ عَنْ ثُمَامَةَ بْنِ أَنَسٍ عَنْ أَنَسٍ -رضي الله عنه- قَالَ دَخَلْتُ مَعَ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- عَلَى غُلَامٍ لَهُ خَيَّاطٍ، فَقَدَّمَ إِلَيْهِ قَصْعَةً فِيهَا ثَرِيدٌ - قَالَ - وَأَقْبَلَ عَلَى عَمَلِهِ - قَالَ - فَجَعَلَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- يَتَتَبَّعُ الدُّبَّاءَ - قَالَ - فَجَعَلْتُ أَتَتَبَّعُهُ فَأَضَعُهُ بَيْنَ يَدَيْهِ - قَالَ - فَمَا زِلْتُ بَعْدُ أُحِبُّ الدُّبَّاءَ. [ر: ۱۹۸۶]

ثريد په خوروا كښې روټۍ ماتولو ته وائى، عربو كښې به دا ډيره خوښولې شوه، امام بخارى رحمه الله دا باب قائم كړو او دثريد فضيلت طرفته ئې اشاره اوكړه. امام بخارى رحمه الله چې په باب كښې كوم روايت ذكركړې دې، په هغې كښې په هر يو كښې دننه د ثريد فضيلت طرفته اشاره موجوده ده.

۲۵- باب شَاةٍ مَسْمُوطَةٍ وَالْكَتِفِ وَالْجَنْبِ.

[۵۱۰۵]. حَدَّثَنَا هُدْبَةُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا هَمَّامُ بْنُ يَحْيَى عَنْ قَتَادَةَ قَالَ كُنَّا نَأْتِي أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ -رضي الله عنه- وَخَبَّازُهُ قَائِمٌ قَالَ كُلُوا فَمَا أَعْلَمُ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- رَأَى رَغِيفًا مُرَقَّقًا حَتَّى لَحِقَ بِاللَّهِ، وَلَا رَأَى شَاةً سَمِيطًا بِعَيْنِهِ قَطُّ.

[۵۱۰۶]. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرِو بْنِ أُمَيَّةَ الضَّمْرِيِّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَحْتَزُّ مِنْ كَتِفِ شَاةٍ، فَأَكَلَ مِنْهَا، فَدُعِيَ إِلَى الصَّلَاةِ، فَقَامَ فَطَرَحَ السِّكِّينَ فَصَلَّى، وَلَمْ يَتَوَضَّأْ. [ر: ۲۰۵]

---

[1] زاد المعاد: ۴/۱۲۰، فتح البارى: ۹/۶۸۷).

قوله: شَاةٍ مَسْمُوطَةٍ: ددې تعريف مخکښې تیر شوې دې. (الْكَتِفِ) دلاس غوښه، دا د نبی کریم ﷺ ډیره خوښه وه او (جَنْب) د اړخ د پښتئ غوښې ته وائی،
د باب رومبی حدیث مخکښې تیر شوې دې.
دویم حدیث پاك د عمر بن ضمری نه مروی دې، فرمائی چې ما نبی کریم ﷺ اولیدو چې چاړه ئې د (کتف شاة) غوښه پریکوله، او خوړله ئې چې په دې کښې نبی کریم ﷺ دمونځ دپاره اوبللې شو. نبی کریم ﷺ چاړه غوزاره کړه، اودریدل او مونځ ئې ادا کړو اودس ئې او نه کړو.
ددې نه معلومه شوه چې (مامست النار) ناقض د اودس نه دې.
امام بخاری رحمه الله هم پدې سند اومتن سره په (کتاب الرقاق) کښې د باب د رومبی حدیث تخریج کړې دې. [1]

٢٧- بَابُ مَا كَانَ السَّلَفُ يَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِهِمْ وَأَسْفَارِهِمْ مِنَ الطَّعَامِ وَاللَّحْمِ وَغَيْرِهِ. (٢٧)

وَقَالَتْ عَائِشَةُ وَأَسْمَاءُ صَنَعْنَا لِلنَّبِيِّ ﷺ وَأَبِي بَكْرٍ سُفْرَةً

[٥١٠٧] حَدَّثَنَا خَلَّادُ بْنُ يَحْيَى حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَابِسٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قُلْتُ لِعَائِشَةَ أَنَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - أَنْ تُؤْكَلَ لُحُومُ الأَضَاحِيِّ فَوْقَ ثَلاَثٍ قَالَتْ مَا فَعَلَهُ إِلاَّ فِي عَامٍ جَاعَ النَّاسُ فِيهِ، فَأَرَادَ أَنْ يُطْعِمَ الْغَنِيُّ الْفَقِيرَ، وَإِنْ كُنَّا لَنَرْفَعُ الْكُرَاعَ فَنَأْكُلُهُ بَعْدَ خَمْسَ عَشْرَةَ. قِيلَ مَا اضْطَرَّكُمْ إِلَيْهِ فَضَحِكَتْ قَالَتْ مَا شَبِعَ آلُ مُحَمَّدٍ - صلى الله عليه وسلم - مِنْ خُبْزِ بُرٍّ مَأْدُومٍ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ حَتَّى لَحِقَ بِاللَّهِ. وَقَالَ ابْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَابِسٍ بِهَذَا. [ر: ٥١٠٠]

[٥١٠٨] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو عَنْ عَطَاءٍ عَنْ جَابِرٍ قَالَ كُنَّا نَتَزَوَّدُ لُحُومَ الْهَدْيِ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - إِلَى الْمَدِينَةِ. تَابَعَهُ مُحَمَّدٌ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ. وَقَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ قُلْتُ لِعَطَاءٍ أَقَالَ حَتَّى جِئْنَا الْمَدِينَةَ قَالَ لاَ. [ر: ١٦٣٢]

پدې باب کښې امام بخاری رحمه الله اوفرمائیل چې د نبی کریم ﷺ او حضرات صحابه کرامو رضی الله عنهم په زمانه کښې ذخیره جوړولې شوه او یو څیز به کیخودلې شو.
روایات باب کښې د غوښه ذخیره کولو ذکر دې. په ترجمة الباب کښې د طعام او لحم دواړو ذکر دې. امام بخاری رحمه الله طعام لره لحم سره لاحق کړې دې او روایات سره ددې اثبات کړې دې. ځکه چې لحم هم په هر حال کښې مطعومات کښې شامل دی.

[1] اوګورئ صحیح البخاری کتاب الرقاق باب کیف کان عیش النبی ﷺ و اصحابه رقم الحدیث: ٦٤٥٧)

امام بخاری رحمه الله د ټولو نه وړاندې عائشه صدیقه رضي الله عنها او اسماء رضي الله عنها روایت دلته تعلیقا ذکر کړې دې، په (باب الهجرة الى المدينة) کښې دا روایت تفصیل سره موصولا ذکر شوې دې.[1]
هغوئ دواړه فرمائی چې د نبی کریم ﷺ اود ابوبکر صدیق رضي الله عنه دپاره (سفر۵) توشه دان جوړ کړې وو.
د باب ړومبې روایت د عابس بن ربیعه نه مروی دې، هغه فرمائی چې ما د عائشه صدیقه رضي الله عنها نه تپوس اوکړو چې آیا نبی کریم ﷺ د قربانۍ غوښه د دریو ورځو نه زیاته ایښودلو نه منع فرمائیلې ده، هغوئ اوفرمائیل چې نبی کریم ﷺ صرف په هغه کال منع اوفرمائیله چې په کوم کال خلق په اولږه کښې اخته وو، نو نبی کریم ﷺ اوغوښتل چې مالدار دې فقیرانو باندې اوخوروی. مونږ به دې ښکران ایښودل. او دې نه پس به مو پنځلس ورځې پس خوړل، چا تپوس اوکړو چې تاسو ته ددې څه ضرورت ولې راپیښ شوې وو. هغه په خندا شو او وې فرمائیل چې نبی کریم ﷺ هیڅ کله هم سالن سره تر دریو ورځو پورې د غنمو روټئ نه وه خوړلې، تر دې پورې چې نبی کریم ﷺ وفات شوت.
دا روایت دې تفصیل سره په ړومبی ځل امام بخاری رحمه الله دلته ذکر کړې دې.[2]
قوله: وَقَالَ ابْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَابِسٍ بِهَذَا: دا تعلیق دې، په دې کښې سفیان ثوری رحمه الله د تحدیث تصریح کړې ده، او (حدثنا عبدالرحمان) ئې وئیلی دی چې کله د خلاد بن یحیی روایت باب کښې سفیان بن عینیه (عن عبدالرحمن) اوئیل. طبرانی دا موصولا نقل کړې دې.[3]
د باب دویم روایت د جابر رضي الله عنه نه مروی دې، هغه فرمائی چې مونږ د نبی کریم ﷺ په زمانه کښې د قربانۍ غوښه مدینې ته راوړې وه.
قوله: تَابَعَهُ مُحَمَّدٌ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ: یعنی د امام بخاری رحمه الله د شیخ عبدالله بن محمد متابعت محمد بن سلام کړې دې، هغوئ هم د ا روایت دسفیان بن عینیه نه نقل کړې دې، متابعت لره محمد بن یحیی بن ابی عمر پخپل سند کښې موصولا نقل کړېدې.[4]
قوله: وَقَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ قُلْتُ لِعَطَاءٍ أَقَالَ حَتَّى جِئْنَا الْمَدِينَةَ قَالَ لاَ: ابن جریج چې ددۀ نوم عبدالملك بن عبدالعزيز دې د عطاء نه تپوس اوکړو چې جابر رضي الله عنه دخپل قول

---

[1] فتح البارى :۶۹۰/۹ فتح البارى :۱۸۲/۹).
[2] (۵۱۰۷) اخرجه البخارى ايضا فى الايمان والنذور، اخرجه مسلم فى كتاب الاضاحى الخ: ۱۵۶۲/۳، رقم الحديث :۱۹۷۲، وأخرجه الترمذى فى الاضاحى باب ماجاء فى الرخصة فى اكلها رقم الحديث :۱۵۱۱، ۹۵/۴، واخرجه النسائى فى الاضاحى : باب النهى عن الاكل من لحوم الاضاحى :۲۰۶/۲، واخرجه ابن ماجه فى كتاب الاطعمة:۱۰۵۵/۲، باب ادخار لحوم الاضاحى رقم الحديث :۳۱۶۰).
[3] فتح البارى :۶۹۰/۹ عمدة القارى:۱۸۳/۲۱).
[4] فتح البارى :۶۹۰/۹).

(كنا نتزود لحوم الهدى) نه پس (حتى جئنا الى المدينة) وئيلي وو. عطاء اووئيل نه مقصد دادې چې جابر رضي الله عنه (حتى جئنا المدينة) الفاظ نه دی وئيلی، بلکه (فتزود لحوم الهدى الى المدينة) الفاظ ئې وئيلی دی، مفهوم ددې هم هغه دې.

هم دې سند سره امام مسلم رحمه الله هم دا روايت نقل کړې دې او په هغې کښې د (لا) په ځائې د (نعم) الفاظ دی چې جابر رضي الله عنه دا الفاظ وئيلی وو. دواړو روايتونو کښې تعارض دې اوظاهر دی چې د امام بخاری رحمه الله او امام مسلم روايتونو کښې دې داسې تعارض راشی نو ترجيح به د بخاری روايت ته ورکولې شی، ددې نه علاوه د مسند احمد او نسائی په روايتونو کښې هم د (لا) الفاظ دی. (فتح البارى: ۹/۶۹۰)

۲۸- باب الْحَيْسِ

[۵۱۰۹] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَمْرٍو مَوْلَى الْمُطَّلِبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَنْطَبٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - لأَبِي طَلْحَةَ «الْتَمِسْ غُلاَمًا مِنْ غِلْمَانِكُمْ يَخْدُمُنِي». فَخَرَجَ بِي أَبُو طَلْحَةَ يُرْدِفُنِي وَرَاءَهُ، فَكُنْتُ أَخْدُمُ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - كُلَّمَا نَزَلَ، فَكُنْتُ أَسْمَعُهُ يُكْثِرُ أَنْ يَقُولَ «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ، وَالْعَجْزِ وَالْكَسَلِ، وَالْبُخْلِ وَالْجُبْنِ وَضَلَعِ الدَّيْنِ، وَغَلَبَةِ الرِّجَالِ». فَلَمْ أَزَلْ أَخْدُمُهُ حَتَّى أَقْبَلْنَا مِنْ خَيْبَرَ، وَأَقْبَلَ بِصَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَىٍّ قَدْ حَازَهَا، فَكُنْتُ أَرَاهُ يُحَوِّي وَرَاءَهُ بِعَبَاءَةٍ أَوْ بِكِسَاءٍ، ثُمَّ يُرْدِفُهَا وَرَاءَهُ، حَتَّى إِذَا كُنَّا بِالصَّهْبَاءِ صَنَعَ حَيْسًا فِي نِطَعٍ، ثُمَّ أَرْسَلَنِي فَدَعَوْتُ رِجَالاً فَأَكَلُوا، وَكَانَ ذَلِكَ بِنَاءَهُ بِهَا، ثُمَّ أَقْبَلَ حَتَّى إِذَا بَدَا لَهُ أُحُدٌ قَالَ «هَذَا جُبَيْلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ». فَلَمَّا أَشْرَفَ عَلَى الْمَدِينَةِ قَالَ «اللَّهُمَّ إِنِّي أُحَرِّمُ مَا بَيْنَ جَبَلَيْهَا مِثْلَ مَا حَرَّمَ بِهِ إِبْرَاهِيمُ مَكَّةَ، اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي مُدِّهِمْ وَصَاعِهِمْ». [ر: ۲۷۳۲]

د حيس متعلق تاسو ته معلوم دی چې دا پنير، کهجورې او غوړی يو ځائې کړې شی او يو خاص حلوه جوړيږی، مشهور شعر تاسو وئيلې دې چې:

و اذا تكون كريهة ادعى لها   واذا يحاس الحيس يدعى جندب

د باب لاندې چې کوم روايت ذکر شوې دې هغه په کتاب المغازی کښې تير شوې دې، او هلته په دې باندې بحث شوې دې.(۱)

۲۸- باب الأَكْلِ فِي إِنَاءٍ مُفَضَّضٍ.

[۵۱۱۰] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سَيْفُ بْنُ أَبِي سُلَيْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ مُجَاهِدًا يَقُولُ حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي لَيْلَى أَنَّهُمْ كَانُوا عِنْدَ حُذَيْفَةَ فَاسْتَسْقَى فَسَقَاهُ مَجُوسِيٌّ. فَلَمَّا وَضَعَ

۱) اوګورئی: کشف البارى، کتاب المغازى: ۲۵۲، ۲۵۳).

الْقَدَحَ فِي يَدِهِ رَمَاهُ بِهِ وَقَالَ لَوْلاَ أَنِّي نَهَيْتُهُ غَيْرَ مَرَّةٍ وَلاَ مَرَّتَيْنِ. كَأَنَّهُ يَقُولُ لَمْ أَفْعَلْ هَذَا، وَلَكِنِّي سَمِعْتُ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ «لاَ تَلْبَسُوا الْحَرِيرَ وَلاَ الدِّيبَاجَ وَلاَ تَشْرَبُوا فِي آنِيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ، وَلاَ تَأْكُلُوا فِي صِحَافِهَا، فَإِنَّهَا لَهُمْ فِي الدُّنْيَا وَلَنَا فِي الآخِرَةِ».
[٥٣٠٩، ٥٣١٠، ٥٤٩٣، ٥٤٩٩]

داحديث پاك په رومبى ځل امام بخارى رحمه الله ذكر فرمائيلې دې، عبدالرحمان بن ابى ليلى فرمائى چې مونږ خلق حذيفه رضي الله عنه سره ناست وو. هغوئ اوبه اوغوښتلې يومجوسى ورته اوبه راوړې. كله چې پياله ئې ددوئ په لاس كښې كېخوده نو هغوئ دا غوزاره كړه او وې فرمائيل چې كه مادې يو يا دوه ځل منع كړې نو داسې به مې نه كولې. يعنى غصه كښې به مو پياله نه غوزاروله. ما د نبى كريم ﷺ نه آوريدلى دى چې ريښم او ديباج مه اغوندئ اونه دسرو او سپينو لوښو كښې اوبه څكئ اونه ددې په ركيبو كښې خوراك كوئ. ځكه چې په دنيا كښې دا دكافرو سامان دې. او زمونږ دپاره به په آخرت كښې وى.

قوله: (اناء مفضض): هغه لوښى ته وائى چې په هغې باندې د چاندئى اوبه خېژولې شوې وى دسرو په اوبه باندې ملمع شوى لوښى ته (مذهب) وائى.

د حديث پاک د ترجمة الباب سره مناسبت: دلته رومبى اشكال دا كيږى چې امام بخارى رحمه الله د باب تقديم تاخير اكل متعلق قائم كړې دې، او حديث پاك ئې كوم ذكر كړې دې هغه د شراب متعلق دې، حافظ ابن حجر رحمه الله ددې په جواب كښې ليكى چې: (وحديث حذيفة الذى ساقه فى الباب النهى عن الشرب فى انية الذهب والفضة ويوخذ منه منع الاكل بطريق الالحاق) (1)

يعنى اګر چې حديث د شرب متعلق دې ليكن شرب سره اكل هم لاحق كوى او د اكل ممانعت هم ددې نه اخذ كولې شى. ځكه چې كوم علت د شرب دممانعت دې، هم هغه دا اكل دممانعت هم دې.

دويم اشكال دادې چې ترجمة الاب كښې د (انا مفضض) ذكر كړې دې. حالانكه حديث پاك كښې (انية الذهب والفضة) ذكر دې. د چاندئى اوبه وركړې شوې لوښى او د چاندئى لوښى كښې فرق دې.

علامه كرمانى رحمه الله ددې جواب وركړې دې چې د (مفضض) لفظ اګر چې دهغه څيز دپاره استعماليږى چې د چاندئى ملمع شوې وى. بيا هم اګر كه يو لوښى پوره پوره د چاندئى جوړ شوې دې. نو په دې باندې هم د (مفضض) اطلاق كيدې شى، داشان په ترجمة الباب كښې مطابقت موجود دې. (2)

(1) فتح البارى: ٩/٦٩٢)
(2) شرح الكرمانى: ٢/٤٩).

دچاندئى او سرو لوښو كښې اكل شرب دائمه اربعه په نيز حرام او ناجائز دى. (۱)

البته (انا مفضض) او (سرېر مفضض) باره كښې اختلاف دې. د امام ابو حنيفه رحمه الله مذهب امام قدورى رحمه الله دا نقل كړې دې چې داسې لوښې او داسې زين استعمالول جائز دى. په دې شرط چې چرته د چاندئى كار شوې وى. دهغه ځائې نه دې اجتناب اوكړېشى. او نه ددې ځى په هغه خوله اولګولې شى، اونه دې په هغې باندې كينى. (۲)

صاحب هدايه فرمائى چې خوله دې د چاندئى نه بيله اوساتلې شى. او زين كښې ددې د كيناستو په ځائې چاندئى نه بيل پكار دې. (۳)

دامام ابو يوسف رحمه الله په نيز (اناء مفضض) استعمالول مكره دى. د امام محمد رحمه الله باره كښې اختلاف نقل شوې دې، د ځينو په نيز ددوئ رائې امام ابو يوسف رحمه الله سره ده او د ځينو په نيز امام ابوحنيفه رحمه الله سره دې. (۴) يعنى كه د چاندئى ځائې نه پرهيز اوكړې شى نو په استعمالول كښې هيڅ باك نشته دې.

۳۰- باب ذِكْرِ الطَّعَامِ.

[۵۱۱۱]. حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ عَنْ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِي قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - مَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِى يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ الأُتْرُجَّةِ، رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا طَيِّبٌ، وَمَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِى لاَ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ التَّمْرَةِ لاَ رِيحَ لَهَا وَطَعْمُهَا حُلْوٌ، وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِى يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلُ الرَّيْحَانَةِ، رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ، وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِى لاَ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ الْحَنْظَلَةِ، لَيْسَ لَهَا رِيحٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ». [ر: ۴۷۳۲]

[۵۱۱۲]. حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا خَالِدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِىِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ « فَضْلُ عَائِشَةَ عَلَى النِّسَاءِ كَفَضْلِ الثَّرِيدِ عَلَى سَائِرِ الطَّعَامِ» [ر: ۳۵۵۹]

[۵۱۱۳] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ سُمَىٍّ عَنْ أَبِى صَالِحٍ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِىِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «السَّفَرُ قِطْعَةٌ مِنَ الْعَذَابِ، يَمْنَعُ أَحَدَكُمْ نَوْمَهُ وَطَعَامَهُ، فَإِذَا قَضَى نَهْمَتَهُ مِنْ وَجْهِهِ فَلْيُعَجِّلْ إِلَى أَهْلِهِ».

ددې ترجمة الباب نه د امام بخارى رحمه الله مقصد څه دې ؟

شارح بخارى ابن بطال فرمائى چې د امام بخارى رحمه الله مقصد عمده خوراكونه اباحت خودل

(۱) عمدة القارى:۲۱/۶۰)

(۲) اوګورئى: القدورى كتاب الحظر والاباحة:۲۵۲).

(۳) الهداية مع فتح القدير كتاب الكراهية:۸/۴۴۲).

(۴) الهداية مع فتح القدير كتاب الكراهية:۸/۴۴۲).

دى چې عمده خوراك خوړلو كښې څه باك نشته ذې اودا دزهد منافى نه دى. [1]

د ښه خوراكونو ذكر په حرص كښې داخل نه دى: شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله فرمائي چې زما په نيز د امام بخارى رحمه الله مقصد ددې باب نه دادې چې مختلفو او لذيذ خوراكونه ذكر كول حرص كښې داخل نه دى. [2]

اوداهم ممكن دى چې امام بخارى د سنن ابو داؤد روايت طرفته اشاره كوى، په دې كښې د نبى كريم ﷺ ارشاد نقل كړې شوې دې چې:

«وددت ان عندى خبزة بيضاء من برة سمراء ملبقة بلبن وسمن» [3] يعنى خما زړه غواړى چې ما سره د شامى غنمو سپينه روټئ وې چې په غوړو او پئو كښې تر وى.

نبى كريم ﷺ د ښه خوراك ذكر كولو خواهش اوكړو، ظاهر دى چې دې ته حرص نشى وئيلې. لهذا كه څوك سرې د خپلې خوښې عمده خوراك كله ذكر اوكړى نو په دې باندې د حرص الزام لګول نكير كولې نشى. د امام بخارى رحمه الله مقصد «باب ذكر الطعام» نه هم دادې.

دباب لاندې چې كوم درې احاديث ذكر كړې شوى دى، هغه وړاندې تير شوى دى. او په دريو دواړو كښې د طعام ذكر دې، په ړومبى كښې د «طعم» او باقى دواو كښې د طعام.

د باب آخرى روايت آخر كښې دى چې «فاذ قضى نهمته من وجهه فليعجل الى اهله» ددې مطلب دادې چې د كوم مقصد دپاره سفر كړې دې، كله چې هغه مقصد او ضرورت پوره شى نو واپس كور ته راتلل پكار دى.

۳۰- باب الأُدْمِ

[۵۱۱۴] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ رَبِيعَةَ أَنَّهُ سَمِعَ الْقَاسِمَ بْنَ مُحَمَّدٍ يَقُولُ كَانَ فِي بَرِيرَةَ ثَلَاثُ سُنَنٍ، أَرَادَتْ عَائِشَةُ أَنْ تَشْتَرِيَهَا فَتُعْتِقَهَا، فَقَالَ أَهْلُهَا، وَلَنَا الْوَلَاءُ، فَذَكَرَتْ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَ «لَوْ شِئْتِ شَرَطْتِيهِ لَهُمْ. فَإِنَّمَا الْوَلَاءُ لِمَنْ أَعْتَقَ». قَالَ وَأُعْتِقَتْ فَخُيِّرَتْ فِي أَنْ تَقِرَّ تَحْتَ زَوْجِهَا أَوْ تُفَارِقَهُ، وَدَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَوْمًا بَيْتَ عَائِشَةَ وَعَلَى النَّارِ بُرْمَةٌ تَفُورُ، فَدَعَا بِالْغَدَاءِ فَأُتِيَ بِخُبْزٍ وَأُدْمٍ مِنْ أُدْمِ الْبَيْتِ فَقَالَ «أَلَمْ أَرَ لَحْمًا». قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَلَكِنَّهُ لَحْمٌ تُصُدِّقَ بِهِ عَلَى بَرِيرَةَ، فَأَهْدَتْهُ لَنَا. فَقَالَ «هُوَ صَدَقَةٌ عَلَيْهَا، وَهَدِيَّةٌ لَنَا». [ر: ۴۸۰۹]

«ادم» د همزه او دال په ضمه سره او دال په سكون سره هم لوستلې شى، «ادام» جمع ده، سالن ته وائى، امام بخارى رحمه الله ددې باب نه د سالن د استعمال جواز طرفته اشاره كړې ده.

[1] فتح البارى: ۶۹۳/۹ عمدة القارى: ۶۰/۲۱).
[2] تعليقات لا مع الدرارى: ۳۹۶/۹، الابواب والتراجم: ۸۸/۲).
[3] سنن ابو داؤد كتاب الاطعمة باب فى الجمع بين لونين من الطعام: ۳۵۹/۳) رقم الحديث: ۳۸۱۸).

دتولو نه بهترين سالن غوښهٔ دي، نو د ابوهريره رضي الله عنه يو روايت د امام ابن ماجه رحمه الله موصولا نقل كړې دې. (سيد الادام في الدنيا والاخرة اللحم).[1] اسماعيلي روايت باب ته مرسل وئيلى دى او واقعتا هغه مرسل دې ځکه چې په دې کښې د قاسم بن محمد نه پس د عائشه صديقه رضي الله عنها ذکر نشته دې البته امام بخاري رحمه الله په کتاب النکاح او کتاب الطلاق کښې داموصولا نقل کړې دې. دلته ئې دا مرسلا ذکرکولو نه باندې په دې وجه اکتفا کيږي چې يو.روايت هميشه تکرار سره يو شان مذکوره نه وي، ددې وجې دائې وړاندې موصولا ذکر کړو او دلته مرسلا[2]

٣١- باب الْحَلْوَاءِ وَالْعَسَلِ.

[٥١١٥] حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِي عَنْ أَبِي أُسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ عَائِشَةَ - رضى الله عنها - قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يُحِبُّ الْحَلْوَاءَ وَالْعَسَلَ. [ر: ٤٩١٨]

[٥١١٦] حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ شَيْبَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ أَبِي الْفُدَيْكِ عَنِ ابْنِ أَبِي ذِئْبٍ عَنِ الْمَقْبُرِي عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كُنْتُ أَلْزَمُ النَّبِي - صلى الله عليه وسلم - لِشِبَعِ بَطْنِي حِينَ لاَ آكُلُ الْخَمِيرَ، وَلاَ أَلْبَسُ الْحَرِيرَ، وَلاَ يَخْدُمُنِي فُلاَنٌ وَلاَ فُلاَنَةُ، وَأُلْصِقُ بَطْنِي بِالْحَصْبَاءِ، وَأَسْتَقْرِئُ الرَّجُلَ الآيَةَ وَهْيَ مَعِي كَيْ يَنْقَلِبَ بِي فَيُطْعِمَنِي، وَخَيْرُ النَّاسِ لِلْمَسَاكِينِ جَعْفَرُ بْنُ أَبِي طَالِبٍ، يَنْقَلِبُ بِنَا فَيُطْعِمُنَا مَا كَانَ فِي بَيْتِهِ، حَتَّى إِنْ كَانَ لَيُخْرِجُ إِلَيْنَا الْعُكَّةَ لَيْسَ فِيهَا شَيْءٌ، فَنَشْتَقُّهَا فَنَلْعَقُ مَا فِيهَا. [ر: ٣٥٠٥]

حلوا هر خوږ څيز ته وائي، زمونږ په علاقو کښې چې د سوجئ کومه حلوه مشهوره ده، عربي ژبه کښې دحلوا لفظ ددې دپاره مخصوص نه دې.[3]

د امام بخاري رحمه الله مقصد دادې چې د شرين او لذيذ څيزنو استعمال جائز دې، اودا د زهد خلاف نه دى.

د باب ړومبى روايت مبارك کښې دى چې نبى كريم صلى الله عليه وسلم شريني او شهد خوښ كړې وو.

علامه ثعلبي رحمه الله په (فقه اللغه) کښې ليکلى دى چې نبى كريم صلى الله عليه وسلم چې كومه حلوه خوښوله، هغه دکهجورو په پيښو کښې اغزلو سره جوړيده.[4]

---

[1] فتح الباري :٦٨٤/٩، سنن ابن ماجه :١٠٩٩/٢، باب اللحم رقم الحديث :٣٣٠٥، ولفظه سيد طعام اهل الدنيا واهل الجنة للحم).

[2] (فتح الباري :٦٩٤/٩)

[3] وقال الخطابي اسم الحلوى لا يقع الا على مادخلته الصنعة وفى المخصص لابن سيده هى ما عولج من الطعام بحلاوة وقد تطلق على الفاكهة... فتح الباري :٦٩٥/٩)

[4] فتح الباري :٦٩٦/٩، وفقه للثعالبي:٢٤٠).

قوله: كُنْتُ أَلْزَمُ النَّبِي - لِشِبَعِ بَطْنِي: زه د نبی کریم ﷺ په خدمت کښې د شکم سیرئی دپاره اوسیدم، څما د شکم سیرئی انتظام به هم کیدلو، لام تعليل دپاره دې، (ای لاجل شبع بطنی شبع) د شین په کسره او دباء په فتحه سره شکم سیرئی ته وائی. (۱)

قوله: حِينَ لَا آكُلُ الْخَمِيرَ، وَلَا أَلْبَسُ الْحَرِيرَ: داد هغه وخت خبره ده چې کله ما نه خمیره روټئ خوړلې وه او نه مې د ریښمو جامې اچولې وې، دلته روایت کښې د (حریر) لفظ دې چې په هغه وخت کښې به ما حریر نه اچولو، چې ددې نه دا مفهوم راوځی چې ګویا اوس حریر استعمالیږي، حالانکه ددې استعمال ناجائز دې لکه څنګه چې مخکښې درست نه وو، ددې نه هم درست نه وو.

دکتاب المناقب روایت کښې (حبیر) په خائې د (الحبیر) لفظ دې، چې ددې معنی منقش، دهاری دار او مزین څادر اوکپړه ده. په دې صورت کښې مطلب واضح دې چې په هغه وخت کښې څما سره دهاری دار او منقش اوعمده لباس نه وو، دې نه پس الله ﷻ راته ټول هر څه راکړل نو ما خمیره روټئ خوړل هم شروع کړل او عمده لباس اچول مې هم شروع کړل. قاضی عیاض دسیاق کلام موافقت په وجه هم دې روایت ته ترجیح ورکړې ده. (۲)

قوله: وَأُلْصِقُ بَطْنِي بِالْحَصْبَاءِ: او ما خپله خیټه کانړو سره لګولې وه، (چې ددې د یخوالی په وجه د اولږې حرارت کښې کمې راشی).

وړاندې فرمائی چې د مسکینانو دپاره دټولو نه ښه سړې جعفر بن ابی طالب وو، هغوئ به مونږ خپل څان سره بوتلو او چې څه به دهغوئ په کور کښې وو هغه به ئې مونږ باندې خوړل، تر دې پورې چې څینې وخت کښې به ئې خالی لوښې هم راوړل او ما به دا څټل.

قوله: (عُكَّةَ): دعین په ضمه اوکاف په مفتوحه مشدد سره، د غوړو وغیره ایښودلو دپاره دچمړې لوښی ته وائی. جعفر ﷺ به هغه راوړو، په دې کښې په غوړی نه وو نودا څیز به مو اوشلو او شلولو نه پس به چې په دې کښې دننه څه غوړی وو مونږ به هغه څټل. (۳)

قوله: فَنَشْتَقُّهَا: په دې لفظ دوه روایتونه دی.

① قاضی عیاض شین او فاء سره (نشتفها) ضبط کړې دې، د اشتفاف معنی ده په لوښی کښې موجود ټول څیزونه څکل.

په دې صورت کښې مطلب واضح دې چې مونږ په لوښی کښې موجود غوړی او تری وغیره صفا کول.

(۱) ارشاد الساری: ۱۲/۱۹۱).
(۲) فتح الباری: ۹/۶۹۶).
(۳) عمدة القاری: ۲۱/۶۲).

② دويم روايت د «نشتتها» د شين او قاف سره دې چې ددې معنى شلول دى، هم دې روايت ته ابن التين ترجيح ورکړه ده، پورته تشريح ددې مطابق کړې شوې ده. (۱)
خو په دې باندې اشکال کيږى چې داسې د ظرف شلول او ضائع کول ځنګه بې مقصده ضائع کول خو يقينا درست نه دى ليکن دلته خو تطييب قلب مسلم او ددې د تسلّى دپاره داسې اوکړې شو، ځکه چې دې ته په اضاعت نشى وئيلې.
دويم جواب دادې چې ممکن دى چې دا شان شلوى چې دې نه پس قابل انتفاع وى(۲) والله اعلم

۳۲- باب الدُّبَّاءِ

[۵۱۱۷] حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِي حَدَّثَنَا أَزْهَرُ بْنُ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عَوْنٍ عَنْ ثُمَامَةَ بْنِ أَنَسٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - أَتَى مَوْلًى لَهُ خَيَّاطًا، فَأُتِيَ بِدُبَّاءٍ، فَجَعَلَ يَأْكُلُهُ، فَلَمْ أَزَلْ أُحِبُّهُ مُنْذُ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَأْكُلُهُ. [ر: ۱۹۸۶]

«دبام» د ال ضمه او د باء مشدده سره، کدو ته وائى، ددې دپاره د قرع لفظ هم استعماليږى.
ددې ډيرې فائدې دى، د طبرانى روايت کښې نقل دى چې «عليكم بالقرع فانه يزيد فى الدماغ». (۳) تاسو دکدو استعمال زيات کوئى او دا په دماغى قوت کې اضافه کوى.
خو دا روايت صحيح نه دې، ددې په سند کښې عمرو بن حسين يو راوى دې او هغه متهم دې، علامه ابن الجوزى په «کتاب الموضات» کښې ذکر کړې دې (۴) هسې دکدو فضيلت دپاره روايت باب کافى دې، په دې کښې دى چې نبى کريم ﷺ بهٔ دبا شوق سره خوړلو، او انس رضي الله عنه وائى چې کله نه ما نبى کريم ﷺ ليدلې دې چې دوئ دباء په شوق سره خورى نو ځما هم دې سره محبت پيدا شوې دې.

۳۳- باب الرَّجُلِ يَتَكَلَّفُ الطَّعَامَ لِإِخْوَانِهِ.

[۵۱۱۸] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الأَعْمَشِ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الأَنْصَارِيِّ قَالَ كَانَ مِنَ الأَنْصَارِ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ أَبُو شُعَيْبٍ، وَكَانَ لَهُ غُلاَمٌ لَحَّامٌ فَقَالَ اصْنَعْ لِي طَعَامًا أَدْعُو رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - خَامِسَ خَمْسَةٍ، فَدَعَا رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - خَامِسَ خَمْسَةٍ، فَتَبِعَهُمْ رَجُلٌ فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «إِنَّكَ دَعَوْتَنَا خَامِسَ خَمْسَةٍ وَهَذَا رَجُلٌ قَدْ تَبِعَنَا، فَإِنْ شِئْتَ أَذِنْتَ لَهُ، وَإِنْ شِئْتَ تَرَكْتَهُ».

---

۱) اوګورئ : عمدة القاري:۲۱/۶۲، فتح الباري :۹/۶۹۷).
۲) لا مع الدراري:۹/۳۹۸).
۳) عمدة القاري:۲۱/ ۶۲)
۴) (کتاب الموضوعات لابن الجوزي :۲/۲۹۰، اللالى المصنوعة کتاب الاطعمة :۲/۱۸۰ ليکن دې د عمرو ن حصين نوم ذکر شوي دې، وتنزيه الشريعة المرفوعة کتاب الاطعمة الفصل الثانى:۲/۲٤٤)

قَالَ بَلْ أَذِنْتُ لَهُ.

قال محمد بن يوسف: سمعت محمد بن اسماعيل يقول: اذا كان القوم على المائدة، ليس لهم ان يناولوا من مائدة الى مائدة اخرى، ولكن يناول بعضهم بعضا فى تلك المائدة أويدعوا. [ر: ۱۹۷۵]

د امام بخارى رحمه الله مقصد دادې چې يو سړې د خپل رور دپاره ډير لوئې دعوت كوى او خوراك انتظام كوى نودا درست دى او سنت كښې ددې اصل موجود دې.

ابو مسعود انصارى رضى الله عنه نه روايت دې، فرمائى چې يو انصارى صحابى چې هغه ته به اوب شعيب وئيلې شو، د هغه يو لحام غلام وو يعنى غوښه به ئې خرڅوله. هغه خپل غلام ته اووئيل چې خوراك تيارك كړه، څه به نبى كريم صلى الله عليه وسلم سره پنځو كسانو لره دعوت كوم. هغوئ نبى كريم صلى الله عليه وسلم سره پنځه كسان راؤبلل، دوئ سره يو سړې بل هم وو، نبى كريم صلى الله عليه وسلم چې كله هلته اورسيدو نو وې فرمائيل چې تاسو مونږ پنځه كسان بللى يو. داسړې هم مونږ سره راغلې دې، كه ته غواړې نو ته ده ته هم اجازت وركړه، اوكه نه غواړې نو دې پريږده چې ځى. هغه اووئيل چې ده ته هم اجازت دې.

حافظ ابن حجر رحمه الله اوفرمائيل چې ددعوت كوؤنكى انصارى صحابى نوم اودده د غلام نوم ماته معلوم نشو، دلته د غلام دپاره د (لحام) صفت راؤړې شوې دې. او په كتاب البيوع كښې د قصاب لفظ راغلې دې.(۱)

قوله: خامس خمسة): د پنځو سړو پنځم يعنى نبى كريم صلى الله عليه وسلم نه سوا څلو روو، نبى كريم صلى الله عليه وسلم سره پنځه وو. داتركيب اعداد كښې شميرلې كيږى، په قرآن پاك كښې دى چې (ثانى اثنين) (ثالث ثلاثة)

نبى كريم صلى الله عليه وسلم سره دعوت كښې دشريكو او دې نه پس يو ځائې كيدونكو سړو نومونو باره كښې حافظ ابن حجر رحمه الله د لاعلمئ اظهار كړې دې.(۲)

د ترجمة الباب ثبوت: اوس دا خبره پاتې كيږى چې د حديث باب نه به د ترجمة الباب ثبوت څنګه وى ؟

① حافظ ابن حجر رحمه الله اوعلامه قسطلانى رحمه الله فرمائى چې دعوت كولو والا صحابى چونكه عدد په پنځو باندې منحصر كړو، چې ددې نه ظاهريږى چې هغوئ پرتكلف طعام تيار كړې وو، كه ساده دعوت وې او عام خوراك وې نو بيا حصر عدد به ئې نه كولو.(۳)

② ګنګوهى رحمه الله فرمائى چې د روايت نه معلوميږى چې د عوت كښې دغوښې اهتمام وو،

---

(۱) فتح البارى :۶۹۸/۹).

(۲) فتح البارى :۶۹۸/۹).

(۳) اوګورئ: فتح البارى :۶۹۸/۹، ارشاد السارى:۱۹۴/۱۲، وقال العينى فى عمدة القارى:۶۳/۲۱، انه حصر ا لعدد والحاصر متكلف لانه الزم نفسه بعدد معين وهذا تكلف لاحتمال الزيادة والنقصان).

(ځکه دغوښې کاروبار کوونکي غلام ته ئې د خوراك تيارولو دپاره اووئيل) او ظاهر دی چې په کوم خوراك کښې غوښه وی هغه پرتکلف وی.[1]

③ شيخ الحديث مولانا محمدزکريا رحمه الله فرمائی چې د حديث طرز او صنيع پخپله معلوميږی چې هغه خپل غلام ته خاص طور سره وئيلی وو چې ځه نبی کريم ﷺ سره پنځو کسانو دپاره دعوت کوم ته خوراك تيار کړه. دې سره به يقينا پرتکلف خوراك مراد دې.[2]

د طفيلی حکم: دلته په حديث پاك کښې دی چې نبی کريم ﷺ سره يو سړې د طفيلی په طور د دعوت نه بغير لاړو، نبی کريم ﷺ د کور خاوند نه اجازت اوغوښتلو او هغه ورته اجازت ورکړو.

طفيلی دپاره حکم دادې که په خاص دعوت کښې هغه بغير د اجازته لاړ شی او داعی ده ته په اجازت ورکولو باندې راضی نو ددهٔ دپاره خوراك خوړل جائز دی.[3]

خو که دعوت داسې وی چې په هغې کښې صلاتی عام وی نو پدې کښې د خصوصی دعوت نه بغير هم تلې شی.

امام ابوداؤد رحمه الله يو روايت نقل کړې دې چې (من دخل بغير دعوة دخل سارقا وخرج مغيرا) چې کوم سړې بغيردعوت نه رازی نوهغه غل دې اوچې کله واپس لاړشی نولوټ کوونکې دې.[4]

دلته په کراچئ کښې داسې ډير کيږی چې تا دوليمې دعوت د پنځو سوؤ يا سلو کسانو دپاره کړې دې ليکن پنځوس شپيته نور هم داخل شو، او مدعو ميلمنو دپاره خوراك کميږی، نو داسې دعوتونو کښې بغير دعوت نه داخليدل جائز نه دی.

البته که مدعو ته يقين وی که دې خپل ځان سره يو کس دو بوځی نو داعی به ددې شرکت محسوس نه کړې نو داسې صورت کښې بوتلې شی،اوکه دوئ بوځی نو ددوئ دپاره به مستقل اجازت اخلی. لکه څنګه چې نبی کريم ﷺ کړې وو، که او قرائنو نه داجازت او طيب نفس علم وی نو بياصراحتا د اجازت اخستلو ضرورت نشته دې.

داسې صورت کښې که داعی اجازت ورنکړی نو مدعو ته اختيار حاصل نه دې چې هغه دعوت ته د بوتلو يا ددې د قبليدو نه پس رد کړی.

البته ددعوت قبلولو په وخت کښې شرط لګولې شی چې ما سره به د فلانی دعوت کوی، نو قبول دې ګنی نه، نبی کريم ﷺ يو ځل عائشه صديقه رضي الله عنها دپاره داسې شرط لګولې وو، که د عائشه رضي الله عنها دعوت نشته دې نو بيا ماته قبول نه دې.[5]

---

[1]) لا مع الدراری:۹/۳۹۸).

[2]) تعليقات لا مع الدراری:۹/۳۹۸).

[3]) طفيلی طفيل طرفته منسوب دې، دا د کوفې ديو سړی نوم وو چې اکثرو دعوتونو کښې به بغير د دعوت نه شامليدو، دې نه پس د هر هغه سړی دپاره د طفيلی لفظ استعمال کړې شو چې بغير دعوت نه رازی، خطيب بغدادی د طفيليانو په ښکلی واقعاتو باندې يو کتاب ليکلې دې، اوګورئی : ارشاد الساری:۱۲/ ۱۹۳).

[4]) دا روايت ضعيف دې. فتح الباری :۹/۷۰۰ ارشاد الساری:۱۲/۱۹۳)..

[5]) مذکوره تفصيل دپاره اوګورئی : فتح الباری :۹/۷۰۰، ۷۰۱)

قوله: قال محمد بن يوسف سمعت محمد بن اسماعيل البخاري يقول: اذا كان القوم على المائدة: داتعليق صرف د ابوزر عن المستملي په نسخه كښي دي.[1]
محمد بن يوسف فرمائي چې ما د امام بخارى رحمه الله نه دا آوريدلي دي چې كله څوكسان په يو دسترخوان كيني نو دوئ ته دا حق حاصل نه دې چې يو دسترخوان والا په بل دسترخوان باندې ناستو خلقوته وركړي، اوكه په يو دسترخوان باندې ناست وي نو په خپلو كښې يو بل لره وركولو كښې اختيار دې.

قوله: ولكن يناول بعضهم بعضا في تلك المائدة اويدعوا.....اي يتركوا: يعنى يو دسترخوان والا يو بل كه وركوى يائې پريږدى.
گنگوهى رحمه الله فرمائي چې داحكم په دې صورت كښې دې چې كله د صاحب طعام طرفته صراحتا يا دلالتا اجازت نه وى ليكن كه صراحتا يا دلالتا اجازت وى نو بيا څيزونه د يو دسترخوان نه بل دسترخوان طرفته منتقل كولې شى، نو فرمائي چې:

(**قوله**: ولا يناول من هذه المائدة الى مائدة اى اذا لم ياذن بذالك صاحب الطعام صراحة اودلالة، ودلالة الاذان موجودة فيما اذا كان طعامان على مائدتين واحدا من غير فرق وتكفل صاحب الطعام باشباعهم جملة: فانه لاباس حينئذ فى المناولة)[2]
امام بخارى رحمه الله پخپل قول كښې بيان شوې حكم د حديث پاك نه اخذ كړې دې چې نبى كريم صلى الله عليه وسلم د دعوت نه پس يو بل سړى دپاره اجازت غوښتلو، نودعوت نه پس د تصرف فى الطعام يو عام اجازت حاصل شو، او ددې په بنياد باندې د يو بل سړى دپاره اجازت غوښتلې شى، ددې برخلاف كه څوك سړې بالكل مدعو نه وى نو ظاهر دى چې هغه نورو دپاره به څه اجازت حاصلولې شى.
هم دا احال په يو دسترخوان باندې د ناستو خلقو دې، په دې دسترخوان باندې هغه ته د تصرف حق حاصل دې، نو دوئ څيزونه يو بل طرفته منتقل كولې شى. ليكن بل دسترخوان باندې موجود څيزونو طرفته چونكه هغه مدعو نه دې ددې وجې نه په هغه دسترخوان باندې موجود څيزونو نه هغه څيزونه نشى اخستې. نو حافظ ابن حجر رحمه الله ليكى چې:

(وكانه استنبط ذالك من استئذان النبى صلى الله عليه وسلم الداعى فى الرجل الطارى ووجه اخذه منه ان الذين دعوا صارلهم بالدعوة عموم اذن بالتصرف فى الطعام المدعوا اليه بخلاف من لم يدع فيتنزل من وضع بين يديه الشئ منزلة من دعى له اوينزل الشئ الذى وضع بين يدى غيره منزلة من لم يدع اليه)[3]

---

[1] فتح البارى: ۷۰۱/۹)
[2] لا مع الدرارى: ۳۹۹/۹).
[3] فتح البارى: ۷۰۱/۹).

۳۴- باب مَنْ أَضَافَ رَجُلاً إِلَى طَعَامٍ، وَأَقْبَلَ هُوَ عَلَى عَمَلِهِ.

[۵۱۱۹] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُنِيرٍ سَمِعَ النَّضْرَ أَخْبَرَنَا ابْنُ عَوْنٍ قَالَ أَخْبَرَنِي ثُمَامَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ أَنَسٍ - رضى الله عنه - قَالَ كُنْتُ غُلَامًا أَمْشِي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَدَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - عَلَى غُلَامٍ لَهُ خَيَّاطٍ، فَأَتَاهُ بِقَصْعَةٍ فِيهَا طَعَامٌ وَعَلَيْهِ دُبَّاءٌ، فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَتَتَبَّعُ الدُّبَّاءَ - قَالَ - فَلَمَّا رَأَيْتُ ذَلِكَ جَعَلْتُ أَجْمَعُهُ بَيْنَ يَدَيْهِ - قَالَ - فَأَقْبَلَ الْغُلَامُ عَلَى عَمَلِهِ. قَالَ أَنَسٌ لَا أَزَالُ أُحِبُّ الدُّبَّاءَ بَعْدَ مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - صَنَعَ مَا صَنَعَ. [ر: ۱۹۸۶]

كه يو سړي بل چا ته دخوراك دعوت وركوى، مليمه راغلو او خوراك ئې ددهٔ مخكښې كيخودلو او پخپله پخپل كار كښې مشغول شو نو په دې كښې هيڅ باق نشته دې، حديث باب كښې ددې تصريح شته دې چې غلام خوراك د نبى كريم ﷺ مخكښې كيخودو او پخپله په كار كښې مشغول شو.

۳۵- باب الْمَرَقِ

[۵۱۲۰] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ أَنَّ خَيَّاطًا دَعَا النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - لِطَعَامٍ صَنَعَهُ، فَذَهَبْتُ مَعَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فَقَرَّبَ خُبْزَ شَعِيرٍ وَمَرَقًا فِيهِ دُبَّاءٌ وَقَدِيدٌ، فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - يَتَتَبَّعُ الدُّبَّاءَ مِنْ حَوَالَيِ الْقَصْعَةِ، فَلَمْ أَزَلْ أُحِبُّ الدُّبَّاءَ بَعْدَ يَوْمِئِذٍ. [ر: ۱۹۸۶]

(مرق) خوروه ته وائى، امام بخارى رحمه الله په كتاب الاطعمة كښې د مطعوماتو تذكره كوى او معطموماتو كښې خوروه هم داخله ده. ددې وجې ئې ددې ذكر هم اوكړو.

۳۶- باب الْقَدِيدِ

[۵۱۲۱] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَنَسٍ - رضى الله عنه - قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - أُتِيَ بِمَرَقَةٍ فِيهَا دُبَّاءٌ وَقَدِيدٌ، فَرَأَيْتُهُ يَتَتَبَّعُ الدُّبَّاءَ يَأْكُلُهَا. [ر: ۱۹۸۶]

[۵۱۲۲] حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَابِسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ - رضى الله عنها - قَالَتْ مَا فَعَلَهُ إِلَّا فِي عَامٍ جَاعَ النَّاسُ، أَرَادَ أَنْ يُطْعِمَ الْغَنِيُّ الْفَقِيرَ، وَإِنْ كُنَّا لَنَرْفَعُ الْكُرَاعَ بَعْدَ خَمْسَ عَشْرَةَ، وَمَا شَبِعَ آلُ مُحَمَّدٍ - صلى الله عليه وسلم - مِنْ خُبْزِ بُرٍّ مَأْدُومٍ ثَلَاثًا. [ر: ۵۱۰۰]

قوله: قديد: په اصل كښې هغه غوښې ته وائى چې په هغې باندې مالګه اولړولې شى او

په نمر كښې ئې اوچولو ته كيخودلې شي. اوبيا د ضرورت مطابق استعمالولې شي.
د باب په دواړو حديثونو كښې د غوښې ذكر دې. ړومبى روايت كښې د «قديد» او دويم كښې د «كراع» په دواړو روايتونو باندې كلام تير شوې دې.

٣٧- باب مَنْ نَاوَلَ أَوْقَدَّمَ إِلَى صَاحِبِهِ عَلَى الْمَائِدَةِ شَيْئًا.

قَالَ وَقَالَ ابْنُ الْمُبَارَكِ لَابَأْسَ أَنْ يُنَاوِلَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا، وَلَا يُنَاوِلُ مِنْ هٰذِهِ الْمَائِدَةِ إِلَى مَائِدَةٍ أُخْرَى.

[٥١٢٣] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ إِنَّ خَيَّاطًا دَعَا رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - لِطَعَامٍ صَنَعَهُ - قَالَ أَنَسٌ - فَذَهَبْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - إِلَى ذٰلِكَ الطَّعَامِ، فَقَرَّبَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - خُبْزًا مِنْ شَعِيرٍ وَمَرَقًا فِيهِ دُبَّاءٌ وَقَدِيدٌ - قَالَ أَنَسٌ - فَرَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَتَتَبَّعُ الدُّبَّاءَ مِنْ حَوْلِ الصَّحْفَةِ، فَلَمْ أَزَلْ أُحِبُّ الدُّبَّاءَ مِنْ يَوْمِئِذٍ. وَقَالَ ثُمَامَةُ عَنْ أَنَسٍ، فَجَعَلْتُ أَجْمَعُ الدُّبَّاءَ بَيْنَ يَدَيْهِ. [ر: ١٩٨٦]

په دې باب كښې د امام بخارى رحمه الله سابقه كلام، د ابن مبارك رحمه الله د قول په طور راغلى دې، په يو دسترخوان باندې كيناستونكو دپاره يو بل طرفته خيزونه وركول جائز دى. لكه څنګه چې حديث پاك كښې تصريح ده چې انس رضي الله عنه د كدو ټكړې نبى كريم ﷺ ته وړاندې كړې.

٣٨- باب الرُّطَبِ بِالْقِثَّاءِ.

[٥١٢٤] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ أَبِي طَالِبٍ - رضى الله عنهما - قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - يَأْكُلُ الرُّطَبَ بِالْقِثَّاءِ. [٥١٣٢، ٥١٣٤]

«رطب» تازه كهجورې ته وائى. «او قثاء» بادرنګ ته وائى. نبى كريم ﷺ به تازه كهجورې بادرنګ سره استعمالولې. او مقصد په دې كښې دا وو چې كهجوره كښې موجود حرارت بادرنګ برودت سره كم شى او اعتدال پيدا شى.

باب

[٥١٢٥] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ عَبَّاسٍ الْجُرَيْرِيِّ عَنْ أَبِي عُثْمَانَ قَالَ تَضَيَّفْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ سَبْعًا، فَكَانَ هُوَ وَامْرَأَتُهُ وَخَادِمُهُ يَعْتَقِبُونَ اللَّيْلَ أَثْلَاثًا، يُصَلِّي هٰذَا، ثُمَّ يُوقِظُ هٰذَا. وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ قَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - بَيْنَ أَصْحَابِهِ تَمْرًا، فَأَصَابَنِي سَبْعُ تَمَرَاتٍ إِحْدَاهُنَّ حَشَفَةٌ.

[٥١٢٢] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ زَكَرِيَّاءَ عَنْ عَاصِمٍ عَنْ أَبِي عُثْمَانَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضي الله عنه - قَسَمَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - بَيْنَنَا تَمْرًا فَأَصَابَنِي مِنْهُ خَمْسٌ أَرْبَعُ تَمَرَاتٍ وَحَشَفَةٌ، ثُمَّ رَأَيْتُ الْحَشَفَةَ هِيَ أَشَدُّهُنَّ لِضِرْسِي. [ر: ٥٠٩٥]

د حافظ ابن حجر رحمه الله، علامه عيني رحمه الله او علامه قسطلاني رحمه الله په نسخو کښې دا باب بلاترجمه دې ليکن زمونږ په هندوستاني نسخو کښې ددې ترجمه (باب الحشف) موجود دې.

(حشف) (حشفة) جمع ده، خرابې کهجورې ته وائي.

شيخ الحديث مولانا محمد زکريا رحمه الله فرمائي چې دې نه مخکښې امام بخاري رحمه الله يو ترجمه قائمه کړې وه چې په دعوت کښې پرتکلف خوراك اهتمام کول جائز دی، دلته د (باب الحشف) ترجمه قائموی او وائي چې هغه تکلف ضروري نه دې. اوشې خو صحيح ګنی نه، او ماحضر که ميلمنو ته پيش کړې شي نو دا هم صحيح ده. (١)

تعارض د رواياتو او دهغې حل: دلته د باب په ړومبی روايت کښې ابوهريره رضي الله عنه فرمائي چې ماته اووۀ کهجورې راکړې او په بل روايت کښې د پنځو ذکر دې.

① ابن التين فرمائي چې په دې کښې خو دې يو روايت په وهم باندې محمول کړې شي او يا دې دا په تعدد د واقعاتو باندې محمول کړې شي.

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چې داتحاد مخرج په وجه تعدد واقعاتو باندې محمول کول يو بعيده غوندې خبره ده. (٢)

② علامه کرماني رحمه الله مشهور جواب ورکړې دې چې د (عدد اقل اکثر) ته نفي کوی، لهذا په دوارو کښې تعارض نشته دې. (٣)

③ حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چې دا يو مجلس کښې د تقسيم د دوؤ مراحلو بيان دې، په ړومبی ځل دوئ پنځه کهجورې تقسيم کړې وی، په دويم روايت کښې هم ددې ذکر دې. بياخه کهجورې پاتې شوې نو دوئ دوباره تقسيم کړې، په ړومبی روايت کښې د کل و مجموعې ذکر دې.

قوله: تضيّفتُ اباهريرة اي نزلت به ضيفا... اي سبع ليال: يعنی څه اووۀ ورځو پورې د ابوهريره رضي الله عنه سره ميلمه اوم، او ددوئ خادم او ددوئ بی بی يو يو حصه دشپې به په وار وار پاسيدل. د شپې يوه حصه به يو عبادت کولو، بيا به هغه آرام دپاره څملاستو، بل به ئې راپاسولو. بيا به هغه يو حصه عبادت کولو نه پس دريم به يې پاسولو، داشان ټوله شپه به په کور کښې د عبادت سلسله جاري وه.

يَعْتَقِبُونَ: بالقاف اي: يتناوبون قيام الليل _

(١) الابواب والتراجم:٢/٨٩).
(٢) فتح الباري :٩/٧٠٥).
(٣) شرح الکرماني:٢٠/٥٦).

٣٩- باب الرُّطَب وَالتَّمْر

وَقَوْلِ اللّٰهِ تَعَالٰى: وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا

[٥١٢٧] وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ مَنْصُورِ ابْنِ صَفِيَّةَ حَدَّثَتْنِي أُمِّي عَنْ عَائِشَةَ - رضي الله عنها - قَالَتْ تُوُفِّيَ رَسُولُ اللّٰهِ - صلى الله عليه وسلم - وَقَدْ شَبِعْنَا مِنَ الْأَسْوَدَيْنِ التَّمْرِ وَالْمَاءِ. [ر: ٥٠٦٨]

د ترو او اوچو کهجورو باره کښې امام بخاری رحمه الله دا ترجمه قائم کړې ده، اودې نه پس د قرآن کریم آیت ئې نقل کړې دې، چې په هغې کښې د ترو کهجورو ذکر دې.

لوندې کهجورې د نفاس والا ښځې دپاره ډېر مفید دی، عبد بن حمید د ربیع بن خیثم طریق سره روایت نقل کړې دې چې (لیس للنفساء مثل الرطب ولا المریض مثل العسل)([1])

[٥١٢٨] ([2])حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ أَبِي رَبِيعَةَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ رضي الله عنهما قَالَ كَانَ بِالْمَدِينَةِ يَهُودِيٌّ وَكَانَ يُسْلِفُنِي فِي تَمْرِي إِلَى الْجِدَادِ، وَكَانَتْ لِجَابِرٍ الْأَرْضُ الَّتِي بِطَرِيقِ رُومَةَ فَجَلَسَتْ، فَخَلَا عَامًا فَجَاءَنِي الْيَهُودِيُّ عِنْدَ الْجَدَادِ، وَلَمْ أَجُدَّ مِنْهَا شَيْئًا، فَجَعَلْتُ أَسْتَنْظِرُهُ إِلَى قَابِلٍ فَيَأْبَى، فَأُخْبِرَ بِذَلِكَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَ لِأَصْحَابِهِ «امْشُوا نَسْتَنْظِرْ لِجَابِرٍ مِنَ الْيَهُودِيِّ». فَجَاءُونِي فِي نَخْلِي فَجَعَلَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - يُكَلِّمُ الْيَهُودِيَّ فَيَقُولُ أَبَا الْقَاسِمِ لَا أُنْظِرُهُ. فَلَمَّا رَأَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - قَامَ فَطَافَ فِي النَّخْلِ، ثُمَّ جَاءَهُ فَكَلَّمَهُ فَأَبَى فَقُمْتُ فَجِئْتُ بِقَلِيلِ رُطَبٍ فَوَضَعْتُهُ بَيْنَ يَدَيِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فَأَكَلَ ثُمَّ قَالَ «أَيْنَ عَرِيشُكَ يَا جَابِرُ». فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ «افْرُشْ لِي فِيهِ». فَفَرَشْتُهُ فَدَخَلَ فَرَقَدَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ فَجِئْتُهُ بِقَبْضَةٍ أُخْرَى فَأَكَلَ مِنْهَا، ثُمَّ قَامَ فَكَلَّمَ الْيَهُودِيَّ فَأَبَى

---

[1]) فتح الباری :٩/٧٠٧)

[2]) (یسلفی من السلف ای یدفع له الثمن قبل الثمر واستلام (الجداد) زمن قطع قطع النخل. (رومة) اسم موضع قرب المدینة (فجلست) بقیت الارض نخلا بدون ثمر وفی روایة (فخاست) یعنی خالقت معهود هامن الجمل. (فخلا) من التخلیة ای تاخر وفاء السلف وفی روایة (نخلا) ای بقیت الارض نخلا (استنظره) اطلب منه ان یمهلنی (قابل) عام ثان. (رطب) ثمر النخل قبل ان یصبح تمرا (عریشک) المکان الذی اتخذته من بستانک به و تقیل فیه والعریش ما یستظل به عند الجلوس تحته. وقیل: النساء (قام فی الرطاب) طاف بین النخل وعلیه ثمره. الثانیة) المرة الثانیة. (فوقف فی الجداد) ای حال قطع الثمر واثناء ه. (محمدبن یوسف) هو انفریری الراوی، عن البخاری (ابو جعفر) هو محمد بن ابی حاتم وراق البخاری. (محمد بن اسماعیل) هو البخاری نفسه (محلالیس عندی مقیدا) ای مضبوطا (فخلا لیس فیه شک) ای هذا هوالذی یظهره والله اعلم.

عَلَيْهِ فَقَامَ فِي الرِّطَابِ فِي النَّخْلِ الثَّانِيَةَ ثُمَّ قَالَ «يَا جَابِرُ جُدَّ وَاقْضِ». فَوَقَفَ فِي الجَدَادِ فَجَدَدْتُ مِنْهَا مَا قَضَيْتُهُ وَفَضَلَ مِنْهُ فَخَرَجْتُ حَتَّى جِئْتُ النَّبِي - صلى الله عليه وسلم - فَبَشَّرْتُهُ فَقَالَ «أَشْهَدُ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ».

عرش\ النمل: ۲۳ \ وعريش: بناء، وقال ابن عباس: معروشات: \ الانعام: ۱۴۱ \ ما يعرش من الكروم وغير ذلك، يقال: عروشها \ البقرة: ۲۵۹ \ أبنيتها.

قال محمد بن يوسف قال ابوجعفر قال محمد بن اسماعيل فخلا ليس عندی مقيدا ثم قال فخلا ليس فيه شك

د جابر رضی الله عنه د قرض واقعه: د باب دويم روايت كښې جابر رضی الله عنه فرمائي چې مدينه منوره كښې يو يهودی وو. اوهغه به ماسره زما د كهجورو د شوكولو په وخت كښې بيع سلم كوله، زما څه زمكه د بئر رومه په لار كښې وه، يو كال په دې زمكه كښې هيڅ پيداوار اونشو. نو مالره هغه يهودی د پيداوار په وخت كښې راغلو او ما دده نه هيڅ نه وو شوكولی، نو ماده سره د راتلونكی كال دپاره مهلت اوغوښتلو ليكن ده انكار اوكړو.

نبی كريم صلی الله عليه وسلم ته دې خبر وركړې شو. نبی كريم صلی الله عليه وسلم خپلو صحابه كرامو رضی الله عنهم ته اوفرمائيل چې ځئ چې د جابر رضی الله عنه دپاره ددې يهودی نه مهلت واخلو. نو داخلق زما باغ ته راغلل، نبی كريم صلی الله عليه وسلم دې يهودی ته دمهلت دپاره اوفرمائيل. نو هغه يهودی اووئيل چې ائې ابوالقاسم صلی الله عليه وسلم! څه دده ته مهلت نشم وركولې، هر كله چې نبی كيم صلی الله عليه وسلم دا صورت اوكتلو نو اودريدل او په باغ كښې اوګرزيدل. بيا دې يهودی ته راغلل او خبرې اترې ئې ورسره اوكړې. ليكن هغه او نه منل. څه پورته شوم څه رطب كهجورې مې راوړې. او نبی كريم صلی الله عليه وسلم ته مې پيش كړې. نبی كريم صلی الله عليه وسلم هغه اوخوړلې. بيا نبی كريم صلی الله عليه وسلم اوفرمائيل چې ائې جابر رضی الله عنه! ستا جونګړه چرته ده. ما ورته اوخودله، زما دپاره دې څه د څملاستو ځائې جوړ كړه، ما ورته جوړ كړو. نبی كريم صلی الله عليه وسلم دننه تشريف يوړو او آرام ئې اوكړو. د بيداريدو نه پس ما څه نورې كهجورې هغه ته پيش كړې. نبی كريم صلی الله عليه وسلم هغه اوخوړلې. بيائې يهودی سره خبرې اترې شروع كړې خو هغه اونه منل او مهلت وركولو نه ئې انكار اوكړو. نو په دريم ځل نبی كريم صلی الله عليه وسلم كهجورو لره راغلل او وې فرمائيل چې ائې جابره صلی الله عليه وسلم! ته شوكوه. او دې يهودی ته ئې وركوه. نبی كريم صلی الله عليه وسلم د كهجورو د شوكولو په ځائې كښې تشريف كيخودو. نو ما هغه هومره كهجورې اوشوكولې او دې يهودی ته مې دهغه قرض اداكړو، څه باقی پاتې شوې، څه بهر راووتلم او نبی كريم صلی الله عليه وسلم ته مې د قرض ادا كيدو زيرې وركړو، نبی كريم صلی الله عليه وسلم اوفرمائيل چې څه ګواهی وركوم چې څه د الله جل جلاله رسول يم.

دعروش او عريش نه مراد مكان دې: په سند كښې د ابوغسان نوم محمد بن مطرف دې او دابوحازم نوم سلمه بن دينار دې، دې نه پس ابراهيم بن عبدالرحمان بن ابی ربيعه دې، د ابوربيعه نوم عمرو يا حذيفه دې، دده ځوئې عبدالله دفتح مكه په موقع اسلام قبول كړې وو، دده د جاهليت په زمانه كښې نوم بحير وو، نبی كريم صلی الله عليه وسلم دده نوم بدل كړو او عبدالله

ئې دده نوم كيخودو. د عبدالله شمير په اشراف قريش كښې كيدلو. (۱)
ابراهيم بن عبدالرحمان: د ابراهيم بن عبدالرحمان په بخارى شريف كښې صرف دا يو حديث دې. (۲)
دا د ام كلثوم بنت ابوبكر صديق رضي الله عنهما خوئي دې. عائشه صديقه رضي الله عنها دده ترور ده.
دې د جابر بن عبدالله، عائشه صديقه رضي الله عنها او د خپل نيكه عبدالله بن ابى ربيعه رضي الله عنه نه روايت نقل كوى. (۳)

اگر چې ابن القطان (يعنى بن سعيد) ددوئ باره كښې اووئيل چې (لايعرف له حال). (۴)

ليكن نورو ائمه د جرح وتعديل دوئ ته ثقه وائى، ابن خلفون فرمائى چې (هو ثقه مشهور) او په حاكم كښې ئې ددوئ د حديث تصحيح كړې ده. (۵)
ابن حبان په كتاب الثقات كښې ددوئ ذكر كړې دې. (۶)
امام بخارى رحمه الله په تاريخ كبير كښې دد تذكره كړې ده. (۷)

قوله: وَكَانَ يُسْلِفُنِي فِي تَمْرِي إِلَى الْجِدَادِ: هغه يهودى به په دې وعده چې دكهجورو شوكلو باندې ئې ادا كوى، ماته ئې قرض راكړې وو.

(جداد) د جيم په كسره او فتحه دواړه رنگ وئيلې كيږى، شوكول ته وائى. يعنى د كهجورو شوكولو زمانې پورې ئې ماته قرض راكړې وو.

په دې باندې اشكال كيږى چې (سلف الى الجداد) د شولووخته پورې قرض وركول، د امام بخارى رحمه الله په نيز دا جائز نه دى. (۸)
دويم اشكال دادې چې نورو ثقه راويانو داقصه نقل كړې ده، په هغې كښې دى چې قرض په جابر رضي الله عنه باندې نه وو بلكه دهغه په والد باندې وو، او دلته دى چې قرض په جابر رضي الله عنه باندې وو، نودا حديث پاك شاذ دې. ځكه چې د شاذ تعريف دې چې (ما رواه الثقه مخالفالما رواه احفظ منه واضبط) (۹)

---

(۱) الاستيعاب لابن عبدالبر: ۸۹۶/۳، والتجريد للذهبى: ۳۱۰/۱).
(۲) فتح البارى: ۷۰۸/۹ عمدة القارى: ۶۹/۲۱)
(۳) اوگورئى: تهذيب الكمال: ۱۳۳/۲، رقم الترجمه: ۲۰۲).
(۴) تهذيب الكمال: ۱۳٤/۲).
(۵) تعليقات تهذيب الكمال للدكتور بشار عواد: ۱۳٤/۲).
(۶) كتاب الثقات لابن حبان: ۱۰/٤، اول كتاب التابعين).
(۷) تاريخ البخارى الكبير: ۲۹۶/۱، ۲۶۷، اوگورئى الجرح والتعديل لابن ابى حاتم: ۱۱۱/۱، والجمع لابن القيسرانى: ۲۰/۱).
(۸) فتح البارى: ۷۰۸/۹)
(۹) (ظفر الامانى بشرح السيد الشريف الجرجانى: ۳۶۹/۲، وعلوم الحديث لابن الصلاح النوع الثالث معرفة الشاذ: ۷۶ - ۷۹، وتيسير مصطلح الحديث: ۱۱۶، الشاذ والمحفوظ.)

د رومبی اشکال جواب دادې چې سلف الی الجذاذ هغه وخت کښې جائز نه دې کله چې عقد بیع کښې وخت متعین شوې نه وی، لیکن که وخت متعین شوې وی، نو په دې صورت کښې جائز دی، دلته داختصار په وجه صرف سلف الی الجذاذ ذکر دې، گنی اصل عقد کښې وخت متعین وو. (۱)

د دویم اشکال جواب دادې چې دشنذوذ تعدد واقعې په وجه لرې کیدیشی یعنی ډیر ممکن دی چې قرض دجابر رضی الله عنه په پلار هم وو او جابر رضی الله عنه باندې هم، نورو ثقه راویانو د جابر رضی الله عنه دپلار قصه ذکر کړې ده او روایت باب کښې پخپله د جابر رضی الله عنه دقرض واقعه ذکر شوې ده، نو داشان داحدیث پاك د تعدد واقعات په وجه شاذ نه دې، شاذ به هلته وې چې واقعه یو وه او یو ثقه راوی ددې په بیان کښې دخپل نه زیات ثقه راویانو نه مخالفت کړې وی، دلته داسې نه دی.(۲)

قوله: فَجَلَسَتْ، فَخَلاَ عَامًا: ددې جملې شراح حدیث مختلف تشریحات کړی دی

① ابو مروان ابن سراج فرمائی چې (جَلَسَتْ) د مفرد متکلم صیغه ده، جابر رضی الله عنه فرمائی چې ځه کیناستم یعنی دقرض د اداکولو نه ځه روستو شوم ، او (خلی) یا باب تفعیل نه د (تخلیة) نه دې. په معنی د (تاخر) په دې کښې ضمیر فاعل (سلف) په معنی د قرض طرفته راجع کول دی، (ای تاخر السلف عاما) یعنی هغه قرض یو کال پورې مؤخر شو یا (خلا) مجرد کښې د (خلو) هم ددې تاخر په معنی کښې ده.(۳)

②دویم مطلب ددې دا بیان شوېدې چې دا لفظ (جَلَسَتْ) دې، د مفرد مؤنث غائب صیغه ده، او د ضمیر فاعل (ارض) طرفته راجع دې اومخکښې لفظ (فخلا) نه بلکه (نخلا) دې او صحیح عبارت دې (فَجَلَسَتْ، فَخَلاَ عَامًا.... ای تاخرت الارض عن الاثمار من جهة النخل) یعنی زمکه دکهجورې فصل ورکولو نه یو کال پورې کیناستله، روایت کښې دی چې (نخلا) کښې تصحیف اوکړې شوْ او دا دا (فخلا) کړې شو. (۴)

③د اصیلی په روایت کښې دی چې د (جلست) په ځائې (حبست) په معنی د منع کولو ده، او د ابونعیم په روایت کښې دی چې (حنست) په معنی د (تاخرت) دې (۵)په دې دواړو صورتونو کښې معنی واضح ده.

---

(۱) (فتح الباری :۷۰۸/۹، وعمدة القاری :۶۹/۲۱).
(۲) عمدة القاری:۲۱/، فتح الباری :۹/).
(۳) فتح الباری :۷۰۹/۹).
(۴) فتح الباری :۷۰۹/۹، عمدة القاری:۶۹/۲۱).
(۵) فتح الباری :۷۰۹/۹، عمدة القاری:۶۹/۲۱).

④ د اسماعیلی په روایت کښې دی چې د ا پوره جمله داشان ده چې «فخنست على عاما» یعنی هغه زمکه په مابانديې یو کال مؤخره شوه «على» کښې تصحیف کړې شوې دې. چا دا «فخلى» جوړ کړې دې. او چا «نخلا» جوړ کړې دې. [1]

⑤ د کشمهینی رحمه الله روایت کښې دی چې دا «فخاست» دې، چې ددې معنی خلاف ورزوی کوونکې ده. «اى خالفت الارض معهودها وحملها» [2]

قوله: وَلَمْ أَجُدَّ مِنْهَا شَيْئًا: «لَمْ أَجُدَّ» دهمزه په فتحه او د جیم ضمه او دال په تشدید سره، د باب نصر نه د واحد متکلم صیغه ده، «جدا لشئ...... جدا وجداد» شول کول. «فهو مجدود» دحضرت جابر رضی الله عنه مطلب دا وو چې تر اوسه ما په باغ کښې هیڅ نه وو شوکولې.

قوله: أَيْنَ عَرِيشُكَ: «العريش، المكان الذى اتخذته فى البستان لستطيل به و تقيل فيه» [3] په باغ کښې د ارام دپاره چې کوم چپر یا جونګړه جوړولې شی هغې ته عریش وائی.

قوله: ثُمَّ قَالَ «يَا جَابِرُ جُذَّ»: «جذ» د «جذاذ» نه دې، یعنی ائې جابر رضی الله عنه اوشوکوه، «واقض اى اوف» یعنی قرض ادا کړه.

قوله: فَقَالَ «أَشْهَدُ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ»: دې کښې چونکه د خرق عادت په طور ډیر کم خیزونه په طور د معجزې کافي شو ددې وجې نبی کریم صلی الله علیه وسلم دا جمله اوفرمائیله.

د باب آخر کښې د ابن عباس رضی الله عنه تعلیق په کتاب التفسیر کښې موصولا تیر شوې دې. [4]

۴۲- باب أَكْلِ الْجُمَّارِ

[۵۱۲۹] حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ قَالَ حَدَّثَنِي مُجَاهِدٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ -رضى الله عنهما- قَالَ بَيْنَا نَحْنُ عِنْدَ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- جُلُوسٌ إِذْ أُتِيَ بِجُمَّارِ نَخْلَةٍ فَقَالَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- «إِنَّ مِنَ الشَّجَرِ لَمَا بَرَكَتُهُ كَبَرَكَةِ الْمُسْلِمِ». فَظَنَنْتُ أَنَّهُ يَعْنِي النَّخْلَةَ، فَأَرَدْتُ أَنْ أَقُولَ هِيَ النَّخْلَةُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. ثُمَّ الْتَفَتُّ فَإِذَا أَنَا عَاشِرُ عَشَرَةٍ أَنَا أَحْدَثُهُمْ فَسَكَتُّ، فَقَالَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- «هِيَ النَّخْلَةُ». [ر: ۶۱]

امام بخاری رحمه الله مقصد جمار یعنی د کهجورې د ګابهې جواز خودلې دی چې د اخوړل جائز

[1] فتح الباری: ۷۰۹/۹ عمدة القاری: ۶۹/۲۱).
[2] فتح الباری: ۷۰۹/۹ عمدة القاری: ۶۹/۲۱).
[3] فتح الباری: ۷۰۹/۹).
[4] کشف الباری: (کتاب التفسیر): ۲۰۲).

دی، په روایت باندې تفصیلی کلام په کتاب العلم کښې تیر شوې دې.[1]

۴۱-باب العجوة.[2]

[۵۱۳۰] حَدَّثَنَا جُمُعَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا مَرْوَانُ أَخْبَرَنَا هَاشِمُ بْنُ هَاشِمٍ أَخْبَرَنَا عَامِرُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «مَنْ تَصَبَّحَ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعَ تَمَرَاتٍ عَجْوَةً لَمْ يَضُرَّهُ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ سُمٌّ وَلاَ سِحْرٌ». [۵۴۳۵، ۵۴۳۶، ۵۴۴۳]

قوله: عجوة: د مدينې منورې يو خاص قسم مشهورې کهجورې دی، کتاب الطب کښې ددې تفصيل رازی.

حديث پاك کښې نبی کريم ﷺ ددې فضيلت بيان کړېدې چې سړې که د سحر په وخت کښې اووهٔ عجوه کهجورې اوخوری نو په دغه ورځ به ده ته زهر نقصان نه اورسوی اونه به ورته جادو.

قوله: جمعه بن عبدالله: حديث پاك امام بخاری رحمه الله په رومبی ځل ذکر کړې دې، په دې کښې امام بخاری رحمه الله شيخ جمعه بن عبدالله بلخی دې، د جمعه د جيم په ضمه او د ميم په سکون سره دې. څينو وئيلی دی چې دده نوم يحيی دې، جمعه ددهٔ لقب دې.[3]

ابن حبان په کتاب الثقات کښې ددې ذکر کړېدې، او دوئ ته ئې مستيقم الحديث وئيلی دی.[4]

دوئ په کال ۲۳۳ هجرئی کښې وفات شو.[5]

«وماله فی البخاری بل ولافی الكتب الستة سوى هذا الحديث»[6]

۴۲-باب القران فی التمر

د دوؤ کهجورو په يو ځائې خوړلو کښې اختلاف دې.

دظاهر يه په نيز دوه کهجورې يو ځائې خوړل جائز نه دی.[7]

---

[1] كشف البارى :(كتاب التفسير)

[2] (۵۱۳۰) الحديث اخرجه البخارى ايضا فى كتاب الطب باب الذواء بالعجوه للسحر رقم الحديث:۵۷۶۹. وفى باب ما يذكر فى اسم النبى ﷺ :رقم الحديث :۵۴۴۳. واخرجه مسلم فى كتاب الاطعمة: باب فضل تمر المدينة رقم الحديث:۲۰۴۷. اخرجه ابوداؤد فى كتاب الطب باب فى تمر العجوة :۴/فتح البارى:۹/رقم الحديث:۳۸۷۶).

[3] تهذيب الاكمال :۱۲۰/۵. رقم الترجمة:۹۶۲).

[4] كتاب الثقات لابن حبان:۱۶۵/۸).

[5] تهذيب الكمال :۱۲۱/۵. تهذيب الكمال :۱۱۱/۲، ۱/رقم الترجمة:۱۰۹۰).

[6] فتح البارى :۷۱۱/۹).

[7] شرح مسلم للنووى:۱۸۱/۲).

جمهور وائي چې دا مکروه دی.[۱]

امام نووی رحمه الله فرمائی چې په دې کښې تفصیل دې. که کهجورې د ډیرو سرو په مینځ کښې مشترك وی او یو خائې خوراك دپاره ناست وی نو دهغوئ د اجازت نه بغیر دوه یو خائې خوړل جائز نه دی. البته داجازت په صورت کښې هیڅ باك نشته دې. که صراحتا اجازت ملاؤ شی او یا دلالة، چونکه پهدې کښې دټولو برابر حق دې، اوس که څوك دوه دوه خوری نو د نورو په مقابله کښې به زیات وصول کوؤنکې وی. چې دهغې د اجازت نه بغیر دې مستحق نه دې.[۲]

البته که مشترك کهجورې نه وی، ذاتی دی نو ددې نه دخپلې خوښې اخستلې شی او خوړلې شی، خو په دې کښې ذکر شوې علت نشته دې.

عائشه صدیقه رضی الله عنها او جابر رضی الله عنه نه منقول دی چې دوه کهجورې یو ځائې کول او خوړل ددې وجې مکروه دی چې په دې کښې د حرص د هوس شائبه موندې شی.[۳]

عائشه صدیقه رضی الله عنها او جابر نه منقول دی چې دوه دوه کهجورې یو ځائې خوړل ځکه مکروه دی چې په دې کښې د حرص وهوس شائبه موند شی.[۴]

د امام محمد رحمه الله او دنورو ډیرو عالمانو رائې ذاده چې د اسلام په شروع کښې د قران فی التمر منع کړې شوې وه، دې نه پس ددې اجازت ورکړې شو.[۵]

بریده رضی الله عنه نه یو مرفوع روایت هم په مسند بزار کښې دې دوئ اوفرمائیل چې (کنت نهیتکم عن القران فی التمروان الله وسع علیکم فاقرنوا)[۶] ما تاسو مخکښې د قران فی التمر نه منع کړې وی، ددې و جې چې عسرت او قتلت زمانه وه، او الله جل جلاله وسعت راوستو، ددې وجې اوس په دې کښې هیڅ حرج نشته دې.

[۵۱۳۱] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا جَبَلَةُ بْنُ سُحَيْمٍ قَالَ أَصَابَنَا عَامُ سَنَةٍ مَعَ ابْنِ الزُّبَيْرِ فَرَزَقَنَا تَمْرًا، فَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ يَمُرُّ بِنَا وَنَحْنُ نَأْكُلُ وَيَقُولُ لاَ تُقَارِنُوا فَإِنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - نَهَى عَنِ الْقِرَانِ. ثُمَّ يَقُولُ إِلاَّ أَنْ يَسْتَأْذِنَ الرَّجُلُ أَخَاهُ. قَالَ شُعْبَةُ الإِذْنُ مِنْ قَوْلِ ابْنِ عُمَرَ.[ر: ۲۳۲۳]

جبله بن سحیم د کوفې اوسیدونکې دې او تابعی دې، بخاری شریف کښې ددوئ روایتونه صرف د عبدالله بن عمر رضی الله عنه نه دی، فرمائی چې مونږ د عبدالله بن زبیر رضی الله عنه په زمانه کښې قحط کښې اخته شو، هغوئ مونږ ته کهجورې راکړې، هغه مونږ سره تیریدواو مونږ

[۱] شرح مسلم للنووی:۱۸۱/۲،باب نهی الاکل مع جماعة عن قران تمرتین ونحوهما فی لقمة الا باذن اصحابه)
[۲] شرح مسلم للنووی:۱۸۱/۲).
[۳] فتح الباری :۸۱٤/۹، باب القران فی التمر).
[۴] (فتح الباری: ۷۱٤/۹ باب القران فی التمر)
[۵] مرقات شرح مشکوة کتاب الاطعمة:۱۷۳/۸).
[۶] فتح الباری :۹/ ۷۰٤)

کهجورې خوړلې. نو وې فرمائیل چې دوه کهجورې په یو ځائې مه خورئی ځکه چې نبی کریم ﷺ ددې نه منع فرمائیلې ده. بیا فرمائی چې مګر دا چې سړې د خپل رور نه اجازت واخلی. نو په دې صورت کښې دوه یو ځائې خوړلې شی.

قوله: قال شعبة: الاان من قول ابن عمر: دا تعلیق نه دې بلکه ماقبل سند سره متصل دې. شعبة فرمائی چې (الا ان یستاذن الرجل اخاه) دحدیث پاك مرفوع حصه نه ده بلکه داد عبدالله رضی الله عنه قول دې، نوخطیب ددې روایت تخریج کړې دې، په دې کښې تصریح ده چې (وقال ابن عمر الاان یستاذن الرجل اخاه) (۱)

لیکن حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چې د شعبه په اصحابو کښې ځینې دې لره مرفوع کوی. ځینې دا په تردد سره نقل کوی چې دا مرفوع دې یا موقوف دې او ځینو جزم سره وئیلی دی دا موقوف دې یعنی شعبة نه روایت کوؤنکو کښې تعارض دې.

نورو تابعینو کښې سفیان رحمه الله، ابن اسحاق رحمه الله، شیبانی رحمه الله، مسعر رحمه الله او زید بن ابی انیسه رحمه الله دا روایت نقل کړې دې.

د سفیان ثوری روایت په کتاب الشرکة کښې تیر شوې دې، ددې الفاظ دی چې (نهی ان یقرن الرجل بین التمرتین جمیعا یستاذن اصحابه) (۲)

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چې (وهذا ظاهره الرفع مع احتمال الادراج) (۳)

د شیبانی رحمه الله روایت ابوداؤد نقل کړې دې چې (نهی عن الاقران الا ان تستاذن اصحابه) (۴) دا هم ظاهرا مرفوع دې لیکن ادراج احتمال په دې کښې هم دې.

د زید بن ابی انیسه روایت ابن ابی حبان نقل کړې دې، ددې الفاظ دې چې (من اکل مع قوم من تمر فلا یقرن فان اراد ان یفعل ذالك فلیستاذنهم فان اذنوا فلیفعل) (۵)

ددې وجې حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چې (فالذی ترجح عندی ان لا ادراج) یعنی د ټولو روایتونو مخکښې ایخودو نه پس دا معلومیږی چې اذن قول دحدیث مرفوع حصه ده، موقوف نه. (۶)

۴۳- باب بِالْقِثَّاءِ.

[۵۱۳۲] حَدَّثَنِي إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِاللهِ قَالَ حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ

---

۱) فتح الباری :۷۱۲/۹)
۲) صحیح بخاری کتاب الشرکة باب القران فی التمرتین الشرکاء رقم الحدیث:۲۴۹۰).
۳) فتح الباری :۷۱۲/۹).
۴) سنن ابوداود کتاب الاطعمة باب الاقران فی التمرعندالاکل:رقم الحدیث:۳۶۲/۳ : ۳۸۳۴).
۵) دا هم ظاهرا مرفوع دې، د ادراج احتمال نه بهر حال دا هم خالی نه دې.
۶) فتح الباری :۷۱۳/۹).

سَمِعْتُ عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ جَعْفَرٍ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم يَأْكُلُ الرُّطَبَ بِالْقِثَّاءِ.[ر: ۵۱۲۴]

د (قثاء) ترجمه بادرنګ او د (خيار) ککړۍ کړې شوې دې ده، د نبي کريم ﷺ عادت مبارک د دواړو په باره کښې دا وو چې نبي کريم ﷺ به رطب يعنى لمدې کهجورو سره به دا يو ځائې اوخوړل ، ځکه چې د بادرنګ تاثير يخ وى، اود کهجورې ګرم، دواړه يو ځائې کول او استعمالول سره اعتدال پيدا کيږى.(بطيخ) خربوزه، به هم نبي کريم ﷺ کهجورې سره خوړله، نو د ابوداؤد په روايت کښې دى چې (كان رسول الله ﷺ ياكل البطيخ بالرطب فيقول يكسر حر هذا ببرد هذا، وبرد هذا بحر هذا) (١)

۴۴-باب بَرَكَةِ النَّخْلِ.

[۵۱۲۳] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ طَلْحَةَ عَنْ زُبَيْدٍ عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ مِنَ الشَّجَرِ شَجَرَةٌ تَكُونُ مِثْلَ الْمُسْلِمِ، وَهِيَ النَّخْلَةُ [ر: ۶۱]

په دې کښې څه شك نشته دې چې د کهجورې ونه ډيره برکتناکه وى، ددې ګټکى ماتولو نه پس ځناورو لره ورکولې شى، ددې دپاڼرو پکۍ جوړيږى، ددې ښاخونه د چتونو دپاسه خلق استعمالوى، ددې تنا هم په تعمير کښې دستنې او شهتير په ځائې استعماليږى، غرض دا چې هر خيز دې کار آمد دې.

حديث باب باندې تفصيلى بحث په کتاب العلم کښې تير شوې دې. (٢)

۴۵-باب جَمْعِ اللَّوْنَيْنِ أَوِ الطَّعَامَيْنِ بِمَرَّةٍ.

[۵۱۳۴] حَدَّثَنَا ابْنُ مُقَاتِلٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللّٰهِ أَخْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ جَعْفَرٍ-رضى الله عنهما-قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ-صلى الله عليه وسلم-يَأْكُلُ الرُّطَبَ بِالْقِثَّاءِ. [ر: ۵۱۲۴]

نبي کريم ﷺ بهٔ ترلمدې کهجورې بادرنګ سره خوړلې، ددې نه معلوم شو چې جمع اللونين يا جمع طعامين يعنى دوه مختلف قسمونه ميوې يا خوراك جمع کولې شى.

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چې ددې باب نه شائد امام بخارى رحمه الله د انس رضي الله عنه نه مروى دهغه حديث تضعيف طرفته اشاره کړې ده، چې په هغې کښې وارد شوى دى چې د نبي کريم ﷺ په خدمت کښې يو لوښى پيش کړې شو چې په هغې کښې پئ او شهد وو، نو نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چې :(ادمان فى اناء..... لا اكله ولا احرمه) (٣)دوه پخکړى په يو لوښى کښې دى ؟ ځه به نه دا اوخوروم او نه به دا حرام ګنړم، په دې روايت کښې چونکه يو

---

١) سنن ابوداؤد كتاب الاطعمة فى الجمع بين لونين فى الاكل:۳/۳۶۳ رقم الحديث :۳۸۳۶).
٢) اوګورئى كشف البارى كتاب العلم)
٣) فتح البارى :۹/ ۷۱۵).

مجهول راوى دې ددې وجې دا ضعيف دې.

۴۶-باب مَنْ أَدْخَلَ الضِّيفَانَ عَشَرَةً عَشَرَةً.

[٥١٣٥] حَدَّثَنَا الصَّلْتُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنِ الْجَعْدِ أَبِي عُثْمَانَ عَنْ أَنَسٍ. وَعَنْ هِشَامٍ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَنَسٍ. وَعَنْ سِنَانٍ أَبِي رَبِيعَةَ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ أُمَّ سُلَيْمٍ أُمَّهُ عَمَدَتْ إِلَى مُدٍّ مِنْ شَعِيرٍ، جَشَّتْهُ وَجَعَلَتْ مِنْهُ خَطِيفَةً، وَعَصَرَتْ عُكَّةً عِنْدَهَا، ثُمَّ بَعَثَتْنِي إِلَى النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فَأَتَيْتُهُ وَهُوَ فِي أَصْحَابِهِ فَدَعَوْتُهُ قَالَ «وَمَنْ مَعِي». فَجِئْتُ فَقُلْتُ إِنَّهُ يَقُولُ، وَمَنْ مَعِي، فَخَرَجَ إِلَيْهِ أَبُو طَلْحَةَ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّمَا هُوَ شَيْءٌ صَنَعَتْهُ أُمُّ سُلَيْمٍ، فَدَخَلَ فَجِيءَ بِهِ وَقَالَ «أَدْخِلْ عَلَيَّ عَشَرَةً». فَدَخَلُوا فَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا، ثُمَّ قَالَ «أَدْخِلْ عَلَيَّ عَشَرَةً». فَدَخَلُوا فَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا، ثُمَّ قَالَ «أَدْخِلْ عَلَيَّ عَشَرَةً». حَتَّى عَدَّ أَرْبَعِينَ، ثُمَّ أَكَلَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- ثُمَّ قَامَ، فَجَعَلْتُ أَنْظُرُ هَلْ نَقَصَ مِنْهَا شَيْءٌ. [ر: ٤١٢]

د امام بخارى رحمه الله مقصد دادې چې كه ميلمانه ډېر زيات وى او ځائې تنګ وى نو دوئ لره تقسمولې شى او لږ لږ كينول او دوئ ته خوراك وركولې شى،

ترجمة الباب كښې د «عشرة» قيد احترازى نه دې چونكه حديث كښې ذكر وو چې «ادخل على عشرة ادخل على عشرة» نو ددوئ رعايت سره امام بخارى رحمه الله په ترجمة الباب كښې د «عشرة» قيد لګولې دې، ګنى د موقع او محل اعتبار سره كه ته پنځوس پنځوس كينول غواړى نو هم په دې كښې څه باك نشته دې، دځائې مطابق ميلمانه كينولې شى.

انس رضى الله عنه فرمائى چې دده مور بى بى ام سليم يو مد اوربشې دليا كړې وى او په دې باندې هغې د خپل لوښى نه غوړى واچول، بيا ئې د نبى كريم صلى الله عليه وسلم پسې اوليږلم، څه نبى كريم صلى الله عليه وسلم لره راغلم نو په دغه وخت كښې نبى كريم صلى الله عليه وسلم حضرات صحابه كرام رضى الله عنهم سره ناست وو، ما ورته دعوت وركړو، نو نبى كريم صلى الله عليه وسلم اوفرمائيل چې ماسره كوم ملګرى دى او دا هم لاړشى ؟ څه واپس راغلم او دا اطلاع مې وركړه چې نبى كريم صلى الله عليه وسلم فرمائى چې آيا هغه خلق ماسره راشى چې ماسره ناست دى ؟ نو ابوطلحه د نبى كريم صلى الله عليه وسلم په خدمت كښې حاضر شو او عرض ئې اوكړو چې يارسول الله صلى الله عليه وسلم ! چې څه مو تيار كړى دى هغه كم دى. نبى كريمو صلى الله عليه وسلم تشريف راوړو، هغه خوراك نبى كريم صلى الله عليه وسلم لره راوړې شو، نبى كريم صلى الله عليه وسلم اوفرمائيل چې لس لس كسان دننه راوبلئ، هغه خلق راغلل او تولو په مړه خېټه خوراك اوفرمائيلو. تر دې پورې څلويښت كسان شمار كړې شو، بيا نبى كريم صلى الله عليه وسلم خوراك اوفرمائيلو، او اته اودريدل، مادې خوراك ته كتل په دې كښې هيڅ نه وو كم شوى.

قوله: <u>حبشته اى جعلته جشيشا، والجيش دقيق غيرناعم</u>: يعنى ددې نه ئې دليا جوړه كړه، د «جش» معنى دل كول او نيم كوفته جوړول دى، د «خطيفة» او «عصيدة» يو معنى ده هغه

خوراك چې اوږه کدوه کړې شی او جوړولې شی، په دې کښې غوړی هم شامولولې شی [۱]
ابن بطال رحمه الله فرمائی چې په یو ځائې خوراك کولو کښې برکت دې. امام ابوداؤد رحمه الله په
دې سلسله کښې یوروایت هم نقل کړې دې «فاجتمعوا علی طعامکم واذکروا اسم الله یبارك لکم فیه» [۲]

۴۷- باب مَا یُکْرَهُ مِنَ الثُّومِ وَالْبُقُولِ.

فِیهِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه وسلم

[۵۱۳۶] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ عَبْدِ الْعَزِیزِ قَالَ قِیلَ لأَنَسٍ مَا سَمِعْتَ النَّبِیَّ صلی الله علیه وسلم فِی الثُّومِ فَقَالَ «مَنْ أَکَلَ فَلاَ یَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا». [ر: ۸۱۸]

[۵۱۳۷] حَدَّثَنَا عَلِیُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا أَبُو صَفْوَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِیدٍ أَخْبَرَنَا یُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ حَدَّثَنِی عَطَاءٌ أَنَّ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ- رضی الله عنهما- زَعَمَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه وسلم قَالَ «مَنْ أَکَلَ ثُومًا أَوْ بَصَلاً فَلْیَعْتَزِلْنَا، أَوْ لِیَعْتَزِلْ مَسْجِدَنَا». [ر: ۸۱۶]

امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې ئې هغه سبزیانې مکروه اوګرزولې چې په هغې کښې دننه بوئی وی، لکه اوږه، پیاز، مولئ او کندنا وغیره.

د اوږې وغیره متعلق د جمهورو علماء مسلك دادې چې دا مکروه تنزیهی ده. دظاهریو په نیز مکروه تحریمی ده ځکه چې ددې بدبوئی سره فرښتو او خلقو ته تکلیف رسی.

البته حرام نه دی ځکه چې ابوایوب انصاری رضی الله عنه چې کله دا سبزیانې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې پیش کړې نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم دااونه خوړلې، هغوئ تپوس اوکړو چې یارسول الله صلی الله علیه وسلم آیا دا حرام دی څه؟ نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل چې حرام نه دی، «لکنی اکرهه من اجل ریحه» ددې دبدبوئی په وجه ځما دانه دی خوښې.

امام ترمذی دې حدیث پاك ته حسن وئیلی دی.

او بل روایت کښې دی چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمائی چې «کل فانی اناجی من لاتناجی» [۳]

ددې نه دعامو خلقو حق کښې ددې سبزیانو استعمالولو اباحت معلومیږی لیکن دا اباحت په هله وی چې کله نورو ته تکلیف نه وی.

د بدبوئی په وجه دا خوښ کړې شوی نه دی لیکن چونکه په دې کښې نورې فائدې هم دی، ددې وجې دا پخول او په نورو طریقو سره ددې بوئی ختمول او دا خوړل بهر حال د فائدې نه خالی نه دې نو یو حدیث پاك کښې دی چې «ان کنتم لابدا کلیهما فامیتوهما طبخا» [۴]

---

[۱] فتح الباری: ۷۱۷/۹)
[۲] فتح الباری: ۷۱۷/۹)
[۳] اوګورئی سنن الترمذی کتاب الاطعمة باب ماجاء فی کراهیة اکل الثوم والبصل: ۲۶۱/۴، رقم الحدیث: ۱۸۰۷).
[۴] اوګورئی سنن ابو داؤد کتاب الاطعمة باب اکل الثوم: ۲۶۱/۴، رقم الحدیث: ۳۷۲۷، ۳۲۱/۳).

البته د نبی کریم ﷺ په حق کښې د دې استعمال د ځینې عالمانو په نیز حرام وو او د ځینو په نیز مکروه وو. (١)

روایت باب کښې دی چې کوم سړې اوږه یا پیاز اوخوری، نو هغه دې زمونږ نه بیل وی یا ئې اوفرمائیل چې هغه دې زمونږ د مسجد نه بیل وی، د «مسجدنا» نه مطلقا مساجد مراد دی، د مسجد نبوی ﷺ تخصیص نشته دې، نو ځینو روایتونو کښې «فلا یقربن المساجد» الفاظ راغلی دی، ددې وجې دا حکم ټولو مسجدونو لره شامل دې. (٢)

٤٨- باب الْكَبَاثِ، وَهُوَ ثَمَرُ الأَرَاكِ.

[٥١٣٨] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُفَيْرٍ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ عَنْ يُونُسَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - بِمَرِّ الظَّهْرَانِ نَجْنِي الْكَبَاثَ فَقَالَ «عَلَيْكُمْ بِالأَسْوَدِ مِنْهُ، فَإِنَّهُ أَيْطَبُ». فَقَالَ أَكُنْتَ تَرْعَى الْغَنَمَ قَالَ «نَعَمْ، وَهَلْ مِنْ نَبِيٍّ إِلاَّ رَعَاهَا». [ر: ٣٢٢٥]

ځینو نسخو کښې د «کباث» تشریح ورق والا سره کړې شوې ده. دا سهوه ده، د پیلو ونې ته «کباث» نه وائی، بلکه دپیلو میوې ته کباث وائی.

جابر ﷺ فرمائی چې مونږ نبی کریم ﷺ سره مقام مرالظهران کښې وو، مونږ د پیلو د ونې میوې شوکولې، نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چې د تور رنګ والا اوشوکوئی، ځکه چې هغه ښه وی، نبی کریم ﷺ نه تپوس اوکړې شو چې آیا نبی کریم ﷺ چیلئ څرولې دی څه؟ ځکه چې دا چیلو څرولو والا عموما پیژنی، نبی کریم اوفرمائیل چې آؤ یو نبی کریم ﷺ به هم داسې نه وی تیر شوی چې هغه چیلئ څرولیې نه وی.

«ایطب: اطیب» معنی دہ او ددې مقلوب دې لکه جذب، جبذ.

٤٩- باب الْمَضْمَضَةِ بَعْدَ الطَّعَامِ.

[٥١٣٩] حَدَّثَنَا عَلِيٌّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ عَنْ بُشَيْرِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ سُوَيْدِ بْنِ النُّعْمَانِ قَالَ:

خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - إِلَى خَيْبَرَ، فَلَمَّا كُنَّا بِالصَّهْبَاءِ دَعَا بِطَعَامٍ فَمَا أُتِيَ إِلاَّ بِسَوِيقٍ، فَأَكَلْنَا فَقَامَ إِلَى الصَّلاَةِ، فَتَمَضْمَضَ وَمَضْمَضْنَا.

قَالَ يَحْيَى سَمِعْتُ بُشَيْرًا يَقُولُ حَدَّثَنَا سُوَيْدٌ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - إِلَى خَيْبَرَ، فَلَمَّا كُنَّا بِالصَّهْبَاءِ - قَالَ يَحْيَى وَهْىَ مِنْ خَيْبَرَ عَلَى رَوْحَةٍ - دَعَا بِطَعَامٍ فَمَا أُتِيَ إِلاَّ

---

(١) فتح الباری: ٣١٨/٩).

(٢) فتح الباری: ٣١٨/٩)

بِسَوِيقٍ، فَلُكْنَاهُ فَأَكَلْنَا مَعَهُ، ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ فَمَضْمَضَ وَمَضْمَضْنَا مَعَهُ، ثُمَّ صَلَّى بِنَا الْمَغْرِبَ وَلَمْ يَتَوَضَّأْ. وَقَالَ سُفْيَانُ: كَأَنَّكَ تَسْمَعُهُ مِنْ يَحْيَى. [ر: ۲۰۶]

خوراك كولو نه پس خوله كنبي اوبه اچول. يعنى خوله ګنګالول، مستحب دى چونكه په غابنونو او اورو وغيره كنبې د خوراك خنبخوكى پاتې شى نو ددې وجى خوله كنبې اوبه اچول او خوله صفا كول پكار دى.

د باب دواړو روايتونو كنبى د مضمضمه ذكر دې.

قوله: وَقَالَ سُفْيَانُ كَأَنَّكَ تَسْمَعُهُ مِنْ يَحْيَى: سفيان رحمه الله خپل شاګرد على بن عبدالله ته اوفرمائيل چې ته دا حديث څما نه اوږې، دا داسې اوګنړه چې ته دا څما نه نه آوري، بلكه څما استاد د يحيى بن سعيد انصارى نه آورې، يعنى دا ما ته دومره ياد دې چې لفظ بلفظ ئې بيا نوم لكه څنګه چې ما د يحيى نه آوريدلې وو. دا اوګنړه چې ګويا ته ئې د يحيى بن سعيد نه آورې.

۵۲- باب لَعْقِ الأَصَابِعِ وَمَصِّهَا قَبْلَ أَنْ تُمْسَحَ بِالْمِنْدِيلِ.

[۵۱۴۰] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ عَطَاءٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ: «إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ فَلَا يَمْسَحْ يَدَهُ حَتَّى يَلْعَقَهَا أَوْ يُلْعِقَهَا».

د خوراك كولو نه پس لاسونه په رومال وغيره سره اوچولو نه مخكنبې هغه دې اوڅټلې شى. او دې نه پس دې بيا لاسونه اوچ كړې شى، نو رومال به زيات نه ګنده كيږى، امام بخارى رحمه الله په ترجمة الباب كنبې «مسح بالمنديل» سره غالبا دې روايت طرفته اشاره كړې ده چې كوم امام مسلم رحمه الله ذكر فرمائيلې دې، په هغې كنبې دى چې «فلا يمسح يده بالمنديل حتى يلعق اصابعه» [۱] يعنى ګوتې دې رومال سره اوچولو نه مخكنبې اوڅټلې شى.

په څو ګوتو خوراك كول پكا ردى: «فلا يمسح يده.....»، «يد» پورا لاس نه بلكه دې نه ګوتې مراد دى. ځكه چې د مسلم شريف په روايت كنبې دى چې «ان رسول الله ﷺ كان يأكل بثلاث اصابع فاذا فرغ لعقها» [۲] يعنى نبى كريم ﷺ به په دريو ګوتو سره خوراك كولو او د فارغيدو نه پس به ئيې ګوتې څټلې.

طبرانى د كعب بن عجره نه روايت نقل كړيدې چې په هغې كنبې د دريو ګوتو تفصيل دې، هغه فرمائى چې «رايت رسول الله ﷺ يأكل باصابعه الثلاث بالابهام، والتى تليها والوسطى ويلعق الوسطى ثم التى تليها ثم الابهام» يعنى كټه ګوته د شهادت ګوته، او مينځنۍ ګوته. دې دريو

---

[۱] صحيح مسلم كتاب الاطعمة باب استحباب لعق الاصابع: ۱۶۰۶/۳، رقم الحديث: ۲۰۳۳).
[۲] صحيح البخارى كتاب الاطعمة باب استحباب لعق الاصابع: ۱۶۰۶/۳، رقم الحديث: ۲۰۳۳).

واړو ګوتو سره به ئې خوراك كولو او د ټولو نه مخكښې مينځنۍ ګوته، بيا د شهادت ګوته او په آخر كښې به ئې مټه ګوته څټله.

ددې نه هم دا خبره معلومه شوه چې دريو ګوتو سره خوراك كول مستحب دى، اګر چې په پنځو ګوتو سره خوراك جائز دې، او د ابن شهاب زهرى رحمه الله په يو مرسل روايت كښې د نبى كريم ﷺ نه هم ثابت دى په هغې كښې دى چې (ان النبى ﷺ كان اذا اكل اكل بخمس) [1]

قاضى عياض رحمه الله فرمائى چې د دريو ګوتو نه زياتو ګوتو سره خوراك كولو دپاره استعمالولو كښې يو د حرص او هوس شائبه داده چې ضرورت دريو ګوتو سره پوره كيږى او كه خوراك داشان وى چې په دريو ګوتو سره نمړئى نه صحيح جوړيږى نو بيا څلورمه او پنځمه ګوته دې سره بلاكراهت استعمالولې شى. [2]

قوله: حَتّى يَلْعَقَهَا أَوْ يُلْعِقَهَا: تر دې پورې چې خپله ئې اوڅټى او يا ئې بل اوڅټى. رومبئ مجرد باب سمع دې، په معنى د څټلو او دويم باب د افعال نه دې په معنى د بل باندې څټل.

د ګوتو په څټلو كښې مصلحتونه: دګوتو په څټلو كښې درې علتونه يا مصلحتونه بيان شوى دى. ① يو دا چې د څټلو نه پس رومال وغيره زيات ګنده نشى اوتلويت به هم نه وى.

② دويم علت د مسلم شريف يو روايت بيان كړې شوې دې.(اذا سقطت لقمة احدكم فليمط ما اصابها من اذى وليأكلها ولا يدعها للشيطان ولا يمسح يده بالمنديل حتى يلعقها او يلعقها فانه لا يدرى فى اى طعامه البركة) [3]

اود طبرانى د روايت الفاظ دى چې (فانه لايدرى فى اى طعامه يبارك له) [4]

د بركت اصلى معنى زياتې دې، دلته ددې نه مراد څه دې؟ امام نووى رحمه الله فرمائى چې (والمراد بالبركة ماتحصل به التغذية وتسلم عاقبته من الاذى ويقوى على الطاعة) [5]

③ قاضى عياض رحمه الله په يو دريم روايت كښې بيان فرمائى چې هغوئ فرمائى چې ددې حكم په دې وجه وركړې شو چې دطعام اوغذا قليل مقدارهم سپك اوحقيراونه ګنړلې شى. [6]

البته بل باندې څټلو كښې ددې خبرې اهتمام دې وى چې په چا باندې ګوتې څټې چې هغه كراهت اوكركه نه محسوسوى، لكه ښځه، خادم، بچې وغيره. [7]

---

[1]) مجمع الزوائد :۲۸/۳. وطبقات ابن سعد:۳۸۱/۱).

[2]) فتح البارى :۷۲۱/۹)

[3]) صحيح مسلم كتاب الاطعمة باب استحباب لعق الاصابع:۱۶۰۶/۳. رقم الحديث: ۲۰۳۳).

[4]) فتح البارى :۹/ ۷۲۲).

[5]) شرح مسلم للنووى كتاب الاطعمة باب استحباب لعق الاصابع:۱۷۵/۲)

[6]) فتح البارى :۷۲۲/۹)

[7]) فتح البارى :۷۲۲/۹)

ځینو خلقو اعتراض کړې دې چې ګوتې څټل څه خوښ عمل نه دې، علامه خطابی رحمه الله ددې اعتراض او ددې جواب ذکر کوی او فرمائی چې:

«عاب قوم افسد عقلهم الترفه فزعموا ان لعق الاصابع مستقبح کانهم لم یعلموا ان الطعام الذی علق بالاصابع اوالصحفة جزء من اجزاء ما اکلوه واذا لم یکن سائر اجزائه مستقذرا لم یکن الجزء الیسیر بالاصابع منه مستقذرا ولیس فی ذلك اکبر من مصه اصابعه بباطن شفتیه ولایشك عاقل فی ان لا باس بذالك فقد یمضمض الانسان فیدخل اصبعه فی فیه فیدلك اسنانه و باطن فمه ثم لم یقل احد ان ذالك قذارة او سوٴ ادب» (١)

حدیث باب نه یو دا خبره هم معلوم شوه چې خوراك کولو نه پس لاس اوچول مستحب دی.

قاضی عیاض رحمه الله فرمائی چې دا په هغه وخت کښې دی چې کله د لاسونو د وینځلو ضرورت نه وی، لکه لاسونو ته څه غوړوالې وغیره نه دې لګیدلې، لیکن که په لاسونو باندې غوړوالې وی او صرف لاسونه اوچولو سره هغه نه زائل کیږی نو داسې صورت کښې لاسونه وینځل پکار دی. (٢)

لاسونه د خوراک نه مخکښې او روستو وینځل پکار دی: امام ابوداؤد رحمه الله په صحیح سند سره یو روایت نقل فرمائی چې «من نام و فی یده غمر ولم یغسله فاصابه شئ فلا یلومن الا نفسه» (٣) یعنی د شپې یو سړې په دې حالت کښې اوده شی چې دده په لاس کښې څه غوړوالې او څه بوئی وی او په دې باندې څه زهریله ځیز ورشی. یعنی څه چینجې وغیره او چیچې نو بس هغه دې خپل ځان ملامت کړی او دا دې د خپل غفلت نتیجه اوګڼړی.

امام ترمذی رحمه الله د سلمان فارسی رضی الله عنه یو روایت نقل کړې دې چې نبی کریم ﷺ فرمائی چې «برکة الطعام الوضوٴ قبله والوضوٴ بعده» (٤) یعنی د خوراك نه مخکښې او خوراك نه پس لاسونه او خوله وینځل دبرکت باعث دی، په دې حدیث پاك کښې د اودس نه مراد وضوء نه دې کوم چې مونځ دپاره کولې شی، بلکه لاسونه وینځل اوخوله وینځل مراد دی.

سفیان ثوری رحمه الله دخوراك نه مخکښې لاسونه وینځلو ته مکروه وائی، امام ابو داؤد دا ضعیف ګڼړلې دې. (٥)

۵۳- باب المندیل

[۵۱۴۱] (٦) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ فُلَيْحٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ

١) فتح الباری :۷۲۲/۹)
٢) فتح الباری :۷۲۲/۹)
٣) (سنن ابی داؤد کتاب الاطعمة باب فی غسل الیدین من الطعام رقم الحدیث:۳۸۵۲، ۳۶۶/۳)
٤) فتح الباری :۷۲۲/۹)
٥) سنن الترمذی کتاب الاطعمة باب ماجاء فی الوضوء قبل الطعام وبعده رقم الحدیث :۴۶ ،۱، ۳۸۲/۴).
٦) (الحدیث اخرجه ابن ماجه کتاب الاطعمة باب مسح الید بعد الطعام:۱۰۹۲/۲، رقم الحدیث:۳۲۸۲)

سَعِيدِبْنِ الْحَارِثِ عَنْ جَابِرِبْنِ عَبْدِاللّٰهِ رضى الله عنهما أَنَّهُ سَأَلَهُ عَنِ الْوُضُوءِمِمَّا مَسَّتِ النَّارُ، فَقَالَ لَاقَدْكُنَّا زَمَانَ النَّبِيِ -صلى الله عليه وسلم- لَانَجِدُمِثْلَ ذٰلِكَ مِنَ الطَّعَامِ إِلَّاقَلِيلًا، فَإِذَانَحْنُ وَجَدْنَاهُ لَمْ يَكُنْ لَنَا مَنَادِيلُ، إِلَّاأَكُفَّنَاوَسَوَاعِدَنَاوَأَقْدَامَنَا، ثُمَّ نُصَلِّي وَلَانَتَوَضَّأُ.

امام بخاری رحمہ اللہ په دې باب کښې د خوراك کولو نه پس رومال سره لاسونه داوچولو جواز ثابت کړې دې، جابر رضی اللہ عنہ فرمائي چې اور باندې پخ شوې خوراك مونږ ته د نبی کریم ﷺ په زمانه کښې ډیر کم نصیب شوې وو او کله چې به مونږ ته دا قسمه خوراك ملاؤ شو نو مونږ سره د لاسونو، پښو او تلو نه سوا رومالونه نه وو. یعنی مونږ خلقو به خپل لاسونه د بدن په دې حصو باندې اوچول، بیا به مونږ مونځ کولو او دخوراك کولو په وجه به مونږ اودس نه کولو ځکه چې ما مست النار ناقض وضو نه دې.

ددې حدیث پاك د مفهوم نه معلومیږی چې امام بخاری رحمہ اللہ په ترجمة الباب کښې ثابت کړې دی چې مونږ سره رومال نه وو، ددې وجې قدمونه او لاسونو وغیره سره به مو لاسونه اوچول، ددې مفهوم دا راؤزی که رومال مونږسره وې نو مونږ به پددې باندې لاسونه اوچول.

امام قفال په (محاسن الشريعة) کښې لیکلی دی چې مندیل یعنی رومال نه هغه رومال مراد دې چې اودس یا غسل نه پس استعمالیږی بلکه هغه تولیه هم مراد ده چې خوراك کولو نه پس چې دلاسونو لوندوالئ اوغوړوالئ وغیره د صفا کولو دپاره استعمالیږی. (۱)

۵۲-باب مَا يَقُولُ إِذَافَرَغَ مِنْ طَعَامِهِ.

[۵۱۴۲] حَدَّثَنَا أَبُونُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ ثَوْرٍعَنْ خَالِدِبْنِ مَعْدَانَ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ أَنَّ النَّبِيَ - صلى الله عليه وسلم - كَانَ إِذَا رَفَعَ مَائِدَتَهُ قَالَ «اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ، غَيْرَمَكْفِيٍ، وَلَامُوَدَّعٍ وَلَامُسْتَغْنًى عَنْهُ، رَبَّنَا».

[۵۱۴۳] حَدَّثَنَا أَبُوعَاصِمٍ عَنْ ثَوْرِبْنِ يَزِيدَ عَنْ خَالِدِبْنِ مَعْدَانَ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ أَنَّ النَّبِيَ -صلى الله عليه وسلم- كَانَ إِذَافَرَغَ مِنْ طَعَامِهِ-وَقَالَ مَرَّةً إِذَارَفَعَ مَائِدَتَهُ-قَالَ «اَلْحَمْدُلِلّٰهِ الَّذِي كَفَانَاوَأَرْوَانَا، غَيْرَمَكْفِيٍ، وَلَامَكْفُورٍ-وَقَالَ مَرَّةً الْحَمْدُلِلّٰهِ رَبِّنَا، غَيْرَمَكْفِيٍ، وَلَامُوَدَّعٍ-وَلَامُسْتَغْنًى، رَبَّنَا».

د خوراك کولو نه پس د الله جل جلاله حمدوثناء بیانول او شکر کول مستحب او مسنون دی، احادیثو کښې مختلف ادعیه منقول دی. امام بخاری رحمہ اللہ دلته درې دعاګانې نقل کړې دی.

① رومبئ دعا داده : (اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ، غَيْرَ مَكْفِيٍ، وَلَا مُوَدَّعٍ وَلَا مُسْتَغْنًى عَنْهُ، رَبَّنَا) یعنی زیات د الله جل جلاله ښهٔ شکر او برکت دې کوم چې کفایت به نشی کولې. یعنی د شکر حق مونږ نشو ادا کولې او دا نه پریښودې شی اونه دهغه د پاك ذات نه استغنا اوبې نیازی اختیاورلې شی، ائې زمونږه ربه!

(۱) فتح الباری :۷۲۰/۹).

قوله: غَيْرَ مَكْفِيٍّ: د «مكفی» په تشریح کښې شارحینو مختلف اقوال لیکلي دي، داد حمد صفت هم جوړولې شي. (١) پورته ترجمه هم ددې مطابق کړې شوې ده چې زمونږ د طرفنه کوم حمد او شکر دې هغه هر ګز کافي نه دې لیکن دا پرېښودې هم نشي. لهذا مونږ د خپل استعداد مطابق ددوئ حمد وشکر ادا کوو، او دا د طعام صفت هم کیدلې شي نو علامه عیني رحمه الله لیکي چې:

«لفظ مکفی من الکفایة وهو اسم مفعول اصله مکفوی علی وزن مفعول ولما اجتمعت الواؤ والیاء قلبت الواؤ یاء وادغمت الیاء ثم ابدلت ضمة الیاء کسرة لاجل الیاء والمعنی هذا الذی اکلنا لیس فیه کفایة لما بعده بحیث انه ینقطع ویکون هذا الاکل بل هو غیر منقطع عنا بعد هذا بل تستمر هذه النعمة لنا طول اعمارنا ولا تنقطع»

(٢) ددې حاصل دادې چې «لفظ مکفی» د اسم مفعول صیغه ده، د «مرمی» په وزن باندې دې، د «مرمی» قاعده په دې کښې جاری شوې ده او دا د «طعام» صفت دې او مطلب دادې چې دا کوم خوراك مونږ اوکړو، د بعد دپاره داکافي نه دې. ګویا په دې کښې ضمنا ددې خبرې درخواست دې چې دا نعمت مونږ نه دې منقطع نه وي اودادې مسلسل جاری وي.

قوله: ولا مودَّع: «مودع» د میم په ضمه او د واؤ او د دال په فتح او تشدید سره دباب تفعیل نه صیغه د اسم مفعول ده. په معنی د متروك چې هغې ته الوداع وئیلې شوی وي. دا خو د حمد صفت دې چې هغه شکر پرنښودې شو او یا د طعام صفت دې چې په دې طعام رغبت او ددې طلب متروك نه دې یا دې طعام ته «مودع» دا دال په کسره سره د اسم فاعل صیغه هم کیدې شي یعنی مونږ خو دې طعام ته الوداع او رخصت والا نه یو. (٣)

«ربنا»: دا منادی منصوب دې، حرف ندا محذوف دې یعنی «یاربنا» او دې لره «هو» مبتدا محذوف خبر هم جوړولې شو. (٤)

② دویمه دعا ده: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَفَانَا وَأَرْوَانَا، غَيْرَ مَكْفِيٍّ وَلَا مَكْفُورٍ»: شکر دهغه الله تعالی دپاره دې چې هغه پاك ذات زمونږ کفایت اوکړو، مونږ ئې سیراب کړو، نه دهغه بې نیازی کولې شي اونه دهغه ناشکری کولې شي.

③ دریمه دعا داده: «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّنَا، غَيْرَ مَكْفِيٍّ وَلَا مُوَدَّعٍ - وَلَا مُسْتَغْنًى، رَبَّنَا» په دې کښې رومبې «ربنا» د الله تعالی صفت او دویم «ربنا» منادی دې.

④ یو دعا امام ابوداؤد رحمه الله هم نقل کړې ده:

(١) فتح الباری: ٩/ ٧٢٥)
(٢) عمدة القاری: ٢١/ ٧٨)
(٣) عمدة القاری: ٢١/ ٧٨، فتح الباری: ٩/)٧٢٥
(٤) عمدة القاری: ٢١/ ٧٨)

«الحمد لله الذى اطعمنا وسقانا وجعلنا من المسلمين» (۱)

⑤ يو دعا امام ابوداؤد رحمه الله دې الفاظو سره نقل كړې ده چې:

«الحمد لله الذى اطعم وسقى وسوغه وجعل له مخرجا» (۲)

⑥ يو دعا امام نسائى رحمه الله نقل فرمائيلې ده، دهغې الفاظ دادى چې:

«اللهم اطعمت وسقيت واغنيت واقنيت وهديت واحييت فلك الحمد على ما اعطيت» (۳)

⑦ يوه بله دعا هم امام ترمذى رحمه الله نقل كړې ده چې:

«الحمد لله الذى اطعمنى هذا ورزقنيه من غير حول منى ولا قوة» (۴)

۵۵- باب الأكل مع الخادم

[۵۱۴۴] حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدٍ- هُوَ ابْنُ زِيَادٍ- قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ- صلى الله عليه وسلم- قَالَ: «إِذَا أَتَى أَحَدَكُمْ خَادِمُهُ بِطَعَامِهِ، فَإِنْ لَمْ يُجْلِسْهُ مَعَهُ فَلْيُنَاوِلْهُ أُكْلَةً أَوْ أُكْلَتَيْنِ، أَوْ لُقْمَةً أَوْ لُقْمَتَيْنِ، فَإِنَّهُ وَلِيَ حَرَّهُ وَعِلاَجَهُ». [ر: ۲۴۱۸]

دامام بخارى رحمه الله مقصد دادې چې يو خادم خوراك تيار كړې دې، كله چې خوړلو دپاره كينې او هغه خوراك راوړى نو هغه دې هم ځان سره كينوى، او كه مصلحت اجازت نه وركوى يا خوراك كم وى نو هغه ته دې كم از كم يو نمړئى دوه وركړې شى ځكه چې د خوراك په وخت كښې هغه ګرمى او سختى برداشت كړې ده، ددې دپاره ئې په انتظامات كولو كښې تكليف اوچت كړې وو. نو دا مناسبه نه دى چې تاسو هغه بالكل نظر انداز كړئى.

په دې كښې دا هم مصلحت دې كه دې طريقې سره نظر انداز كړې شو نو ددې نتيجه به دا وى چې هغه بۀ بيا دپاره كوم خوراكونه تياروى نو هغې كښې به خيانت نه كوى.

روايت كښې علاج نه مراد خوراك تيارول او جوړول دى.

د مسلم شريف روايت كښې دى چې: «فان كان الطعام مشفوها قليلا فليضع فى يده منه اكله او اكلتين» (۵) يعنى خادم دې ځان سره كينولې شى، ليكن كه خوراك مشفوه يعنى ددې خوراك والا زيات وى او خوراك كم وى نو ده ته دې يو لقمه دوه وركړې شى.

او د ترمذى شريف په روايت كښې دى چې «اذا كفى احدكم خادمه طعامه حره ودخانه فليأخذه بيده فليقعده معه فان ابى فليأخذ لقمه فليطعمها اياه» (۶)

---

۱) ابوداؤد كتاب الاطعمة باب ما يقول الرجل اذا طعم رقم الحديث :۵۰۳۸، ۳/۳۶۶).

۲) ابوداؤد كتاب الاطعمة باب ما يقول الرجل اذا طعم رقم الحديث :۵۰۳۸، ۳/۳۶۶).

۳) فتح البارى :۹/ ۷۲۵)

۴) ابوداؤد كتاب الاطعمة باب ما يقول اذا فرغ من الطعام رقم الحديث :۵۰۵۶، ۵/۵۰۸).

۵) صحيح مسلم كتاب الايمان باب الطعام المملوک مما ياكل : ۳/۱۲۸۴، رقم الحديث :۱۶۶۳).

۶) سنن الترمذى كتاب الاطعمة باب ماجاء فى الاكل مع المملوک والعيال : ۴/۲۸۶. رقم الحديث :۱۸۵۳)

۵۴- باب الطَّاعِمُ الشَّاكِرُ مِثْلُ الصَّائِمِ الصَّابِرِ.

فِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِي صلى الله عليه وسلم

خپل خان لره د مفطراتو ثلاثه نه منع کول او صبر کولو والا د روژه درا اجر تولو ته معلوم دي ليکن خوراك باندي د الله جل جلاله شكر كوونكي د هغه پاك ذات په نعمت باندي هم د روژه دار په شان مستحق د اجروثواب.

د شارح بخاری ابن بطال رحمه الله بيان دي چې دا هم د الله جل جلاله فضل او احسان دي چې په خوراك باندي د الله جل جلاله شكر كوونكى ته اجر وركوى، لكه څنګه چې روژه دار ته په صبر كولو باندې وركوى. [1]

علامه طيبي رحمه الله د دواړو په مينځ کښې وجه تشبه بيانوى او فرمائي چې دصائم او شاكر دواړو په مينځ کښې حبس نفس موندې شى، صائم كښې ظاهر دى او شاكر كښې داشان چې هغه خپل نفس لرد د منعم حقيقى د محبت او تعظيم پابند جوړه وى. [2]

بيا ځينو حضراتو اوفرمائيل چې دشاكر او صائم دواړو ثواب برابر دي. نو علامه طيبى ليكى چې : «ورد الايمان نصفان نصف صبر و نصف شكر وربما يتوهم متوهم ان ثواب الشكر يقصر عن ثواب الصبر فازيل توهمه به يعني هما متساويان في الثواب» [3]

ليكن د علامه كرماني رحمه الله كلام نه معلوميږى چې د صائم اجر دشاكر نه زيات دې او دلته تشبيه په نفس استحقاق کښې وركړې شوې دې، كميت و كيفيت كښې نه دې، نوهغه فرمائى چې: «التشبيه هنا في اصل الثواب لا في الكمية ولا الكفية والتشبيه لايستلزم المماثلة من جميع الاوجه» [4]

ددوئ يو دليل دا هم دې چې صائم مشبه به دې او مشبه به د مشبه مقابله كښې اعلى و ارفع وى. [5]

قوله: فِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِي صلى الله عليه وسلم: امام بخارى رحمه الله دابوهريره رضي الله عنه دا روايت چرته هم په صحيح بخارى كښې موصولا نه دې ذكر فرمائيلى. [6]

ابن حبان رحمه الله په خپل صحيح كښې دا روايت ذكر كړې دې چې «قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الطاعم الشاكر بمنزلة الصائم الصابر» [7]

---

[1]) فتح البارى :۷۲۸/۹)

[2]) عمدة القارى:۸۰/۲۱، وشرح طيبى كتاب الاطعمة:۱۵۶/۸).

[3]) عمدة القارى:۸۰/۲۱، وشرح طيبى كتاب الاطعمة:۱۵۶/۸).

[4]) شرح كرمانى : ۶۶/۲۰، فتح البارى :۷۳۸/۹)

[5]) فتح البارى :۷۲۸/۹)

[6]) فتح البارى :۷۲۷/۹)

[7]) عمدة القارى:۸۰/۲۱)

۵۵- باب الرَّجُلِ يُدْعي إِلي طَعَامٍ فَيَقُولُ وَهَذَا مَعِي.

وَقَالَ أَنَسٌ إِذَا دَخَلْتَ عَلَي مُسْلِمٍ لاَ يُتَّهَمُ فَكُلْ مِنْ طَعَامِهِ، وَاشْرَبْ مِنْ شَرَابِهِ.۱۰۷/۷

[۵۱۴۵] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الأَسْوَدِ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ حَدَّثَنَا شَقِيقٌ حَدَّثَنَا أَبُو مَسْعُودٍ الأَنْصَارِي قَالَ كَانَ رَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ يُكْنَى أَبَا شُعَيْبٍ، وَكَانَ لَهُ غُلاَمٌ لَحَّامٌ، فَأَتَى النَّبِي -صلى الله عليه وسلم- وَهُوَ فِي أَصْحَابِهِ، فَعَرَفَ الْجُوعَ فِي وَجْهِ النَّبِي -صلى الله عليه وسلم- فَذَهَبَ إِلَى غُلاَمِهِ اللَّحَّامِ فَقَالَ اصْنَعْ لِي طَعَامًا يَكْفِي خَمْسَةً، لَعَلِّي أَدْعُو النَّبِي -صلى الله عليه وسلم- خَامِسَ خَمْسَةٍ. فَصَنَعَ لَهُ طُعَيِّمًا، ثُمَّ أَتَاهُ فَدَعَاهُ، فَتَبِعَهُمْ رَجُلٌ فَقَالَ النَّبِي -صلى الله عليه وسلم- «يَا أَبَا شُعَيْبٍ إِنَّ رَجُلاً تَبِعَنَا فَإِنْ شِئْتَ أَذِنْتَ لَهُ، وَإِنْ شِئْتَ تَرَكْتَهُ». قَالَ لاَ بَلْ أَذِنْتُ لَهُ.

كه چرې د يو سړي دپاره دعوت اوکړې شو، په دې دعوت كښې ده سره يو بل سړې بغير دعوت نه راغلو، نو هغه دې هغه ځائې كښې اووائي چې ماسره دې هم دې. كه اجازت ملاؤ شو نو صحيح ده ګني دده دپاره دعوت كښې شريكيدل جائز نه دی، حديث باب مخكښې تير شوي دې او د طفيلي مسئله هم هلته بيان كړې شوې ده.

قوله: وَقَالَ أَنَسٌ إِذَا دَخَلْتَ عَلَي مُسْلِمٍ لاَ يُتَّهَمُ فَكُلْ مِنْ طَعَامِهِ، وَاشْرَبْ مِنْ شَرَابِهِ: انس رضي الله عنه فرمائي چې كله تاسو يو داسې مسلمان لره ورشئ چې متهم نه وی نو هغه سره ته هم خوراك كولې شې.

طبراني او حاكم د ابوهريره رضي الله عنه نه ددې مفهوم يو مرفوع حديث هم نقل كړې دې. (اذا دخل احدكم على اخيه المسلم فاطعمه طعاما فلياكل من طعامه ولايساله عنه) ([1])

د انس رضي الله عنه ددې تعليق مناسبت ترجمة الباب سره بيانوى او علامه عيني رحمه الله فرمائي چې: (مطابقة هذا التعليق للترجمة من حيث ان الرجل اذا دخل على رجل مسلم سواء بدعوة او بغيرها فوجد عندها اكلا او شربا هل يتناول من ذالك شيئا فقال انس ياكل ويشرب اذا لم يكن الرجل المدخول عليه لايتهم في دينه ولافي ماله)

حاصل دادې چې باب كښې د طفيلي مسئله بيان كړې شوې ده او انس رضي الله عنه ددې تعليق (اذا دخلت على مسلم) كښې رابللى او نه رابللى دواړو صورتونو ته داخل دی، كه څوك بغير بللو نه لاړو نو هغه طفيلي دې، چې ددې ترجمة الباب كښې ذكر دې، تعليق او ترجمة خاص دې، امام د عام نه د خاص حكم ثابت كړې دې.

او ددې تعليق حديث باب سره مناسبت بيانوى، حافظ ابن حجر رحمه الله ليكي چې:

[1]) المستدرک للامام الحاكم كتاب الاطعمة: ۴/۱۲۶، عمدة القاري: ۲۱/ ۸۰)

(و مطابقة الاثر للحديث من جهة كون الحاكم لم يكن منهما واكل النبي ﷺ من طعام ولم يساله) [1]
دانس ﷺ دا تعليق ابن ابى شيبة موصولا نقل كړې دي. [2]

٥٦- باب إِذَا حَضَرَ الْعَشَاءُ فَلَا يَعْجَلْ عَنْ عَشَائِهِ.

[٥١٤٦] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ. وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي جَعْفَرُ بْنُ عَمْرِو بْنِ أُمَيَّةَ أَنَّ أَبَاهُ عَمْرَو بْنَ أُمَيَّةَ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ رَأَى رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَحْتَزُّ مِنْ كَتِفِ شَاةٍ فِي يَدِهِ، فَدُعِيَ إِلَى الصَّلَاةِ فَأَلْقَاهَا وَالسِّكِّينَ الَّتِي كَانَ يَحْتَزُّ بِهَا، ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى، وَلَمْ يَتَوَضَّأْ. [ر: ٢٠٥]

[٥١٤٧] حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضى الله عنه - عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ: «إِذَا وُضِعَ الْعَشَاءُ وَأُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَابْدَءُوا بِالْعَشَاءِ». وَعَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - نَحْوَهُ. وَعَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ تَعَشَّى مَرَّةً وَهُوَ يَسْمَعُ قِرَاءَةَ الْإِمَامِ.

[٥١٤٨] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ: «إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ وَحَضَرَ الْعَشَاءُ فَابْدَءُوا بِالْعَشَاءِ». قَالَ وُهَيْبٌ وَيَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ هِشَامٍ «إِذَا وُضِعَ الْعَشَاءُ».

ترجمة الباب (عشائه) بفتح العين، نه مراد د ماښام ډوډئی مراد ده، او وړاندې (العشاء) کښې دوه احتماله دی.

① (العشاء) د عین کسره سره، تیرې نه مراد د ماسختن مونځ دې، او مطلب دادې که دماسختن ډوډئی راغلی ده او دسترخوان باندې خوره شوې ده نو ډوډئی خوړونکی باندې به تیزی نه شی کولې، ده ته به ددې اجازت ورکولې شی چې ښه په آرام سره خوراك اوکړی.

② دویم احتمال دادې چې (العشاء) د عین په فتحه سره دې، (ضد الغداء) مراد ترې نه د ماښام ډوډئی ده او مطلب دادې چې د ماښام ډوډئی چې کله کیخودې شی نو خوړونکی باندې به عجلت نه کوی، بلکه هغه به په اطمینان سره خوراك کوی، بیابه مونځ کوی.
حافظ ابن حجر رحمه الله دا روایت راجع ګرزولې دې او فرمائی چې حدیث کښې دمازیګر ذکر دې د ماسختن دمونځ نه دې. ددې وجې (عشاء) بفتح العين دې او مراد ترې نه ډوډئی ده مونځ نه دې. [3]

---

[1] عمدة القارى:۷۲۸/۲۱)
[2] فتح البارى :۷۲۹/۹ عمدة القارى:۸۰/۲۱)
[3] فتح البارى :۷۲۹/۹)

د باب په ړومبی روایت کښې دی چې د نبی کریم ﷺ په لاس مبارك کښې د چیلۍ د شا غوښهٔ وه، نبی کریم ﷺ هغه په چاړه پریکوله، اذان اوشو نو نبی کریم ﷺ هغه غوښه او چاړه دواړه کیخودل او اودریدل مونځ کښې مشغول شو.

(فالقاها) په دې کښې ضمیر مؤنث (قطعة اللحم) طرفته راجع دې، یا (کشف) طرفته راجع دې اوهغه مؤنث سماعی دې. (١)

ترجمة الباب سره دحدیث پاك مناسبت بیانوی چې علامه کرمانی رحمه الله فرمائی چې ددې حدیث پاك نه چونکه د مونځ وخت کښې د نبی کریم ﷺ په ډوډئی مشغولیدل معلومیږی، ددې وجې امام بخاری رحمه الله دا په دې ځائې کښې ذکر کوی چې دمونځ په وخت کښې اشتغال بالکل جائز دې. (٢)

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چې باب کښې ذکر شوې وړاندې د عمر فاروق رضي الله عنه ا و عائشه صدیقه رضي الله عنها روایاتو کښې (فابدءوا بالعشاء) د امر صیغه راغلې ده، چې مونځ اودریږی او ډوډئی هم تیاره وه نو ډوډ وړاندې کوئی امام بخاری دعمرو بن امیه روایت مخکښې ذکر کړو او دې خبرې طرفته اشاره ئې اوکړه چې (فابدءوا بالعشاء) کښې امر وجوب دپاره نه دې.

د ړومبې روایت سند کښې (وقال اللیث) تعلیق دې دا اسماعیلی موصولا نقل کړې دې. (٣)

قوله: (وعن ایوب عن نافع.......): دا تعلیق نه دې، ماقبل سند سره متصل دې (وقال وهیب ویحیی بن سعید.......) دا دواړه تعلیقات دی د وهیب روایت اسماعیلی او د یحیی بن سعید روایت لره امام احمد موصولا نقل کړې دې. (٤)

مونځ مقدم دې اوکه ډوډئی: اکثرو روایتونو کښې د (اذا وضع العشاء) الفاظ راغلی دی ددې وجې چې په کومو روایتونو کښې (اذا حضر العشاء) الفاظ راغلی دی، هلته (حضر) نه (وضع) مراد دی، اګرچې (حضر) عام دې، مطلب دادې چې کله ډوډئی حاضره شی او په دسترخوان باندې کیخودې شی نو خوراك مقدم کول پکار دی.

دا مسئله په کتاب الصلوة کښې تیره شوې ده.

دظاهریه په نیزد داسې صورت کښې تقدیم طعام واجب دې. هغوئ حدیث پاك کښې وارد صیغې لره وجوب باندې محمول کوی.

د ائمه اربعه او جمهور علماء کرامو مسلك دادې که ډوډئی حاضره شی او اولږه وی نو داسې صورت کښې دې ډوډئ مقدم کړې شی، لیکن که ډوډئی لا نه وی کیخودلې شوې او

(١) فتح الباری :۷۳۰/۹)
(٢) شرح الکرمانی :۶۷/۲۰).
(٣) فتح الباری :۷۳۰/۹).
(٤) فتح الباری :۷۳۰/۹)

اولړه هم نه وی نو بیا مونځ مقدم کول پکار دی. د اولې په صورت کښې تقدیم د طعام وجه داده چې مونځ به د ډوډئ نه پس په اطمینان سره اوکړی. که مونځ ئې مقدم کړو نو خیال به په ډوډئ کښې وی. د امام ابو حنیفه رحمه الله مشهوره مقوله ده چې (ان اجعل الطعام صلاة خیر من ان أجعل الصلاة طعاما) د ډوډئ په وخت کښې د مونځ فکر کول ددې نه بهتر ددی چې مونځ کولو کښې د خوراك خیال وی. (١)

٥٧- باب قَوْلِ اللّٰهِ تَعَالَى (فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا)

[٥١٤٩] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ صَالِحٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَنَّ أَنَسًا قَالَ أَنَا أَعْلَمُ النَّاسِ بِالْحِجَابِ كَانَ أُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ يَسْأَلُنِي عَنْهُ، أَصْبَحَ رَسُولُ اللّٰهِ - صلى الله عليه وسلم - عَرُوسًا بِزَيْنَبَ ابْنَةِ جَحْشٍ وَكَانَ تَزَوَّجَهَا بِالْمَدِينَةِ، فَدَعَا النَّاسَ لِلطَّعَامِ بَعْدَ ارْتِفَاعِ النَّهَارِ، فَجَلَسَ رَسُولُ اللّٰهِ - صلى الله عليه وسلم - وَجَلَسَ مَعَهُ رِجَالٌ بَعْدَ مَا قَامَ الْقَوْمُ، حَتَّى قَامَ رَسُولُ اللّٰهِ - صلى الله عليه وسلم - فَمَشَى وَمَشَيْتُ مَعَهُ، حَتَّى بَلَغَ بَابَ حُجْرَةِ عَائِشَةَ، ثُمَّ ظَنَّ أَنَّهُمْ خَرَجُوا فَرَجَعْتُ مَعَهُ، فَإِذَا هُمْ جُلُوسٌ مَكَانَهُمْ، فَرَجَعَ وَرَجَعْتُ مَعَهُ الثَّانِيَةَ، حَتَّى بَلَغَ بَابَ حُجْرَةِ عَائِشَةَ فَرَجَعَ وَرَجَعْتُ مَعَهُ، فَإِذَا هُمْ قَامُوا، فَضَرَبَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ سِتْرًا، وَأُنْزِلَ الْحِجَابُ. [ر: ٤٥١٣]

د امام بخاری رحمه الله مقصد دادې چې دعوت وغیره کښې د خوراك نه فارغیدو نه پس واپس راتلل پکاردی هلته ناسته اوخبرې اترې کول او کوربه دپاره بوج جوړیدل صحیح نه دی.

امیر خسرو یو ځل د چا یو دعوت کښې شریك وو، د ډوډئ نه د فارغیدو نه پس په خبرو کښې مشغول شو. یو جولا مالوچ ډانډچ کول شروع کړل. د ډانډچ په مخصوص آواز وی، چا تپوس اوکړو چې دا ډانډچ څه وائی، نو امیر خسرو اووئیل چې دا وائی چې:

نان که خوردی خانه برو _ (خوراك نه پس کور ته لاړشئ)

(١) (معارف السنن ابواب الصلاة باب ماجاء اذا حضر العشاء واقيمت الصلاة:٣/٣٩٨، و مرقاة المفاتيح كتاب الصلاة باب الجماعة وفضلها:٣/٥٣، وحاشية الطحطاوی على الدر المختار:١/٢٤١ والجوهرة النير:٦٩، والبحر الرائق:١/٣٦٧).

۷۴- كتاب العقيقة

(الاحاديث: ٥١٥٠-٥١٥٧)

كتاب العقيقه كښې څلور بابونه ادولس احاديث دى، په دې كښې درې معلق او باقى موصول دى، اته احاديث مكرر دى اوته دڅلورو احاديثو تخريج امام بخارى په دې كښې په اول ځل كړې دې په دغه څلورو كښې دوه متفق عليه دى.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

۷۴- كتاب العقيقة

د عقيقه لغوى او اصطلاحى معنى: عقيقه هغه ځناور ته وائى چې دنومولود طرفنه ذبح كولې شى. (١)

ابوعبيده رحمه الله، اصمعى رحمه الله او زمحشرى رحمه الله فرمائى چې عقيقه اصل كښې هغه ويښتو ته وائى چې د نوى پيدا شوى بچى په سر باندې وى. د (عق) معنى ده پريكول چونكه هغه ويښته خرئيلې شى. ددې وجې هغه ته (عقيقه) وائى بيا په دې حالت كښې ذبح شوې چيلئ ته (عقيقه) وائى. (٢)

علامه خطابى رحمه الله فرمائى چې (لعقيقة اسم الشاة المذبوحة عن الولد سميت بذالك لانها تعق مذابحها اى تشق وتقطع.....) (٣)يعنى عقيقه د هغه چيلئ نوم دې چې دبچى د طرفنه ذبح كولې شى ددې وجې هغې ته عقيقه وائى چې د هغې رګونه پريكولې شى.

يو حديث پاك كښې هم چيلئ باندې دعقيقه اطلاق كيږى. (للغلام عقيقتان وللجارية عقيقة) (٤)

علامه ابن فارس رحمه الله فرمائى چې عقيقه د بچى ويښتو او دهغه د طرفنه ذبح شوې چيلئ دواړو ته وائى. (٥)

د عقيقې حكم: ① داؤد ظاهرى رحمه الله، ابن حزم رحمه الله او دا ظاهريه په نيز عقيقه واجب ده، د امام احمد بن حنبل رحمه الله يو روايت هم ددې مطابق دې. (٦)

② د امام شافعى رحمه الله په نيز عقيقه سنت مؤكده ده، د امام احمد رحمه الله دويم روايت هم ددې

---

(١) فتح البارى :٩/ ٧٣٢، ارشاد السارى:٢١٩/١٢، والنهاية لابن الاثير:٢٧٦/٣).

(٢) فتح البارى :٧٣٢/٩، والفائق للزمحشرى:١١/٣ باب العين مع القاف).

(٣) فتح البارى :٧٣٢/٩ عمدة القارى:٨٢/٢١)

(٤) فتح البارى :٧٣٢/٩).

(٥) اوګورئى معجم مقايس اللغة لابن الفارس:٤/٤، كتاب العين باب العين وما بعدها فى المضاعف).

(٦) اوګورئى المحلى لابن حزم، كتاب العقيقة، :٢٣٤/٦، و اوجزالمسالک:٢١٩/٩).

مطابق دي.[1] ③ د حضرات مالكينو په نزد عقيقه مندوب او مستحب ده.[2]-

④ د حضرات احنافو په مسلك كښې روايات او نقول مختلف دي.

امام ابوحنيفه رحمه الله، امام ابو يوسف رحمه الله اود امام محمد رحمه الله ظاهر الروايت دادې چې عقيقه مشروع نه ده بلكه مكروه ده، نو امام احمد رحمه الله مؤطا كښې فرمائى چې:

(اما العقيقة فبلغنا انها كانت فى الجاهلية وقد فعلت فى اول الاسلام ثم نسخ الاضحى كل ذبح كان قبله ونسخ صوم شهر رمضان كل يوم قبله ونسخ غسل الجنابة كل غسل كان قبله ونسخت الزكوة كل صدقة كان قبلها كذالك بلغنا) [3]

ددې روايت حاصل دادې چې عُقيقه د جاهليت په زمانه كښې رائج وه، او ابتدائى اسلام كښې هم ددې رواج وو ليكن بيا د اضحيه يعنى قربانۍ مشروعيت نه پس منسوخ شوې ده، لهذا اوس ددې مشروعيت باقى پاتې نشو، نو هغوئ په جامع الصغير كښې تصريح كړې ده چې (ولايعق عن الغلام ولاعن الجارية)

د امام محمد رحمه الله ذكر شوى دلايل: امام محمد رحمه الله دلته (بلغنا) وائى او دوه روايتونه ئې جمع كړى دى، د رومبى روايت تخريج هغوئ په كتاب الاثار كښې د ابراهيم نخعى رحمه الله او محمد بن الحنفية نه كړې دې.

① (عن ابى حنيفة رحمه الله عن حماد عن ابراهيم قال: كانت العقيقة فى الجاهلية فلما جاء الاسلام رفضت)[4]

(وعنه عن رجل عن محمد بن الحنيفة ان العقيقة كانت فى الجاهلية فلما جاء الاسلام رفضت) [5]

امام محمد رحمه الله په كتاب الاثار كښې د يومفهوم دوه روايتونه ذكر كړې وى او دې نه پس فرمائى چې: (به ناخذ وهو قول ابى حنيفة رحمه الله)

② او د دويم روايت تخريج دار قطنى د مسيب بن شريك طريق سره د على رضي الله عنه نه موصولا كړې دې. (قال رسول الله صلى الله عليه وسلم! نسخت الزكوة كل صدقة ونسخ صوم رمضان كل صوم ونسخ غسل الجنابة كل غسل نسخت الاضحى كل ذبح) [6]

داشان دار قطنى دحارث بن نبهان طريق سره هم دا روايت دعلى رضي الله عنه نه مرفوعا نقل كړې دې، دهغې الفاظ دى چې (محا ذبح الاضاحى كل ذبح كان قبله)[7]

---

[1] (المجموع شرع التهذيب باب العقيقة:۴۲۶/۸، و ارشاد السارى:۲۱۹/۱۲، واوجز المسالک:۲۰۵/۹، والمغنى لابن قدامة كتاب الاضاحى:۳۶۲/۹، ۳۶۳).

[2] اوګورئ: مؤطا الامام مالک كتاب العقيقه، باب العمل فى العقيقة : ۵۰۲|۲ و أوجز المسالک: ۲۰۵|۹

[3] مؤطا امام محمد كتاب الضحايا: باب العقيقة:۲۹۱، ۲۹۰.)

[4] كتاب الاثار:۱۶۶).

[5] كتاب الاثار:۱۶۶).

[6] (سنن الدار قطنى، باب الصيد والذبائح: ۲۸۱/٤ (رقحم الحديث:۳۹)

[7] (اعلاء السنن كتاب الذبائح كشف الحقيقة عن احكام العقيقة:۱۰۹/۱۷)

عبد الرازق په خپل مصنف کښې دا روایت د علی رضی الله عنه نه موقوفا هم نقل کړې دې. (١)

او علامه ابن حزم په «المحلی» کښې د ابو جعفر محمد بن بن علی بن حسین نه هم موقوفا دا روایت نقل کړې دې. (٢)

او د اصول حدیث کتابونو کښې محدثینو تصریح کړې ده چې غیر مدرك بالقیاس امورو کښې حدیث موقوف هم دمرفوع په حکم کښې دې. (٣)

د امام محمد رحمه الله ذکر شوې دواړه روایتونه او مذکوره ددې دواړو روایتونو نه دومره خبره واضحه کیږي چې علی رضی الله عنه، محمد بن علی بن الحسین، محمد بن الحنفیه او ابراهیم نخعی د عقیقې متعلق وضاحت کړې دې چې دا د جاهلیت د زمانې او داسلام په شروع کښې وو، لیکن بیا منسوخ شو.

البته علی رضی الله عنه نه منقول روایت لره ضعیف ګرزولې شوې دې.

دار قطنی دا روایت د مسیب بن شریك او حارث بن نبهان په طریق نقل کړې دې او د مسیب باره کښې هغوئ اووئیل چې متروك دې، ددوئ شیخ عتبه بن یقظان دې. دوئ هم دارقطنی متروك ګرزولې دې. (٤)

ترکومې چې تعلق دې د حار ث بن نبهان نو هغه صالحینو نه وو، البته ددوئ د حافظې دکمزورئی په وجه دوئ ضعیف ګڼلې شوې وو. (٥) بیا هم د مسیب روایت ددې تابع دې، مسیب هم داتهام بالکذب په وجه ضعیف ګروزلې شوې نه دې بلکه د سوء حفظ په وجه هغوئ ته ضعیف وئیلې شوی دی. (٦)

اود عتبه بن یقطان خو د څینو محدثیونو توثیق کړې دې. (٧)ابن حبان رحمه الله ددوئ ذکر په کتاب الثقات کښې کړې دې. (٨)

لهذا دا حدیث بالکل بې اصل او باطل نه شی ګرولې کیدې.

شمس الحق عظیم آبادی دارقطنی شرح کښې په دې حدیث پاك باندې یو اشکال داهم کړې دې چې د ابن اثیر د روایت مطابق اضحیه یعنی قربانئ مشروعیت په کال دویمه هجرئی کښې شوې دی. ابن اثیر رحمه الله د تصریح مطابق اضحیه یعنی قربانئ مشروعیت په کال دویمه هجرئی کښې شوې دې او نبی کریم صلی الله علیه وسلم د حسن رضی الله عنه عقیقه په دریمه هجرئی اود حسین رضی الله عنه عقیقه په څلورمه هجرئی کښې کړې ده. او حدیث دام کرز چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم په

---

(١) سن الدار قطنی باب الصید والذبائح: ٤/ ٢٨١، رقم الحدیث: ٣٩).
(٢) المحلی بالاثار لابن حزم کتاب العقیقة: ٦/ ٢٤١).
(٣) اوګورئی شرح نخبة الفکر: ٩٤).
(٤) داوګورئی الدار قطنی باب الصید: ٤/ ٢٨٠، ٢٨١).
(٥) اعلاء السنن کتاب الذبائح: ١٧/ ١٠٨).
(٦) اعلاء السنن کتاب الذبائح: ١٧/ ١٠٨).
(٧) اوګورئی :میزان الاعتدال :٣/ ٣٠، رقم الترجمه: ٥٤٨٠).
(٨) تهذیب التهذیب: ٧/ ١٠٤).

ځلورمه هجرئی کښې دحدیبیه په موقع باندې ارشاد کښې اضحیه لره د عقیقه دپاره ناسخ ګرزولې شی. کله چې دا اضحیه مشروعیت مخکښې او دعقیقه واقعات روستو شوی دی، ناسخ دپاره خو مؤخر کیدل ضروری دی. [1]
ددې جواب ورکوی او علامه احمد عثمانی رحمه الله په اعلاء السنن کښې فرمائی چې ابن اثیر په کال دویمه هجرئی کښې د اضحیه د مشروعیت چې کومه خبره کړې ده، هغه غیر مستند ده. هغوئ ددې څۀ سند نه دې ذکر کړې. اوکه هغه صحیح تسلیم کړې شی نو زیات نه زیات به دا اووئیلې شی چې دا اضحیه ددې متعلق هغوئ هیڅ نه دی وئیلی او د «محاذبح الاضحی کل ذبح» معنی دا کیدې شی چې وجوب اضحیه د هر ذبح دپاره ناسخ ده، او د وجوب اضحیه فرضیت صرف د حج په موقع باندې شوې دې چې په کال نهمه هجرئی کښې واقعه شوې ده.
د ام کرزئی حدیث او د حسن رضي الله عنه او حسین رضي الله عنه د عقیقې والا روایت مولانا احمد عثمانی رحمه الله مضطر ګرزولې دې او فرمائی چې «فلاحجة له فیهما». [2]
④ د حضرات حنفیه یو دریم دلیل د نبی کریم ﷺ د آزاد شوی غلام ابو رافع رضي الله عنه هغه حدیث دې چې کوم امام احمد رحمه الله نقل فرمائیلې دې، په هغې کښې دی چې:
«ان الحسن بن علی لما ولد ارادت امه فاطمة ان تعق بکبش عنه فقال لا تعق عنه ولکن احلق شعر راسه ثم تصدق بوزنه من الورق فی سبیل الله ثم ولد حسین بعد ذالك فصنعت مثل ذالك». [3]
حقیقت دادې چې دا حدیث پاك د حضرات حنفیه د ټولو نه قوی دلیل دې، په دې کښې صفا تصریح ده چې فاطمه رضي الله عنها دحسن رضي الله عنه د ولادت په وخت کښې هغې د ګډ د ذبح کولو اراده کړې وه لیکن نبی کریم ﷺ «لا تعق» اوفرمائیل او هغه ئې منع کړه او وې فرمائیل چې ددوئ د سر ویښته او خرئیه. اوددوئ د ویښتو د وزن برابر چاندی صدقه کړه. دې نه پس د حسین رضي الله عنه ولادت باندې هم هغوئ داشان اوکړل. معلوم شو چې د جاهلیت په زمانه کښې اود اسلام په شروع کښې چې کومه عقیقه وه هغه روستو منسوخ شوې ده.
ددې تائید سعید بن منصور ددې روایت نه کیږی چې هغوئ په صحیح سند سره د محمد بن علی نه مرسلا نقل کړې دې، دهغې الفاظ دادی چې:
«ان فاطمة اذا ولدت ولدا احلقت شعره و تصدقت بزنته ورقا»
البته د ابو رافع دې حدیث پاك سره هغه احادیث متعارض دی چې په هغې کښې تصریح راغلی ده چې نبی کریم ﷺ د حسن رضي الله عنه او حسین رضي الله عنه د طرفنه ګډ عقیقه کړو.
ددې جواب دادې چې حسن رضي الله عنه او حسین رضي الله عنه د عقیقې په دې روایتونو کښې اضطراب موندې شی.

[1] التعلیق المغنی علی سنن الدار قطنی: ٤/٢٨٠).
[2] اعلاء السنن کتاب الذبائح:١٧/١٠٧ - ١١٠).
[3] اعلاء السنن کتاب الذبائح: ١٧/١٠٨).

نو امام حاکم رحمه الله په مستدرك کښې د محمد بن عمرو يافعي په طريق سره د عائشه صديقه رضي الله عنها نه روايت نقل کړېدې.

(عق رسول الله ﷺ عن الحسن والحسين يوم السابع وسماهما وامران يماط عن رووسها الاذى)

حاکم دې حديث پاك ته صحيح الاسناد وئيلی دی. (۱)او علامه ذهبی رحمه الله دده تائيد کړې دی. (۲)په دې روايت کښې د (شاة) يا د (کبش) ذکر نشته دې.

حاکم بل روايت دمحمد بن اسحاق رحمه الله په طريق سره د علی رضي الله عنه نه نقل کړې دې په هغې کښې دی چې:

(عن رسول الله ﷺ بشاة وقال يا فاطمة احلقي راسه وتصدق بزنة شعره فوزناه فكان درهما) (۳)

ليکن په دې روايت کښې محمد بن اسحاق متکلم فيه هم دې، او مدلس هم اود مدلس عنعنه قبوله نه ده او دا روايت هغوئ (عن) سره بيان کړې دې. (۴)

البته ددې تائيد د ابوداؤد روايت سره کيږی چې کوم عکرمه د عن ابن عباس رضي الله عنه طريق سره نقل کړې دې، په هغې کښې دی چې (انه ﷺ عق عن الحسن والحسين كبشا كبشا.....واسناده صحيح) (۵)

ليکن امام نسائی عکرمة عن ابن عباس رضي الله عنه په طريق سره دا روايت نقل کړې دې، په هغې کښې دی چې عق عنهما كبيشن كبشين، واسناده صحيح (۶)

اوحاکم ؒ عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده په طريق سره روايت نقل کړې دې، په دې هم د (كبشين كبشين) ذکر دې. (۷)

علامه ذهبی رحمه الله اګر چې دې ضعيف ګرزولې دې او فرمائی چې په دې کښې يو راوی (سوار) ضعيف دې. (۸)

حاصل دادې چې د ابوداؤد په صحيح روايت کښې يو کبش ذکردې، اوددې تائيد محمد بن اسحاق ددې ضعيف روايت نه کيږی او د نسائی په صحيح روايت کښې د (کبشين) ذکر دې. او ددې تائيد دسوار ضعيف حديث نه کيږی داشان د دواړو په مينځ کښې دا اضطراب

---

(۱) المستدرک على الصحيحين للامام الحاکم کتاب الذبائح : ۲۳۷/٤).
(۲) التلخيص للذهبی مع المستدرک: ۲۳۷/٤).
(۳) المستدرک على الصحيحين للامام الحاکم کتاب الذبائح: ۲۳۷/٤).
(٤) اعلاء السنن :۱۰۳/۱۷).
(۵) سنن د ابوداؤد کتاب الاضاحی باب فی العقيقة :۱۰۷/۳، رقم الحديث :۲۷٤۱).
(۶) (المستدرک للامام الحاکم: ۲۳۷/٤).
(۷) المستدرک للامام الحاکم: ۲۳۷/٤).
(۸) التلخيص للذهبی: ۲۳۷/٤).

موندې شي، البته دومره خبره په څلورو روایتونو کښې دی چې نبی کریم ﷺ عقیقه کړې ده.
تعارض د روایاتو او دهغې حل: اوس په ظاهره ددې روایتونو او د ابو رافع رضی الله عنه روایت کښې تعارض دې، ځکه چې په دې کښې نبی کریم ﷺ فاطمه رضی الله عنها د عقیقې نه منع کړې وه.
حافظ ابن حجر رحمه الله او ددوئ شیخ ابن الملقن د دواړو روایاتو په مینځ کښې تطبیق کوی او فرمائی چې په هغه وخت کښې د فاطمه رضی الله عنها غریبی وه، ددې وجې نبی کریم ﷺ ورته د ویښتو برابر د چاندئی حکم اوفرمائیلو، او دذبح کولو نه ئې منع کړه. او داهم وئیلې شوی دی چونکه نبی کریم ددې د طرفه پخپله ګډ ذبح کړې وو. ددې وجې ئې منع کړه. [۱]
خودا خبره زیاته قوی نه ده ځکه چې د فاطمه رضی الله عنها د ګډ د ذبح کولو اراده خو پخپله ددې خبرې قرینه ده چې په هغه وخت کښې دهغوئ غریبی نه وه، داشان نبی کریم ﷺ خپله دهغوئ د طرفه ګډ ذبح کړې وو.
بیا فاطمه رضی الله عنها ته څه ضرورت وو چې هغې د ذبح اراده کړې وه. [۲]
مولانا ظفرا احمد عثمانی رحمه الله دواړو روایتونو کښې تطبیق کوی او فرمائی چې اصل روایت دادې چې (عق رسول الله ﷺ عن الحسن والحسین) چې نبی کریم ﷺ د حسن رضی الله عنه او حسین رضی الله عنه د طرفه عقیقه اوکړه.اود عقیقه نه مراد دې چې نبی کریم ﷺ ددوئ د سر ویښته مبارك د خرئیلو او ددې د وزن برابر د چاندئی صدقه کولو حکم اوفرمائیلو، لکه څنګه چې د ابو رافع رضی الله عنه په روایت کښې دی. بیا مخکښې راویانو ته وهم اوشو او هغوئ (عق) نه اهراق دم مراد واخستو، او دخپل طرفه ئې د (کبیش یا کبشین) اضافه اوکړه.
ددې تائید د یحیی بن سعید او دبریده رضی الله عنه روایتونو نه هم کیږی چې په دوئ کښې صرف (عن الحسن والحسین) الفاظ دی، د (کبش) وغیره ذکر نشته دې. [۳]
داشان د ابو رافع رضی الله عنه روایت او د نور قسمه روایتونو کښې تطبیق هم کیدې شی.لیکن په دې باندې د ام کرز حدیث نه اشکال کیږی، چې ددې تخریج امام نسائی رحمه الله کړې دې، هغوئی فرمائی چې: (اتیت النبی ﷺ بالحدیبیة اساله عن لحوم الهدی فسمعه یقول علی الغلام شاتان وعلی الجاریة شاة لایضرکم ذکراناکن اواناثا) [۴]
دا روایت هغوئ په حدیبیه کښې واؤریدو چې په شپږمه هجرئی کښې دا واقعه شوې وه، حالانکه حسن رضی الله عنه او حسین رضی الله عنه د عقیقې واقعه په کال دویمه هجرئی کښې شوې ده، لهذا فاطمه رضی الله عنها لر منع کول ممکن دی چې څه دبل مصلحت په وجه وو، ددې وجې نه عقیقه منسوخ شوې ده، ګنی د حدیبیه په موقع باندې نبی کریم ﷺ دا ارشادات ولې فرمائیلو.

[۱] فتح الباری :۹/ ۷۴۳)
[۲] اعلاء السنن :۱۰۵/۱۷).
[۳] اعلاء السنن :۱۰۵/۱۷ وسنن النسائی کتاب العقیقة:۱۸۷/۲).
[۴] سنن النسائی:۱۸۷/۲، کتاب الاطعمة).

ددې اشکال څه ناقابل اطمينان جواب چا نه دې ورکړې. او دا تسليم کوى او مولانا احمد عثمانى رحمه الله فرمائى چې:

«فالاولى ان يقال: ان العقيقة بإراقة الدم كانت مشروعة الى زمن الحديبية ثم نسخت بدليل انه ﷺ لم يعق عن ابنه ابراهيم ولو كانت واجبة او سنة لعق عنه فانما يؤخذ بالاخر فالاخر من فعل رسول الله ﷺ»[1]

يعنى عقيقه بالذبح د حديبيه زمانې پورې مشروع وه بيا منسوخ شوه، ددې وجې نبى کريم ﷺ د خپل زوئى ابراهيم رضي الله عنه عقيقه اونه کړه. «د ابراهيم رضي الله عنه ولادت په کال نهمه هجرئ کښې شوې وو»

خو دا څه قوى دليل نه دې اول خو ددې وجې چې د نبى کريم ﷺ د ابراهيم رضي الله عنه د طرفه عقيقه کول د ځينو روايتونو نه ثابت دى. او دويم دا که دا تسليم کړې شى چې نبى کريم ﷺ د ابراهيم رضي الله عنه عقيقه نه وه کړې نو ددې نه د عقيقى د استحباب يا اباحت نفى اونشوه، ځينې مستحب څيزونه نبى کريم ﷺ تر کړى وو، نو ترک عقيقه دليل د کراهت نشى جوړيدلې، او ددې نه د عقيقى د عدم مشروعيت يا نسخ باندې څنګه استدلال کولې شى.

د عقيقې د کراهت قول مرجوح دې: ① حقيقت دادى چې جمهورو فقهاء حنفيه په دې سلسله کښې د کراهت قول اختيار کړې نه دې، چې کومو حضراتو دا اختيار کړې دې، ډيرو حنفى علماء کرامو ددې ترديد کړې دې، لکه صاحب بدائع د کراهت قول اختيار کړې دې، ليکن ملاعلى قارى رحمه الله ددوئ قول رد کړې دې، نو بدائع کښې دى چې:

«ولا يعق عن الغلام والجارية عندنا..... ولنا ماروى عن سيدنا رسول الله ﷺ انه قال: نسخت الاضحية كل دم كان قبلها..... والعقيقة كانت قبل الاضحية فصارت منسوخة بها كالعتيرة والعقيقة ماكانت قبلها فرضا بل كانت فضلا وليس بعد نسخ الفضل الا الكراهية»

يعنى عقيقه مخکښې مستحب وه، بيا منسوخ شوه، لهذا کله چې ددې فضيلت منسوخ شو نو صرف کراهت باقى پاتې شو.

ليکن ملا على قارى رحمه الله ددې ترديد فرمائى چې د فضيلت انتفاء سره د اباحت انتفاء نه لازم کيږى. ددې وجې چې نسخ زياتى طرفنه متوجه کيږى، لهذا فضيلت چې يو امر زائد دې نو هغه منسوخ شو. بيا هم ددې نه د اباحت منسوخ کيدل نه لازميږى.[2]

② د مرجوح کيدو دويمه وجه داده چې دا روايت ضعيف دې، چې ددې تفصيل تير شوې دې، اوکه دا روايت صحيح اومنلې شى نو بيا هم ددې توجيه دا کيدې شى چې اضحيه د هر سابقه ذبح وجوب منسوخ کړې دې، او د وجوب د منسوخ کيدو سره د استحباب او مشروعيت منسوخ کيدل نه لازميږى. لکه څنګه چې صوم رمضان صوم عاشورا وغيره منسوخ کړل ليکن ددې مشروعيت اواستحباب خواوس هم باقى دې، نومولانا عبدالحى رحمه الله

---

[1]) اعلاء السنن: ۱۷/۱۰۷).

[2]) التعليق المسجد: ۲۹۱)

په «التعلیق الممجد» کښې لیکي چې: «بعد تسلیم ثبوته ظاهره یدل علی منسوخیة وجوب العقیقة ونحوها فان معناه نسخ الاضحی لزوم کل ذبح کان قبله..... ویدل علیه ضمه بنسخ شهر رمضان کل صوم کان قبله فانه کان صوم یوم عاشورا او ایام البیض فلما نسخ لم یدل الاعلی عدم لزوم لاعلی عدم مشروعیته وانتفاء فضیلته کذالك نسخ الاضحی کل ذبح قبله لایدل علی انتفاء استحبابه ومشروعیته» [1]

④ امام محمد رحمه الله په کتاب الاثار کښې محمد بن الحنفیة او ابراهیم نخعی نه چې کوم آثار نقل شوی دی هغه اګرچې غیر مدرك بالقیاس کیدو په وجه د مرفوع په حکم کښې کیدې شي. لیکن ددې په مقابله کښې احادیث مرفوعه صریحه کښې د عقیقه مشروعیت ثابت دې، او ظاهری دی چې مرفوع حکمی مقابله کښې به مرفوع صریح ته ترجیح ورکولې شي.

دحنفیه دویم قول د اباحت دې، نو فتاوی عالمګیری کښې دی چې عقیقه واجب نه ده ، نه سنت ده بلکه مباح ده. [2]

د احنافو مختار قول: اکثر فقهاء عقیقه ته مستحب وائی، نو امام طحاوی رحمه الله، علامه عینی رحمه الله، ملا علي قاری رحمه الله، وغیر علماحنفیه د استحباب قول ته ترجیح ورکړې ده.

امام طحاوی رحمه الله په مشکل الاثار کښې په دې باندې بحث کړې دې او قاضی ابو المحاسن یوسف بن موسی رحمه الله د امام طحاوی رحمه الله ددې بحث په «المعتصر من المختصر» کښې د دنه تلخیص کړې دې.

ددې ټول بحث حاصل دادې چې د اسلام په شروع کښې عقیقه واجب وه، بیا ددې وجوب منسوخ شو، او استحباب باقی پاتې شو، هغوئ په مشکل الاثار کښې دې الفاظو سره په دې باندې عنوان قائم کړې دې، باب بیان مشکل ما روی عن رسول الله ﷺ فی العقیقة وهل هو علی الوجوب او علی الاختیار [3]

دعقیقې مشروعیت باندې دلالت کوونکی احادیث: کومو احادیثو کښې د عقیقې مشروعیت یا استحباب او وجوب ثابتیږی، په دې کښې ځو خو دا دی چې:

① حضرت سمره رضی الله عنه نه مرفوع حدیث کښې دی چې:

کل غلام مرتهن بعقیقة تذبح عنه یوم سابعه ویسمی فیه، ویحلق راسه [4]

د حضرت سلمان بن عامر ضحاك نه یو مرفوع حدیث پاك کښې دی چې:

---

[1] التعلیق الممجد: ۲۹۱).

[2] فتاوی عالمګیری کتاب الاضحیة باب العقیقة: ۳۶۴/۵، الفقة الاسلامی وادلته: ۶۳۶/۳ وحلیة العلماء فی معرفة مذاهب الفقاء: ۳۸۳/۳).

[3] (اوګورئی مشکل الاثار للطحاوی: ۸۱/۳)

[4] (الحدیث اخرجه ابوداؤد فی کتاب الضحایا باب فی العقیقة (رقم الحدیث: ۲۸۳۸)، واخرجه الترمذی فی کتاب الاضاحی باب فی العقیقة (رقم الحدیث: ۱۵۲۲) وابن ماجه فی کتاب الذبائح باب العقیقة (رقم الحدیث: ۳۱۶۵) واخرجه الدارمی فی کتاب الاضاحی باب السنة فی العقیقة: ۱۱۱/۲، رقم الحدیث: ۱۹۶۹)

④ مع الغلام عقیقة فاهرعنه یقواعنه دما وامیطواعنه الاذی[1]

عائشه صدیقه رضی الله عنها نه روایت دې چې «امرنا رسول الله ﷺ ان تعق عن الجارة شاة وعن الغلام شاتین»[2]
بریده اسلمی رضی الله عنه نه روایت دې چې:

④ «ان الناس یعرضون علی العقیقة یوم القیامة کما یعرضون علی الصلوات الخمس»[3]
ظاهریه او امام احمد رحمه الله داشان احادیثو نه د عقیقه وجوب باندې استدلال کړېدې.

⑤ طبرانی په معجم اوسط کښې د ابن عباس رضی الله عنه روایت ذکر کړې دې هغوئ فرمائی چې:
«سبعة من السنة فی الصبی یوم السابع یسمی و یختن ویماط عنه الاذی و یثقب اذنه ویعق عنه ویحلق راسه،،،،،، یتصدق بشعر وزنه ذهبا او فضة»

د جمهور علماء په نیز عقیقه مستحب ده او هغه د عمران بن شعیب روایت نه استدلال کوی په هغې کښې دی چې: «سئل النبی ﷺ عن العقیقة فقال: لا احب العقوق من احب منکم ان ینسک عن ولده فلیفعل عن الغلام شاتان مکافتان وعن الجاریة شاة» [4]
داشان د زید بن اسلم روایت امام مالک رحمه الله په مؤطا کښې نقل کړې بدې چې نبی کریم ﷺ نه د عقیقه باره کښې تپوس اوشو نو نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چې:
«لا احب العقوق، کانه انما کره الاسم، وقال: من ولد له ولد فاحب ان ینسک عن ولده فلیفعل»[5]
په دې روایت کښې تصریح ده چې کوم سړې غواړی نو عقیقه کولې شی. «خو واجب او ضروری نه ده» اوددې روایت ځینې طریق کښې تصریح ده چې نبی کریم ﷺ نه دا سوال د حجة الوداع په موقع باندې شوې وو.[6] ددې وجې طحاوی رحمه الله فرمائی چې سابقه روایتونو نه چې کوم وجوب ثابت شوې دې هغه روستو منسوخ شوې وو، او اوس صرف استحباب باقی پاتې شوې دې. مولانا عبدالحئ فرنګی محلی رحمه الله فرمائی چې:
«وبالجملة الحکم ینفی مشروعیتها فی الاسلام مطلقا غیر صحیح و ترک الاحادیث الصریحة المرفوعة الموقوفة

---

[1]) (الحدیث اخرجه ابوداؤد فی کتاب الضحایا باب فی العقیقة (رقم الحدیث:۲۸۳۹). واخرجه الترمذی فی کتاب الاضاحی باب الاذان فی اذن المولود (رقم الحدیث:۹۷/٤) وابن ماجه فی کتاب الذبائح باب العقیقة (رقم الحدیث :۳۱٦٤) واخرجه الدارمی فی کتاب الاضاحی باب السنة فی العقیقة : ۱۱۱/۲، رقم الحدیث :۱۹٦۷)

[2]) (الحدیث اخرجه الترمذی فی الاضاحی باب ماجاء فی العقیقه رقم الحدیث :۱۵۱۳، واخرجه ابن ماجه فی الذبائح باب العقیقة :۱۰۵٦/۲، رقم الحدیث :۳۲٦۳).

[3]) المحلی بالاثار لابن حزم کتاب العقیقة:۲۳۷/٦).

[4]) فتح الباری :۷۳۵/۹)

[5]) مؤطا امام مالک کتاب العقیقة، باب ماجاء فی العقیقة : ۸۰۰/۲، رقم الحدیث : ۱).

[6]) اوجز المسالک:۲۰۷/۹).

الواردة فی هذا الباب) (۱)

ځینې حضراتو امام ابوحنیفه رحمه الله طرفته نسبت کړې دې چې هغوئ عقیقې ته بدعت وئیلې دې، علامه عینی رحمه الله ددې تردید کوی او تحریر فرمائی چې:

(هذا افتراء فلا یجوز نسبته الی ابی حنیفة وحاشاه ان یقول مثل هذا وانما قال: لیس بسنة فمراده اما لیست بسنة ثابتة واما لیس بسنة مؤکدة وحدیث عمرو بن عن جده گ.. یدل علی الاستحباب). (۲)

اردو فتاوی هم عموما د استحباب قول اختیار کړې دې. (۳)

۱- باب تَسْمِیَةِ الْمَوْلُودِ غَدَاةَ یُولَدُ، لِمَنْ لَمْ یَعُقَّ عَنْهُ، وَتَحْنِیکِهِ.

امام بخاری رحمه الله په دې ترجمة الباب کښې جمع بن الروایات طرفته اشاره کړې ده.

اصل کښې ځینو روایتونو کښې راځی چې د بچی نوم دې دده د پیدائش په ورځ کیخودلې شی، اوځینو روایتونو کښې دی چې د پیدائش په اوومه ورځ دې کیخودې شی، امام بخاری رحمه الله د دواړو په مینځ کښې تطبیق کوی او فرمائی چې د بچی د عقیقې کولو اراده نه وی نودده نوم دې هم په هغه ورځ کیخودلې شی لیکن که د عقیقه اراده وی نو بیا دې په اوومه ورځ د عقیقې سره دده نوم کیخودلې شی، حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چې (وهو جمع لطیف لم اره لغیر البخاری) (۴)

ترجمة الباب کښې (لمن لم یعق عنه) نه د عقیقه عدم وجوب طرفته اشاره اوشوه. (۵)

قوله: <u>وَتَحْنِیکِهِ</u>: د بچی د پیدائش نه پس کهجوره وغیره چوپلې شی او په حلق کښې تالو

---

(۱) التعلیق الممجد: (۲۹۱).

(۲) عمدة القاری: ۸۳/۲۱، مالا بدمنه: ۱۷۸).

(۳) په بهشتی زیور کښې دی چې: د چا هلك یا جینئ پیدا شی نو بهتر دی چې په اوومه ورځ دهغه نوم کیږدی او عقیقه اوکړی، عقیه کولو د ماشوم نه ټول مصیبتونه لرې شی، او دځینې آفتونو نه بچ کیږی. (بهشتی زیور حصه سوم، مسئله نمبر ۱، ص: ٤۳)

مولانا مفتی محمود الحسن گنگوهی رحمة الله لیکلی چې: عقیقه په اوومه ورځ کول صرف مستحب دی، لکه څنګه چې نفس عقیقه هم ډیر ښه استحباب لری، (فتاوی محمودیه: ج/٤ ص/۳۲۲

او حضرت لدهیانوی رحمه الله لیکی چې: عقیقه سنت ده، لیکن موده ده، اوومه ورځ، یویشتمه ورځ، ددې نه پس به ددې حیثیت نفل وی. (آپ کے مسائل اور انکا حل ج/٤ص/۲۲٤)

مفتی کفایت الله صاحب رحمه الله لیکی چې: عقیقه واجب نه ده، سنت ده، که وس وی نو عقیقه کول اولیٰ او افضل دی (کفایت المفتی: ج/۸ ص/۲٤۲)

حضرت تهانوی رحمة الله علیه لیکی چې: او په عقیقه کښې دوه چیلئ یا یوه چیلئ ذبح کول ټول سنت دی، (تقریر ترمذی، للشیخ التهانوی رحمه الله ص/٤٤۲)

(۴) فتح الباری: ۷۳۷/۹)

(۵) فتح الباری: ۷۳۷/۹)

سره ابينودې شي چې ددې حلاوت د بچي خيټې ته لاړشي، دې عمل ته (تحنيك) وائي [1] د بچي دپار دا عمل په بزرګانو کښې د برکت دپاره کولې شي، او د لته دباب په روايت کښې د نبي کريم ﷺ نه دا عمل ثابت دې.

[٥١٥٠] حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرٍ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ قَالَ حَدَّثَنِي بُرَيْدٌ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى - رضي الله عنه - قَالَ وُلِدَ لِي غُلَامٌ، فَأَتَيْتُ بِهِ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - فَسَمَّاهُ إِبْرَاهِيمَ، فَحَنَّكَهُ بِتَمْرَةٍ، وَدَعَا لَهُ بِالْبَرَكَةِ وَدَفَعَهُ إِلَيَّ، وَكَانَ أَكْبَرَ وَلَدِ أَبِي مُوسَى. [٥٨٤٥]

ابوموسى اشعرى رحمه الله نه روايت دې، فرمائي چې ځما يو بچې پيدا شو، ما دا بچې نبي کريم ﷺ ته حاضر کړو، نبي کريم ﷺ دده نوم ابراهيم کيخودو اوکهجورې سره ئې دده تحنيك اوکړو، يعنى کهجورې ئې اوچوله او دده په تالو کښې ئې کيخوده. اودده په حق کښې ئې دبرکت دعا اوکړه بيا ئې ماته راکړو، دا د ابوموسى رضي الله عنه دتولو نه مشر زوئې وو، ددې حديث نه معلوم شوچې دده نوم په هغه ورځ کيخودې شو، د اوومې ورځې انتظار ئې او نه کړو.

د بچي نوم کله کيخودل پکار دى: ځينو رواياتو کښې د بچي نوم په اوومه ورځ د کيخود ذکر دې.

ابن حبان رحمه الله اوحاکم د عائشه صديقه رضي الله عنها نه صحيح سند سره روايت نقل کړې دې چې (عق رسول الله ﷺ عن الحسن والحسين يوم السابع وسماهما) [2]

داشان امام ترمذى رحمه الله د عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده رضي الله عنه نه روايت نقل کړې دې چې:

(امرنى رسول الله ﷺ بتسمية المولود السابعة) [3]

ابن عمر رضي الله عنه هم يو مرفوع حديث نقل کړې دې چې:

(اذا كان يوم السابع المولود فاهريقوا عنه دما واميطوا عنه الاذى وسموه) [4]

ددې احاديثو نه معلوميږى چې په اوومه ورځ نوم کيخودل پکار دى، بيا په اوومه ورځ کيخودل ضرروى نه دى، بلکه د ولادت په ورځ يا ددې نه مخکښې ورځ باندې ابينودلې شى لکه څنګه چې روايت باب نه معلوميږى.

(کتاب الادب) کښې د ابو اسيد حديث رازى چې (اتى النبى ﷺ بابنه حين ولد فسماه المنذر) [5]

---

[1] فتح البارى :٧٣٧/٩)
[2] المستدرک الحاکم کتاب الذبائح: ٢٣٧/٤).
[3] سنن الترمذى کتاب الادب باب ماجاء فى تعجيل اسم المولودة:١٣٢/٥، رقم الحديث:٢٨٣٢).
[4] فتح البارى :٧٣٥/٩)
[5] صحيح البخارى کتاب الادب باب تحويل الاسم الى اسم احسن منه رقم الحديث :٩١٦١).

مسلم شريف كښې د انس رضی الله عنه حديث دې چې نبی کريم ﷺ د خپل خوئې ابراهيم رضی الله عنه باره کښې فرمائيلی دی چې «وللہ الليلة الغلام فسميته باسم ابی ابراهيم» (۱)

داشان مخکښې ددې باب په آخر کښې هم تصريح ده چې نبی کريم ﷺ د بچې دپيدائش په دويمه ورځ دده نوم کيخودو.

بهر حال که دعقيقې اراده وی نو بهتر دادی چې په اوومه ورځ دده نوم کيخودې شی. اوکه د عقيقې اراده نه وی نو بيا دپيدا کيدو نه پس هم په دې ورځ يا په دويمه ورځ دې دده نوم کيخودې شی.

[۵۱۵۱] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ -رضى الله عنها- قَالَتْ أُتِيَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- بِصَبِيٍّ يُحَنِّكُهُ، فَبَالَ عَلَيْهِ، فَأَتْبَعَهُ الْمَاءَ. [ر: ۲۲۰]

[۵۱۵۲] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرٍ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ -رضى الله عنهما- أَنَّهَا حَمَلَتْ بِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ بِمَكَّةَ قَالَتْ فَخَرَجْتُ وَأَنَا مُتِمٌّ، فَأَتَيْتُ الْمَدِينَةَ فَنَزَلْتُ قُبَاءً فَوَلَدْتُ بِقُبَاءٍ، ثُمَّ أَتَيْتُ بِهِ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَوَضَعْتُهُ فِي حَجْرِهِ، ثُمَّ دَعَا بِتَمْرَةٍ فَمَضَغَهَا، ثُمَّ تَفَلَ فِي فِيهِ فَكَانَ أَوَّلَ شَيْءٍ دَخَلَ جَوْفَهُ رِيقُ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- ثُمَّ حَنَّكَهُ بِالتَّمْرَةِ، ثُمَّ دَعَا لَهُ فَبَرَّكَ عَلَيْهِ، وَكَانَ أَوَّلَ مَوْلُودٍ وُلِدَ فِي الإِسْلاَمِ، فَفَرِحُوا بِهِ فَرَحًا شَدِيدًا، لأَنَّهُمْ قِيلَ لَهُمْ إِنَّ الْيَهُودَ قَدْ سَحَرَتْكُمْ فَلاَ يُولَدُ لَكُمْ. [ر: ۳۶۹۷]

د اسماء بنت ابی بکر رضی الله عنهما نه روايت دې چې څه عبدالله بن زبير رضی الله عنه سر په مکه مکرمه کښې حامله شوې اووم. د حمل ورځې پوره کيدونکې وې چې څه مدينې منورې ته روانه شوم څه قبا کښې کوزه شوم، نو هم هغه ځائې کښې ځما دبچې ولادت اوشو. بيا مادا د نبی کريم ﷺ په خدمت کښې پيش کړو او دې ما د نبی کريم ﷺ په غيږه کښې وزکړو. نبی کريم ﷺ کهجوره راؤغوښتله او هغه ئې اوچوپله. بيا ئې دده په خوله کښې کيخودله. نو دټولو نه مخکښې د نبی کريم ﷺ لعاب مبارك دده په خوله کښې داخلې شوې. بيا ئې هغه کهجورو دده په خوله کښې ورکړه، او ددهٔ په حق کښې ئې دعا اوکړه. او په دې باندې ئې ماته مبارکی راکړه. دا د ټولو نه ړومبې هلك وو چې په اسلام کښې پيدا شو. خلق ډير خوشحاله وو. ځکه چې د مسلمانانو متعلق به وئيلې کيدل چې دوئ باندې يهوديانو جادو کړې دې. ددې وجې دده هلك نه پيدا کيږی

دا روايت باب هجرة النبی ﷺ الی المدنية ی تير شوې دې

ابن سعد رحمه الله په طبقات کښې ددې واقعې متعلق يو روايت نقل کړې دې. هغې کښې دی چې: «لما قدم المهاجرون المدينة اقاموا لايولد لهم، فقالوا: سحرتنا يهود حتى كثرت فى ذالك القالة: فكان

۱) مسلم كتاب الفضائل باب رحمة ﷺ الصبيان والعيال: ۱۸۰۷/٤. رقم الحديث: ۲۳۱۵).

اول مولود بعد الهجرة عبد الله بن الزبير فكبر المسلمون تكبيرة واحدة ارتجت المدينة تكبيرا)[1]
چونكه دا خبره مشهوره شوې ده چې يهودو جادو كړې دې، اود مسلمانانو بچى نه پيدا كيږي، ددې و چې كله چې د عبدالله بن زبير رضي الله عنه ولادت اوشونو مسلمانانو نعره اولګوله او مدينه منوره د تكبير آوازونو سره مخ شو.

روايت باب كښې دى چې (وانامتم) يعنى د حمل موده پوره كيدو والا وه او د بچى د ولادت وخت نزدې وو.

(ثم تفل فى فيه : اى بزق صلى الله عليه وسلم فى فمه) يعنى د كهجورې چوپلو نه پس ددې عرق ئې د بچى خوله كښې واچولو، (برك عليه) دده دپاره ئې د بركت دعا اوفرمائيله. (دعا بالبركة.... ثم حنكه بتمرة) يعنى د چوپلې شوې كهجورې اجزاء ئې دده ژبې اوتالو سره اولګوله.

[٥١٥٣] حَدَّثَنَا مَطَرُ بْنُ الْفَضْلِ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَوْنٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضى الله عنه قَالَ كَانَ ابْنٌ لأَبِى طَلْحَةَ يَشْتَكِى، فَخَرَجَ أَبُو طَلْحَةَ، فَقُبِضَ الصَّبِىُّ فَلَمَّا رَجَعَ أَبُو طَلْحَةَ قَالَ مَا فَعَلَ ابْنِى قَالَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ هُوَ أَسْكَنُ مَا كَانَ. فَقَرَّبَتْ إِلَيْهِ الْعَشَاءَ فَتَعَشَّى، ثُمَّ أَصَابَ مِنْهَا، فَلَمَّا فَرَغَ قَالَتْ وَارِ الصَّبِىَّ. فَلَمَّا أَصْبَحَ أَبُو طَلْحَةَ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ « أَعْرَسْتُمُ اللَّيْلَةَ ». قَالَ نَعَمْ. قَالَ « اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمَا ». فَوَلَدَتْ غُلاَمًا قَالَ لِى أَبُو طَلْحَةَ احْفَظْهُ حَتَّى تَأْتِىَ بِهِ النَّبِىَّ صلى الله عليه وسلم فَأَتَى بِهِ النَّبِىَّ صلى الله عليه وسلم وَأَرْسَلَتْ مَعَهُ بِتَمَرَاتٍ، فَأَخَذَهُ النَّبِىُّ صلى الله عليه وسلم فَقَالَ « أَمَعَهُ شَىْءٌ ». قَالُوا نَعَمْ تَمَرَاتٌ. فَأَخَذَهَا النَّبِىُّ صلى الله عليه وسلم فَمَضَغَهَا، ثُمَّ أَخَذَ مِنْ فِيهِ فَجَعَلَهَا فِى فِى الصَّبِىِّ، وَحَنَّكَهُ بِهِ، وَسَمَّاهُ عَبْدَ اللَّهِ.
حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِى عَدِىٍّ عَنِ ابْنِ عَوْنٍ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَنَسٍ وَسَاقَ الْحَدِيثَ. [ر: ١٢٣٩].

انس رضي الله عنه نه روايت دې چې دا ابوطلحه رضي الله عنه يو ځوئې بيمار وو، ابو طلحه رضي الله عنه چرته بهر په سفر كښې وو نو دده بچې وفات شو. كله چې ابوطلحه رضي الله عنه واپس شو نو تپوس ئې اوكړو چې ځما د بچى څه حال دې؟ ام سليم ورته اووئيل چې هغه د مخكښې نه زيات په سكون كښې دې او ده ته ئې دشپې ډوډئى وركړه. (هغوئ اوخوړه) بيا ئې خپلې بى بى سره هم بسترى اوكړه، كله چې فارغ شو نو ښځې ورته اووئيل چې بچې دفن كړه (ځكه چې دهغه انتقال شوې دې) ابو طلحه رضي الله عنه سحر د نبى كريم صلى الله عليه وسلم په خدمت كښې حاضر شو او ټوله قصه ئې ورته بيان كړه. نبى كريم صلى الله عليه وسلم اوفرمائيل چې آيا تا د شپې خپلې بى بى سره هم بسترى كړې ده؟ هغوئ اوفرمائيل چې آو. نو نبى كريم صلى الله عليه وسلم د ښځې خاوند دواړو دپاره د

[1] طبقات ابن سعد وسيراعلام النبلاء:٣٦٥/٢، رقم الترجمة:٥٣).

بركت دعا اوفرمائيله چې (اللهم بارك لهما) نو د ام سليم څوئې پيدا شو. (راوى انس ﷺ فرمائى چې) ماته ابو طلحه ﷺ اووئيل چې نبى كريم ﷺ ته دده اوړو پورې دده حفاظت كوه، نو هغه د نبى كريم ﷺ په خدمت كښې حاضر شو او ام سليم ده سره څه كهجورې هم اوليږلې. نبى كريم ﷺ بچې واخستلو او وې فرمائيل چې آيا څه درسره هم شته دې؟ خلقو اووئيل چې څو كهجورې دى، نبى كريم ﷺ هغه كهجورې واخستې او وې چوپلې او دخولې مباركې نه ويستلې او دبچى خوله كښې واچولې اوده سره تحنيك اوكړو او دده نوم ئې عبدالله كيخودو.

(وارالصبى) بچى لره پټ كړه يعنى دفن ئې كړه. (وار) د باب مفاعله نه امر دې. (وارى....موارة) پټول، (اعرستم،،،،اعراس) نه دې جماع هم بسترى ترې مراد ده.

داحديث پاك امام بخارى ﷺ په دوؤ طريق سره نقل كړې دې. يو طريق كښې دده د شيخ مطربن الفضل دې او دويم كښې محمد بن المثنى دې او دواړو روايتونو الفاظ مختلف دى او د مطر په طريق كښې د ابن عون، انس بن سيرين، نه روايت دې او دلته په دې طريق كښې هم ددې الفاظ دى او محمد بن المثنى طريق كښې د ابن عون بن محمد سيرين الفاظ دى. د هغې الفاظ دلته نشته دې، هغه روايت امام بخارى ﷺ په كتاب اللباس كښې ذكر كړې دې.

٢-باب إماطة الأذى عن الصبى فى العقيقة.

(إماطة) په معنى د ازالة دې يعنى د بچى نه په عقيقه كښې د (اذى) ازاله اوكړې شى. د (اذى) نه مراد څه دى؟ اكثر حضرا فرمائى چې ددې نه ولادت په وخت كښې د بچى سر كښې چې كوم ويښته وى هغه ترې مراد دى. (امامة الاذى) نه حلق راس مراد دې، مطلب دادې چې عقيقه كښې د بچى د سرو ويښته صفا كول پكار دى. ([1])

[٥١٥٤] حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ سَلْمَانَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ مَعَ الْغُلَامِ عَقِيقَةٌ.

وَقَالَ حَجَّاجٌ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ أَخْبَرَنَا أَيُّوبُ وَقَتَادَةُ وَهِشَامٌ وَحَبِيبٌ عَنِ ابْنِ سِيرِينَ عَنْ سَلْمَانَ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم-.

وَقَالَ غَيْرُ وَاحِدٍ عَنْ عَاصِمٍ وَهِشَامٍ عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ سِيرِينَ عَنِ الرَّبَابِ عَنْ سَلْمَانَ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم-. وَرَوَاهُ يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنِ ابْنِ سِيرِينَ عَنْ سَلْمَانَ قَوْلَهُ.

امام بخارى ﷺ روايت نقل كړې دې چې (مع الغلام عقيقة) ددې ئې څلور طرق ذكر كړى دى.

① وړمبې طريق موصول دې، ليكن مرفوع نه دې، سلمان بن عامر صحابى ﷺ دې،

[1]) فتح البارى: ٧٣٧/٩)

صحیح بخاری کښې ددوئ صرف دا یو حدیث پاك دې. (۱)

② دویم طریق امام بخاری رحمه الله (وقال حجاج.....) اووئیلو سره بیان فرمائیلې ده، حجاج بن منهال رحمه الله . حماد بن سلمه رحمه الله نه نقل کوی، حماد څلورو شیوخو نه نقل کوی، ابو قتاده رحمه الله. هشان بن حسان رحمه الله. قتاده رحمه الله او حبیب بن شهید رحمه الله دا طریق مرفوع دې، لیکن موصول نه دې. امام دا د تعلیق په طور ذکر کړې دې، امام طحاوی رحمه الله او بیقهی رحمه الله دا موصولا نقل کړې دې. (۲)

③ ددریم طریق امام بخاری رحمه الله (وقال غیرواحد عن عاصم) نه نقل کړې دې، حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چې د (غیرواحد) مصداق سفیان بن عینیه دې، امام احمد رحمه الله دده د نوم تصریح سره یو حدیث نقل کړې دې. (۳)

دا طریق هم مرفوع دې، لیکن امام بخاری رحمه الله دا تعلیقا نقل کړې دې، دې تعلیق کښې حفصه بنت سیرین د رباب نه نقل کوی، دا رباب بنت صلیع، د سلمان بن عامر وریره ده. (۴)ابن حبان په کتاب الثقات کښې دده ذکر کړې دې.(۵)

حافظ ابن حجر رحمه الله دده متعلق په تقریب التهذیب کښې دده متعلق (مقبولة) الفاظ لیکلی دی.(۶) علامه ذهبی رحمه الله دوی په مجهولاتو په ضمن کښې ذکر کړې دې.
دامام مسلم نه علاوه اصحاب سته ددوی نه روایتونه نقل کړی دی (۷)

④ څلورم طریق امام بخاری رحمه الله د یزید بن ابراهیم رحمه الله ذکر کړې دې، دا هم تعلیق دې امام طحاوی رحمه الله دا موصولا نقل کړې دې.(۸)

ترجمې سره مناسبت: ذکر شوؤ ددې څلورو واړو طرق نه امام بخاری رحمه الله چې کوم الفاظ (مع الغلام عقیقة) نقل کړې دې، د هغې ترجمة الباب سره هیڅ تعلق په نظر نه راځی.

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چې حماد بن زید کوم طرق سره امام بخاری رحمه الله موصولا نقل کړې دې. هغه دلته مختصر دې، امام احمد دا تفصیلا نقل کړې دې. په دې کښې دا الفاظ هم متن حدیث کښې شامل دی (فاهریقوا عنه دما وامیطوا عنه الاذی) (۹)

---

(۱) فتح الباری :۹/۷۳۷، ددوئ وفات د عثمان رضي الله عنه یا د عمر فاروق رضي الله عنه په دور کښې اوشو. اوګورئی الاصابة:۲/۶۲)

(۲) فتح الباری :۹/۷۳۷)

(۳) فتح الباری :۹/۷۳۸)

(۴) تهذیب الکمال:۲۵/۱۷۱)

(۵) (کتاب الثقات:٤/٢٤٤)

(۶) (تقریب التهذیب:۷۳۷ رقم الترجمة:۸۵۸۲)

(۷) (تهذیب الکمال:۳۵/۱۷۱)

(۸) فتح الباری :۹/۷۳۸).

(۹) فتح الباری :۹/۸۳۷)

او دا د امام بخاری رحمه الله عادت دې اکثر مختصر روایت نقل کوی، او ترجمة الباب ثبوت د تفصیلي روایت نه کیږی.

وَقَالَ أَصْبَغُ أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ عَنْ جَرِيرِ بْنِ حَازِمٍ عَنْ أَيُّوبَ السَّخْتِيَانِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ حَدَّثَنَا سَلْمَانُ بْنُ عَامِرٍ الضَّبِّيُّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَقُولُ «مَعَ الْغُلاَمِ عَقِيقَةٌ، فَأَهْرِيقُوا عَنْهُ دَمًا وَأَمِيطُوا عَنْهُ الأَذَى».

دا د ځینو حضراتو په نیز تعلیق دې، ځکه چې امام بخاری رحمه الله (حدثنی) یا (اخبرنی) اونه فرمائیل. او اکثر حضرات فرمائی چې اصبغ چونکه امام بخاری رحمه الله صحیح بخاری کښې ډیر روایتونه نقل کوی، ددې وجې د صورتا اګر چې تعلیق دې لیکن په حقیقت کښې موصول دې.([1])

سلمان بن عامر رضي الله عنه فرمائی چې ما د نبی کریم صلی الله علیه وسلم نه دا ارشاد واوریدو چې هلك لره یو عقیقه یعنی یو چیلۍ ده .لهذا تاسو ددهٔ د طرفنه وینه توې کړئی. او دهغه نه اذی لرې کړئی.

قوله: مَعَ الْغُلاَمِ عَقِيقَةٌ: حسن رضي الله عنه او قتاده رضي الله عنه ددې د مفهوم مخالفت نه استدلال کوی او فرمائی چې د جنیئ به نه کولې شی.

د جمهورو په نیز به د دواړو عقیقې کیږی، جمهورو ددې روایتونو نه استدلال کوی چې په هغې کښې د جینئ د عقیقې حکم ورکړې شوې دې، چې دهغې تفصیل تیر شوې دې.([2])

قوله: فَأَهْرِيقُوا عَنْهُ دَمًا: تاسو د هلك دطرفنه وینه توې کړئی پدې کښې (دم) مبهم دې، د جمهورو په نیز هلك د طرفنه دوه چیلۍ او د جینئ دطرفنه یو چیلۍ ذبح کول مستحب دی.

لکه څنګه چې په روایتونو کښې تیر شوی دی چې (عن الغلام شاتان وعن الجاریة شاة) امام مالك رحمه الله فرمائی چې د دواړو د طرفنه یو چیلۍ بهٔ ذبح کولې شی.

هغوئ د حسن رضي الله عنه او حسین رضي الله عنه د عقیقې په سلسله کښې وارد شوی روایت نه استدلال کوی، (ان النبی صلی الله علیه وسلم عق عن الحسن والحسین کبشا کبشا)

خو دا خبره مخکښې تفصیل سره راغلې ده چې په دې روایتونو کښې اضطراب دې یعنی ځینو کښې (کبشا) او ځینې سو (کبشین) ذکردی. ددې وجې ددې نه غلام دپاره یو کبش باندې استدلال کول درست نه دی او په ډیرو روایتونو کښې د (عن الغلام شاتان) تصریح راغلې ده.

قوله: فَأَهْرِيقُوا عَنْهُ دَمًا: (امیطوا بمعنی ازیلوا) زائل کړئی، لرې کړئی، د (اذی) باره کښې درې اقواله دی.

① مشهور قول دادې چې ددې نه هغه ویښته مراد دی چې د بچی په سر باندې د ولادت په وخت کښې وی.

[1]) فتح الباری: ۹/ ۷۳۷)
[2]) فتح الباری: ۹/ ۷۳۹)

② دویم قول دادې چې ددې نه هغه وینه مراد ده چې د جاهلیت په زمانه کښې به د عقیقې په وخت کښې د بچې په سر اچولې شوه، چې کومه چیلۍ یا څناور به ئې په عقیقه کښې ذبح کولو. د هغې وینه به ئې ددې بچې په سر اچوله.(١)
اسلام ددې ممانعت اوکړو چې داشان د بچې په سر باندې دې وینه توې نه کړې شي، ددې تفصیل مخکښې رازی.

③ یو قول دا هم دې چې (اذی) نه ختنه مراد ده، او مطلب ددې داې چې عقیقې سره دبچې ختنه کوئی.(٢)
دا روایت امام بخاری رحمه الله دلته په رومبی ځل ذکر کړې دې.

[٥١٥٥] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ أَبِي الْأَسْوَدِ حَدَّثَنَا قُرَيْشُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ حَبِيبِ بْنِ الشَّهِيدِ قَالَ أَمَرَنِي ابْنُ سِيرِينَ أَنْ أَسْأَلَ الْحَسَنَ مِمَّنْ سَمِعَ حَدِيثَ الْعَقِيقَةِ فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ مِنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ.

دا عبدالله بن محمد بن ابی الاسود دې، د ابوالاسود نوم حمید دې، د قریش بن انس په بخاری رحمه الله کښې صرف دا یو حدیث دې، ددوئ آخری عمر کښې حافظه کمزورې شوې وه، ددوئ د اختلاط دا دور دکال ٢٠٣ هجرئی نه تر کال ٢٠٦ هجرئی پورې وو.(٣)
حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چې: (فمن سمع منه قبل ذلك فسماعة صحيح)(٤)
او علامه عینی رحمه الله فرمائی چې: (ولعل سماع شيخ البخاري عن قريش كان قبل الاختلاط)(٥)
د قریش شیخ حبیب بن شهید دې، هغه فرمائی چې ابن سیرین ماته حکم اوکړو چې ځه د حسن رضی الله عنه نه تپوس اوکړم چې د عقیقې حدیث د چا نه آوریدلې دې؟ نو ما دهغوئ نه تپوس اوکړو نو هغوئ اوفرمائیل چې سمره بن جندب رضی الله عنه نه.
علامه ابن حزم رحمه الله فرمائی چې (لايصلح للحسن سماع عن سمرة الاحديث العقيقة وحده)(٦)
لیکن امام بخاری رحمه الله په تاریخ کبیر کښې د علی بن المدینی قول نقل کړې دې چې (سماع الحسن من سمرة صحيح) یعنی صرف عقیقې والا حدیث نه بلکه نور روایاتو کښې هم د حسن سماع د سمره بن جندب نه صحیح او ثابت ده.(٧)
امام بخاری رحمه الله دلته د حسن بصری رحمه الله والا ذکر شوې حدیث د عقیقې ذکر نه کړو، حافظ

١) عمدة القاري:٢١/٨٧)
٢) عمدة القاري:٢١/٨٧)
٣) فتح الباري :٩/٧٤٠)
٤) عمدة القاري:٢١/٨٧)
٥) عمدة القاري:٢١/٨٧)
٦) عمدة القاري:٢١/٨٧)
٧) عمدة القاري:٢١/٨٨)

ابن حجر رحمه الله فرمائی چې (وکانه اکتفی من ایراده بشهرته، فتح الباری :۹/ ۷٤۱)
امام ترمذی رحمه الله هغه روایت نقل کړې دې چې په هغې کښې دی (الغلام مرتهن بعقیقة تذبح عنه یوم السابع ویحلق راسه ویسمی) امام ترمذی رحمه الله دې نه پس فرمائی چې (هذا حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند اهل العلم یستحبون ان تذبح من الغلام العقیقة یوم السابع فان لم یتهیا یوم السابع فیوم الرابع عشر، فان لم تیهاعق عنه یوم احدی وعشرین) (۱)

قوله: مرتهن بعقیقة: (مرتهن) د تاء په فتحه سره، په معنی د رهن ده، یعنی نو مولود د خپلې عقیقې په وجه ګرو او مرهون وی، عقیقه دده دپاره لازمی ده ددې څلور مطلبونه دی.
① امام احمد بن حنبل رحمه الله فرمائی چې دا د شفاعت متعلق دی، مطلب دادې که د بچی د طرفنه عقیقه اونه کړې شوه، او هغه مړ شو نو هغه به د مور پلار په حق کښې سفارش نه کوي، ددهٔ د سفارش به قبول نه وی، علامه خطابی رحمه الله دا معنی د ټولو نه ښه ګرزولې ده.(۲)

② دویمه معنی داده چې (مرهون باذن شعره) یعنی د ویښتو (اذی)دې سره پاتې شی او تر دې پورې چې دعقیقی وخت پورې دده ویښته صفا کولې شی.(۳)
③ علامه ابن اثیر رحمه الله فرمائی چې ددې جملې نه د عقیقی لزوم او واجب خودل مقصود دی، ددې وجې څه څیز چې کله مرهون وی نو هغه د مرتهن په قبضه کښې وی او رهن کیخودلو دپاره دقرض ادا کولو نه بغیر ددې نه انتفاع ممکن نه وی، انتفاع دپاره دقرض ادا کول ضروری دی نو چې څنګه د قرض ادا کول لازم دی، دا شان هم لازم ده.

④ علامه ابن القیم رحمه الله په (تحفة الودود فی احکام المولود) کښې فرمائی چې د غلام په خپله عقیقه کښې د مرهون کیدو مطلب دادې چې کله یو بچې پیدا کیږی نو یو شیطان ده پسې لګی. حدیث پاك کښې رازی چې : (مامن مولود الا ویسه الشیطان) ددې وجې د پیدائش نه پس بچې ژاړی نو کله پورې چې د بچی عقیقه اونه کړې شی نو هغه دشیطان د تسلط نه نه آزادیږی، عقیقه کولو نه پس هغه د شیطانی تسلط د آثارو نه آزاد او محفوظ شی.

قوله: یذبح عنه یوم السابع: په اوومه ورځ به دده دطرفنه ذبح کولې شی. (یذبح) مجهول دې، پلار به یې ذبح کوی، ګنی چې د چا په ذمه د بچی نفقه ده هغه به ذبح کوی.(۴) ددې جملې نه استدلال کوی او امام مالك رحمه الله فرمائی چې عقیقه اوومې ورځې سره موقت او خاص ده اوومې ورځې نه مخکښې که څوك کوی نو دا به قبول نه وی اود اوومې ورځې نه پس به فوت شی.(۵)

---

(۱) (سنن الترمذی کتاب الاضاحی باب من العقیقة: ٤/۱۰۱، رقم الحدیث:۱۵۲۲)
(۲) عمدة القاری:۲۱/۷۷)
(۳) عمدة القاری:۲۱/۷۷)
(٤) فتح الباری :۹/ ۷٤۳)
(۵) فتح الباری :۹/۷٤۲)

امام شافعي رحمه الله فرمائي چې اوومه ورځ اختيار دپاره ده. تعيين وتحديد دپاره نه ده. لهذا ددې نه مخكښې هم كيدې شي. اګر چې مختار اوومه ورځ ده. (١)
كه سابع اول كښې فوت شي نو سابع ثاني يعنې څوارلسم تاريخ دې اوكړې شي كه په سابع ثاني هم اونه كړې شي نو سابع ثالث يعنې په يويشتمه ورځ دې اوكړې شي. (٢)
د بچي د ولادت ورځ به دې اوؤ ورځو كښې نشي شميرلې، امام مالك رحمه الله تصريح كړې ده چې دولادت ورځې نه پس والا ورځ به رومبئ شميرلې شي، خو كه بچې د طلوع نه مخكښې پيدا شوې وي يعنې د شپې پيدا شوې وي نو دې به راتلونكې ورځ شميرلې شي. (٣)
سابع اول (اوومه ورځ)، سابع ثاني، يعنې څوارلسمه ورځ، او سابع ثالث يعنې يويشتمه ورځ. په دې دريو واړو كښې عقيقه كول مختار دي. دې نه پس اسابيع كښې هم بالغ كيدو نه مخكښې مخكښې كولې شي، البته بالغ كيدونه پس بيا د عقيقې حكم ساقط شي، بل څوك دده د طرفنه عقيقه نشي كولې، كه څوك د خپل طرفنه عقيقه كول غواړي نو ددې ګنجائش شته دې (٤) ځكه چې نبي كريم ﷺ نه مروي دي چې نبي كريم ﷺ د نبوت نه پس پخپله پخپله عقيقه كړې وه ،دا روايت ضعيف دې خو ددې نه ځينې عالمان دبالغ كيدو نه پس پخپله خپله عقيقه كولو جواز باندې استدلال كوي. (٥)

محمد بن سيرين فرمائي چې (لواعلم انى لم يعق عنى لعققت عن نفسى) (٦)

او د حسن بصرى رحمه الله قول دې چې (اذالم يعق عنك فعق عن نفسك وان كنت رجلا) (٧)

قوله: ويسمى: قتاده رحمه الله اكثر شاګردانو داهم (ويسمى) نقل كړې دې، ددې دوه معنى مشهورې دي.
① يو خو دا چې د عقيقې په وخت دې د بچي نوم كيخودلې شي. ددې تفصيل تير شوې دې. ② بل دا چې د ذبح كولو په وخت كښې دې تسميه اووئيلې شي. (٨) نو ابن ابى شيبه د قتاده رحمه الله نه نقل كړې دي چې په هغې كښې دي چې (ويسمى العقيقة كما يسمى على الاضحية بسم الله والله اكبر ثم يذبح) (٩)

---

(١) فتح البارى :٩/٧٤٢)
(٢) فتح البارى :٩/ ٧٤٢)
(٣) اعلاء السنن، كتاب الذبائح:١٧/١٢١).
(٤) شرح التهذيب:٨/٤٣٢).
(٥) فتح البارى :٩/٧٤٢)
(٦) فتح البارى :٩/٧٢).
(٧) اعلاء السنن، كتاب الذبائح:١٧/١٢١).
(٨) فتح البارى :٩/٧٤١)
(٩) مصنف ابن ابى شيبة : فتح البارى :٩/، عمدة القارى:٢١/٧٤١)

لیکن په دې دوه معنو کښې اوله معنی زیاته مشهوره ده، البته د قتاده اصحابو کښې همام دا لفظ (یدمی) نقل کړې دې.

امام ابوداؤد رحمه الله فرمائی چې همام ته وهم شوې دې، اصل لفظ (یسمی) دې لکه څنګه چې د قتاده رحمه الله اکثرو اصحابو نه نقل کړې شوی دی. [1]

لیکن د ابوداؤد د خبرې نه شبه کیږی چې همام نه کله د (یدمی) د تشریح متعلق تپوس اوشو او هغوئ اوفرمائیل چې د ځناورو د ذبح کولو په وخت کښې ددې د رګونو نه وتلې وینې ته دې مالوچ کیخودې شی او په وینه د ګنده کیدو نه پس دې دا د ډبچی په سر کیخودې شی، چې ددې نه وینه دده په مخ راشی، دې عمل ته تدمیه وائی. [2] او جاهلیت په زمانه کښې خلقو به د عقیقې په وخت کښې دا عمل کولو.

علامه ابن حزم هم (المحلی) کښې دامام ابو داؤد رحمه الله اعتراض رد کړې دې او وئیلی ئې دی چې (یدمی) وهم نه بلکه صحیح دې.

ابن حزم د ابن عمر رضی الله عنه، عطاء رحمه الله، حسن بصری رحمه الله او قتاده رحمه الله د تدمیه ددې عمل استحباب نقل کړې دې. [3]

لیکن ابن ابی شیبه د حسن بصری رحمه الله او قتاده رحمه الله د کراهت قول نقل کړې دې. [4]

جمهور فرمائی چې د اسلام په شروع کښې د (تدمیه) دا عمل مشروع وو، بیا منسوخ شوې دې، ددې عمل په نسخ باندې څو احادیث دلالت کوی.

① ابن حبان رحمه الله د عائشه صدیقه رضی الله عنها نه روایت نقل کړې دې چې (کانوا فی الجاهلیة اذا عقوا عن الصبی خضبوا قطنة بدم العقیقة، فاذا حلقوا راس الصبی وضعوها علی راسه فقال النبی ﷺ اجعلوا مکان الدم خلوقا) [5]

او د ابو الشیخ روایت کښې ددې اضافه هم ده چې: (ونهی ان یمس راس المولود بدم) [6]

② ابن ماجه د یزید بن عبدالله روایت نقل کړې دې چې (ان النبی ﷺ قال: یعق عن الغلام ولا یمس راسه بدم) [7]

دا روایت مرسل دې ځکه چې یزید بن عبدالله تابعی دې، صحابی نه دې. [8]

---

[1] سنن ابی داؤد کتاب العقیقة کتاب الاضاحی :باب :رقم الحدیث :۲۵۳۸).
[2] فتح الباری :۹/ ۷٤۱)
[3] فتح الباری :۷٤۱/۹، المحلی لابن حزم کتاب العقیقة:۲۳۶/۶)
[4] مصنف ابن ابی شیبة: فتح الباری :۹/ ۷٤۲)
[5] الاحسان بترتیب صحیح ابن حبان کتاب الاطعمة باب العقیقة :۳۵۵/۸، رقم الحدیث۵۲٤۸)
[6] فتح الباری :۹/ ۷٤۱)
[7] سنن ابن ماجه کتاب الذبائح باب العقیقة: رقم الحدیث : ۳۲۶۶).
[8] فتح الباری :۷٤۱/۹)

③ امام ابوداؤد رحمه الله او حاكم هم د عائشه صديقه رضي الله عنها په شان يو حديث د عبدالله بن يزيد نه نقل كړي دي. ددې په آخر كښې دی چې «فلما جاء الله بالاسلام كنا نذبح شاة ونحلق راسه ونلطخه بزعفران» (۱)

د ا روايت اګر چې مرفوع نه دې ليكن د عائشه صديقه رضي الله عنها حديث دپاره شاهد دې. (۲)

ددې احاديثو په وجه جمهور تدميه لره مكروه ګرزوی، نو علامه ظفر احمد عثمانی صاحب ليكى چې : «فالحق ان ذالك كان فى اول الاسلام ثم نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عنه كما فى حديث يزيد بن عبدالله المزنى وبريدة الاسلمى» (۳)

فائده: عقيقه كښې چيلې يا چيلئ ذبح كول سنت دی، او بهتر دادی چې ددې چيلئ هډوكى دې مات نه كړې شی، ددې غوښه دې پخپله هم ا وخوری او صدقه دې اوكړی، او اقرباء او احباب ته دې هم وركړې شی.د عائشه صديقه رحمه الله په يو حديث كښې ددې تصريح شويده. چې كوم امام احمد رحمه الله نقل كړي دي. (۴)

د چيلئ نه علاوه غوا ، اوبښ وغيره سره عقيقې خو كيږی ليكن هغه افضل نه ده.افضل شاة دې اوګډ وغيره هم د شاة په حكم كښې رازی.

شاه ولی الله رحمه الله په حجة الله البالغة كښې د عقيقې د مشروعيت ډير مصلحتونه او فوائد بيان كړی دی.

① يو فائده داده چې سره د بچی نسبت په معاشره كښې ښه متعارف شی چې دا دفلانی سړی بچې دې.

② دې سره د سخاوت جذبه بيداره شی، دمال محبت، بخل، او د كنجوسئ مذموم صفت باندې يو ګوزار لږی.

③ دا د خوشحالئ موقع وی، عقيقه كښې ددې خوشحالئ په موقع باندې دشكر ادا كولو موقع ملاؤ شی.

④ عقيقه د بچی دپاره د خيرښيګړې او بركت باندې مشتمل ددعا سبب جوړيږی، ځكه چې دعقيقې غوښه مساكينو او فقراء باندې خورولې شی، دهغوئ د زړونو نه دعا اوزی چې دا دبچی دپاره دبركت او ښيګړې ذريعه جوړيږی. (۵)

---

(۱) (سنن ابی داؤد كتاب الاضاحی باب العقيقة رقم الحديث:۲۸٤۳، والمستدرک للحاكم، كتاب الذبائح والعقيقة:۲۳۸/٤)

(۲) فتح البارى :۹/ ۷٤۱)

(۳) اعلاء السنن : ۱۲۱/۱۷).

(٤) المستدر الحاكم للامام الحاكم: ۲۳۸/٤ واقر الذهبی).

(۵) حجة الله البالغة: ۲/۱۲٤).

۳- باب الْفَرَعِ

[۵۱۵۶] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ أَخْبَرَنَا الزُّهْرِيُّ عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضي الله عنه - عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «لَا فَرَعَ وَلَا عَتِيرَةَ». وَالْفَرَعُ أَوَّلُ النِّتَاجِ، كَانُوا يَذْبَحُونَهُ لِطَوَاغِيتِهِمْ، وَالْعَتِيرَةُ فِي رَجَبٍ. [۵۱۵۷]

۴- باب الْعَتِيرَةِ

[۵۱۵۷] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ الزُّهْرِيُّ حَدَّثَنَا عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «لَا فَرَعَ وَلَا عَتِيرَةَ». قَالَ وَالْفَرَعُ أَوَّلُ نِتَاجٍ كَانَ يُنْتَجُ لَهُمْ، كَانُوا يَذْبَحُونَهُ لِطَوَاغِيتِهِمْ، وَالْعَتِيرَةُ فِي رَجَبٍ. [ر: ۵۱۵۶]

(فرع) د اوښې د هغه ړومبی بچی نوم دې چې په زمانه جاهلیت کښې به د بتانو په نوم باندې ذبح کولې شی. [۱]

او (عتیرة) هغه ذبیحه ته وائی چې په زمانه د جاهلیت کښې به د رجب په میاشت کښې په ړومبئ عشره کښې خلقو کوله، دې ته به ئې (رجبیة) وئیله. [۲]

په احادیث باب کښې نبی کریم ﷺ د فرع او عتیرة نفی فرمائیلې ده.

د غیر الله په نوم باندې ذبح کول، بالاتفاق حرام دی، البته عتیره او فرع د الله جل جلاله په نوم باندې کولې شی او یا نه. پدې باندې اختلاف دې.

امام شافعی رحمه الله نه استحباب منقول دې. ابن سیرین به په رجب کښې عتیره ذبح کوله، امام طحاوی رحمه الله په (مشکل الآثار) کښې د عمر فاروق رضی الله عنه نه هم د عتیره نقل کړې دې. [۳]

په څو احادیثو کښې د فرع او عتیره جواز معلومیږی، په هغې کښې څو دادی.

① امام نسائی رحمه الله د حارث بن عمرو رضی الله عنه نه روایت نقل کړېدې چې یو سړی د عتیره او فرع متعلق تپوس اوکړو، نو نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چې (من شاء عتر، ومن شاء لم یعتر ومن شاء فرع ومن شاء لم یفرع). [۴]

---

[۱]) عمدة القاری: ۸۸/۲۱)
[۲]) عمدة القاری: ۸۹/۲۱)
[۳]) عمدة القاری: ۲۱/ ۸۹)
[۴]) (سنن النسائی کتاب الفرع والعتیرة باب لافرع ولا عتیرة (رقم الحدیث: ۴۵۵۲: ۷۹/۳)

② امام نسائی رحمه الله نه یو روایت نقل کړېدې فرمائی چې د ابوذربن لقیط بن عامر رضی الله عنه: نبی کریم صلی الله علیه وسلم نه تپوس او کړو چې «یارسول الله انا کنا نذبح الذبائح فی الجاهلیة فی رجب فنأکل ونطعم من جاءنا فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا باس به» [1]

③ طبرانی په معجم اوسط کښې د ابن عمر رضی الله عنه روایت نقل کړې دې، فرمائی چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم نه د عتیره متعلق تپوس اوشو نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل چې «هی حق» [2]

④ معجم اوسط کښې یزید بن عبدالله مزنی رضی الله عنه نه روایت دې چې «ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال فی الابل فرع وفی الغنم فرع» [3]

⑤ امام ترمذی رحمه الله د محنف بن سلیم روایت نقل کړې دې چې هغوئ نبی کریم صلی الله علیه وسلم په عرفات کښې اوکتلو چې فرمائیل ئې: «یاایها الناس علی کل اهل البیت فی کل عام اضحیة وعتیرة» [4]

⑥ امام ابو داؤد رحمه الله د نبیشه روایت نقل کړې دې چې یو سړی آواز اوکړو او وې فرمایل چې: «یارسول الله صلی الله علیه وسلم! انا کنا نعتر عتیرة فی الجاهلیة فی رجب فما تامرنا؟ قال صلی الله علیه وسلم: اذبحوا لله فی ای شهر کان قال: انا کنا نفرع فرعا فی الجاهلیة فما تامرنا؟ فقال فی کل سائمة فرع قال: ابوقلابة، السائمة مائة» [5]

دا ټول احادیث د فرع او عتیره په اباحت باندې دلالت کوی، او امام شافعی رحمه الله دپاره مستدل دې. لیکن جمهور فرع او عتیره لره مکروه ګڼړی، قاضی عیاض رحمه الله او علامه حازمی رحمه الله فرمائی چې د نهی احادیث، د اباحت دپاره ناسخ دې. [6]

او ابن المنذر فرمائی چې: «ومعلوم ان النهی لا یکون الا عن شئ قد کان یفعل ولا نعلم ان احدا من اهل العلم یقول ان النبی صلی الله علیه وسلم کان نهاهم عنهما عن الفرع والعتیرة ثم اذن فیهما» [7]

---

[1] (سنن النسائی کتاب الفرع والعتیرة باب تفسیر الفرع (رقم الحدیث:٤٥٥٧، ٣/٨١)
[2] عمدة القاری:٢١/٨٩، فتح الباری :٩/٧٤١ فتح الباری :٩/٧٤٦)
[3] عمدة القاری:٢١/٨٩، فتح الباری :٩/٧٤١ فتح الباری :٩/٧٤٦)
[4] سنن الترمذی کتاب الاضاحی، رقم الحدیث:١٥١٨،٤/٩٩، فتح الباری :٩/٧٤٦ عمدة القاری:٢١/٨٩)
[5] سنن ابی کتاب الاضاحی باب فی العتیرة: رقم الحدیث : ٢٨٣٠ : ٣/١٠٤).
[6] عمدة القاری:٢١/ ٨٩)
[7] عمدة القاری:٢١/ ٨٩)

۷۵ - كتاب الذبائح والصيد

(الاحاديث ۵۱۵۸ ___ ۵۲۲۴)

په كتاب الذبائح والصيد كښې اته څلويښت ابواب او درې نوی احاديث دی. په دې كښې يويشت احاديث معلق او باقی موصول دی. ۷۹ احاديث مكرر دی او څوارلس په رومبی ځل په دې كښې تخريج كړې شوی دی. نهه احاديث متفق عليه دی، كتاب الذبائح كښې د صحابه كرامو رضی الله عنهم او تابعينو وغيره څلور څلويښت آثار دی ـ

۷۵=كتاب الذبائح والصيد

قوله :ذبائح: ذبائح د (ذبيحة) جمع ده. (ذبيحه) د (مذبوحه) په معنی كښې ده. هغه څناورله ذبح كړې شی. [1]

قوله :صيد: صيد د باب ضرب مصدر دې. او اسم مفعول مصيد په معنی كښې دې. هغه څناوركوم ته چې وائی چې دهغې ښكار اوكړې شی. [2]

۱-باب التَّسْمِيَةِ عَلَى الصَّيْدِ.

وَقَوْلِهِ تَعَالَى (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ) إِلَى قَوْلِهِ (عَذَابٌ أَلِيمٌ). وَقَوْلِهِ جَلَّ ذِكْرُهُ (أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الأَنْعَامِ إِلاَّ مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ) إِلَى قَوْلِهِ (فَلاَ تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ) وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ الْعُقُودُ الْعُهُودُ، مَا أُحِلَّ وَحُرِّمَ (إِلاَّ مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ) الْخِنْزِيرُ. (يَجْرِمَنَّكُمْ) يَحْمِلَنَّكُمْ (شَنَآنُ) عَدَاوَةُ (الْمُنْخَنِقَةُ) تُخْنَقُ فَتَمُوتُ (الْمَوْقُوذَةُ) تُضْرَبُ بِالْخَشَبِ يُوقِذُهَا فَتَمُوتُ (وَالْمُتَرَدِّيَةُ) تَتَرَدَّى مِنَ الْجَبَلِ (وَالنَّطِيحَةُ) تُنْطَحُ الشَّاةُ، فَمَا أَدْرَكْتَهُ يَتَحَرَّكُ بِذَنَبِهِ أَوْ بِعَيْنِهِ فَاذْبَحْ وَكُلْ.

دې باب كښې امام بخاری رحمه الله په ښكار باندې تسميه يعنی د بسم الله وئيلو وجوب بيان كړېدې. څينو نسخو كښې دلته باب نشته دې. په شروع كښې قرآنی آيتونه امام بخاری رحمه الله د معمول مطابق ذكر كړی دی. په شروع كښې درې آيتونه د سورة مائده دی. رومبی آيت مبارك دې چې: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ ۚ فَمَنِ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝ [3]

---

[1] عمدة القاری:(۲۱/ ۹۰)

[2] ارشاد الساری:(۱۲/ ۲۲۸).

[3] (ليبلوكم) ليختبرن التزامكم لامر الله ونهيه (بشئ من الصيد بارسال بعض الحيوانات البرية التی يحل صيدها واكلها (تناله رماحكم وايديكم) والمعنی يبعثه عليكم بحيث ...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه...

(ترجمه) اې دایمان خاوندانو! الله ﷻ تاسو باندې امتحان کوی دهغې لږ ډیر ښکار په باره کښې کوم ته چه ستاسو لاسونه اونیزې وررسی ادا د دې دپاره چه الله ته په علم ظاهری سره هغه څوک معلوم شی ! چه دهغه نه په غیب هم ویریږی! نو څوک چې ددې حکم نه پس زیاتې اوکړی نو هغه دپاره دردناکه سزا مقرر ده

مطلب دا دې چې داحرام په حالت کښې ښکار کول ممنوع دی، محرم سره خواوشا کښې ځناور ګرزی راګرزی، نو دده د لاس یا دده د نیزې سره به ښکار کیږی، اوس دا امتحان او آزمیښت به رازی چې څوك په دې آزمیښت کښې کامیاب شو، نو هغه کامیاب پاتې شو. لیکن چې چا د شریعت د حکم خلاف ورزی اوکړه، دهغه دپاره په آخرت کښې دردناك عذاب دې.

دویم آیت مبارك دې چې:

أُحِلَّتْ لَكُم بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنتُمْ حُرُمٌ ۗ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ۝

(ترجمه): تاسو دپاره د څاروؤ ټول قسمونه حلال دی مګر دکومو بیان چې به وړاندې تاسو ته اوشی خوځان دپاره ښکار حلال مه ګڼړئ چې تاسو د احرام حالت کښې یئ بیشکه الله ﷻ چې څه غواړی هغه حکم کوی

دریم آیت مبارك دې چې: حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَن تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ۚ ذَٰلِكُمْ فِسْقٌ ۗ الْيَوْمَ

...بقیه ازحاشیه گذشته] بصبح فی متناول ایدیکم ولا یکلفلکم کبیر مشقة للحصول علیه، بل یستطیع احدکم ان یمسکه بیده او یخرجه برمحة والرمع فی یده.(الایة) وتتمها : لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ ۚ فَمَنِ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝ لیتمیو من یراقب فی السر والعلن ومن تنهار عزیمته امام عرض الدنیا وشهوة النفس و یتجاوز حدود الله تعالی : فیقع فی سخطه والیم عقبه. (بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ) هی الابل والبقرة والغنم وما یشابهها من الحیوانات الوحشیة (إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ) الا ما سنذکر تخریمة وتتمه الایة: (غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنتُمْ حُرُمٌ ۗ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ۝) ای احللنا الانعام فی حال امتناعکم من صید الحیوان السیری وانتم محرمون. فلا یجوز للمحرم ان یقتل صیدا فی حال احرامه مطلقا (المیتة) هی کل حیوان ذهبت حیاته بدون ذبح شرعی (الی قوله) وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَن تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ۚ ذَٰلِكُمْ فِسْقٌ ۗ الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ ۚ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا ۚ فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِّإِثْمٍ ۙ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝

(اهل لغیر الله) ذکر عند ذبحه اسم غیر اله تعالی : من الاهلال وهو رفع الصوت. (وما اکل السبع) ما اکل منه حیوان مفترس له ناب یعدو به علی النسا او الدابات (الا ما ذکیتم) الا ما ادرکتموه مما سبق ذکره وفیه حیاة مستقرة فذبحتموه ذبحا شرعیا (النصب) حجارة منصوبة حول الکعبة یذبحون علیها تعظیما لها و تقربا لاصنامهم و قیل هی الاصنام والمراد ما ذبح من اجلها (تستقسموا) تطلبوا معرفة ما قسم لکم. (بالازلام) جمع زلم، وهی قطع خشبیة کتب علی بعضها افعل، و بعضها لا تفعل و بعضها مهمل. یضبرون بها اذا ارادو القیام بعمل ما (فسق) خروج عن طآعتة الله عز وجل (یئس.....) یئسوا من الطعن به او یرجعوکم الدین (تخشوهم) تخافون (اکلمت....) بیان ما تحتاجون الیه من الاحکام (و اتممت....) باکمال الدین والشریعة (مخمصة) مجاعة (متجانف لاثم) مائل الی المخالفة و فعل ما هو محرم، (یقذها) یشخنها ضربابعضا او بحجر (نزدی) تسقط من علو.

يَئِسَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ دِيْنِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ﴾

(ترجمه): په تاسو باندې حرام کړې شوې ده مرداره اووينه او دخنزيرغوښه اوهغه چې د الله ﷻ نه سوا دبل چا په نوم حلال شوې وی ۱ او چې مرئ ئي خفه شوې وی ۱ او چې دګزار نه مړ شی او چې راوغورزيږی|او چې بل ځناورئې په ښکراووهی اومړشی|او چې يودرنده ترې نه خوراک کړې وی|بغيردهغې نه چې تاسوژوندې موندې وی| اوحلال کړې مو وی | اوهغه چې د بتانو په نوم ذبح شوې وی| او دا چه دجوارئ په غشو تقسيم کوئ | داټول دګناه کارونه دی | نن ورځې کافران ستاسوددين (تباه کولو)نه پوره پوره مايوس شوی دی| نودهغوئ نه مه ويريږئ

مذکوره د دريو واړوآيتونو مناسبت د کتاب او باب نه واضح دې.

قوله: وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ الْعُقُودُ الْعُهُودُ: ابن عباس رضي الله عنهما فرمائی چې آيت کريمه ﴿يَآيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَوْفُوْا بِالْعُقُوْدِ﴾ کښې عقود نه هغه عهد مراد دی چې د حلال او د حرام متعلق کړې شوی دی او ﴿اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ﴾ نه خنزير وغيره مراد دی، چې دهغې ذکر په بل آيت مبارک کښې راغلې دې.

قوله: يَجْرِمَنَّكُمْ يَحْمِلَنَّكُمْ شَنَآنُ عَدَاوَةٌ: آيت مبارك کښې دی چې ﴿وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾ دې کښې ﴿يَجْرِمَنَّكُمْ﴾ د (يحملنكم) په معنى کښې دی او ﴿شَنَاٰنُ﴾ د عداوت په معنى دی، يعنى ديو عدوات دې تاسو لره د مسجد حرام نه منع باندې آماده نه کړی.

قوله: الْمُنْخَنِقَةُ: (منخنقة) نه هغه ځناور مراد دې چې دهغې مرئ خپه کولې شی او هغه مړشی. (موقوذة) نه هغه مراد دې چې هغه په کوتك اووهلې شی او هغه مړ شی. نو عرب وائی چې (يوقذها فتموت) او (مترديه) هغه دې چې دغر نه راپريوزی او مړ شی. (نطيحة) هغه دې چې هغه چيلئ پخپلو ښکرو سره اووهی.

کدتاسو دا اووينئ چې لکئ خوزوی او يا سترګې رپوی، (چې د ژوند هغه رګ په ده کښې موجود دې)، نو دادې دبح کړې شی او اوده خوړلې شی.

[۵۱۵۸] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا زَكَرِيَّاءُ عَنْ عَامِرٍ عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ - رضى الله عنه - قَالَ سَأَلْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - عَنْ صَيْدِ الْمِعْرَاضِ قَالَ « مَا أَصَابَ بِحَدِّهِ فَكُلْهُ، وَمَا أَصَابَ بِعَرْضِهِ فَهْوَ وَقِيذٌ ». وَسَأَلْتُهُ عَنْ صَيْدِ الْكَلْبِ فَقَالَ « مَا أَمْسَكَ عَلَيْكَ فَكُلْ، فَإِنَّ أَخْذَ الْكَلْبِ ذَكَاةٌ، وَإِنْ وَجَدْتَ مَعَ كَلْبِكَ أَوْ كِلاَبِكَ كَلْبًا غَيْرَهُ فَخَشِيتَ أَنْ يَكُونَ أَخَذَهُ مَعَهُ، وَقَدْ قَتَلَهُ، فَلاَ تَأْكُلْ، فَإِنَّمَا ذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ عَلَى كَلْبِكَ وَلَمْ تَذْكُرْهُ عَلَى غَيْرِهِ».[ر: ۱۷۳]

عدى بن حاتم نه روايت دې چې ما د نبى کريم ﷺ نه د معراض دښکار باره کښې تپوس اوکړو، نو نبى کريم ﷺ اوفرمائيل چې که ددې په تيره طرف سره زخمى شی نو دادې

اوخوري او كه ددې په پلنوالى سره زخمي شي نو دا د «موقوذة» په حكم كښې دې. اوما د نبي كريم نه د سپي د ښكار متعلق تپوس اوكړو نو نبي كريم ﷺ اوفرمائيل چې هغه ښكار ستا دپاره راؤنيسى «او پخپله دانه خورى» نو ته هغه خوړلې شې. ځكه چې د سپې ښكار دې لره ذبح كول دى او كه تاسو خپلو سپو سره بل سپې اووينئ او تاسو ته انديښنه وى چې ده هم ده سره ښكار نيولې دې نو تاسو دې لره مه خورئ، ځكه چې تاسو پخپل سپى باندې بسم الله وئيلې ده، په نورو سپو مو نه ده وئيلې.

قوله: مِعْرَاضِ: «مِعْرَاض» بروزن محراب د يو غشى نوم دې، چې ددې تشريح او تفسير كښې داهل لغت مختلف اقوال دى.

① امام خليل نحوى رحمه الله او د اهل لغت يو جماعت فرمائى چې «سهم لا ريش له ولا نصل» يعنى داسې غشئ چې دهغې نه وزرې وى اونه پيكان بې وزورو غشئ.

② ابن دريد او ابن سيده فرمائى چې «سهم طويل له اربع قذذ رقاق فاذا رمى به اعترض» اورد غشئ چې دهغې څلور باريكې وزرې وى چې كله دا اوويشتلې شى نو هغه وزرې پرانيستئ كيږى. ③ علامه خطابى فرمائى چې «المعراض نصل عريض له ثقل ورزانة» يعنى پلن او دروند غشئ وى. ④ ځينې وئيلى دى چې دا يو لرګې وى، چې ددې دواړو طرفونه باريك وى او ددې مينځ غټ وى.

⑤ ځينو وئيلى دى چې دايو دروند لرګې وى، چې ددې يو سر نوكې دار وى، امام طحاوى رحمه الله هم دا قول قوى ګنړلې دې. (١)

ددې دا حكم دې كه ښكار ددې په اړخ باندې لګيدلې وى نو هغه ښكار جائز دې، ليكن كه دا غشې دښكار په پلنوالى باندې لګيدلې وى نو ددې خوراك ددې تصريح ده چې «وما اصاب بعرضه فهو وقيذ» وقيذ په معنى د موقوذ دې.

د سپى د ښكار د جواز شرطونه: «وَسَأَلْتُهُ عَنْ صَيْدِ الْكَلْبِ فَقَالَ «مَا أَمْسَكَ عَلَيْكَ فَكُلْ» د كلب اطلاق په سپى باندې هم كيږى او په نورو درندو باندې هم، لغتا ددې اطلاق كيږى.

كلب او نور درندګان كه ښكار اوكړى نو هغه ښكار خوړل دريو شرطونو سره.

① ړومبې شرط دادې چې هغه معلم او تربيت يافته وى.

② دويم شرط دادې چې ښكار پسې ليږلې وخت كښې تسميه وئيلې شوې وى.

③ دريم شرط دادې چې ددې ښكار نه سپى خوراك نه وې كړې.

كلب معلم به كله وى؟: د ښكار د جواز دپاره كلب معلم او پوهول ضرورى دى، البته هغه ته به معلم كله وئيلې شي په دې كښې اختلاف دې.

امام احمد بن حنبل رحمه الله او حضرات صاحبينو په نيز د كلب معلم كيدو علامت دادې چې

---

(١) فتح البارى: ٧٣٩/٩ عمدة القارى: ٩٢/٢١)

دي دري ځل دښكار دپاره پريښودلې شي، او دري واره ځل هغه اونيسي او مالك ته ئې راوړي او پخپله دې ددې نه نه خوري، داسې سپې ته به كلب معلم وئيلې شي. د امام ابوحنيفه رحمه الله يو روايت هم ددې مطابق دې البته په دې روايت كښې په دريم ځل خوركا امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز جائز دى او د صاحبينو په نيز جائز نه دى.

دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيز په دې كښې داشان څه تحديد نشته دې، دا مبتلى بهٔ رائې باندې موقوف ده، كله چې د صائد ظن غالب وى چې سپى معلم جوړ شوې دې، نو دده دظن غالب مطابق به فيصله كولې شى.

شوافع پدې كښې دعرف اعتبار كوى هغوئ وائى چې عرف سره چې كوم كلب معلم ګڼړلې كيږى، شرعًا به هغه ته معلوم وائى اوددې ښكار خوړل به درست وى.[1]

امام مالك رحمه الله تعليم كلب كښې د ترك اكل اعتبار نه كوى، هغه وائى چې سپې رابللو سره رانشى او تښتول سره اوتښتى. هم دا دده دمعلم كيدو دپاره كافى دى، هغه د ابو ثعلبه خشنى رضي الله عنه روايت نه استدلال كوى لكه څنګه چې امام ابو داؤد نقل كړى دى چې نبى كريم ﷺ فرمائيلى دى چې: «اذا ارسلت كلبك وذكرت اسم الله عليه فكل وان اكل»[2]

د جمهورو د طرفنه ددې حديث پاك جواب دادې چې په دې حديث كښې «وان اكل» اضافه د داؤد بن عمر تفرد دې اوداؤد آئمه جرح وتعديل ضعيف ګڼړلې دې.[3]

داشان دا ضافه د عدى بن حاتم حديث باب سره متعارف هم دې، ځكه چې ددې ځينو طرف سره تصريح ده. «فان اكل فلاك تاكل فانى اخاف ان يكون انما امسك على نفسه»

او د ثقه په مقابله كښې د ضعيف راوى اضافه قبوله نه ده.[4]

بيا د امام ابو حنيفه رحمه الله د ا مام احمد بن حنبل رحمه الله په نيز ترك اكل دا قيد دسپى او نورو ښكاريانو درندو متعلق دى، ليكن په باز او شاهين وغيره كښې داشرط نشته دې، ددې د معلم كيدو دپاره صرف داشرط دې چې هغه په رابللو سره راشى.[5]

امام شافعى رحمه الله په دې كښې هم د«ترك اكل» قيد لګوى، او د هغه حديث پاك نه استدلال كوى چې كوم امام ابوداؤد رحمه الله د مجالد رحمه الله په طريق سره نقل كړې دې. په هغې كښې دى چې نبى كريم ﷺ فرمائيلى دى چې «ما علمت من كلب او باز ثم ارسلته و ذكرت اسم الله فكل مما امسك عليك قلت وان قتل ؟قال: ذا قتله ولم ياكل منه شيئا فانما امسك عليك»[6]

---

[1] «مذكوره مذاهب دپاره اوګورئى: مغنى لابن قدامة :٥٤٣/٨، وهداية، كتاب الصيد والذبائح ٥٠٣/٤، والمجوع شرح التهذيب :١٠٧/٩»

[2] (سنن ابو داؤد كتاب الصيد باب فى الصيد: رقم الحديث: ٢٨٥٢، ١٠٩/٣)

[3] (اوګورئى اعلاء السنن :٥٦/١٨)

[4] (تكمله فتح الملهم:٤٨٢/٣)

[5] (تكمله فتح الملهم:٤٨٢/٣)

[6] (سنن ابى داؤد كتاب الصيد والذبائح، باب فى الصيد :١٠٩/٣ (رقم الحديث :٢٨٥١)

حضرات حنیفه او حنابله وائی چې په دې حدیث پاك كښې د «بالد» ذكر د مجالد تفرد دې. مجالد ضعیف راوی دې، هغوئ د حفاظو مخالفت كوی. دا حضرات ددې روایت نه استدلال كوی چې كوم محمد رحمه الله په كتاب الاثار كښې په صحیح سند متصل سره نقل كړې دې. په هغې كښې دی چې «اذا ارسلته فقتل فكل فان الكلب اذا ضربته لم يعد وان تعليم الطير ان يرجع الى صاحبه وليس يضرب اذا اكل من الصيد ونتف من الريش فكل»[1]

د ذبیحه او ښكار كولو په وخت كښې د بسم الله وئیلو حكم: د ذبیحه او ښكار په وخت كښې د بسم الله وئیلو په حكم كښې اختلاف دې.

① حضرات حنیفه او مالكیه په نیز په قصد سره دبسم الله پریښودلو سره به ښكار او ذبیحه حلاله نه وی، البته كه نسیانا بسم الله ترك كړی نو ذبیحه او ښكار به حلال وی. ددوئ په نیز صحت ذبیحه دپاره اوښكار دپاره تسمیه شرط نه دې، لیكن د قصد په حالت كښې د نسیان په حالت كښې نه.

② امام احمد رحمه الله په ذبیحه كښې همدا مسلك دې البته ښكار كښې ددوئ په نیز تسمیه عمد او نسیان دواړو حالتونو كښې شرط دی. او یو روایت كښې هغه په ښكار كښې فرق هم كوی نو هغوئ په ارسال سهم خو نسیان جائز ګڼړی په ارسال كلب كښې نه.[2]

③ د امام شافعی رحمه الله په نیز تسمیه علی الذبیحه او تسمیه علی الصید مسنون دی واجب نه دی، لهذا ترك تسمیه كه عمدا وی اوكه نسیانا، ذبیحه اوښكار بهٔ حرام نه وی.[3]

لیكن ددوئ په مسلك كښې دومره تفصیل هم دی چې د ذبیحه په وخت كښې عمدی طور بسم الله پریښودونكې د تاّن په وجه او معمول په وجه ئې بسم الله پریښودی نه وی، اتفاقی طور ئې یو ځل نیم بسم الله پریښودی وی. خو كه ده بسم الله لره غیر اهم ګڼړلې وی او دا ئې پریښودې وی یائې د تسمیه دپریښودلو معمول جوړ كړې وی نو په د اسې صورت كښې به ذبیحه حلاله نه وی.[4]

د جمهورو دلائل: ① د جمهورو رومبې دلیل د قرآن پاك آیت «وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ» نه دې، داشان د سورت مائده آیت كښې دی چې «وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ»

② مخكښې د ابو ثعلبه خشنی روایت رازی، په هغې كښې دی چې «وما صدت بقوسك فذكرت اسم الله فكل وما صدت بكلبك المعلم فذكرت اسم الله فكل»

---

[1] (كتاب الاثار باب الصيد الكلب:۱۳۹، دكتاب الاثارد روايت الفاظ دادي: وا امسک علیک کلبک ان كان عالما فكلْ فان اكل فلاتاكل منه فانما امسک على نفسه واما الصغر والباری فكل وان اكل فان تعلمه اذا دعوا ان يجيبک ولا يستطع ضربه حتى يدع الاكل)

[2] المغنی لابن قدامة:۸/۸٦۵).

[3] شرح مسلم للنووی:۲/۱٤۵، وقليوبی وعميرة:٤/۲٤۵).

[4] كتاب الامام باب الذبائح اهل الكتاب:۲/۱۳۱).

④ رافع بن خدیج ﷛ روایت هم امام بخاری ﷫ ذکر کړې دې «ما انهر الدم وذکر اسم الله علیه فکل لیس السن والظفر».
البته د نسیان په حالت کښې ترك تسمیه نه دلاندې احادیثو په وجه ذبیحه حرام نه ده.
① بیهقی ﷫ او دارقطنی ﷫ د عبدالله بن عباس ﷛ روایت نقل کړې دې چې نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چې «المسلم یکفیه اسمه فان نسی ان یسمی حین یذبح فلیسم ولیذکر اسم الله علیه ثم لیاکل»[۱] ② دار قطنی ﷫ د ابوهریره ﷛ روایت نقل کړې دې چې یو سړی نبی کریم نه تپوس اوکړو چې «الرجل منا یذبح وینسی ان یسمی الله قال: اسم الله فی فم کل مسلم» [۲]
③ عبد بن حمید دراشد بن سعد نه مرسلا روایت نقل کړې دې چې نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چې «ذبیحة المسلم حلال، سمی او سلم یسم، مالم یتعمد والصید کذالك» [۳]
د امام شافعی دلائل: امام شافعی ﷫ د قرآن پاك د آیت «اِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ» نه استدلال کوی، هغه فرمائی چې پدې کښې د تذکیه ذکر دې، او ددې دپاره دتسمیه شرط لګولې شوې دې. تذکیه په لغت کښې فتح وشق ته وائی. [۴]
جمهور فرمائی چې دلته د تذکیه نه شرعی تذکیه مراد ده، چې په هغې کښې د تسمیه شرط دې، لغوی تذکیه مراد نه ده، که یو ښکار لره یو درنده مړ کړی او خوك دا دمړهٔ کیدو نه پس ذبح کړی نو بالاتفاق حلال نه دې، حالانکه هلته لغوی تذکیه موندې شی. لیکن چونکه شرعی تذکیه نه شی موندې، ددې وجې هغه د میتة په حکم کښې دی، حلال نه دی، معلوم شو چې «اِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ» کښې تذکیه نه شرعی تذکیه مراد ده. [۵]
امام شافعی ﷫ د حضرت عائشه صدیقه ﷛ د روایت نه استدلال کوی چې کوم کښې دی چې «ان قوما قالوا للنبی ﷺ ان قوما یاتوننا بلحم لاندری اذکر اسم الله علیه امر لا؟ فقال: سموا علیه انتم وکلوه قالت: وکانوا حدیثی عهد بالکفر» [۶]
مونږ لره ځینې نوی مسلمانانو غوښه راوړه، مونږ ته معلوم نه وو چې هغوئ د ذبیحه په وخت کښې بسم الله وئیلې وه که نه ؟ نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چې ته بسم الله اووایه او خوره.
لیکن دا حدیث پاك د امام شافعی ﷫ مستدل کیدو کښې صریح نه دې، ځکه چې په دې

[۱] (اعلاء السنن :۶۷/۱۷. واخرجه الحاکم فی المستدرك: ۲۳۳/٤ موقوفا علی ابن عباس. داشان اوګورئی نصب الرایة للزیلعی: ۲۶۱/۲)
[۲] سنن دار قطنی باب الصید والذبائح: ۲۹۵/٤).
[۳] الدر المنثور: ۴۲/۳).
[۴] شرح مسلم للنووی: ۱٤۵/۲).
[۵] اعلاء السنن : ۵۷/۱۷).
[۶] دا روایت مخکښې بخاری شریف کښې رازی).

کښې وئيلې شوى دى چې تاسو بسم الله اووائى او خورئى. مقصد داديّ چې کله مسلمانانو غوښه راؤړه نو په دې باره کښې خامخا د بدګمانئى شك نه دى کول پکار، حسن ظن نه کار اخستل پکار دى، کله پورې چې صراحة ترك تسمية عمدا معلوم نه وى نو بدګمانى نه دى کول پکار.

لهذا د حديث پاك نه د ترك تسميه عمدا د ذبيحه حلت باندې استدلال کول درست نه دى [۱]

۲ - باب صَيْدِ الْمِعْرَاضِ

وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ فِي الْمَقْتُولَةِ بِالْبُنْدُقَةِ تِلْكَ الْمَوْقُوذَةُ. وَكَرِهَهُ سَالِمٌ وَالْقَاسِمُ وَمُجَاهِدٌ وَإِبْرَاهِيمُ وَعَطَاءٌ وَالْحَسَنُ، وَكَرِهَ الْحَسَنُ رَمْىَ الْبُنْدُقَةِ فِي الْقُرَى وَالْأَمْصَارِ، وَلَا يَرَى بَأْسًا فِيمَا سِوَاهُ

[۵۱۵۹] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي السَّفَرِ عَنِ الشَّعْبِيِّ قَالَ سَمِعْتُ عَدِيَّ بْنَ حَاتِمٍ رضى الله عنه قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم عَنِ الْمِعْرَاضِ فَقَالَ « إِذَا أَصَبْتَ بِحَدِّهِ فَكُلْ، فَإِذَا أَصَابَ بِعَرْضِهِ فَقَتَلَ فَإِنَّهُ وَقِيذٌ، فَلَا تَأْكُلْ ». فَقُلْتُ أُرْسِلُ كَلْبِي. قَالَ « إِذَا أَرْسَلْتَ كَلْبَكَ وَسَمَّيْتَ، فَكُلْ ». قُلْتُ فَإِنْ أَكَلَ قَالَ « فَلَا تَأْكُلْ، فَإِنَّهُ لَمْ يُمْسِكْ عَلَيْكَ، إِنَّمَا أَمْسَكَ عَلَى نَفْسِهِ ». قُلْتُ أُرْسِلُ كَلْبِي فَأَجِدُ مَعَهُ كَلْبًا آخَرَ قَالَ « لَا تَأْكُلْ، فَإِنَّكَ إِنَّمَا سَمَّيْتَ عَلَى كَلْبِكَ، وَلَمْ تُسَمِّ عَلَى آخَرَ » [ر: ۱۷۳]

د (مِعْرَاضِ) په تفصيل کښې د مختلفو اقوال بيان تير شوې دې، د (مِعْرَاضِ) په ښکار کښې حکم هم تير شوى دې، کله غشى په لنډوالى ښکار شوې وى نو هغه ښکار د موقوذة په حکم کښې دې اوددې خوراك جائز نه دې، دې نه پس امام بخارى رحمه الله د عبدالله بن عمر رضى الله عنهما اثر نقل کړې دې، چې هوئ د (بندقه) د ښکار متعلق اوفرمائيل چې هغه د موقوذة په حکم کښې دې.

د (بندقه) نه (غله) مراده، يعنى د ښاورې جوړه شوې هغه ګولئ چې هغه د ليندې په ذريعه ويشتلې شى، زمونږ د زمانې بارودى ګولئ ترې مرد نه ده ددې حکم مخکښې رازى.

عبدالله بن عمر رضى الله عنهما اثر لره امام بيهقى رحمه الله موصولا نقل کړې دې. [۲]

قوله: وَكَرِهَهُ سَالِمٌ وَالْقَاسِمُ وَمُجَاهِدٌ وَإِبْرَاهِيمُ وَعَطَاءٌ وَالْحَسَنُ: سالم بن عبدالله بن عمر رضى الله عنهم، قاسم بن محمد ابى بکر صديق رضى الله عنهم، مجاهد بن جبير رضى الله عنه، ابراهيم نخعى رضى الله عنه، عطاء بن ابى رباح رحمه الله، او حسن بصرى رحمه الله د بندقه ښکار لره مکروه ګڼړلې دې.

سالم رحمه الله، قاسم رحمه الله مجاهد رحمه الله او ابراهيم نخعى رحمه الله تعليقات ابن ابى شيبة موصولا نقل کړى دى [۳]

---

[۱] (مرقات شرح مشكوة كتاب الصيد والذبائح :۱۱۱/۸، وتكلمه فتح الملهم :۴۸۵/۳).
[۲] فتح البارى :۷۵۳/۹ عمدة القارى:۹۳/۲۱)
[۳] فتح البارى :۷۵۳/۹ عمدة القارى:۹۳/۲۱)

دعطاء روايت عبد الرزاق او د حسن بصرى رحمه الله اثر لره ابن ابى شيبة موصولا نقل كړي دي.[1]

قوله: وَكَرِهَ الْحَسَنُ رَمْيَ الْبُنْدُقَةِ فِي الْقُرَى وَالْأَمْصَارِ: حسن بصرى رحمه الله په كلو او ښارونو كښې د بندقه ښكار لره مكروه گڼړلو، ځكه چې هلته د خلقو گڼړه وى، د يو سړى د زخمى كيدو خطره وى ليكن ددې نه علاوه صحر كښې دبندقه ښكار كښې هيڅ باك نشته گڼړى.

۳-باب مَا أَصَابَ الْمِعْرَاضُ بِعَرْضِهِ.

[۵۱۶۰] حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ هَمَّامِ بْنِ الْحَارِثِ عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ-رضى الله عنه- قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا نُرْسِلُ الْكِلَابَ الْمُعَلَّمَةَ. قَالَ «كُلْ مَا أَمْسَكْنَ عَلَيْكَ». قُلْتُ وَإِنْ قَتَلْنَ. قَالَ «وَإِنْ قَتَلْنَ». قُلْتُ وَإِنَّا نَرْمِي بِالْمِعْرَاضِ. قَالَ «كُلْ مَا خَزَقَ، وَمَا أَصَابَ بِعَرْضِهِ فَلَا تَأْكُلْ». [ر: ۱۷۳]

د ترجمة الباب مقصد: په دې ترجمة الباب او ددې نه مخكښې رمبې ترجمة الباب دواړه يو شان دى او په ظاهره كښې تكرار معلوميږى.

شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله فرمائى چې باب اول كښې د «صيد معراض» مصداق خودل مقصود وو كوم چې يو ښكار ته به «صيد المعراض» وئيلې كيږى، او په دې باب كښې د «صيد المعراض» حكم بيانول مقصود دى چې ددې خوراك جائز دې، كه نه، لهذا د دواړو ترجمو به بيل بيل مقصد دې تكرار نه.[2]

اوداهم وئيلې شوى دى چې دړومبى باب نه د امام بخارى رحمه الله د «صيد المعراض» جواز خودل وو او ددويم باب وضاحت كول غواړى چې «صيد المعراض» جائز خودې ليكن په هغه وخت كښې چې كله ښكار ددې د اړخ نه اولگى مړشوې وى، كه لندوالى سره ښكار مړ شوې وى نو بيا هغه حلال نه دې لكه څنگه چې مخكښې تير شوى دى.

۴-باب صَيْدِ الْقَوْسِ

وَقَالَ الْحَسَنُ وَإِبْرَاهِيمُ إِذَا ضَرَبَ صَيْدًا، فَبَانَ مِنْهُ يَدٌ أَوْ رِجْلٌ، لَا تَأْكُلُ الَّذِي بَانَ، وَتَأْكُلُ سَائِرَهُ، وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ إِذَا ضَرَبْتَ عُنُقَهُ أَوْ وَسَطَهُ فَكُلْهُ. وَقَالَ الْأَعْمَشُ عَنْ زَيْدٍ اسْتَعْصَى عَلَى رَجُلٍ مِنْ آلِ عَبْدِ اللَّهِ حِمَارٌ، فَأَمَرَهُمْ أَنْ يَضْرِبُوهُ حَيْثُ تَيَسَّرَ، دَعُوا مَا سَقَطَ مِنْهُ، وَكُلُوهُ.

غشى سره د ښكار كولو شرطونه: غشى سره ښكار كول بالاتفاق جائز دى. البته ددې دحلاليدو دپاره يو شرط دادې چې غشې ويشتلو سره دې بسم الله اووائى، په قصد سره تسميه وئيل نه وى ترك كړې شوې، دويم شرط دادې چې ددې خبرې يقين وى ياظن غالب وى چې ښكار ته غشئ لگيدل مړ شوى دى، دبل څه څيز مرگ نه دى، كه شك ښى چې

---

[1] فتح البارى :۷۵۳/۹ عمدة القارى:۹۳/۲۱)

[2] الابواب والتراجم:۹۱/۲).

ددې مرګ په بل څيز سره واقع شوې نو ددې ښكار استعمالول درست نه دى، او دريم شرط دادې چې غشئ ويشتلونه پس د ښكار د غائبيدو په صورت كښې ددې تلاش دې مسلسل جارى اوساتلې شى. [۱]

قوله: وَقَالَ الْحَسَنُ وَإِبْرَاهِيمُ إِذَا ضَرَبَ صَيْدًا، فَبَانَ مِنْهُ يَدٌ أَوْ رِجْلٌ، لاَ تَأْكُلِ الَّذِي بَانَ: حسن بصرى رحمه الله او ابراهيم نخعى رحمه الله فرمائى چې كله ښكار ئى اوويشتلو او هغه په ښه يا لاس يا (دبدن په بله حصه اولږى) اوهغه ددې نه جدا شى (اوهغه ژوندې وو او روستو مړ شو) نو چې كومه حصه جدا شوې ده . دا خوړل جائز نه دى، باقى ټول خوړلې شى.

د حسن بصرى رحمه الله دا تعليق ابن ابى شيبة رحمه الله په صحيح سند سره موصولا نقل كړېدې

:(انه قال فى رجل ضرب صيدا، فابان منه يدا او رجلات وهو حى ثم مات، قال لا تاكله ولا تاكل ماباں منه الا ان تضربه فتقطعه فيموت من ساعته فاذا كان كذالك فلياكل)

د ابراهيم رحمه الله اثره ره ابن ابى شيبة رحمه الله موصولا نقل كړېدې.

قوله: وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ إِذَا ضَرَبْتَ عُنُقَهُ أَوْ وَسَطَهُ فَكُلْهُ: ابراهيم نخعى رحمه الله فرمائى چې كله تاسو ښكار په مرئ يا بالكل ددې په مينځ باندې ويشتلې وى ا و هغه مړ شوې وى نو هغه خورئى، (وسط) د سين په فتحه بالكل مينځ ته وائى.

قوله: وَقَالَ الأَعْمَشُ عَنْ زَيْدٍ اسْتَعْصَى عَلَى رَجُلٍ مِنْ آلِ عَبْدِ اللَّهِ حِمَارٌ، فَأَمَرَهُمْ أَنْ يَضْرِبُوهُ حَيْثُ تَيَسَّرَ، دَعُوا مَا سَقَطَ مِنْهُ، وَكُلُوهُ: اعمش د زيد نه نقل كړى دى چې ال عبدالله كښې يو سړى نه حمار وحشى نيل ګائې په غشى ويشتلو نه پس اوتښتيده. نو عبدالله حكم وركړو چې چرته هم موقع ملاؤ شى نو دا قتل كړى، او چې ددې كومه حصه پريږزى هغه پريږدئى او باقى اوخورئى.

په دې تعليق كښې زيد ن ابن وهب اوعبدالله بن مسعود رضى الله عنه مراد دې او د (حمار) نه حمار وحشى يعنى نيل ګائې يعنى غوه (ځنګلى خر) مراد ده، د عبدالله بن مسعود رضى الله عنه د خاندان يو كس ب نيل ګائې ښكار نه كوله، پدې تعليق كښې هم دهغې ذكر دې، حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چې ددې سړى نوم ماته معلوم نشو. [۲]

[۵۱۶۱] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ حَدَّثَنَا حَيْوَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي رَبِيعَةُ بْنُ يَزِيدَ الدِّمَشْقِيُّ عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْخُشَنِيِّ قَالَ قُلْتُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنَّا بِأَرْضِ قَوْمٍ أَهْلِ الْكِتَابِ، أَفَنَأْكُلُ فِي آنِيَتِهِمْ وَبِأَرْضِ صَيْدٍ، أَصِيدُ بِقَوْسِي وَبِكَلْبِي الَّذِي لَيْسَ بِمُعَلَّمٍ، وَبِكَلْبِي

---

[۱] تفصيل د پاره اوګورئى: رد المختار:۶/۴۶۸).
[۲] فتح البارى :۹/۷۵۵)

الْمُعَلَّمِ، فَمَا يَصْلُحُ لِي قَالَ «أَمَّا مَا ذَكَرْتَ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ فَإِنْ وَجَدْتُمْ غَيْرَهَا فَلاَ تَأْكُلُوا فِيهَا، وَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَاغْسِلُوهَا وَكُلُوا فِيهَا، وَمَا صِدْتَ بِقَوْسِكَ فَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ فَكُلْ، وَمَا صِدْتَ بِكَلْبِكَ الْمُعَلَّمِ فَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ فَكُلْ، وَمَا صِدْتَ بِكَلْبِكَ غَيْرِ مُعَلَّمٍ فَأَدْرَكْتَ ذَكَاتَهُ فَكُلْ».[٥١٧٠، ٥١٧٧]

ابو ثعلبه خشنى رضي الله عنه عرض اوكړو چې يا رسول الله ﷺ ! څه په اهل كتابو كښې اوسيږم، آيا څه د هغوئ په لوښو كښې خوراك كولې شم ؟ او دښكار په زمكه كښې اوسيږم. په كمان سره، كلب غير معلم او كلب معلم سره ښكار كوم نو ما دپاره كوم يو صورت بهتر دې ؟ نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چې داهل كتابو متعلق چې تاكوم ذكر كړې دې د هغې حكم دادې كه ته دهغې نه سوا بل لوښى مومې نو دهغوئ په لوښى كښې خوراك مه كوه.اوكه بل لوښې ملاؤ نشى نو هغه وينځه، بيا به هغې كښې خوراك كوه، او خپل كمان سره چې تا كوم ښكار كړې دې كه په دې باندې دې بسم الله وئيلى وى نو خوره، چې كوم سپى ته تعليم وى نو خوره، په هغعې كښې دې ښكار اوكړو، كه په هغې باندې تا بسم الله وئيلى وى نو خوره. كلب غير معلم په ذريعه چې تاكوم ښكار كړې دې و ددې د ذبيحه كولو موقع چې مونډې ده هغه هم خوړې شې.

دا حديث پاك امام بخارى رحمه الله دلته په ړومبى ځل ذكر كړې دې.([1])

دا روايت ابوثعلبة خشى رضي الله عنه نه روايت دې چې د ابو ثعلبه خشى د نوم باره كښې مختلف اقوال دى. جرثوم، جرهم، ناشب، غرنوق، ناشر، لاش دده دپلار نوم كښې هم اختلاف دې، عمرو، ناشب، جلهم، خمير.([2])

قوله يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنَّا بِأَرْضِ قَوْمٍ أَهْلِ الْكِتَابِ: ددې نه د شام زمكه مراد ده، د عربو ډير قبيلې په شام كښې اوسيدې، او نصرانيان شوى وو، په دوئ كښې يوه قبيله د ابو ثعلبه هم وه.([3])

دكفارو دلوښو د استعمال حكم : «أَفَنَأْكُلُ فِي آنِيَتِهِمْ.....»، «انية» د «اناء» جمع ده، او «اوانى» د «انية» جمع ده.

---

[1]) (الحديث اخرجه البخارى ايضا فى باب ما جاء فى التصيد (رقم الحديث:٥١٧٠)و باب انية المجوس والميتة (رقم الحديث:٥١٧٧) واخرجه مسلم فى كتاب الصيد والذبائح باب الصيد بالكلاب المعلمة رقم الحديث :١٩٣٠، واخرجه ابوداؤد فى كتاب الاطعمة باب الاكل فى انية اهل الكتاب (رقم الحديث:٣٨٣٩) وفى السير باب ماجاء فى الانتفاع بانية المشركين (رقم الحديث:١٦٠٥) و فى الاطعمة باب ما جاء فى الاكل فى انية الكفار (رقم الحديث:١٨٨٥) واخرجه النسائى فى الصيد باب صيد الكلب الذى ليس بمعلم:رقم الحديث:٤٢٦٦، واخرجه فى الصيد باب صيد الكلب: رقم الحديث:٣٢٤٦، و باب صيد القوس:رقم الحديث: ٣٢٥٠).

[2]) فتح البارى :٧٥٦/٩)

[3]) فتح البارى :٧٥٦/٩)

د مشركانو او دكافرانو دلوښو د استعمالولو حكم دادې كه په دې كښې د نجاست كيدو يقين وى نو داسې صورت كښې بغير د وينځلو نه ددې استعمال جائز نه دې. حرام دې. او د وينځلو نه پس استعمال بلا كراهت جائز دې. كه بل لوښې وى يا نه وى. نو امام احمد رحمه الله فرمائى چې:

«ويكره الاكل والشرب فى اوانى المشركين قبل الغسل ومع هذا لو تاكلوا او شرب فيها قبل الغسل جاز، ولا يكون اكلا ولا شاربا حراما وهذا اذا لم يعلم بنجاسة الاوانى فاما اذا اعلم فانه لا يجوز ان يشرب ويأكل منها قبل الغسل ولو شرب او اكل كان شاربا او اكلا حراما» (١).

د حديث باب الفاظ دى چې «فان وجدتم غيرها فلا تاكل فيها» نه ظاهره معلوميږى، كه نور لوښى وى نو داهل كتابو لوښى استعمالول نه دى پكار، او چې فقهاء كرامو ددې اجازت وركړو، په ظاهره دواړو كښې تعارض دې.

ددې جواب دا وركړې شوې دې چې مذكوره سوال ددې لوښو متعلق وو چې په هغې كښې نجاست وو، نو د ابو داؤد په روايت كښې ددې تصريح شوې ده چې «انا تجاوز اهل الكتاب وهم يطبخون فى قدورهم الخنزير ويشربون فى اتيتهم الخمر» (٢)او ظاهر دى چې خنزير او خمر دواړه حرام دى، دداسې لوښو استعمالول د وينځلو نه بغير ناجائز دى، او حرام دى، اوكه نور لوښى موجود وى نو ددې استعمال د وينځلو نه باوجود مكروه دې.

او دويم جواب دادې چې په دې حديث پاك كښې نهى تنزيهى ده چې جواز سره جمع كيدې شى، لهذا د فقهاء كرامو د فتوې او د حديث پاك په ظاهر د مفهوم كښې دواړو كښې څه تعارض نشته دى. (٣)

علامه ابن حزام او ظاهريه د حديث په ظاهر باندې عمل كوى او فرمائى چې د مشركانو او كافرانو په لوښو كښې استعمال دوؤ شرطونو سره جائز دې، رومبې شرط دادې چې نور لوښى نه وى او دويم شرط دادې چې هغه دې اووينځلې شى. (٤)

٥- بَابُ الْخَذْفِ وَالْبُنْدُقَةِ

[٥١٦٢] حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ رَاشِدٍ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ وَيَزِيدُ بْنُ هَارُونَ - وَاللَّفْظُ لِيَزِيدَ - عَنْ كَهْمَسِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغَفَّلٍ أَنَّهُ رَأَى رَجُلاً يَخْذِفُ فَقَالَ لَهُ لاَ تَخْذِفْ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - نَهَى عَنِ الْخَذْفِ - أَوْ كَانَ يَكْرَهُ الْخَذْفَ - وَقَالَ «إِنَّهُ لاَ يُصَادُ بِهِ صَيْدٌ وَلاَ يُنْكَى بِهِ عَدُوٌّ، وَلَكِنَّهَا قَدْ تَكْسِرُ السِّنَّ وَتَفْقَأُ

---

(١) فتوى عالمگيرى:٣٤٧/٥)
(٢) سنن ابوداود كتاب الاطعمة باب الاكل فى انية اهل الكتاب:٣٦٣/٣، رقم الحديث: ٣٨٣٩).
(٣) فتح البارى :٩/ ٧٥٦)
(٤) فتح البارى :٧٥٧/٩)

الْعَيْنَ». ثُمَّ رَآهُ بَعْدَ ذَلِكَ يَخْذِفُ فَقَالَ لَهُ أُحَدِّثُكَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أَنَّهُ نَهَى عَنِ الْخَذْفِ. أَوْ كَرِهَ الْخَذْفَ، وَأَنْتَ تَخْذِفُ لاَ أُكَلِّمُكَ كَذَا وَكَذَا.[ر: ۴۵۶۱]

﴿خذف﴾ خاء سره د ګوتو په ذريعه کاڼړو ويشتلو ته وائی، ابن المنذر فرمائی چې ﴿الخذف، رميك حصاة او نواة تاخذ بين سبابتيك وترمى بها﴾ او ﴿حذف﴾ حاء مهمله سره ﴿رمى بالعصا﴾ کوتك سره يو ځيز وهل او ويشتلو ته وائی. (١) ابن اثير رحمه الله فرمائی چې ﴿حذف رمى﴾ اوضرب دواړو دپاره استعماليږی(٢)

او د ﴿بندقة﴾ متعلق علامه عينی رحمه الله فرمائی چې ﴿طينة مدورة مجففة يرمى بها عن الجلاهق﴾ (٣)يعنی دښاوړي نه جوړ شوی هغه ګول او چې ګولئ چې په لينده کښې ويشتلې کيږی. هغې ته په اردو کښې غله وائی.

غليل يعنی ليندې سره دښکار حکم: ﴿جلاهق﴾ دجيم په ضمه او دهاء په کسره سره، غليل يعنی ليندې ته وائی. لينده سره چې کوم ښکار کولې شی، دهغې باره کښې د جمهورو مسلك دې چې کله پورې هغه ذبح نه کړې شی. دهغې استعمال جائز نه دې ځکه هغه د ﴿موقوذة﴾ په حکم کښې ده. (٤)

داشان يو حديث کښې نبی کريم ﷺ فرمائيلی دی چې ﴿ولاتاكل من البندقة الاما ذكيت﴾(٥)
ابن المسيب او ابن ابی ليلی نه د بندقه يعنی دغله په ذريعه د ښکار جواز منقول دې. (٦)
د ټوپک ګولئ سره د ښکار کولو حکم: باقی نن سبا چې د ټوپك ګولئ سره کوم ښکار کولې شی. دهغې حکم متعلق هم د فقهاء کرامو اقوالو کښې اختلاف دې.
د متقدمينو په کتابونو کښې د ټوپك د ګولئ متعلق حکم نه ملاويږی ځکه چې د ټوپك ګولئ په اتمه يا لسمه صدئ کښې عام شوې ده.

په حنفيه کښې د ابن عابدين او ابن نجيم د ګولئ ښکار لره د ﴿موقوذة﴾ په حکم کښې ګرزولې ده او دې ته ئې ناجائز وئيلی دی، مګر چې هغه ژوندئ ملاؤ شی او دا شرعی طريقې سره ذبح کړې شی.
مالکيه دجواز فتوی ورکړې ده، نو علامه دردير رحمه الله، علامه سوقی رحمه الله او علامه صاوی رحمه الله ددې د جواز تصريح کړې ده.(٧)

---

(١) عمدة القارى:٢١/٩٦)
(٢) عمدة القارى:٢١/٢١/٩٦، النهاية لابن الاثير:١/٣٥٦).
(٣) عمدة القارى:٢١/)٩٦)
(٤) المغنى لابن قديمة:١١/٣٧)
(٥) المغنى لابن قديمة:١١/٣٧)
(٦) المغنى لابن قديمة:١١/٣٧)
(٧) حاشية الدسوقى على الشرح الكبير للدردير:٢/١٠٣،وحاشية الصاوى على الشرح الصغير للدردير:٢/١٦٢)

علامه شوکانی رحمه الله هم دا جائز گرزولې دی[۱]، په حنیفه کښې علامه سندهی هم دې لره جائز گرزولې دی.[۲]

دا حضرات فرمائی چې د ټوپك گولۍ کښې خرق وی.

دا اختلاف د ټوپك د عام باردوی گولۍ کښې دې، لیکن که محدد او نوکدار وی لکه څینو صورتونو کښې د کلاشنکوف، جی تهری، او تهری ناټ تهری وغیره گولۍ یا نوکداره چهرو والا کارتوس وی نو دداسې نوکدار گولۍ ښکار بالاتفاق درست دې. ځکه چې په دې کښې خرق وی او ددې د چیتولو صلاحیت په دې کښې وی، ددې وجې داسې گولۍ د آلات جارحه په شمار کښې رازی.

په دې کښې اصل هم دادې چې کوم څیز پخپله جارح نه وی بلکه زور او پریشر سره ښکار لره زخمی کړی نو هغه د (موقوذة) په حکم کښې ده، او حلاله نه ده د ټوپك گولۍ او دلیندې گولۍ هم چونکه جارح نه وی، ددې وجې دهغې ښکار که قبل الذبح کړې شی نو ددې استعمال جائز نه دې.

قوله: حدثنی یوسف بن راشد......: عبدالله بن مغفل یو سړې اولیدو چې په گوتو سره ئې کانړۍ ویشتلو، نو هغه ته ئې اوونیل چې دا مه اوله. ځکه چې نبی کریم ﷺ ددې نه منع کړې ده، یا ئې دا اوونیل چې نبی کریم ﷺ به په گوتو سره کانړی ویشتلو لره مکروه گڼړل. او وې فرمائیل چې نه دې سره ښکار کیدیشی او نه دې سره څوك دښمن زخمی کولې شی. البته اکثرو وختونو کښې دا یو سړې ماتولې شی، اوسترګه ویستلې شی، عبدالله بن مغفل رضی الله عنه بیا د هغه دا سړې اوکتلو چې ده په گوتو کانړی ویشتل نو وې فرمائیل چې ماتاته د نبی کریم ﷺ حدیث بیان کړې دې چې نبی کریم ﷺ بهٔ دا مکروه گڼړل، لیکن ددې باوجود ته په گوتو سره کانړی اولې. څه به تاسره بیاخبرې نه کوم.

قوله: انه رای رجلا: حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چې ددې سړی نوم ماته معلوم نشو.[۳]

قوله: إِنَّهُ لَا يُصَادُ بِهِ صَيْدٌ: یعنی کانړی په گوتو ویشتل عام طور سره ښکاره کولې دې نه شی. او که داشان کانړی ویشتلو سره ښکار مړ هم شی نو هغه د (موقوذة) په حکم کښې دې او ددې استعمال جائز نه دې.[۴]

قوله: وَلَا يُنْكَى بِهِ عَدُوٌّ: (نکا...نکاية) د باب فتح نه ، ددې معنی ده زخمی کیدل یعنی دښمن لره په دې عمل سره په میدان جنگ کښې نشی زخمی کولې، البته څان سره نزدې د ناستو خلقو به په دې سره دهغوئ غاښونه مات کړی یا به ئې سترګې اوباسی. مقصد دادې

[۱] (فتح القدیر:۹/۲)
[۲] (التحریر المختار للعرافی :۳۱۵)
[۳] فتح الباری :۷۵۸/۹)
[۴] فتح الباری :۷۵۸/۹)

چې دې حرکت سره هيڅ فائده نشته دې او نه دې سره د دښمن مقابله کولې شي، او نه ښکاره کولې شي، البته خپل يو کس ته نقصان رسولې شي.

قوله: لَا أُكَلِّمُكَ كَذَا وَكَذَا: «كَذَا وَكَذَا» د لته مبهم ده، د مسلم روايت کښې دى چې «لَا أُكَلِّمُكَ ابدا» [1]

دې نه معلوم شوې چې د سنت مخالفت کوونکې سړى سره ترک تعلق او ترک کلام اختيار کولې شي. او دا د دريو ورځو نه زيات يو مسلمان سره ترک کلام کوم چې وارد شوې دې په دې کښې دا داخل نه دى، ځکه هغه نهي د هغه سړي متعلق کيدې شي چې چا سره خپله ذاتی غصه او نفرت په وجه ترک کلام کوى. [2]

٦- باب مَنِ اقْتَنَى كَلْبًا لَيْسَ بِكَلْبِ صَيْدٍ أَوْ مَاشِيَةٍ.

[٥١٦٣] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دِينَارٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ - رضى الله عنهما - عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «مَنِ اقْتَنَى كَلْبًا لَيْسَ بِكَلْبِ مَاشِيَةٍ أَوْ ضَارِيَةٍ، نَقَصَ كُلَّ يَوْمٍ مِنْ عَمَلِهِ قِيرَاطَانِ».

[٥١٦٤] حَدَّثَنَا الْمَكِّىُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا حَنْظَلَةُ بْنُ أَبِى سُفْيَانَ قَالَ سَمِعْتُ سَالِمًا يَقُولُ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ يَقُولُ سَمِعْتُ النَّبِىَّ - صلى الله عليه وسلم - يَقُولُ «مَنِ اقْتَنَى كَلْبًا إِلاَّ كَلْبًا ضَارِيًا لِصَيْدٍ أَوْ كَلْبَ مَاشِيَةٍ، فَإِنَّهُ يَنْقُصُ مِنْ أَجْرِهِ كُلَّ يَوْمٍ قِيرَاطَانِ».

[٥١٦٥] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «مَنِ اقْتَنَى كَلْبًا إِلاَّ كَلْبَ مَاشِيَةٍ أَوْ ضَارٍ، نَقَصَ مِنْ عَمَلِهِ كُلَّ يَوْمٍ قِيرَاطَانِ».

«اقتناء» په معنى د پاللو کښې ده، او «ماشية» اسم دې. چې د اوښ. غوا او چيلئ دپاره استعماليږي، ددې جمع مواشى ده، کلب ماشيه يعنى هغه سپې چې ځناور وغيره حفاظت دپاره پاللې کيږي.

د باب تحت امام بخارى رحمه الله د عبدالله بن عمر رضي الله عنه روايت په دريو طريقو سره نقل کړېدې، دهغې حاصل دادې که څوک سړې سپې اوساتى او هغه د ښکار دپاره نه وى او نه د خپل حفاظت دپاره نوى دده اجر کښې دوه قيراطه هره ورځ کميږى معلوم شو که هغه ښکار يا حفاظت غرض د سپى ساتلو وى نو ددې په شريعت کښې هيڅ اجازت شته دې.

قوله: لَيْسَ بِكَلْبِ صيد ولاضَارِيَةٍ: ضَارِيَةٍ د اسم فاعل مؤنث صيغه ده، باب سمع نه ده، «ضرى الكلب بالصيد» د سپى ښکار عادت کيدل، «ضارى» ښکارى يا د ښکار عادت شوې.

[1] فتح البارى :۷۵۹/۹)

[2] فتح البارى :۷۵۹/۹)

(ضارية) د مؤنث په ځائې (ضارى) مذكر ته هم وئيلې كيږى، ځكه چې دا د كلب صفت دې، ليكن د (ماشية) مناسبت (ضارية) راغلې دې، چې په دواړو كښې د وزن اعتبار سره تناسب برقرار پاتې شى. لكه څنګه چې وائى (لا دريت ولا تليت) حالانكه (تلوت) پكار دې ليكن (دريت) مناسبت سره تليت وئيلې شى. (۱)

۷- باب إِذَا أَكَلَ الْكَلْبُ

وَقَوْلُهُ تَعَالَى (يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ) الصَّوَائِدُ وَالْكَوَاسِبُ. (اجْتَرَحُوا) اكْتَسَبُوا. (تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ) إِلَى قَوْلِهِ (سَرِيعُ الْحِسَابِ). وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ إِنْ أَكَلَ الْكَلْبُ فَقَدْ أَفْسَدَهُ، إِنَّمَا أَمْسَكَ عَلَى نَفْسِهِ وَاللَّهُ يَقُولُ (تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ) فَتُضْرَبُ وَتُعَلَّمُ حَتَّى يَتْرُكَ. وَكَرِهَهُ ابْنُ عُمَرَ. وَقَالَ عَطَاءٌ إِنْ شَرِبَ الدَّمَ وَلَمْ يَأْكُلْ، فَكُلْ.

[۵۱۶۶] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنْ بَيَانٍ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قُلْتُ إِنَّا قَوْمٌ نَصِيدُ بِهَذِهِ الْكِلاَبِ. فَقَالَ « إِذَا أَرْسَلْتَ كِلاَبَكَ الْمُعَلَّمَةَ وَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ، فَكُلْ مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ، وَإِنْ قَتَلْنَ إِلاَّ أَنْ يَأْكُلَ الْكَلْبُ، فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ يَكُونَ إِنَّمَا أَمْسَكَهُ عَلَى نَفْسِهِ، وَإِنْ خَالَطَهَا كِلاَبٌ مِنْ غَيْرِهَا فَلاَ تَأْكُلْ ». [ر: ۱۷۳]

علامه عينى رحمه الله فرمائى چې (باب اذا اكل الكلب) شرط دې. او جواب شرط (لا يوكل) محذوف دې. (۲)

دې نه پس باب كښې د امام بخارى رحمه الله د سورت مائده د آيت كريمه ذكر كړې دې.

قوله: (يَسْئَلُونَكَ مَاذَآ أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبٰتُ وَمَا عَلَّمْتُمْ مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِيْنَ تُعَلِّمُوْنَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللّٰهُ فَكُلُوْا مِمَّآ أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهِ): ترجمه: دوى ستانه تپوس كوى چې دوى د پاره كوم كوم څاروى حلال شوى دى ورته اووايه ستاسو د پاره ټول پاكيزه څيزونه حلال دى ا وكوم ښكارى ځناور چې تاسو عادت كړې وى او بيا تاسوئې په ښكار پسې پريږدئ اود هغه تعليم (د ښكار طريقه) مو ورته خودلې وى كومه چه الله جل جلاله تاسو ته خودلې ده نو كوم ښكار چې هغوئ ستاسو د پاره راونيسى هغه خوړئ شئ (او د ورپريخودلو په وخت) كښې پرې د الله جل جلاله نوم اخلئ

(۱) (عمدة القارى: ۹۸/۲۱، الحديث اخرجه البخارى فيه ايضا رقم الحديث: ۵۱۶۴، و ايضا فيه رقم الحديث: ۵۱۶۵)

(۲) عمدة القارى: ۹۸/۲۱)

حضرات فقهاء كرام د پورته آيت مبارك نه د پنځه شرطونه استنباط كړى دى.

ايت كريمه نه د پنځو شرطونو استنباط: ړومبى شرط دادې چې هغه سپې يا باز ته تعليم وركړې شوې وى دا شرط د «وماعلمتم» نه ما خوذ دې.

دويم شرط دادې چې سړې خپلې ارادې سره ښكارى سپې يا باز دښكار د نيولو دپاره پريښودې وى، دا نه وى چې پخپله په ښكارپسې منډې وهى او هغه راؤنيسى، دا شرط د «مكلبين» نه ماخوذ دې، ځكه چې دا لفظ د «تكلب» نه مشتق دې، چې ددې معنى سپو ته د خودنې كولو ده، بيا هر ښكارى ځناور يعنى باز وغيره خودلو ته او ښكار كول په معنى كښې استعمال شوى، نو ځينو مفسرينو ددې تفسير دا ارسال كړېد ې، چې دهغې معنى ښكار دپاره پريښودل دى.

دريم شرط دادې چې ځناور د ښكار نه پخپله خوراك اونه كړى بلكه تالره ئې راؤړى.
داشرط د «مما امسكن عليكم» نه ماخوذ دې.

څلورم شرط د «اسم الله» وئيل دى، چې ددې حكم «واذكرو اسم الله» كښې وركړې شوې دې.

او پنځم شرط دادې چې ښكارى سپې ښكار لره زخمى هم كړى او داشرط د «الجوارح» نه ماخود دې، دا شرط صرف د امام ابو حنيفه رحمه الله په نيزدې. (۱)

دلته داخبره ياد ساتل پكار دى چې دا حكم د هغه وحشى ځناور متعلق دې چې كوم د انسان په قبضه كښې نه وى، ليكن كه يو وحشى ځناور په قبضه كښې راغلو نو بيا هغه ذبح كولو نه بغير حلال نه دى.

قوله: الصَّوَائِدُ وَالْكَوَاسِبُ: «الصَّوَائِدُ» د صائد جمع ده او كواسب د كاسبة جمع ده. علامه عينى رحمه الله فرمائي چې دا د الجوارح صفت دې، (۲) او حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چې ذا د كلاب صفت دې (۳) يعنى ښكار كول او ګټلو والا درندې يا سپى.

قوله: اجْتَرَحُوا اكْتَسَبُوا: دا لفظ په يو بل آيت مبارك كښې «الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ» فرمائى چې دا «اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ» معنى كول د ګټلو ده، د كواسب مناسب سره دا لفظ لره اكتساب په معنى كښې دى.

قوله: وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ إِنْ أَكَلَ الْكَلْبُ فَقَدْ أَفْسَدَهُ، إِنَّمَا أَمْسَكَ عَلَى نَفْسِهِ وَاللَّهُ يَقُولُ.......: عبد الله بن عباس رضى الله عنه فرمائى چې كله سپى ښكار او خوړو نوو ده دا فاسد كړو اوس ددې استعمال جائز نه دې، ځكه چې خپل ځان دپاره ئې نيولې دې او الله تعالى جل جلاله فرمائى چې تاسو دې سپو لره تعليم وركړئى. اوكله چې ده پخپله اوخوړله نو

۱) اوګورئى معارف القرآن سورة المائدة:۳/۴۱).
۲) عمدة القارى:۲۱/۹۹)
۳) فتح البارى:۹/۷۶۱)

معلوم شو چې هغه ته تعليم نه دې ورکړې شوې. نو ددې استعمال درست نه دې. د تعليم ورکولو طريقه داده چې هغه دې اووهلې شي، او هغه ته دې تعليم ورکړې شي. تر دې پورې چې د ښکار کولو نه پس هغه پريږدي او «حتى تترك» يعنى «الاكل، تترك» مفعول به «اكل» دې.

عبدالله بن عباس رضي الله عنهما دا تعليق د سعيد بن منصور نه موصولا نقل کړې دې. (۱)

قوله: وَكَرِهَهُ ابْنُ عُمَرَ: عبدالله بن عمر داسې ښکار لره چې هغه سپى خوړلې وى مکروه گنړلو.

قوله: وَقَالَ عَطَاءٌ إِنْ شَرِبَ الدَّمَ وَلَمْ يَأْكُلْ، فَكُلْ: عطاء بن ابى رباح رحمه الله فرمائى چې سپى د ښکار وينه او څکله ليکن ددې غوښه ئې او نه خوړله نو دداسې ښکار استعمال جائز دې.

ابن ابى شيبهٔ دا تعليق موصولا نقل کړې دې. (۲)

۸- باب الصَّيْدِ إِذَا غَابَ عَنْهُ يَوْمَيْنِ أَوْ ثَلاَثَةً

[٥١٦٧] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا ثَابِتُ بْنُ يَزِيدَ حَدَّثَنَا عَاصِمٌ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ -رضى الله عنه- عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «إِذَا أَرْسَلْتَ كَلْبَكَ وَسَمَّيْتَ فَأَمْسَكَ وَقَتَلَ، فَكُلْ، وَإِنْ أَكَلَ فَلاَ تَأْكُلْ، فَإِنَّمَا أَمْسَكَ عَلَى نَفْسِهِ، وَإِذَا خَالَطَ كِلاَبًا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهَا فَأَمْسَكْنَ وَقَتَلْنَ فَلاَ تَأْكُلْ، فَإِنَّكَ لاَ تَدْرِي أَيُّهَا قَتَلَ، وَإِنْ رَمَيْتَ الصَّيْدَ فَوَجَدْتَهُ بَعْدَ يَوْمٍ أَوْ يَوْمَيْنِ، لَيْسَ بِهِ إِلاَّ أَثَرُ سَهْمِكَ، فَكُلْ، وَإِنْ وَقَعَ فِي الْمَاءِ فَلاَ تَأْكُلْ». وَقَالَ عَبْدُ الأَعْلَى عَنْ دَاوُدَ عَنْ عَامِرٍ عَنْ عَدِيٍّ أَنَّهُ قَالَ لِلنَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- يَرْمِي الصَّيْدَ فَيَقْتَفِرُ أَثَرَهُ الْيَوْمَيْنِ وَالثَّلاَثَةَ، ثُمَّ يَجِدُهُ مَيِّتًا وَفِيهِ سَهْمُهُ قَالَ «يَأْكُلُ إِنْ شَاءَ». [ر: ۱۷۳]

امام بخارى رحمه الله په دې باب کښې دا مسئله بيانول غواړى که يو سړى ښکار اوکړو ليکن هغه ښکار دده نه غائب شو او ده ته درې ورځې پس ملاؤ شو نو ددې حکم دادې چې که ښکارى ته يقين وى چې ښکار هم په دې غشى سره مړ شوې دې نو دا خوړلې شى ليکن که په ښکار کښې د مړ کيدو څه علامت او سبب هم په نظر نه رازى لکه اوبو کښې ډوب شوې وى يا د يو غرنه راپريوتې معلوميږى نو داسې صورت کښې ددې استعمال جائز نه دې.

ليکن ددې دپاره شرط دادې چې ښکارى د ښکار کولو نه پس ددې تلاش مسلسل جارى اوساتى.

قوله: وَقَالَ عَبْدُ الأَعْلَى عَنْ دَاوُدَ عَنْ عَامِرٍ عَنْ عَدِيٍّ أَنَّهُ قَالَ لِلنَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- يَرْمِي الصَّيْدَ فَيَقْتَفِرُ أَثَرَهُ الْيَوْمَيْنِ: عدى بن حاتم رحمه الله سوال

---

(۱) فتح البارى: ۷۶۱/۹ عمدة القارى: ۱۰۰/۲۱)

(۲) عمدة القارى: ۱۰۰/۲۱)

اوکړو چې ښکار باندې غشې ویشتلې شو (دغائبیدونه پس) ددې تلاش دوه یا درې ورځې ښکاری جاری اوساتلو بیا هغه په مړ حالت کښې اوموندې شو چې د ښکار غشې دهغه په بدن کښې پیوست شوې وو نو ددې څه حکم دې؟ نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چې که هغه غواړې نو خوړلې شی.

(یقتفی) د (اقتفاء) نه دې. چې ددې معنی تتبع او تلاش کول دی. دا لفظ (یقتفر) هم مروی دې. د (اقتفار) معنی هم تلاش کول او تتبع ده. [۱]

دصحیح مسلم په روایت کښې دی چې نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چې (اذا رمیت سهمك فغاب عنك فادرکته فکل مالم ینتن) [۲]

په دې کښې د (مالم ینتن) قید دې چې کله پورې هغه بدبودار نه شی نو هغه وخت پورې هغه خوړلې شی، که هغه دومره بدبودار شوې دې چې ددې خوراك مضر صحت دې نوددې استعمال خو بیا حرام دې لیکن که په دې کښې لږ شان بد بو هم پیدا شوې دې نو ددې استعمال جائز نه دې بیا هم د حدیث پاك په وجه سره کراهت تنزیهی نه بهر حال خالی نه دې.
عبدالاعلی مذکوره تعلیق د امام بخاری رحمه الله نه موصولا نقل کړې دې. [۳]

۹- باب إذا وجد مع الصید کلبا آخر

[۵۱۶۸] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي السَّفَرِ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُرْسِلُ كَلْبِي وَأُسَمِّي فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «إِذَا أَرْسَلْتَ كَلْبَكَ وَسَمَّيْتَ، فَأَخَذَ فَقَتَلَ فَأَكَلَ فَلاَ تَأْكُلْ، فَإِنَّمَا أَمْسَكَ عَلَى نَفْسِهِ». قُلْتُ إِنِّي أُرْسِلُ كَلْبِي أَجِدُ مَعَهُ كَلْبًا آخَرَ، لاَ أَدْرِي أَيُّهُمَا أَخَذَهُ. فَقَالَ «لاَ تَأْكُلْ فَإِنَّمَا سَمَّيْتَ عَلَى كَلْبِكَ وَلَمْ تُسَمِّ عَلَى غَيْرِهِ». وَسَأَلْتُهُ عَنْ صَيْدِ الْمِعْرَاضِ فَقَالَ «إِذَا أَصَبْتَ بِحَدِّهِ، فَكُلْ، وَإِذَا أَصَبْتَ بِعَرْضِهِ فَقَتَلَ، فَإِنَّهُ وَقِيذٌ، فَلاَ تَأْكُلْ». [ر: ۱۷۳]

ښکاری سپی سره یو بل سپې په ښکار کښې شریك شو نو ددې خوراك جائز دې که نه. حدیث شریف کښې ددې علت بیان کړې شوېدې چې (فاما سمیت علی کلبك ولم تسم علی غیره).

۱۰- باب ما جاء في التصید.

[۵۱۶۹] حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنِي ابْنُ فُضَيْلٍ عَنْ بَيَانٍ عَنْ عَامِرٍ عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ - رضى الله عنه - قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَقُلْتُ إِنَّا قَوْمٌ نَتَصَيَّدُ بِهَذِهِ

---

[۱] عمدة القاری: ۲۱/۱۰۱)
[۲] فتح الباری: ۹/۷۶۳)
[۳] فتح الباری: ۹/۷۶۳، عمدة القاری: ۲۱/۱۰۱)

الكِلَابِ. فَقَالَ «إِذَا أَرْسَلْتَ كِلَابَكَ الْمُعَلَّمَةَ وَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ، فَكُلْ مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكَ، إِلَّا أَنْ يَأْكُلَ الْكَلْبُ، فَلَا تَأْكُلْ فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ يَكُونَ إِنَّمَا أَمْسَكَ عَلَى نَفْسِهِ، وَإِنْ خَالَطَهَا كِلَابٌ مِنْ غَيْرِهَا، فَلَا تَأْكُلْ». [ر ١٧٣]

[٥١٧٠] حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ حَيْوَةَ. وَحَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ أَبِي رَجَاءٍ حَدَّثَنَا سَلَمَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنِ ابْنِ الْمُبَارَكِ عَنْ حَيْوَةَ بْنِ شُرَيْحٍ قَالَ سَمِعْتُ رَبِيعَةَ بْنَ يَزِيدَ الدِّمَشْقِيَّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو إِدْرِيسَ عَائِذُ اللَّهِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا ثَعْلَبَةَ الْخُشَنِيَّ - رضي الله عنه - يَقُولُ أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا بِأَرْضِ قَوْمٍ أَهْلِ الْكِتَابِ، نَأْكُلُ فِي آنِيَتِهِمْ، وَأَرْضِ صَيْدٍ أَصِيدُ بِقَوْسِي، وَأَصِيدُ بِكَلْبِي الْمُعَلَّمِ، وَالَّذِي لَيْسَ مُعَلَّمًا، فَأَخْبِرْنِي مَا الَّذِي يَحِلُّ لَنَا مِنْ ذَلِكَ فَقَالَ «أَمَّا مَا ذَكَرْتَ أَنَّكَ بِأَرْضِ قَوْمٍ أَهْلِ الْكِتَابِ، تَأْكُلُ فِي آنِيَتِهِمْ، فَإِنْ وَجَدْتُمْ غَيْرَ آنِيَتِهِمْ، فَلَا تَأْكُلُوا فِيهَا، وَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَاغْسِلُوهَا ثُمَّ كُلُوا فِيهَا، وَأَمَّا مَا ذَكَرْتَ أَنَّكَ بِأَرْضِ صَيْدٍ، فَمَا صِدْتَ بِقَوْسِكَ، فَاذْكُرِ اسْمَ اللَّهِ، ثُمَّ كُلْ، وَمَا صِدْتَ بِكَلْبِكَ الْمُعَلَّمِ، فَاذْكُرِ اسْمَ اللَّهِ، ثُمَّ كُلْ، وَمَا صِدْتَ بِكَلْبِكَ الَّذِي لَيْسَ مُعَلَّمًا فَأَدْرَكْتَ ذَكَاتَهُ، فَكُلْ». [ر: ٥١٦١]

[٥١٧١] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ شُعْبَةَ قَالَ حَدَّثَنِي هِشَامُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رضي الله عنه - قَالَ أَنْفَجْنَا أَرْنَبًا بِمَرِّ الظَّهْرَانِ، فَسَعَوْا عَلَيْهَا حَتَّى لَغِبُوا، فَسَعَيْتُ عَلَيْهَا حَتَّى أَخَذْتُهَا، فَجِئْتُ بِهَا إِلَى أَبِي طَلْحَةَ، فَبَعَثَ إِلَى النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - بِوَرِكِهَا وَفَخِذَيْهَا فَقَبِلَهُ. [ر ٢٤٣٣]

[٥١٧٢] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ أَبِي النَّضْرِ مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ مَوْلَى أَبِي قَتَادَةَ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّهُ كَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - حَتَّى إِذَا كَانَ بِبَعْضِ طَرِيقِ مَكَّةَ تَخَلَّفَ مَعَ أَصْحَابٍ لَهُ مُحْرِمِينَ، وَهُوَ غَيْرُ مُحْرِمٍ، فَرَأَى حِمَارًا وَحْشِيًّا، فَاسْتَوَى عَلَى فَرَسِهِ، ثُمَّ سَأَلَ أَصْحَابَهُ أَنْ يُنَاوِلُوهُ سَوْطًا، فَأَبَوْا فَسَأَلَهُمْ رُمْحَهُ فَأَبَوْا فَأَخَذَهُ ثُمَّ شَدَّ عَلَى الْحِمَارِ، فَقَتَلَهُ فَأَكَلَ مِنْهُ بَعْضُ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - وَأَبَى بَعْضُهُمْ، فَلَمَّا أَدْرَكُوا رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - سَأَلُوهُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ «إِنَّمَا هِيَ طُعْمَةٌ أَطْعَمَكُمُوهَا اللَّهُ».

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ «هَلْ مَعَكُمْ مِنْ لَحْمِهِ شَيْءٌ». [ر: ١٧٢٥]

د ښکار کولو حکم: (تصيد) دباب تفعيل نه دي چې دي کښې د تکلف خاصيت موندې شي.

په دې باب کښې امام بخارى رحمه الله د ښکار حکم بيان کړې دې. ښکار که ځوك ذريعه معاش جوړ کړى نو دا مشروع دى او داشان که ځوك دا ذريعه معاش نه جوړوى ليکن کله کله ښکار ذريعه کوى نو دا مباح دې. او ځوك شوقيه ښکار کوى نو دا امام مالك رحمه الله په نيز دامکروه دى ليکن د جمهورو په نيز بلاکراهت جائز دى ليکن شرط دادې چې شکار لره ذبح کولو سره انتفاع حاصله کړې شى. او که انتفاع او ذبح کولو اراده نه وى، هسې ځناورولره اوولى نودا بالاتفاق ناجائز او حرام دى.[1]

امام بخارى رحمه الله باب دښکار مشروعيت لره ددې وجې بيان کړې دې چې يو حديث پاك نه ددې عدم مشروعيت چاته هم کيدې شى چې په هغې کښې دى چې (من سكن البادية جفا ومن اتبع الصيد غفل) يعنى کوم سړې په کلى کښې اوسيږى، هغه ظلم اوکړو. د (جفا) معنى دوه دى، يو (جفا على نفسه) يعنى دې سره سړې پخپل ځان ځکه چې په کلى کښې سړى ته په کلى کښې تعليم او تربيت ډير کم ملاويږى. ددې په مقابله کښې په ښار کښې تعليم او تربيت دپاره ماحول سازګاروى نو په کلى کښې اوسيدل او خپل ځان دپاره د تعليم و تربيت نه لرې ساتل ظلم دې.

د (جفا) بله معنى سختى او سنګ دلى ده. مطلب دا دې چې کوم سړې کلى اوقريه کښې اوسيږى او هغه سنګ دل وى، دده زړه سخت وى، دښار والو په مقابله کښې واقعتا د کلى والو طبيعت کښې سختى او تيزى زياته وى، (ومن اتبع الصيد غفل) يعنى چې کوم کس ښکار چې پسې شوم، هغه غافل شو، دښکار شوقيان عام طور د غفلت ښکار وى.

داحديث پاك په دې صورت کښې محمول دې چې کله سړې د ښکار عمل کښې داشان مستغرق شى چې دمونځ او نورو فرائضو او واجباتو کولو کښې خلل واقع شى کنى فى نفسه د ښکار مشروعيت کښې هيڅ کلام نشته دې.

د باب په دريم روايت کښې دى چې (انفجا ارنبا الظهران) (انفج) په معنى د (هيج) کښې ده. راپاروول (امرالظهران) مکې ته نزدې يو مقام دې. (لغبوا) په معنى د (تعبوا) دې ستړى کيدل.

۱۱- بَابُ التَّصَيُّدِ عَلَى الْجِبَالِ.

[۵۱۷۳] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنَا عَمْرٌو أَنَّ أَبَا النَّضْرِ حَدَّثَهُ عَنْ نَافِعٍ مَوْلَى أَبِي قَتَادَةَ وَأَبِي صَالِحٍ مَوْلَى التَّوْأَمَةِ سَمِعْتُ أَبَا قَتَادَةَ قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فِيمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ وَهُمْ مُحْرِمُونَ وَأَنَا رَجُلٌ حِلٌّ عَلَى فَرَسٍ، وَكُنْتُ رَقَّاءً عَلَى الْجِبَالِ، فَبَيْنَا أَنَا عَلَى ذَلِكَ إِذْ رَأَيْتُ النَّاسَ مُتَشَوِّفِينَ لِشَيْءٍ، فَذَهَبْتُ أَنْظُرُ، فَإِذَا هُوَ حِمَارُ وَحْشٍ فَقُلْتُ لَهُمْ مَا هَذَا قَالُوا لاَ نَدْرِي. قُلْتُ هُوَ حِمَارٌ وَحْشِيٌّ. فَقَالُوا هُوَ مَا رَأَيْتَ.

[1] فتح البارى: ۷۵۲/۹

وَكُنْتُ نَسِيتُ سَوْطِي فَقُلْتُ لَهُمْ نَاوِلُونِي سَوْطِي. فَقَالُوا لَا نُعِينُكَ عَلَيْهِ. فَنَزَلْتُ فَأَخَذْتُهُ، ثُمَّ ضَرَبْتُ فِي أَثَرِهِ، فَلَمْ يَكُنْ إِلَّا ذَاكَ، حَتَّى عَقَرْتُهُ، فَأَتَيْتُ إِلَيْهِمْ فَقُلْتُ لَهُمْ قُومُوا فَاحْتَمِلُوا. قَالُوا لَا نَمَسُّهُ. فَحَمَلْتُهُ حَتَّى جِئْتُهُمْ بِهِ، فَأَبَى بَعْضُهُمْ، وَأَكَلَ بَعْضُهُمْ، فَقُلْتُ أَنَا أَسْتَوْقِفُ لَكُمُ النَّبِيَّ -صلی الله علیه وسلم- فَأَدْرَكْتُهُ فَحَدَّثْتُهُ الْحَدِيثَ فَقَالَ لِي «أَبَقِيَ مَعَكُمْ شَيْءٌ مِنْهُ». قُلْتُ نَعَمْ. فَقَالَ «كُلُوا فَهْوَ طُعْمٌ أَطْعَمَكُمُوهَا اللَّهُ». [ر: ۱۷۲۵]

د (تصید) معنی کشمیری رحمه الله کړې ده. ښکار لره مشغله جوړول.

سند کښې دا یو ابو النضر رحمه الله دوه شیوخ دی. یو نافع مولی ابن ابی قتاده او دویم ابوصالح مولی د توامه، د ابو النضر نوم سالم دی. [۱]

د ابو صالح نوم نبهان رحمه الله دې، د نبهان رحمه الله بخاری شریف کښې صرف دا یو حدیث دې [۲] دا د توامه آزاد شوې غلام وو. توامه غبر گونکی بچی ته وائی، دلته توامه نه توامه بنت امیه بن حلف جمحی مراد دې. چونکه دې خپل یو خور سره پیدا شوې وو، ددې وجې ده ته توامه اووئیلې شو. [۳] دا دصفوان بن امیه خور وه. [۴]

د لغاتو تشریح: حدیث باب کښې د څو الفاظو معنی اوگورئی. (وَهُمْ مُحْرِمُونَ) یعنی هغه خلق په احرام کښې وو دا جمله حالیه ده. (وَأَنَا رَجُلٌ حِلٌّ عَلَى فَرَسٍ) یعنی څه په خپل آس باندې حلال اووم. احرام کښې نه اووم. (حل) دحاء په کسره سره، په معنی د حلال ده. (رَأَيْتُ النَّاسَ مُتَشَوِّفِينَ لِشَيْءٍ) دې کښې مې خلق اوکتل چې هغوئ څه څیز لره گوری، (تشوف فلان لشئ) کتل (کنت رقاء علی الجبال) څه په غرونو ډیر ختلې اووم. (رقاء : رقی. یرقی) باب سمع نه د مبالغه صیغه ده (ضربت اثره) یعنی (اخرجت فی اثره...) (اثر) د همزه او ثاء په فتحه سره او د همزه په کسره سره اودثاء په سکون سره په دواړو رنگه استمالیږی. [۵]

(عقرته. جرحته) ما هغه زخمی کړو.

د ترجمة الباب مقصد: ددې باب نه د امام بخاری رحمه الله مقصد دادې چې ښکار وغیره او امر مباح دپاره خپل ځان یا سورلئ لره په لړ مشقت اچول، نودا جائز دی نو ابن منیر لیکی چې: (نبه بهذه الترجمة علی جواز ارتکاب المشاق لمن له غرض لنفسه او لدابته إذا كان الغرض مباحا وان التصید فی الجبال کهو فی السهل وان اجراء الخیل فی الوعر جائز للحاجة ولیس هو من تعذیب الحیوان) [۶]

[۱]) فتح الباری :۷۶۶/۹)
[۲]) فتح الباری :۷۶۶/۹.وتهذیب الکمال:۳۱۱/۲۹)
[۳]) عمدة القاری:۱۰٤/۲۱)
[۴]) وتهذیب الکمال:۳۱۱/۲۹)
[۵]) (اوگورئی تفصل دپاره : عمدة القاری :۱۰٤/۲۱)
[۶]) فتح الباری :۷۶۶/۹)

۱۲- باب قول الله تعالى (أحل لكم صيد البحر)

وَقَالَ عُمَرُ صَيْدُهُ مَا اصْطِيدَ، وَطَعَامُهُ مَا رَمَى بِهِ، وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ الطَّافِي حَلَالٌ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ طَعَامُهُ مَيْتَتُهُ إِلاَّ مَا قَذِرْتَ مِنْهَا، وَالْجِرِّي لاَ تَأْكُلُهُ الْيَهُودُ وَنَحْنُ نَأْكُلُهُ. وَقَالَ شُرَيْحٌ صَاحِبُ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - كُلُّ شَيْءٍ فِي الْبَحْرِ مَذْبُوحٌ. وَقَالَ عَطَاءٌ أَمَّا الطَّيْرُ فَأَرَى أَنْ يَذْبَحَهُ. وَقَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ قُلْتُ لِعَطَاءٍ صَيْدُ الأَنْهَارِ وَقِلاَتِ السَّيْلِ أَصَيْدُ بَحْرٍ هُوَ قَالَ نَعَمْ، ثُمَّ تَلاَ (هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا). وَرَكِبَ الْحَسَنُ - عَلَيْهِ السَّلاَمُ - عَلَى سَرْجٍ مِنْ جُلُودِ كِلاَبِ الْمَاءِ. وَقَالَ الشَّعْبِيُّ لَوْ أَنَّ أَهْلِي أَكَلُوا الضَّفَادِعَ لأَطْعَمْتُهُمْ. وَلَمْ يَرَ الْحَسَنُ بِالسُّلَحْفَاةِ بَأْسًا. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ كُلْ مِنْ صَيْدِ الْبَحْرِ مَا صَادَهُ نَصْرَانِيٌّ أَوْ يَهُودِيٌّ أَوْ مَجُوسِيٌّ. وَقَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ فِي الْمُرِي ذَبَحَ الْخَمْرَ النِّينَانُ وَالشَّمْسُ.

[۵۱۷۴] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَمْرٌو أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرًا - رضى الله عنه - يَقُولُ غَزَوْنَا جَيْشَ الْخَبَطِ وَأُمِّرَ أَبُو عُبَيْدَةَ فَجُعْنَا جُوعًا شَدِيدًا فَأَلْقَى الْبَحْرُ حُوتًا مَيِّتًا لَمْ يُرَ مِثْلُهُ يُقَالُ لَهُ الْعَنْبَرُ فَأَكَلْنَا مِنْهُ نِصْفَ شَهْرٍ فَأَخَذَ أَبُو عُبَيْدَةَ عَظْمًا مِنْ عِظَامِهِ فَمَرَّ الرَّاكِبُ تَحْتَهُ.

[۵۱۷۵] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو قَالَ سَمِعْتُ جَابِرًا يَقُولُ بَعَثَنَا النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - ثَلاَثَمِائَةِ رَاكِبٍ وَأَمِيرُنَا أَبُو عُبَيْدَةَ نَرْصُدُ عِيرًا لِقُرَيْشٍ فَأَصَابَنَا جُوعٌ شَدِيدٌ حَتَّى أَكَلْنَا الْخَبَطَ، فَسُمِّيَ جَيْشَ الْخَبَطِ وَأَلْقَى الْبَحْرُ حُوتًا يُقَالُ لَهُ الْعَنْبَرُ فَأَكَلْنَا نِصْفَ شَهْرٍ وَادَّهَنَّا بِوَدَكِهِ حَتَّى صَلَحَتْ أَجْسَامُنَا قَالَ فَأَخَذَ أَبُو عُبَيْدَةَ ضِلَعًا مِنْ أَضْلاَعِهِ فَنَصَبَهُ فَمَرَّ الرَّاكِبُ تَحْتَهُ، وَكَانَ فِينَا رَجُلٌ فَلَمَّا اشْتَدَّ الْجُوعُ نَحَرَ ثَلاَثَ جَزَائِرَ، ثُمَّ ثَلاَثَ جَزَائِرَ، ثُمَّ نَهَاهُ أَبُو عُبَيْدَةَ. [ر: ۲۳۵۱]

قوله: وَقَالَ عُمَرُ صَيْدُهُ مَا اصْطِيدَ، وَطَعَامُهُ مَا رَمَى بِهِ: فاروق اعظم رضي الله عنه فرمائی چې د قرآن پاك آيت (أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ) نه مراد هغه دی چې جال وغیره سره ښکار کړې شی. او دطعام نه مراد هغه دې چې سمندر نه راغوزارشی.
عبد بن حمید رحمه الله دا تعلیق موصولا نقل کړې دې.[1]

قوله: وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ الطَّافِي حَلَالٌ: ابوبکر صدیق رضي الله عنه اوفرمائیل چې (سمك طافي) حلال دې.(طافي) هغه مهی ته وائی چې مر شی او اوبو کښې پورته راوخیژی.
دا تعلیق امام طحاوی رحمه الله، ابن ابی شیبة رحمه الله او دار قطنی رحمه الله موصولا نقل کړې دې.[2]

[1] (فتح الباري: ۷۶۷/۹، وعمدة القاري: ۱۰۴/۲۱)
[2] عمدة القاري: ۱۰۵/۲۱ وفتح الباري: ۷۶۷/۹، و سنن الدار قطني باب الصيد والذبائح: ۲۶۷/۴، رقم الحديث: ۴)

قوله: وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ طَعَامُهُ مَيْتَتُهُ إِلَّا مَا قَذِرْتَ مِنْهَا: ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی چې (احل لکم صید البحر وطعامه) کښې د طعام نه د سمندر غیر مذبوحه ځناور مراد دی، مګر چې تاسو د کومو نه نفرت اوکړئ، (اوهغې خوراک تاسو خوښ نه کړئ).
طبرانی دا تعلیق موصولا نقل کړې دې. (۱)
ابن عباس فرمائی چې جری (مار مهئ) لره یهودیان نه خوری، او مونږ ئې خورو. جری ته جریت هم وائی. علامه خطابی رحمه الله فرمائی چې دا دمار په شان یو مهې دې. ځینو وئیلی دی چې (الجری سمک الاقشرله) دې ته مار مهئ هم وائی. کشمیری رحمه الله فرمائی چې ددې هندی ترجمه ماته معلوم نشوه. فرمائی چې ځینې ددې ترجمه جهینګا کړې ده . او ماته جهینګا په مهی کیدو کښې تردد دې (۲)، د جهینګا یو قسم ورکوتې کب یعنی مهې حکم مخکښې رازی.

قوله: وَالْجِرِّيُّ لَا تَأْكُلُهُ الْيَهُودُ وَنَحْنُ نَأْكُلُهُ: دا تعلیق عبدالرزاق رحمه الله او ابن ابی شیبه رحمه الله موصولا نقل کړې دې. (۳)

قوله: وَقَالَ شُرَيْحٌ صَاحِبُ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - كُلُّ شَيْءٍ فِي الْبَحْرِ مَذْبُوحٌ. وَقَالَ عَطَاءٌ أَمَّا الطَّيْرُ فَأَرَى أَنْ يَذْبَحَهُ: دا تعلیق امام بخاری رحمه الله په تاریخ کښې او ابن منده په المعرفة کښې موصولا نقل کړې دې (۴) عمرو بن دینار رحمه الله او ابوالزبیر رحمه الله دواړه په شریح کښې نقل کړی دی. چې هغوئ فرمائی چې (کل شئ فی البحر مذبوح) د عطاء رحمه الله په مخکښې چې کله ددې خبرې ذکر اوشو نو هغوئ اوفرمائیل چې البته طیر یعنی مارغه متعلق ځما خیال دې چې دا تاسو ذبح کوئی، یعنی عطاء رحمه الله د (کل شئ مذبوح) نه طیر لره مستثنی ګرزولې ده او ددې نه داوبو ځناور مراد اخلی.
دار قطنی دا تعلیق مرفوعا نقل کړې دې (۵) لیکن حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چې (الموقوف اصح) (۶)

قوله: وَقَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ قُلْتُ لِعَطَاءٍ صَيْدُ الأَنْهَارِ وَقِلاَتِ السَّيْلِ أَصَيْدُ بَحْرٍ هُوَ قَالَ نَعَمْ، ثُمَّ تَلاَ (هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ

---

(۱) فتح الباری : ۹/ ۱۰۵، عمدة القاری: ۲۱/ ۷۶۷).
(۲) فیض الباری: ۳٤٠)
(۳) فتح الباری : ۶۷۸/۹ ، عمدة القاری: ۱۰۵/۲۱، ارشاد الساری: ۲٤۸).
(۴) فتح الباری : ۶۷۸/۹)
(۵) سنن لدار قطنی باب الصید والذبائح : ۲۶۹/٤، و لفظه ان الله تعالی ذبح ما فی البحر لبنی آدم).
(۶) فتح الباری : ۹/ ۷۶۹).

لَحْمًا طَرِيًّا: ابن جریج رحمه الله وائی چې ما د عطاء نه تپوس اوکړو په نهرونو او جمع شوؤ اوبو کښې د ښکار کولو څه حکم دې، آیا هغه هم د «صید البحر» په حکم کښې دی؟ هغوئ اوفرمائیل چې آؤ. او بیا ئې د قرآن کریم آیت مبارك تلاوت کړو. چې په هغې کښې دخوړو او ترشو دواړو اوبو متعلق فرمائیلې شوی دی. چې «ومن کل تاکلون لحما طریا»... «قلات» د «قلت» دقاف په فتحه سره جمع ده. لکه څنګه چې «بحر بحار» اکثرو وختونو کښې غرو کښې دننه غټې غټې خندقونه اوشی یو چې په هغې کښې اوبه جمع کیږی. هغې ته «قلت» وائی. حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چې «هو النقر فی الصخرة یستنقع فیها الماء» (۱)
عبدالرزاق پخپل مصنف کښې دا تعلیق موصولا نقل کړې دې. (۲)

قوله: وَرَكِبَ الْحَسَنُ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - عَلَى سَرْجٍ مِنْ جُلُودِ كِلَابِ الْمَاءِ: عبدالرزاق پخپل مصنف کښې دا تعلیق موصولا نقل کړې دې. (۳)

قوله: وَقَالَ الشَّعْبِيُّ لَوْ أَنَّ أَهْلِي أَكَلُوا الضَّفَادِعَ لَأَطْعَمْتُهُمْ: حضرت حسن د اوبو د سپو څرمنو جوړ شوی زین باندې د سورلئ په وخت کښې کیناستلو.
حسن نه یا حسن بن علی رضی الله عنه مراد دې او یا ددې نه حسن بصری رحمه الله مراد دې.
حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چې د ړومبی قول تائید ددې نه هم کیږی چې ځینو نسخو کښې د حسن نه پس رضی الله عنه لیکلې شوې دې. چې د صحابی دپاره استعمالیږی. او حسن بصری رحمه الله صحابی نه دې وو بلکه تابعی وو. (۴)

قوله: وَقَالَ الشَّعْبِيُّ لَوْ أَنَّ أَهْلِي أَكَلُوا الضَّفَادِعَ لَأَطْعَمْتُهُمْ: عامر بن شراحیل شعبی رحمه الله فرمائی چې څما کور والو به چیندخ خوړلو نو ما به ورته ورکولو.
«ضفادع» د «ضفدع» جمع ده. د «ضفدع» د ضاد په فتحه سره او کسره دواړو سره درست دې، په دې کښې یو لغت د عین نه بغیر «ضفادع» هم دې. (۵)

د چیندخ خوړلو حکم: دجمهورو په نیز چیندخ حرام دې، ددې خوراك جائز نه دې، د امام مالك رحمه الله په نیز د چیندخ استعمال جائز دې، بیا ددوئ په مذهب کښې اختلاف دې.
کښې اختلاف دې «مدونة» کښې ابن القاسم ددوئ مسلك نقل کړې دې چې بغیر د ذبح کولو نه چیندخ خوراك جائز دې، او دویم روایت دادې چې چیندخ په اوبو کښې اوسیږی نو هغه

(۱) فتح الباری: ۹/ ۷۶۹. اوګورئی النهایة لابن الاثیر: ۴/ ۹۹).
(۲) عمدة القاری: ۲۱/ ۱۰۶).
(۳) عمدة القاری: ۲۱/ ۱۰۶).
(۴) فتح الباری: ۹/ ۷۶۹. عمدة القاری: ۲۱/
(۵) فتح الباری: ۹/ . عمدة القاری: ۲۱/ ۱۰۶).

بغیر د ذبح کولو نه خوړلې شی لیکن اوچه کښې یا کله چې په اوچه کښې په اوبو کښې اوسیدو والا چیندخ د ذبح کولو نه درست نه وی.(۱)

جمهورو د دارمی روایت نه استدلال کړې دې چې نبی کریم ﷺ نه په دوائی کښې د چیندخ د استعمالولو اجازت اوغوښتلې شو نو نبی کریم ﷺ ترې منع اوفرمائیله.(۲)

امام ابو داؤد رحمه الله هم داشان روایت په کتاب الطب کښې نقل کړې دې.(۳)

د شعبی رحمه الله دا تعلیق چا نقل کړې دې، دا معلوم نشو.(۴)

قوله: وَلَمْ يَرَ الْحَسَنُ بِالسُّلَحْفَاةِ بَأْسًا: حسن بصری رحمه الله به په شمشتئ خوړلو کښې هیڅ حرج نه ګڼړلو.

دا تغلیق ابن ابی شیبه رحمه الله موصولا نقل کړې دې.(۵)

قوله: وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ كُلْ مِنْ صَيْدِ الْبَحْرِ مَا صَادَهُ نَصْرَانِيٌّ أَوْ يَهُودِيٌّ أَوْ مَجُوسِيٌّ: یعنی دصید البحر استعمال جائز دې، اګر چې هغه ښکار یو نصرانی یا یهودی مجوسی کړې وي

دبخاری شریف په زړو نسخو کښې عبارت داشان دې لیکن درست هغه نه دې، نو ځینو نسخو کښې صحیح عبارت د «وان صاده» اضافی سره داشان دې چې «کل من صید البحر وان صاده نصرانی اویهودی.....»(۶)

بیهقی رحمه الله دا تعلیق موصولا نقل کړې دې.(۷)

قوله: وَقَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ فِي الْمُرِي ذَبَحَ الْخَمْرَ النِّينَانُ وَالشَّمْسُ: د ابو الدرداء نوم عویمر بن مالك دې(۸)، مزی د میم په ضمه سره او د راء په سکون سره دې، ابراهیم حربی دده متعلق فرمائی چې:

«هو یعمل بالشام یوخذ الخمر فیجعل فیها الملح والسمك ویوضع الشمس فیتغیر طعمه الی طعم المری»(۹)

یعنی شرابو کښې مالګه او مهی یو ځائې کړی و دا په نمر کښې کیږدی، دې عمل سره د

---

(۱) عمدة القاری:۲۱/۱۰۷).

(۲) اوګورئی: عمدة القاری:۲۱/ ۱۰۷).

(۳) سنن ابی داؤد کتاب الطب باب فی الادویة المکروهة رقم الحدیث:۳۸۷۱، ۷/٤).

(٤) تغلیق التعلیق جلد:٤، صفحه:۵۱۰، باندې دلته واما قول الشعبی... نه پس ځائې خالی دې، شراح هم خاموشی اختیار کړې ده).

(۵) فتح الباری :۹/۷۶۹).

(۶) فتح الباری :۹/۷۳۹، عمدة القاری:۲۱/ ۱۰۷).

(۷) عمدة القاری:۲۱/ ۱۰۷).

(۸) عمدة القاری:۲۱/۱۰۷).

(۹) فتح الباری :۹/۷۷۰).

شرابو ذائقه بدله شي او چې كوم يو څيز تيار شي هغې ته مرى وائي

نينان، د «نون» جمع ده. «نون» مهى ته وائي. تركيب كښې «الخمر... ذبح» فعل معروف دپاره مفعول به دي او «نيتان» فاعل دي. يعني مرى كښې مهى او ګرمى او تاؤ دواړه خمر ذبح يعنى حلالوى چې څنګه ميته ذبح سره حلاليږى. داشان شراب مرى كښې مالګه. مهى او ګرمئ سره يو بل څيزجوړ شي او دا حلال شي. علامه عينى رحمه الله فرمائى چې

«ثم تفسير كلام ابى الدرداء ب قوله : فى المرى مقدم لفظا ولكن فى المعنى متاخر تقديره ذبح الخمر النيان والشمس فى المرى» [1]

ابراهيم حربى دا تعليق په غريب الحديث كښې موصولا نقل كړې دې

د باب لاندې امام بخارى رحمه الله چې كوم روايت نقل كړې دې. په هغې باندې كلام په كتاب المغازى كښې تير شوې دې [2]

امام بخارى رحمه الله ددې باب لاندې دوه مسئلې بيان كړى دى او په دواړو كښې د حضرات فقهاء كرامو اختلاف دې.

دسمندرى ځناورو حكم: رومبئ مسئله اود اوبو د ځناورو حلت او حرمت دې

سمندرى ځناورو كښې د مهى په حلت باندې خو اجماع ده او دې په حلاليدو كښې د هيچا هم اختلاف نشته دې، [3] البته دباقى ځناورو متعلق اختلاف دې.

د ائمه ثلاثه په نيز ټول سمندرى ځناور حلال دى.

شوافع البته چيندخ لره مستثنى ګرزوى. [4]

مالكيه انسان بحرى، كلب بحر. خنزير بحرى لره د حلت د حكم نه مستثنى ګرزولې دې.

ليكن علامه درد دير على الاطلاق دبحرى حيواناتو د حلت قول لره مختار ګرزولې دې.

د حضرات حنابله په نزد هم مطلقا بحرى حيوانات حلال دى [5]

د حنيفه په نيز بحرى حيواناتو كښې صرف مهى حلال دې. باقى ټول حيوانات بحريه حرام دى د امام شافعى رحمه الله يو قول د حنفى مذهب مطابق هم منقول دې. [6]

دامام بخارى رحمه الله مسلك هم د آئمه ثلاثه مطابق دې لكه څنګه چې تعليقات باب نه معلوميږى.

د ائمه ثلاثه دلائل اودهغوئ جوابونه: ائمه ثلاثه دقرآن پاك د آيت مبارك «أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ» نه استدلال كوى. فرمائى چې دا استدلال په دوؤ خبرو باندې موقوف دې. تر كومې پورې چې

---

[1] فتح البارى :۹/۷۷۰).

[2] كشف البارى كتاب المغازى: ۵۸۴، ۵۸۵)..

[3] اعلاء السنن:۱۷/۱۸۷).

[4] المجموع شرح المهذب كتاب الذبائح :۹/۳۰-۳۱).

[5] (المغنى لابن قدامة كتاب الصيد والذبائح:۹/۳۳۸)

[6] (فتح البارى :۹/۷۷۲)

هغه ثابت نه شى استدلال ختميدې شى.

ړومبئ خبره داده چې آيت مبارك كښې (صيد) نه مراد (مصيد) واخستې شى. (صيد) مصدر دې. ددې معنى دښكار كولو ده. (مصيد) د اسم مفعول صيغه ده، ښكار ته وائى. يعنى هغه ځناور چې هغه ښكار كړې شى، ړومبى صورت كښې به ترجمه دا وى چې ستاسو دپاره په سمندر كښې ښكار كول حلال اوګرزولې شو. او دويم صورت كښې به ترجمه دا وى چې ستاسو دپاره دسمندر ښكار حلال كړې شو

د آئمه ثلاثه مسلك به هغه وخت كښې هم ددې لفظ نه ثابتيديشى چې كله (صيد) سره ښكار كوؤنكى ځناور مراد واخستلې شى ليكن كه مصدرى معنى مراد واخستې شى نو بيا ددې مسلك نه ثابتيږى ځكه چې په سمندر كښې ښكار كول د حنفيه په نيز هم درست او حلال دى اوچونكه لفظ (صيد) مصدر دې. ددې وجې دې دا په اصل كښې مصدرى معنى باندې محمول كيږى. ددې وجې دې ته په اصل كښې مصدرى معنى باندې محمول كول حقيقت دې، مصدر د اسم مفعول په معنى كښې مجازى استعماليږى، مجاز دپاره قرينه ضرورى ده. او دلته مجازى معنى مراد اخستلو دپاره هيڅ قرينه نشته دې.

بلكه سياق كلام حقيقى معنى باندې دلالت كوى ځكه چې دې نه پس ارشاد دې چې (وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَادُمْتُمْ حُرُمًا) په دې جمله كښې (صيد) نه بالاتفاق مصدرى معنى مراد ده ځكه چې ښكار كول د احرام په حالت كښې حرام دې.

ښكار خوړل محرم دپاره حرام نه دې بلكه جائز دې.

دويمه خبره داده چې كه (صيد) لره د (مصيد) په معنى كښې واخستلې شى نو د جمهور په نيز مسلك به هله ثابت وى چې كله د (صيد البحر) اضافت استغراق دپاره وى چې د سمندر ټول ښكار حلال ګرزولې شوې وى. ليكن استغراق باندې هيڅ قرينه نه شى مونډې.بلكه دعدم استغراق قرينه مونډې شى. ځكه چې (حُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ) كښې اضافت استغراق دپاره نه دې. (صيدالبر) كښې هم اضافت استغراق دپاره نه دې پكار. (۱)

د جمهورو دويم استدلال د ابوهريره رضی الله عنه روايت نه دې چې يو سړى د نبى كريم صلی الله علیه وسلم نه تپوس اوكړو چې مونږ بحرى سفر كوؤ او مونږ سره خوږې اوبه كمې وى. كه مونږ دا په اودس كښې استعمال كړو نو تږى به پاتې شو آيا په داسې صورت كښې مونږ دسمندر اوبو سره اودس كولې شو. نو نبى كريم صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل چې (هوالطهور ماءه والحل ميتته).

حضرات حنيفه وائى چې (ميتة) كښې اضافت استغراق دپاره نه دې بلكه ددې نه ميته معهوده مراده ده او هغه مهى دې ځكه چې نبى كريم صلی الله علیه وسلم فرمائيلى دى چې (احلت لنا ميتتان

(۱) تكملة فتح الملهم كتاب الصيد والذبائح: ۳/۵۰۷، ۵۰۸. واحكام القران للجصاص: ۲/۴۷۹، فيض القران ۴۳۰/۴)

ودمان فاما الميتتان فالجراد والحوت واما الدمان فالطحال والكبد» [١]
په دې حديث پاك كښې صرف د دوؤ ميتاتو متعلق د حلت حكم شوې دې. يو مولخ او دويم مهې په دې كښې ميته نه مراد داسې څناور دې چې هغه نشي ذبح كولې. يا چې دهغې نه وينه بهيږى. معلوم شو چې ددې دوؤ نه علاوه باقى ميتاتو د قرآن پاك آيت «وَحُرِّمَ عَلَيْكُمُ الميتة، په بناء باندې حرام دې. كه دهغې تعلق بر سره وى يا بحر سره [٢]
د جمهورو دريم استدلال د شريح روايت نه دې كوم لره چې امام بخارى رحمه الله دلته تعليقا ذكر كړې دې چې «كل شئ في البحر مذبوح»
داشان جابر رضي الله عنه نه دار قطنى رحمه الله مرفوع روايت نقل كړې دې چې «ما من دابة في البحر الا قد ذكاها الله لبني آدم» [٣]
حضرات حنيفه كښې ځينې علماء كرامو ددې جواب كړېدې چې ددې نه مراد مهې دې او مطلب دادې چې الله جل جلاله هر قسم مهې حلال كړې دې. ځكه چې دار قطنى دويم روايت نقل كړې دې چې دهغې الفاظ دادى: «ان الله تعالى قد ذبح كل نون في البحر لبني آدم» او «نون» اطلاق صرف په مهې باندې كيږى. [٤]
ليكن دا جواب څه زيات زړه ته نزدې نه دې. ځكه چې ځينې احاديثو كښې د مهى ذكر نه دا نه لازميږى چې په كومو احاديثو كښې مطلقا حيوانات حلال ګرزولې شوى دى. په هغې كښې مهې هم مراد دې.
د احنافو دلائل: د احنافو يو دليل خو دا پورته حديث مبارك دې «احلت لنا ميتتان». او دويم هغه د قرآن پاك آيت مبارك «وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَٰٓئِثَ» نه هم استدلال كوى او فرمائى چې مهى نه علاوه باقى سمندرى څناور خبائث كښې داخل دى. [٥]
دريم هغوئ د حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه د تعليق نه استدلال كوى لكه څنګه چې دلته امام بخارى رحمه الله نقل فرمائيلى دى چې «طعامه ميتته الا ما قذرت منها» يعنى د سمندر غيرمذبوحه څناور طعام البحر كښې دى چې حلال دى ليكن چې دهغې په خوراك كښې د طبيعت رغبت نه وى هغه طعام البحر نه دې او مهى نه علاوه باقى د سمندرى څناور غوښه څه مرغوب څيز نه دې.
بيشكه د حضرات حنيفه مسلك احوط دې ليكن د جمهورو مسلك «اقرب الى النصوص» دې.

[١] سنن ابن ماجه كتاب الاطعمة باب الكبد والطحال: رقم الحديث: ٣٣١٤، ٢/١١٠١).
[٢] تكملة فتح الملهم:٥٠٩/٣، وفتح القدير كتاب الكراهية:٤٢٢/٨)
[٣] سنن الدار قطنى باب الصيد والذبائح: ٢٦٧/٤).
[٤] سنن الدار قطنى باب الصيد والذبائح: ٢٦٧/٤).
[٥] وفتح القدير كتاب الكراهية فصل فى ما يحل اكله:٤٢٢/٨)

د امام بخاری رحمه الله مسلك هم د جمهورو مطابق دې ،هغوئ چې تعلیقات او احادیث ذکر کړی دی. دهغې نه مطلقا د حیواناتِ بحریه حلت معلومیږی.

د سمک طافی مسئله: دویمه اختلافی مسئله دا سمك طافیٔ ده . یعنی هغه مهی چې سمندر کښې دننه پخپله مړشی او اوبو دپاسه راشی نو دهغې خوراك جائز دې که نه ؟ چې د ائمه ثلاثه په نیز ددې خوراك جائز دې. د امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز دا جائز نه دی. (۱)

دجمهورو استدلال: د جمهورو ړومبې استدلال خو حدیث پاك نه دې چې حضرات صحابه کرام رضی الله عنهم (عنبر) نومې مهی استعمال کړې وو.

لیکن ددې نه ددې استدلال پوره نه دې بلکه په دې حدیث پاك کښې هیڅ داسې تصریح نشته دې چې د هغې نه معلوم شی چې هغه سمك طافی وو او پخپله مړ شوې وو. کیدیشی چې هغه سمندر اوچې ته راغوزار کړې وی. او ددې په نتیجه کښې هغه مړ شوې وی، داسې مهې خوړل بالاتفاق جائز دې. (۲)

ائمه ثلاثه د حضرت ابوبکرصدیق دا ثر نه استدلال کوی لکه څنګه چې امام بخاری رحمه الله دلته تعلیقا ذکر کړې دې.

د امام اعظم دلائل: امام بخاری رحمه الله دجابر رضی الله عنه د حدیث نه استدلال کوی لکه څنګه چې امام ابوداؤ رحمه الله نقل کړی دی چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمائیلی دی چې (**ماالقی البحر او جزر عنه فکلوه ومامات فیه وطفا فلا تاکلوه**) (۳)په دې کښې تصریح ده چې (**سمك طافی**) مه خورئی او د حلت اوحرمت په مینځ کښې چې کله تعارض اوشی نو احتیاط په دې کښې دې چې جانب حرمت ته ترجیح ورکړې شی. (۴)

د جینګی حکم: تر کومې چې تعلق دې د جهینګی نو دائمه ثلاثه په نیز خودا جائز دې، د اکثرو حنیفه په نیز هم جائز دی ځکه چې هغه دمهی یو قسم دې. ځینې علماء کرامو ددې د عدم جواز قول اختیار کړې دې او وئیلی ئې دی چې جهینګا مهی نه دې بلکه یو مستقل بیل قسم دې. لیکن جمهور دا په مهی کښې شمیری. (۵)

---

(۱) فتح الباری :۷۷۱/۹).

(۲) فیض الباری :۴۳۰/۴).

(۳) سنن ابی داؤد کتاب الاطعمة رقم الحدیث:۳۸۱۵)

(۴) لا مع الدراری:۴۱۳/۹).

(۵) (د مهی په حلالوالی کښې خو څه اختلاف نشته دې، البته اختلاف په دې کښې دې چې جهینګا مهې دې او که دې ؟ د حیواناتو د جدید ماهرینو په نزد جهنګا مهې نه دې. ځکه چې د جدید ماهرینو په نزد مهی داسې خناور دې چې په دۀ کښې د ملا تیر وی، او ددې په پیپړو په ذریعه ساه اخلی. او په جهینګا کښې نه د ملا وی او نه دا د پیپړو په ذریعه ساه اخلی. (اوګورئی دائرة المعارف للبستانی:ج/۱۰ ص/۶۰) لیکن د پخلاف د لغت ځینو مشهور عالمانو جهنیګا په مهی شمیرلې دې. ابن درید، علامه زبیدی، او دمیری هم دا رائې قائم کړې ده. ا وابن درید په جمهرة اللغة ج/۳ ص/۴۱۴ کښې لیکی چې (واربیان ضرب من السمک) ....[بقیه حاشیه په راروانه صفحه.

باب لاندې امام بخاري رحمه الله عنبر مهي والا چې كوم روايت نقل كړې دې دا په كتاب المغازی كښې تير شوې دې، د حديث مناسبت باب سره بالكل واضح دې.

۱۳- باب أَكْلِ الْجَرَادِ

[۵۱۷۶] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي يَعْفُورٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي أَوْفَى - رضى الله عنهما - قَالَ غَزَوْنَا مَعَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - سَبْعَ غَزَوَاتٍ أَوْ سِتًّا، كُنَّا نَأْكُلُ مَعَهُ الْجَرَادَ. قَالَ سُفْيَانُ وَأَبُو عَوَانَةَ وَإِسْرَائِيلُ عَنْ أَبِي يَعْفُورٍ عَنِ ابْنِ أَبِي أَوْفَى سَبْعَ غَزَوَاتٍ.

قوله: (جراد): د «جردة» جمع ده. مولخ ته وائی. دا د جرد نه مشتق دې. «لانه ينزل على شئ الاجرده» ددې دوه قسمونه دی، يو طيار يعنی الوتونکی او دويم باب وتاب يعنی کنول والا، مولخ وغيره، بغير د ذبح كولو نه خوړل جائز دی. البته د مالکيه په نيزو دا مشهور دی چې دې لره ذبح کول جواز اکل دپاره شرط دی. (۱)

بيا د ذبح كولو طريقه كښې اختلاف دې ځينوئيلي دی چې دده نه دې سر پريکړې شی، ځينو وئيلی دی چې په اور يا کټوئ کښې ددې پريوتل دده ذبح کيدل دی. (۲)

ابو يعفور: دده نوم وقدان يا واقدی دې، امام مسلم رحمه الله فرمائی چې واقد دده نوم او وقدان دده لقب دې، ابو يعفو دوه دی. يو اکبر او بل اصغر. چې كوم اصغر دې دهغه نوم عبدالرحمان بن عبيد دې، دواړه ثقفه دی ابو يعفور دا اکبر صحيح بخاري کښې صرف دوه روايتونه دی. يو دلته او بل په کتاب الصلوة کښې ابواب الركوع کښې (۳) ابويعفور اصغر د صحابه کرامو رضي الله عنهم کښې دچا نه هم روايت نه دې آوريدلې، او ابويعفور اکبر ابن عمر رضي الله عنه،

...بقيه ازحاشيه گذشته] بقيه علامه زبيدی هم دا فرمائيلي دی. اوګورئی تاج العروس: ۱/۱۴۶، او علامه دميری رحمه الله په حياة الحيوان ج/۱ص/۴۳۷ کښې ليکی چې (الروبيان هو سمک صغير جدا احمر) يعنی جهينګا د سور رنګ يو مهې دې.)

حضرت تهانوی رحمه الله په امداد الفتاوی (ج/۴ ص/۱۰۴) کښې فرمائی چې احقر په دې مطمئن دې چې دا مهې دې. حضرت مفی محمود حسن ګنګوهی رحمه الله په فتاوی محموديه (ج/۵ ص/۱۰۷، ۱۲۰، ۱۲۳) کښې، مولانا عبدالحی لکهوی رحمه الله په مجموعة الفتاوی (ج/۵، ص/۱۰۷، ۱۲۰) عبدالرحيم لاجپوری په فتاوی رحيميه (ج/۶ ص/۲۹۷) او مفتی عبدالسلام چاټګامی په جواهر الفتاوی (ج/۱ص/۵۸۴) کښې دا تول جهنګا په مهی کښې شمير کړې دې. مولانا محمد تقی عثمانی صاحب په تکمله فتح الملهم ج/۴ص/۵۱۴ کښې ليکی چې:

فلا ينبغی التشديد فی مسالة الاربيان عند الافتاء، ولا سيما فی حالة كون المسالة مجتهدا فيها من اصلها ولا شک انه حلال عندالائمة الثلاثة وان اختلاف الفقهاء يورث التخفيف غيران الاجتناب عن اكله احوط و اولی.

(۱) فتح الباری: ۹/۷۷۴).
(۲) فتح الباری: ۹/۷۷۴).
(۳) فتح الباری: ۹/۷۷۴).

انس رضي الله عنه وغيره نه روايت آؤريدلې دې په دولسمه هجرئ كښې ددوئ وفات شوې دې (۱)

قوله: سَبْعَ غَزَوَاتٍ أَوْسِتًّا: داشك شعبه ته دې چې اووهٔ غزوات ئې وئيلى دى كه شپږ.

قوله: كُنَّا نَأْكُلُ مَعَهُ الْجَرَادَ: د لته معيت نه صرف غزوه كښې معيت مراد دې په خوراك كښې نه او يا په خوراك كښې معيت مراد دې، د دويم احتمال تائيد د ابو نعيم روايت نه كيږى چې په هغې كښې دى چې (ويأكل معنا) الفاظ دى (۲)

په شوافع كښې د علامه صيمرى رحمه الله خيال وو چې نبى كريم ﷺ مولخ خوړل نه خوښول (۳) هغه دامام ابو داؤد رحمه الله د يو روايت نه استدلال كولو چې نبى كريم ﷺ نه د مولخ متعلق تپوس اوشو نو نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چې (لا اكله ولا احرمه) (۴)

ليكن دا روايت مرسل دې، امام نووى رحمه الله دمولخ په حلت باندې اجماع نقل كړې ده. بيا هم ابن العربى په شرح ترمذى كښې دحجاز د مولخانو اواندلس د مولخانو په مينځ كښې فرق كړې دې. اووئيلى ئې دى چې د اندلس مولخان ټول ضررى دى. (۵)

لهٰذا د يو علاقې د مولخانو متعلق معلوم شو چې هغه مضر صحت دى نو دهغې استعمال بيا صحيح نه دى.

قوله: قَالَ سُفْيَانُ وَأَبُو عَوَانَةَ وَإِسْرَائِيلُ عَنْ أَبِي يَعْفُورٍ عَنِ ابْنِ أَبِي أَوْفَى سَبْعَ غَزَوَاتٍ: د سفيان ثورى رحمه الله تعليق لردارمى موصولا نقل كړېدې د ابوعوانه تعليق لره امام مسلم رحمه الله موصولا نقل كړې دې.

او د اسرائيل تعليق لره طبرانى موصولا روايت كړې دې په دې دريو واړو روايتونو كښې دغزوات ذكر دې.

۱۴- باب آنِيَةِ الْمَجُوسِ وَالْمَيْتَةِ.

[۵۱۷۷] حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ حَيْوَةَ بْنِ شُرَيْحٍ قَالَ حَدَّثَنِي رَبِيعَةُ بْنُ يَزِيدَ الدِّمَشْقِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو إِدْرِيسَ الْخَوْلاَنِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو ثَعْلَبَةَ الْخُشَنِيُّ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا بِأَرْضِ أَهْلِ الْكِتَابِ، فَنَأْكُلُ فِي آنِيَتِهِمْ، وَبِأَرْضِ صَيْدٍ، أَصِيدُ بِقَوْسِي، وَأَصِيدُ بِكَلْبِي الْمُعَلَّمِ، وَبِكَلْبِي الَّذِي لَيْسَ بِمُعَلَّمٍ. فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «أَمَّا مَا ذَكَرْتَ أَنَّكَ بِأَرْضِ أَهْلِ كِتَابٍ فَلاَ تَأْكُلُوا فِي آنِيَتِهِمْ، إِلاَّ أَنْ لاَ تَجِدُوا

---

(۱) فتح البارى :۹/ ۷۷٤، عمدة القارى:۲۱/ ۱۰۹).
(۲) فتح البارى:۹/ ۷۷۵).
(۳) فتح البارى:۹/ ۷۷۵).
(۴) سنن ابوداؤد كتاب الاطعمة باب فى اكل الجراد رقم الحديث : ۳۸۱۳، ۳/ ۳۵۷).
(۵) فتح البارى :۹/ ۷۷۵).

بُدًّا، فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا بُدًّا فَاغْسِلُوهَا وَكُلُوا، وَأَمَّا مَا ذَكَرْتَ أَنَّكُمْ بِأَرْضِ صَيْدٍ، فَمَا صِدْتَ بِقَوْسِكَ، فَاذْكُرِ اسْمَ اللَّهِ وَكُلْ، وَمَا صِدْتَ بِكَلْبِكَ الْمُعَلَّمِ، فَاذْكُرِ اسْمَ اللَّهِ وَكُلْ، وَمَا صِدْتَ بِكَلْبِكَ الَّذِي لَيْسَ بِمُعَلَّمٍ، فَأَدْرَكْتَ ذَكَاتَهُ، فَكُلْهُ». [ر: ۵۱۶۱]

[۵۱۷۸] حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ لَمَّا أَمْسَوْا يَوْمَ فَتَحُوا خَيْبَرَ أَوْقَدُوا النِّيرَانَ، قَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - « عَلَى مَا أَوْقَدْتُمْ هَذِهِ النِّيرَانَ ». قَالُوا لُحُومِ الْحُمُرِ الإِنْسِيَّةِ. قَالَ « أَهْرِيقُوا مَا فِيهَا، وَاكْسِرُوا قُدُورَهَا ». فَقَامَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ فَقَالَ نُهَرِيقُ مَا فِيهَا وَنَغْسِلُهَا. فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - « أَوْ ذَاكَ ». [ر: ۲۳۴۵]

حديث نه د ترجمة الباب مقصد ترجمة الباب كښې «انية المجوس» وئيلې دى. او دباب په روايت كښې د اهل كتابو د اوانى ذكر دې.

ابن منير رحمه الله فرمائى چې چونكه نجاست نه د نه بچ كيدو سبب مجوس او اهل كتاب دواړو كښې مشترك دى، ددې وجې امام بخارى رحمه الله يو نه دبل حكم ثابت كړې دې (۱)

علامه كرمانى فرمائى چې مجوسيانو لره اهل كتاب باندې قياس كړې دې او امام بخارى رحمه الله حكم ثابت كړې دې. (۲)

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چې په درحقيقت ځينې طرقو كښې د مجوسيانو هم ذكر دې. امام بخارى رحمه الله د ترجمة الباب سره طرق طرفته اشاره كړې ده امام بخارى رحمه الله ابن حجر رحمه الله عام طور دارنګ كوى چې ځينې طرق چې هغوئ په شرط باندې پوره نه وى. هغه ترجمة الباب كښې راولى او حديث د خپل شرط مطابق څه بل راولى نو هغوئ ليكى چې:

«وهذه طريقة يكثر منها البخارى فماكان فى سنده مقال يترجم به ثم يورد فى الباب ما يوخذ الحكم منه بطريق الالحاق ونحوه»

ترجمة الباب كښې امام بخارى رحمه الله د ميته هم ذكر كړې دې.

ابن منير رحمه الله فرمائى چې: «نبه بذكر الميتة على ان الحمير لما كانت محرمة لم تؤثر فيها الذكاة فكانت ميتة ولذالك امر بغسل الانية منها» (۳)

يعنى دباب په دويم روايت كښې د خرونو د غوښې د حرمت حكم بيان شوى دې. خرونه ذبح شوى وو او دهغې غوښه پخولې شوه چې د حرمت حكم راغلو حمر چونكه ميته او حرام ګرزولې شوې ده. ددې وجې ددوئ حلت دپاره ذبح مؤثر پاتې شوه. څكه ذبح حلال ځناورو كښې مؤثره پاتې كيږى. حرامو كښې نه.

(۱) فتح البارى: ۷۷۷/۹).
(۲) شرح البخارى للكرمانى: ۹۲/۲۰).
(۳) فتح البارى: ۷۷۷/۹).

۱۵- باب التسمية على الذبيحة، ومن ترك متعمدًا.

قال ابن عباس من نسي فلا بأس. وقال الله تعالى (ولا تأكلوا مما لم يذكر اسم الله عليه وإنه لفسق) والناسي لا يسمى فاسقا، وقوله (وإن الشياطين ليوحون إلى أوليائهم ليجادلوكم وإن أطعتموهم إنكم لمشركون).

دتسميه متعلق تفصيل تير شوې دې. امام بخارى رحمه الله د عبدالله بن عباس رضي الله عنه تعليق كړل دې او د هغه دمسلك ترجيح طرفته ئې اشاره كړې ده. چې په هغې كښې د تسميه د ناسيانه ذبحه حرام نشى ګڼرلې. د عبدالله بن عباس رضي الله عنه د تعليق حاصل دادې چې قرآن پاك فرمائيلى دى چې په كوم ذبيحه باندې دالله تعالى نوم وانخستې نشى. هغه مه خورئى ځكه چې دا نوم نه اخستل يو فاسقانه طريقه ده او ناسى يعنى هيريدونكى فاسق نه وى.

قوله: وقوله: وإن الشياطين ليوحون إلى أوليائهم: امام بخارى رحمه الله په دې آيت مبارك سره درحقيقت هغه روايت طرفته اشاره كړې ده چې كوم امام ابوداؤد رحمه الله په سند صحيح سره د عبدالله بن عباس رضي الله عنه نه نقل كړېدې كافرانو به وئيل چې كومه ذبيحه باندې دالله تعالى نوم اخستې شوې وى هغه خورئى ځكه چې دا انسانانو وژولې دى او چې په كوم باندې د الله جل جلاله نو وانخستې شى هغه خورئى ځكه چې هغه په قدرتى مرګ باندې مړ شوې دې. ددې مزيد وضاحت د ابو داؤد په يو روايت كښې داشان دې چې يهوديان د نبى كريم صلى الله عليه وسلم په خدمت كښې حاضر شو او وې وئيل چې كوم لره انسان قتل كړى نو هغه تاسو خورئى او چې كوم لره الله جل جلاله وژلې وى هغه نه خورئى. نو په دې باندې دا آيت مبارك نازل شو چې ﴿ولا تأكلوا مما لم يذكر اسم الله عليه﴾ او ﴿وإن الشياطين ليوحون إلى أوليائهم﴾ ئې اوفرمائيل او د كفارو داشان بحثونه او مجادلې ئې شيطانى وسوسې اوګرزولې.

[۵۱۷۹] حدثني موسى بن إسماعيل حدثنا أبو عوانة عن سعيد بن مسروق عن عباية بن رفاعة بن رافع عن جده رافع بن خديج قال كنا مع النبي - صلى الله عليه وسلم - بذي الحليفة، فأصاب الناس جوع، فأصبنا إبلا وغنما، وكان النبي - صلى الله عليه وسلم - في أخريات الناس، فعجلوا فنصبوا القدور، فدفع إليهم النبي - صلى الله عليه وسلم - فأمر بالقدور فأكفئت، ثم قسم فعدل عشرة من الغنم ببعير، فند منها بعير، وكان في القوم خيل يسيرة فطلبوه فأعياهم، فأهوى إليه رجل بسهم فحبسه الله فقال النبي - صلى الله عليه وسلم - «إن هذه البهائم أوابد كأوابد الوحش، فما ند عليكم فاصنعوا به هكذا». قال وقال جدي إنا لنرجو - أو نخاف - أن نلقى العدو غدا، وليس معنا مدى، أفنذبح بالقصب فقال «ما أنهر الدم وذكر اسم الله عليه فكل، ليس السن والظفر، وسأخبركم عنه، أما السن عظم وأما الظفر فمدى الحبشة». [ر: ۲۳۵۶]

رافع بن خديج رضي الله عنه فرمائى چې مونږ نبى كريم صلى الله عليه وسلم سره په ذى الحليفه كښې وو. خلق ډير

اوړې شوى وو ، يو اوښ ا يو چيلئ ذبح کړه. نبى کريم ﷺ خلقونه روستو وو خلقو تيزى کوله او کټوئى ئې سورې کړې. کله چې نبى کريم ﷺ خلقو ته راغلو نو نبى کريم ﷺ د کټوؤ الټۀ کيدو حکم اوفرمائيلو. بيا ئې مال غنيمت تقسيم کړو ، داشان چې لس چيلئ د يو اوښ برابر شوې، په دې کښې يو اوښ اوتښتيدو ، په ډله کښې آسونه کم وو. هغوئ هغه رانيول مګر ناکام شو ، په دې دوئ کښې يو سړى هغه طرفنه غشې اوويشتلو نو الله ﷻ هغه منع کړو ، نبى کريم ﷺ اوفرمائيل چې په دې ځناورو کښې هم د وحشى ځناورو په شان تښتيدونکى وو ، کله چې ځناور اوتښتى نو هغه سره دا شان کوئى.

راوى عبايه وائى چې ځما نيکه رافع بن خديج ﷺ عرض اوکړو چې مونږ ته اميد دې يا ئې اووئيل چې ويره ده چې سبا بۀ مونږ دښمن سره مقابله کوؤ او مونږ سره هيڅ چاړه نشته دې. نو آيا مونږ بانړس سره ذبح کولې شو؟ نبى کريم ﷺ اوفرمائيل چې کوم څيزونه وينه توې کړى او په هغې باندې دالله ﷻ نوم اخستې شوې وى نو هغه خوړلئ شئ ليکن غاښونه او نوکونه نه دى پکار ، ددې متعلق اووايم چې غاښونه خو هډوکى دى او نوکونه حبشيانو ئې چړې دى.

قوله: فَعَجِلُوا فَنَصَبُوا الْقُدُورَ: يعنى صحابه کرامو ﷺ تيزى اوکړه اوکټوئى ئې سورې کړې، د امام ابوداؤد ﷫ روايت دې چې «فانطلق ناس من سرعان الناس فذبحوا ونصبوا قدورهم قبل ان يقسم» (١)

قوله: فَدُفِعَ إِلَيْهِمُ النَّبِي ﷺ: «دفع» فعل مجهور په معنى د وصل دې يعنى نبى کريم ﷺ چې په روستو صفونو کښې وو ، هغوئ ته ورغلل.

قوله: فَأَمَرَ بِالْقُدُورِ فَأُكْفِئَتْ: نبى کريم ﷺ د کټوؤ متعلق حکم اوکړو نو هغه الټۀ کړې شوې.

ددې يو وجه دا وه چې دا خلق په دارالاسلام کښې داخل شوى وو. اودارالاسلام کښې داخليدو نه پس د تقسيم نه مخکښې مال غنيمت کښې څه خوراك صحيح نه دې او دلته مال غنيمت اوسه پورې تقسيم شوې نه وو.

او دويمه وجه دا ليکلې شوې ده چې په دې موقع باندې خلقو دخپلو ضرورتونو او حاجتونو په قدر وانخستل بلکه د نبى کريم ﷺ انتظار کولو نه بغير د ضرورت نه زيات واخستل او دا جائز نه وو ددې وجې نبى کريم ﷺ د کټوؤ د الټه کولو تنبيه اوکړه.(٢)

يو اشکال او دهغې جواب: دلته دا اشکال کيدې شى چې غوښه خو مال دې او نبى کريم ﷺ د مال ضائع کيدو نه منع اوفرمائيله. بيا نبى کريم ﷺ کټوئى الټۀ کړې او غوښه ئې ولې ضائع کړه.

---

(١) (فتح البارى :٩/ ٧٨٠. و سنن ابى داؤد کتاب الاضاحى باب الذبيحة بالمروة (رقم الحديث:٢٨٢١) ٣/ ١٠٢)
(٢) فتح البارى :٩/ ٧٨١. عمدة القارى:٢١/ ١١٣).

امام نووى رحمه الله صرف هندئى الته كې او ددې خوروه او اوبه وغيره ئې واړولې، غوښه ئې نه ضائع كړې.
ليكن په دې جواب باندې د امام ابوداؤد رحمه الله روايت سره شبه كيږى ځكه چې په هغې كښې دى چې (جاء رسول الله ﷺ يمشى على قومه فاكفا قدورنا بقوسه ثم جعل يرمل اللحم بالتراب) په دې روايت كښې تصريح ده چې نبى كريم ﷺ غوښه ښاورو كښې ويشتې وه.
دې شبهې لره په دې وينا سره لرې كولې شى چې غوښه په ښاوره كښې ويشتلو سره دې ضائع كيدل نه لازميږى ځكه چې ددې ونيخلو سره دا قابل استعمال كښې راتلې شى.
او دا جواب هم وركولې شى چې عامو حالاتو كښې اگر چې څه څيز ضائع كول جائز نه دى ليكن د زجروتنبيه په وخت كښې ددې گنجائش كيدشى.
يعنى خلقو سره آسونه ډير كم وو. مطلب دادې كه آسونو والا ډير وې نو د تښتيدلى اوښ بندوبست به ئې كړې وې ليكن آسونه كم وو. ددې وجې هغه په قابو كښې نه راتلو.
قوله: فَطَلَبُوهُ فَأَعْيَاهُمْ: خلق هغه اوښ پسې شو خو هغه خلق ستړى كړل، د (اعيا) معنى ستړى كول دى. **فَأَهْوَى إِلَيْهِ:** يو سړى دې اوښ باندې غشى اوويشتلو ددې اراده ئې اوكړه، حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چې ددې سړى نوم ماته معلوم نشو..[1]
قوله: فَحَبَسَهُ اللَّهُ: الله تعالىٰ ده لره اودرولو، يعنى دې پرې اولگيدو او اودريدو.
قوله: إِنَّ لِهَذِهِ الْبَهَائِمِ أَوَابِدَ: (اوابد) د (ابدة) جمع ده، چې ددې معنى وحشت او غريب كيدو ده. (ابدة) يعنى (عجيبة وغريبة).[2]
قوله: (انا لنرجوا او نخاف): راوى ته شك دې چې (نرجوا) ئې وئيلى وو او كه (نخاف) ئې وئيلى وو.س
قوله: وَلَيْسَ مَعَنَا مُدًى: (مدى: مدية) دميم په فتحه او دال په سكون سره، جمع ده، چړې ته وائى. ددې مطلب دا وو چې سبا له به زمونږ دښمن سره مقابله وى، مال غنيمت كښې مونږ ته ښناور ملاؤيديشى چې د هغې د ذبح كولو به مونږ ته ضرورت وى داشان مونږته دخپلوښناورو د ذبح كولوهم ضرورت كيدشى. ددې وجې نه دچړې نه علاوه په نورو څيزونو باندې هم ذبح كول جائزكيدشى.[3]
قوله: لَيْسَ السِّنَّ وَالظُّفُرَ: (السن والظفر) دادواړه لفظونه خومنصوب دى، يادمنصوب كيدوپه صورت كښې (ليس) استثناء او د مستثنى كيدوپه وجه دا دواړه منصوب به وى. اويامرفوع به وى دمرفوع كيدوپه صورت كښې به داد (ليس) اسم وى، اوخبربه محذوف

[1]) فتح البارى :۷۸۲/۹).
[2]) فتح البارى :۷۸۳/۹).
[3]) فتح البارى ج۹ص۷۸۳)

وی (ای الیس السن والظفر مهاحا) لیکن دمنصوب کیدو احتمال ددې وجې راجح دې چې د داؤد بن عیسی روایت د (لیس) په ځې (الاسناوظفرا) دې (۱)

قوله: أَمَّا السِّنُّ فَعَظْمٌ): یعنی غاښونه خوهډوکی دی اوهډوکی سره یوځیزذبح کول جائزنه دی. دعدم جوازیووجه داده چې هډوکی سره ذبح کولوکښې به هډوکی په وینه باندې نجس شی اوهډوکی لره دنجس کیدوپه وجه حضورنبی کریم ﷺ منع اوفرمائیله ځکه چې هډوکی دجناتوخوراک دې امام نووی ﷫ داوجه بیان کړې ده (۲)

اودویمه وجه داده چې په دې صورت کښې تعذیب دحیوان دې هډوکی سره ځناورزرنشی ذبح کولې نوهغه به په عذاب کښې اخته شی ددې وجې نه ئې منع اوفرمائیله (۳)

قوله: وَأَمَّا الظُّفُرُ فَمُدَى الْحَبَشَةِ:اونوکونه دحبشیانوچړې دی حبش چونکه کافر وو. او تشبیه بالکفارجائزنه ده،ددې وجې ئې منع اوفرمائیله اوپه دې کښې تعذیب حیوان هم دې،(۴)

که نوکونه اوغاښونه دبدن نه جداوی اوچاپه دې سره ځناور ذبح کړونوذبح صحیح ده البته داشان ذبح کول مکروه دی بیاهم که نوکونه اوداغاښونه بدن نه جدانه شواوچا په خپلو نوکونو یا غاښونوسره ځناورذبح کړونو ذبح به صحیح نه وی.(۵)

۱۶- بَاب مَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَالْأَصْنَامِ

[۵۱۸۰] حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ - يَعْنِي ابْنَ الْمُخْتَارِ - أَخْبَرَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي سَالِمٌ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - أَنَّهُ لَقِيَ زَيْدَ بْنَ عَمْرِو بْنِ نُفَيْلٍ بِأَسْفَلِ بَلْدَحٍ، وَذَاكَ قَبْلَ أَنْ يُنْزَلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - الْوَحْيُ، فَقَدَّمَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - سُفْرَةً فِيهَا لَحْمٌ، فَأَبَى أَنْ يَأْكُلَ مِنْهَا، ثُمَّ قَالَ إِنِّي لاَ آكُلُ مِمَّا تَذْبَحُونَ عَلَى أَنْصَابِكُمْ، وَلاَ آكُلُ إِلاَّ مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ. [ر: ۳۶۱۴]

داصنام اوبتانوپه نوم ذبح کول حرام دی روایت کښې دی چې دحضور نبی کریم ﷺ دنزول وحی نه مخښکې زیدبن عمروبن نفیل سره په مقام بلدح کښې ملاقات اوشودحضورنبی کریم ﷺ په خدمت کښې په دسترخوان باندې غوښه پیش کړې شوه حضورنبی کریم ﷺ دهغې دخوراک نه انکاراوکړواووې فرمائیل چې ځه داذبیحه نه خورم چه کوم تاسو دخپلو

---

(۱) فتح الباری ج۹ص۷۸۱)

(۲) فتح الباری ج۹ص۷۸۱ وشرح مسلم للنوی کتاب الاضاحی باب جوازالذبائح بکل ماانهر الدم ج۲ص۱۵۷)

(۳) فتح الباری ج۹ص ۷۸٤)

(۴) فتح الباری ج۵ص۲۰۸)_

(۵) ردالمختار:ج۵ص۲۰۸).

بتانوپه نوم باندې ذبح کړې وې،

دلته په روایت کښې دی چه (فقدم رسول الله صلی الله علیه وسلم سفرة اللحم) یعنی حضورنبی کریم دغوښې دسترخوان دزیدبن عمروبن نفیل په وړاندې پیش کړواودکشمیهنی روایت کښې دی چې (فقدم الی رسول الله سفرة) یعنی دحضورنبی کریم ﷺ په خدمت کښې دسترخوان پیش کړې شو، په دې صورت کښې (قدم) دمجهول صیغه ده.

ابن منیر رحمه الله ددواړو روایتونوپه مینځ کښې تطبیق ورکوی اووائی چه هلته موجود خلقو دسترخوان دحضورنبی کریم ﷺ په خدمت کښې پیش کړې وو اوحضورنبی کریم ﷺ بیا د زید بن عمروبن نفیل طرفته وړاندې کړو.اوزیدبن عمروبن نفیل خلقولره مخاطب کړل او وې وئیل چې څه دغیرالله په نوم ذبحیه نه خوړم (۱)

زیدبن عمروبن نفیل دمشهورصحابی حضرت سعیدبن زید رضی الله عنه والددې.حضرت سعیدبن زیدعشره مبشره کښې دې،زیدبن عمروبن نفیل په زمانه جاهلیت کښې دحضرت ابراهیم علیه السلام په دین باندې وو.

قوله: (نصب...): بت ته وائی په صادباندې سکون اوضمه دواړه صحیح دې.ددې جمع (انصاب) رازی.(۲)

یوقول داهم دې چې نصب هغه کاڼې ته وئیلې شوچې کوم مشرکانوبیت الله سره نصب کړې وواودبتانودنوم ذبحیه به ئې په دې کاڼې کوله (۳)

۱۷ـ باب قول النبی صلی الله علیه وسلم «فَلْیَذْبَحْ عَلَی اسْمِ اللَّهِ»

[۵۱۸۱] حَدَّثَنَا قُتَیْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنِ الأَسْوَدِ بْنِ قَیْسٍ عَنْ جُنْدَبِ بْنِ سُفْیَانَ الْبَجَلِیِّ قَالَ ضَحَّیْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه وسلم - أُضْحِیَةً ذَاتَ یَوْمٍ فَإِذَا أُنَاسٌ قَدْ ذَبَحُوا ضَحَایَاهُمْ قَبْلَ الصَّلاَةِ فَلَمَّا انْصَرَفَ رَآهُمُ النَّبِیُّ صلی الله علیه وسلم - أَنَّهُمْ قَدْ ذَبَحُوا قَبْلَ الصَّلاَةِ فَقَالَ «مَنْ ذَبَحَ قَبْلَ الصَّلاَةِ فَلْیَذْبَحْ مَكَانَهَا أُخْرَى، وَمَنْ كَانَ لَمْ یَذْبَحْ حَتَّى صَلَّیْنَا فَلْیَذْبَحْ عَلَی اسْمِ اللَّهِ».[ر: ۹۴۲]

دترجمة الباب فائده اومقصد: یوباب قبل د(تسمیة علی الذبیحه)باب تیرشوې دې.دلته دوباره روایت چې ددې نه په ظاهره تکرارمعلومیږی،علامه عینی رحمه الله فرمائی چې حضرت امام بخاری رحمه الله ددې باب نه پس مذکوره ترجمة الباب قائموی اودې خبرې طرفته اشاره کوی چې بسم الله هیرولووالا،بسم الله پرېښودلووالانه دې،نوهغه لیکی چې ((فائدة هذه الترجمة

(۱) فتح الباری.(ج۹ص۷۸۶)_، وعمدة القاری:ج۲۱ص۱۱۴)و المتواری علی تراجم ابواب البخاری:۲۰۵)

(۲) مختارالصحاح: ۶۶۱)

(۳) عمدة القاری ج۲۱ص۱۱۳وفتح البار ج۹ص۷۸۶)

بعد تقدم الترجمة على التسمية التنبية على ان الناس يذبح على اسم الله، لانه لم يقل فيه فليسم وانما جعل اصل ذبح المسلم على اسم الله من صفة فعله ولوازمه كما ورد ذكر الله على قلب كل مسلم سمى اولم يسم»)[1]
شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله دې توجيه لره وجيه گرزولې ده.[2]

دباب مناسبت حديث نه ظاهر دې «اضحاة» (بفتح الهمزة) د «اضحية» معنى كښې ده.

۱۸- باب مَا أَنْهَرَ الدَّمَ مِنَ الْقَصَبِ وَالْمَرْوَةِ وَالْحَدِيدِ

[۵۱۸۴] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ سَمِعَ ابْنَ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ يُخْبِرُ ابْنَ عُمَرَ أَنَّ أَبَاهُ أَخْبَرَهُ أَنَّ جَارِيَةً لَهُمْ كَانَتْ تَرْعَى غَنَمًا بِسَلْعٍ، فَأَبْصَرَتْ بِشَاةٍ مِنْ غَنَمِهَا مَوْتًا، فَكَسَرَتْ حَجَرًا فَذَبَحَتْهَا، فَقَالَ لأَهْلِهِ لاَ تَأْكُلُوا حَتَّى آتِيَ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - فَأَسْأَلَهُ، أَوْ حَتَّى أُرْسِلَ إِلَيْهِ مَنْ يَسْأَلُهُ. فَأَتَى النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - أَوْ بَعَثَ إِلَيْهِ فَأَمَرَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - بِأَكْلِهَا.

[۵۱۸۳] حَدَّثَنَا مُوسَى حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ رَجُلٍ مِنْ بَنِي سَلِمَةَ أَخْبَرَ عَبْدَ اللَّهِ أَنَّ جَارِيَةً لِكَعْبِ بْنِ مَالِكٍ تَرْعَى غَنَمًا لَهُ بِالْجُبَيْلِ الَّذِي بِالسُّوقِ وَهُوَ بِسَلْعٍ، فَأُصِيبَتْ شَاةٌ، فَكَسَرَتْ حَجَرًا فَذَبَحَتْهَا، فَذَكَرُوا لِلنَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فَأَمَرَهُمْ بِأَكْلِهَا. [ر: ۲۱۸۱]

[۵۱۸۴] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ شُعْبَةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ مَسْرُوقٍ عَنْ عَبَايَةَ بْنِ رَافِعٍ عَنْ جَدِّهِ أَنَّهُ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَيْسَ لَنَا مُدًى. فَقَالَ «مَا أَنْهَرَ الدَّمَ وَذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ فَكُلْ، لَيْسَ الظُّفُرَ وَالسِّنَّ، أَمَّا الظُّفُرُ فَمُدَى الْحَبَشَةِ، وَأَمَّا السِّنُّ فَعَظْمٌ». وَنَدَّ بَعِيرٌ فَحَبَسَهُ فَقَالَ «إِنَّ لِهَذِهِ الإِبِلِ أَوَابِدَ كَأَوَابِدِ الْوَحْشِ فَمَا غَلَبَكُمْ مِنْهَا فَاصْنَعُوا هَكَذَا». [ر: ۲۳۵۶]

بانړس، کانړئی او اوسپنه چه کوم يو څيز هم دځناورو وينه توې کړی دهغې په ذريعه ذبح کول درست دی، «قصب» بانړس ته وائی. اومروه سپين کانړی ته وائی.[3]

د حديث نه دترجمة الباب مقصد : روايت باب کښې دقصب اومروه ذکرنشته البته نورو روايتونو کښې ددې ذکردې، حضرت امام بخاری رحمه الله غالباهم دې روايتونو طرفته اشاره کولو دپاره ترجمة الباب کښې ددې ذکرکړې دې. ځکه چې هغه روايتونه دحضرت امام بخاری رحمه الله په شرط باندې پوره نه دی نودطبرانی په روايت کښې دی چې «الذبح بالقصب والمروة»[4]

---

[1] عمدة القاری ج۲۱ص ۱۱٤)_
[2] الابواب والتراجم (ج۲ص۹۲)_
[3] فتح الباری ج۹ص۷۸۷).
[4] شرح مسلم للنوی کتاب الاضاحی باب جواز الذبح ماانهر الدم :ج۲ص۱۵۷)

هم داشان دترمذی اوابن ماجه يوروايت كښې ذبح بالمروه ذكر دې.محمد بن صفوان نه روايت دې چه (ذبحت ارنبين بمروة فامرني النبي صلى الله عليه وسلم باكلهما) (۱)
تركومې پورې چې دحديد يعنى داوسپنې ذكردې نوهغه دباب آخرى روايت نه داشان ثابتيږى چې په دې كښې (وليست معنا مدى) الفاظ دى يعنى مونږسره چړې نشته دې چې ددې نه معلوميږى چې په هغه زمانه كښې چاړه سره ذبح كولو معول وو لكه څنګه چې نن هم دې (۲)
دباب رومبى روايت كښې دى چې دحضرت كعب بن مالك رضي الله عنه يو وينځې سلع غرسره چيلې څرولې،دې يوچيلې اوكتله چې مره كيده،نويوكاڼړئي ئي واخستلواوهغه ئي ذبح كړه. حضورنبى كريم ﷺ نه چې كله تپوس اوشونوحضورنبى كريم ﷺ ددې دخوراك اجازت وركړو. حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چې ددې جاريه نوم ماته معلوم نشو. (۳)

۱۹ - باب ذَبِيحَةِ الْمَرْأَةِ وَالأَمَةِ

[۵۱۸۵] حَدَّثَنَا صَدَقَةُ أَخْبَرَنَا عَبْدَةُ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنٍ لِكَعْبِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ امْرَأَةً ذَبَحَتْ شَاةً بِحَجَرٍ، فَسُئِلَ النَّبِي - صلى الله عليه وسلم - عَنْ ذَلِكَ، فَأَمَرَ بِأَكْلِهَا. وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنَا نَافِعٌ أَنَّهُ سَمِعَ رَجُلاً مِنَ الأَنْصَارِ يُخْبِرُ عَبْدَ اللَّهِ عَنِ النَّبِي - صلى الله عليه وسلم - أَنَّ جَارِيَةً لِكَعْبٍ بِهَذَا.

[۵۱۸۶] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ رَجُلٍ مِنَ الأَنْصَارِ عَنْ مُعَاذِ بْنِ سَعْدٍ - أَوْ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ - أَخْبَرَهُ أَنَّ جَارِيَةً لِكَعْبِ بْنِ مَالِكٍ كَانَتْ تَرْعَى غَنَمًا بِسَلْعٍ، فَأُصِيبَتْ شَاةٌ مِنْهَا، فَأَدْرَكَتْهَا فَذَبَحَتْهَا بِحَجَرٍ، فَسُئِلَ النَّبِي - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَ «كُلُوهَا». [ر: ۲۱۸۱]

د ښځې ذبيحه جائز ده: حضرت امام بخارى رحمه الله داترجمة الباب قائم كړواوپه هغه خلقوئې ردكړې دې چې دښځې ذبحيه ناجائزه ګڼړى (۴)محمدبن عبدالحكم دحضرت امام مالك رحمه الله نه دذبيحه المراة كراهت نقل كړيدې ليكن (مدونه) كښې مطلقا جوازمنقول دې.
جمهورعلماء كرام فرمائى كه ښځه ذبيحه كولې شى نوددې ذبيحه بلاكراهت جائزده.(۵)
نو روايت باب كښې دښځې دذبيحه ذكردې داروايت ددې نه مخكښې باب كښې تير

۱) سنن الترمذى كتاب الذبائح باب ماجاء فى الذبيحة بالمروة :ج ٤ص ٧٠(رقم الحديث :١٤٧٢) وسنن ابن ماجه كتاب الذبائح،باب مايذكى به :ج٢ص ١٠٦٠)(رقم الحديث: ٣١٧٥).
۲) فتح البارى :ج٩ص٧٨٧)
۳) فتح لبارى ج٩ص٧٨٧)
۴) عمدة القارى ج٢١ص١١۶)
۵) عمدة القارى ج٢١ص١١۶) والمدونة الكبرى كتاب الذبائح: ج٢ص۶٧).

شویدې دلیث تعلیق لره اسماعیلی موصولا نقل کړې دې. (۱) (عن معاذبن سعدا و سعدبن معاذ) روای ته شک دې چې معاذبن سعدنه داروایت دې یاسعدبن معاذنه، علامه کرمانی رحمه الله اوفرمائیل چې معاذاوسعددواړه صحابیان دی او الصحابة کلهم عدول، لهذاحضرت معاذ، ددې نه دروایت په صحت باندې هیڅ اثرنه پریوزی (۲)

۲۰- باب لایُذَکّی بِالسِّنِّ وَالْعَظْمِ وَالظُّفُرِ

[۵۱۸۷] حَدَّثَنَا قَبِیصَةُ حَدَّثَنَا سُفْیَانُ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَبَایَةَ بْنِ رِفَاعَةَ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِیجٍ قَالَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه وسلم «کُلْ یَعْنِی مَا أَنْهَرَ الدَّمَ إِلاَّ السِّنَّ وَالظُّفُرَ». [ر: ۲۳۵۶]

حضرت امام بخاری رحمه الله چې ددې باب لاندې چې کومه مسئله بیان کړې ده دهغې تفصیل تیرشوې دې.

۲۱= باب ذَبِیحَةِ الأَعْرَابِ وَنَحْوِهِمْ

[۵۱۸۸] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَیْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا أُسَامَةُ بْنُ حَفْصٍ الْمَدَنِیُّ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَائِشَةَ - رضی الله عنها - أَنَّ قَوْمًا قَالُوا لِلنَّبِیِّ - صلی الله علیه وسلم - إِنَّ قَوْمًا یَأْتُونَا بِاللَّحْمِ لاَ نَدْرِی أَذُکِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَیْهِ أَمْ لاَ فَقَالَ « سَمُّوا عَلَیْهِ أَنْتُمْ وَکُلُوهُ ». قَالَتْ وَکَانُوا حَدِیثِی عَهْدٍ بِالْکُفْرِ.

تَابَعَهُ عَلِیٌّ عَنِ الدَّرَاوَرْدِیِّ. وَتَابَعَهُ أَبُو خَالِدٍ وَالطُّفَاوِیُّ. [ر: ۱۹۵۲]

دحضرت امام بخاری رحمه الله مقصد دادې که کلي وال یااعرابی ذبح کول غواړی نو ددې ذبحیه درست ده لکه څنګه چې روایت باب کښې تصریح ده

اکثرونسخو کښې (ذبحیه الاعراب) نه پس (ونحوهم) الفاظ دی البته دکشمیهنی روایت کښې د(ونحوهم) الفاظ دی. (۳)

قوله: (وکانواحدیثی عهدبالکفر): یعنی هغه تپوس کولووالا نوې نوې دکفرنه اسلام طرفته رواستلې شوې وو.

دحدیث باب نه بعضې خلقوتسمیه علی الذبیحه په عدم وجوب باندې استدلال کړې دې اووئیلې ئې دی چې تسمیه علی الذبیحه که واجب وې نو حضورنبی کریم صلی الله علیه وسلم به دې خلقو لره به داعراب ذبیحه خوړولو اجازت نه ورکولودې یوجواب خودادې چې دااسلام دشروع واقعه ده. نوحضرت امام مالک رحمه الله ددې په آخرکښې دااضافه کړې ده چې:

(۱) عمدة القاری ج۲۱ص۱۱۷)
(۲) شرح بخاری للکرمانی ج۲۰ ص۹۹)
(۳) عمدة القاری:ج ۲۱ص۱۱۸، فتح الباری:ج ۹ص ۷۹۱).

(وذالك فى اول الاسلام)(۱)

دويم جواب دادې چې غوښه راوړنکي هغه اعراب دتسميه دحکم نه جاهل نه وو. ددې وجې حضورنبى كريم ﷺ سوال كوونكى لره يوشان تنبيه اوفرمائيله چه تاسوبسم الله وائې، اود راوړنکو متعلق هم داګمان كول پكاردى چې هغوى بسم الله لولى (۲)

قوله: (تابعه على عن الداوردي): يعنى على بن المدينى دحضرت امام بخارى ﷫ دشيخ الشيخ اسامه بن حفص متابعت كړې دې اسامه داروايت دهشام بن عروه نه نقل كړې دې اوعلى بن المديني دعبدالعزيزبن محمددراوردى نه نقل كړې دې، اسماعيلى دتعليق موصولا نقل كړې دې (۳)

قوله: (وتابعه ابوخالد والطفاوي): داسامه متابعت سليمان بن حبان ابوخالدهم كړې دې دامتابعت حضرت امام بخارى ﷫ په كتاب التوحيد كښې موصولا نقل كړې دې (۴)

اومحمدبن عبدالرحمان طفاوى هم داسامه متابعت كړې دې، طفاوى (بضم الطاء) طفاوه بنت حزم بن زيادطرفته منسوب دى دطفاوى متابعت حضرت امام بخارى ﷫ په كتاب البيوع كښې موصولا كړې دې (۵)

۲۲_ بَاب ذَبَائِحِ أَهْلِ الْكِتَابِ وَشُحُومِهَا مِنْ أَهْلِ الْحَرْبِ وَغَيْرِهِمْ

وَقَوْلِهِ تَعَالَى (الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ). وَقَالَ الزُّهْرِيُّ لَا بَأْسَ بِذَبِيحَةِ نَصَارَى الْعَرَبِ، وَإِنْ سَمِعْتَهُ يُسَمِّي لِغَيْرِ اللَّهِ فَلَا تَأْكُلْ، وَإِنْ لَمْ تَسْمَعْهُ فَقَدْ أَحَلَّهُ اللَّهُ، وَعَلِمَ كُفْرَهُمْ. وَيُذْكَرُ عَنْ عَلِيٍّ نَحْوُهُ. وَقَالَ الْحَسَنُ وَإِبْرَاهِيمُ لَا بَأْسَ بِذَبِيحَةِ الْأَقْلَفِ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ طَعَامُهُمْ ذَبَائِحُهُمْ

[۵۱۷۹] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغَفَّلٍ -رضى الله عنه- قَالَ كُنَّا مُحَاصِرِينَ قَصْرَ خَيْبَرَ، فَرَمَى إِنْسَانٌ بِجِرَابٍ فِيهِ شَحْمٌ، فَنَزَوْتُ لِآخُذَهُ، فَالْتَفَتُّ فَإِذَا النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم فَاسْتَحْيَيْتُ مِنْهُ. [ر: ۲۹۸۴]

د ترجمة الباب مقصد: دحضرت امام بخارى ﷫ مقصد دادې چې داهل كتابو ذبائح اوددې ذبائحوشحوم (چربى) دواړه استعمالول جائزدى هم دادجمهورومسلک دی.

حضرت امام مالک ﷫ اوحضرت امام محمد نه روايت داهم دې چې کوم څيزونه داهل كتاب دپاره حرام ګرزولې شوى وو، دهغې استعمال جائزنه دې لكه شحوم دى، دا چونكه

(۱) عمدة القارى :ج۲۱ص فتح البارى ج۹ص ۷۹۱)

(۲) عمدة القارى :ج۲۱ص۱۱۸،فتح البارى ج ۹ص۷۹۳)

(۳) عمدة القارى ج۲۱ص۱۱۸ فتح البارى ج ۹ص ۷۹۱)

(۴) عمدة القارى ج۲۱ص۱۱۸، فتح البارى ج۹ص۷۹۱)

(۵) عمدة القارى ج۲۱ص۱۱۸ فتح البارى ج۹ص۷۹۱)

اهل كتاب دپاره حرام وو. لهذا هيڅ يو مسلمان دپاره داهل كتاب ذبح شوى ځناورو شحوم جائزنه دى[1]
حضرت امام بخارى رحمه الله دخپل معمول مطابق ترجمة الباب كښې دقرآن پاک آيت په طوراستدلال پېش كړې دې ايت كريمه «وطعام الذين اوتوالكتاب» كښې دطعام نه داهل كتاب ذبائح مراددى[2]
داهل كتاب ذبائح بالاتفاق حلال دى ليكن دغيرالله دنوم ذبيحه ددوى په نيزهم حرام ده ليكن دنورومشركانو اوكافرانو ذبائح حلال نه دى ځكه چې هغوى تسميه نه وائى اودغيرالله په نوم ذبيحه وائى[3]
داهل كتابو دذبيحه شرطونه: فقهاء داهل كتاب ذبيحه حلال كيدودپاره درې شرطونه ليكى:
① اول داچې ذبيحه اسلامى طريقې سره شوې وى.
② دويم داچې د ذبح په وخت دالله تعالى نوم واقعتا اغستلې وى.
③ دريم دا چې ذبح كونكې واقعتا اهل كتاب وى.
په دې كښې چې هريو شرط فوت شونوذبيحه به جائزه نه وى. مثلاً كه چرته معلومه شى چې دذبح وخت دالله تعالى دنوم په ځائې صرف دحضرت عيسى عليه السلام نوم واخستې شى ياذبح كولوالا اهل كتابو كښې نه وى بلكه ملحد وى نو داسې ذبيحه خوراک جائزنه ده[4]
اهل كتابونه هغه خلق مراد دى كوم چې دالله تعالى دوجودقائل دى اوپه تورات او انجيل كښې په يوباندې ايمان لرى اګرچه عقائدئې مشركانه وى. نن صباديورپ اهل كتاب عام طورباندې دهريه اوملحددى په هغوى كښې ډيردالله تعالى دوجودقائل هم نه دى ددې وجې دداسې خلقوذبيحه درست نه ده كه دچامتعلق معلوم وى چې هغه واقعتاداهل كتابوته وى نودهغه ذبيحه درست ده.

قوله: وَقَالَ الزُّهْرِي لاَ بَأْسَ بِذَبِيحَةِ نَصَارِى الْعَرَبِ :امام زهرى رحمه الله فرمائى چې دعربو نصرانيانو ذبيحه استعمالولو كښې هيڅ حرج نشته دې ليكن كه معلوم شى چې هغوى ذبيحه دغيرالله په نوم باندې كوى نوبياهغه خوړل نه دې پكار.
داتعليق عبدالرزاق موصولاً نقل كړې دې[5]

قوله: وَيُذْكَرُ عَنْ عَلِي نَحْوُهُ : يعنى دامام زهرى رحمه الله دقول پشان يوقول دحضرت على رضى الله عنه نه هم نقل شوې دې. «يذكر» دمجهول صيغه راوړې اوحضرت امام بخارى رحمه الله ددې ضعف طرفته ته اشاره كړې ده

[1] عمدة القارى ج۲۱ص ۱۱۹، فتح البارى: ج۹ص ۷۹٤).
[2] عمدة القارى ج۲۱ص۱۱۹،فتح البارى ج۹ص ۷۹٤).
[3] عمدة القارى ج۲۱ص۱۱۹)
[4] فتاوى هنديه :ج۵ص۲۸۵. وردالمختار :ج۶ص۲۹۷).
[5] عمدة القارى:ج۲۱ص۱۱۹. فتح البارى ج۹ص ۷۹٤)

حضرت علی رضی الله عنه نه بعضو نصرانیانو د عربو ذبائحو ممانعت هم منقول کړې دې، نو عبدالرزاق په صحیح سند سره د حضرت علی رضی الله عنه دا اثر نقل کړې دې چې «لا تاکلوا ذبائح نصاری بنی تغلب فانهم لم یتمسکوا من دینهم الا بشرب الخمر» (۱)

قوله: وَقَالَ الْحَسَنُ وَإِبْرَاهِيمُ لاَ بَأْسَ بِذَبِيحَةِ الأَقْلَفِ: «اقلف» غیر مختون ته وائی یعنی داسې سړې چې دهغه سنت «ختنه» نه وی شوې دهغه ذبیحه جائز ده چونکه حضرت ابن عباس رضی الله عنه او امام محمد رحمه الله نه عدم جواز منقول دې (۲)

دې وجې حضرت امام بخاری رحمه الله دا اثر نقل کړې دې دحضرت حسن بصری رحمه الله اثر له حضرت عبدالرزاق او دابرهیم نخعی رحمه الله تعلیق له ابوبکر خلال موصولا نقل کړې دې (۳)

قوله: وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ طَعَامُهُمْ ذَبَائِحُهُمْ: دقران پاک آیت «وطعام الذین اوتوا الکتاب» کښې دطعام نه ذبائح مراد دی دحضرت ابن عباس رضی الله عنه تعلیق له طبری رحمه الله موصولا نقل کړې دې (۴)

روایت باب کښې دی چې «نزوت» نزو معنی کنل یاکنستل ده، یعنی څه دچربئ داتهیلئ اخستلو دپاره مې اوکنلو، داروایت کتاب المغازی کښې غزوه خیبر لاندې تیرشوې دې.

۲۳-باب مَا نَدَّ مِنَ الْبَهَائِمِ فَهُوَ بِمَنْزِلَةِ الْوَحْشِ

وَأَجَازَهُ ابْنُ مَسْعُودٍ، وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ مَا أَعْجَزَكَ مِنَ الْبَهَائِمِ مِمَّا فِي يَدَيْكَ فَهُوَ كَالصَّيْدِ، وَفِي بَعِيرٍ تَرَدَّى فِي بِئْرٍ مِنْ حَيْثُ قَدَرْتَ عَلَيْهِ فَذَكِّهِ، وَرَأَى ذَلِكَ عَلِيٌّ وَابْنُ عُمَرَ وَعَائِشَةُ.

[۵۱۹۰] حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ عَبَايَةَ بْنِ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا لاَقُو الْعَدُوِّ غَدًا، وَلَيْسَتْ مَعَنَا مُدًى فَقَالَ «اعْجَلْ أَوْ أَرِنْ مَا أَنْهَرَ الدَّمَ وَذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ فَكُلْ، لَيْسَ السِّنَّ وَالظُّفُرَ، وَسَأُحَدِّثُكَ، أَمَّا السِّنُّ فَعَظْمٌ، وَأَمَّا الظُّفُرُ فَمُدَى الْحَبَشَةِ». وَأَصَبْنَا نَهْبَ إِبِلٍ وَغَنَمٍ فَنَدَّ مِنْهَا بَعِيرٌ، فَرَمَاهُ رَجُلٌ بِسَهْمٍ فَحَبَسَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «إِنَّ لِهَذِهِ الإِبِلِ أَوَابِدَ كَأَوَابِدِ الْوَحْشِ، فَإِذَا غَلَبَكُمْ مِنْهَا شَيْءٌ فَافْعَلُوا بِهِ هَكَذَا». [ر: ۲۳۵۶]

که یو څناور او تښتی نو هغه دوحشی څناور په حکم کښې دې، او دتورې یاغشې په ذریعه دې دلرې نه ویشلې شی او خوړلې شی،

حضرت عبدالله بن عباس فرمائی که ستا څناور او تښتی او دهغه قابو کښې راوستل مشکل

---

(۱) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۱۹، فتح الباری ج ۹ ص ۷۹۴)

(۲) المغنی لابن قدامه کتاب الصید والذبائح ج ۹ ص ۳۱۱)

(۳) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۱۹، فتح الباری ج ۹ ص ۷۹۴)

(۴) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۱۸)

وی نوهغه دښکار په حکم کښې دې لهذا دلرې نه هغه ویشتل جائزدي. داشان که یوځناور کوهی ته پریوزی نو دهغې دذبح کولو دپاره دبدن په کومه حصه باندې چې موقع ملاؤشوه، په دې غوزارسره به داذبح ګڼړلې شی لکه چادې په پتون باندې ویشتلواوهغه دې نه مړشونودې خوراک جائزدې.

دحضرت علی رضی الله عنه حضرت ابن عباس رضی الله عنهما اودحضرت عائشه رضی الله عنها هم دارائې وه.

دحضرت امام ابوحنیفه رحمه الله حضرت امام شافعی رحمه الله او امام احمدبن حنبل اودجمهورعلماء کرامو هم دامسلک دې

حضرت امام مالک رحمه الله فرمائی چې (لایجوز ان یذکی اصلا الافی الحلق واللبة)[1]

حضرت ابن مسعود رضی الله عنه تعلیق لره ابن ابی شیبه دحضرت ابن عباس رضی الله عنهما تعلیق لره عبدالرزاق اودحضرت علی رضی الله عنه تعلیق لره ابوبکر رحمه الله .دحضرت ابن عمر رضی الله عنهما تعلیق لره عبدالرزاق اودحضرت عائشه رضی الله عنها تعلیق لره ابن حزم موصولانقل کړې دې.[2]

حدیث باب ځوبابونه مخکښې تیرشوې دې.

٢٤- باب النَّحْرِ وَالذَّبْحِ

وَقَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ عَنْ عَطَاءٍ لاَ ذَبْحَ وَلاَ مَنْحَرَ إِلاَّ فِي الْمَذْبَحِ وَالْمَنْحَرِ. قُلْتُ أَيَجْزِي مَا يُذْبَحُ أَنْ أَنْحَرَهُ قَالَ نَعَمْ، ذَكَرَ اللَّهُ ذَبْحَ الْبَقَرَةِ، فَإِنْ ذَبَحْتَ شَيْئًا يُنْحَرُ جَازَ، وَالنَّحْرُ أَحَبُّ إِلَيَّ، وَالذَّبْحُ قَطْعُ الأَوْدَاجِ. قُلْتُ فَيُخَلِّفُ الأَوْدَاجَ حَتَّى يَقْطَعَ النِّخَاعَ قَالَ لاَ إِخَالُ.

وَأَخْبَرَنِي نَافِعٌ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ نَهَى عَنِ النَّخْعِ يَقُولُ يَقْطَعُ مَا دُونَ الْعَظْمِ، ثُمَّ يَدَعُ حَتَّى تَمُوتَ.

وَقَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى (وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً) وَقَالَ (فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ).

وَقَالَ سَعِيدٌ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ الذَّكَاةُ فِي الْحَلْقِ وَاللَّبَّةِ. وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ وَابْنُ عَبَّاسٍ وَأَنَسٌ إِذَا قَطَعَ الرَّأْسَ فَلاَ بَأْسَ.

[٥١٩١] حَدَّثَنَا خَلاَّدُ بْنُ يَحْيَى حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ قَالَ أَخْبَرَتْنِي فَاطِمَةُ بِنْتُ الْمُنْذِرِ امْرَأَتِي عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ -رضي الله عنهما- قَالَتْ نَحَرْنَا عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- فَرَسًا فَأَكَلْنَاهُ.

[٥١٩٢] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ سَمِعَ عَبْدَةَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ فَاطِمَةَ عَنْ أَسْمَاءَ قَالَتْ ذَبَحْنَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَرَسًا وَنَحْنُ بِالْمَدِينَةِ فَأَكَلْنَاهُ.

[٥١٩٣] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ هِشَامٍ عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ الْمُنْذِرِ أَنَّ أَسْمَاءَ بِنْتَ أَبِي

[1]) عمدة القارى ج٢١ص١٢٠)

[2]) عمدة القارى ج٢١ص١٢٠) فتح البارى ج٩ص٧٩٦)

بَكْرٍ قَالَتْ نَحَرْنَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَرَسًا فَأَكَلْنَاهُ. تَابَعَهُ وَكِيعٌ وَابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ هِشَامٍ فِي النَّحْرِ. [۵۲۰۰]

د نحر لغوی معنی : علامه ابن قدامه رحمه الله دنحرمعنی بیانوی اوفرمائی چې «ومعنى النحران يضربها بحربة اونحوهافى الوهدة التى بين اصل عنقها وصدرها»[۱] يعنی دځناورد حلق او د سينې په مينځ کښې چې کومه کنده غوندې وی، په هغې کښې نيزې وغيره وهلوته نحروائی

د ذبح کولو والا ځناور لره دنحر حکم : په اوښ کښې نحراونوروځناوروکښې ذبح افضل ده[۲]، البته په دې کښې اختلاف دې چې نحروالا ځناورئې ذبح کړویاذبح کولو ځناورئې نحر کړو نو دا جائز دی که نه ؟

حضرات مالکيه کښې ابن القاسم رحمه الله داناجائزګڼړلې دې لهذاددوی په نيزکه چاوښ ذبح کړونو دا جائزنه دی.

دامام احمد رحمه الله په نيزداشان کول مطلقابلا کراهت جائزدی

دحضرت امام ابوحنيفه رحمه الله، حضرت امام مالک رحمه الله حضرت امام شافعی رحمه الله او د جمهورو په نيزذبح والا ځناورنحرکول اونحروالاځناورذبح کول جائزدی خومکروه دی[۳]

قوله: (وقال ابن جريج عن عطاء لاذبح ولا نحرالا فى المذبح والمنحر): (ابن جريج عبدالملك بن عبدالعزيز) حضرت عطاء بن ابی رباح نه نقل کوی چې ذبح (حلق باندې چړې راښکوته وائی اونحرسينه باندې برچه وهلوته وائی حلق اوهم په سينه باندې وی

(مذبح) او (منحر) دواړه دظرف صيغې دی مقصد دادې چې دځناوريوبلې حصې لره ذبح کړه يائې په نيزه اووهله نوهغه ذبح درست نه ده. چې دذبح اختياری متلق هم داحکم دې. خوکه يو وحشی ځناوروی ياپالونکې ځناوراوتښتی نوپه دې کښې ذبح اضطراری هم جائزده چې دځناور کومه يوه حصه هم اوويشتلی شی نووهنه ترې توې شی نوذبح به صحيح وی.

قوله:)قلت ايجزى ما يذبح ان انحره؟ قال نعم): ابن جريج رحمه الله وائی چې ما عطاء بن ابی رباح نه تپوس اوکړوچې کوم ځناورذبح کولې شی که څه دهغې نحراوکړم نودابه کافی وی که نه ؟ نوهغوی اوفرمائيل چې آوکافی دی. الله تعالی په قران پاک کښې دغوا د ذبح کولوحکم کړې دې داشان که تاسونحروالا ځناورذبح کړئې نوداهم جائزدی لیکن د ذبح کولومقابله کښې نحرځماپه نيززيات خوښ دی دبقره يعنی دغوامتعلق خوقران پاک کښې دذبح لفظ استعمال شوې دې، ارشاددې چې (ان الله يامركم ان تذبحوابقرة) ليکن حديث کښې دنحرلفظ راغلې دې[۴]

[۱]) المغنی لابن قدامة كتاب الذبائح :ج۹ص۳۱۷)
[۲]) فتح الباری: ج۹۹. ۴، عمدة القاری ج ۲۱ص۱۲۱)
[۳]) مذكوره تفصيل دپاره اوګورئی عمدة القاری (ج۲۱ص۱۲۱)
[۴]) عمدة القاری (ج۲۱ص۱۲۱)

عطاء بن ابی رباح (ذكر الله ذبح البقرة) نه استدلال طرفته اشاره کړې ده چې حديث کښې خو دبقره دپاره (نحر) راغلې دې اوپه قران پاک کښې دذبح لفظ راغلې دې،معلومه شوچې نحروالا ذبح اوذبح والا نحركولې شى.

قوله: والذبح قطع الاوداج) : (اوداج: ودج بفتح الواو والدال) جمع ده په مرئ کښې دوينې رګې یانالئ ته وائى دهرخناورمرئ کښې دوينې رګونه وى هغې ته (ودجان) وائى [1]
دوينې دارګونه يادوه نالئ اګرچې دوه دى ليكن داكلمه تغليباځلورو نالودپاره فقهاء استعمالوى، دوه خودادوينې رګونه دى اودوه نالئ نورې دى.

① حلقوم: دساه نالئ ② المرئ: دخوراک نالئ [2]

دذبح دپاره څو رګو نه پريكول ضرورى دى: دذبح كولومكمل صورت خودادې چې مذكوره څلور نالئ پريكړې بياهم كه چاپه دې څلورو کښې بعضې پريکړې اوبعضې ئې پرينبودې نوذبح جائزده كه نه؟ په دې کښې اختلاف دې. حضرت امام مالک رحمه الله په نيزودجين او حلقوم پريكول واجب دى.اومرئ يعنى دخوراک نالئ پريكول واجب نه ده [3]
دحضرت امام شافعى رحمه الله په نيزحلقوم اومرئ پريكول واجب دى (ودجين) دوينې نالئ پريكول ضرورى نه دى. [4]
حضرت امام احمدبن حنبل رحمه الله يوروايت هم ددې مطابق دې [5]
دحضرت امام احمدبن حنبل رحمه الله بل روايت کښې څلور واړه پريكول واجب دى [6]
حضرت امام ابوحنيفه رحمه الله (للاكثرحكم الكل) داصولومطابق فرمائى چې په دې څلوروکښې چې كوم درې هم پريكړې شى نودذبيحه دجوازدپاره به كافى وى.
دامام ابويوسف رحمه الله په نيزهم ددريوپريكول كافى دى ليكن هغه فرمائى چې په دې دريو واړو کښې به حلقوم اومرئ شامل وى.دحلقوم اومرئ پريكول ددوى په نيزد جواز د ذبيحه دپاره ضرورى دى [7]
اكثروحنفيانو دحضرت امام ابوحنيفه رحمه الله قول اختياوكړې دې اوهم په دې ئې فتوى وركړې ده [8]

قوله: قلت: فيخلف لاوداج حتى يقطع النخاع قال لا اخال :ابن جريج رحمه الله فرمائى

---
[1] قال ابن سيده الودجان عرقان من الراس الى السنخروالجمع اوداج)لسان العرب:ج۲ص۳۹۷)
[2] بدائع الصنائع ج۵ص۴۱)
[3] الذخيره للقرافى :ج ٤ص ١٣٣. فتح البارى ج۹ص۷۹۹)
[4] كتاب الام ج۲ص۲۵۹و فتح البارى ج۹ص۷۹۹)
[5] عمدة القارى (ج۲۱ص۱۲۱)
[6] احكام الذبائح :فتح البارى :۸)
[7] بدائع الصنائع ج۵ص۴۲،٤۱)
[8] فتح البارى ج۹ص۷۹۹)

چې مادعطاء بن ابى رباح نه تپوس اوکړوچې که رګونه روستوپريښودې شى ترڅې پورې چې حرام مغزپريکړې شى نوداصورت به جائزوى؟ هغوى اوفرمائيل چې داصحيح نه ګڼړم.ابن جريج رحمه الله فرمائى چې نافع رحمه الله ماته بيان کړې دې چې حضرت ابن عمر رضي الله عنه دحرام مغزپريکولونه منع فرمائيلې ده.

يخلف دمجهول صيغه ده اوداج ددې نائب فاعل دې يعنى رګونه پريکول اوروستوپريښودل اومخکښې حرام مغزهم پريکړې شى.

نخاع دنون په فتح اوضمه سره.حرام مغزته وائى دادشړ په هډوکى کښې يوسپين رګ وى.[1]

واخبرني نافع:داد ابن جريج قول دې.

صاحب هدايه فرمائى که چاذبح کولوپه وخت کښې حرام مغزهم پريکړل نوداشان کول مکروه دى،بياهم ذبيحه خوړل به حرامه نه وى.[2]

دابن جريج مذکوره تعليق عبدالرزاق موصولا نقل کړې دې [3]

وقال سعيد بن جبير عن ابن عباس الذكاة في الحلق واللبة): حضرت ابن عباس رضي الله عنهما فرمائى چې ذبح صرف په حلق اوسينه کښې وى. (لبة) دلام په فتحه اودباء په تشديد سره، (موضع القلادة من الصدر) دسينې هغه ځائې ته وائى چرته چه هار(اميل) وى.دې ته منحر وائى [4] ددې تعليق مطلب دادې چې ذبحې والا ځناوردې حلق سره پريکړې اونحروالا ځناور (اوښ وغيره) منخرله يعنى په سينه کښې برچه اوويشتې شى اوذبح دې کړې ذبح اختيارى کښې حلق اولبه نه علاوه نورې حصې که پريکړې نو ځناوربه حلال نه شى.دحلق په اعلى،اوسط اواسفل په هره حصه باندې چاړه اينودلې شى اوذبح کولې شى.علامه عينى رحمه الله فرمائى چې (الذكاة في الحلق واللبة) کښې (فى) د(بين) په معنى کښې ده يعنى دحلق اوسينې په مينځ کښې ځناورپه ذبح کولې شى.[5]

سعيدبن منصوراوامام بيهقى داتعليق موصولا نقل کړې دې.[6]

حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چې حضرت امام بخارى رحمه الله داتعليق ذکرکړې دې اوشائد چې ددې حديث دضعف طرفته ئى اشاره کړې ده چې په دې کښې يوصحابى دحضورنبى کريم ﷺ نه تپوس کوى چې (يارسول الله صلى الله عليه وسلم اماتكون الذكاة الامن

[1]) عمدة القارى :ج۲۱ص۱۲۲. هو الذى يكون فى فقار الصلب شبيه بالمخ باالقفايقال له ايضاخيط الرقبة :فتح البارى :ج۹ص۷۹۹)

[2]) الهدايه مع فتح القدير كتاب الذبائح :ج۸ص٤١۵)

[3]) فتح البارى ج۹ص۷۹۹)

[4]) فتح البارى ج۹ص۸۰۰)

[5]) عمدة القارى ج۲۱ص۱۲۳)

[6]) فتح البارى ج۹ص۸۰۰)

اللبة والحلق قال :فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لوطعنت فى فخذها لاجزاءعنك (۱)يعني په پتون کښې نيزې وهلوسره به ذبح درست وی. ليکن چې کوموخلقوداحديث قوی گڼړلې دې، هغوی داحديث په ذبح اضطرای باندې محمول کړې دې.(۲)

قوله:وَقَالَ ابْنُ عُمَرَوَابْنُ عَبَّاسٍ وَأَنَسٌ إِذَاقَطَعَ الرَّأْسَ فَلَابَأْسَ: يعني ذبح کولو کښې که سرپريکړې شي نوهيڅ حرج نشته دې، دحضرت ابن عمر رضي الله عنه اثرلره ابوموسى رحمه الله، دحضرت ابن عباس رضي الله عنه اثرلره ابى شيبه اودحضرت انس رضي الله عنه اثرلره هم ابن ابى شيبه موصولانقل کړې دې (۳)

ذبح کولو کښې سرپريکول مکروه دی. بياهم ذبيحه به جائزوی (۴)

قوله:نَحَرْنَا عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم - فَرَسًا فَأَكَلْنَاهُ: حضرت امام بخاری رحمه الله داحديث په رومبی ځل دالته ذکرکړې دې (۵)

حضرت اسماء بنت ابى بکر رضي الله عنها فرمائی چې مونږدعهدنبوی صلى الله عليه وسلم کښې آس ذبح کړو او ومو خوړلو رومبې روايت کښې د«نحر» لفظ دې اودويم روايت کښې دذبحنالفظ دې آس نحر کولې هم شی اوذبح هم ليکن ذبح افضل ده نحراوذبح ديوبل په معنی کښې استعماليږی هشام نه روايت کولووالاچرته دنحراوچرته د«ذبحنا» لفظ استعمال کړې دې(۶)

امام نووی رحمه الله فرمائی چې دادواړه بيل بيل واقعات دی يو کښې آس ذبح شوې وو اوبل کښې نحر شوې وو.(۷)

قوله:اتَابَعَهُ وَكِيعٌ وَابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ هِشَامٍ فِي النَّحْرِ: يعني وکيع اوسفيان ابن عينه دهشام دشاگردجريرمتابعت «نحر» کښې کړې دې.هغوی هم خپل روايت کښې دنحرلفظ استعمال کړې دې،دامتابعت امام احمدموصولا نقل کړې دې.(۸)

---

۱) سنن ابى داود كتاب الاضاحى باب ماجاء فى ذبيحه المتردية (رقم الحديث: ۲۸۵۲) ج۳ص۱۰۳)

۲) فتح البارى :ج۹ص۸۰۰)

۳) فتح البارى :ج۹ص۸۰۰)، عمدة القارى :ج۲۱ص ۱۲۳)

۴) اوگورئی هدايه مع فتح القدير كتاب الذبائح :ج۸ص۴۱۵، عمدة القارى ج۲۱ص۱۲۲)

۵) (۵۱۹۳) الحديث اخرجه مسلم فى الذبائح باب فى اكل لحوم الخيل (رقم الحديث ۱۹۴۲)ج۳ص ۱۵۴. واخرجه ابن ماجه فى الذبائح باب لحوم الخيل (رقم الحديث :۳۱۹۰) : ج۲ص ۱۰۶۴، واخرجه النسائى فى الاطعمة باب نسخ تحريم لحوم الخيل (رقم الحديث ۴۴۴۶): ج۴ص۱۵۲) فتح البارى ج۹ص۸۰۱و عمدة القارى ج۲۱ص ۱۲۳)

۶) فتح البارى ج۹ص۸۰۱و عمدة القارى ج۲۱ص ۱۲۳)

۷) عمدة القارى ج۲۱ص ۱۲۳)

۸) (۵۱۹۴) عمدة القارى ج۲۱ص ۱۲۳)

باب مَا يُكرَهُ مِنَ الْمُثْلَةِ وَالْمَصْبُورَةِ وَالْمُجَثَّمَةِ

[۵۱۹۴] [1] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ هِشَامِ بْنِ زَيْدٍ قَالَ دَخَلْتُ مَعَ أَنَسٍ عَلَى الْحَكَمِ بْنِ أَيُّوبَ، فَرَأَى غِلْمَانًا - أَوْ فِتْيَانًا - نَصَبُوا دَجَاجَةً يَرْمُونَهَا. فَقَالَ أَنَسٌ نَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - أَنْ تُصْبَرَ الْبَهَائِمُ.

[۵۱۹۵] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يَعْقُوبَ أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ سَمِعَهُ يُحَدِّثُ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رضي الله عنهما - أَنَّهُ دَخَلَ عَلَى يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ وَغُلاَمٌ مِنْ بَنِي يَحْيَى رَابِطٌ دَجَاجَةً يَرْمِيهَا، فَمَشَى إِلَيْهَا ابْنُ عُمَرَ حَتَّى حَلَّهَا، ثُمَّ أَقْبَلَ بِهَا وَبِالْغُلاَمِ مَعَهُ فَقَالَ ازْجُرُوا غُلاَمَكُمْ عَنْ أَنْ يَصْبِرَ هَذَا الطَّيْرَ لِلْقَتْلِ، فَإِنِّي سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - نَهَى أَنْ تُصْبَرَ بَهِيمَةٌ أَوْ غَيْرُهَا لِلْقَتْلِ.

[۵۱۹۶] حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ أَبِي بِشْرٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ ابْنِ عُمَرَ فَمَرُّوا بِفِتْيَةٍ أَوْ بِنَفَرٍ نَصَبُوا دَجَاجَةً يَرْمُونَهَا، فَلَمَّا رَأَوُا ابْنَ عُمَرَ تَفَرَّقُوا عَنْهَا، وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ مَنْ فَعَلَ هَذَا إِنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - لَعَنَ مَنْ فَعَلَ هَذَا.

تَابَعَهُ سُلَيْمَانُ عَنْ شُعْبَةَ حَدَّثَنَا الْمِنْهَالُ عَنْ سَعِيدٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ لَعَنَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - مَنْ مَثَّلَ بِالْحَيَوَانِ. وَقَالَ عَدِيٌّ عَنْ سَعِيدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم -

[۵۱۹۷] حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي عَدِيُّ بْنُ ثَابِتٍ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ يَزِيدَ عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - أَنَّهُ نَهَى عَنِ النُّهْبَةِ وَالْمُثْلَةِ. [ر: ۲۳۴۲]

قوله: (مصبورة): هغه ځناورته وائی چې هغه اوتړلې شي اوغشي پرې اوويشتلې شي.

قوله: (مجثمة): هم دمصبوره په معنی کښې ده داشان که یوځناورژلې شوې وی نودهغې خوړل جائزنه دی [2]

روایت باب. حضرت امام بخاری رحمه الله دالته په رومبی ځل ذکرکړې دي رومبۍ روایت کښې هشام بن زید وائی چې څه دحضرت انس رضی الله عنه سره حکم بن ایوب لره ورغلو حضرت انس رضی الله عنه څوهلکان یاځوان اوکتل چې یوچرګه ئی تړلې ده اوهغه په غشی باندې اولی، حضرت انس رضی الله عنه

---

[1] الحدیث اخرجه مسلم فی کتاب الصیدوالذبائح باب النهی عن صید البهائم (رقم الحدیث ۱۶۵۶) واخرجه ابوداود فی کتاب الضحایاباب الرفق بالذبیحة (رقم الحدیث: ۲۸۱۶) واخرجه ابن ماجه فی کتاب الاضحی باب النهی عن صبرالبهائم وعن المثلة (رقم الحدیث :۳۲۲۵) واخرجه النسائی فی الضحایا، باب النهی عن المجثمة رقم الحدیث: ۴۴۳۶)

[2] عمدة القاری ج۲۱ص ۱۲۴)

اوفرمائيل چې رسول الله ﷺ ځناور تړل او دا په غشو ويشتلو نه منع فرمائيلې ده.
دويم روايت کښې دی چې حضرت ابن عمر رضی الله عنه يحيى بن سعيد لره ورغلو.نو ديحيى خامنو کښې ئې يو اوکتلو چې چرګه ئې تړلې ده اوهغه په کانړی اولی.حضرت ابن عمر رضی الله عنه چرګې طرفته ورغللو اوهغه ئې پرانيسته،بيائی دې چرګې طرفته اشاره اوکړه اوهغه هلک ته ئې اووئيل چې خپلوبچولره دمارغانودپاره تړل اووهلونه منع کړه.ځکه چې حضور نبی کريم ﷺ نه ما آوريدلی دی چې حضورنبی کريم ﷺ چوپايه وغيره تړل اودا وهلونه منع فرمائيلې ده.
دباب په دويم روايت کښې حديث اصحاب صحاح نه صرف حضرت بخاری رحمه الله نقل کړې دې.نو علامه عينی رحمه الله فرمائی چې (والحديث من افراده) (١)

قوله: ثم اقبل بها وبالغلام معه فقال: يعنى بيائ چرګه واخستله اوخپل ځان سره ولاړهلک ته ئې اووئيل (هذا لطير) علامه کرمانی رحمه الله فرمائې چې د(طير) اطلاق په مفردباندې ډيرکم کيږی،مفرد دپاره (طائر) مستعمل دې،(طير) عام طورجمع دپاره رازی.دلته ددې اطلاق په مفردباندې کړې شوې دی.(٢)
حضرت حافظ ابن حجررحمه الله داردکړې دې،اوفرمائی چې دلته (طير) نه جنس (طير) مراد اخستې شوې دې ددې وجې دطائرپه ځائې دطيرلفظ استعماليږی(٣)
علامه عينی رحمه الله داردکړې دې،اوفرمائی چې اشاره يوطرفته وه چې تعين دپاره کيږی،داسې صورت کښې جنس ځنګه مراداخستې شی (٤)

قوله: تابعه سليمان عن شعبه: يعنى دابوبشرچې دده نوم جعفربن ابن ابی وحشيه دې متابعت سلميان بن حرب دشعبه نه روايت نقل کړې دې،دامتابعت بيهقی موصولانقل کړې دې (٥)

قوله: وقال عدى عن سعيد عن ابن عباس عن النبى ﷺ: ابوبشر اومنهال دارروايت دحضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه نه نقل کړې دې اوعدی بن ثابت دسعيدبن جبير رضی الله عنه په طريق داروايت دحضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنه نه نقل کړې دې.
داتعليق امام مسلم موصولانقل کړې دې ددې الفاظ دادی چې (لاتتخذواشيئا فيه الروح غرضا) يعنى يوذی روح ځيزلره نشانه اوهدف مه جوړوئی (٦)

(١) عمدة القاری ج۲۱ص۱۲۵)
(٢) شرح بخاری للکرمانی :ج ۲۰ص ۱۰٤)
(٣) فتح الباری :ج۹ص۸۰۳)
(٤) فتح الباری:ج۹ص۸۰۳)
(٥) عمدة القاری ج۲۱ص۱۲۵) فتح الباری ج۹ص۸۰۳)
(٦) عمدة القاری ج۲۱ص ۱۲۵)

دباب آخرى روايت كښې دهغه لفظ راغلې دې. علامه عينى رحمه الله فرمائى چې هواخذ مال الغير تهرا وجهرا (۱)

باب لحم الدجاج

[۵۱۹۸] حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ أَبِي قِلاَبَةَ عَنْ زَهْدَمٍ الْجَرْمِيِّ عَنْ أَبِي مُوسَى - يَعْنِي الأَشْعَرِيَّ - رضى الله عنه - قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - يَأْكُلُ دَجَاجًا.

[۵۱۹۹] حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ أَبِي تَمِيمَةَ عَنِ الْقَاسِمِ عَنْ زَهْدَمٍ قَالَ كُنَّا عِنْدَ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ، وَكَانَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ هَذَا الْحَيِّ مِنْ جَرْمٍ إِخَاءٌ، فَأُتِيَ بِطَعَامٍ فِيهِ لَحْمُ دَجَاجٍ، وَفِي الْقَوْمِ رَجُلٌ جَالِسٌ أَحْمَرُ فَلَمْ يَدْنُ مِنْ طَعَامِهِ قَالَ ادْنُ فَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَأْكُلُ مِنْهُ. قَالَ إِنِّي رَأَيْتُهُ أَكَلَ شَيْئًا فَقَذِرْتُهُ، فَحَلَفْتُ أَنْ لاَ آكُلَهُ. فَقَالَ ادْنُ أُخْبِرْكَ - أَوْ أُحَدِّثْكَ - إِنِّي أَتَيْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - فِي نَفَرٍ مِنَ الأَشْعَرِيِّينَ، فَوَافَقْتُهُ وَهْوَ غَضْبَانُ، وَهْوَ يَقْسِمُ نَعَمًا مِنْ نَعَمِ الصَّدَقَةِ فَاسْتَحْمَلْنَاهُ فَحَلَفَ أَنْ لاَ يَحْمِلَنَا، قَالَ «مَا عِنْدِي مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ». ثُمَّ أُتِيَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - بِنَهْبٍ مِنْ إِبِلٍ فَقَالَ «أَيْنَ الأَشْعَرِيُّونَ أَيْنَ الأَشْعَرِيُّونَ». قَالَ فَأَعْطَانَا خَمْسَ ذَوْدٍ غُرِّ الذُّرَى، فَلَبِثْنَا غَيْرَ بَعِيدٍ، فَقُلْتُ لأَصْحَابِي نَسِيَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَمِينَهُ، فَوَاللَّهِ لَئِنْ تَغَفَّلْنَا رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَمِينَهُ لاَ نُفْلِحُ أَبَدًا. فَرَجَعْنَا إِلَى النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا اسْتَحْمَلْنَاكَ، فَحَلَفْتَ أَنْ لاَ تَحْمِلَنَا فَظَنَنَّا أَنَّكَ نَسِيتَ يَمِينَكَ. فَقَالَ «إِنَّ اللَّهَ هُوَ حَمَلَكُمْ، إِنِّي وَاللَّهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ لاَ أَحْلِفُ عَلَى يَمِينٍ فَأَرَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا إِلاَّ أَتَيْتُ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ، وَتَحَلَّلْتُهَا». [ر: ۲۹۶۴]

دجاج اسم جنس دې دال باندې زير، زبر او پيش ټول اعراب درست دى مفرد ئې دجاجة ده (۲)

ابرهيم حربى رحمه الله په غريب الحديث كښې ددې تشريح كړې ده او وئيلى ئى دى چې (دجاج) ددال په كسره سره دچرګ دپاره استعماليږى چې ددې واحد ديك دې او ددال په فتحه سره دچرګې دپاره استعماليږى چې ددې مفرد (دجاجة) دې (۳)

دا (دج) د (يدج) نه مشتق دې چې ددې معنى تيزى كول دى چرګه هم چونكه مخكښې روستو

---

(۱) عمدة القارى ج۲۱ص ۱۲۵)

(۲) فتح البارى ج۹ص۸۰۵، عمدة القارى:ج۲۱ص۱۲۶)

(۳) فتح البارى ج۹ص۸۰۵ عمدة القارى:ج۲۱ص۱۲۶)

تیزئې سره زې رازی، ددې وجې دې ته «دجاجة»(۱) وائی چرګه بالاتفاق حلاله ده
روایت باب کښې زهدم بن مضرب فرمائی چې مونږ حضرت ابوموسی اشعری رضی الله عنه سره ناست وو زمونږ په مینځ کښې اوجرم قبیلې په مینځ کښې رورولی وه خوراک راوړې شو چې په هغې کښې دچرګې غوښه وه په خلقو کښې یو دسور رنګ سړې وو هغه خوراک ته نزدې رانغلو ابوموسی اشعری رضی الله عنه هغه ته اووئیل چې نزدې راشه ځکه ماحضورنبی کریم صلی الله علیه وسلم دچرګې په غوښه خوړولولیدلې وو هغه سړی اووئیل چې ماچرګه دداسې څیزپه خوراک لیدلې ده چې دهغې نه زمانفرت دې نوماقسم اخوړوچې زۀ به چرګه نه خورم ابوموسی اشعری رضی الله عنه اوفرمائیل چې نزدې راشه تاته دې اووایم چې زۀ څواشعریانوسره دحضورنبی کریم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې حاضرشوم په هغه وخت کښې چې حضورنبی کریم صلی الله علیه وسلم دغصې په حالت کښې وواودصدقې څناورئې تقسیمول مونږ دحضورنبی کریم صلی الله علیه وسلم نه دسورلئ دپاره څناوراوغوښتل نو حضونبی کریم صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل چې مونږته به هغه سورلی نه راکوی اوفرمائیل ئې چې ماسره تاسولره دسودلئ دڅناوردرکولودپاره هیڅ نشته دې دې نه پس حضورنبی کریم صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل چې اشعری رضی الله عنه چرته دې ؟ اشعری رضی الله عنه چرته دې ؟ بیا نې مونږته اوچتو کوبونو والا پنځه سپین اوښان راکړل مونږځه ساعت ایسار وونوما خپلو ملګروته اووئیل چې شائد رسول الله صلی الله علیه وسلم خپل قسم هیرکړې دې، که مونږحضورنبی کریم صلی الله علیه وسلم ددوی صلی الله علیه وسلم دقسم نه غافل اوساتلو نوپه الله قسم مونږبه هم فلاح اونه مومو نومونږ دحضور نبی کریم صلی الله علیه وسلم خدمت حاضر شواواموږوائیل چې یارسول الله صلی الله علیه وسلم مونږ ستاسونه سورلې اوغوښتله نوتاسوقسم اوخوړو اوفرمائیلې موووچې تاسوبه مونږته سورلی نه راکوئې، اوبیامومونږ ته راکړه بس مونږ ته خیال راغلوچې شائدتاسوخپل قسم هیرکړې دې حضورکریم صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل چې تاسوته الله سورلی درکړې ده، اوچې کله هم زۀ بخدا وایم په یوخبره باندې قسم خورم اوبیابښیګړه ددې نه په غیرکښې اووینم نوهغه کارکوم چې په هغې کښې ښیګړه وی اوکفاره ورکوم اوقسم ماتوم.

قوله: (زهدم): زهدم دزاپه فتحه سره دبصرې ثقه راوی دې ددوی دپلارنوم مضرب بضم المیم وبفتح الضادوتشدیدالراء المکسوره دې دادقبیله جرم دې، صحیح بخاری کښې ددوی دوه حدیثونه دی یوحدیث باب اودویم کتاب المناقب کښې تیرشویدې (۲)

قوله: کنا عند ابی موسی الاشعری وکان بیننا وبین هذاالحی من جرم اخاء:
په دې عبارت کښې شائدراوی نه غلطی شوې ده ځکه چې زهدم جرمی دې هغه پخپله دقبیله جرم نه دې نوبیادا وئیل چې زمونږ دقبیله جرم اوابوموسی اشعری رضی الله عنه په مینځ کښې رورولی وه نودکتاب التوحیدپه آخرکښې حضرت امام بخاری رحمه الله داروایت نقل کړې دې په هغې کښې داالفاظ دی چې «وکان بین هذا الحی من جرم وبین الاشعریین ود، واخاء» حضرت حافظ

(۱) فتح الباری ج۹ص۸۰۵. عمدة القاری:ج۲۱ص۱۲۶)
(۲) فتح الباری ج۹ص۸۰۶)

ابن حجر رحمه الله فرمائی چې (وهذه الرواية هي المعتمدة)[1]

قوله: وفي القوم رجل جالس احمر: حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله په ډیرروایتونو کښې نقل کړی دی چې ددې رجل نه مراد پخپله راوی دې حدیث زهدم دې، البته هغوی خپل ځان مبهم ساتلې دې[2]

قوله: اني رايته يأكل شيئا فقذرته: چرګه وغيره که ګندا وخوری نودددې په وجه ددې حلت باندې هيڅ اثرنه پريوزي خوکه دومره ډيره ګندګی ئی خوړلې وی چې ددې په وجه ددې په غوښه کښې بدبوپيداشی نوبيادددې خوراک مکروه دې، بعضوورته مکروه تحريمی وئيلی دی اوبعضوورته مکروه تنزيهی[3]

قوله: فاعطانا خمس دودغر الذري: (دود) دذال اوواو سکون سره، دريونه ترلسوپورې داوښانوډلې ته ذود وائی (خمس ذود) پنځه اوښان، دامرکب اضافی دې ابوالبقاء فرمائي چې دمرکب اضافی په ځائې (خمسا ذودا) پکاردې په دې صورت کښې به (ذود خمسا) نه بدل وی (غر) د (اغر) جمع ده په معنی دسپين (الذرى) (بضم الذال) داد (ذروة) جمع ده (ذروة كل شيء اعلاه) دهرڅيزاوچتې حصې ته (ذروة) وائی دلته ددې نه کوبونه مراد دی يعنی پنځه کوبدار اوښان حضورنبی کريم ﷺ مونږ ته راکړل[4]

ددې حديث متعلق باقی بحثونه به انشاء الله په کتاب الايمان والنذر کښې راشی،

۲۷-باب لحوم الخيل

[۵۲۰۰] حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ فَاطِمَةَ عَنْ أَسْمَاءَ قَالَتْ نَحَرْنَا فَرَسًا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَأَكَلْنَاهُ. [ر: ۵۱۹۱]

[۵۲۰۱] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ -رضي الله عنهم- قَالَ نَهَى النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- يَوْمَ خَيْبَرَ عَنْ لُحُومِ الْحُمُرِ، وَرَخَّصَ فِي لُحُومِ الْخَيْلِ. [ر: ۳۹۸۲]

داس د غوښې خوړلو حکم: دحضرت امام شافعي رحمه الله حضرت امام مالک رحمه الله اوپه حنفيه کښې دصاحبينو او دجمهور علماء کرامو په نيزدآس غوښه خوړل بلاکراهت جائزده[5]

[1] فتح الباري ج۹ص۷۰۶)
[2] فتح الباري ج۹ص۷۰۶)
[3] ردالمختار مع درمختارج۶ص۳۴۰)
[4] مذکوره تشريح دپاره اوګورئ عمدة القاري ج۲۱ص۱۲۷)، فتح الباري ج۹ص۸۰۸)
[5] اوګورئ شرح المهذب :ج۹ص۳و کتاب الاثار(۱۸۰)

دحضرت امام ابوحنیفه رحمه الله اومام مالک رحمه الله په نیزمکروه ده (۱)امام اعظم اوامام مالک رحمه الله نه دمکروه تحریمی او مکروه تنزیهی دواړه روایتونه منقول دی.(۲)

جمهوردحدیث باب نه استدلال کوی.

داشان دحضرت جابر رضی الله عنه دروایت نه هم استدلال کوی.(ان رسول الله ﷺ نهی یوم الخیبرعن الحوم الحمرالاهلیة واذن فی لحوم الخیل)(۳)

حضرت امام ابوحنیفه رحمه الله دامام ابوداود دروایت نه استدلال کوی. (نهی رسول الله ﷺ عن اکل لحوم الخیل والبغال والحمیر)(۴)

۲۸-باب لُحُومِ الْحُمُرِ الإِنْسِيَّةِ

فِيهِ عَنْ سَلَمَةَ عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم

[۵۲۰۲] حَدَّثَنَا صَدَقَةُ أَخْبَرَنَا عَبْدَةُ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ سَالِمٍ وَنَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رضى الله عنهما - نَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عَنْ لُحُومِ الْحُمُرِ الأَهْلِيَّةِ يَوْمَ خَيْبَرَ.

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ حَدَّثَنِي نَافِعٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عَنْ لُحُومِ الْحُمُرِ الأَهْلِيَّةِ. تَابَعَهُ ابْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ. وَقَالَ أَبُو أُسَامَةَ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ سَالِمٍ.

[۵۲۰۳] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ وَالْحَسَنِ ابْنَىْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِمَا عَنْ عَلِيٍّ - رضى الله عنهم - قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - عَنِ الْمُتْعَةِ عَامَ خَيْبَرَ وَلُحُومِ حُمُرِ الإِنْسِيَّةِ.[ر:۳۹۷۹]

[۵۲۰۴] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ عَمْرٍو عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - يَوْمَ خَيْبَرَ عَنْ لُحُومِ الْحُمُرِ، وَرَخَّصَ فِي لُحُومِ الْخَيْلِ.[ر:۳۹۸۲]

[۵۲۰۵] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ شُعْبَةَ قَالَ حَدَّثَنِي عَدِيٌّ عَنِ الْبَرَاءِ وَابْنِ أَبِي أَوْفَى رضى الله عنهم قَالاَ نَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عَنْ لُحُومِ الْحُمُرِ.[ر:۲۹۸۶]

---

(۱) اوجزالمسالک کتاب الصید.باب مایکره من اکل الدواب:ج۹ص۱۸۰)

(۲) اوجزالمسالک کتاب الصید.باب مایکروه من اکل الدواب :ج۹ص.۱۸۰. وتکملة فتح الملهم :ج۳ص۵۶۵. وقال ابوحنیفه اکره لحم الخیل فحمله ابوبکرالرازی علی التنزیه وصح عنه اصحاب المحیط والهدایة والذخیرة التحریم وهوقول اکثرهم،وعن بعضهم یاثم اکله ولایسمی حراما (فتح الباری: ج۹ص۸۱۱)

(۳) صحیح مسلم کتاب الذبائح باب اکل لحوم الخیل (رقم الحدیث :۱۹۱٤ ۱۹۲٤)

(۴) سنن ابوداود کتاب الاطعمة باب فی اکل لحوم الخیل (رقم الحدیث ۳۷۹۰:ج۳ص۳۵۲)

[٥٢٠٦] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ أَخْبَرَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَنَّ أَبَا إِدْرِيسَ أَخْبَرَهُ أَنَّ أَبَا ثَعْلَبَةَ قَالَ حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - لُحُومَ الْحُمُرِ الأَهْلِيَّةِ. تَابَعَهُ الزُّبَيْدِيُّ وَعُقَيْلٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ.

[٥٢٠٧] وَقَالَ مَالِكٌ وَمَعْمَرٌ وَالْمَاجِشُونُ وَيُونُسُ وَابْنُ إِسْحَاقَ عَنِ الزُّهْرِيِّ نَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عَنْ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السِّبَاعِ. [٥٢١٠، ٥٤٤٤]

[٥٢٠٨] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلاَمٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الثَّقَفِيُّ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رضى الله عنه - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - جَاءَهُ جَاءٍ فَقَالَ أُكِلَتِ الْحُمُرُ، ثُمَّ جَاءَهُ جَاءٍ فَقَالَ أُكِلَتِ الْحُمُرُ. ثُمَّ جَاءَهُ جَاءٍ فَقَالَ أُفْنِيَتِ الْحُمُرُ. فَأَمَرَ مُنَادِيًا فَنَادَى فِي النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يَنْهَيَانِكُمْ عَنْ لُحُومِ الْحُمُرِ الأَهْلِيَّةِ، فَإِنَّهَا رِجْسٌ. فَأُكْفِئَتِ الْقُدُورُ وَإِنَّهَا لَتَفُورُ بِاللَّحْمِ. [ر: ٣٩٦٣]

[٥٢٠٩] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ عَمْرٌو قُلْتُ لِجَابِرِ بْنِ زَيْدٍ يَزْعُمُونَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - نَهَى عَنْ حُمُرِ الأَهْلِيَّةِ فَقَالَ قَدْ كَانَ يَقُولُ ذَاكَ الْحَكَمُ بْنُ عَمْرٍو الْغِفَارِيُّ عِنْدَنَا بِالْبَصْرَةِ، وَلَكِنْ أَبَى ذَاكَ الْبَحْرُ ابْنُ عَبَّاسٍ وَقَرَأَ (قُلْ لاَ أَجِدُ فِيمَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا).

د خردغو نبي حکم: (حمر وحشية) بالاتفاق حلال دی، (حمر انسية) يعنی د خرغوښه دجمهورو علماء په نيز حرامه ده[1]

دحضرت امام مالک رحمه الله نه دري روايتونه منقول دی، يوروايت دجمهورومطابق دويم مطلقا دجواز اودريم دکراهت.[2] حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما نه هم جواز منقول دی، لکه څنګه چې دلته دباب په آخری روايت کښې دی. حضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه دويم روايت کښې توقف منقول دی. نوشعبی ددوی نه نقل کړی دی چې هغوی فرمائی چې: لا ادری انهی عنه رسول الله ﷺ من اجل انه کان حمولة الناس فکره ان تذهب حمولتهم او حرمها البتة يوم خيبر.[3]

يعنی ماته معلومه نه دی چې دخيبرپه موقع حضور نبی کريم ﷺ دخرونو دغوښونه کوم ممانعت کړی دی، داپه دې وجه ووچې حضور ﷺ سره انديښنه وه چې هسې نه سورلئ ختمې شی څکه خلقو په خرونوباندې سورلی کوله ياقطعی طورحضورنبی کريم ﷺ داحرام کړل دجمهورعلماء کرامو په نيزداحاديث باب په وجه دخرونوغوښه حرام ده. بعضواحاديثو کښې د(لحوم حمر) دحرمت وجه دابيان شوې ده چې هغه ګندګی خورری. داهم يو وجه راغلې ده چې

[1] فتح الباری: ج٩ص٨١٨. والابواب والتراجم ج٢ص٩٣)
[2] فتح الباری: ج٩ص٨١٨)
[3] فتح الباری: ج٩ص٨١٨)

داشان به دسورلودپاره څناورختم شي.ليكن دلته باب كښې دحضرت انس رضی الله عنه روايت كښې اصل وجه ذكرشوې ده چې (فانها رجس)
چې كوم حضرات دې لره جائز ګڼړي.هغه دابوداود يوروايت نه استدلال كوى.غالب بن ابجر فرمائى چې مونږ په قحط كښې مبتلاء وو.په كوركښې صرف خرپاتې شواوبل څه څيزدخوراك دپاره نه وو.هغوى راغل اوحضرت نبى كريم ﷺ ته ئې شكايت اوكړوچې حضورنبى كريم خودخرونوغوښه حرام كړې ده اوځما په كور كښې صرف دخرونونه سوابل څه نشته دې،نوحضور نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چې (اطعم اهلك من سمين حمرك فانما حرمتها من اجل جوال القرية يعني الجلالة)[1] يعنى خپل كوروالوته دخرغوښه وركولې شئ مادګندګئ په وجه دحرام ګڼړلې وه.
ليكن حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله اوامام نووى رحمه الله فرمائى چې ددې حديث سند ضعيف دې اوددې متن احاديث صحيحه نه مخالف كيدوپه وجه شاذدې[2]

قوله:فيه عن سلمة عن النبى ﷺ: دسلمة بن الاكوع روايت حضرت امام بخارى رحمه الله په باب المغازى كښې موصولا نقل كړې دې[3]

قوله:وقال مالك ومعمر والماجشون ويونس وابن اسحاق عن الزهرى.....: دامام مالك تعليق په راتلونكى باب كښې موصولا رازى.دمعمراويونس حسن بن سفيان موصولا كړې دې د(ماجشون)(يوسف بن يعقوب)تعليق لره امام مسلم موصولا نقل كړې دې.اودابن اسحاق روايت لره اسحاق بن راهويه موصولا نقل كړې دې.[4]

قوله:يقول ذاك الحكم بن عمرو الغفارى عندنا بالبصرة):حميدى په خپل سند كښې دومره اضافه كړې ده چې (قد كان يقول ذالك الحكم بن عمروعن رسول الله) يعنى دلته دبخارى په روايت كښې خوصرف دومره دى چې (نهى عن لحوم الحمر الانسية) خبره زمونږ په نيز بصره كښې حكم بن عمرو به وئيل ليكن دحميدى روايت كښې دى چې حكم دا خبره دحضور نبى كريم ﷺ نه نقل كوى اومرفوعا ئې بيانوله

قوله: ولكن ابى ذالك البحر ابن عباس وقرا(قل لا اجد فيما اوحى الى محرما: (بحر) دحضرت ابن عباس رضی الله عنه صفت دې څكه چې هغه دعلم سمندر وو صفت ئې

---

[1] سنن ابى داود كتاب الاطعمة (رقم الحديث :۳۸۰۹)
[2] فتح البارى : ج۹ص۸۱۸ وشرح مسلم للنوى، كتاب الذبائح،باب تحريم اكل لحم الحمر الانسيه :ج۲ ص۱۴۹)
[3] كشف البارى كتاب المغازى:۴۱۴_
[4] فتح البارى ج۹ص۸۱۷،۸۱۶)

مبالغة موصوف باندې مقدم كړې دې، دابن مردويه روايت كښې تفصيل دې، په هغې كښې دې چې: كان اهل الجاهلية ياكلون اشياء ويتركون اشياء تقذرا فبعث الله نبيه وانزل كتابه واحل حلاله وحرم حرامه فما احل فهو حلال وما حرم فهو حرام وما سكت عنه فهو عفو وتلا هذه (قل لا اجد فيما اوحى الى) حاكم ابن مردود يه ددې روايت تصحيح كړې ده (١)

٢٩- باب أَكْلِ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السِّبَاعِ

[٥٢١٠] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ -رضى الله عنه- أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- نَهَى عَنْ أَكْلِ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السِّبَاعِ.

تَابَعَهُ يُونُسُ وَمَعْمَرٌ وَابْنُ عُيَيْنَةَ وَالْمَاجِشُونُ عَنِ الزُّهْرِيِّ. [ر: ٥٢٠٦]

قوله: (ناب): مخامخ څلورو غاښونو ته وائى. دا دواړه طرفونه ته وى اردو كښې دې ته كچلى وائى (٢) درندې دناب په ذريعه ښكار كوى علامه عينى رحمه الله فرمائى چې (والمراد بالناب مايعدو به على الحيوان ويتقوى به) (٣)

ددرندو د غوښې حكم: روايت كښې دى چې حضور نبى كريم ﷺ دهرهغه ځناور دخوراك نه منع كړې ده چې كوم په ناب باندې خوراك كوى.

دجمهورعلماء په نيزدانهى تحريمه باندې محمول دى، نودناب والا درندو (زمرې، پړانګ وغيره) غوښه حرامه ده. داشان په مخوكې سره ښكار كولووالا ځناور (شاهين، ګرګس وغيره) هم حرام دى ځكه چې دمسلم په روايت كښې دى چې (نهى عن كل ذى ناب من السباع وعن كل ذى مخلب من الطير) (٤)

امام مالك رحمه الله مشهور روايت كښې ناب والا درندې مكروه دى حرام نه دى هغوى د قرآن پاك دآيت دعموم نه استدلال كوى (قل لا اجد فى ما اوحى الى محرما على طاعم يطعمه الا ان يكون ميتة اودما مسفوحا اولحم خنزير) (٥) هغه فرمائى چې په دې آيت كښې چې كوم ځناور حرام كړې شوى دى. په دې كښې ناب والا درندې شاملې نه دى (٦)

---

(١) المستدرك للامام الحاكم كتاب الاطعمة : ج ٤ ص١١٥)
(٢) القاموس الوحيد ١٧٣١)
(٣) عمدة القارى ج: ٢١ص١٣٢) _
(٤) صحيح مسلم (مع تكلمة) كتاب الصيد :ج٣ص ٥٠٠)
(٥) سورة الانعام :١٤٥)
(٦) فتح البارى :ج٩ ص٨٢٠ وروى عنه ان العادى منه حرام كالاسد والذئب والفهد وغيره العادى مكروه كالثعلب (حاشية ادلدسوقى فى شرح الكبير: ج٢ ص١١٧)

جمهور فرمائى چې دآيت مكى دې اوحديث باب هجرت نه پس دې. دآيت حكم دنزول دوخت سره متعلق دې چې دكوموخناورحرمت آيت كښې نه دې بيان شوې.هغه حلال دى.بيا هم مستقبل كښې دتحريم نفى په دې كښې نشته دې[1]

حديث باب كښې د ذوناب نه كوم درندګان مراد دى: ذوناب نه كوم درندګان مراد دى. حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله ليكى چې:

(واختلف القائلون بالتحريم فى المراد بماله ناب فقيل انه مايتقوى به ويصول على غيره ويصطاد ويعدو بطبعه غالبا كالاسد والفهد والصقر والعقاب واما مالا يعدو كالضبع والثعلب فلا والى هذا ذهب الشافعى والليث ومن تبعهما وقد ورد فى حل الضبع احاديث لا باس بها)[2]

دحضرات حنفيه په نيز حديث باب په خپل عموم باندې دې. لهذاهرذوناب درنده حرام ده. ضبع هم ذوناب دې.ددې وجې هغه هم حرام ده. آئمه ثلاثه ضبع مباح ګنړى[3] هغه مستدرک حاكم كښې دحضرت جابر رضى الله عنه دروايت نه استدلال كوى چې حضور نبى كريم صلى الله عليه وسلم دضبع خوړلو اجازت وركړې دې.

علامه عينى رحمه الله دحضرت جابر رضى الله عنه دحديث جواب وركوى اوليكى:

وحديث جابر ليس بمشهور وهو محلل والمحرم يقضى على المبيح احتياطا وقيل: حديث جابر منسوخ وقيل: حديث جابر انفرد به عبد الرحمان بن ابى عمار وليس مشهور بنقل العلم ولا هو حجة اذ انفرد فكيف اذا خالفه من هو اثبت منه)[4]

① يعنى دحضرت جابر رضى الله عنه والا حديث محلل (يعنى حلاليدو والا) دې اوحديث باب محرم (يعنى حرام ګرزولو والا) دې اومحرم د مبيح حكم ساقطوى.

② حديث جابر رضى الله عنه منسوخ وى.

③ دحديث جابر رضى الله عنه راوى عبدالرحمان مشهور اوقابل حجت نه دې. خاص كركله چې هغه دخپل نه زيات دثقه رواى مخالف كړې دې.

قوله: تابعه يونس ومعمروابن عينة والماجشون عن الزهرى: يعنى د امام مالك رحمه الله متابعت دې حضراتو كړې دې، ددې نه په مخكې باب كې ددې متتابعاتو موصولاً نقل كونكو ذكر تيرشوې دې. سوا د سفيان ابن عيينه نه، ددوى متابعت امام بخارى رحمه الله په كتاب الطب كې موصولاً نقل كړې دې.[5]

[1] فتح البارى :ج۹ ص۸۲۰)
[2] فتح البارى ج ۹ص۱۲۰،۱۲۱)
[3] عمدة القارى ج۲۱ص۱۳۲)
[4] عمدة القارى ج۲۱ص۱۳۲) _
[5] عمدة القارى ج۲۱ص۱۳۲) _

۳۰- باب جلود الميتة

[۵۲۱۱] حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ شِهَابٍ أَنَّ عُبَيْدَ اللَّهِ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ أَخْبَرَهُ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ - رضى الله عنهما - أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - مَرَّ بِشَاةٍ مَيِّتَةٍ فَقَالَ « هَلاَّ اسْتَمْتَعْتُمْ بِإِهَابِهَا ». قَالُوا إِنَّهَا مَيِّتَةٌ. قَالَ « إِنَّمَا حَرُمَ أَكْلُهَا »

[۵۲۱۲] حَدَّثَنَا خَطَّابُ بْنُ عُثْمَانَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حِمْيَرٍ عَنْ ثَابِتِ بْنِ عَجْلاَنَ قَالَ سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ - رضى الله عنهما - يَقُولُ مَرَّ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - بِعَنْزٍ مَيِّتَةٍ فَقَالَ « مَا عَلَى أَهْلِهَا لَوِ انْتَفَعُوا بِإِهَابِهَا ». [ر: ۱۴۲۱]

يعنى دحضرت امام مالک رحمه الله متابعت دې حضراتو کړې دې. ددې نه مخکښې باب کښې دامتابعات موصولا نقل کونکو ذکرتيرشوې دې سوا دسفيان ابن عيينه نه، ددوى متابعت حضرت امام بخارى رحمه الله په كتاب الطب كښې موصولا نقل کړې دې.[1]

دځناورو دڅرمنو نه دانتفاع حکم : دمړ شوى ځناورو دڅرمنونه انتفاع جائزه ده که نه. امام بخارى رحمه الله دا مسئله په دې باب کښې ذکر کړې ده ـ

① دجمهور علماؤ په نيز د دباغت نه پس دځناورو دڅرمن نه انتفاع جائزه ده،هغوى يوخو دحديث باب نه استدلال کوى، دويم دغه حضرات دعبدالله بن عباس رضي الله عنه دروايت نه استدلال کوى. دکوم الفاظ چې دا دى ,, ايما اهاب دبغ فقد طهر،،[2] يعنى چې کومې څرمنې ته هم دباغت ورکړئ شى نو هغه پاکيږى ـ

البته حضرات حنفيه ددې نه دانسان اوخنزير څرمن مستثنى کړې ده.

خنزير خوددې وجې چې هغه نجس العين دې، لقوله تعالى: ﴿فَإِنَّهُ رِجْسٌ﴾ اودانسان څرمن ئې دده دشرف اواحترام په وجه مستثنى ګرزولې ده.امام محمد هاتهى لره هم دمستثنى کيدو وجه نجس واله ګزولې دې[3]

حضرات شافعيه خنزير سره سپې هم مستثنى ګرزولې دې.ځکه چې سپې ددوى په نيزنجس العين دې.[4]

دحضرت امام مالک رحمه الله اودحضرت امام احمد بن حنبل رحمه الله آخرى قول هم ددې مطابق دې.[5]

---

[1] عمدة القارى ج۲۱ص۱۳۲) ـ
[2] سنن الترمذى،كتاب اللباس، باب ماجاء فى جلود الميتة اذا دبغت، (رقم الحديث : ۱۷۲۷) ـ
[3] فتح القدير ى،كتاب الطهارة باب الماء الذى يجوز به الوضوء وما لايجوز:(ج ۱ص۱۸(ـ
[4] عمدة القارى(ج۲۱ ص۱۳۳) ـ
[5] عمدة القارى(ج۲۱ ص۱۳۳) ـ

۲ دویم قول دادې چې جلودمیته نه ددباغت نه مخکښې اوددباغت نه پس دواړه صورتونوکښې ددې نه انتفاع جائزه ده.ابن شهاب دا اختیار کړې دی.(۱)
۳ دریم قول دحضرت امام مالک رحمه الله اودحضرت امام احمدبن حنبل رحمه الله دې. ددوی په نیزدباغت نه پس هم جلود نه انتفاع حاصلول جائز نه دی.(۲)
داحضرات دحضرت عبدالله بن عکیم لیثی رضی الله عنه دروایت نه استدلال کوی، چې په هغې کښې هغوی فرمائی چې مونږله حضورنبی کریم صلی الله علیه وسلم خط مبارک دحضورنبی کریم دوفات نه څوورځې مخکښې راغلو، په هغې کښې ووچې ((لاتنتفعوا من المیتة باهب ولاعصب))(۳)
ددې حدیث مختلف جوابات ورکړې شوی دی.لکه دامضطرب المتن اومضطرب السند دې، علامه عینی رحمه الله لیکی چې : ((والجواب الصحیح عنه ان حدیث ابن عباس المذکور من الصحاح وانه سماع وحدیث ابن عکیم کتابة فلا یقاوم))
یعنی حدیث باب،حدیث صحیح دې. اوسماعا دې اودابن عکیم حدیث په ذریعه دکتابت نقل شوې دې، داشان دابن عکیم په صحابی کیدوکښې هم احتلاف دې. ددۀ په تابعی کیدو کښې حدیث به مرسل وی اودموصول حدیث مقابله کښې حجت نشی جوړیدې.
داحضرات دابوداود اوترمذی دروایت نه هم استدلال کوی.((انه علیه السلام نهی عن جلود السباع ان تفترش))(۴)
لیکن جمهورودانهی انتفاع قبل الدباغ باندې محمول کړې ده.چې ددباغت نه مخکښې څرمن نه انتقاع اخستل درست نه دی (۱)
لکه څنګه چې مخکښې راغلی دی چې دحضرت امام مالک رحمه الله اوحضرت امام احمدبن حنبل رحمه الله آخری قول دجمهورومطابق دې، هغوی ددې خپل قول نه رجوع کړې ده.
حدیث باب کښې د((اهاب))لفظ راغلې دې، دباغت نه مخکښې څرمنې ته ((اهاب))بعضو وئیلی دی چې مطلق څرمنې ته ((اهاب))وائی، که قبل الدباغت نه وی اوکه بعد الدباغت نه وی. ددې جمع ((اهب)) رازی.په همزه اوهاء دواړوباندې فتحه اوضمه دواړه جائزدی.(۵) ((عنز بفتح العین وسکون النون))چیلۍ ته وائی،
سند باندې یواعتراض اودهغې جواب:دلته دباب آخری روایت کښې دحضرت امام بخاری رحمه الله

---

(۱) عمدة القاری(ج۲۱ ص۱۳۳) _
(۲) فتح القدیر کتاب الطهادة :ج۱ص ۸۱، وعمدة القاری(ج۲۱ ص۱۳۳) _
(۳) عمدة القاری(ج ۲۱ ص۱۳۳) _
(۴) سنن ترمذی کتاب للباس باب ماجاء فی النهی عن جلودالسباع (رقم الحدیث ۱۷۱۷۷۰) وسنن ابی داود کتاب اللباس باب ماجاء فی جلودالنموروالسباع (رقم الحدیث:۴۱۳۲) _
(۵) عمدة القاری :(ج۲۱ص ۱۳۳) _

شيخ خطاب بن عثمان،ددوی شيخ محمد بن حميراوددوی شيخ ثابت بن عجلان دی.دا دری واړه دشام دښارحمص دی،صحيح بخاری کښې دخطاب بن عثمان اوثابت بن عجلان صرف دا يوحديث دې،البته دمحمدبن حميريو حديث باب الهجرة کښې هم تيرشوې دې.(۱)
دا درې واړه روايان متکلم فيه دی، خطاب بن عثمان باره کښې ابن حبان اودار قطنی فرمائی چې (ربما اخطاء)(۲)
دمحمد بن حميرمتعلق ابوحاتم فرمائی چې (لايحتج به)(۳)
اوثابت متعلق حضرت امام احمدبن حنبل رحمه الله فرمائی چې (انا متوقف فيه)(۴)
اوعقيلی ددۀ متعلق فرمائی چې (لايتابع فی حديثه)(۵)
نوکله چې دادرې واړه متکلم فيه دی،بیاحضرت امام بخاری رحمه الله ددوی حديث څنګه نقل اوفرمائيلو.
حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله ددې جواب ورکوی چې (ان هولاء من المتابعات لامن الاصول والاصل فيه الذی قبله)(۶) يعنی ددې راويانوحديث لره حضرت امام بخاری رحمه الله په طوردتائيد اوپه طور دمتابعت ذکرکړې دې، اصل حديث خومخکښې والا دې،دادويم حديث په طور د متابعت دې اود متابعت په طورباندې متکلم فيه راويانوروايت ذکرکولو کښې هيڅ حرج نشته دې.
علامه عينی رحمه الله فرمائی چې دحضرت امام بخاری رحمه الله شيخ خطاب ابدال کښې شميرلې کيدو.(۷) اودارقطنی د(ربما اخطا)وئيلونه باوجود ددوی توثيق کړې دې.(۸)
محمدبن حميرلره هم يحيی بن معين ادحيم ثقه ګرزولې دې.(۹) امام نسائی رحمه الله ددوی باره کښې فرمائی چې (ليس به باس)(۱۰)

---

۱) عمدة القاری :(ج۲۱ص ۱۳۳) _
۲) تهذيب الكمال :ج۸ص ۲۶۹، رقم الترجمه :۱۶۹۸) _
۳) الجرح والتعديل الترجمی ۱۳۱۵، وتهذيب الكمال :ج۸ ص:۲۶۹_
۴) تهذيب التهذيب :ج۱ص ۱۰_
۵) كتاب الضعفاء للعقيلی ج۱ص۱۷۶، رقم الترجمه :۲۱۹) _
۶) فتح الباری : ج۹ص۸۲۳_
۷) عمدة القاری :(ج۲۱ص ۱۳۳) و تهذيب الكمال :ج۸ص ۲۶۹، _
۸) تهذيب التهذيب :ج۳ص۱٤۶، واسماء التابعين للدارقطنی الترجمة :۲۸۷) _
۹) تهذيب الكمال ج۲۵ص۱۱۸، رقم الترجمه ۵۱۷۰)
۱۰) تهذيب الكمال ج۲۵ص۱۱۸، رقم الترجمه ۵۱۷۰)، ابن حبان دۀ لره په كتاب الثقات (ج۷ص٤٤۱) کښې ذکرکړې دی) _

۳۱ - باب المسك

[۵۲۱۳] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ عَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا عُمَارَةُ بْنُ الْقَعْقَاعِ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ بْنِ عَمْرِو بْنِ جَرِيرٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «مَا مِنْ مَكْلُومٍ يُكْلَمُ فِي اللَّهِ إِلاَّ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَكَلْمُهُ يَدْمَى، اللَّوْنُ لَوْنُ دَمٍ وَالرِّيحُ رِيحُ مِسْكٍ». [ر: ۲۳۵]

[۵۲۱۴] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلاَءِ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدٍ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى - رضى الله عنه - عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالسَّوْءِ كَحَامِلِ الْمِسْكِ وَنَافِخِ الْكِيرِ، فَحَامِلُ الْمِسْكِ إِمَّا أَنْ يُحْذِيَكَ، وَإِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحًا طَيِّبَةً، وَنَافِخُ الْكِيرِ إِمَّا أَنْ يُحْرِقَ ثِيَابَكَ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ رِيحًا خَبِيثَةً». [ر: ۱۹۹۵]

دثابت بن عجلان په باره کښې ابوحاتم فرمائی ،، صالح الحدیث، عقیلی ددوی ذکرپه ضعفاء کښې کړې دې اوپه دهٔ باندې ذهبی او ابن قطان نکیر فرمائیلې دې. (۱)

لهذا داراوی من جمله ثقه دې. اوددې قابل دې صحیح بخاری کښې ددوی احادیث ذکرشوی دی.

د مشکو داستعمال حکم : مشک داوسئ دنامه نه وتونکې خوشبوداري مادې ته وائی. د مشکو استعمال سړواوښځوداړو دپاره بالاتفاق جائزدی.

بعضې حضراتو دحضرت فارق اعظم رضی الله عنه، عمربن عبدالعزیز رحمه الله، حضرت حسن بصری رحمه الله اوعطاء بن ابی رباح وغیره نه ددوی کراهت نقل کړې دې. ځکه چې دا داسې دی چې لکه څنګه میته نه یو حصه بیله کړې شی (۲)

ابن منذرفرمائی چې صرف عطاء نه کراهت منقول دې. باقی کسانو نه دکراهت روایت درست نه دې. مشک لره په (ماقطع من الميتة) باندې قیاس کول صحیح نه دی. ځکه چې امام ابوداود رحمه الله دحضرت ابوسعیدخدری رضی الله عنه نه مرفوعانقل فرمائیلې دی چې حضورنبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمائی چې (اطيب طيبكم المسك) (۳)

قوله: مكلوم: زخمی ته وائی، کلم باب ضرب نه دزخمی کولو په معنی کښې رازی.

قوله: كير: بټۍ ته وائی (دڅرمې وغیره پم چې هغې سره بټۍ لره اوور اولګولې شی) (نافخ الكير) بټۍ لره اوور ورکونکې، مرادترې لوهاردې.

قوله: يحذيك : په معنی د (يعطيك) دا د (احذاء) نه دې چې ددې معنی ورکولووالا اوعطاء کولووالا ده. (۴)

---

(۱) تهذيب التهذيب ج۲ ص۱۰، وميزان الاعتدال ج۱ص ۳۶۵) _

(۲) عمدة القاری (ج ۲۱ص ۱۳۴) _

(۳) سنن ابی داود کتاب الجنائزباب فی المسک للمیت (رقم الحدیث :۳۱۸۵: ج۳ص ۲۰۰) _

(۴) سنن ابی داود کتاب الجنائز.باب فی المسک للمیت : ۳۱۵۸:ج۳ص ۲۰۰_

۳۲- باب: الارنب

[۵۲۱۵] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ هِشَامِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ - رضي الله عنه - قَالَ أَنْفَجْنَا أَرْنَبًا وَنَحْنُ بِمَرِّ الظَّهْرَانِ، فَسَعَى الْقَوْمُ فَلَغِبُوا، فَأَخَذْتُهَا فَجِئْتُ بِهَا إِلَى أَبِي طَلْحَةَ فَذَبَحَهَا، فَبَعَثَ بِوَرِكَيْهَا - أَوْ قَالَ بِفَخِذَيْهَا - إِلَى النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فَقَبِلَهَا. [ر: ۲۴۳۳]

دسوي (خرگوش) حکم : سوه دجمهورعلماء په نیزحلاله ده. حضرت عمروبن العاص، حضرت عبدالرحمان ابن ابی لیلی اوحضرت عکرمه نه ددې کراهت منقول دې،رافعی دحضرت امام ابوحنیفه رحمه الله نه ددې حرمت نقل کړې دې لیکن هغه قول درست نه دې، د احنافو په نیزهم خرگوش بلاکراهت جائزدې.(۱)

دا حضرات دخزیمه بن جزء دروایت نه استدلال کوی ,, قلت یا رسول الله ماتقول فی الارنب؟ قال لا آکله ولا احرمه، قلت: فانی آکل مالاتحرمه، ولم یا رسول الله؟ قال: نبئت انها تدمی،،(۲)

په دې حدیث کښې حضورنبی کریم ﷺ دسوې متعلق فرمائی چې څه داخورم اونه ئې حرام گڼرم ځکه چې ماته دې باره کښې وئیلې شوی دی چې ددې حیض رازی.

ددې حدیث نه دسوې کراهت باندې داحضرات استدلال کوی.لیکن ددې سند ضعیف.اوحدیث ثابتیدوپه صورت کښې به داکراهت په طبعی کراهت باندې محمول وی.

امام ابویوسف رحمه الله په خپل کتاب الاثارکښې روایت نقل کړې دې چې په دې کښې تصریح ده چې یوسړی دسوې متعلق اووئیل چې ددې حیض رازی دوی اوفرمائیل چې هیڅ هم مه خورئی. (۳)

جاحظ دسوې متعلق فرمائی دایوکال ماده وی اویوکال نر،ددې حیض هم رازی (په دې وجه بعضو دې ته مکروه وئیلی دی) اوکله چې دااوده کیږی نوددې سترگې غړیدلې وی.(۴)

۳۳- باب الضب

[۵۲۱۶] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دِينَارٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ - رضي الله عنهما - قَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «الضَّبُّ لَسْتُ آكُلُهُ وَلاَ أُحَرِّمُهُ». [۶۸۳۹]

[۵۲۱۷] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ - رضي الله عنهما - عَنْ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ أَنَّهُ دَخَلَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ -

---

(۱) عمدة القاری (ج۲۱ص۱۳۵) _

(۲) فتح الباری (ج۹ص ۸۲۶) _

(۳) اعلاء السنن ج۱۷ص ۱۹٤،) وتکملة فتح الملهم : ج۳ص٤۳۷، کتاب الصیدوالذبائح) _

(٤) کتاب الحیوان للجاحظ :ج۳ص٦٠٤، ج۳۵۲۹وعمدة القاری :(ج۲۱ص۱۳۵) _

صلی الله علیه وسلم - بَيْتَ مَيْمُونَةَ فَأُتِيَ بِضَبٍّ مَحْنُوذٍ، فَأَهْوَى إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ - صلی الله علیه وسلم - بِيَدِهِ فَقَالَ بَعْضُ النِّسْوَةِ أَخْبِرُوا رَسُولَ اللَّهِ - صلی الله علیه وسلم - بِمَا يُرِيدُ أَنْ يَأْكُلَ. فَقَالُوا هُوَ ضَبٌّ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَرَفَعَ يَدَهُ، فَقُلْتُ أَحَرَامٌ هُوَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ «لاَ، وَلَكِنْ لَمْ يَكُنْ بِأَرْضِ قَوْمِي فَأَجِدُنِي أَعَافُهُ». قَالَ خَالِدٌ فَاجْتَرَرْتُهُ فَأَكَلْتُهُ وَرَسُولُ اللَّهِ - صلی الله علیه وسلم - يَنْظُرُ. [ر: ۵۰۷۶]

د ضب متعلق تفصیل تیرشوې دې.

۳۴= باب إِذَا وَقَعَتِ الْفَأْرَةُ فِي السَّمْنِ الْجَامِدِ أَوِ الذَّائِبِ

[۵۲۱۸] حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ قَالَ أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ يُحَدِّثُهُ عَنْ مَيْمُونَةَ أَنَّ فَأْرَةً وَقَعَتْ فِي سَمْنٍ فَمَاتَتْ، فَسُئِلَ النَّبِيُّ - صلی الله علیه وسلم - عَنْهَا فَقَالَ «أَلْقُوهَا وَمَا حَوْلَهَا وَكُلُوهُ».
قِيلَ لِسُفْيَانَ فَإِنَّ مَعْمَرًا يُحَدِّثُهُ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ مَا سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ يَقُولُ إِلاَّ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ مَيْمُونَةَ عَنِ النَّبِيِّ - صلی الله علیه وسلم - وَلَقَدْ سَمِعْتُهُ مِنْهُ مِرَارًا.

[۵۲۱۹] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ عَنْ يُونُسَ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنِ الدَّابَّةِ تَمُوتُ فِي الزَّيْتِ وَالسَّمْنِ وَهْوَ جَامِدٌ أَوْ غَيْرُ جَامِدٍ، الْفَأْرَةِ أَوْ غَيْرِهَا قَالَ بَلَغَنَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلی الله علیه وسلم - أَمَرَ بِفَأْرَةٍ مَاتَتْ فِي سَمْنٍ، فَأَمَرَ بِمَا قَرُبَ مِنْهَا فَطُرِحَ ثُمَّ أُكِلَ، عَنْ حَدِيثِ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ.

[۵۲۲۰] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ مَيْمُونَةَ - رضي الله عنهم - قَالَتْ سُئِلَ النَّبِيُّ - صلی الله علیه وسلم - عَنْ فَأْرَةٍ سَقَطَتْ فِي سَمْنٍ فَقَالَ «أَلْقُوهَا وَمَا حَوْلَهَا وَكُلُوهُ». [ر: ۲۳۳]

غوړوکښې که مږه وغیره پریوزی نوکه هغه چکه شوی نه وی، مائع اوویلی شوی وی نوداسې صورت کښې داکثروعلماء په نیزهغه غوړی نجس دی، ددې خوراک ترست نه دې. اوکه کلک اوچکه زی نودمنګک دویستلونه پس ددې ګیرچاپیره غوړی دې ویستلې شی باقی استعمالولې شی [۱] شیرې اوشهدو وغیره هم داحکم دې. حدیث باب کښې د سمن جامدحکم بیان شوې دې. نو ابن العربی رحمه الله «وماحولها» نه استدلال کوی اوفرمائی چې ددې نه «سمن جامد» مراد دی ځکه چې ماحول په سمن جامد کښې متعین کولې شی سمن مائع کښې دماحول تعین نه شی کولې. [۲]

[۱] عمدة القاری ج ۲۱ص۱۳۸) وفتح الباری ج۹ص۷۳۵) _
[۲] عمدة القاری ج ۲۱ص۱۳۸) وفتح الباری ج۹ص۷۳۵)

باقي دگیرچاپیره نه څومره غوړي ويستل پکاردي.په دې سلسله کښې څه مخصوص مقدارمنقول نه دې بلکه دامبتلی به رائې باندې منحصردې،دحضرت عطاء بن یسارنه یومرسل روایت نقل کړې دې چې یو کف (تلی) په قدردې رواوويستلې شي.([1])_
طبرانی دحضرت ابو الدرداء رضی الله عنه نه یومرفوع روایت نقل کړې دې چې دواړه تلی دی یوځائې کړې شی ددريولپوهومره دې راويستلې شی لیکن سندضعیف دې.([2])_
بعضې حضراتوسمن جامداومائع کښې فرق نه دې کړې او وائی چې حدیث باب کښې مطلقا (القوها وماحولها وکلوه) فرمائیلی دی.لهذا سمن مائع هم د (ماحول) ويستلوسره پاکیږی.([3])
لیکن جمهوروائی چې حدیث باب کښې دسمن جامدحکم بیان شویدې.اوددی دلیل دحضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت دې،چې په هغې کښې تصریح راغلې ده.نوپه هغې کښې دی چې (اذا وقعت الفارة فی السمن فان کان جامدا فالقوها وماحولها وان کان مائعا فلا تقربوه)([4])
په دې کښې دجامداومائع فرق صراحتابیان کړې شوې دې.
دحضرت امام بخاری رحمه الله مسلک: ① حضرت امام بخاری رحمه الله چونکه ترجمة الباب کښې سمن جامد او ذائب دواړو ذکرکړی دی.ددې وجې بعضې حضراتوونیلې دی چې ددوی په نیز جامد او ذائب د دواړوحکم یودې اوهغه داچې نجاست پریوتلوسره غوړی ناپاک نه وی که جامدوی اوکه مائع.
② بعضوشراحو فرمائیلی دی چې دحضرت امام بخاری رحمه الله مسلک دجمهورومطابق دې،حضرت امام بخاری رحمه الله په ترجمة الباب کښې سمن جامداوذائب دواړوذکرکړې دې، حدیث باب نه صرف سمن جامدحکم معلوم شو(ځکه چې هغه سمن جامدسره متعلق دی) چې په دې کښې که نجاست پریوزی نوغوړی به نجس شی،ماحول لره داخواکولونه پس خوړل ئې جائزدی.ددې مفهوم مخالف دادې که هغه غوړی مائع دی نونجاست پویوتلوسره به نجس شی.ګویاچې حضرت امام بخاری رحمه الله دحدیث مفهوم سره نور اجزاء سمن مائع حکم دجمهورومطابق ثابت کړو.نومولانارشیداحمد ګنګوهی رحمه الله فرمائی چې:
(دلالة الرواية على جزئى الترجمة ظاهرة فان الحولية لا تتحقق الا فى الجامد فعلم ان الذائب لا يبقى طاهرا)
③ مولانا انورشاه کشمیری رحمه الله فرمائی چې حضرت امام بخاری رحمه الله اصل کښې نجاست جامده اونجاست مائعه کښې فرق کول غواړی که نجاست جامده پریوزی نوغوړی ناپاک نه وی که غوړی جامد وی اوکه مائع.اوکه نجاست مائع پریوزی نوغوړی به نجس وی نومړې پریوتلو سره به نجس نه وی ځکه چې هغه نجس جامد دې.نوفیض الباری کښې دی چې:

[1]) عمدة القاری ج ۲۱ص۱۳۸) وفتح الباری ج۹ص۷۳۵)
[2]) عمدة القاری ج ۲۱ص۱۳۸) وفتح الباری ج۹ص۷۳۵)
[3]) عمدة القاری ج ۲۱ص۱۳۸)
[4]) سنن ابی داودکتاب الاطعمة باب فی الفارقة تقع فی السمن (رقم الحدیث :۳۸٤۲) _

((وقد مرمنى انه اختار الرواية غيرالمشهورة عن احمد وهى الفرق بين النجاسة الجامدة والمائعة فالاولى لاتنجس سواء وقعت فى الجامد اوالذائب وتنجس الثانية وعليها حمل تبويب المصنف فى الطهارة بوقوع الفارة اولافانها نجاسة وبالبول فى الماء الراكدثانيا فانه نجاسة مائعة فكانه اشار بالفرق بينهما وتاويل هذه الترجمة عندى انه ذكرفيها الجامدلكون الحديث فيه عنده فان القاء ماحولها لايمكن الا فى الجامدثم ذكرالذائب ولم يذكرحكمه لينظرفيه الناظراما الزهرى فانه وان سئل عن السمن مطلقا لكنه لكن لم يجب الاعن الجامد ولم يذكرللمائع حكما وذالك لانه حديث البخارى يدل بمفهومه على ان المائع يتنجس))[1]

چې په کومو غوړو کښې نجاست پریوزي نو دهغې نه دانتفاع حکم سمن مائع (ویلي شوی غوړو) کښې که مړه پویوزي نودجمهورو په نیزهغه ناپاک شی.لیکن په دې کښې اختلاف دې چې ددې غوړونه څه فائده حاصلولې شی که نه؟

① دامام احمد رحمه الله په نیز دداسې قسمه غوړو نه هیڅ قسمه فائده حاصلول صحیح نه دی[2] ځکه چې دحضرت ابوهریره رضي الله عنه په روایت کښې صراحت سره دی ..وان کان مائعا فلا تقربوه،، لیکن جمهور وائی چې ددې نه ,, فلا تقربوه للاکل،، مراد دې. دخوراک نه ممانعت دې، دانتفاع نه نه _

دحضرت امام مالک رحمه الله په نیزداسې غوړونه مطلقادڅه قسم فائده حاصلول درست نه دی.[3] ځکه چې بعضوروایتونو کښې دی چې (ان الله تعالى اذا حرم اكل شئ حرم ثمنه)) چې دکوم څیزخوړل حرام دی،دهغې ثمن هم حرام دی، اوچونکه دداسې غوړو استعمال صحیح نه دې لهذاددې بیع هم درست نه ده. حنیفه وائی چې په دې حدیث کښې دنجس لعینه حکم بیان شوې دې.اومذکوره غوړی نجس لعینه نه دی.[4]

دحضرات حنیفه په نیزدخوراک نه علاوه داسې قسمه غوړونه هرقسم فائده اخستل جائزدی.[5]

ځکه چې بعضوروایتونوکښے دا الفاظ هم راغلی دی چې (وان کان السمن مائعا انتفعوابه ولا تاکلوه) اویوروایت کښې ددې تیلومتعلق راغلی دی چې په هغې کښې منکړ پریوتې وی (فاستصبحوابه وادهنوابه))[6]

---

[1] فیض الباری (ج ٤ص ٣٤٤).لامع الدراری : عمدة القاری : (ج٢١ص ٤٢١، تعلیقات لامع الدراری :ج ٩ص ٤٢٢).

[2] عمدة القاری (ج٢١ص١٣٨)_

[3] عمدة القاری ج ٢١ص ١٣٨)

[4] عمدة القاری ج ٢١ص ١٣٨)

[5] عمدة القاری ج ٢١ص ١٣٨)

[6] عمدة القاری ج ٢١ص ١٣٨)

ستصباح چراغ بلولوته وائی، يعنی داسې غوړی او تيل چې هغې سره چراغ وغيره بلول صحيح دی.

«قيل لسفيان فان معمرا يحدثه عن الزهری عن سعيد بن المسيب عن ابی هريرة رضی الله عنه قال ماسمعت الزهری رضی الله عنه يقول الاعن عبيدالله عن ابن عباس رضی الله عنهما عن ميمونة عن النبی صلی الله عليه وسلم ولقد سمعت منه مرارا»

حديث باب سفيان بن عينيه زهری عن عبيدالله بن عباس رضی الله عنهما په طريق باندې نقل کړې دې، چې دسفيان نه تپوس اوکړو چې معمر داحديث زهری عن سعيد المسيب عن ابی هريره په طريق باندې نقل کوی، نوسفيان اووئيل چې مادا حديث دزهری نه، عبيدالله عن ابن عباس رضی الله عنهما په طريقه مې څوځله آوريدلې دې.

٣٥- بَابُ الْوَسْمِ وَالْعَلَمِ فِي الصُّورَةِ

[٥٢٢١] حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى عَنْ حَنْظَلَةَ عَنْ سَالِمٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ كَرِهَ أَنْ تُعْلَمَ الصُّورَةُ. وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ نَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - أَنْ تُضْرَبَ. تَابَعَهُ قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا الْعَنْقَزِيُّ عَنْ حَنْظَلَةَ وَقَالَ تُضْرَبُ الصُّورَةُ.

[٥٢٢٢] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ هِشَامِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - بِأَخٍ لِي يُحَنِّكُهُ، وَهْوَ فِي مِرْبَدٍ لَهُ، فَرَأَيْتُهُ يَسِمُ شَاةً - حَسِبْتُهُ قَالَ - فِي آذَانِهَا. [ر: ١٤٣١]

قوله: وسم: دواو په فتح اودسين په سکون سره، اوعلم دواړويو معنی ده. يعنی علامت اونشان.(١)

ابن الاثير فرمائی چې وسم خاص اوعلم به عام وی.(٢)

دصورت نه مخ مراددې. (وسم فی الوجه بالاجماع منهی عنه) دې. دسړی مخ لره داغل ياپرې نشان لګول مطلقاحرام دی.

مسلم شريف کښې دی چې حضرت جابر رضی الله عنه حديث دې چې حضورنبی کريم صلی الله عليه وسلم يوخر سره تيرشو اووې کتل چې هغه ته چاپه مخ باندې داغ ورکړې دې نوحضورنبی کريم صلی الله عليه وسلم اوفرمائيل چې (لعن الله الذی وسمه)(٣)

دمخ نه علاوه دځناورو دنوربدن په څه حصه باندې داغ لګول که چاتاڅه فائده ورکولوده پاره وی نوجائزدې ليکن په دې شرط چې هغه نشان کم وی، که کم نه وی نودحضرت امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز مکروه دې ځکه چې په دې کښې دحيوان تعذيب هم دې. اودامثله کښې

---

(١) عمدة القاری ج ٢١ص ١٣٨)

(٢) النهاية لابن الاثير: ج٥ص١٧٦)_

(٣) صحيح مسلم (مع التکملة) کتاب اللباس والزينة باب النهی عنه ضرب الحيوان فی وجهه: ج ٤ ص١٨٢)

هم رازى اوتعذيب دحيوان اومثله دواړه منهى عنه دى[1] جمهوروائى چې هغه نهى عام دے اوحديث وسم خاص دې[2]

قوله: وقال ابن عمر نهى النبى ﷺ ان تضرب: داماقبل سندسره متصل دې.حضرت ابن عمر رضی الله عنه فرمائى چې حضورنبى كريم ﷺ منع فرمائيلې ده په مخ وهل.په دې روايت كښې (ان تضرب) دې مفعول به ذكرنه دې. ددې وجې حضرت امام بخارى رحمه الله مخكښې دابن قتيبه روايت نقل كوى چې په هغې كښې د(الوجه)تصريح ده. (تابعه ابن قتيبه) يعنى ابن قتيبه دحضرت امام بخارى رحمه الله دشيخ عبيدالله بن موسى متابعت كړې دې.

قوله: عنقزى: دعين فتحه،نون ساكن،دقاف فتحه سره، (عنقز) طرفته منسوب ده. دا يو خوشبو داروابوټو ته وائى.چونكه هغوى بۀ داوابوټه خوځولودې وجې دې طرفته منسوب شو.[3] ابن حبان دوى په كتاب الثقات كښې ذكركړى دى[4]

حضرت امام احمدبن حنبل رحمه الله اوامام نسائى رحمه الله ددې توثيق كړې ده.[5]

قوله: دخلت على النبى ﷺ بأخ لى: داحضرت انس رضی الله عنه مورشريک رورو.ددوى نوم عبدالله بن ابى طلحه وو.

قوله: حسبته قال فى آذانها: داشعبه قول دې.(حسبته) كښې دننه ضميرمنصوب هشام بن زيدطرفته راجع دې.شعبه فرمائى چې څماخيال دادې چې هشام بن زيد د(فى اذنها) الفاظ هم وئيلى وو. يعنى حضورنبى كريم ﷺ دچيلئ غوږونه داغل،حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چې: ((هذا محل الترجمة وهوالعدول عن الوسم فى الوجه الى الوسم فى الاذن فيتفادمنه ان الاذن ليست من الوجه))[6]

قوله: مربد: (دميم زير. دراء په سكون اود باء په فتحه سره) داوښانو باړې ته وائى.

كه يوجماعت ته غنيمت ملاؤشو اوپه هغې كښې څه كسانو دنور ملګرو دتپوس او جازت نه بغيردغنيمت چيلئ يا اوښان وغيره ذبح كړى نو ددې خوراک جائزنه دې. ځكه چې دتقسيم نه وړاندې هغه دټولومشترک مال وى. دټولو داجازت نه بغير په دې كښې دڅه قسمه تصرف اختيار نه دې حاصل.[7]

---

[1]) عمدة القارى ج ۲۱ص ۱۳۹،۱٤۰)_

[2]) فتح البارى :ج ۹ص ۸۳۸) _

[3]) عمدة القارى ج ۲۱ص ۱۳۹،۱٤۰)و فتح البارى :ج ۹ص ۸۳۷) _

[4]) ثقات ابن حبان (ج۸ص٤۸۲).

[5]) الجرح والتعديل : ۶الترجمة :۱٤۵۰، وتهذيب الكمال : ج۲۲ص۲۲۲، رقم الترجمه : ٤٤٤٤) _

[6]) فتح البارى :ج ۹ص ۸۳۸) _

[7]) عمدة القارى (ج۲۱ص۱٤۱) _

دحضرت رافع په حدیث کښې دی چې حضور اکرم ﷺ دداسې کونکو کتوئ الته کړې وې.
ځکه چې هغوی اجازت نه وو اغستې چې تفصیل ئې وړاندې تیرشوې دې.

باب إذا أصاب قوم غنيمة فذبح بعضهم غنما أو إبلا بغير أمر أصحابهم لم تؤكل

لحديث رافع عن النبي - صلى الله عليه وسلم -. وقال طاوس وعكرمة في ذبيحة السارق اطرحوه.

[۵۲۲۳] حدثنا مسدد حدثنا أبو الأحوص حدثنا سعيد بن مسروق عن عباية بن رفاعة عن أبيه عن جده رافع بن خديج قال قلت للنبي - صلى الله عليه وسلم - إنا نلقى العدو غدا، وليس معنا مدى. فقال «ما أنهر الدم وذكر اسم الله فكلوا، ما لم يكن سن ولا ظفر، وسأحدثكم عن ذلك، أما السن فعظم، وأما الظفر فمدى الحبشة». وتقدم سرعان الناس فأصابوا من الغنائم والنبي - صلى الله عليه وسلم - في آخر الناس فنصبوا قدورا فأمر بها فأكفئت وقسم بينهم وعدل بعيرا بعشر شياه، ثم ند بعير من أوائل القوم ولم يكن معهم خيل فرماه رجل بسهم فحبسه الله. فقال «إن لهذه البهائم أوابد كأوابد الوحش فما فعل منها هذا فافعلوا مثل هذا». [ر: ۲۳۵۶]

قوله: وقال طاوس وعكرمة في ذبيحة السارق اطرحوه: طاوس اوعکرمه دغل دذبیحه متعلق فرمائی چې دااوغورزوئی، یعنی دا مه خورئی. داحکم دهغه ذبیحه متعلق دې چې نه دمملوک وی اونه دمالک دطرفنه هغه وکیل وی لهذاچې کوم سړی ته ولایت یاوکالت حاصل نه وی. دهغه ذبیحه درست نه ده. عبدالرزاق دطاوس اوعکرمه داتعلیق موصولانقل کړې دې.[۱]

قوله: مرید: دمیم زیردراء سکون اوباء فتحه سره، داوښ باړ ته وائی یوډلې ته مال دغنیمت ملاؤشی اوپه دوی کښې څه خلق دنورو ملګرونه تیوس اوکړی اودهغوی دذداجازت نه بغیردغنیمت چیلئ یااوښ ذبح کړی نودهغې خوراک جائزنه دې. ځکه چې دتقسیم نه مخکښې هغه ټول مشترکه مال دې یوته دبل داجازت نه بغیرپه هغې کښې دتصرف کولواختیار حاصل نه دې.[۲]

دحضرت نافع حدیث کښې دی چې حضورنبی کریم ﷺ داشان کولو والوباندې کتوئی الته کړې وی. ځکه چې هغوی اجازت نه وواخستې چې دهغې تفصیل تیرشوې دې.

[۱]) فتح الباري: ج ۹ص۱٤۱) _
[۲]) عمدة القاري: (ج ۲۱ص۱٤۱) _

۳۷= باب إذا ندّ بعيرٌ لقوم فرماه بعضهم بسهم فقتله فأراد إصلاحهم فهو جائز

لخبر رافع عن النبي -صلى الله عليه وسلم-.

[۵۲۲۴] حدثنا ابن سلام أخبرنا عمر بن عبيد الطنافسي عن سعيد بن مسروق عن عباية بن رفاعة عن جده رافع بن خديج -رضى الله عنه- قال كنا مع النبي -صلى الله عليه وسلم- في سفر فند بعير من الإبل -قال- فرماه رجل بسهم فحبسه، قال ثم قال «إن لها أوابد كأوابد الوحش فما غلبكم منها فاصنعوا به هكذا». قال قلت يا رسول الله إنا نكون في المغازي والأسفار فنريد أن نذبح فلا تكون مدى قال «أرن ما نهر -أو أنهر- الدم وذكر اسم الله فكل، غير السن والظفر، فإن السن عظم، والظفر مدى الحبشة». [ر: ۲۳۵۶]

كه ديوقوم اوښ اوتښتي اوپه هغوى كښې يوكس په غشي اولى اوودې نه مقصد ددوى نيگړه وى نو داددې حديث په بناء جائزدې چې كوم حضرت رافع حضورنبى كريم ﷺ نه نقل كړې دې (فاراد صلاحهم) يعنى دې سړى لره دقوم مقصد معلوم شو اوددوى نيگړې دپاره هغه دا اوښ راايسار ولودپاره هغه اولى نوداجائز دى.اوويشتو والا به ضامن نه وى ليكن كه داجازت نه بغيرئې اويشتلونوضامن به وى (۱) داحديث مخكښې باب كښې تيرشوې دې.

۳۸= باب أكل المضطر

لقوله تعالى (يا أيها الذين آمنوا كلوا من طيبات ما رزقناكم واشكروا لله إن كنتم إياه تعبدون * إنما حرم عليكم الميتة والدم ولحم الخنزير وما أهل به لغير الله فمن اضطر غير باغ ولا عاد فلا إثم عليه)،

وقال (فمن اضطر في مخمصة غير متجانف لإثم) وقوله (فكلوا مما ذكر اسم الله عليه إن كنتم بآياته مؤمنين * وما لكم أن لا تأكلوا مما ذكر اسم الله عليه وقد فصل لكم ما حرم عليكم إلا ما اضطررتم إليه وإن كثيرا ليضلون بأهوائهم بغير علم إن ربك هو أعلم بالمعتدين)

(قل لا أجد فيما أوحي إلي محرما على طاعم يطعمه إلا أن يكون ميتة أو دما مسفوحا أو لحم خنزير فإنه رجس أو فسقا أهل لغير الله به فمن اضطر غير باغ ولا عاد فإن ربك غفور رحيم).

وقال (فكلوا مما رزقكم الله حلالا طيبا واشكروا نعمة الله إن كنتم إياه تعبدون * إنما حرم عليكم الميتة والدم ولحم الخنزير وما أهل لغير الله به فمن اضطر غير باغ ولا عاد فإن الله غفور رحيم)

---

(۱) عمدة القارى ج۲۱ص۱۳۱) _

مضطر کوم یو سړې دې : مضطر هغه سړی ته وائی چې داسې حالت کښې وی که هغه څ
ونه خوری نو ددهٔ دهلاکیدو خطره وی. دا دجمهورو مسلک دې.بعضومالکیه ددې یو ورځو
قید لګولې دې چې کوم سړی ته په حالت اضطرار کښې حلال څیزدخوړولو ملاؤ نشی نو
هغه ته مضطر وائی[۱] که یوحلال څیز نه ملاویږی نو حرام څیزپه قدر دضرورت د
استعمالولو اجازت دې دحضرت امام مالک رحمه الله په نیزپه مړهٔ خیټه خوراک کولې شی
دامام شافعی رحمه الله یوقول ددې مطابق هم دې.دحنفیه په نیزصرف دومره خوراک کولې شی
چې دې سره دهغه بدن کښې دژوند یولحمه برقرار پاتې شی څکه چې دقرآن پاک آیت
(غیرباغ ولا عاد)دا قید لګولې دې چې هغه دخوراک لذت متلاشی نه وی اونه دحدنه تجاوز
کولووالا وی.[۲]

داشان دسورت مائده آیت کښې (غیرمتجانف) الفاظ دی ((متجانف لاثم) تفسیردا کړې شوې
دې چې دحد نه زیاتی اونکړی.[۳]
حضرت امام بخاری رحمه الله دسورة بقرة. سورة مائده. سورة انعام اوسورة نحل ددې څلورو وا
ړ سورتونوآیتونو ذکرفرمائیلی دی چې په هغې کښې دمضطراحکام بیان شوی دی.
دحرام څیز په طورد دوائی استعمالولو شرطونه : چې دکوم سړې څان په خطره کښې وی. هغه
دځان بچ کولو والا حرام څیزپه طور دوائی استعمالولې شی.لیکن فقهاء کرامودې دپاره
پنځه شرطونه لیکلی دی:
① حالت اضطرار کښې وی یعنی دهغه څان په خطره کښې وی.
② بله څه دوائی کار نه ورکوی یا موجود نه وی.
③ دې دوائی سره دمرض ښه کیدل یقنی وی.
④ ددې استعمال سره لذت حاصلول مقصود نه وی.
⑤ اود ضرورت نه دې زیات استعمال نه کړې.[۴]
داضطراری حالت مسئله خومذکوره شرطونوسره دنص قرآن پاک نه ثابت اواجماعی حکم
دې.لیکن عاموبیماروکښې هم ناپاک یاحرامه دوائی استعمالول جائزدې یانه؟ په دې
مسئله کښې فقهائې کرامواختلاف کړې دی. اکثرفقهائې کراموفرمائیلی دی چې اضطرار
او مذکوره شرطونه نه بغیردحرامې دوائی استعمال جائز نه دی بعضې نوروفقهائې

---

[۱] عمدة القاري ج۲۱ص۱۴۱)
[۲] فمن اضطر غير باغ ولاعاد اى فى غيريعنى ولاعدوان مجاوزة الحد فلا اثم عليه فى ذالک قال مجاهدفمن اضطرغير ولا عاد قاطعاللسبيل اومفارقا للائمة اوخار جافى كعصية الله تعالى.ولا عادمتزود منها وقيل غير فى اكلها شهوة وتلذذ ولا عاد ولا ياكل حتى يشبع ولكن بالک مايمسک مقه (وانظر عمدة القارى ج۲۱ص۱۴۳)
[۳] فتح البارى ج ۹ص ۸۴۰).
[۴] معارف القرآن :ج ۲ص۳۲۶) _

کرامودې ته جائزوئيلی دی ليکن دهغوی مسلک ضعيف دې نو اصل حکم هم دادې چې عامو بيمارو کښې تر کمه پورې چې حالت اضطرار مذکوره شرطونه موجود نه وی. دحرامې دوائی استعمال جائز نه دې.

فقهائې متاخرينو مجوده زمانه کښې دحرامو او ناپاکو دوايانو دکثرت او ابتلاء عام او د عوامو د ضعف باندې نظرا چولونه پس ئې ددې اجازت ورکړې دې چې بل څه حلال او پاکه دوائی ددې مرض دپاره کارور کوونکې نه وی موجوده نو علامه شامی رحمه الله ليکی چې:

(اختلف فی التداوی بالمحرم وظاهر المذهب المنع کما فی رضاع البحر ولکن نقل المصنف ثم وههنا عن الحاوی قيل يرخص اذا علم فيه الشفاء ولم يعلم دواء اخر کما رخص فی الخمر للعطشان وعليه الفتوی)

يعنی حرام څيزونه په طوردوائی استعمالولو کښې اختلاف دې او ظاهر مذهب کښې ددې ممانعت راغلې دې لکه څنګه چې بحرالرائق کتاب ارضاع کښې مذکوردی ليکن مصنف تنوير ددې ځائې رضاع کښې هم اودلته هم حاوی نه نقل کړی دی چې بعضو عالمانو فرمائيلی دی چې دوائی او علاج دپاره دحرامو څيزونو استعمال په دې شرط باندې جائزدې چې ددې دوائی استعمال سره شفاء عادتا يقينی وی اوڅه حلاله دوائی او ددې بدل نه شی کيدې لکه څنګه چې دتږی دپاره دشرابو ګوټ دخکلو اجازت ورکړې شوې دې او هم په دې باندې فتوی ده.

مذکوره تفصيل نه دهغه ټولو انګريزی دوائی استعمال معلوم شو چې يورپ وغيره نه راځی چې په هغې شراب وغيره نجس څيزونه معلوم وی او يقينی وی او چې په کومو دوايانو کښې دحرام او نجس اجزاء و جزدمشکوک وی. دهغې په استعمال کښې نورزيات ګنجائش دې بيا هم احتياط بهرحال احتياط دې خصوصا چې کله چاته څه شديد ضرورت نه وی.[1]

[1]) معارف القرآن ج۱ص۴۲۷،۴۲۶) ـ

۷٦-كتاب الاضاحي

[الاحاديث :۵۲۲۵، ۵۲۲٦]

په كتاب الاضاحي كښې شپاړس بابونه دي اوڅلورڅلويښت مرفوع احاديث دي په دې كښې پنځلس معلق دي اوباقي موصول دي اته ديرش احاديث په كښې مكرردي اوپنځه په اول ځل راغلي دي په دې كښې څلور متفق عليه دي. دصحابوﷺ اوتابعينو وغيره په دې كښې اووه آثاردي ـ

بسم الله الرحمن الرحيم

كتاب الاضاحي

باب سُنَّةِ الأُضْحِيَّةِ

وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ هِيَ سُنَّةٌ وَمَعْرُوفٌ.

[۵۲۲۵] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ زُبَيْدٍ الإِيَامِيِّ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنِ الْبَرَاءِ-رضي الله عنه-قَالَ قَالَ النَّبِيُّ-صلى الله عليه وسلم-«إِنَّ أَوَّلَ مَا نَبْدَأُ بِهِ فِي يَوْمِنَا هَذَا أَنْ نُصَلِّيَ ثُمَّ نَرْجِعَ فَنَنْحَرَ، مَنْ فَعَلَهُ فَقَدْ أَصَابَ سُنَّتَنَا، وَمَنْ ذَبَحَ قَبْلُ فَإِنَّمَا هُوَ لَحْمٌ قَدَّمَهُ لأَهْلِهِ، لَيْسَ مِنَ النُّسُكِ فِي شَيْءٍ». فَقَامَ أَبُو بُرْدَةَ بْنُ نِيَارٍ وَقَدْ ذَبَحَ فَقَالَ إِنَّ عِنْدِي جَذَعَةً. فَقَالَ «اذْبَحْهَا وَلَنْ تَجْزِيَ عَنْ أَحَدٍ بَعْدَكَ».

قَالَ مُطَرِّفٌ عَنْ عَامِرٍ عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ النَّبِيُّ-صلى الله عليه وسلم-«مَنْ ذَبَحَ بَعْدَ الصَّلاَةِ تَمَّ نُسُكُهُ، وَأَصَابَ سُنَّةَ الْمُسْلِمِينَ».

[۵۲۲٦] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ-رضي الله عنه-قَالَ قَالَ النَّبِيُّ-صلى الله عليه وسلم-«مَنْ ذَبَحَ قَبْلَ الصَّلاَةِ فَإِنَّمَا ذَبَحَ لِنَفْسِهِ، وَمَنْ ذَبَحَ بَعْدَ الصَّلاَةِ فَقَدْ تَمَّ نُسُكُهُ، وَأَصَابَ سُنَّةَ الْمُسْلِمِينَ».[ر: ۹۱۱]

قوله: اضاحي: جمع د «اضحية» ده اوپه دې كښې څلور لغات دي

(۱) اضحية (بضم الهمزة) ددې جمع (اضاحي) ده.

(۲) اضاحية (بكسر الهمزة) ددې جمع هم (اضاحي) ده.

(۳) اضحاة په وزن د (ارطاة) ددې جمع (اضحى) راځي (وبه سمي يوم الاضحى)

(۴) ضحية په وزن د (غشية) ددې جمع (ضحايا) راځي [1]

[1]) اوګورئ لسان العرب: ج۱۹ ص۲۱۱) وعمدة القاري (ج۲۱ص۱٤٤) وشرح مسلم للنووي (ج۲ ص۱۵۳)

دلته لغت کښې اضحیة هغه چیلۍ ته وائی چې هغه د ضحوة یعنی څاښت په وخت کښې ذبح کولی شی[1]

اصطلاح فقهیه کښې د اضحیة تعریف دا دې چې (ذبح حیوان مخصوص بنیة القربة فی وقت مخصوص)[2]

قربانی واجب ده که سنت؟ ① د امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز قربانی په مالدار کس باندې واجب ده د امام مالک رحمه الله یو روایت هم د دې مطابق دې[3]

② د امام شافعی او امام احمد او په احنافو کښې د صاحبینو رحمهما الله په نیز قربانی سنت ده[4] د امام مالک یو قول هم د دې مطابق دې[5]

د احضرات په لاندینی احادیثو باندې استدلال کوی:

① د صحیح مسلم په روایت کښې دی (من اراد ان یضحی فدخل العشر فلا یاخذ من شعره ولا بشرته شیا)[6] په دې حدیث کښې ئې قربانی په ارادې پورې معلق کړې ده حال دا چې واجب معلق بالاراده نشی کولې معلومه شو چې قربانی سنت ده.[7]

خو دا استدلال ضعیف دې ځکه چې د ارادې اطلاق عدم وجوب لره مستلزم نه دې د امر واجب ادا کول هم په ارادې پورې معلق کولې شی لکه څنګه چې د حج په باره کښې دی (من اراد ان یحج فلیعجل)[8] دلته د ارادې لفظ د اطلاق نه عدم وجوب مراد نه دې دغه شان په (من اراد ان یضحی) کښې هم مراد دا دې چې کوم کس د قربانۍ اراده لری برابره ده که هغه په ده باندې واجب وی او که نه وی نو هغه دې ویښته وغیره د ذوالحجې په اولنۍ لسو ورځو کښې نه کټ کوی د (اراد) لفظ د عموم د پاره استعمال شوې دې. دې د پاره چې واجب او غیره واجب دواړه په دې کښې راشی.[9]

② د احضرات دویم استدلال د سنن دارقطنی په راویت سره کوی نبی صلی الله علیه وسلم فرمائیلی دی:

---

[1] عمدة القاری :(ج۲۱ص ۱٤٤) قال القسطلانی قال عیاض سمیت بذلک لانها تفعل فی الضحی وهو ارتفاع النهار فسمیت بزمن فعلها (ارشادالساری (ج ۱۲ص ۳۰۰) _

[2] اوګورئی الدرالمختار کتاب الاضحیه : ج۵ص ۲۱۹،وفتح القدیر کتاب الاضحیه: ج۸ص ٤۲٤)

[3] عمدة القاری :ج۲۱ص ۱٤٤)واو جزالمسالک کتاب الضحایا(ج۹ص۲۲۵) وشرح مسلم للنووی(ج۲ص۱۵۳)

[4] تکملة فتح الملهم(ج۳ص۵٤۷)_ وبدایة المجتهد کتاب الضحایاباب حکم الضحایا(ج۱ص ٤۲۹) والمغنی لابن قدامة (ج۹ص۳٤۵) والمجموع شرح المهذب کتاب الاضاحی (ج۸ص ۳۵۰) _

[5] بدایع المجتهد کتاب الضحایاباب حکم الضحایا(ج۱ص ٤۳۹) والمجموع شرح المهذب (۳۵۰۱۸)_

[6] صحیح مسلم کتاب الاضاحی باب النهی فی من دخل علیه عشرذی الحجة رقم الحدیث ۱۹۷۷) (ج۳ص۱۵۶۵)_

[7] المغنی لابن قدامة کتاب الاضاحی (ج۹ص۳٤۵) _

[8] المغنی لابن قدامة کتاب الاضاحی (ج۹ص۳٤۵)_

[9] بذل المجهود دتکملة فتح الملهم)

«ثلاث كتب علي وهن لكم تطوع: الوتر، والنحر، وركعتا الفجر»[۱]

خو دا حديث ضعيف دې چې قابل د حجت نه دې[۲] او على سبيل التسليم د امام صاحب د طرفه ددې جواب دا دې چې په دې حديث كښې ..كتبت، لفظ راغلې دې كوم چې د فرض د پاره راځى، يعنى دا درې څيزونه زما د پاره فرض دى او ستا سو د پاره فرض نه دى نو په دې سره دامت په حق كښې د فرضيت نفى كيږى د وجوب نفى نه. كيږى د فرض او وجوب په مينځ فرق واضح دې[۳]

۳ ددې حضراتو دريم استدلال د حضرت صديق اكبر او فاروق اعظم رضي الله عنهما اثر باندې كيږى چې هغوى صرف يو يا دوه كاله قربانى كړې ده مستقل قربانى ئې نه ده كړې[۴]

ددې جواب دا وركړې شوې دې چې قربانى په موسر «مالدار» واجبيږى او دا دواړه موسرنه وو ځكه چې دواړو حضراتو به د بيت المال نه په قدر د كفايت وظيفه اخستله. د مالدارئ په اندازه نه ئې اخستله[۵]

د وجوب دلائل: ۱ په قرآن كريم كښې دى «فصل لربك وانحر»، انحر، «قربانى كوه» امر دې او امر د وجوب د پاره راځى[۶] ددې تقاضا خو دا ده چې قربانى فرض خو چونكه د نحر په تفسير كښې نور اقوال هم شته، ددې وجې ددې په دلالت كښې ظنيت راغلو، نو ددې نه صرف وجوب ثابتيږى.

۲ د ابن ماجه په مرفوع روايت كښې دې «من كان له سعة ولم يضح فلا يقربن مصلانا»[۷] حاكم ددې حديث تصحيح كړې ده[۸] او حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائيلى دى «و رجاله ثقات»[۹] په دې حديث كښې د استطاعت باوجود د قربانئ نه كونكو د پاره وعيد بيان شوې دې چې هغه دې زمونږ عيدګاه ته نه راځى او وعيد په ترك د واجب باندې راځى.

۳ حجة الوداع په موقع باندې نبى كريم صلى الله عليه وسلم او فرمائيل «ياايها الناس على كل اهل بيت فى كل عام اضحاة وعتيرة» «على» د وجوب د پاره راځى نو بيا ..عتيره.. خو منسوخ شوه خو داضحيه په نسخ باندې څه دليل نشته[۱۰]

---

[۱] سنن الدارقطنى، كتاب الوتر باب صفة الوتر وانه ليس بفرض.. الخ رقم الحديث (ج۲_۱. ۲۱)_
[۲] فتح البارى(۱۰ص٤)_
[۳] بذل المجهود كتاب الضحايا(ج۱۳ص۷)_
[۴] بذل المجهود كتاب الضحايا(ج۱۳ص۶)_
[۵] بذل المجهود كتاب الضحايا(ج۱۳ص۸)_
[۶] تفسير طبرى (ج۳۰ص۲۱۱)_
[۷] سنن ابن ماجه كتاب الاضاحى واجب ام لارقم الحديث (۳۱۲۳) (ج ۲ص ۱۰٤٤)_
[۸] فتح البارى (ج ٤ص ۱۰)_
[۹] فتح البارى (ج ٤ص ۱۰)_
[۱۰] فتح البارى (ج ٤ص ۱۰)_ بذل المجهود كتاب الضحايا(ج۱۳ص۷)_

عتیرۀ د رجب په میاشت کښې قربانئ ته وائی ددې تفصیل په عقیقه کښې تیرشوې دې.

④ دحضرت ابن عمر رضی الله عنهما حدیث دې «اقام رسول الله ﷺ بالمدینة عشر سنین یضحی» داحدیث په مواظبت دلالت کوی او مواظبت بغیر دترک نه دلیل دوجوب دې

قوله قال ابن عمر هي سنة ومعروف: حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فرمائی چې قربانی سنت او نیکی ده علامه عینی رحمه الله فرمائی «المعروف اسم جامع لکل ماعرف من طاعة الله عزوجل والتقرب الیه والاحسان الی الناس، ولکل ماندب الیه الشرع ونهی عنه من المحسنات والمقبحات وهومن الصفات الغالبة ای امرمعروف بین الناس اذا رواه، لاینکرونه» (١)

دحضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما دا تعلیق حمادبن ابی سلمه موصولا نقل کړې دې (٢)

باب قِسْمَةِ الإِمَامِ الأَضَاحِيَّ بَيْنَ النَّاسِ

[۵۲۲۷] حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ يَحْيَى عَنْ بَعْجَةَ الْجُهَنِيِّ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ قَالَ قَسَمَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - بَيْنَ أَصْحَابِهِ ضَحَايَا، فَصَارَتْ لِعُقْبَةَ جَذَعَةٌ. فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ صَارَتْ جَذَعَةٌ. قَالَ «ضَحِّ بِهَا». [ر: ۲۱۷۸]

نبی کریم ﷺ په حضرات صحابه کرامو رضی الله عنهم کښې دقربانئ څاروی تقسیم کړل. مالدارنو ته خوبه ئې دمال فئ نه ورکړې وی او غریبانانو ته دصدقې دمال نه. امام بخاری رحمه الله داباب قائم کړلو اودقربانئ داهمیت طرف ته ئې اشاره اوکړه چې دنبی کریم ﷺ په دې موقع دقربانئ څاروی په صحابه کرامو کښې تقسیم کولو دپاره وو. علامه عینی رحمه الله لیکی

«وانما اراد البخاری، والله اعلم، ان اعطاء الشارع اضحایا لاصحابه دلیل علی تاکدها وندبهم الیها»

دبعجه بن عبدالله په بخاری کښې صرف دا یو حدیث دې امام نسائی ابن حبان. علامه ذهبی او حافظ ابن حجر رحمه الله ددهٔ توثیق کړې دې په یو سل هجرئ کښې دوی وفات شوی دی (٣)

۳- باب: الأُضْحِيَّةِ لِلْمُسَافِرِ وَالنِّسَاءِ

[۵۲۲۸] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ - رضى الله عنها - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - دَخَلَ عَلَيْهَا وَحَاضَتْ بِسَرِفَ، قَبْلَ أَنْ تَدْخُلَ مَكَّةَ وَهْىَ تَبْكِى فَقَالَ «مَا لَكِ أَنَفِسْتِ». قَالَتْ نَعَمْ. قَالَ «إِنَّ هَذَا أَمْرٌ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَى بَنَاتِ آدَمَ، فَاقْضِى مَا يَقْضِى الْحَاجُّ غَيْرَ أَنْ لاَ تَطُوفِى بِالْبَيْتِ». فَلَمَّا كُنَّا بِمِنًى

---

١) عمدة القاری: ج۲۱ص۱۴۴)

٢) فتح الباری (ج۱ص۴)_

٣) ددوی دحالاتو دپاره اوګورئ تاریخ البخاری الکبیر(ج ص۱۴۹) اکمال ابن ماکولا:(ج۱ص۳۳۶) والکاشف (ج۱ص۱۶۰) وتهذیب التهذیب (ج ۱ص ۴۷۳) وتهذیب الکمال (ج ۴ص۱۹۱)_

أُتِيتُ بِلَحْمِ بَقَرٍ، فَقُلْتُ مَا هَذَا قَالُوا ضَحَّى رَسُولُ اللَّهِ - صلی الله علیه وسلم - عَنْ أَزْوَاجِهِ بِالْبَقَرِ.[ر: ٢٩٠]

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چې امام بخاری رحمه الله په دې ترجمة الباب سره دهغه خلقو تردید کوی څوک چې وائی چې په ښځوباندې قربانی واجب نه ده[1]

علامه عینی رحمه الله فرمائی چې امام بخاری مقصد په مسافراو ښځوباندې دقربانۍ وجوب ثابتوی[2]

د مسافرد پاره د قربانۍ حکم : په مسافر باندې دقربانۍ دوجوب په باره کښې امامانو اختلاف دې

① دامام شافعی رحمه الله په نیزدمسافردپاره هم قربانی مسنون ده لکه څنګه چې دمقیم دپاره سنت ده[3]

② دامام ابوحنیفه رحمه الله په نیزقربانی صرف په مقیم باندې واجب ده په مسافرباندې نشته دامام مالک قول هم ددې مطابق دې[4]

دښځو دقربانۍ حکم : دویمه مسئله دښځودقربانۍ ده دامام ابوحنیفه رحمه الله په نیزبه ښځوباندې قربانی واجب ده اوامام شافعی وغیره خومطلقا دقربانۍ دوجوب قائل نه دی هغوی دښځودپاره دامستحب ګنړی[5]

په ترجمة الباب اوحدیث کښې مناسبت نشته ځکه چې په حدیث ددم تمتع ذکردې داضحیه (قربانۍ) نه دې

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چې په حدیث کښې چې دکومې بقره دذبح ذکردې داداضحیه (قربانۍ) په طورباندې وه. دهدی دم تمتع په طورباندې نه وه[6]

دلته خوحافظ دافرمائیلی دی خوپه کتاب الحج کښې هغوی دې خبرې ته ترجیح ورکړې ده چې داذبح دهدی دتمتع په حیثت سره وه،[7]

حضرت شیخ الحدیث مولانامحمدزکریا رحمه الله فرمائی چې دامام بخاری رحمه الله عام عادت داهم دې چې دوی دظاهری لفظ نه استدلال کوی اوچونکه په حدیث کښې لفظ دضحی راغلې دې ددې وجې هغوی په اضحیه باندې استدلال کوی دوی لیکی :

ان من داب الامام البخاری ایضا الاستدلال بظاهر اللفظ والوارد فی الحدیث لفظ ضحی))[8]

---

[1] فتح الباری (ج ١٠ص ۶)_
[2] عمدة القاری (ج ٢١ص ١٤۶)_
[3] المجموع شرح المهذب باب الاضحیة (ج٨ص ٣٨٣) _
[4] المجموع شرح المهذب باب الاضحیة (ج٨ص ٣٨٣) _
[5] عمدة القاری (ج ٢١ص ١٤۶)_
[6] فتح الباری (ج ١٠ص ۶٠) _
[7] الابواب والتراجم (ج٢ص ٩٤) _
[8] الابواب والتراجم (ج٢ص ٩٤) _

۴- باب ما يشتهى من اللحم يوم النحر

[۵۲۲۹] حَدَّثَنَا صَدَقَةُ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ عَنْ أَيُّوبَ عَنِ ابْنِ سِيرِينَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ النَّبِي - صلى الله عليه وسلم - يَوْمَ النَّحْرِ «مَنْ كَانَ ذَبَحَ قَبْلَ الصَّلاَةِ فَلْيُعِدْ». فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ هَذَا يَوْمٌ يُشْتَهَى فِيهِ اللَّحْمُ - وَذَكَرَ جِيرَانَهُ - وَعِنْدِي جَذَعَةٌ خَيْرٌ مِنْ شَاتَي لَحْمٍ. فَرَخَّصَ لَهُ فِي ذَلِكَ، فَلاَ أَدْرِي أَبَلَغَتِ الرُّخْصَةُ مَنْ سِوَاهُ أَمْ لاَ، ثُمَّ انْكَفَأَ النَّبِي - صلى الله عليه وسلم - إِلَى كَبْشَيْنِ فَذَبَحَهُمَا، وَقَامَ النَّاسُ إِلَى غُنَيْمَةٍ فَتَوَزَّعُوهَا أَوْ قَالَ فَتَجَزَّعُوهَا. [ر: ۹۱۱]

دترجمة الباب مقصد: دحديث اوترجمة الباب مقصدواضح دې چې ديوم النحر(دلوئ اختر ورځ) کښې دغوښې خوراک هريوکس ته شوق وی خودامام بخاری رحمه الله ددې ترجمې نه مقصدغالبا ددې روايت بعضې طرقوکښې راغلی ديوې جملې تشريح ده دمسلم په روايات کښې هغه جمله داسې ده (من هذا يوما اللحم فيه مکروه)[1] ددې جملې په تشريح کښې مختلف اقوال دی.

① بعضې محدثينوئيلي دی (اللحم) دحاء په فتحې سره دباب سمع نه مصدردې (لحم لحما) ددې معنی دغوښې خوائش کول راخی مطلب داددې چې په دې ورځ دکورخلق بغير دقربانئ نه ساتل داسې چې هغوی دغوښې خوړلوخواهش پيداشی دامکروه دی[2]
امام بخاری داباب قائم کړلواوددې ذکرشوې جملې تفسيرطرف ته اشاره کوی اګرچه علامه قرطبی فرمائيلی دی چې (لحم) بفتح الخاء، روايت صحيح نه دې[3]

② دويم قول دادې چې دلته مضاف محذوف دې اوتقديرعبارت داسې دې (طلب الحم فيه مکروه) يعنی په دې ورځ کښې غوښه غوښتل اوطلب کول مکروه دې[4]
خو داولنی قول تائيدددې.نه هم کيږی چې په بعضې رواياتوکښې (مقروم) لفظ راغلې دې او (قرم اشتهاء اللحم) دغوښې خواهش ته وائی[5]

قوله: ذکر جيرانه اي ذکر احتياج جيرانه : يعنی هغه دخپلوګاونډيانودفقراواحتياج ذکراوکړوچې مادقربانئ په کولوکښې ځکه جلتی اوکړه چې خپل کوراوګاونډيانوباندې زر غوښه اوخروم.

[1] صحيح مسلم کتاب الاضاحی باب وقتها رقم الحديث (۱۹۶۱) ج۳ص۱۵۵۲)_
[2] شرح مسلم للنووی کتاب الاضاحی (ج۲ص ۱۵٤) _
[3] الابواب والتراجم (ج۲ص ۹٤)
[4] شرح مسلم للنووی کتاب الاضاحی (ج۲ص ۱۵٤) _
[5] شرح مسلم للنووی کتاب الاضاحی (ج۲ص ۱۵٤)

قوله: وَعِنْدِي جَذَعَةٌ خَيْرٌ مِنْ شَاتَيْ لَحْمٍ: یعنی ماسره دچیلئ یو بچې دې کوم چې ددواؤ چیلو دغوښې نه بهتردې اوصحت مند دې ـ

قوله: وَقَامَ النَّاسُ إِلَى غُنَيْمَةٍ فَتَوَزَّعُوهَا أَوْ قَالَ فَتَجَزَّعُوهَا: یعنی خلق چیلوته لاړل اوهغه ئې تقسیم کړې «دذبح کولودپاره» یائې وئیلې دی دتجزع معنی ده ټکړې ټکړې کول دلته دې نه دذبح کولو دپاره دچیلوجداجدا کول مراد دی.

۵- باب مَنْ قَالَ الأَضْحَى يَوْمَ النَّحْرِ

[۵۲۳۰] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلاَمٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ أَبِي بَكْرَةَ عَنْ أَبِي بَكْرَةَ -رضى الله عنه- عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «الزَّمَانُ قَدِ اسْتَدَارَ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضَ، السَّنَةُ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا، مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ، ثَلاَثٌ مُتَوَالِيَاتٌ ذُو الْقَعْدَةِ وَذُو الْحِجَّةِ وَالْمُحَرَّمُ، وَرَجَبُ مُضَرَ الَّذِي بَيْنَ جُمَادَى وَشَعْبَانَ، أَيُّ شَهْرٍ هَذَا». قُلْنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ، قَالَ «أَلَيْسَ ذَا الْحِجَّةِ». قُلْنَا بَلَى. قَالَ «أَيُّ بَلَدٍ هَذَا». قُلْنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ، قَالَ «أَلَيْسَ الْبَلْدَةَ». قُلْنَا بَلَى. قَالَ «فَأَيُّ يَوْمٍ هَذَا». قُلْنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ قَالَ «أَلَيْسَ يَوْمَ النَّحْرِ». قُلْنَا بَلَى. قَالَ «فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ - قَالَ مُحَمَّدٌ وَأَحْسِبُهُ قَالَ - وَأَعْرَاضَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا، فِي بَلَدِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ، وَسَتَلْقَوْنَ رَبَّكُمْ فَيَسْأَلُكُمْ عَنْ أَعْمَالِكُمْ، أَلاَ فَلاَ تَرْجِعُوا بَعْدِي ضُلاَّلاً، يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ، أَلاَ لِيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ، فَلَعَلَّ بَعْضَ مَنْ يَبْلُغُهُ أَنْ يَكُونَ أَوْعَى لَهُ مِنْ بَعْضِ مَنْ سَمِعَهُ - وَكَانَ مُحَمَّدٌ إِذَا ذَكَرَهُ قَالَ صَدَقَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- ثُمَّ قَالَ - أَلاَ هَلْ بَلَّغْتُ أَلاَ هَلْ بَلَّغْتُ». [ر: ۶۷]

دقربانئ ورځې: څوورځوپورې قربانئ جائزده په دې کښې داماماتو اختلاف دې

① دامام ابوحنیفه، امام مالک او امام احمد رحمهم الله په نیزددریوورځوپورې قربانی کیدې شی[۱]

② دامام شافعی رحمه الله په نیزترڅلورو ورځوپورې قربانی کیدې شی یوم النحراوددې نه پس درې ورځې[۲]

③ دابن سیرین، داودظاهری اوسعیدبن جبیر رحمهم الله په نیز دقربانئ صرف یوه ورځ یوم النحرده. امام بخاری رحمه الله دغه دااختیار کړې دې[۳]

---

[۱]) عمدة القاری (ج۲۱ص۱۴۷) ونیل الاطار: کتاب المناسک، باب بیان وقت الذبح (ج ۵ص۱۴۲)ـ

[۲]) عمدة القاری (۲۱۱۴۸) ـ

[۳]) عمدة القاری (۲۱۱۴۸) ـ

هغوى په حديث باب باندې استدلال کړې دې په کوم کښې چې دی «الیس یوم النحر؟ قلنا بلى» په دې کښې (یوم) هغوی نحر طرف ته مضاف کړې ده او په (النحر) کښې لام لام دجنس دې یعنی دنحر طرف یوه ورځ ده[1]

خو د جمهورو د طرف نه ددې جواب دادې چې دلته د (النحر) نه نحر کامل مراد دې لام دکمال دپاره په کثرت سره استعمالیږی[2]

دامام شافعی رحمه الله په نیز د قربانئ څلور ورځې دی دوی په صحیح ابن حبان کښې دحضرت جبیر بن مطعم رضي الله عنه په روایت استدلال کوی چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم «كل فجاج منى منحر وفى كل ايام التشريق ذبح»[3]

خو دا روایت عبدالرحمن بن ابی حسن دحضرت جبیر رضي الله عنه سره نه دې نقل شوې نو دا حدیث منقطع شو[4]

ددې دویم استدلال په بیهقی کښې دحضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما په روایت باندې دې چې هغوی فرمائیلی دی «الاضحى ثلاثة ايام بعد يوم النحر»[5]

دائمه ثلاثه استدلال دحضرت علی رضي الله عنه په اثر باندې دې دوی فرمائیلی دی «ایام النحر ثلاثة ایام النحر ثلاثه ایام اولهن افضلهن» دحضرت ابن عباس او حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهم نه هم دغه شان روایت منقول دې[6]

قال محمد واحسبه یعنی راوی دحدیث محمد بن سرین فرمائی چې زما خیال دې چې حضرت ابن ابی بکر رضي الله عنه په خپل حدیث کښې د (اعراضکم) لفظ هم فرمائیلې دې لکه چې د (دماءکم واموالکم) په باره کښې خو هغوی ته یقین دې او د (اعراضکم) په باره کښې ئې شک دې دامحمد بن سرین رحمه الله په (احسبه) سره ښکاره کړې دې.

باب الأضحى والمنحر بالمصلى

[۵۲۳۱] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمُقَدَّمِي حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ قَالَ كَانَ عَبْدُ اللَّهِ يَنْحَرُ فِي الْمَنْحَرِ. قَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ يَعْنِي مَنْحَرَ النَّبِي صلى الله عليه وسلم

---

[1] عمدة القارى (ج۲۱ص۱٤۸)
[2] عمدة القارى (ج۲۱ص۱٤۸)
[3] نیل الاوطار : کتاب المناسک.باب بیان وقت الذبح (ج۵ص۱٤۲) وعمدة القارى (ج۲۱ص٤۸)وسنن الکبرى للبیقى. کتاب الضحایا باب من قال الاضحى جائز یومالنحر (ج۹۹ص۲۹۵) _
[4] نصب الراية كتاب الحج باب الهدى (ج۳ص۱٦۲) واعلاء السنن (ج ۱۷ص ۲۳٤) وتلخيص الحبير حافظ ابن حجر رحمه الله په دې کښې فرمائی (وهذا الزيادة بمحفوظة كتاب الضحايا (ج ٤ص۱٤۲) و(ج۱ص۲۱٦)_
[5] عمدة القارى وسنن بيهقى كتاب الضحايا (ج۹ص۹٦) _
[6] عمدة القارى ج۲۱ص۱٤۸)_

[۵۲۳۲] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ كَثِيرِ بْنِ فَرْقَدٍ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ - رضي الله عنهما - أَخْبَرَهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَذْبَحُ وَيَنْحَرُ بِالْمُصَلَّى. [ر: ۹۳۹]

په دې باب کښې دقربانۍ بيان دې. اوداهم بيان شوی دی چې دقربانۍ ذبح کولوځائې عيدګاه ده، دترجمة الباب مقصد بيانوی، علامه عينی رحمه الله فرمائی

والمقصود من هذه الترجمة بيان السنة في ذبح الامام وهو ان يذبح في المصلى لئلا يذبح احد قبله ليذبحوا بعده بيقين وليتعلموا ايضا صفة الذبح فانه مما يحتاج فيه الى البيان[1]

دباب په رومبی حديث کښې دی چې حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما به هغه ځائې کښې قربانی کوله چې کوم ځې کښې به چې حضرت نبی کريم صلی الله عليه وسلم ښناور ذبح کولو.

۷- بَاب فِي أُضْحِيَّةِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - بِكَبْشَيْنِ أَقْرَنَيْنِ وَيُذْكَرُ سَمِينَيْنِ

وَقَالَ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ سَمِعْتُ أَبَا أُمَامَةَ بْنَ سَهْلٍ قَالَ كُنَّا نُسَمِّنُ الأُضْحِيَّةَ بِالْمَدِينَةِ، وَكَانَ الْمُسْلِمُونَ يُسَمِّنُونَ.

[۵۲۳۳] [2] حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ - رضي الله عنه - قَالَ كَانَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - يُضَحِّي بِكَبْشَيْنِ وَأَنَا أُضَحِّي بِكَبْشَيْنِ.

[۵۲۳۴] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ أَبِي قِلاَبَةَ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - انْكَفَأَ إِلَى كَبْشَيْنِ أَقْرَنَيْنِ أَمْلَحَيْنِ فَذَبَحَهُمَا بِيَدِهِ. تَابَعَهُ وُهَيْبٌ عَنْ أَيُّوبَ. وَقَالَ إِسْمَاعِيلُ وَحَاتِمُ بْنُ وَرْدَانَ عَنْ أَيُّوبَ عَنِ ابْنِ سِيرِينَ عَنْ أَنَسٍ. [۵۲۳۸، ۵۲۴۴، ۵۲۴۵، ۶۹۶۴، وانظر: ۵۲۴۱]

[۵۲۳۵] حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يَزِيدَ عَنْ أَبِي الْخَيْرِ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ - رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - أَعْطَاهُ غَنَمًا يَقْسِمُهَا عَلَى صَحَابَتِهِ ضَحَايَا، فَبَقِيَ عَتُودٌ فَذَكَرَهُ لِلنَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَ «ضَحِّ أَنْتَ بِهِ». [ر: ۲۱۷۸]

---

[1] عمدة القاری ج۲۱ص۱۴۹_

[2] الحديث اخرجه البخاری ايضا فيه رقم الحديث :۵۲۳۴) وايضا فی باب من ذبح الاضاحی بيده (رقم الحديث: ۵۲۳۸).وايضا فی وضع القدم صفع الذبيحه (رقم الحديث: ۵۲۴۴) وايضافی باب التکبيرعند الذبائح (رقم الحديث :۵۲۴۵) وايضافی باب من ذبح قبل الصلوة واعاد(۵۲۴۱).

دترجمة الباب مقصد: ددې ترجمة الباب دوه مقصدونه بيان کړې شوی دی.

① حضرت امام بخاری رحمه الله وئيل غواړی چې (كبش) يعنی دګډې قرباني افضله ده،امام ترمذی رحمه الله نه يوروايت هم نقل شوې دې (خير الاضحية الكبش)».

② دحضرت امام بخاری رحمه الله مقصد داهم کيدیشی چې دقربانئ څناوردې ښه څورب وی.نوپه يوحديث کښې دی چې (سمنوا ضحاياكم فانها على الصراط مطاياكم) اګرچه داحديث ضعيف دې،حضرت امام بخاری رحمه الله ترجمة الباب نه پس دحضرت ابوامامه رضي الله عنه حديث ذکرکوی اودې طرفته اشاره فرمائی.

علامه ابن عابدين رحمه الله فرمائی که دغواحصه اوچيلئ دواړه په قيمت کښې اوغوښه کښې برابر وی نوبيا چليئ افضل ده.ځکه چې وړه غوښه دغټې غوښې په مقابله کښې به ښه ګڼړلې شی. ليکن که دغوا دحصې غوښه زياته وی نوبياهغه افضل ده.ګډ دګډې نه افضل دې اوچيلې دچيلئ نه افضل دې،داپه هغه وخت کښې دی کله چې غوښه اوقيمت دواړه برابروی (۱)

قوله: وقال يحيى بن سعيد، سمعت اباامامة بن سهل: دابومامه نوم اسعددې،اودې صحابی دې،حضرت نبی کريم صلى الله عليه وسلم ددۀ نامه مبارکه اېښودې وه. اودبرکت دپاره ئې دعاکړې وه. ابن التين دوی په کباروېعنی تابعينوکښې شميرکړې دې.(۲) داتعليق ابونعيم موصولانقل کړې دې (۳)

قوله: انكفا الى كبشين اقرنين املحين فذبحهما بيده: په اصحاب صحاح کښې داحديث صرف حضرت امام بخاری رحمه الله نقل کړې دې (۴)يعنی حضرت نبی کريم صلى الله عليه وسلم دوه ښکروالا اوچتوګډانوطرفته متوجې شو.اودواړه ئې په خپل لاس سره ذبح کړل.

(انكفا اى مال وانعطف) متوجې شو(املحين) املح هوالذى فيه سواد وبياض (۵)

جوهری وائی چې (الاملح الابيض يخالط بياضه سواده) (۶) اوابوعبيده دکسائی نه نقل کړی دی چې (الاملح الذى فيه البياض والسواد ويكون البياض اكثر)(۷)

قوله: تابعه وهيب عن ايوب: يعنی عبدالوهاب متابعت دوهيب بن خالد کړې دې.هغوی

---

۱) ردالمختار كتاب الاضحيه : ج۵ص۲۷).
۲) عمدة القاری : ج۲۱ص ۱۵۰) ـ
۳) فتح الباری :ج۱۰ص۱۲) ـ
۴) فتح الباری :ج۱۰ص۱۲)ـ
۵) عمدة القاری : ج۲۱ص۱۵۰) ـ
۶) عمدة القاری : ج۲۱ص ۱۵۰) ـو فتح الباری :ج۱۰ص۱۲)
۷) عمدة القاری : ج۲۱ص۱۵۱)، والنهاية الابن الاثير:ج ٤ص ۳٥٤).

هم دايوب سختياني نه داروايت نقل كړې دې اسماعيلي دامتابعت موصولا نقل كړې دې.[1]

قوله: (وقال اسماعيل وحاتم وايوب عن ابن سيرين عن انس رضي الله عنه): دلته (قال، او وئيل. حالانكه ددې نه مخكښې (تابعه) وئيلې دى. دواړو كښې فرق دې چې قول على السبيل المذاكره استعماليږى اومتابعت دحديث نقل كولو دپاره استعماليږى. داسماعيل بن عليه تعليق حضرت امام بخارى رحمه الله خلوربابونو نه پس موصولا نقل كړې دې. اوحاتم بن وردان حديث امام مسلم رحمه الله موصولا نقل كړې دې.[2]

قوله: فبقى عتود: عتود دچيلۍ هغه بچى ته وائى چې هغه دكال نه وى، ابن بطال فرمائى چې عتود دچيلۍ دپنځو مياشتو بچى ته وائى.[3]

٨- باب قَوْلِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- لأَبِي بُرْدَةَ «ضَحِّ بِالْجَذَعِ مِنَ الْمَعَزِ وَلَنْ تَجْزِيَ عَنْ أَحَدٍ بَعْدَكَ»

[٥٢٣٦] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا مُطَرِّفٌ عَنْ عَامِرٍ عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ -رضى الله عنهما- قَالَ ضَحَّى خَالٌ لِى يُقَالُ لَهُ أَبُو بُرْدَةَ قَبْلَ الصَّلاَةِ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «شَاتُكَ شَاةُ لَحْمٍ». فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ عِنْدِى دَاجِنًا جَذَعَةً مِنَ الْمَعَزِ. قَالَ «اذْبَحْهَا وَلَنْ تَصْلُحَ لِغَيْرِكَ». ثُمَّ قَالَ «مَنْ ذَبَحَ قَبْلَ الصَّلاَةِ فَإِنَّمَا يَذْبَحُ لِنَفْسِهِ، وَمَنْ ذَبَحَ بَعْدَ الصَّلاَةِ فَقَدْ تَمَّ نُسُكُهُ، وَأَصَابَ سُنَّةَ الْمُسْلِمِينَ».

تَابَعَهُ عُبَيْدَةُ عَنِ الشَّعْبِىِّ وَإِبْرَاهِيمَ. وَتَابَعَهُ وَكِيعٌ عَنْ حُرَيْثٍ عَنِ الشَّعْبِىِّ. وَقَالَ عَاصِمٌ وَدَاوُدُ عَنِ الشَّعْبِىِّ عِنْدِى عَنَاقُ لَبَنٍ. وَقَالَ زُبَيْدٌ وَفِرَاسٌ عَنِ الشَّعْبِىِّ عِنْدِى جَذَعَةٌ. وَقَالَ أَبُو الأَحْوَصِ حَدَّثَنَا مَنْصُورٌ عَنَاقٌ جَذَعَةٌ. وَقَالَ ابْنُ عَوْنٍ عَنَاقٌ جَذَعٌ، عَنَاقُ لَبَنٍ.

[٥٢٣٧] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَلَمَةَ عَنْ أَبِى جُحَيْفَةَ عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ ذَبَحَ أَبُو بُرْدَةَ قَبْلَ الصَّلاَةِ فَقَالَ لَهُ النَّبِىُّ -صلى الله عليه وسلم- «أَبْدِلْهَا». قَالَ لَيْسَ عِنْدِى إِلاَّ جَذَعَةٌ -قَالَ شُعْبَةُ وَأَحْسِبُهُ قَالَ- هِىَ خَيْرٌ مِنْ مُسِنَّةٍ. قَالَ «اجْعَلْهَا مَكَانَهَا، وَلَنْ تَجْزِىَ عَنْ أَحَدٍ بَعْدَكَ».

وَقَالَ حَاتِمُ بْنُ وَرْدَانَ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِىِّ -صلى الله عليه وسلم- وَقَالَ عَنَاقٌ جَذَعَةٌ. [ر: ٩٠٨]

قوله: (معز): چيلۍ ته وائى او (ضان) ګډې ته. دچيلۍ او ګډې دشپږومياشتو بچى ته (جذع)

[1] عمدة القارى: ج٢١ص١٥١). و فتح البارى :ج١٠ص١٣).
[2] عمدة القارى: ج٢١ص١٥١).
[3] فتح البارى :ج١٠ص١٤). عمدة القارى: ج٢١ص١٥١).

وائی دچیلئ اوګډې دیوکال بچې ته (ثنی) وائی.داشان دغواد دوؤکالوبچی ته اوداوښ دپنځو کالو بچی ته (ثنی) وائی، اوددې نه کم عمروالاته (جذع) وائی.[1]

حضرات فقهاء کرام په دې خبره باندې اتفاق کوی چې دجذع قربانی صرف دګډصحیح ده.په چیلئ اواوښ اوغوا کښې جذع کافی نه ده بلکه ددې (ثنی) کیدل ضروری دې.

داحضرات دحضرت ابوهریره رضی الله عنه دروایت نه استدلال کوی.حضرت نبی کریم فرمائیلی دی چې (نعمت الاضحیة الجذع من الضان) [2]

هم داشان دابن ماجه روایت کښې دی چې (یجوز الجذع من الضان ضحیة) [3].

داحضرات مسلم شریف کښې دحضرت جابر رضی الله عنه دروایت نه داستدلال کوی. (لاتذبحو االامسنة الا ان یعسرعلیکم فتذبحوا جذعة من الضان) [4]په دې کښې دجذعة دقربانئ اجازت ورکړې شوې دې. چې کله دمسنه حصول مشکل وی.

جمهوردحضرت جابر رضی الله عنه حدیث لره استحباب اوافضیلت باندې محمول کوی.[5]

په حدیث باب کښې حضرت ابوبرده رضی الله عنه ته دچیلئ دجذعة اجازت ورکړې شوې دې. لیکن ځکه چې په حدیث کښې وضاحت دې.داددوی خصوصیت وو.حضرت نبی کریم ﷺ فرمائیلی دی چې (ولن تجزئ عن احد بعدك)

قوله: شاتك شاة لحم: یعنی ستاچیلئ دغوښې چیلئ ده. قربانی ستااونه شوه (داجن الشاة التی تالف البیوت وتستانس ولیس لها سن معین) یعنی هغه چیلئ چې په کورکښې اوپاللې شی هغې ته داجن وئیلې شی[6]

قوله: تابعه عبیدة عن الشعبی وابراهیم: یعنی عبیده بن ابن معتب دشعبی اوابراهیم نخعی نه دمطرف متابعت کړې دې.ابراهیم نخعی دامتابعت منقطع کړې دې. ځکه چې هغوی دهیڅ یوصحابي نه هیڅ روایت براه راست نه دې نقل کړې،ابن المدینی ددوی باره کښې پاتې شوې دې[7]

---

[1]) مذکوره تفصیل دپاره اوګورئی بذل المجهود: ج۱۳ص۱۸. داتفسیردحنابله اوحنیفه په نیزدې. دشوافع اومالکیه په نیزجذع دیوکال بچې ته وائی.اوګورئی الاقناع للشربینی :ج۲ص۲۵۹. وشرح مسلم للابی :ج۵ص ۲۹٤. ومجمع بحارالانوارج۱ص۳۳۵. والنهایة :۲۵۰. والمغنی لابن قدامة :ج۹ص۳٤۹)_

[2]) سنن الترمذی.کتاب الاضحی.باب ماجاءفی الجذع من الضان فی الاضحی:ج٤ص٤۷.رقم الحدیث :۱٤۹۹)

[3]) سنن ابن ماجه.کتاب الاضحی باب ماتجزئ من الضحی (رقم الحدیث :۳۱۳۹) ورجاله ثقات کمافی نیل الاوطار:ج٤ص ۳٤۶).

[4]) فتح الباری :ج۱۰ص۱۸. اوداشان اوګورئ المغنی لابن قدامة :ج ص۳٤۸)_

[5]) صحیح مسلم.کتاب الاضحی.باب سنن الاضحیة (:۱۹۶۳) _

[6]) عمدة القاری : ج۲۱ص۱۵۲).

[7]) تهذیب الکمال :ج۲ص۲۳۷.وطبقات ابن سعد :ج۶ص ۲۷۱.وتاریخ البخاری الکبیر:ج۱ص ۳۳٤).

ابوحاتم فرمائی چې «ادرك انسا ولم يسمع منه»[1] يحيى بن معين فرمائی چې «مراسل ابراهيم احب الی من مراسيل الشعبی»[2] دعبيده بن معتب په بخاری کښې هم دابوتعليق دې.[3]

قوله: تابعه وكيع عن حريث عن الشعبي: يعنی وكيع دعبيده متابعت کړې دې. داابو الشيخ موصولا نقل کړې دی.[4]

حريث بن عمرواسدی: ابن معين ددهٔ متعلق اوفرمائيل چې «لاشئ»[5]

ابوحاتم فرمائی چې «ضعيف الحديث»[6]

امام نسائی فرمائی چې «متروك الحديث»[7]

امام ترمذی اوابن ماجه ددوی روايات نقل کړی دی[8] په بخاری کښې ددوی صرف دايوتعليق دې[9]

قوله: وقال عاصم وداود عن الشعبي: عندي عناق لبن: په پورته روايت کښې دی چې حضرت ابوبرده نبی کريم ﷺ ته عرض کړې ووچې «ان عندی داجنا جذعة من المعز» اوعاصم اوداود په روايت کښې دی چې «عندی عناق لبن» پې، الفاظ دی.

قوله: عناق: دچيلئ هغه بچی ته وئيلې شی چې دهغې عمريوکال نه کم وی د«لبن» طرفته اشاره داضافت کوی اوددې صغرسنی طرفته اشاره کول مقصوددی.

داودی وائی چې عناق دمونث اومذکردواړو دپاره استعماليږی.

دعاصم اودداود داتعليق امام مسلم رحمه الله موصولا نقل کړې دې[10]

قوله: وَقَالَ زُبَيْدٌ وَفِرَاسٌ عَنِ الشَّعْبِيِّ عِنْدِي جَذَعَةٌ: زبيدبن الحارث اوفراس تعليق لره حضرت امام بخاری رحمه الله موصولانقل کړې دې.

قوله: وَقَالَ أَبُو الأَحْوَصِ حَدَّثَنَا مَنْصُورٌ عَنَاقٌ جَذَعَةٌ: په دې تعليق کښې دوه لفظونه دی.هغه هم حضرت امام بخاری رحمه الله موصولا نقل کړې دې.

---

[1] عمدة القاری : ج٢١ص١٥٢).

[2] تهذيب الكمال :ج٢ص٢٣٧،وتهذيب التهذيب :ج١ص١٧٧، وسيرعلام النبلاء :ج٤ص٥٤٢).

[3] فتح الباری ج١٠ص٢٠)

[4] فتح الباری ج١٠ص٢٠) _

[5] الجرح والتعديل :٣الترجمة: ١١٧٩، وتهذيب الكمال :ج٥ص٥٦٣، الترجمة ١١٧٣).

[6] الجرح والتعديل :٣الترجمة: ١١٧٩.

[7] ضعفاء الحديث للنسائی،الترجمة :١٢٠. وتهذيب الكمال :ج٥ص ٥٦٤) _

[8] تهذيب الكمال ج٥ص٥٦٥) _

[9] عمدة القاری:ج٢١ص١٥٢)_

[10] عمدة القاری:ج٢١ص١٥٢)_

قوله: وَقَالَ ابْنُ عَوْنٍ عَنَاقٌ جَذَعٌ، عَنَاقُ لَبَنٍ: په دې تعليق کښې دوه الفظونه جمع شوى دى. (عناق او جذع) موصوف صفت دى او (عناق لبن) مرکب اضافى دې. حضرت امام بخارى رحمه الله داپه کتاب الايمان کښې موصولا نقل کړى دى.

قوله: وَقَالَ حَاتِمُ بْنُ وَرْدَانَ.........عَنَاقٌ جَذَعَةٌ: په دې کښې عناق اوجذعة دوه لفظونه استعمال شوى دى په ترکيب کښې (جذعة) د (عناق) دپاره عطف دې. امام مسلم رحمه الله داتعليق موصولا نقل کړې دې.(۱)

۹- بَاب مَنْ ذَبَحَ الأَضَاحِيَ بِيَدِهِ.

[۵۲۳۸] حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسٍ قَالَ ضَحَّى النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- بِكَبْشَيْنِ أَمْلَحَيْنِ، فَرَأَيْتُهُ وَاضِعًا قَدَمَهُ عَلَى صِفَاحِهِمَا يُسَمِّي وَيُكَبِّرُ، فَذَبَحَهُمَا بِيَدِهِ.[ر: ۵۲۳۳]

قربانى په خپل لاس سره ذبح کول مندوب اوبهتردى. په دې شرط چې دذبح طريقه ورځى.خپله په خپل لاس سره ذبح کول شرط نه دى. حضرت نبى کريم ﷺ په خپل لاس سره دوه ګډان ذبح کړى وو.لکه څنګه چې په حديث باب کښې دى.دمالکيه په يوروايت کښې پخپله ذبح کول شرط دى.(۲)

قوله: صِفَاحِهِمَا: داد صفحة جمع ده (وصفحة كل شئ) جانبه.
علامه عينى رحمه الله يو اشکال اودهغې جواب تحريرکوى اوفرمائى چې:

(وقيل: الذابح لايضع رجله الاعلى صفحة فلم قال: على صفاحهما واجيب لعله على مذهب من قال ان اقل الجمع اثنان كقوله تعالى (فقد صغت قلوبكما) فكانه قال: صفحتيهما واضافة المثنى الى المثنى تفيد التوزيع فكان معناه وضع رجله على صفحة كل منهما والحكمة فيه التقوى على الاظهار عليها ويكون اسرع لموتها وليس ذالك من تعذيبها المنهى عنه اذلايقدر على ذبحها الابعتنيبها))(۳)

يعنى لفظ (صفاح) جمع دې اودا مفردذکرکول پکاردى ځکه چې ذبح کونکى ددې په يوطرف باندې قدم ايږدى.ددې جواب ورکړې شوچې دجمع صيغه ددواؤدپاره استعماليږى ځکه چې دبعضې عالمانوپه نيزدوه اقل جمع ده لکه څنګه چې دقران پاک په آيت مبارک کښې دى چې (فقدصغت قلوبكما) اوپه دې کښې (قلوب) جمع ده اوددې نه دوه قلب مراد دى. اود تثنيه اضافت چې کله دتثنيه طرفته وى نودادتوزيع اوتقسيم فائده ورکوى. يعنى چې

(۱) عمدة القارى: ۲۱ص ۱۵٤)_
(۲) عمدة القارى: ۲۱ص ۱۵٤)_
(۳) عمدة القارى: ۲۱ص ۱۵٤)_

دوه څيزونه دواړ څيزونو طرفته منسوب كړې شى نوهريوحصه كښې به يويورازى. دلته «صفحتين» تثنيه دوه كبشين طرفته منسوب كړې شوې ده نودهركبش حصه كښې يوصحفه راغله اومعنى داشوه چې دوى په هريوصحفه باندې قدم كيخودو ،داشان قدم ايښودوسره دځناورمرګ زر واقع كيږى زر داپه هغه تعذيب حيوان كښې داخل نه وى چې دكوم ممانعت كړې شوې دې. ځكه چې ځناورذبح كولوسره ددارنګ تعذيب نه خلاصى نشته.

(۱۰) بَاب مَنْ ذَبَحَ ضَحِيَّةَ غَيْرِهِ.

وَأَعَانَ رَجُلٌ ابْنَ عُمَرَ فِي بَدَنَتِهِ. وَأَمَرَ أَبُو مُوسَى بَنَاتِهِ أَنْ يُضَحِّينَ بِأَيْدِيهِنَّ.

[٥٢٣٩] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ- رضى الله عنها - قَالَتْ دَخَلَ عَلَى رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - بِسَرِفَ وَأَنَا أَبْكِى، فَقَالَ « مَا لَكِ أَنَفِسْتِ ». قُلْتُ نَعَمْ. قَالَ « هَذَا أَمْرٌ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَى بَنَاتِ آدَمَ اقْضِى مَا يَقْضِى الْحَاجُّ غَيْرَ أَنْ لاَ تَطُوفِى بِالْبَيْتِ ». وَضَحَّى رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - عَنْ نِسَائِهِ بِالْبَقَرِ. [ر: ٢٩٠]

حضرت امام بخارى رحمه الله داباب راوړو اواشاره فرمائى چې سابقه باب كښې په خپل لاس سره ذبح كولوچې كومه طريقه ذكرشوې ده. هغه دقربانۍ دصحت دپاره شرط نه ده هرڅوك ددې دطرفنه ذبح كولې شى. [١] البته داسې صورت كښې مندوب هم دادى چې قربانى كولو والا پخپله په دې موقع حاضروى.

حضرت نبى كريم ﷺ حضرت فاطمه رضى الله عنها ته فرمائيلى ووچې «قومى الى اضحيتك فاشهديها فانه يغفرلك عند اول قطرة تقطر من دمها كل ذنب عملتيه» [٢]

قوله: أَعَانَ رَجُلٌ ابْنَ عُمَرَ فِي بَدَنَتِهِ: حضرت ابن عمر رضى الله عنهما دبدنه قربانى كوله. يوسړى دوى سره مدداوكړو. كله چې په قربانۍ كښې تعاون كولو اودچانه مدداخستل جائزدى نونائب جوړول هم جائزدى. داشان ددې تعليق مطابقت ددې باب نه واضح كيږى [٣] داتعليق عبدالرزاق موصولانقل كړې دې. [٤]

قوله: وَأَمَرَ أَبُو مُوسَى بَنَاتِهِ أَنْ يُضَحِّينَ بِأَيْدِيهِنَّ: ددې اثرترجمة الباب سرهيڅ مناسبت نشته دې بلكه دترجمة الباب نه بلكل برعكس دې ځكه چې په ترجمة الباب كښې په قربانۍ كښې دنيابت مسئله بيان شوې ده. حالانكه په دې كښې پخپله دقربانۍ كولو حكم دې [٥]

---

[١] الابواب والتراجم :ج٢ص٩٥)_
[٢] المستدرك للامام الحاكم كتاب الاضحى :ج٤ص٢٢٢)-
[٣] فتح البارى :ج١٠ص٢٣)_
[٤] فتح البارى :ج١٠ص٢٣)_
[٥] فتح البارى :ج١٠ص٢٣)_

۱۱ باب: الذَّبحِ بَعدَ الصَّلاَةِ

[۵۲۴۰] حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ الْمِنْهَالِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي زُبَيْدٌ قَالَ سَمِعْتُ الشَّعْبِيَّ عَنِ الْبَرَاءِ - رضی الله عنه - قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - يَخْطُبُ فَقَالَ «إِنَّ أَوَّلَ مَا نَبْدَأُ مِنْ يَوْمِنَا هَذَا أَنْ نُصَلِّيَ، ثُمَّ نَرْجِعَ فَنَنْحَرَ، فَمَنْ فَعَلَ هَذَا فَقَدْ أَصَابَ سُنَّتَنَا، وَمَنْ نَحَرَ فَإِنَّمَا هُوَ لَحْمٌ يُقَدِّمُهُ لأَهْلِهِ، لَيْسَ مِنَ النُّسُكِ فِي شَيْءٍ». فَقَالَ أَبُو بُرْدَةَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ذَبَحْتُ قَبْلَ أَنْ أُصَلِّيَ، وَعِنْدِي جَذَعَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُسِنَّةٍ. فَقَالَ «اجْعَلْهَا مَكَانَهَا، وَلَنْ تَجْزِيَ أَوْ تُوفِيَ عَنْ أَحَدٍ بَعْدَكَ». ار: ۹۰۸]

دقربانۍ وخت داخترد مونځ نه پس شروع کیږی په دې باب کښې هم داوخت بیانول مقصود دی. لکه څنګه چې په روستی باب کښې تفصیل رازی

روایت باب کښې حضرت براء بن عازب رضی الله عنه فرمائی چې ما دحضرت نبی کریم ﷺ نه په خطبه کښې واوریدل چې حضرت نبی علیه السلام او فرمائیل چې نن ورځ به مونږ اول مونځ کوؤ بیا به واپس څو او قربانی به کوؤ. چې چا داسې او کړل نو هغه سنت طریقه اوموندہ او چې چا ‹دمونځ نه مخکښې قربانی او کړه نو هغه دخپل کوروالو دپاره دغوښې انتظام او کړو. په قربانۍ کښې دده هیڅ حصه نشته دې. ابوبرده عرض او کړو چې یارسول الله ﷺ چې ما خو دمونځ نه مخکښې قربانی او کړه او ماسره دچیلۍ یو جذعه ‹دشپږو میاشتو بچې› شته دې چې د مسنه ‹دیو کال› دبچی نه بالکل بهتر دې، حضرت نبی کریم ﷺ او فرمائیل چې ته هغه دقربانۍ په بدله کښې ذبح کړه او ستا نه پس به هیچا دپاره کافی نه وی.

۱۲- باب مَنْ ذَبَحَ قَبْلَ الصَّلاَةِ أَعَادَ.

[۵۲۴۱] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «مَنْ ذَبَحَ قَبْلَ الصَّلاَةِ فَلْيُعِدْ». فَقَالَ رَجُلٌ هَذَا يَوْمٌ يُشْتَهَى فِيهِ اللَّحْمُ - وَذَكَرَ مِنْ جِيرَانِهِ فَكَأَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - عَذَرَهُ - وَعِنْدِي جَذَعَةٌ خَيْرٌ مِنْ شَاتَيْنِ فَرَخَّصَ لَهُ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - فَلاَ أَدْرِي بَلَغَتِ الرُّخْصَةُ أَمْ لاَ، ثُمَّ انْكَفَأَ إِلَى كَبْشَيْنِ - يَعْنِي فَذَبَحَهُمَا - ثُمَّ انْكَفَأَ النَّاسُ إِلَى غُنَيْمَةٍ فَذَبَحُوهَا. ار: ۹۱۱، ۵۲۳۳]

[۵۲۴۲] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا الأَسْوَدُ بْنُ قَيْسٍ سَمِعْتُ جُنْدَبَ بْنَ سُفْيَانَ الْبَجَلِيَّ قَالَ شَهِدْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - يَوْمَ النَّحْرِ فَقَالَ «مَنْ ذَبَحَ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ فَلْيُعِدْ مَكَانَهَا أُخْرَى، وَمَنْ لَمْ يَذْبَحْ فَلْيَذْبَحْ». ار: ۹۴۲]

[۵۲۴۳] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ فِرَاسٍ عَنْ عَامِرٍ عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - ذَاتَ يَوْمٍ، فَقَالَ «مَنْ صَلَّى صَلاَتَنَا

وَاسْتَقْبَلَ قِبْلَتَنَا، فَلَا يَذْبَحْ حَتّٰى يَنْصَرِفَ». فَقَامَ أَبُو بُرْدَةَ بْنُ نِيَارٍ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ فَعَلْتُ. فَقَالَ «هُوَ شَيْءٌ عَجَّلْتَهُ». قَالَ فَإِنَّ عِنْدِي جَذَعَةً هِيَ خَيْرٌ مِنْ مُسِنَّتَيْنِ آذْبَحُهَا قَالَ «نَعَمْ، ثُمَّ لَا تَجْزِي عَنْ أَحَدٍ بَعْدَكَ». قَالَ عَامِرٌ هِيَ خَيْرُ نَسِيكَتِهِ. [ر: ۹۰۸]

دقربانئ وخت: حضرت امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې دقربانئ وخت بيان کړې دې دقربانئ په وخت کښې دائمه اختلاف دې.

① دحضرات حنيفه په نيزپه ښارونو کښې دقربانئ وخت داخترد مونځ نه پس دې اوپه کلو کښې دصبح صادق دراختو نه پس شروع کيږی.(۱)

② دحضرات مالکيه په نيزدامام ددقربانئ کولو نه پس دعام سړی دقربانئ وخت شروع کيږی، که چادامام دقربانئ نه مخکښې څناورذبح کړو نوددوی په نيزدوباره به قربانی کوی.(۲)

③ دحضرت امام شافعی رحمه الله په نيزچې کله دنمر د ختونه پس داخترمونځ کړې وی او که نه.(۳) دحضرت امام احمد بن حنبل رحمه الله يوروايت هم ددې مطابق دې (۴)

احاديث باب دحنيفه دلائل دی. دحضرت امام بخاری رحمه الله رجحان هم دې طرفته معلوميږی.

قوله: وَذَكَرَ هَنَةً مِنْ جِيرَانِهِ: (هنة) نه حاجت مراد دې يعنی هغوی دخپلو ګاونډيانو فقر او احتياج بيان کړو چې هغوی دغوښې حاجت مندوو. ددې وجې ئې زرقربانی اوکړه.

قوله: عذره: يعنی حضرت نبی کريم صلی الله عليه وسلم هغه لره معذوره اوګرزولو، (عذر) دباب ضرب نه دې، په معنی دعذرقبلول.

قوله: ثُمَّ لَا تَجْزِي عَنْ أَحَدٍ بَعْدَكَ: دااجازت په حضرات صحابه کرامو کښې يوحضرت ابوبرده رضی الله عنه ته ورکړې شوې وواويوحضرت عقبه بن عامر رضی الله عنه ته چې دهغوی حديث تيرشويدی.(۵)

قوله: قَالَ عَامِرٌ هِيَ خَيْرُ نَسِيكَتِهِ: دحديث راوی حضرت عامرشعبی رحمه الله فرمائی چې داجذعه دابوبرده بهترينه قربانی وه. په دې باندې اشکال کيږی چې (خير) داسم تفضيل صيغه ده. نوددې معنی ده چې دويمه قربانی داولی قربانئ نه بهتروه. اواوله ذبح شرعی لحاظ سره قربانی نه وه. ددې جواب ورکړې شوې اول ته اګرچه حقيقت کښې قربانی وئيل درست نه دی ليکن صورة دې ته قربانی وئيلې شی. علامه عينی ليکی چه، قيل: اسم التفضيل

---

(۱) بذل المجهود کتاب الضحايا. باب مايجوزفی الضحايا من السن: ج۱۳ص۲۳)_
(۲) الشرح الصغير: ج۹۱ص۹۹) _
(۳) المغنی لابن قدامة: ج۹ص۳۵۸) _
(۴) المغنی لابن قدامة: ج۹ص۳۵۸) _
(۵) صحيح مسلم: (مع التکملة): ج۳ص۵۶۰)_

يقتضي الشركة والذبيحة الاولى لم تكن نسيكة اوجيب بانه وان وقعت لحم شاة له فيها ثواب لكونه قاصدا جبران الجيران وهي ايضا عبادة اوصورتها كانت صورة النسيكة(١)

١٣- باب وَضْعِ الْقَدَمِ عَلَى صَفْحِ الذَّبِيحَةِ

[٥٢٤٤] حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ حَدَّثَنَا أَنَسٌ - رضي الله عنه - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - كَانَ يُضَحِّي بِكَبْشَيْنِ أَمْلَحَيْنِ أَقْرَنَيْنِ، وَوَضَعَ رِجْلَهُ عَلَى صَفْحَتِهِمَا، وَيَذْبَحُهُمَا بِيَدِهِ. [ر: ٥٢٣٣]

١٤- باب التَّكْبِيرِ عِنْدَ الذَّبْحِ

[٥٢٤٥] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ ضَحَّى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - بِكَبْشَيْنِ أَمْلَحَيْنِ أَقْرَنَيْنِ، ذَبَحَهُمَا بِيَدِهِ، وَسَمَّى وَكَبَّرَ وَوَضَعَ رِجْلَهُ عَلَى صِفَاحِهِمَا. [ر: ٥٢٣٣]

١٥- باب إِذَا بَعَثَ بِهَدْيِهِ لِيُذْبَحَ لَمْ يَحْرُمْ عَلَيْهِ شَيْءٌ

[٥٢٤٦] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ مَسْرُوقٍ أَنَّهُ أَتَى عَائِشَةَ، فَقَالَ لَهَا يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّ رَجُلاً يَبْعَثُ بِالْهَدْيِ إِلَى الْكَعْبَةِ، وَيَجْلِسُ فِي الْمِصْرِ، فَيُوصِي أَنْ تُقَلَّدَ بَدَنَتُهُ، فَلاَ يَزَالُ مِنْ ذَلِكَ الْيَوْمِ مُحْرِمًا حَتَّى يَحِلَّ النَّاسُ. قَالَ فَسَمِعْتُ تَصْفِيقَهَا مِنْ وَرَاءِ الْحِجَابِ فَقَالَتْ لَقَدْ كُنْتُ أَفْتِلُ قَلاَئِدَ هَدْيِ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَيَبْعَثُ هَدْيَهُ إِلَى الْكَعْبَةِ، فَمَا يَحْرُمُ عَلَيْهِ مِمَّا حَلَّ لِلرِّجَالِ مِنْ أَهْلِهِ، حَتَّى يَرْجِعَ النَّاسُ. [ر: ١٦٠٩]

دحضرت امام بخاري رحمه الله مقصد ددې ترجمة الباب نه دامسئله بيانول دی که څوک سړی دخپلې هدی ځناورحرم طرفته ليږی نو په ده باندې هيڅ څيزنه حراميږی. يعنی دهدئی ليږلوپه وجه داحرام پابندئی په ده باندې نه لږی.هدی هغه ځناورته وئی چې هغه دذبح کولودپاره حرم ته ليږلې شی.

په حديث باب کښې دحضرت عائشه رضي الله عنها نه حضرت مسروق رحمه الله تپوس کوی چې يوسړی خانه کعبې طرفته هدی ليږی اوخپله په خپل ښار کښې ناست وی،اووصيت کوی ددهٔ د قربانئ دځناور په غاړه کښې دې قلاده واچولې شی، اوددې ورځې نه دخلقودحلاليدوپورې دې محرم جوړيږی (نودداسې سړی خپل ځان په حالت داحرام کښې ګڼړل څنګه دی ؟). د مسروق بيان دې چې مادپردې نه دې طرفته دحضرت عائشه رضي الله عنها د لاسونو پړقولو آواز واوريدو(هغوی ډيرد تعجب په طوردې سړی په حالت باندې افسوس اوکړواويولاس ئې په

---

(١) عمدة القاري :ج٢١ص١٥٧).

بل لاس باندې اووهلو، اوې فرمائیل چې مابه رسول الله ﷺ دهدې دځناورپه غاړه کښې هاراچولو.بیابه حضرت نبی کریم ﷺ خپله هدی خانه کعبې طرفته لیږله.اوپه حضرت نبی کریم ﷺ به هیڅ هغه څیزنه حرامیدوکوم چې به سړوباندې دخپلو بیبیانونه حلال وی تردې پورې چې خلق به واپس شو.مقصدداووچې داشان دهدی لیږلوسره سړې محرم نه جوړیږي.
حضرت امام بخاری ﷺ داباب قائموی اوپه هغه خلقوباندې ردکوی چې کوم وائی چې هدی حرم طرفته لیږلوسره سړې محرم کیږي.حضرت ابن عمر رضی الله عنه اوحضرت ابن عباس رضی الله عنه نه داقول منقول دې.(١) لیکن دجمهورومسلک هغه دې کوم چې حضرت امام بخاری رحمه الله بیان کړې دې.(٢)

١٦-بَاب مَا يُؤْكَلُ مِنْ لُحُومِ الأَضَاحِي وَمَا يُتَزَوَّدُ مِنْهَا.

[٥٢٤٧] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ عَمْرٌو أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ - رضى الله عنهما - قَالَ كُنَّا نَتَزَوَّدُ لُحُومَ الأَضَاحِي عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - إِلَى الْمَدِينَةِ، وَقَالَ غَيْرَ مَرَّةٍ لُحُومَ الْهَدْيِ. [ر: ١٦٣٢]

دقربانۍ غوښه کله خوړلې شی؟: دقربانۍ غوښه دترڅوورځوپورې خوړلې شی؟ په دې کښې دائمه اربعه اوجمهورعالمانومسلک دادې چې په دې سلسله کښې دورځوهیڅ تحدیدنشته دې ترکومې پورې چې خوری نوخوړلې شی.(٣)
دعبدالله بن واقداوبعضې ظاهریه په نیزددریوورځونه زیات ذخیره کول دقربانۍ غوښه خوړل درست نه دی.(٤)
ددوی استدلال ددې روایتونوباندې دې چې په کوموکښې چې ددریوورځونه زیات دذخیره کولوممانعت راغلې دې،لکه امام مسلم رحمه الله دحضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه په طریق سره دحضرت نبی کریم ﷺ نه دا ارشادنقل کړې دې چې حضرت نبی کریم ﷺ فرمانیلی دی چې «لایاکل احدکم من لحم اضحیته فوق ثلاثة ایام».(٥)
خوجمهوردامنسوخ ګرځوی لکه څنګه چې دباب په احادیثوکښې تصریح موجوده.

[٥٢٤٨] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنِ الْقَاسِمِ أَنَّ ابْنَ خَبَّابٍ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ يُحَدِّثُ أَنَّهُ كَانَ غَائِبًا، فَقَدِمَ فَقُدِّمَ إِلَيْهِ لَحْمٌ. قَالَ وَهَذَا

(١) عمدة القاری ج٢١ص١٥٨)_
(٢) عمدة القاری ج٢١ص١٥٨)_
(٣) عمدة القاری ج٢١ص١٥٨)_
(٤) عمدة القاری ج٢١ص١٥٨)_
(٥) صحیح مسلم.کتاب الاضحی باب بیان ماکان من النهی عن اکل لحوم الاضحی بعد ثلاث فی اول الاسلام...١٩٦٩)

مِنْ لَحْمِ ضَحَايَانَا. فَقَالَ أَخِّرُوهُ لاَ أَذُوقُهُ. قَالَ ثُمَّ قُمْتُ فَخَرَجْتُ حَتَّى آتِيَ أَخِي قَتَادَةَ - وَكَانَ أَخَاهُ لأُمِّهِ، وَكَانَ بَدْرِيًّا - فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ إِنَّهُ قَدْ حَدَثَ بَعْدَكَ أَمْرٌ. ار ۳۷۷۵]

دباب په دې رومبۍ حديث كښې حضرت جابر رضي الله عنه فرمائي چې مونږ د حضرت نبى كريم صلى الله عليه وسلم په زمانه كښې مدينې ته دتلو وخت پورې به ذخيره كوله. ددې نه معلوم شو چې د دريوو ورځونه زياته دقربانۍ غوښه ايښودلې شي.

ددې حديث سند ټول رجال مدنى دى. په دې كښې درې تابعي يحى بن سعيد رحمه الله. قاسم بن محمد رحمه الله اوعبدالله بن حباب رحمه الله اودوه صحابه كرام رضي الله عنهم دى. حضرت ابوسعيد رضي الله عنه اوحضرت قتاده بن نعمان رضي الله عنه (۱)

په روايت كښې ابوسعيد خدرى رضي الله عنه چرته په سفرباندې لاړل. چې واپس شونو دوى ته غوښه كېښودې شوه اواووئيلې شو چې دا زمونږ د قربانۍ غوښه ده. هغوى اووئيل چې دالرې كړه څه په اونه څكم حضرت ابوسعيد رضي الله عنه فرمائي چې څه اودريدم اوروان شوم. اوخپل رور ابوقتاده رضي الله عنه لره ورغلم هغه ددهٔ ناخاكه رور وو. اوبدرى وو. ماهغه ته ټوله واقعه بيان كړه نوهغوى اووئيل چې ستا (دتلونه پس) بيانوې حكم راغلې دې (اوممانعت سابقه منسوخ شوې دې)

قوله: فَخَرَجْتُ حَتَّى آتِيَ أَخِي اباقَتَادَةَ - وَكَانَ أَخَاهُ لأُمِّهِ: په دې كښې د (ابا) لفظ درست نه دې. صحيح روايت (اخى قتاده) دې يعنى خپل ناخكه رورقتاده بن نعمان رضي الله عنه لره راغلو. قتاده بدرى صحابى رضي الله عنه وو اود حضرت ابوسعيد ناخكه رورو و. ددوى دمور انيسه بنت ابى خارجه وو (۲)

قوله: وَكَانَ بَدْرِيًّا - فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ إِنَّهُ قَدْ حَدَثَ بَعْدَكَ أَمْرٌ: د دريوو ورځونه پس د قربانۍ دغوښې چې كوم ممانعت وو. هغه منسوخ شوې دې. مسند احمد كښې روايت كښې تفصيل دې. حضرت ابوسعيد (فرمائي چې:

(كان رسول الله (ص) قدنهانا ان كل لحوم نسكنا فوق ثلاث، قال: فخرجت فى سفرثم قدمت على اهلى وذالك بعد الاضحى بايام فاتتنى صاحبتى بسلق قد جعلت فيه قديدا فقالت هذا من ضحايانا، فقلت له اولم ينهنا قالت انه قدرخص للناس بعد ذالك فلم اصدقها حتى بعث الى اخى قتاده بن النعمان.....(۳)

[۵۲۴۹] حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «مَنْ ضَحَّى مِنْكُمْ فَلاَ يُصْبِحَنَّ بَعْدَ ثَالِثَةٍ وَفِي بَيْتِهِ مِنْهُ شَيْءٌ

---

۱) عمدة القارى، ج ۲۱ص ۱۵۸)_
۲) فتح البارى: ج ۱۰ص ۳۰) وعمدة القارى، ج ۲۱ص ۱۵۸)_
۳) عمدة القارى، ج ۲۱ص ۱۵۸)_

». فَلَمَّا كَانَ الْعَامُ الْمُقْبِلُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ نَفْعَلُ كَمَا فَعَلْنَا عَامَ الْمَاضِي قَالَ « كُلُوا وَأَطْعِمُوا وَادَّخِرُوا فَإِنَّ ذَلِكَ الْعَامَ كَانَ بِالنَّاسِ جَهْدٌ فَأَرَدْتُ أَنْ تُعِينُوا فِيهَا ».

حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چې په تاسو کښې کوم کس قربانی اوکړی. هغه دې درې ورځې پس په دې حال کښې نه صباکوی چې ددهٔ په کورکښې دقربانۍ غوښې نه څه وی. هرکله چې بل کال راغلونوخلقوعرض اوکړوچې یارسول الله ﷺ آیامونږخلق هغه شان اوکړو څنګه چې مونږتیرشوی کال کړی وو؟حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چې پخپله خورئ په بل خورئ اوجمع کوئ،تیرشوی کال چونکه خلق په اولړه کښې وونودې وجې ماراراده کړې وه چې تاسوخلق په دې کښې مدداوکړئ.

قوله: (فلايصبحن بعد ثالثة: «لايصبحن» دباب افعال نه دنهی غائب معروف صیغه ده اوددې مصدر «اصباح» دې، صباکول، «ثالثة» موصوف محذوف دې «ای ليلة ثالثة»»

چې دکومودریوورځونه پس غوښه ذخیره کول ممنوع وو.هغه کومې درې ورځې وې،په دې کښې دواقوال دی.

① دقربانۍ دوخت نه دادرې ورځې به شمیرلې کیږی یعنی که په یولسم تاریخ باندې قربانۍ اوکړی نودديارلسم تاريخ نه پس غوښه ايښودلو اجازت نشته ددې.([1])

② ددې دریو ورځوابتداء به دیوم النحرنه وی.قربانی که په لسمه ورځ اوکړی یاپه یولسم دولسم باندې اوکړی.بهرصورت ددولسم تاریخ نه پس دغوښه ذخیره کولو اجازت نشته دې.([2])

ددې دویم مطلب تائیددحضرت جابر ﷺ دروایت نه کیږی.چې په هغې کښې دی چې (کنا لاناکل من لحوم بدننا فوق ثلاث منی»([3]) اودمنی ددریوواړوورځوابتداء دیوم النحرنه کیږی.

په دې حدیث کښې داخبره هم معلومه شوه چې په رومبی کال ددریوورځونه زیات ذخیره کولوممانعت دیوخاص علت په وجه وو، کله چې علت زائل شونوهغه ممانعت زائل شو.

قوله: فَأَرَدْتُ أَنْ تُعِينُوا فِيهَا: د«فيها» ضمير«مشقة» طرفته راجع دې چې دلفظ«جهد»نه مفهوم کیږی ([4]) مرادددې نه اولړه ده، یعنی په اولړه کښې خلقوسره تعاون کولواراده وه. ددې وجې غوښه ددریوورځونه زیات پورې ذخیره کول منع فرمائیلې شوی وو.

[۵۲۵۰] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي أَخِي عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ -رضى الله عنها- قَالَتِ الضَّحِيَّةُ كُنَّا نُمَلِّحُ مِنْهُ، فَنَقْدَمُ بِهِ إِلَى النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- بِالْمَدِينَةِ فَقَالَ «لاَ تَأْكُلُوا إِلاَّ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ». وَلَيْسَتْ

[1]) فتح البارى.ج ۱۰ص ۳٤)._

[2]) فتح البارى.ج ۱۰ص ۳٤)._

[3]) فتح البارى.ج ۱۰ص ۳٤)._

[4]) فتح البارى.ج ۱۰ص ۳٤)._

بِعَزِيمَةٍ، وَلَكِنْ أَرَادَ أَنْ يُطْعِمَ مِنْهُ وَاللَّهُ أَعْلَمُ.
په اصحاب صحاح کښې داحدیث صرف حضرت امام بخاری رحمه الله نقل کړې دې نوعلامه عینی رحمه الله فرمائي چې «والحديث من افراده»[1]

قوله: الضَّحِيَّةُ كُنَّا نُمَلِّحُ مِنْهَا: یعنی مونږ خلقوپه دقربانۍ په غوښه باندې مالګه واچوله اوهغه په ایښودله. مالګه لګولو سره غوښه زرنه خرابیږي.

قوله: فَنَقْدَمُ بِهِ إِلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم: «قدم» دباب سمع نه هم کیدیش «قدم»س قدوما» راتلل. دلته دباء په وجه معتدی دې اونقدم دباب تفعیل نه هم کیدیش په معنی دپیش کولو یعنی مونږ ستاسو په خدمت کښې هغه غوښه پیش کړه.[2]

قوله: «لَا تَأْكُلُوا إِلَّا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ. وَلَيْسَتْ بِعَزِيمَةٍ: «لاتاكلو» نه ده، ترمذی په یوروایت کښې دی چې حضرت عائشه رضي الله عنها نه تپوس اوکړې شو چې «اكان رسول الله ﷺ ينهى عن لحوم الاضحى»[3]

نوهغوی اوفرمائیل چې «لا» په ظاهره په دواړوروایتونو کښې منافات دی.
علامه عینی رحمه الله ددې جواب ورکوی اوفرمائی چې حضرت عائشې رضي الله عنها دنهی تحریم نفی کړې ده. مطلقا دنهی نفی ئې نه ده کړې، نومخکښې جمله «ليست بعزيمة» په دې باندې دلیل دې. یعنی هغه نهی دکراهت وه. دتحریم نهی نه وه چې منسوخ شوه،[4] بعضې حضراتو وئیلې دی چې هغه دکراهت نهی نه ده منسوخ شوې، اوس هم باقی ده لکه څنګه چې مخکښې تیرشو.

«نطعم» دباب افعال نه دې «ولكن اراد ان نطعم منه اى نطعم غيرنا» یعنی تاسواوغوښتل چې مونږ نورو باندې هم داغوښه اخوروو.

[۵۲۵۱] حَدَّثَنَا حِبَّانُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو عُبَيْدٍ مَوْلَى ابْنِ أَزْهَرَ أَنَّهُ شَهِدَ الْعِيدَ يَوْمَ الأَضْحَى مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ - رضى الله عنه - فَصَلَّى قَبْلَ الْخُطْبَةِ، ثُمَّ خَطَبَ النَّاسَ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَدْ نَهَاكُمْ عَنْ صِيَامِ هَذَيْنِ الْعِيدَيْنِ، أَمَّا أَحَدُهُمَا فَيَوْمُ فِطْرِكُمْ مِنْ صِيَامِكُمْ وَأَمَّا الآخَرُ فَيَوْمٌ تَأْكُلُونَ نُسُكَكُمْ.
قَالَ أَبُو عُبَيْدٍ ثُمَّ شَهِدْتُ مَعَ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ فَكَانَ ذَلِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فَصَلَّى قَبْلَ الْخُطْبَةِ ثُمَّ خَطَبَ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ هَذَا يَوْمٌ قَدِ اجْتَمَعَ لَكُمْ فِيهِ عِيدَانِ، فَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يَنْتَظِرَ

---
[1] عمدة القاری :ج۲۱ص ۱۶۰).
[2] عمدة القاری (ج۲۱ص ۱۶۰)_
[3] سنن الترمذی کتاب الاضحی باب ماجاء
[4] عمدة القاری (ج۲۱ص ۱۶۰)_

الْجُمُعَةَ مِنْ أَهْلِ الْعَوَالِي فَلْيَنْتَظِرْ، وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يَرْجِعَ فَقَدْ أَذِنْتُ لَهُ.
قَالَ أَبُو عُبَيْدٍ ثُمَّ شَهِدْتُهُ مَعَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، فَصَلَّى قَبْلَ الْخُطْبَةِ، ثُمَّ خَطَبَ النَّاسَ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - نَهَاكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا لُحُومَ نُسُكِكُمْ فَوْقَ ثَلاَثٍ. وَعَنْ مَعْمَرٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي عُبَيْدٍ نَحْوَهُ. [ر: ۱۸۸۹]

ابو عبیده مولی بن ازهر دابوعبیدنوم سعدبن عبیددې.اودې دعبدالرحمان بن ازهر آزاد شوې غلام دې

قوله ثُمَّ شَهِدْتُ مَعَ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ: دابوعبیده بیان دې چې بیاخه حضرت عثمان رضی الله عنه سره داخترپه ورځ شریک شوم.اختردجمعې په ورځ..هغوی دخطبې نه مخکښې مونځ اوکړوبیائې خطبه اوفرمائیله اووې فرمائیل چې ائې خلقو نن تاسوباندې دوه اخترونه جمع شوی دی.یوداخترورځ اوبله دجمعې ورځ عوالی (دمدینی اطرافو) کښې اوسیدونکو کښې چې څوک واپس تلل غواړی نوهغوی دې واپس لاړشی څما هغه ته اجازت دې.(یعنی دجمعې دمونځ دپاره اودریدل نه غواړی اوواپس تلل غواړی نوتلې شی).

قوله فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم نَهَاكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا لُحُومَ نُسُكِكُمْ فَوْقَ ثَلاَثٍ: حضرت علی رضی الله عنه فرمائیلی دی چې حضرت نبی کریم صلی الله علیه وسلم تاسو د دریو ورځو نه زیاته دقربانۍ غوښه ایښودلو نه منع کړې ئې،
حضرت علی رضی الله عنه د حضور اکرم صلی الله علیه وسلم ارشاد نقل کړو. ددې متعلق درې خبرې وئیلې شوی دی: ① حضرت علی رضی الله عنه ته چونکه ددې حکم دمنسوخ کیدواحادیث نه وورسیدلې،ددې وجې هغه په خطبه داخترکښې داحکم نقل کړې دې (۱)
② حضرت علی رضی الله عنه دامنسوخ حکم په طور دحکایت نقل کړې دې په طوردمذهب نه.یعنی هغوی ته هم معلوم ووچې داحکم منسوخ شوې دې. بیاهم ددې منسوخ حکم تذکره کړې ده اوهغوی دانقل کړې دی (۲)،نوحضرت امام احمدبن حنبل رحمه الله دحضرت علی رضی الله عنه نه مرفوع نقل کړې دې چې حضرت نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمائیلی دی چې ((نهیتکم عن لحوم الاضحی ان تجسوها بعد ثلاث فاجسوا مابدالکم)) (۳)
③ دحضرت علی رضی الله عنه په نیزداسابقه حکم بالکل منسوخ شوې نه وو بلکه هغه معلول العلت ووکله چې علت زائل شونوحکم هم زائل شو،دحضرت علی رضی الله عنه په زمانه کښې هغه علت دوباره واپس راغلونوحکم هم واپس شوځکه چې داخطبه هغوی دحضرت عثمان رضی الله عنه د محاصرې په دوران کښې ورکړې وه.ددې فتنې په وجه خلق داولږې اوقحط ښکارشوی وو (۴)

(۱) فتح الباری)ج۱۰ص۳٤و عمدة القاری (ج۲۱ص۱۲۱) _
(۲) اعلاء السنن کتاب الاضحی،باب ادخارلحوم الاضحی فوق ثلاثة ایام :ج۱۷ص۲۷٤) _
(۳) مسند الامام احمد (ج ۱ص۱۳۵)_
(۴) فتح الباری)ج۱۰ص۳٤و عمدة القاری (ج۲۱ص۱٦۱) _

قوله: وَعَنْ مَعْمَرٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي عُبَيْدٍ نَحْوَهُ: داخوپه ماقبل سند باندې معطوف دې په دې صورت کښې خوبه موصول وی اویاداتعلیق بیل دې، حضرت امام شافعی رحمه الله داپه کتاب الام کښې موصولانقل کړې دې.(۱)

[۵۲۵۲] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ أَخْبَرَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَخِي ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَمِّهِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَالِمٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رضى الله عنهما - قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «كُلُوا مِنَ الأَضَاحِي ثَلاَثًا». وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ يَأْكُلُ بِالزَّيْتِ حِينَ يَنْفِرُ مِنْ مِنًى، مِنْ أَجْلِ لُحُومِ الْهَدْيِ.

په اصحاب صحاح کښې داحدیث صرف حضرت امام بخاری رحمه الله نقل کړې دې.حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه دحضرت نبی کریم ﷺ داارشاد (کلو من الاضاحی ثلاثا) نقل کړې دې. نو هغوی به ددریو ورځونه زیاته غوښه نه خوړله کله چې، کله چې منی نه واپس شو نو دقربانئ غوښې په وجه هغوی روټئ روغن زیتون سره خوړله.

غالبا حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه نه نسخ والا حدیث نه وورسیدلي اوممکن دی چې احادیث نسخ هغوی ته معلوم وولیکن احتیاطاهغه ددریوورځونه زیات دقربانئ غوښه خوړل نه خوښول.(۲)

۷۷=كتاب الاشربة

(الاحاديث :۵۲۳۵-۵۳۱۲)

په کتاب الاشربة کښې ۳۱ ابواب اویونوی(۹۰) مرفوع احادیث دی، په دې کښې نورلس ۱۹) احادیث معلق اوباقی موصول دی،اویا(۷۰) احادیث مکرر دی. اویویشت(۲۱) احادیث صحیح بخاری په ړومبی ځل ذکرکړی ذی.په دې یویشتواحادیثو کښې څوارلس احادیث متفق علیه دی،کتاب الاشربة کښې دسلف صالحین څوارلس آثاردی.

(۱) فتح البارى)ج۱۰ص۳٤و عمدة القارى (ج۲۱ص۱٦۲) _
(۲) عمدة القارى (ج۲۱ص۱٦۲) _

کتاب الأشربة

وَقَوْلِ اللّٰهِ تَعَالَى (إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ)

«شربة» د «شراب» جمع ده. شراب اسم دې او دهرمشروب دپاره استعمالیږی، که هغه حلال وی او که حرام وی.

حضرت امام بخاری رحمه الله په دې کتاب کښې داشربه مباحه اوداشربه محرمه دواړوذکرکړې دې مخکښې ئې داشربه مباحه ذکرکړې دې بیاداشربه مباحه، ځکه چې دفع مضرت، جلب منفعت باندې مقدم دې. دې نه پس داشربه مباحه آداب وغیره ذکرفرمائی حضرت امام بخاری رحمه الله داآیت کریمه داحادیث باب دپاره په طوردتمهید ذکرکړې دې. په دې آیت کریمه کښې دشرابودحرمت حکم نازل شوې دې سنن ابی داود اوسنن ترمذی کښې ددې شان نزول داشان بیان شوې دې چې کله دتحریم حکم نازل شونوحضرت فاروق اعظم رضی الله عنه اوفرمائیل چې «اللهم بین لنا فی الخمربیانا شافیا» ګویاچې رومبې حکم مجمل وو. حضرت فاروق اعظم رضی الله عنه لره راوبللواوداآیت ئې ورته واورولو. هغوی دوباره هغه دعااوکړه نوپه سورة نساء کښې «یاایها الذین امنوالاتقربواالصلوة وانتم سکاری» نازل شو. ددې آیت دنازلیدونه پس مونځ نه مخکښې به باقاعده اعلان کیدوچې دنشې په حالت کښې مونځ دپاره دې هیڅوک نه راځی.

حضر عمرفاروق رضی الله عنه بیا «اللهم بین لنا فی الخمربیانا شافیا» دعا اوکړه نودسورة مائده پورتنې آیت نازل شو چې په هغې کښې شراب مطلقا حرام اوګرځولې شو.[1] البته ددې روایت نه معلومیږی چې دسورة بقرة دآیت نه مخکښې مجمل حکم حرمت خمرمتعلق نازل شوې وو.

علامه قرطبی رحمه الله دتحریم متعلق لیکی چې «تحریم الخمرکان بتدریج ونوازل کثیرة فانهم کانوا مولعین بشربها واول مانزل فی شانها «یسئلونك عن الخمروالمیسرقل فیهما اثم کبیرومنافع للناس» ای فی تجارتهم فلما نزلت هذه الایة ترکها بعض الناس وقالوا: لاحاجة لنا فیما فیه اثم کبیرولم یترکها بعض الناس وقالوا: ناخذمنفعتها ونترك اثمها فنزلت هذه الایة «ولا تقربوا الصلوة وانتم سکاری» فترکها بعض الناس وقالوا: لاحاجة لنافی مایشغلنا عن الصلاة وشربها بعض الناس فی غیراوقات الصلاة حتی نزلت «یاایها الذین آمنوا انما الخمروالمیسروالانصاب والازلام رجس» فصارت حراما علیهم حتی صاریقول بعضهم ماحرم الله شیئا اشد من الخمر»[2]

په قرآن پاک کښې دتحریم خمرمتعلق څلورآیتونه نازل شوی دی. یوپه سورة بقره کښې چې په هغې دشرابونه پیداکیدونکی مفاسد واوګناهونوذکرکړې شوې دې، لیکن په هغې کښې

---

[1]) سنن ابی داود، کتاب الاشربة باب فی تحریم الخمر: (ج۳ص۳۲۵). (رقم الحدیث: ۳۶۷۰)

[2]) الجامع لاحکام القرآن للقرطبی: (ج۶ص۲۸۶).

صراحتادې ته حرام نه دی وئيلی شوی.

دویم آیت دسورة نساء دې چې په هغې کښې صرف اوقات الصلوة کښې دشرابونه منع کړې شوې ده.باقی وختونو کښې اجازت ورکړې شوې دې.

دریم اوڅلورم آیت په سورت مائده کښې دې چې هغه حضرت امام بخاری ﷫ دلته ذکرکړې دې. هغې کښې شرابوته مطلق حرام اووئيلې شوځکه چې دې ته (رجس من عمل الشيطان) اووئيلې شو .او(رجس) حرام وی.نوامام جصاص رازی ﷫ ليکی چې (اقتضت هذه الاية تحريم الخمرمن وجهين: احدهما قوله (رجس) لان الرجس اسم فى الشرع لما يلزم اجتنابه ويقع اسم الرجس على الشئ المستقذر النجس وهذا ايضا يلزم اجتنابه فاوجب اوصافه اياها بانها رجس لزوم اجتنابها والوجه الاخر قوله تعالى (فاجتنبوه) وذلك امر والامر يقتضى الايجاب فانتظمت الاية تحريم الخمر من هذين الوجهين) [1]

يعنی ددې آيت کريمه نه دتحريم خمردوؤطريقوسره مستفاد کيږی.يوخوئې دې ته (رجس) وئيلی دې اوپه شريعت کښې (رجس) نه اجتناب کول ضروری دی. دويم (فاجتنبوه) امردې. اوامر دوجوب دپاره رازی.[2]

دشرابوحرمت کله نازل شو؟ : دحرمت متعلق داآيت کله نازل شو،په دې کښې اختلاف دې. دحضرت ابن حجر ﷫ دارائې ده چې دفتح مکه په کال داآيت مبارک نازل شو.[3] دحافظ شرف الدين دمياطی ﷫ رائې داده چې دادصلح حديبيه په کال نازل شويعنی په کال شپږمه هجرئې کښې.[4]

دابن اسحاق په نيزداآيت دبنی نضيرد غزوه په کال نازل شواودراجح قول مطابق غزوه بنو نضيرپه څلورمه هجرئی کښې شوې وه.[5]

ليکن په څلورمه هجرئې کښې ددې حکم په نازليدوباندې بعضې خلقواعتراض کړې دې چې په کوم کال دتحريم خمرحکم اوشو.هم په هغه کال داواقعه شوې وه.دحضرت نبی کريم ﷺ منادی اعلان اوکړوچه شراب حرام کړې شو،نوحضرت ابوطلحه ﷛ اوفرمائيل چه ورشه اودامټکی مات کړه.[6] اوحضرت انس ﷛ په څلورمه هجرئی کښې ددې عمرنه ووچه

---

[1] احکام القرآن للجصاص (ج۲ص٤٦١).باب تحريم الخمر).

[2] قال بعض العلماء فيها دلائل على تحريم الخمراحدها قوله:(رجس) والرجس هوالنجس وكل نجس حرام. والثانی قوله (من عمل الشيطان) وماهومن عمله حرام والثالث قوله: (فاجتنبوه) ومالمرالله تعالى باجتنابهافهو حرام والرابع قوله (لعلكم تفلحون) وما علق رجاء الفلاح باجتنابه فالاتيان به حرام (عون المعبودشرح سنن ابی داودكتاب الاشربة :ج۱۰ص۱۰۶).

[3] فتح البارى (ج۱۰ص۳۸)_

[4] اوګورئ تاريخ الخميس (ج۲ص۲۶).

[5] تاريخ الخميس(ج۲ص۲۶)_

[6] لکه څنګه چه دبخاری په روايت کښې رازی، صحيح البخاری کتاب الاشربة باب انزل تحريم الخمروهی من البسر والتمر :(رقم الحديث ۵۲۶۰)_

هغه دي متکي ماتي کړي ځکه چي هغه دکم عمرو. ځکه چي حضرت انس رضی الله عنه دهجرت په کال دحضرت نبی کریم ﷺ په خدمت کښي پیش کړې شوي وو. نوپه هغه وخت کښي دي دنهولسو کالووو. که داخلورمي هجرئ واقعه اومنلې شي نوپه هغه وخت کښې ددوی عمرمبارک څوارلس کاله به وو. حضرت ابن حجر رحمه الله وغیره داخبره لیکلي ده. (۱)
لیکن په دې کښې نظردې ځکه چه دڅلوارلس کالوبچي ددې قابل وی چې هغه دې متکی مات کړی
بهرحال علامه قسطلانی شپږمې هجرئ ته ترجیح ورکړې ده، (۲)لیکن مشهور روایت دڅلورمي هجرئ دې (۳)

[۵۲۵۳] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رضى الله عنهما - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فِي الدُّنْيَا، ثُمَّ لَمْ يَتُبْ مِنْهَا، حُرِمَهَا فِي الآخِرَةِ».
حضرت نبي کریم ﷺ فرمائیلی دی چې چاپه دنیاکښې شراب اوڅکل اوددي نه توبه گارنشونوآخرت کښې به هغه ددې نه محروم وی. داحدیث حضرت امام بخاری رحمه الله په دې ځائي کښې په ړومبی ځل ذکرکړو.

قوله: (حرمها في الاخرة): (حرم) دمجهول صیغه ده اومتعدی په دوه مفعول دی، ددې دوه مطلبونه دی. ① دادخپلي حقیقي معنی باندې محمول دې، یعنی مستقل شراب څکلو والااوشرابونه توبه اونه کړی، اوهم په دې حال کښې مړشی نوهغه اګرچه جنت ته لاړشی نو ده ته به په جنت کښې شراب نه ملاویږی. (۴)
ددې جواب داورکړې شوچه ددې سړی نه دشرابوخواهش سلب کړې شی (۵)
② علامه خطابی رحمه الله فرمائی چې ددې مطلب دادې چې هغه سړې به جنت ته نه داخلیږی، داهل جنت مشروب خمردی. چې څوک ددې نه محروم کړې شونوهغه دجنت نه محروم کړې شو. (۶)

(۱) فتح الباري ج ۱۰ص۳۸) وتاريخ الخميس :ج۲ص۲۶.قال الحافظ في الاصابة صح عنه انه قال:قدم النبي (ص) وانا المدينة واناابن عشرسنين (وانظرالاصابة في تميزالصحابة :ج۱ص۷۱. والاستيعاب لابن عبدالبرمع الاصابة :ج۱ص۷۱)_
(۲) تاريخ الخميس(ج۲ص۲۶)_
(۳) تاريخ الخميس(ج۲ص۲۶)_
(۴) عمدة القاري (ج۲۱ص۱۶۴، وارشاد الساري :ج۱۲ص۳۲۴)،شرح الطيبي،كتاب الحدود،باب بيان الخمر وعيدشاربها :(۷ص۱۶۸)_
(۵) عمدة القاري (ج۲۱ص۱۶۴، وارشاد الساري :ج۱۲ص۳۲۴)،شرح الطيبي،كتاب الحدود،باب بيان الخمر وعيد شاربها :(۷ص۱۶۸) ومرقاة المفاتيح كتاب الحدودباب بيان الخمروعيدشاربها (ج۷ص۱۹۱)_
(۶) المعبودكتاب الاشربة باب ماجاء في سكر:ج۱۰ص۱۲۰)_

يو اشكال اودهغې جوابات: ليكن په دې دويم مطلب به اشكال وي چې شراب خمرګناه كبيره ده، اومرتكب كبيره، بهرحال جنت كښې به داخليږي ياابتداء كه الله جَلَّجَلَالُهُ ئې معاف كړي يا دخپلې ګناه سزاتيرولو نه پس بياجنت نه د محرومئ حكم ولې اوشو، ددې درې جوابونه دي.

① يو داچه ددې سرې متعلق چه شرابولره حلال ګڼړي اوڅكي ئې اومستحل خمر كافر دې اوكافربه جنت كښې نه داخليږي.

② ابتداء كښې به دې محروم ساتلې شي، اودسزاتيرولونه پس به بياجنت ته داخل كړې شي، په حديث كښې ددې ابتدائى محرومئ ذكرفرمائيلې شوې دې. نومولانا خليل احمد سهارنپوري رحمه الله ليكى چې: «وهوكناية عن عدم دخول الجنة اما اذاكان مستحلا فظاهرانه يكفر واما اذالم يكن مستحلا فيتاول انه لايشربهافي الجنة اولايدخلهافي الاولين»(۱)

③ دا ارشادپه تهديه باندې محمول دې، معنى حقيقي مراد نه ده. (۲)

[۵۲۵۴] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه- أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أُتِيَ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِهِ بِإِيلِيَاءَ بِقَدَحَيْنِ مِنْ خَمْرٍ، وَلَبَنٍ فَنَظَرَ إِلَيْهِمَا، ثُمَّ أَخَذَ اللَّبَنَ، فَقَالَ جِبْرِيلُ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَاكَ لِلْفِطْرَةِ، وَلَوْ أَخَذْتَ الْخَمْرَ غَوَتْ أُمَّتُكَ.

تَابَعَهُ مَعْمَرٌ وَابْنُ الْهَادِ وَعُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ وَالزُّبَيْدِيُّ عَنِ الزُّهْرِيِّ.

[۵۲۵۵] حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسٍ -رضي الله عنه- قَالَ سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- حَدِيثًا لاَ يُحَدِّثُكُمْ بِهِ غَيْرِي قَالَ «مِنْ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ أَنْ يَظْهَرَ الْجَهْلُ، وَيَقِلَّ الْعِلْمُ، وَيَظْهَرَ الزِّنَا، وَتُشْرَبَ الْخَمْرُ، وَيَقِلَّ الرِّجَالُ، وَيَكْثُرَ النِّسَاءُ، حَتَّى يَكُونَ لِخَمْسِينَ امْرَأَةً قَيِّمُهُنَّ رَجُلٌ وَاحِدٌ». [ر: ۸۰]

[۵۲۵۶] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَابْنَ الْمُسَيَّبِ يَقُولاَنِ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه- إِنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «لاَ يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلاَ يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلاَ يَسْرِقُ السَّارِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ».

قَالَ ابْنُ شِهَابٍ وَأَخْبَرَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ كَانَ يُحَدِّثُهُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ثُمَّ يَقُولُ كَانَ أَبُو بَكْرٍ يُلْحِقُ مَعَهُنَّ «وَلاَ يَنْتَهِبُ نُهْبَةً ذَاتَ شَرَفٍ، يَرْفَعُ النَّاسُ إِلَيْهِ أَبْصَارَهُمْ فِيهَا حِينَ يَنْتَهِبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ» [ر: ۲۳۴۳]

(۱) مذكوره دوؤمطلبونو دپاره اوګورئ: بذل المجهود ماجاء في سكر (۱۶ص ۱۴)

(۲) مرقاة المفاتيح، كتاب الحدود باب بيان الخمر ووعيد شاربها: ج۸ص ۱۹۰).

قوله: لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِهِ بِإِيلِيَاءَ بِقَدَحَيْنِ مِنْ خَمْرٍ وَلَبَنٍ :(ايلياء) دهغه ښارنوم ايلياء دې کوم ځائې کښې چې بيت المقدس واقع دې (۱)

دحضرت نبی کريم ﷺ په خدمت کښې دوه پيالئ پيش کړې شوې،يو پياله کښې شراب اويو کښې پئ وو حضرت نبی کريم ﷺ دپئو والا پياله اختيار کړه.

بعضو روايتونو کښې درې پيالئ دپيش کولو ذکر دې په دې کښې شراب اوپئ او شهدو پيالئ وه.

ددې جواب ورکړې شوچې ايلياء کښې دوه پيالئ پيش کړې نو ،لکه څنګه چې دلته روايت کښې دی او سدرة المنتهی طرفته ترفع په وخت کښې درې پيالئ پيش کړې شوې وې.(۲)

قوله: ثُمَّ أَخَذَ اللَّبَنَ :ابن عبدالبر رحمه الله فرمائی چې حضرت نبی کريم ﷺ خمر(شراب) په دې وجه پرېښودل چې ددې دحرمت حکم نازليدو والا وو.

يا د شرابو څکلو دحضرت نبی کريم ﷺ عادت نه وو ،ددې وجې حضرت نبی کريم ﷺ دپئيو والا پياله اختيار او فرمائيله (۳)

قوله: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَاكَ لِلْفِطْرَةِ :دفطرت نه دلته دين اسلام اوپه دې باندې استقامت مراد دې،علامه قرطبی رحمه الله فرمائی چې لبن لره په فطرت سره تعبير کړې شوځکه چې بچې پيدا شی نو هغه ته مخکښې پئ ورکولې شی.(۴)

قوله: وَلَوْ أَخَذْتَ الْخَمْرَ غَوَتْ أُمَّتُكَ :حضرت جبرئيل عليه السلام خو دا خبره يا په طريق دفال ارشاد فرمائيلې ده يا دهغوی ته علم وو چې کوم يو څيزا خستلو باندې به کومه نتيجه مرتب کيږی. (۵)

قوله: تَابَعَهُ مَعْمَرٌ وَابْنُ الْهَادِ وَعُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ وَالزُّبَيْدِيُّ عَنِ الزُّهْرِيِّ : يعنی دشعيب متابعت معمربن ارشد ،ابن الهاد (يزيدبن عبدالله) عثمان بن عمراوزبيدی (محمدبن الوليد) کړې دې. دمعمرروايت حضرت امام بخاری رحمه الله دابن الهاد روايت حضرت امام نسائی رحمه الله موصولا نقل کړې دې،(۶)

قوله: لاَ يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ :دلته يا ايمان نه ايمان کامل مراد دې (لايکون کاملا فی الايمان حال کونه فی شرب الخمر) يادا په تهديدو تغليظ باندې محمول دی. يعنی معنی حقيقی مرادنه ده. او يا دهغه سړی متعلق دې چې شرب الخمر حلال ګنړی (۷)

---

(۱) عمدة القاری: ج۲۱ص ۱۶۴)، وفتح الباری)ج :۱۰ص۴۱).
(۲) عمدة القاری: ج۲۱ص ۱۶۴)
(۳) فتح الباری)ج۱۰ص۴۱).
(۴) فتح الباری ج۷ص۲۱۵) _
(۵) فتح الباری : (ج۱۰ص۴۱)_
(۶) عمدة القاری : (ج۲۱ص ۱۶۴) و فتح الباری : (ج۱۰ص۴۱)_
(۷) عمدة القاری (ج۲۱ص۱۶۵)_

دا تاویلات ددې وجې کول ضروری دی چې داهل سنت والجماعت په نیزګناه کبیره ارتکاب کولو سره سړې دایمان نه خارجیږی نه.

قوله: كَانَ أَبُو بَكْرٍ يُلْحِقُ مَعَهُنَّ «وَلاَ يَنْتَهِبُ نُهْبَةً ذَاتَ شَرَفٍ، يَرْفَعُ النَّاسُ إِلَيْهِ أَبْصَارَهُمْ فِيهَا حِينَ يَنْتَهِبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ» :ابوبکرمذکوره جملې سره د(لاينتهب) اضافه هم کړې ده.یعنی هیڅ یومومن په دې حالت کښې لوټ مارنه کوی چې خلق دې ته ګوری.(نهبة ذات شرف مال نفیس) [1]

دشرابو قسمونه اومذاهب ائمه : ① ائمه ثلاثه اوپه احنافوکښې دحضرت امام محمدؒ په نیز ټول نشه ورکونکی مشروبات،خمریعنی شرابوپه حکم کښې دی، ددې قلیل یا کثیر استعمال مطلقا حرام دی.اوددې شارب(څکلووالا) باندې حدجاری کیږی. دخمرپه شان هر مسکر مشروب نجس دې، ددې اخستل خرڅول جائزنه دی.[2]

② دحضرت امام ابوحنیفهؒ اوحضرت امام ابویوسفؒ په نیزپه دې کښې تفصیل دې، هغوی فرمائی چې داشربه درې قسمونه دی. اول قسم خمردا دانګوروکچه شیره وی.

(اذا اشتدت وغلا وقذف بالزبد) یعنی کله چې دزیات اېښودویا ویشلولو(جوش کولو) په وجه په دې کښې شدت راشی،هغه ویشیږی اوددې نه ځګ راوزی،امام ابویوسف اوحضرت امام محمدؒ دځګ راوتلوشرط نه دې لګولې.[3]

ددې حکم دادې چې ددې قلیل یاکثیراستعمال مطلقا حرام دې،په څکونی باندې حدجاری کیږی، اګرچه دهٔ یوقطره ئې هم څکلی وی.دانجس العین دې، ددې بیع جائزنه ده اوددې حلال ګنړلوو الاکافردې.[4]

دویم قسم (طلاء،نقیع التمر،نقیع الزبیب....) دادرې واړه اشربه حرام دی.

(طلاء) دانګوروشیرې ته وائی.کله چه دادومره پخه کړې شی چې درې حصې پاتې شی.[5]

(نقیع التمر) دکهجوروکچه شیره او(نقیع الزبیب) هغه اوبوته وائی چه په هغې کښې زبیب یعنی کشمش اچولې شوی وی.اودزیات وخت تیریدوپه وجه په دې کښې شدت اوویشیدل پیداشی.[6]

دادرې واړه اشربه هم دخمرپه حکم کښې دی،نجس دی اوددې قلیل یاکثیراستعمال حرام دی،البته ددې په څکونکی باندې دحضرت امام ابوحنیفهؒ اوامام ابویوسف په نیزنشه

---

[1] فیض الباری)ج ٤ص ٣٣٤) _

[2] المغنی لابن قدامه کتاب الاشربة :(ج٩ص١٣۶) _ واحکام القران للتهانویؒ سورة المائده : ج١ص٣٨٨)_

[3] اوګورئ الهدایة مع فتح القدیر، کتاب الاشربة :(ج٩ص ٢۶) _

[4] اوګورئ بذل المجهود، کتاب الاشربة باب الخمرماهی :(ج١۶ص١٢)_

[5] اوګورئ الهدایه مع فتح القدیر،کتاب الاشربه :ج ٩ص ٢٩)_

[6] اوګورئ الهدایه مع فتح القدیر،کتاب الاشربه :ج ٩ص ٣٠و٣١)_

اَورمقدار څکلونه پس حد جاری کیږی، ځکه چه ددې اشربه خمرکیدل ظنیٔ دی. اوحد دشبهې په وجې سره ساقط کیږی، ددې مستحل کافرنه دې، څنګه چه دخمرمستحل کافردې. البتہ ددې نه علاوه باقی اکثرو احکامو کښې دادخمرپه حکم کښې دی.
دحضرت امام ابوحنیفه رحمه الله په نیزددې دریو واړومشروباتوبیع جائزده.دصاحبینوپه نیزجائزنه دی (۱)

دریم قسم (خمر، طلا، نقیع التمر، نقیع الزبیب ......) ددې څلوروا شربه نه علاوه باقی اشربه نبیذ وغیره دی.په ددې کښې دحضرت امام ابوحنیفه رحمه الله په نیزقلیل مقدارچه نشه ورکونکی نه وی دهغې استعمال جائزدې. په دې شرط چه هغه دتعیش دپاره نه وی.بلکه (تقوی لی العبادی) نیت سره وی (۲)اودجمهوروپه نیزداجائزنه دی.
حاصل دکلام دادې چه امام صاحب رحمه الله اودجمهوروپه مینځ کښې دوه څیزونوکښې اختلاف دې، یواشربه ثلاثه چه ددوی په نیزداخمردی لیکن ددې خمرکیدل ظنی دی. لهذاددې په شارب باندې حدنه جاری کیږی حالانکه دجمهوروپه نیزددې خمرکیدل ظنی نه دی، لهذاپه شارب باندې به حدجاری کیږی.دویم اختلاف اشربه اربعه نه علاوه باقی اشربه مسکره غیرنشه آورقلیل مقداراستعمال جائزدې، دجمهوروپه نیزجائزنه دې
لاندې دامام صاحب اودجمهوروڅودلائل پیش کولې شی:
دامام اعظم رحمه الله دلائل: ① دحضرت امام ابوحنیفه رحمه الله استدلال دلغت نه دې. هغه فرمائی چه اهل لغت دخمراطلاق دانګوروشیره باندې کوی.دباقی میوؤشیروباندې دخمراطلاق په لغت کښې نه کیږی نوابن سیده (المخصص) کښې فرمائی چه (الخمرما اسکرمن عصیرالعنب والجمع خمور)(۳)اوابن منظورافریقی په (لسان العرب) کښې ددوی قول نقل کړوچه (الخمرانما هی العنب دون سائرالاشیاء)(۴)

② عبدالرزاق په خپل مصنف کښې یوروایت نقل کړې دې چه (قال النبی ﷺ الخمرمن العنب والسکرمن التمروالمزرمن الذرة والغبیرا من الحنطة والبتع من العسل کل مسکرحرام)(۵)

---

(۱) بذل المجهود،کتاب الاشربة باب الخمرماهی :ج۱۶ص۱۲،والهدایة مع فتح القدیر،کتاب الاشربة :ج۹ص۳۱)
(۲) فیض الباری،کتاب الاشربة : ج ٤ص ۳٤٦، واعلاء السنن کتاب الاشربة باب حرمة الخمر(ج :۱۸ص۲۱. قال الحسن بن مالک سمعت الشافعی یسال ابایوسف هل فی نفسک شئ من النبیذ فقال اب.یوسف: کیف لایکون فی نفس شئ من النبیذ واراد الشارب ان یسکرمنه فالقلیل منه حرام کالکثیر وهوقول ابی حنیفه (سند الخوارزمی: ج۲ص۲۰۷) وفیه دلیل علی ان شرب القلیل اذاکان للسکرفهو ایضاحرام عند ابی حنیفه (وانظر البدر السـاری الی فیض الباری : (ج ٤ص ۳۵۵).
(۳) المخصص لابن سیده : (ج۱۱ص۷۲)_
(٤) لسان العرب :(ج۵ص۳۳۹)_
(۵) مصنف عبدالزاق :(ج۹ص ۲۳٤، رقم الحدیث :۱۷۵٤).

په دې کښې تصریح ده چه خمردانګوروی. داروایت اګرچه حضرت سعیدبن المسیب مرسلاً نقل کړې دې لیکن ددوی مراسیل بالاجماع مقبول دي.[۱]

③ دحضرت ابن عمر رضي الله عنه اثردې «اما الخمرفحرام لاسبیل الیها واما ماسوا ها من الاشربة فکل مسکرحرام»[۲] او دحضرت ابن عباس رضي الله عنه اثردې چه «حرمت الخمرلعینها والسکرمن کل شراب»[۳] داشان حضرت فاروق اعظم رضي الله عنه نه منقول دی چې هغوی ددې نبیذنه لړشان اوڅکل چه نشه آوروو[۴] که چرته قلیل حرام وو نوهغوی به کله هم نه څکل۔

④ حضرت ابوموسی اشعری رضي الله عنه اوحضرت معاذبن جبل رضي الله عنه یمن ته روان وو. حضرت نبی کریم ﷺ نه ئې تپوس اوکړوچه هغه ځائې کښې دغنمواواوربشوشراب جوړیږی. ددې څه حکم دې؟ وې فرمائیل چه «اشربا ولاتسکرا»[۵] امام طحاوی رحمه الله فرمائی چه: «کان ذالك دلیلا ان حکم المقدار الذی یسکرمن ذالك الشراب خلاف حکم مالایسکرمنه»[٦]

⑤ دعبدالله بن شخیرپه روایت کښې دی چه «نهی رسول الله عن اشربة قال فقیل له: انه لابد منها او نحوهذا قال: فاشربوا مالم یسفه احلامکم ولایذهب اموالکم»[۷]

علامه هیثمی ددې حدیث سندصحیح ګڼړی.[۸]

د جمهورو دلائل : ① حضرت امام بخاری رحمه الله چه په «باب الخمرمن العنب، باب نزل تحریم الخمر، باب الخمرمن العسل، باب ماجاء فی ان الخمرماخامرالعقل......» ددې څلوروابوابو لاندې چې څومره روایتونه ذکرفرمائیلی دی هغه ټول دجمهورودلائل دی.

② دابوداود په روایت کښې دی چه «ان من العنب خمرا وان من التمرخمرا وان من العسل خمرا وان من البرخمرا وان من الشعیرخمرا»[۹]

③ دحضرت جابر رضي الله عنه حدیث کښې دی چه «ما اسکرکثیره فقلیله حرام»[۱۰]

---

[۱] تکملة فتح الملهم)ج ۳ص۶۰۱)۔
[۲] مصنف عبدالرزاق :(ج۹ص۲۲)۔
[۳] شرح معانی الاثار للطحاوی كتاب الاشربة باب الخمرالمحرمة ماهی)ج۲ص۳۵۶). والجوهرالنقی: (ج۸ص۲۹۷)۔
[۴] اوګورئې کتاب الاثار: ۱۱۹،ومصنف عبدالرزاق: (ج۹ص ۲۲٤)، رقم الحديث:۱۷۱۵) ۔ اوګورئې کتاب الاثارشرح معانی الاثار كتاب الاشربة باب مایحرم من النبیذ:ج۲ص۳۵۹)۔
[۵] شرح معانی الاثار كتاب الاشربة باب مایحرم من النبیذ:(ج۲ص ۳٦۰)۔
[٦] شرح معانی الاثار كتاب الاشربة باب مایحرم من النیذ(ج۲ص ۳٦۰)۔
[۷] مصنف عبدالرزاق :ج۹ص۲۲۳)۔
[۸] مجمع الزوائد للهیثمی (ج۵ص٦٦)۔
[۹] سنن ابی داود كتاب الاشربة (رقم الحديث: ۳٦۷٦)۔
[۱۰] سنن النسائی كتاب الاشربة باب تحریم کل شراب اسکرکثیره (رقم الحديث :۵۱۱۷) وفتح القدیر(ج ۵ص۸۰)

⑧ حضرت عائشه رضی الله عنها روایت کښې دی چه (کل مسکر حرام وما اسکر منه الفرق فملا الکف منه حرام)[1]

⑨ داشان روایت دې چه (کل مسکر خمر وکل مسکر حرام)[2]

دې احادیثو سره جمهورو استدلال فرمائی چه خمر صرف دانګورو دشیرې نوم نه دې.(طلاء نقیع الزبیب) وغیره هم خمر دی. داشان انبذه مسکره قلیل استعمال هم جائزنه دې.

د جمهورو ددلائلو جواب : حضرت امام ابو حنیفه رحمه الله فرمائی چه عصیرعنب نه علاوه باقی اشربه باندې دخمر اطلاق مجازادې، لغة او حقیقتا نه دې، ځکه چه په لغت کښې خمر صرف ماء عنب ته وائیلې شی، لکه څنګه چه دلغت دکتابونه حوالې سره تیرشوی دی.

او (ما اسکر کثیره فقلیله حرام) لره په خمر باندې محمول کیږی چه دخمر قلیل مقدار هم حرام دې.

نو مولانا ظفر احمد عثمانی رحمه الله لیکی چه (یکون معناه الخمر حرام قلیلها وکثیرها وهذا التاویل هو المتعین عندنا لما روینا عن عمر رضی الله عنه انه شرب النبیذ المسکر بعد کسره بالماء)[3]

لیکن حقیقت دادې چه په دې تاویل باندې زړه مطمئن کیږی نه ځکه چه (ما) عام دې، چه خمر او غیر خمر دواړو دپاره شامل دې. حضرت عمر فاروق رضی الله عنه او نورصحابه کرام رضی الله عنهم چه کوم آثار دې. هغه موقوف دی او (ما اسکر کثیره فقلیله حرام) حدیث مرفوع دې. نو علامه انورشاه کشمیری رحمه الله فرمائی چه: (ومراد الحدیث ان کل شراب من شانه السکر فهو حرام....وقد تبین لی بعد مرور الدهر ان مراد الحدیث کما ذهب الیه الجمهور واذن ان لا اصرف الاحادیث عن ظاهرها)[4]

ددې نه زیات نه زیات داخبره ثابتیږی چه دا باقی اشربه مسکره په ځکلو کښې دخمر په حکم کښې دی، لهذا داشراب په شان ددې قلیل او کثیر استعمال درست نه دې، بیاهم په دې تولو امورو کښې دخمر حکم کښې کیدل ددې روایاتو نه نه ثابتیږی.

هم په دې وجه ډیرو احنافو علماء کرامو دحرمت په حق کښې دجمهورو دمذهب مطابق فتوی ورکړې ده چه ددې استعمال مطلقا حرام دې او بیع او حد په حق کښې دمام صاحب په قول باندې فتوی ورکړې ده.[5]

ددې اشربه ثلاثه نجسات باره کښې نجاست غلیظ والا قول ته ترجیح ورکړې ده.[6]

ددې اشربه اربعه نه علاوه (نبیذ وغیره) دامام صاحب رحمه الله په نیز نجس نه دی.

---

[1] سنن ابی داود کتاب الاشربة (رقم الحدیث :۳۶۸۷).

[2] المجموع تشرح المهذب کتاب الصلوة: (ج ۲ص ۵۶٤)_

[3] اعلاء السنن، کتاب الاشربة حرمة الخمر:(ج ۱۷۲۱)_

[4] اعلاء السنن، کتاب الاشربة حرمة الخمر:ج۱۷ص۲۱)_

[5] تکملة فتح الملهم :(ج۳ص۶۰۸)_

[6] المبسوط للسرخی :(ج ۲٤ص ۱٤)، ردالمختار(ج۶ص ۳۵۱)_

فائده : حضرت امام ابوحنیفه رحمه الله به اګرچه دنبیذ مقدار غیرسکر استعمال جائز ګڼړلو لیکن دمختلف فیه کیدو په وجه هغوی ددې استعمال کله نه دې کړې، نو دهغوی قول مشهوردې چه «لواعطیت جمیع مافی الدنیا ومثلها لاشرب قطرة نبیذ فلااشربه فانه مختلف فیه، لواعطیت جمیع مافی الدنیالاحرم النبیذ لاحرمه لانه مختلف فیه»[1]

علماء کرامولره داسې پکاردی چه کوم څیز مختلف اومشکوک وی، هغه ځائې کښې دفتوې ورکولو په وخت په تقوی باندې عمل کولو کوشش اوکړی.

دتراجم بخاری مقصد : حضرت امام ابوحنیفه رحمه الله په دې ځائې کښې څلور ترجمې قائمې کړې دی، رومبئ ترجمه «باب ان الخمر من العنب» دې چه دشراب دانګورونه جوړیږی دې نه پس دوئمه ترجمه «باب نزل تحریم الخمر وهی من البسر» قائم فرمائیلې ده چه شراب د کهجورو وی. او بیا ترجمه «الخمر من العسل» قائم فرمائیلې ده او څلورمه ترجمة الباب «الخمر ما خامر العقل» قائم کړې ده.

ددې تراجم نه دحضرت امام بخاری رحمه الله مقصد څه دی په دې کښې دوه احتمال دی.

رومبې احتمال دادې چه ددې تراجمونه دحضرت امام بخاری رحمه الله مقصد دادې چه څنګه شراب دانګوروی، داشان دتمراوعسل وغیره هم وی یعنی خمر صرف عصیرعنب سره خاص نه دی لکه څنګه چه دجمهور علماء کرامو مسلک دې.

دویم احتمال دادې چه حضرت امام بخاری رحمه الله داوئیل غواړی چه اصل شراب چه هغې ته په قرآن پاک کښې «انما الخمر والمیسر.....» فرمائیلې شوی دی.هغه شراب دعنب دی. اوباقی چه څومره اشربه دی هغې ته مجازی طور خمر(شراب) وئیلې شوې دی.

دحضرت امام بخاری رحمه الله مقصد کښې دادواړه احتمالونه کیدې شی. بیاهم احتمال اول راجح دې چه ددې تراجمونه دجمهورو تائید کوی.[2]

١-باب الْخَمْرُ مِنَ الْعِنَبِ

[٥٢٥٧] حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ صَبَّاحٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَابِقٍ حَدَّثَنَا مَالِكٌ - هُوَابْنُ مِغْوَلٍ - عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رضی الله عنهما - قَالَ لَقَدْ حُرِّمَتِ الْخَمْرُ، وَمَا بِالْمَدِينَةِ مِنْهَا شَيْءٌ. [ر: ۴۳۴۰]

قوله: لَقَدْ حُرِّمَتِ الْخَمْرُ، وَمَا بِالْمَدِينَةِ مِنْهَا شَيْءٌ : په دې کښې دخمرنه خمرعنب مراددې یعنی کله چه دشراب حرمت نازل شونو مدینه منوره کښې به دانګورشراب نه وو، دنورو میوؤشراب به موندې شولکه څنګه چه ددې باب په دویم روایت کښې دی. «وَعَامَّةُ خَمْرِنَا الْبُسْرُ وَالتَّمْرُ»

---

[1] فیض الباری :(ج ٤ص ٣٥٥)_

[2] الابواب والتراجم (ج٢ص ٩٦)_

داحدیث صرف دحضرت امام ابو حنیفه رحمه الله دلیل دي چه شراب صرف دعصیر عنب وی.
په دې روایت کښې دی چه «وَمَا بِالْمَدِينَةِ مِنْهَا شَيْءٌ.» او مخکښې روایت کښې دی چه «ومابها خمر الاعناب الاقلیلا» په دې دواړو کښې تعارض نه دې ځکه چه «شئ» نه مراد شی کثیر دې نو یو کښې دکثیر نفی ده. دویم روایت کښې دقلیل اثبات دې.

[٥٢٥٨] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا أَبُو شِهَابٍ عَبْدُ رَبِّهِ بْنُ نَافِعٍ عَنْ يُونُسَ عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسٍ قَالَ حُرِّمَتْ عَلَيْنَا الْخَمْرُ حِينَ حُرِّمَتْ وَمَا نَجِدُ - يَعْنِي بِالْمَدِينَةِ - خَمْرَ الْأَعْنَابِ إِلَّا قَلِيلاً، وَعَامَّةُ خَمْرِنَا الْبُسْرُ وَالتَّمْرُ. [ر: ٢٣٣٢]

داحدیث اصحاب صحاح کښې صرف حضرت امام بخاری رحمه الله نقل کړې دې. نو علامه عینی رحمه الله فرمائی چه «والحدیث من افراده»[1]

قوله: (وَعَامَّةُ خَمْرِنَا الْبُسْرُ وَالتَّمْرُ: علامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه «الخمرمائع البسر جامد فکیف یکون هوایاه» یعنی خمر باندې به دتمر اطلاق څنګه درست وی. بیا ددې جواب ورکړې شو چه په دې کښې دبسر شراب باندې اطلاق مجازا او کړې شو او یا دلته مضاف محذوف دې یعنی «عامة اصل خمرنا التمر»[2]

[٥٢٥٩] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ أَبِي حَيَّانَ حَدَّثَنَا عَامِرٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رضى الله عنهما - قَامَ عُمَرُ عَلَى الْمِنْبَرِ فَقَالَ أَمَّا بَعْدُ نَزَلَ تَحْرِيمُ الْخَمْرِ وَهْيَ مِنْ خَمْسَةٍ الْعِنَبِ وَالتَّمْرِ وَالْعَسَلِ وَالْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ، وَالْخَمْرُ مَا خَامَرَ الْعَقْلَ. [ر: ٤٣٤٠]

قوله: الْخَمْرُ مَا خَامَرَ الْعَقْلَ: یعنی شراب هغه دی چه عقل لره پټ کړی یا غلبه کړی.

٢- بَاب نَزَلَ تَحْرِيمُ الْخَمْرِ وَهْيَ مِنَ الْبُسْرِ وَالتَّمْرِ.

[٥٢٦٠] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رضى الله عنه - قَالَ كُنْتُ أَسْقِي أَبَا عُبَيْدَةَ وَأَبَا طَلْحَةَ وَأُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ مِنْ فَضِيخِ زَهْوٍ وَتَمْرٍ فَجَاءَهُمْ آتٍ فَقَالَ إِنَّ الْخَمْرَ قَدْ حُرِّمَتْ. فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ قُمْ يَا أَنَسُ فَأَهْرِقْهَا. فَأَهْرَقْتُهَا.

[٥٢٦١] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسًا قَالَ كُنْتُ قَائِمًا عَلَى الْحَيِّ أَسْقِيهِمْ - عُمُومَتِي وَأَنَا أَصْغَرُهُمُ - الْفَضِيخَ، فَقِيلَ حُرِّمَتِ الْخَمْرُ. فَقَالُوا أَكْفِئْهَا. فَكَفَأْتُهَا. قُلْتُ لأَنَسٍ مَا شَرَابُهُمْ قَالَ رُطَبٌ وَبُسْرٌ. فَقَالَ أَبُو بَكْرِ بْنُ أَنَسٍ وَكَانَتْ خَمْرَهُمْ. فَلَمْ يُنْكِرْ

---

[1] عمدة القاری (ج٢١ص ١٦٧)_

[2] شرح الکرمانی للبخاری :ج ٢٠ص ١٤١)، وعمدة القاری (ج٢١ص١٦٧)_

أَنَسٌ. وَحَدَّثَنِي بَعْضُ أَصْحَابِي أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسًا يَقُولُ كَانَتْ خَمْرَهُمْ يَوْمَئِذٍ.

قوله: فَضِيخَ زَهْوٍ وَتَمْرٍ: فضيخ شرابوته وئيلې شي، علامه عيني رحمه الله فرمائي چه (شراب يتخذ من البسر ويصب عليه ويترك حتى يغلى) يعنى كچا كهجورې په اوبو كښې واچوی تردې پورې چه په كښې ويشيږی [1] او (زهو بسر ملون) يعنى كچا رنګينې كهجوروته وئيلې شي چه په كښې سرخي اوزردي دواړه ظاهرشي. [2] (فضيخ زهو وتمر) يعنى دكچاؤاوپخو كهجوروشراب.

قوله: حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسًا قَالَ كُنْتُ قَائِمًا عَلَى الْحَيِّ أَسْقِيهِمْ - عُمُومَتِي - وَأَنَا أَصْغَرُهُمْ - الْفَضِيخَ: (حى) قبيلې ته وائى (عمومتى، سقيهم) كښې ضمير مفعول نه بدل واقع شوې دې، يامنصوب على الاختصاص دې [3]، حضرت ابن حجر رحمه الله عمومتى دحى نه بدل كړې دې، په دې صورت كښې دابه مجروروی. [4] يعنى څه دقبيلې سره ولاړاووم، خپلو ترونوته مې شراب وركول، په دې حال كښې چه زه دټولونه وړوكې اووم، دصحيح مسلم په روايت كښې عبارت داشان دې:

(انى لقائم على الحى على عمومتى اسقيهم من فضيخ لهم وانا اصغرهم سنا) [5]

قوله: اكفئها فكفأنا: (اكف) په وزن داضرب په معنى د (اقلبها) يعنى داواړوه.

قوله: (قلت لانس ما شرابهم): قائل معتمروالد سليمان تيمى دې. [6] هغه فرمائى چه ما دحضرت انس نه تپوس اوكړوچه دهغه شراب څه څيزوو.

قوله: فَقَالَ أَبُو بَكْرِ بْنُ أَنَسٍ وَكَانَتْ خَمْرَهُمْ. فَلَمْ يُنْكِرْ أَنَسٌ: دحضرت انس څوئې ابوبكردخپل والد په موجودګئ كښې اووئيل چه دهغوی شراب فضيخ وو، كانت كښې دننه ضمير فضيخ طرفته راجع دې اوفضيخ نه چونكه مرادخمردى. اوخمرمونث سماعى دې، ددې وجې دمونث ضمير دې طرفته راجع كړې شوې دې. (اى وكانت الفضيخ خمرهم) [7] حضرت انس رضي الله عنه په دې باندې نكيرنه دې كړې بلكه خاموشه شوې دې.
حضرت انس رضي الله عنه دااضافه داختصارپه وجه پريښودې وه ياترې هيره شوی وه. [8]

[1] عمدة القارى: ج ۲۱ ص ۱٦۹)_
[2] فتح البارى: ج ۱۰ ص ٤۷). عمدة القارى (ج ۲۱ ص ۱٦۹)_
[3] عمدة القارى: ج ۲۱ ص ۱٦۹) شرح الكرمانى للبخارى: ج ۲۰ ص ۱٤۳)_
[4] فتح البارى: ج ۱۰ ص ٤٦)_
[5] صحيح مسلم كتاب الاشربة باب تحريم الخمر وبيان انها تكون من عصير العنب. (رقم الحديث ۱۹۸۰)_
[6] فتح البارى: ج ۱۰ ص ٤۸). عمدة القارى (ج ۲۱ ص ۱٦۹)_
[7] عمدة القارى (ج ۲۱ ص ۱٦۹)_
[8] عمدة القارى (ج ۲۱ ص ۱٦۹) و فتح البارى: ج ۱۰ ص ٤۸)._

قوله: وَحَدَّثَنِي بَعْضُ أَصْحَابِي أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسًا يَقُولُ كَانَتْ خَمْرُهُمْ يَوْمَئِذٍ: ددې قائل هم سلیمان تیمی دې [1] دا ماقبل سندسره موصول دې (بعض اصحابی) مبهم دې. شارحینولیکلی دی چه بکربن عبدالله مزنی اوقتاده ددې مصداق کیدشی. [2]

مطلب دادې چه د(كَانَتْ خَمْرَهُمْ) جمله پخپله حضرت انس رضی الله عنه په دې حدیث کښې ارشاد اوفرمائیله پورتنی حدیث کښې خودده څوئې وئیلی وو لیکن نیغ په نیغه دعوی نه هم منقول ده.

[۵۲۲۲] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمُقَدَّمِيُّ حَدَّثَنَا يُوسُفُ أَبُو مَعْشَرٍ الْبَرَّاءُ قَالَ سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي بَكْرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ حَدَّثَهُمْ أَنَّ الْخَمْرَ حُرِّمَتْ، وَالْخَمْرُ يَوْمَئِذٍ الْبُسْرُ وَالتَّمْرُ. [ر: ۲۳۳۲]

قوله: يُوسُفُ أَبُو مَعْشَرٍ الْبَرَّاءُ: دیوسف بن یزید کنیت ابومعشردې، دې دنوم په مقابله کښې په کنیت سره زیات مشهوردې. دهٔ ته براء (سپینولو والا) هم وائی. (لانه كان يبرى السهام) یعنی هغه به غشی تراشل [3]

په صحیح بخاری کښې ددهٔ صرف یوحدیث دې، اودویم دکتاب الطب په آخرکښې دوه رازی حضرت امام بخاری رحمه الله ددهٔ دواړه حدیثونه په دمتابعت نقل کړی دی. [4]

یحیی بن معین ده ته ضعیف وئیلی دی. [5]

امام ابوداودفرمائی چه (لیس بذاك) [6]

ابن ابوحاتم فرمائی چه (یکتب حدیثه) [7]

محمدبن ابی بکرمقدمی ده ته ثقه وئیلی دی. [8]

ابن حبان ده لره په کتاب الثقات کښې ذکرکړې دې. [9]

دحضرت امام بخاری رحمه الله نه علاوه امام مسلم رحمه الله هم ددهٔ نه روایتونه نقل کړی دی. [10]

---

[1] عمدة القاری (ج۲۱ص۱۶۹) و فتح الباری: ج ۱۰ص۴۸)._
[2] عمدة القاری (ج۲۱ص۱۶۹) و فتح الباری: ج ۱۰ص۴۸)._
[3] عمدة القاری (ج۲۱ص۱۶۹) و فتح الباری: ج ۱۰ص۴۸)._
[4] عمدة القاری (ج۲۱ص۱۶۹) و فتح الباری: ج ۱۰ص۴۹)._
[5] تهذیب الکمال (ج۳۲ص۴۴۸، (رقم الترجمة: ۷۱۶۵)_
[6] سوالات لاجری: ۳الترجمة ۳۴۱، وتهذیب الکمال: ج۳۲ص۴۴۹)_
[7] الجرح والتعدیل: ۹الترجمة: ۹۸۶)_
[8] الجرح والتعدیل: ۹الترجمة: ۹۸۶)_
[9] کتاب الثقات لابن حبان (ج۸ص۶۳۳۷)_
[10] تهذیب الکمال: (ج۳۲ص۴۴۹)_

سعيد بن عبيدالله : ددهٔ هم په بخاری شریف کښې صرف داوه حدیثونه دی، یو حدیث دادې چه اودويم په کتاب الجزیه کښې تیرشوې دې.[1]

۳- باب الْخَمْرُ مِنَ الْعَسَلِ وَهُوَ الْبِتْعُ

وَقَالَ مَعْنٌ سَأَلْتُ مَالِكَ بْنَ أَنَسٍ عَنِ الْفُقَّاعِ فَقَالَ إِذَا لَمْ يُسْكِرْ فَلاَ بَأْسَ. وَقَالَ ابْنُ الدَّرَاوَرْدِيِّ سَأَلْنَا عَنْهُ فَقَالُوا لاَ يُسْكِرُ، لاَ بَأْسَ بِهِ

[٥٢٦٣] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - عَنِ الْبِتْعِ فَقَالَ «كُلُّ شَرَابٍ أَسْكَرَ فَهُوَ حَرَامٌ».

[٥٢٦٤] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ عَائِشَةَ - رضى الله عنها - قَالَتْ سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - عَنِ الْبِتْعِ وَهُوَ نَبِيذُ الْعَسَلِ، وَكَانَ أَهْلُ الْيَمَنِ يَشْرَبُونَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «كُلُّ شَرَابٍ أَسْكَرَ فَهُوَ حَرَامٌ». [ر: ٢٣٩]

[٥٢٦٥] وَعَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «لاَ تَنْتَبِذُوا فِي الدُّبَّاءِ، وَلاَ فِي الْمُزَفَّتِ». وَكَانَ أَبُو هُرَيْرَةَ يُلْحِقُ مَعَهَا الْحَنْتَمَ وَالنَّقِيرَ.

قوله: (بتع): دباء په زیر اودتاء په سکون سره، شهد نه چه کوم شراب جوړوی، هغې ته بتع وائی.

معین بن عیسی فرمائی چه ما دحضرت امام مالک رحمه الله دفقاع یعنی دمنقادشربت باره کښې تپوس اوکړو نوهغوی اووئیل چه ترکومې پورې هغه نشه آورنه وی نو ترهغه وخت پورې دې استعمال کښې هیڅ حرج نشته دې عبدالعزیزدراوردی هم ددې سوال تپوس اوکړو اوهم داجواب ورکړې شو.

قوله: (فقاع): (دفاء په ضمه اودقاف تشدید سره) منقاشربت ته وائی. علامه عینی رحمه الله فرمائی چه شربت عام طوردماتې شوې منقانه نه جوړوی.[2]

قوله: قَالَ «لاَ تَنْتَبِذُوا فِي الدُّبَّاءِ، وَلاَ فِي الْمُزَفَّتِ». وَكَانَ أَبُو هُرَيْرَةَ يُلْحِقُ مَعَهَا الْحَنْتَمَ وَالنَّقِيرَ: (دباء) دکدو زیړی اوباسی اوچه دې نه کوم لوښې جوړوی هغې ته دباء وائی په دې کښې چونکه مسام کم وی نوددې وجې مشروب کښې دنشه زرسکر پیدا کیږی.[3]

---

[1] عمدة القاری (ج۲۱ص۱۶۹) و فتح الباری: ج ۱۰ص۴۹)_

[2] عمدة القاری (ج۲۱ص۱۷۰)_

[3] فیض الباری (ج۱ص۱۵۷)_

قوله: (مزفت): يعنى هغه لوښي چه په هغې باندې «زفت» مخلې شوې وى. «زفت» د تاركولو پشان به يو تيل وو چه هغه به ئې په جازونو او كشتو باندې مخل. چه دې ته دننه او به ورنشى. دجاهليت په زمانه كښې دشرابو په لوښو باندې به هم مخلې شو.[1] د دې په وجه به مشروب كښې سكرنشه پيدا كيدله.

قوله: (حنتم): دشرابو منگى ته وائى. دابه عام طورباندې دشين رنگ وو. د دې ترجمه عموما «الجرة الخضراء» سره كوى يعنى شين منگې ياخم.[2]

قوله: (النقر): د «نقر» معنى دكنستلوده. دې ته «نقير» هم وائى «نقير» دمفعول په معنى كښې دې يعنى كنيستې شوې څيز. ونې، كهجورې وغيره جرړه اوكنى اودې نه لوښې به ئې جوړولو. دې ته «نقر» او «نقير» وائى.[3]

قوله: (وعن الزهرى): دا ماقبل سندسره موصول دې، «وكان ابوهريرة» د دې قائل امام زهرى رحمه الله دې.[4]

۴=باب مَا جَاءَ فِي أَنَّ الْخَمْرَ مَا خَامَرَ الْعَقْلَ مِنَ الشَّرَابِ.

[۵۲۲۶] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي رَجَاءٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ أَبِي حَيَّانَ التَّيْمِيِّ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنِ ابْنِ عُمَرَ-رضى الله عنهما- قَالَ خَطَبَ عُمَرُ عَلَى مِنْبَرِ رَسُولِ اللَّهِ-صلى الله عليه وسلم- فَقَالَ إِنَّهُ قَدْ نَزَلَ تَحْرِيمُ الْخَمْرِ، وَهْيَ مِنْ خَمْسَةِ أَشْيَاءَ الْعِنَبِ وَالتَّمْرِ وَالْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالْعَسَلِ، وَالْخَمْرُ مَا خَامَرَ الْعَقْلَ، وَثَلاَثٌ وَدِدْتُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ- صلى الله عليه وسلم- لَمْ يُفَارِقْنَا حَتَّى يَعْهَدَ إِلَيْنَا عَهْدًا الْجَدُّ وَالْكَلاَلَةُ وَأَبْوَابٌ مِنْ أَبْوَابِ الرِّبَا. قَالَ قُلْتُ يَا أَبَا عَمْرٍو فَشَيْءٌ يُصْنَعُ بِالسِّنْدِ مِنَ الرُّزِّ. قَالَ ذَاكَ لَمْ يَكُنْ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ- صلى الله عليه وسلم- أَوْ قَالَ عَلَى عَهْدِ عُمَرَ. وَقَالَ حَجَّاجٌ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ أَبِي حَيَّانَ مَكَانَ الْعِنَبِ الزَّبِيبَ.

[۴۲۲۷] حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي السَّفَرِ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنْ عُمَرَ قَالَ الْخَمْرُ يُصْنَعُ مِنْ خَمْسَةٍ مِنَ الزَّبِيبِ وَالتَّمْرِ وَالْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالْعَسَلِ ار ۴۳۴۰]

دې باب سره حضرت امام بخارى رحمه الله يو قاعده كليه بيانول غواړى چه كوم يو څيز عقل لره مدهوش كړى هغه دشرعى اعتبارسره دخمرپه حكم كښې دى. «من الشراب» ئى اوفرمائيل دافيون وغيره ئې تيرويستل. ځكه چه هغه دمشروب قبيل نه نه دې.

[1] فيض البارى (ج١ص١٥٧)_
[2] انوار البارى: ج٣ص١١)_
[3] امداد البارى : (ج ٤ص٧٩٥)، اوګورئ مذكوره تفصيل دپاره عمدة القارى :(ج٢١ص٧١) _
[4] عمدة القارى :(ج٢١ص٧١)، واخرجه مسلم فى كتاب الاشربة باب النهى عن الانتباذ فى المزفت رقم الحديث :١٩٩٢)، واخرجه النسائى فى الاشربة باب النهى عن النبيذالدباء والمزفت رقم الحديث :٥١٤٠).

حضرت ابن عمر رضی الله عنه فرمائی چه حضرت عمرفاروق رضی الله عنه حضرت نبی کریم ﷺ په منبراو کتل چه خطبه ئې ورکوله اووې فرمائیل چه دشرابو حرمت نازل شوې دې اوهغه دپنځوڅیزونو نه جوړیږی. ① انګورونه ② کهجوري نه ③ غنمونه ④اوربشونه ⑤ شهدونه. اوخمرهغه دې چه عقل لره مدهوش کړی. اودرې خبرې داسې دی چه ددې چه متعلق ماغوښتل چه حضرت محمد ﷺ زمونږنه دجدا کیدونه مخکښې مخکښې هغه په ښه شان بیان کړی. یودنیکه میراث، دویم دکلاله بیان اودریو دسودمسائل.دابوحیان بیان دې چه ماشعبی رحمه الله ته اووئیل چه ائې ابوعمرو:په سنده کښې دوریژنه یومشروب جوړیږی ‹دهغې څه حکم دې ؟› نوهغوی اوفرمائیل چه دادحضرت نبی کریم په زمانه کښې نه وو.یائې داووئیل چه حضرت عمرفاروق رضی الله عنه په زمانه کښې نه وو.حجاج په خپل روایت کښې دعنب په ځائې دزبیب لفظ استعمال کړې دې.

حضرت ابن حجر رحمه الله فرمائی چه حضرت عمرفاروق رضی الله عنه په دې خطبه کښې ارشاد اوفرمائیلو چه خمردپنځوڅیزونووی داپه دې وجه چه خلقوته معلوم شی دقران پاک آیت ‹انما الخمروالمیسر.....› کښې خمرصرف ماء عنب سره خاص نه دې بلکه چه کوم څیزهم مخامرة عقل یعنی عقل لره مدهوش کولو والا وی نوهغه خمردې اوحرام دې.[1]

علامه عینی رحمه الله جواب کښې فرمائی چه ‹نعم یتناول غیرالمتخذ من العنب من حیث التشبیه لامن حیث الحقیقة›[2]

درې خبرې چه دهغې احکامو دتفصیل حضرت عمرفاروق رضی الله عنه خواهش اوکړو : حضرت عمرفاروق رضی الله عنه په خپله خطبه کښې ددریوڅیزونوباره کښې تمناکړې ده چه حضرت نبی کریم ﷺ په هغې کښې تفصیلی احکام بیان اوفرمائی.

① جد: یعنی دنیکه ته میراث ملاویږی که نه.اوکه میراث ورته ملاویږی نوڅومره حصه به ملاویږی.په دې کښې دحضرات صحابه کرام رضی الله عنهم نه مادنیکه دمیراث باره کښې اویامسائل داسې یادې کړې چه هغې کښې دهریوحکم دبل نه مختلف وو.[3]

حضرت عبیده رضی الله عنه فرمائی چه حضرت عمرفاروق رضی الله عنه نه مادنیکه دمیراث دمسئلې په سلسله کښې حضرت صحابه کرام راجمع کړل، خوپه دې کښې دچت نه ماررا غوزارشو. اوجمع شوی صحابه کرام رضی الله عنهم منتشرشول.نوبیاهغوی اوفرمائیل چه ‹ابی الله لا ان یختلفوا فی الجد›[4] اوحضرت علی رضی الله عنه قول دې چه‹من اراد ان یقتحم جراثیم جهنم فلیقض فی الجد›[5]

② کلاله :ددې تفسیرداسې کړې شوې دې چه دکوم سړی پلار ،ځوئې دواړه نه وی، دویمه

---

[1] فتح الباري (ج ۱۰ص۵۷)_
[2] عمدة القاري :(ج ۲۱ص ۱۷۱)_
[3] ارشادالساري: (ج۱۲ص۳۳۳) وعمدة القاري (ج ۲۱ص۱۷۲)_
[4] عمدة القاري (ج ۲۱ص۱۷۲)_
[5] عمدة القاري (ج ۲۱ص۱۷۲)_

تشريح كړې شوې ده چه دكوم سړى پلار ،خوئې دواړه نه وى، دريمه تشريح كړې شوې ده چه دچا خوئې نه وى اګرچه والد وى [1] ددې نور هم تفسيرونه شوى دى چه په كتاب التفسير كښې تيرشوى دى. [2]

قوله: وَأَبْوَابٌ مِنْ أَبْوَابِ الرِّبَا: دربا نه ربا الفضل مراد ده ځكه چه ربا نسيئه خومتفق عليه ده، په ربا الفضل كښې اختلاف دې. [3] حضرت عمرفاروق رضي الله عنه غوښتل چه حضرت نبى كريم صلى الله عليه وسلم ددې احكامو تفصيل بيان اوفرمائى.

قوله: (قَالَ قُلْتُ يَا أَبَا عَمْرٍو): دقال فاعل ابوتيمى دې اوابوعمرودعامرشعبى كنيت دې. [4]

قوله: وَقَالَ حَجَّاجٌ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ أَبِي حَيَّانَ مَكَانَ الْعِنَبِ الزَّبِيبَ: داتعليق عبد العزيزبغوى په خپل مسند كښې موصولا نقل كړې. [5]

پورته روايت كښې دى چه دكوموپنځو څيزونوبيان شوې دې،په هغې كښې يوعنب دې، دحجاج عن حماد روايت كښې دعنب په ځائې زبيب ذكرشوى دى لكه څنګه چه دباب په آخرى روايت كښې دى.

٥=باب مَا جَاءَ فِيمَنْ يَسْتَحِلُّ الْخَمْرَ وَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ.

[٥٢٤٨] وَقَالَ هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ حَدَّثَنَا عَطِيَّةُ بْنُ قَيْسٍ الْكِلَابِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ غَنْمٍ الْأَشْعَرِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو عَامِرٍ -أَوْ أَبُو مَالِكٍ- الْأَشْعَرِيُّ وَاللَّهِ مَا كَذَبَنِي سَمِعَ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ: «لَيَكُونَنَّ مِنْ أُمَّتِي أَقْوَامٌ يَسْتَحِلُّونَ الْحِرَ وَالْحَرِيرَ وَالْخَمْرَ وَالْمَعَازِفَ، وَلَيَنْزِلَنَّ أَقْوَامٌ إِلَى جَنْبِ عَلَمٍ يَرُوحُ عَلَيْهِمْ بِسَارِحَةٍ لَهُمْ، يَأْتِيهِمْ - يَعْنِي الْفَقِيرَ - لِحَاجَةٍ فَيَقُولُوا ارْجِعْ إِلَيْنَا غَدًا. فَيُبَيِّتُهُمُ اللَّهُ وَيَضَعُ الْعَلَمَ، وَيَمْسَخُ آخَرِينَ قِرَدَةً وَخَنَازِيرَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ».

چه كوم سړې دشرابوبل نوم كيږدى اوداحلال اوګڼرى،په دې باب كښې امام دهغه متعلق وعيدبيان كړې دې.

دحديث باب ټول راويان شاميان دى.عبد الرحمان بن غنم فرمائى چه «حدثنى ابوعامراوابومالك الاشعرى»هغوى ته په دې دوؤنومونو كښې شك دې بياهم دصحابى په نوم كښې شك مضرنه دې. [6]

---

[1] عمدة القارى (ج٢١ص١٧٢)_

[2] كشف البارى : (١٢٩)

[3] ارشاد السارى:١٢ص٣٣٣، وعمدة القارى :(٢١ص١٧٢)_

[4] ارشاد السارى:١٢ص٣٣٣، وعمدة القارى :(٢١ص١٧٢)_

[5] ارشاد السارى:١٢ص٣٣٣، وعمدة القارى :(٢١ص١٧٢)_

[6] ارشاد السارى: (ج١٢ص٣٣،وعمدة القارى)ج٢١ص١٧٥)_

دابوداودپه روايت كښې (حدثني ابومالك) بغيرشک نه واردشوي دي. (١)
ابومالک اشعری نوم كښې اختلاف دې،عبدالله بن هانى، عبدالله بن وهب اوعبيدبن وهب. دامختلف نومونه منقول دى. (٢)
عبدالرحمان بن غنم وائى چه ماته ابومالک اشعرى داحديث بيان كړواوپه هغوى دحضرت نبى كريم ﷺ نه واوريدل چه فرمائيل ئې چه نزدې به څماپه امت كښې داسې قوم پيداشى چه زنا. ريښم اوباجې به حلال ګڼړې اوڅه قومونه به وى چه دوى ته به دركار كولوڅه ضرورت نه وى بلكه شپونكې به رمې سره دمابنام په وخت كښې دوى لره رازى)
دوى لره به فقيردخپل ضرورت سره رازى (نودهغه نه دځان خلاصولودپاره) به هغه خلق ده ته اووائى چه (نن نه) سبا مونږ لره راشه. الله به د(سبا راتلو) نه مخكښې مخكښې دوى لره هلاک كړى هغه غربه په هغوى باندې راپريوزى اوباقى به دخنزيراوشادوګانوپه شكل كښې دقيامت پورې مسخ كړې شى.

قوله: (قَالَ هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ خَالِدٍ) : حضرت امام بخارى رحمه الله دلته داشان تعليقا (قال) فرمائيلى دى.هشام بن عمارد حضرت امام بخارى رحمه الله شيوخوكښې دې.اودخپل يوشيخ نه داشان صيغې سره حديث نقل كولووجه داكيديشى چه هغوى داحديث دهغوى سره دمذاكرې په طورآوريدلې وى. (٣)

په حديث باب باندې دابن حزم اعتراض او دهغې جواب : علامه ابن حزم رحمه الله (المحلى) كښې داحديث منقطع ګڼړلې دې.هغوى وئيلى دى چه دحضرت امام بخارى رحمه الله اوهشام رحمه الله په مينځ كښې دلته واسطه منقطع ده.حضرت امام بخارى رحمه الله (قال لى هشام) نه دى وئيلى لهذا داحديث متصل نه دې منقطع دې. (٤)

ليكن ابن صلاح په (مقدمه علوم الحديث) كښې دابن حزم په دې اعتراض ردكړې دې. اودائې په ډيرو وجوسره غلط ګرزولې دې.هغوى فرمائى چه حضرت امام بخارى رحمه الله صرف (قال) اووئيل اودخپل يوشيخ نه حديث نقل كوى. داخوياپه دې وجه كوى چه ثقه راويانونه ددې حديث نقل كول مشهوروى ياحضرت امام بخارى رحمه الله پخپله هغه حديث بل ځې كښې موصولا نقل كړې وى يادې نه علاوه څه بل څه سبب وى. بياهم دانقطاع سبب نه وى، صورتاًاګرچه دې ته منقطع وئيلې شى ليكن هغه حكما منقطع نه وى.علوم الحديث كښې فرمائى چه : (التعليق فى احاديث من صحيح البخارى قطع اسناده صورته صورة الانقطاع وليس حكمه

---

(١) ارشاد السارى: (ج١٢ص٣٣،وعمدة القارى)ج٢١ص١٧٥)_
(٢) ارشاد السارى: (ج١٢ص٣٣،وعمدة القارى)ج٢١ص١٧٥)_
(٣) ارشاد السارى: (ج١٢ص٣٣،وعمدة القارى)ج٢١ص١٧٥)_
(٤) المحلى لابن حزم وفتح البارى (ج١٠ص٦٥)_

ولاعارجا ماوجد ذالك فيه منه من قبيل الصحيح الى قبيل الضعيف... ولا التفات الى ابى محمد بن حزم الظاهرى الحافظ فى رده ما اخرجه البخارى من حديث ابى عامر، اوابى مالك الاشعرى عن رسول الله ﷺ وليكونن فى امتى اقوام يستحلون الحر والحرير والخمر والمعازف، الحديث، من جهة ان البخارى اورده قائلافيه، فيه قال هشام بن عمار وساقه باسناده فزعم ابن حزم انه منقطع فيمابين البخارى وهشام وجعله جوابا عن الاحتجاج به على تحريم المعازف واخطائى ذالك من وجوه والحديث صحيح معروف الاتصال بشرط الصحيح والبخارى رحمه الله قديفعل ذالك لكون ذالك الحديث معروفا من جهة الثقات عن ذالك الشخص الذى علقه منه وقديفعل ذالك لكونه قد ذكر ذلك الحديث فى موضع اخر من كتابه مسندا متصلا وقديفعل ذالك من الاسباب التى لايصحبها خلل الانقطاع(۱)

ابن صلاح په مقدمه علوم الحديث كښې دابن حزم داعتراض ډيروجوهات غلط ګنړلى دى ليكن دهغې وجوهاتوتفصيل هغوى په دې كښې ذكركړې نه دې البته دمسلم شريف شرح كښې هغوى ددې تفصيل بيان كړې دې.

يوخوداچه په حديث كښې بالكل انقطاع نشته دې ځكه چه هشام سره دحضرت امام بخارى رحمه الله ملاقات اوسماع دواړه ثابت دى دويم داچه داحديث بعينه دحضرت امام بخارى رحمه الله نه علاوه نوروسندونوسره متصلا منقول دې (۲)

نوطبرانى رحمه الله. ابن حبان رحمه الله اوامام ابوداود رحمه الله هم په خپلوسندونوسره ددې حديث تخريج كړې دې. (۳)

ابن الملقن په شرح ترمذى كښې فرمائيلى دى چه داحديث مستخرج اسماعيلى كښې پخپله دحضرت امام بخارى رحمه الله نه موصولامنقول دې په دې كښې دى چه (حدثنا الحسن بن سفيان حدثنا هشام بن عمار)(۴)

حضرت ابن حجر رحمه الله هم دحضرت امام بخارى رحمه الله دصنيع مختلف وجوهات بيان كړى دى. نوهغه ليكى :)الذى يورده البخارى من ذالك على انحاء: منهامايصرح فيه بالسماع عن ذالك الشيخ بعينه امافى نفس الصحيح واما خارجه والسبب فى الاول اما ان يكون اعادة فى عدة ابواب وضاق عليه مخرجه فتصرف حتى لايعيده على صورة واحدة فى مكانين وفى الثانى ان لايكون على شرطه اما لقصور فى بعض روايته واما لكونه موقوفا ومنها مايورده بواسطة عن ذالك الشيخ والسبب فيه كالاول لكنه فى غالب هذا لايكون

---

(۱) اوګورئ علوم الحديث لابن الصلاح النوع الحادى عشر:معرفة المعضل :(۶۷.۶۸)_

(۲) شرح مسلم النووى : (ج۱ص۱۸) واغاثة اللهفان لابن القيم :۱۳۹، وتعليقات علوم الحديث لنورالدين عتر:۶۸).

(۳) اوګورئ سنن ابى داودكتاب اللباس باب ماجاء فى الخمر(رقم الحديث۴۰۳۹) وفتح البارى(ج۱۰ص۶۶)

(۴) فتح البارى :(ج۱۰ص۶۶)_

مکثرا عن ذالك الشیخ ومنها مالا یورد فی مکان اخر من الصحیح مثل حدیث الباب فهذا مماکان اشکل امره علی والذی یظهرلی الان انه لقصور فی سیاقه وهوهنا تردد هشام فی اسم الصحابی)(۱)

یعنی حضرت امام بخاری رحمه الله داصنیع مختلفو صورتونو کښې اختیار وی:

① یوصورت امام خوهلته اختیاروی چه چرته حضرت امام بخاری رحمه الله ددې شیخ نه تصریح پخپله صحیح بخاری کښې کړې وی بیاهم هغه تفنن عبارت دپاره داسې کوی یعنی یوحدیث په مختلفوبابونو کښې دحضرت امام بخاری رحمه الله باربارذکرکول وی نوپه بعضې مقاماتوباندې هغه دسماع تصریح سره هغه ذکرکوی اوبعضوځایونو کښې دسماع تصریح نه کوی چه عبارت کښې تفنن برقرارپاتې شی اوظاهردی چه په دې صورت کښې هغه حدیث نه منقطع کیږی بلکه موصول کیږی. اګرچه په ظاهراهغه تعلیق وی لیکن په حقیقت کښې هغه موصول وی.

② اودویم صورت دادې چه حضرت امام بخاری رحمه الله دصحیح بخاری نه علاوه چرته بل مقام باندې ددې شیخ نه سماع تصریح کړې ده لکه الادب المفرد کښې، بیاهم صحیح بخاری کښې حضرت امام بخاری رحمه الله سختوشرطونوسره چه کوم التزام کړې دې، هغه روایت ددې شرطونو مطابق نه وی. ددې وجې چه یاخوهغه موقوف کیږی یاامام نیغ په نیغه هغه حدیث ددې شیخ نه نه وی آوریدلې، اویاهغه ځائې کښې هم تفنن عبارت مقصودوی، اوس دموقوف کیدوصورت کښې یابراه راست ددې شیخ نه دنه آوریدوپه صورت کښې خوهغه حدیث ته منقطع وئیلې شی البته تفنن عبارت دپاره داسې کړی دی نوپه دې صورت کښې هغه به موصول وی

لیکن په صحیح بخاری کښې حضرت امام بخاری رحمه الله عموماداسې شیخ نه احادیث زیات نه اخلی.

③ دریم صورت داوی چه حضرت امام بخاری رحمه الله ددې شیخ نه دسماع تصریح نه په صحیح بخاری کښې کوی اونه دصحیح بخاری نه علاوه په څه بل مقام باندې دسماع تصریح کوی.

حضرت ابن حجر رحمه الله فرمائی چه داصورت ماباندې مشتبه پاتې شوې دې لیکن اوس داخبره په پوهه کښې رازی چه امام داشان هلته کوی چه کوم ځائې کښې دسیاق سند کښې څه کمې وی، حدیث باب کښې هم داکمی موجوده ده. ځکه چه هشام ته دصحابی په نوم کښې شک دې .ددې وجې حضرت امام بخاری رحمه الله دسماع تصریح نه ده کړې یعنی هغه حدیث خومنقطع نه دې، حضرت امام بخاری رحمه الله ددې شیخ نه براه راست آوریدلې لیکن چونکه دسندسیاق کښې څه کمزوری وی، ددې وجې حضرت امام بخاری رحمه الله دادموصول په شکل کښې دسماع تصریح سره نه دې نقل کړې. والله اعلم.

قوله: یَسْتَحِلُّونَ الْحِرَ: (حر) دحاء کسره اودراء تخفیف سره فرج ته وائی. یعنی هغه خلق چه زنالره حلاله ګڼړی، علامه عینی رحمه الله فرمائی چه اصل کښې (الحرح) دې یوحاء تخفیفا حذف

---

(۱) فتح الباری :(ج۱۰ص۶۶)_

كړې شوه (۱)

ابن التين او بعضي خلقو دا (الخز) (بالخاء والراء المعجمتين) نقل كړې دي. (۲)

(خز) ريښموته وئيلې شي. ليكن ابن عربي دا تصحيف ګرزولې دې. (۳) علامه عيني رحمه الله (خز) والاروايت لره ترجيح وركړې ده (۴) (خز) به يو خاص كپړه وه چه دوړئی او ريښمونه به جوړولې شوه. دريښمو استعمال د سړو دپاره جائزنه دې. دلته ممانعت ددې خز متعلق دې چه خاص دريښمو جوړه شوې وی.

قوله: وَالْمَعَازِفَ: داد (معزفة) ياد (معزف) جمع ده. ددې نه خو يادلهوولعب الات باجې وغيره مراددی يا ددې نه دباجو آوازونه او سندرې وغيره مراددی (۵)

قوله: (وَلَيَنْزِلَنَّ أَقْوَامٌ إِلَى جَنْبِ عَلَمٍ يَرُوحُ عَلَيْهِمْ بِسَارِحَةٍ): د (يروح) فاعل (الراعي) محذوف دې چه په دې باندې قرينه لفظ سارحه دې. ددې وجې چه سارحه څريدونكې چيلئ وغيره ته وائی او ددې دپاره راعی كيدل ضروری كيږی.

او بعضې روايتونو كښې (تروح عليهم سارحه) مروی دې، په هغه وخت كښې به د (تروح) فاعل (سارحه) وی. (۶)

قوله: (يَأْتِيهِمْ - يَعْنِي الْفَقِيرَ - لِحَاجَةٍ): (ياتی) فاعل (الفقير) محذوف دې. ځكه چه راوی (يعنى الفقير) نه ددې وضاحت كوی، بعضې روايتونو كښې (ياتيهم رجل) او بعضو كښې (ياتيهم صاحب حاجة) وارد شوې دې. (۷)

قوله: (فَيُبَيِّتُهُمُ اللَّهُ وَيَضَعُ الْعَلَمَ، وَيَمْسَخُ آخَرِينَ قِرَدَةً وَخَنَازِيرَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ»):

د (يبيتهم الله) معنى ده چه الله تعالى به دوی د شپې په وخت هلاک كړی او نورو لره به د شادوګانو او خنزيرانو په شكل كښې مسخ كړی.

د مسخ نه خو يا مسخ ظاهری حقيقی مرادده او يادا داخلاقو تبديلئ سره كنايه ده چه په دوی كښې د شادوګانو او خنزيرانو عادتونه راشی. د شادو مزاج حرص دې او د خنزير مزاج كښې بې حيائی ده. (۸)

---

(۱) عمدة القاری :ج۲۱ص۱۷۶)، وارشاد الساری: (ج۱۲ص۳۳۵).
(۲) عمدة القاری :ج۲۱ص۱۷۶)، وارشاد الساری: (ج۱۲ص۳۳۵).
(۳) عمدة القاری :ج۲۱ص۱۷۶)، وارشاد الساری: (ج۱۲ص۳۳۵).
(۴) عمدة القاری :ج۲۱ص۱۷).
(۵) عمدة القاری :ج۲۱ص۱۷۶) وفتح الباری (ج۱۲ص۶۸)_
(۶) عمدة القاری :ج۲۱ص۱۷۶) وفتح الباری (ج۱۲ص۶۸)_
(۷) عمدة القاری :ج۲۱ص۱۷۶) وفتح الباری (ج۱۰ص۶۸)_ وارشاد الساری: (ج۱۲ص۳۳۵)
(۸) عمدة القاری :ج۲۱ص۱۷۶) وفتح الباری (ج۱۰ص۶۹)_

حضرت ابن حجر رحمه الله فرمائي چه «والاول اليق بالسياق»(۱)
علامه کرماني رحمه الله ددې حديث نه دا خبره ثابتوي چه په دې امت کښې به جزوي مسخ واقع شي.(۲)
او بعضو وئيلي دي چه کوم مسخ دا خلاق ده يعني ددوي اخلاق او دزړهٔ خيالات به خراب شي.

قوله: (إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ): په دې کښې دې طرفته اشاره ده چه ددوي دامسخ به مرګ پورې ممتدوي دسرې مرګ ددې وجې په شان دقيامت وي لکه څنګه چه يو حديث کښې دي اودې طرفته هم اشاره کيديشي چه ددوي حشربه دقرده اوخنازيرو په صورت کښې به وي.
نوملاعلي قاري رحمه الله فرمائي چه:

«الى يوم القيامة...... اشارة الى ان مسخهم امتدالى الموت وان من مات فقد قامت قيامته ويمكن ان يكون حشرهم على تلك الصور ايضا»(۳)

د حديث شريف مطلب: دحديث شريف مطلب دادې چه څماپه امت کښې به څه ډلې اوطبقې داسې پيدا کيږي چه هغوي به ريښمي کپړې اوشراب اوموسيقي به جائزګنړي. اوخپلې استوګنې به په اوچتو او ممتاز او نمايا مقاماتو باندې جوړوي. ددوي دا ممتاز او نمايا حيثيت ګتلو سره به غريب خلق به خپلو حاجتونه اوضرورتونه ددوي په مخکښې پيش کوي. دالله تعالى د ډيرو نعمتونو باوجود دا خلق به ډيربخيلان وي. راتلونکي حاجت مند د شړلو دپاره به وائي چه سباراشي ليکن دسباراتلونه مخکښې مخکښې به دوي په عذاب کښې مبتلاء شي. علامه طيبي رحمه الله په شرح مشکوة کښې فرمائي چه:

«فان قلت كيف يكون نزول بعضهم الى جنب علم ورواح سارحتهم عليهم ودفعهم ذا الحاجة بالمطل والتسويف سببا لهذا العذاب الاليم والنكال الهائل قلت: انهم لما بالغوا فى الشح والمنع بولغ فى العذاب وبيان ذالك ان فى ايثار ذكر العلم على الجبال ايذانا بان المكان مخصب مربع ومقصد لذوى الحاجات فيلزم منه ان يكونوا ذوى ثروة وموئلا للملهوفين فكما دل خصوصية المكان على ذالك المعنى دل خصوصية الزمان فى قوله يروح عليهم سارحتهم وتعديته على المنبهة بالاستعلاء على ان ثروتهم حينئذ اوفر واظهر، ان احتياج الواردين اشد لانهم احوج مايكونون حينئذ وفى قولهم: ارجع الينا غدا ادماج لمعنى الكذب وخلف الموعد واستهزاء بالطالب فاذن تستاهلون ان يعنهوا بكل نكال»(۴)
علامه طيبي رحمه الله دحديث مفهوم داشکال اوجواب په صورت کښې پوهه کړې دې. چه دچا په ذهن کښې داشبه وي چه دا خلق ددومره سخت عذاب به ولې مستحق وي؟

---
(۱) فتح الباری (ج۱۰ص۶۹)_
(۲) شرح الکرمانی :(ج۲۰ص۱۴۸)_
(۳) اوګورئی مرقاة المفتاح شرح مشکوة المصابيح کتاب الرقاق باب البکاء والخوف :(ج۱۰ص۷۹)_
(۴) شرح الطيبی کتاب الرقاق باب البکاء والخوف : (ج۱۰ص۲۱،۲۲)_

ددې جواب داورکړې شو چه کله هغه داسې عاليشان اوپرفضامقاماتو اوبنګلى ځايونو کښې وى هلته حاجت مندبه دتعاون په اميداوتوقع سره ځى.اوددې په وړاندې به دست سوال نيسى. دې خيال سره چه داخلق به ددوى سره مددکوى.ليکن هغوى به ددوى مددنه کوى. بلکه ټال مټول نه به کار اخلى،دوى به شړى، وائى به چه سباراشئ په بخل اوډخيراوبنيګړې په منع کولو کښې به مبالغه کوى.نو دالله تعالى دطرفنه به بيادډوى دپاره مقررشوې عذاب هم دومره سخت وى.

قوله: (يروح اليهم): ئې اونه وئيل (عليهم)ئې اوفرمائيل (على)ئې راوړو اواشاره ئې اوکړه چه دوى سره به ډيرزيات دولت ثروت وى. ځکه على د استعلاء دپاره راځى.

قوله: (ارجع الينا غدا): ددوى دروغوطرفته اشاره شوې ده چه هغه دخنداپه طور محتاجوته به اووائى چه سباراشئ،مقصدصرف دادې چه دوى لره به پريښودل وى.ددې وجې هغه به دسختې سزامستحق ګرزى.

د ترجمة الباب سره د حديث مناسبت :دترجمة الباب جزء اول (يستحل الخمر) مناسبت خو د حديث سره بالکل ظاهردې البته دترجمة جزء ثانى په (ويسميه بغيراسمه) مناسبت ظاهرنه دې. ځکه چه حديث کښې مطلقا خمرحلال ګنړلوذکرکوى. په دې سلسله کښې دوه خبرې وئيلې شوى دى.

① شارحينوليکلى دى چه حضرت امام بخارى رحمه الله جزء ثانى نه دامام ابوداود رحمه الله روايت طرفته اشاره کړې ده.ابوداود کښې هم دابومالک اشعرى رضي الله عنه روايت کښې دا الفاظ دى.(ليشربن ناس من امتى الخمريسمونها بغيراسمها)[1]ابن حبان ددې تصحيح کړې ده [2]ددې حديث نورهم شواهد دى.نوامام ابن ماجه حضرت عباده بن صامت نه مرفوع روايت نقل کړې دې.په دې کښې دى چه (يشرب ناس من امتى الخمرباسم يسمونها اياه)[3]

ددې مزيد تفصيل ابن ابى عاصم روايت کښې دى چه حضرت مسلم خولانى دحضرت عائشه رضي الله عنها په خدمت کښې حاضر شو.هغوى دشام اودهغه ځاى ديخنئ متعلق تپوس اوکړو نووې وئيل چه داهل شاموبه شراب ځکل چه هغې ته (طلاء) وئيلې شى. حضرت عائشه رضي الله عنها چه دا واوريدل نووې فرمائيل چه (صدق رسول الله صلى الله عليه وسلم سمعته يقول ان ناسا من امتى يشربون الخمرويسمونها بغيراسمها)[4]

---

[1] سنن ابى داود،کتاب الاشربة باب مافى الداذى (رقم الحديث :۳۶۸۸)_

[2] فتح البارى : (ج ۱۰ص ۶۳)_

[3] سنن ابى داود،کتاب الاشربة باب ماجاء الخمرسيمونها بغيراسمها رقم الحديث :۳۳۸۵)و فتح البارى : (ج ۱۰ص ۶۳)_

[4] فتح البارى : (ج ۱۰ص ۶۴)_

چونکه دا احادیث دحضرت امام بخاری رحمه الله په شرط باندې نه وو. ددې وجې هغوی دخپل عادت مطابق ترجمة الباب کښې دهغوی طرفته اشاره کړې ده.(۱)

② ابن منیرفرمائی چه دترجمة الباب جزء ثانی په حدیث کښې واقع دې. د (من امتی) الفاظ سره ثابیږی څکه چه ددې نه معلوم شوچه هغوی به مسلمانان وی. اومستحل خمرکافر وی. لهذاهغه تاویل سره دې لره حلال گڼړی. داشان به شراب اونشه آورمشروب څه بل نوم کیږدی طلاء اونبیذوغیره اودابه استعمالوی. (۲)نوابن منیررحمه الله لیکی:

(الترجمة مطابقة للحديث الا فى قوله : ويسميه بغيراسمه فكانه تنع بالاستدلال له بقول فى الحديث من امتى لانه من كان من الامة المحمدية يبعد ان يستحل الخمر بغير تاويل اذلوكان عنادا ومكابرة لكان خارجا من الامة لان تحريم الخمرقدعلم بالضرورة)(۳)

۶-باب الإِنْتِبَاذِ فِي الأَوْعِيَةِ وَالتَّوْرِ.

[۵۲۲۹] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي حَازِمٍ قَالَ سَمِعْتُ سَهْلاً يَقُولُ أَتَى أَبُو أُسَيْدٍ السَّاعِدِي فَدَعَا رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فِي عُرْسِهِ، فَكَانَتِ امْرَأَتُهُ خَادِمَهُمْ وَهِيَ الْعَرُوسُ. قَالَتْ أَتَدْرُونَ مَا سَقَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - أَنْقَعْتُ لَهُ تَمَرَاتٍ مِنَ اللَّيْلِ فِي تَوْرٍ.[ر: ۴۸۸۱]

حضرت امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې دننه دلوښودنبیذجوړولومسئله بیان کړې ده. (اوعیة) د (وعاء) جمع ده لوښی ته وائی.(۴) او(تور) دیوخاص لوښې نوم دې داد پیتلوتانبې او لرگی اودکاڼړی نه جوړولې شی. (۵)علامه ابن المنذرفرمائی چه حضرت نبی کریم ﷺ دپاره چه کوم تورکښې نبیذجوړول هغه دکاڼړی وو.(۶)

حضرت امام بخاری رحمه الله چه ددې باب لاندې کوم حدیث ذکرکړې دې، هغه په کتاب النکاح کښې (باب قيام المرأة على الرجال فى العرس) لاندې تیر شوې دې.(۷) سند کښې (سهل) دصحابی نوم دې. دده نوم حزن وو. حضرنبی کریم ﷺ بدل کړو اوسهل ئې کیخودو.(۸) دوی په مدینه

(۱) الابواب والترجم :(ج۲ص۹۶، و عمدة القاری :ج۲۱ص۱۷۶) وفتح الباری (ج۱۰ص۶۳)_
(۲) فتح الباری (ج۱۰ص ۶٤)_
(۳) عمدة القاری :ج۲۱ص۱۷۷)_
(۴) عمدة القاری :ج۲۱ص۱۷۶)
(۵) الابواب والترجم :(ج۲ص۹۶، و عمدة القاری :ج۲۱ص۱۷۶) وفتح الباری (ج۱۰ص۶۹) ارشاد الساری :(ج۱۲ص۳۳۶) _
(۶) عمدة القاری :ج۲۱ص۱۷۶) وفتح الباری (ج۱۰ص ۷۰)_
(۷) کشف الباری :کتاب النکاح ۳۰۲:)_
(۸) الاصابة فی تمیزالصحابة :ج ۲ص۸۸)_

منوره کښې وفات شوۀ کښې آخرى صحابى وو، ددۀ وفات په کال ۹۱ هجرئ يا ۸۸هجرئ کښې شوى دے.[1]

قوله: (فَكَانَتِ امْرَأَتُهُ خَادِمَهُمْ وَهِيَ الْعَرُوسُ): يعنى دابوسيد ښځې دميلمنو خدمت کولو او هغه ناوې وه. دخادم لفظ مذکر او مونث دواړو دپاره استعماليږى، ددې وجې په دې ځائې کښې دمونث دپاره استعماليږى.[2]

قوله: قَالَتْ أَتَدْرُونَ مَا سَقَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ-صلى الله عليه وسلم: حضرت سهل فرمائى چه تاته معلوم دى چه دابوسيدبى بى حضرت نبى كريم ﷺ ته څه ورکړى وو. دې څوکهجورې دشپې نه د رسول کريم ﷺ دپاره دلرګى په يولوښى کښې خوشتې کړې وې. د(انقاع) معنى دنقيع جوړولو ده اونقيع په اوبو کښې کهجورو اچولو ته وائى.

۷-باب تَرْخِيصِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- فِي الأَوْعِيَةِ وَالظُّرُوفِ بَعْدَ النَّهْيِ

[۵۲۷۰] حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ مُوسَى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ سَالِمٍ عَنْ جَابِرٍ -رضي الله عنه- قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- عَنِ الظُّرُوفِ فَقَالَتِ الأَنْصَارُ إِنَّهُ لاَ بُدَّ لَنَا مِنْهَا. قَالَ «فَلاَ إِذًا».

وَقَالَ خَلِيفَةُ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ بِهَذَا.

[۵۲۷۱] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِي مُسْلِمٍ الأَحْوَلِ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ أَبِي عِيَاضٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو -رضي الله عنهما- قَالَ لَمَّا نَهَى النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- عَنِ الأَسْقِيَةِ قِيلَ لِلنَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- لَيْسَ كُلُّ النَّاسِ يَجِدُ سِقَاءً فَرَخَّصَ لَهُمْ فِي الْجَرِّ غَيْرِ الْمُزَفَّتِ. حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بِهَذَا وَقَالَ فِيهِ لَمَّا نَهَى النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- عَنِ الأَوْعِيَةِ.

[۵۲۷۲] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ سُفْيَانَ حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ عَلِيٍّ -رضي الله عنه- نَهَى النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- عَنِ الدُّبَّاءِ وَالْمُزَفَّتِ. حَدَّثَنَا عُثْمَانُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الأَعْمَشِ بِهَذَا.

[۵۲۷۳] حَدَّثَنِي عُثْمَانُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ قُلْتُ لِلأَسْوَدِ هَلْ سَأَلْتَ عَائِشَةَ أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ عَمَّا يُكْرَهُ أَنْ يُنْتَبَذَ فِيهِ فَقَالَ نَعَمْ قُلْتُ يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ عَمَّا نَهَى النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- أَنْ يُنْتَبَذَ فِيهِ قَالَتْ نَهَانَا فِي ذَلِكَ أَهْلَ الْبَيْتِ أَنْ نَنْتَبِذَ فِي الدُّبَّاءِ وَالْمُزَفَّتِ.

[1] ارشاد السارى :(ج۱۲ص۳۳۶) عمدة القارى :ج۲۱ص۱۷۶) ـ
[2] ارشاد السارى :(ج۱۲ص۳۳۶) عمدة القارى :ج۲۱ص۱۷۶) ـ

قُلْتُ أَمَا ذَكَرْتِ الْجَرَّ وَالْحَنْتَمَ قَالَ إِنَّمَا أُحَدِّثُكَ مَا سَمِعْتُ، أَفَأُحَدِّثُ مَا لَمْ أَسْمَعْ

[۵۲۷۴] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي أَوْفَى - رضي الله عنهما - قَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عَنِ الْجَرِّ الأَخْضَرِ. قُلْتُ أَنَشْرَبُ فِي الأَبْيَضِ قَالَ لاَ.

دحضرت نبی کریم ﷺ شروع کښې حنتم،دباء وغیره مخصوص لوښوکښې دنبیذ جوړولونه منع کړې وه.لیکن بیاحضرت نبی کریم ﷺ اجازت ورکړې وو ګویاچه سابقه حکم منسوخ شوې وو

حضرت امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې پنځه حدیثونه نقل کړی دی،

ړومبې حدیث دحضرت جابر رضی الله عنه دې. ددې نه معلوم شوچه حضرت نبی کریم ﷺ چه کوم رخصت ورکړې وو هغه عام وو.

دویم حدیث کښې مزفت اودریم اوڅلورم حدیث کښې دباء اوپنځم حدیث کښې جر اخضر یعنی حنتم متعلق دنهی برقرارساتلوبیان دې، ددې څلوروواړوحدیثونونه معلومیږی چه هغه رخصت عام نه وو. مزفت اودباء اوحنتم په حق کښې دسابقه نهی برقرارساتلووو

حاصل دکلام دادې چه حضرت امام بخاری رحمه الله ددې باب لاندې پنځه احادیث ذکرفرمائیلی دی چه هغې دروستوڅلورواحادیثونه معلومیږی چه حضرت نبی کریم ﷺ چه کوم رخصت ورکړې دې.هغه عام نه دې.دحضرت امام بخاری رحمه الله دصنیع نه معلومیږی چه هغه دعموم درخصت قائل نه دې (۱)

مخصوصو لوښو کښې دنبیذ جوړولو مسئله : په حقیقت کښې دامسئله مختلف فیه ده. په دې باندې خودټولواتفاق دې چه په څلورولوښوکښې دنبیذجوړولوپه ابتداء کښې منع کړې شوې وه.اوپه دې باندې هم اتفاق دې چه دې نه پس حضرت نبی کریم ﷺ رخصت ورکړې وو. بیاهم په دې کښې اختلاف دې چه ټولولوښوکښې رخصت ورکړې شوې دې یا بعضوکښې.

دحضرت امام مالک رحمه الله مسلک دادې چه دبا اومزفت کښې نهی باقی ده اوباقی لوښو کښې نهی منسوخ شوې ده (۲) بیاددې نهی متعلق دحضرت امام مالک رحمه الله نه دوه قوله منقول دی. یودتحریم اودویم دکراهت لیکن دده راجح قول دکراهت والا دې. په اوجزالمسالک کښې په کتب مالکیه کښې دمختلفواقوالوذکرکولونه پس فرمائی چه (وعلم من ذالك ان المعروف فی مذهب الامام مالك الكراهة علی الدباء والمزفت فقط) (۳)

---

(۱) فتح الباری :ج۱۰ص۷۱، الابواب والتراجم :ج۲ص۹۶)_

(۲) فتح الباری :(ج۱۰ص۷۱).اوجزالمسالک.کتاب الاشربة ماینهی ان ینتبذ فیه) ج ۱۳ص۳۵۱) الابواب والترجم :ج۲ص۹۶)_

(۳) فتح الباری :(ج۱۰ص۷۱).اوجزالمسالک.کتاب الاشربة ماینهی ان ینتبذ فیه) ج ۱۳ص۳۵۱) الابواب والترجم :ج۲ص۹۶)_

حضرت امام شافعي رحمه الله هم په دې كښې انتباذ (نبيذ جوړولو) لره مكروه ګڼړى، (١)
دحضرت امام احمد بن حنبل رحمه الله په يو روايت كښې هم د دې مطابق دى. (٢)
د احنافو مسلك : حضرات حنفيه په نيز حضرت نبى كريم عام اجازت وركړې دې. د دې وجې د دوى په نيز تولولوښو كښې بلاكراهت نبيذ جوړول جائز دى. هغوى فرمائى چه د دې څلورو لوښو نهى منسوخ شوې ده. (٣) لكه څنګه چه دلته په ړومبى روايت كښې دى، دحضرت امام احمد بن حنبل رحمه الله دويم روايت هم دابو حنيفه رحمه الله مطابق دې (٤)
حضرت امام مالك رحمه الله وغيره دباب باقى احاديثونه استدلال كوى چه په هغې كښې دجرغير مزفت رخصت دې او جرمزفت او دبا ممانعت دې. چه د دې مطلب دادې چه دبا او مزفت خوعلى حالهما ممنوع دى او دنورولوښو ممانعت ختم شوې دې. او د دې داستعمال اجازت وركړى شوې دې.
حضرات احنافو دباب دړومبى حديث نه علاوه مسلم شريف كښې دحضرت بريده رضي الله عنه روايت نه استدلال كوى چه حضرت نبى كريم صلى الله عليه وسلم فرمائى چه (كنت نهيتكم عن الاشربة فى ظروف الادم فاشربوا فى كل وعاء غيران لاتشربوا مسكرا) (٥)
دباب په ړومبى حديث كښې دى چه حضرت نبى كريم صلى الله عليه وسلم دظروف (مزفت دبا وغيره) نه منع كړې ده. په دې باندې حضرات انصاروا ووئيل چه د دې لوښونه سواهيڅ چاره نشته دې، نوبيا دوى او فرمائيل چه بيا په دې صورت كښې دا ممانعت نشته.
داحديث حضرت امام بخارى رحمه الله دلته په ړومبى ځل ذكر فرمائيلې دې. (٦)

قوله: (قَالَ «فَلاَ إِذًا: داجواب شرط دې (اى اذا كان لابد لكم منها فلا نهى عنها....) علامه عينى رحمه الله ليكلى دى چه: (وحاصله ان النهى كان على تقدير عدم الاحتياج اليها فلما ظهرت الضرورة اليها قررهم على استعمالهم اياها اونسخ ذالك بوحى نزل اليه فى الحال اوكان الحكم فى تلك المسالة مفوضا الى رايه) (٧)

---

(١) فتح البارى :(ج١٠ص٧١)،اوجزالمسالک،کتاب الاشربة ماينهى ان ينتبذ فيه) ج ١٣ص٣٥١) الابواب والترجم :ج٢ص٩۶)_
(٢) فتح البارى :(ج١٠ص٧١)،اوجزالمسالک،کتاب الاشربة ماينهى ان ينتبذ فيه) ج ١٣ص٣٥١) الابواب والترجم :ج٢ص٩۶)_
(٣) فتح البارى :(ج١٠ص٧١)،اوجزالمسالک،کتاب الاشربة ماينهى ان ينتبذ فيه) ج ١٣ص٣٥١) الابواب والترجم :ج٢ص٩۶)_
(٤) فتح البارى :(ج١٠ص٧١)،اوجزالمسالک،کتاب الاشربة ماينهى ان ينتبذ فيه) ج ١٣ص٣٥١) الابواب والترجم :ج٢ص٩۶)_
(٥) صحيح مسلم،كتاب الاشربة باب نهى عن الانتباذ فى المزفت والدباء والحنتم... (ج٣ص٥٨٥)_ رقم الحديث :٩٧٧).
(٦) (٥٢٧٠) الحديث اخرجه ابوداوفى الاشربة باب فى الاوعية: ج٣ص٣٣٢، رقم الحديث ٣۶٩٩) واخرجه الترمذى فى الاشربة باب ماجاء فى الرخصة ان ينبذفى الظروف: (ج٤ص٢٩٥) رقم الحديث :١٨٧٠)_
(٧) عمدة القارى :ج٢١ص١٧۶) وفتح البارى (ج١٠ص٧٢)_ وارشادالسارى)ج١٢ص٣٣٧)_

يعنى دممانعت حكم دعدم ا حتياج په صورت كښې وليكن كله چه دخلقوضرورتونه ظاهرشونوحضرت نبى كريم ﷺ ددوى استعمال برقراراوساتلوداهم كيديشى چه سابقه حكم دنوې وحى سره منسوخ شو، دريم صورت داهم كيدشى چه په مسئله كښې حكم برقرارساتل اومنسوخ كول دحضرت نبى كريم ﷺ په رائى باندې پريښودې شوې وو.

قوله: وَقَالَ لِي خَلِيفَةُ: خليفه بن خياط دحضرت امام بخارى رحمه الله په شيوخو كښې دې داحديث حضرت امام بخارى رحمه الله غالباپه طوردمذاكره آوريدلې دې، ځكه چه د «حدثنى» صيغه ئې ترک كړه او«قال» ئې اوفرمائيل.(۱)

درومبى روايت په سند كښې سالم مجردوويعنى دوالدنوم نه بغيروو، په دې روايت كښې سالم بن ابى الجعد......دوالدنوم راغلې دې داشان په رومبى روايت كښې سفيان ثورى وو، اوپه دې كښې سفيان بن عيينه مراددې (۲)

قوله: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: ابوعياض په سند كښې ابوعياض نوم كښې مختلف اقوال دى، اودوه قولونه مشهوردى، عمروبن الاسوداوقيس بن ثعلبه ليكن راجح عمروبن الاسوددې (۳) دحضرت نبى كريم ﷺ زمانه هغوى موندلې وه، ليكن شرف دصحابيت هغوى ته حاصل نشو (۴) اوبعضوعلماء كرامو هغوى په صحابه كرامو كښې شميرلى دى.(۵)

ابن سعدددوى په باره كښې اوفرمائيل چه «كان ثقة قليل الحديث»(۶)

اوابن عبدالبرفرمائى چه «اجمعواعلى انه كان من العلماء الثقات»(۷)

داحديث حضرت امام بخارى رحمه الله دلته په رومبى ځل ذكركړې دې، (۸)

قوله: حَدَّثَنِي عُثْمَانُ حَدَّثَنَا.......: داحديث اوددې نه مخكښې مسددوالا حديث دادواړه حضرت امام بخارى رحمه الله دلته په رومبى ځل ذكركړه.(۹)

---

(۱) عمدة القارى :ج۲۱ص۱۷۸) _ وارشادالسارى)ج۱۲ص۳۳۷)_

(۲) عمدة القارى :ج۲۱ص۱۷۸) _

(۳) عمدة القارى :ج۲۱ص۱۷۹) وفتح البارى (ج۱۰ص۷۳)

(۴) عمدة القارى :ج۲۱ص۱۷۸) وتهذيب التهذيب :۵۰۸)_

(۵) تهذيب التهذيب :۵۰۸)_

(۶) طبقات ابن سعد :(۷ص۴۴۲).

(۷) تهذيب التهذيب :۵۰۸)_ ابن حبان هغوى په كتاب الثقات ج۵ص۷۱ كښې ذكركړې دې ددوى حالات دپاره اوګورئ تهذيب الكمال :ج۲۱ص۵۳۵،۵۴۳) _

(۸) ۵۲۷۱) الحديث اخرجه فى مسلم الاشربة باب نهى عن الانتباذفى المزفت: ج۳ص۱۵۸۵) رقم الحديث ۲۰۰۰) واخرجه ابوداود فى الاشربة باب فى الاوعية :ج۳ص۳۳۲،رقم الحديث ۳۷۰۰) واخرجه النسائى فى الاشربة باب فى الرخصة فى نبيذالجر:ج۴ص ۱۹۰) رقم الحديث ۶۸۴۱)_

(۹) ۵۲۷۳) الحديث اخرجه فى مسلم الاشربة باب نهى عن الانتباذفى المزفت:..[بقيه حاشيه په راروانه صفحه

حضرت ابراهيم نخعى رحمه الله فرمائى چه ماداسودنه تپوس اوكړو چه آياتا دام المؤمنين حضرت عائشه رضي الله عنها ددې ځيزمتعلق تپوس كړې وو چه په هغې كښې نبيذجوړول مكروه دى.هغې اوفرمائيل چه آو،ماحضرت عائشه رضي الله عنها نه ددې متعلق تپوس كړې وو. حضرت نبى كريم صلى الله عليه وسلم په څه ځيزكښې دنبيذجوړلونه منع كړې ده.نوهغې اوفرمائيل چه مونږاهل بيت په دبااومزفت كښې دنبيذجوړولونه حضرت نبى كريم صلى الله عليه وسلم منع كړى وو.ابراهيم وائى چه ماتپوس اوكړوچه حضرت عائشه رضي الله عنها جراوحنتم ذكركړې وونوهغوى اوفرمائيل چه څه تاته هغه خبره بيانوم چه ماپخپله آوريدلې ده، آياهغه هم بيان كړم چه ما آوريدلى نه وى.

قوله: قَالَتْ نَهَانَا فِي ذَلِكَ أَهْلَ الْبَيْتِ: (اهل البيت) منصوب على الاختصاص دې. علامه عينى رحمه الله فرمائى چه داد(نهانا) ضميرمنصوب نه بدل واقع كولې هم شى (۱)

قوله: (قُلْتُ أَمَا ذَكَرَتِ الْجَرَّ وَالْحَنْتَمَ: ددې قائل ابراهيم نخعى دې.هغه د اسودتپوس كوى چه اياحضرت عائشه رضي الله عنها دجراوحنتم ذكرنه دې كړې.(۲)

قوله: أَفَأُحَدِّثُ مَا لَمْ أَسْمَعْ: په دې كښې همزه استفهاميه محذوف دې يعنى آياځه هغه ځيزبيان كړم چه مانه دى آوريدلى،دكشميهنى روايت كښې دى چه (افاحدث) اوپوروايت كښې د(افنحدث) دجمعي صيغه سره ده.(۳) مطلب دادې چه حضرت عائشه رضي الله عنها جراوحنتم ذكركړې نه دې نوځه ئې دځپل طرف نه څنګه بيان كړم.

قوله: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ.......: داحديث حضرت امام بخارى رحمه الله دلته په ړومبى ځل بيان كړې دې.(۴)

حضرت نبى كريم صلى الله عليه وسلم جراخضرنه منع فرمائيلې ده. حضرت عبدالله بن ابى اوفى تپوس اوكړو چه آياجر ابيض كښې څكلې شو؟ حضرت نبى كريم صلى الله عليه وسلم ددې هم ممانعت اوفرمائيو. اصل كښې حضرت نبى كريم صلى الله عليه وسلم د(اخضر) ذكرد قيداحترازى په طوركړې نه دې بلكه په هغه زمانه كښې دجراخضر استعمال عام وو.ددې وجې بيان ئې دواقع په طور ذكر اوفرمائيلو.(۵) علامه خطابى رحمه الله فرمائى چه په دې كښې دحكم دارومدار دمنګى اخضريا ابيض كيدو باندې نه ده بلكه ددې تعلق صفت سره دې چه داشان منګوكښې نبيذوغيره زرنشه

.....بقيه ازحاشيه ګذشته] ج۳ص۱۵۸۵ رقم الحديث ۲۰۰۰) واخرجه ابوداود فى الاشربة باب فى الاوعية :ج۳ص۳۳۲.رقم الحديث ۳۷۰۰) واخرجه النسائى فى الاشربة باب فى الرخصة فى نبيذالجر:ج٤ص۱۹۰) رقم الحديث ٦٨٤١)_

(۱) عمدة القارى :ج۲۱ص۱۸۰) وفتح البارى (ج۱۰ص۷۵)_ وارشادالسارى)ج۱۲ص۳۳۹)_

(۲) عمدة القارى :ج۲۱ص۱۸۰) وفتح البارى (ج۱۰ص۷۵)_

(۳) عمدة القارى :ج۲۱ص۱۸۰) وفتح البارى (ج۱۰ص۷۵)_ وارشادالسارى)ج۱۲ص۳۳۹)_

(۴) (٥٢٧٤) الحديث اخرجه النسائى فى الاشربة باب الجرالاخضر(رقم الحديث :٥١٣١)(٥١٣٢)_

(۵) عمدة القارى :ج۲۱ص۱۸۰) وشرح البخارى للكرمانى :ج۲۰ص۱۵۱) وفتح البارى (ج۱۰ص۷٦)_

اوړ کیږي. ددې وجې نې منع اوفرمائیله (۱)

علامه عینی لیکی: (حاصل الکلام ان النهی یتعلق بالاسکار، لا بالخضرة ولا بغیرها وقد اخرج ابن ابی اوفی انه کان یشرب نبیذ الجر الاخضر واخرج ایضا بسند صحیح عن ابن مسعود انه کان ینتبذ له فی الجر الاخضر) (۲)

۸- باب نَقِيعِ التَّمْرِ مَا لَمْ يُسْكِرْ

[۵۲۷۵] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْقَارِيُّ عَنْ أَبِي حَازِمٍ قَالَ سَمِعْتُ سَهْلَ بْنَ سَعْدٍ أَنَّ أَبَا أُسَيْدٍ السَّاعِدِيَّ دَعَا النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- لِعُرْسِهِ، فَكَانَتِ امْرَأَتُهُ خَادِمَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَهِيَ الْعَرُوسُ. فَقَالَتْ مَا تَدْرُونَ مَا أَنْقَعْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أَنْقَعْتُ لَهُ تَمَرَاتٍ مِنَ اللَّيْلِ فِي تَوْرٍ. [ر: ۴۸۸۱]

حضرت امام بخاری رحمه الله فرمائی که نقیع تمرکښې اسکار نه وی پیداشوی نوددې په استعمال کښې هیڅ حرج نشته دې. دعدم اسکار قید اګرچه روایت کښې وارد شوې نه دې، مګر داقید داشان دحدیث نه اخذ کیدیشی چه هغه کهجورې یوشپه اینودې شوې اویوشپه کښې سکرنه پیدا کیږي. (۳)

۹- باب الْبَاذَقِ، وَمَنْ نَهَى عَنْ كُلِّ مُسْكِرٍ مِنَ الأَشْرِبَةِ

وَرَأَى عُمَرُ وَأَبُو عُبَيْدَةَ وَمُعَاذٌ شُرْبَ الطِّلاَءِ عَلَى الثُّلُثِ. وَشَرِبَ الْبَرَاءُ وَأَبُو جُحَيْفَةَ عَلَى النِّصْفِ.
وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ اشْرَبِ الْعَصِيرَ مَا دَامَ طَرِيًّا.
وَقَالَ عُمَرُ وَجَدْتُ مِنْ عُبَيْدِ اللَّهِ رِيحَ شَرَابٍ، وَأَنَا سَائِلٌ عَنْهُ، فَإِنْ كَانَ يُسْكِرُ جَلَدْتُهُ.

[۵۲۷۶] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي الْجُوَيْرِيَةِ قَالَ سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنِ الْبَاذَقِ. فَقَالَ سَبَقَ مُحَمَّدٌ -صلى الله عليه وسلم- الْبَاذَقَ، فَمَا أَسْكَرَ فَهْوَ حَرَامٌ. قَالَ الشَّرَابُ الْحَلاَلُ الطَّيِّبُ. قَالَ لَيْسَ بَعْدَ الْحَلاَلِ الطَّيِّبِ إِلاَّ الْحَرَامُ الْخَبِيثُ.

[۵۲۷۷] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رضى الله عنها- قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- يُحِبُّ الْحَلْوَاءَ وَالْعَسَلَ. [ر: ۴۹۱۸]

باذق دذال په فتحه اوکسره دواړوسره استعمالیږي، دادباذه معرب دې، باذه شرابوته وائي. (۴)

---

۱) عمدة القاری: ج۲۱ص۱۸۰) وشرح البخاری للکرمانی: ج۲۰ص۱۵۱) وفتح الباری (ج۱۰ص۷۶)_
۲) عمدة القاری: ج۲۱ص۱۸۰)
۳) فتح الباری (ج۱۰ص۷۷)_ ولابواب والتراجم ج۲ص۹۶) وارشادالساری)ج۱۲ص۳٤۰)_
۴) فتح الباری (ج۱۰ص۷۷)_ ولابواب والتراجم ج۲ص۹۶) وارشادالساری)ج۱۲ص۳٤۰)_

قوله: وَرَأَي عُمَرُ وَأَبُو عُبَيْدَةَ وَمُعَاذٌ شُرْبَ الطِّلَاءِ عَلَى الثُّلُثِ: حضرت عمرفاروق رضي الله عنه حضرت ابوعبيده رضي الله عنه اوحضرت معاذ بن جبل رضي الله عنه پخ شوي يوحصه پاتې شوي طلاء لره جائز گڼړى.

دحضرت عمرفاروق رضي الله عنه اثرلره حضرت امام مالك رحمه الله اودحضرت عبيده اوحضرت معاذ رضي الله عنهما اثرلره ابن ابى شيبه موصولا نقل كړي دي.(1)

قوله: وَشَرِبَ الْبَرَاءُ وَأَبُو جُحَيْفَةَ عَلَى النِّصْفِ: حضرت براء بن عازب اوابوجحيفه (وهب بن عبدالله) پوخ شوي نيم پاتې كيدووالا طلاء لره نوش كړي ده. حضرت براء اوابوجحيفه اثرلره ابن ابى شيبه موصولا نقل كړي دي.(2)

قوله: وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ اشْرَبِ الْعَصِيرَ مَا دَامَ طَرِيًّا: يعنى دانگوروا وبه چه تركومې پورې تازه وى څكئ ئې، داتعليق امام نسائى دابوثابت ثعلبى په طريق باندې موصولانقل كړي دي.هغه فرمائى:

(كنت عند ابن عباس فجاء رجل يسأله عن عصير فقال اشربه ماكان طريا قال: انى طبخت شرابا وفى نفسى منه شئ فقال اكنت شاربه قبل ان تطبخه قال لا قال فان ان النار لا تحل شيئا قد حرم)(3)

قوله: وَقَالَ عُمَرُ وَجَدْتُ مِنْ عُبَيْدِ اللّٰهِ رِيحَ شَرَابٍ، وَأَنَا سَائِلٌ عَنْهُ، فَإِنْ كَانَ يُسْكِرُ جَلَدْتُهُ: حضرت عمرفاروق رضي الله عنه فرمائى چه ماخپل (ځوئې) دعبدالله دخلې نه دشرابوبوئى محسوبس كړي دي، څه به ددې تحقيق كوم، كه هغه مسكرشونوهغه ته به كوړې وركوم.

روايت كښې رازى چه حضرت عمرفاروق رضي الله عنه دتحقيق كولونه پس په هغه باندې حدجارى كړو.(4)

داتعليق حضرت امام مالك رحمه الله موصولانقل كړي دي.(5)

قوله: فَقَالَ سَبَقَ مُحَمَّدٌ -صلى الله عليه وسلم- الْبَاذَقَ، فَمَا أَسْكَرَ فَهُوَ حَرَامٌ:

① حضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه دباذق باره كښې تپوس اوكړې شونوهغوى اوفرمائيل چه حضرت نبى كريم صلى الله عليه وسلم دباذق نه مخكښې ددنيانه تشريف اوړې وو(يعنى دباذق نومې څيزخودې نه پس پيدا شوپه دې زمانه كښې حضرت نبى كريم صلى الله عليه وسلم نه وو)لهذا اوس خوكليه قاعده داده چه (ماأسكرفهواحرام)كه يومشروب مسكردې نوحرام دې گڼى نه.(6)

---

1) عمدة القارى :ج۲۱ص۱۸۱) وفتح البارى (ج۱۰ص۷۸)_ وارشادالسارى)ج۱۲ص۳٤۱)_
2) عمدة القارى :ج۲۱ص۱۸۱) وفتح البارى (ج۱۰ص۷۸)_ وارشادالسارى)ج۱۲ص۳٤۱)_
3) عمدة القارى :ج۲۱ص۱۸۱) وفتح البارى (ج۱۰ص۷۸)_
4) عمدة القارى :ج۲۱ص۱۸۱) وفتح البارى (ج۱۰ص۷۸)_ وارشادالسارى)ج۱۲ص۳٤۱)_
5) عمدة القارى :ج۲۱ص۱۸۱) وفتح البارى (ج۱۰ص۷۸)_ وارشادالسارى)ج۱۲ص۳٤۱)_
6) تعليقات لامع الدارى :(ج۹ص٤۳۷) _

⑦ددې جملې دويم مطلب دابيان شوې دې چه حضرت نبى كريم ﷺ دشرابوباذق نوم اينودلونه مخكښې داحرام ګرزولې دې.نوابن بطال رحمه الله فرمائى چه (اى سبق محمد التحريم للخمر قبل تسميتهم لها بالباذق)(¹)

قوله: قَالَ الشَّرَابُ الْحَلَالُ الطَّيِّبُ. قَالَ لَيْسَ بَعْدَ الْحَلَالِ الطَّيِّبِ إِلاَّ الْحَرَامُ الْخَبِيثُ: حضرت ابن عباس رضي الله عنه فرمائى چه شراب هغه دى چه حلال طيب وى، حلال طيب نه پس حرام خبيث پاتې كيږى ځكه چه كوم مشكوك اشربه دى هغه هم دحرام قائمقام دى.

مولانا رشيد احمد ګنګوهى رحمه الله په (لامع الدرارى) كښې ددې جملې تشريح هم فرمائى:

(ان شراب المسلم ماكان حلال طيبا واما ما سواه فهو الحرام الخبيث ليس بشراب المسلم)(²)

بعضو ونيلى دى چه ددې قول قائل معلوم نه دې چه څوک دې، ليكن ظاهرهم دادې چه دحضرت ابن عباس رضي الله عنه قول دې:(³)

۱۰=باب مَنْ رَأَى أَنْ لاَ يَخْلِطَ الْبُسْرَ وَالتَّمْرَ إِذَا كَانَ مُسْكِرًا، وَأَنْ لاَ يَجْعَلَ إِدَامَيْنِ فِي إِدَامٍ

[۵۲۷۸] حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ حَدَّثَنَا هِشَامٌ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسٍ رضى الله عنه - قَالَ إِنِّي لأَسْقِي أَبَا طَلْحَةَ وَأَبَا دُجَانَةَ وَسُهَيْلَ ابْنَ الْبَيْضَاءِ خَلِيطَ بُسْرٍ وَتَمْرٍ إِذْ حُرِّمَتِ الْخَمْرُ، فَقَذَفْتُهَا وَأَنَا سَاقِيهِمْ وَأَصْغَرُهُمْ، وَإِنَّا نَعُدُّهَا يَوْمَئِذٍ الْخَمْرَ. وَقَالَ عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ سَمِعَ أَنَسًا.[ر: ۲۳۳۲]

[۵۲۷۹] حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرًا - رضى الله عنه - يَقُولُ نَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عَنِ الزَّبِيبِ وَالتَّمْرِ وَالْبُسْرِ وَالرُّطَبِ.

[۵۲۸۰] حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ حَدَّثَنَا هِشَامٌ أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - أَنْ يُجْمَعَ بَيْنَ التَّمْرِ وَالزَّهْوِ، وَالتَّمْرِ وَالزَّبِيبِ، وَلْيُنْبَذْ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا عَلَى حِدَةٍ.

د خليطين مسئله: حضرت نبى كريم ﷺ دمنقا اوكهجورويوځائې كولواونبيذ جوړولونه منع فرمائيلې وه.ځكه چه داشان دواړه يوځائې كولو سره زرسكرپيداكيږى، په دې كښې اختلاف دې:

¹) عمدة القارى :ج۲۱ص۱۸۲) وفتح البارى (ج۱۰ص۸۱)_
²) تعليقات لامع الدارى :(ج۹ص۴۳۷) _
³) عمدة القارى :ج۲۱ص۱۸۲) وفتح البارى (ج۱۰ص۸۵)_ لامع الدارى :(ج۹ص۴۳۸) _

① دائمه ثلاثه په نيز خليطين ناجائز او حرام دى. [1]
② د خليطين متعلق چه كومه نهى وارد شوې ده چه هغه نهى تنزيهى ده لهذا خليطين چه كله مسكرنه وى، حرام نه دى. امام نووى رحمه الله دا د حضرت امام شافعى رحمه الله مذهب گرزولى دې. او جمهور علماء كرام هم دا قول دې. [2]
③ خليطين كښې څه حرج نشته دې، بلاكراهت جائزده. په دې شرط چه مسكرنه وى. حضرات حنفيه نه هم دا مسلك روايت شوې دې. [3]
د جمهورو استدلال دا احاديث باب نه دې، چه دې كښې د خليطين منع كړې شوې ده. امام نووى رحمه الله دا امام اعظم په دې مسئله باندې تنقيد كړې دې او ليكى:
(انكر عليه الجمهور وقالوا: هذه منابذة لصاحب الشرع فقد ثبتت الاحاديث الصحيحة الصريحة فى النهى عنه فان لم يكن حراما كان مكروها) [4] يعنى د احاديث نهى په وجه كه حرام نه دى نوكم ازكم دې لره ضرور مكروه گرزول پكار دى.
ليكن علامه عينى رحمه الله د امام نووى رحمه الله ترديد كوى او فرمائى چه:
(هذه جراة شنيعة على امام اجل من ذالك وابوحنيفة لم يكن قال ذالك برأية وانما مستنده فى ذالك احاديث) [5]
يعنى امام ابوحنيفه رحمه الله د خپل طرفنه دا خبره نه ده وئيلې ده بلكه د احاديث په بنياد باندې دا مسلک ئې اختيار كړې دې.
د حضرت امام ابوحنيفه رحمه الله دلائل: حضرت امام ابوحنيفه رحمه الله دلاندينو احاديثونه استدلال كوى. ① سنن ابى داود كښې د صفيه بنت عطيه روايت كښې دى. هغه فرمائى چه
(دخلت مع نسوة من عبد القيس على عائشه فسألناها عن التمر والزبيب فقالت كنت اخذ قبضة من تمر وقبضة من زبيب فالقيه فى اناء فامرسه ثم اسقيه النبى ﷺ) [6]
په دې روايت كښې تصريح ده چه حضرت عائشه رضى الله عنها كهجورې او منقا يوځائې كړې وې او نبيذئې جوړ كړې وو. او حضرت نبى كريم ﷺ باندې ئې څكولې وو. البته په دې حديث كښې ابوبحرنومې يو رواى باندې ابن حزم اعتراض كړې دې چه هغه مجهول دې [7] ليكن علامه عينى رحمه الله فرمائى چه ابوبحر مشهور او معروف راوى دې او د دهٔ نوم عبد الرحمان بن

---

[1]) عمدة القارى :ج٢١ص١٨٢) وفتح البارى (ج١٠ص٨٥)_ لامع الدارى :(ج٩ص٤٣٨) _
[2]) عمدة القارى :ج٢١ص١٨٣) وفتح البارى (ج١٠ص٨٤)_ وشرح الكرمانى :٢٠ص١٥٤)_
[3]) عمدة القارى :ج٢١ص١٨٣) وفتح البارى (ج١٠ص٨٤)_ وشرح الكرمانى :٢٠ص١٥٤)_
[4]) عمدة القارى :ج٢١ص١٨٣) وفتح البارى (ج١٠ص٨٤)_ وشرح الكرمانى : ٢٠ص١٥٤) وارشاد السارى: (ج١٢ص٣٤٤) والابواب والتراجم :(ج٢ص٩٦)_
[5]) عمدة القارى :ج٢١ص١٨٤) والابواب والتراجم :(ج٢ص٩٦)_
[6]) سنن ابى داود، كتاب الاشربة باب فى الخلطين)ج٣ص٣٣٣،٣٣٤.(رقم الحديث ٣٧٠٨).
[7]) عمدة القارى :(ج٢١ص١٧٤)_

عثمان دې.[1]

ابن حبان په كتاب الثقات كښې داذكركړى دى.[2] حضرت امام احمدبن حنبل رحمه الله فرمائى چه (لاباس به)[3] ابن عدى فرمائى چه (وهوممن يكتب حديثه)[4] عجلى ددې توثيق كړې دې.[5]

② په سنن ابى داود كښې دحضرت عائشه رضي الله عنها روايت دې (ان رسول الله كان ينبذ له زبيب فيلقى فيه تمر وتمر فيلقى فيه الزبيب)[6]

③ حضرت امام محمد رحمه الله په كتاب الاثاركښې دحضرت ابن عمر رضي الله عنهما نه هم دخليطين استعمال نقل كړې دې.[7]

احاديث باب لره حضرات احناف دمذكوره احاديثو په بيناد منسوخ كړې دى. هغه فرمائى چه په شروع كښې ددې ممانعت وولیكن دې نه پس اجازت وركړې شوې وو.[8]

قوله: إِذَا كَانَ مُسْكِرًا : ترجمة الباب كښې دحضرت امام بخارى رحمه الله ذكرشوى دې قيدلره ابن بطال غلط ګرزولې دې،اووئيلې ئې دى چه نهى عن الخيطين عام ده. كه هغه مسكروى اوكه نه وى. ددې وجې نهى داسكارقيدسره مختص كول درست نه دى.[9]

بعضووئيلې دى چه دحضرت امام بخارى رحمه الله په نيزخليطين قبل الاسكارچونه جائزدى،دددې وجې هغوى داسكارقيدلګولې دې.[10]

اوداهم كيديشى چه حضرت امام بخارى رحمه الله ددې نه دخليطين قبل ممانعت كړې وى ددواؤ علتونوطرفته اشاره ئې كړې وى چه دخليطين ممانعت ياداسكارپه وجه سره وى، اوياداسراف په وجه سره وى،دباب په ړومبى حديث كښې علت اولى باندې دلالت كوى، اودباب په اخرى دوه حديثونه علت ثانيه باندې دلالت كوى.[11]

قوله: وَأَنْ لَا يَجْعَلَ إِدَامَيْنِ فِي إِدَامٍ : دوه ادام دې يوادام جوړنه كړې شى.لكه تمراوزبيب دواړه چه يوځائې شى اودواړه يوعرق اوادام جوړكړې، شى.دادرست نه دى.

[1] عمدة القارى :(ج۲۱ص۱۷٤)_

[2] عمدة القارى :(ج۲۱ص۱۷٤)_

[3] تهذيب الكمال :ج۱۷ص ۱۷٤_

[4] الكامل فى ضعفاء الرجال :(ج۲ص۲۷۳)_

[5] تهذيب التهذيب :(۶۲۲۷) _

[6] سنن ابى داود.كتاب الاشربة باب فى الخلطين)ج۳ص ۳۳۳.۳۳٤.(رقم الحديث ۳۷۰۸).

[7] كتاب الاثار: ۱۲۰)_

[8] اعلاء السنن.كتاب الاشربة باب اباحة الخليطين(ج۱۸ص۳۷)_

[9] عمدة القارى (ج۲۱ص۱۸۲، والابواب والتراجم :ج۲ص۹۶. وفتح البارى :(ج ۱۰ص۸۳)_

[10] عمدة القارى (ج۲۱ص۱۸۲، والابواب والتراجم :ج۲ص۹۶. _

[11] عمدة القارى (ج۲۱ص۱۸۲، والابواب والتراجم :ج۲ص۹۶_

قوله: وَقَالَ عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ سَمِعَ أَنَسًا: داتعلیق دې په پورتنی حدیث کښې (قتادة عن انس... عنعنه) اوپه دې تعلیق کښې دقتاده دسماع تصریح ده.ابونعیم داتعلیق موصولانقل کړې دې (۱)

دباب آخری دوه حدیثونه حضرت امام بخاری رحمه الله په ړومبی ځل ذکرکړی دی. په آخری حدیث کښې (جمع بین التمر والزهو) نه منع کړې شوې ده.اوهریونه ځانله دنبیذ جوړولوحکم کړې شوې دې.

ددې وجه داده چه کله دوه څیزونه یوځائې کړې شی،نوپه هغې کښې زر نشه پیدا کیږی.

۱۱= باب شُرْبِ اللَّبَنِ

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى (مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ).

[۵۲۸۱] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يُونُسُ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه- قَالَ أُتِيَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِهِ بِقَدَحِ لَبَنٍ وَقَدَحِ خَمْرٍ. [ر: ۳۲۱۴]

حضرت امام بخاری رحمه الله ددې باب نه اشربه مباحه ذکرفرمائی دحضرت امام بخاری رحمه الله مقصد دادې چه پئ څکل جائزدی.بعضې علماء کراموویلی دی چه حضرت امام بخاری رحمه الله په دې خلقوباندې ردکوی، چه هغوی وائی چه کثرت لبن نه اسکارپیدا کیږی.داقول غلط دې ځکه چه په پئیو کښې مطلقا داسکاروکیفیت نه پیدا کیږی.(۲)

قوله: وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ:

اوستاسو دپاره په ځناورو کښې هم یوسبق موجوددې دخیټونه سوتو اووینوپه مینځ کښې یوڅیزپه تاسوباندې څکلې شی یعنی خالص پئ چه څکونکوته ډیرښه معلومیږی.

ځناوروانبه خوری.کله چه هغه ددې په معده کښې جمع کیږی نودمعدې عمل سره دخوراک فضله لاندې کینی اوپورته پئ راشی.اوددې دپاسه وینه،بیاځیګردادرې واړه بیل بیل مقاماتوکښې تقسیموی. وینی لره په رګونوکښې اوپئیولره تئیونوته رسوی، داشان دواړ ګندونوپه مینځ کښې صفااوخالص پئیو الله تعالی تخلیق کوی اودالله تعالی یولوئې قدرت دې (۳)

[۵۲۸۲] حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ سَمِعَ سُفْيَانَ أَخْبَرَنَا سَالِمٌ أَبُو النَّضْرِ أَنَّهُ سَمِعَ عُمَيْرًا مَوْلَى أُمِّ الْفَضْلِ يُحَدِّثُ عَنْ أُمِّ الْفَضْلِ قَالَتْ شَكَّ النَّاسُ فِي صِيَامِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَوْمَ

۱) عدة القاری (ج۲۱ص۱۸۳، وفتح الباری :(ج ۱۰ص۴۸)_

۲) والابواب والتراجم :ج۲ص۹۷_

۳).الجامع لاحکام القران للقرطبی :(۱۰ص۱۲۵)_

عَرَفَةَ، فَأَرْسَلْتُ إِلَيْهِ بِإِنَاءٍ فِيهِ لَبَنٌ فَشَرِبَ. فَكَانَ سُفْيَانُ رُبَّمَا قَالَ شَكَّ النَّاسُ فِي صِيَامِ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَوْمَ عَرَفَةَ فَأَرْسَلَتْ إِلَيْهِ أُمُّ الْفَضْلِ. فَإِذَا وُقِفَ عَلَيْهِ قَالَ هُوَ عَنْ أُمِّ الْفَضْلِ. [ر: ۱۵۷۵]

سفیان ابن عینیه دا حدیث په دواؤ طریقو سره نقل کړې دې.

① یوئې دحضرت ام الفضل نه موصولاً نقل کړې دې. هغه فرمائی چه دعرفه په ورځ د حضرت نبی کریم ﷺ دروژې متعلق خلقو ته شک شو(چه) حضرت نبی کریم ﷺ روژه نیولې ده که نه؟ ما دحضرت نبی کریم ﷺ په خدمت کښې په لوښی کښې پئ اولیږل حضرت نبی کریم ﷺ نوش اوفرمائیل. (چه د دې نه معلوم شو چه د حضرت نبی کریم ﷺ روژه نه وه).

② په دویم طریق کښې ئې دا مرسلاً نقل کړې دې. اوفرمائی چه حضرت ام الفضل د حضرت نبی کریم ﷺ په خدمت کښې پئې اولیږل، په رومبی طریق کښې پخپله حضرت ام الفضل فرمائی چه ما اولیږل او په دې دویم طریق کښې راوی وائی چه هغوی اولیږل

قوله: فَإِذَا وُقِفَ عَلَيْهِ: [۱] یعنی سفیان چه کله دا حدیث موقوفاً روایت کړو نو دهغوی نه تپوس اوکړې شو چه دا روایت مرسل دې یا موصول دې؟ هغوی اوفرمائیل چه (هوعن ام الفضل) یعنی دا حدیث ام الفضل نه روایت دې او د موصول په درجه کښې دې. [۲]

[۵۲۸۳] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الأَعْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ وَأَبِي سُفْيَانَ عَنْ جَابِرِ بْنِ اللَّهِ قَالَ جَاءَ أَبُو حُمَيْدٍ بِقَدَحٍ مِنْ لَبَنٍ مِنَ النَّقِيعِ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «أَلاَ خَمَّرْتَهُ وَلَوْ أَنْ تَعْرُضَ عَلَيْهِ عُودًا».

حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا صَالِحٍ يَذْكُرُ - أُرَاهُ - عَنْ جَابِرٍ - رضى الله عنه - قَالَ جَاءَ أَبُو حُمَيْدٍ - رَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ - مِنَ النَّقِيعِ بِإِنَاءٍ مِنْ لَبَنٍ إِلَى النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «أَلاَ خَمَّرْتَهُ، وَلَوْ أَنْ تَعْرُضَ عَلَيْهِ عُودًا». وَحَدَّثَنِي أَبُو سُفْيَانَ عَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - بِهَذَا.

دا حدیث حضرت امام بخاری رحمه الله دلته په رومبئ ځل ذکر فرمائیلې دې. [۳]

حضرت جابر رضی الله عنه فرمائی چه ابوحمید مقام نقیع نه دپئیو پیاله دحضرت نبی کریم ﷺ په خدمت کښې پیش کړه. نو هغوی ته حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دادې ولې نه دی پټ کړی، څه لرګې به دې په دې باندې عرضی طور اېښودې وې.

قوله: (نقيع): دا مدینه منوره نه شل فرسخه فاصله باندې وادی عقیق کښې دیو ځائې نوم

[۱] فتح الباری: (۱۰ص۸۸، وعمدة القاری: (ج۲۱ص۱۸۵، وارشادالساری: (ج۱۲ص۳۴۶)_

[۲] فتح الباری: (۱۰ص۸۸، وعمدة القاری: (ج۲۱ص۱۸۵، وارشادالساری: (ج۱۲ص۳۴۶)_

[۳] (۵۲۸۳) الحدیث اخرجه مسلم فی الاشربة باب شرب النبیذ وتخمیر الاناء: (ج۳ص۱۵۹۳)، (رقم الحدیث: ۲۰۱۰)_

وو. چه چرته چیلئ وغیره به څریدلي.(۱)

قوله: «أَلاَّ خَمَّرْتَهُ، وَلَوْ أَنْ تَعْرُضَ عَلَيْهِ عُودًا»: (الا) په معنی د (هلا) ده، (خمر) د (تخمیر) په معنی دپټولو رازی.(۲)

قوله: (تعرض): (بضم الراء) عرض یعنی پلن والی کښې ایښودل. مطلب دادې که څه نور څیز ملاؤشوی نه وو نوکم ازکم څه لرګی به دې کم ازکم په دې باندې ایخودې وې. علامه عینی فرمائی:

(والمعنى ان لم تغطه فلا اقل من عود تعرض به عليه اى تمده عرضا لا طولا ومن فوائده: صيانته من الشيطان فانه لايكشف الغطاء ومن الوباء الذى ينزل من السماء فى ليلة من السنة ومن النجاسة والمقذرات ومن الهامة والحشرات ونحوها)(۳)

یعنی که مکمل پټ نه وی نوکم ازکم لرګي دې ددې په پلن والی باندې کیږدی. دداشان پټولو باندې به یوفائده داوی چه دشیطان نه به په حفاظت کښې وی. ځکه چه شیطان سرنه شی اخواکولې. دویمه فائده به داوی چه دهغه وباء نه به په حفاظت کښې وی چه په کال کښې یوځل دآسمان نه دشپې په وخت کښې نازلیږی اوپه ښکاره لوښو کښې پریوزی. دریمه فائده به داوی چه چینجو وغیره نه به په حفاظت کښې وی.

[۵۲۸۴] حَدَّثَنِي مَحْمُودٌ أَخْبَرَنَا النَّضْرُ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ رضى الله عنه قَالَ قَدِمَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم مِنْ مَكَّةَ وَأَبُو بَكْرٍ مَعَهُ قَالَ أَبُو بَكْرٍ مَرَرْنَا بِرَاعٍ وَقَدْ عَطِشَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ أَبُو بَكْرٍ رضى الله عنه فَحَلَبْتُ كُثْبَةً مِنْ لَبَنٍ فِي قَدَحٍ، فَشَرِبَ حَتَّى رَضِيتُ، وَأَتَانَا سُرَاقَةُ بْنُ جُعْشُمٍ عَلَى فَرَسٍ فَدَعَا عَلَيْهِ، فَطَلَبَ إِلَيْهِ سُرَاقَةُ أَنْ لاَ يَدْعُوَ عَلَيْهِ، وَأَنْ يَرْجِعَ فَفَعَلَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم-. [ر: ۲۳۰۷]

قوله: فَحَلَبْتُ كُثْبَةً مِنْ لَبَنٍ فِي قَدَحٍ: (کثبة) دکاف په ضمه اودثاء په سکون سره، دپټولړشان مقدارته وائی. یادومره مقدارچه دهغې نه یوپیاله ډکه شی. یایوځل لوشلو کښې چه څومره راشی هغې ته کثبه وائی.(۴) مطلب دادې چه ماپه پیاله کښې په څه مقدار کښې پئ اولوشل.

داحدیث په کتاب المناقب کښې تفصیل سره تیرشوې دې. (کتاب المناقب باب کان النبی ﷺ تنام عینه ولاینام قلبه).

(۱) فتح الباری: (۱۰ص۸۹وعمدة القاری: (ج۲۱ص۱۸۶، وارشادالساری: (ج۱۲ص۳۴۶)_
(۲) فتح الباری: (۱۰ص۸۹وعمدة القاری: (ج۲۱ص۱۸۶، وارشادالساری: (ج۱۲ص۳۴۶)_
(۳) فتح الباری: (۱۰ص۸۹وعمدة القاری: (ج۲۱ص۱۸۶، وارشادالساری: (ج۱۲ص۳۴۶)_
(۴) فتح الباری: (۱۰ص۸۹وعمدة القاری: (ج۲۱ص۱۸۶، وارشادالساری: (ج۱۲ص۳۴۶)_

يو اشكال اوددغې جوابونه : باقي داخبره پاتې كيږي چه داشان دچاپې استعمالول څنګه صحيح كيديشي، ددې مختلف جوابونه وركړې شوي دي :

① چه كوم يوشپونكي پې اولوشل،ده ته دمالک دطرفنه اجازت وو.

﴿۲﴾ ددهٔ په عرف كښې داشان دپئيوڅكلولوعام رواج وو.په دې كښې داصل مالک نه داجازت صراحتا ضروري نه وي.

﴿۳﴾ حضرت نبى كريم ﷺ په حالت داضطراركښې پې څكولى وو. اوداضطرارپه حالت كښې اجازت اخستلوضرورت نشته دي.[1]

[۵۲۸۵] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «نِعْمَ الصَّدَقَةُ اللِّقْحَةُ الصَّفِيُّ مِنْحَةً، وَالشَّاةُ الصَّفِيُّ مِنْحَةً، تَغْدُو بِإِنَاءٍ، وَتَرُوحُ بِآخَرَ». [ر: ۲۴۸۶]

حضرت نبى كريم ﷺ فرمائي چه بهترينه صدقه چاته پې وركوونكې ښكلې اوښه ياپئيو والاښكلې چيلئ وركول دي.چه هغه يولوښې دسباپه وخت كښې ډكوي اويولوښې دماښام په وخت كښې.

قوله: (لقحة): پئيو والا اوښې ته وائي.[2]

قوله: (الصفى): دصادپه فتحه اوفاء په كسره اودباءپه تشديدسره په معنى دښكلې اوښائسته فعيل چه كله دمفعول په معنى كښې وى نوهغه مذكراومونث دواړودپاره استعماليږي.[3]

قوله: (منحة): دميم په كسره اودنون په سكون سره،عطيه ته وائي.داتركيب نحوى كښې دتميز كيدو په وجه سره منصوب دې،دلته (منحة) نه پئيو والا اوښه مراده ده چه چاته وركړې شي چه هغه ددې نه پې لوشي اوواپس ئې كړي.[4]

قوله: (تَغْدُو بِإِنَاءٍ، وَتَرُوحُ بِآخَرَ»: (تغدو من الغدو وهواول النهار وتروح من الرواح وهو اخر النهار وهذه كناية من كثيرة اللبن)[5]

[۵۲۸۶] حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنِ الأَوْزَاعِيِّ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رضى الله عنهما - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - شَرِبَ لَبَنًا فَمَضْمَضَ

---

[1] مذكوره درې واړه جوابونودپاره اوګورئ عمدة القارى (ج۲۱ص۱۸۷)، وفتح البارى: (ج۱۰ص ۸۹) وشرح البخارى للكرمانى :(ج۲۰ص۱۵۶)_

[2] عمدة القارى (ج ۲۱ص۱۸۷) وشرح البخارى للكرمانى :(ج۲۰ص۱۵۷، وارشاد السارى: (ج۱۲ص۳۴۸)

[3] عمدة القارى (ج ۲۱ص۱۸۷) وشرح البخارى للكرمانى :(ج۲۰ص۱۵۷، وارشاد السارى: (ج۱۲ص۳۴۸)

[4] عمدة القارى (ج ۲۱ص۱۸۷) وشرح البخارى للكرمانى :(ج۲۰ص۱۵۷، وارشاد السارى: (ج۱۲ص۳۴۸)

[5] عمدة القارى (ج ۲۱ص۱۸۷)

وَقَالَ «إِنَّ لَهُ دَسَمًا». [ر: ۲۰۸]
حضرت نبی کریم ﷺ پئ ځکلونه پس خولې کښې اوبه واچولې. او وې فرمائيل چه په دې کښې چکنائی وی، (دسم) چکنائی (غوړوالی) ته وائی.
داحديث په كتاب الوضوء كښې تيرشوې دې. (۱)

[۵۲۸۷] وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم «رُفِعْتُ إِلَى السِّدْرَةِ فَإِذَا أَرْبَعَةُ أَنْهَارٍ، نَهَرَانِ ظَاهِرَانِ، وَنَهَرَانِ بَاطِنَانِ، فَأَمَّا الظَّاهِرَانِ النِّيلُ وَالْفُرَاتُ، وَأَمَّا الْبَاطِنَانِ فَنَهَرَانِ فِي الْجَنَّةِ فَأُتِيتُ بِثَلاَثَةِ أَقْدَاحٍ، قَدَحٌ فِيهِ لَبَنٌ، وَقَدَحٌ فِيهِ عَسَلٌ، وَقَدَحٌ فِيهِ خَمْرٌ، فَأَخَذْتُ الَّذِى فِيهِ اللَّبَنُ فَشَرِبْتُ فَقِيلَ لِى أَصَبْتَ الْفِطْرَةَ أَنْتَ وَأُمَّتُكَ».
قَالَ هِشَامٌ وَسَعِيدٌ وَهَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ صَعْصَعَةَ عَنِ النَّبِىِّ صلى الله عليه وسلم - فِى الأَنْهَارِ نَحْوَهُ، وَلَمْ يَذْكُرُوا ثَلاَثَةَ أَقْدَاحٍ. [ر: ۳۰۳۵]

قوله: رُفِعْتُ إِلَى السِّدْرَةِ: (رفعت) دماضی مجهول مونث صیغه ده. اوسدره نه سدره المنتهی مراد ده. دا داوؤ اسمانونو دپاسه دبیرې یوونه ده، چه کوم ځائې کښې فرښتې اودریږی (یعنی مخکښې نشی تلی) په دې وجه دې ته منتهی وائی. (۲)
په بل روایت کښې په دې کښې (رفعت) دماضی مجهول واحدمتکلم صیغې سره دې، د دواړومفهوم یودې. (۳)

قوله: فَنَهَرَانِ فِي الْجَنَّةِ: ددې دواړو نهرونونه سلسبیل اونهر کوثرمراد دې (۴)
اسماعیلی دابراهیم نه داتعلیق موصولا نقل کړې دې. (۵)

قوله: قَالَ هِشَامٌ وَسَعِيدٌ وَهَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ: هشام دستوائی، سعیدبن ابی عروبه، اوهمام بن یحیی هم دقتاده نه داروایت نقل کړې دې. هغوی په خپل روایت کښې د انهار ذکرکړې دې البته ددریو پیالو (شهدو، خمراولبن) ذکرئې نه دې کړې. حضرت امام بخاری رحمه الله دادرې واړه روایتونه په کتاب بدء الخلق کښې موصولا ذکرکړی دی. (۶)

۱) عمدة القاری (ج ۲۱ص۱۸۷) وفتح الباری :(ج ۱۰ص ۹۰)_
۲) عمدة القاری (ج ۲۱ص۱۸۸) وشرح البخاری للکرمانی :(ج ۲۰ص۱۵۷، وارشاد الساری: (ج۱۲ص۳۴۹)
۳) عمدة القاری (ج ۲۱ص۱۸۷) وفتح الباری :(ج ۱۰ص ۹۰)_وارشاد الساری: (ج۱۲ص۳۴۸)_
۴) عمدة القاری (ج ۲۱ص۱۸۸) وشرح البخاری للکرمانی :(ج ۲۰ص۱۵۷، وارشاد الساری: (ج۱۲ص۳۴۹)
۵) عمدة القاری (ج ۲۱ص۱۸۷) وفتح الباری :(ج ۱۰ص ۹۰)_وارشاد الساری: (ج۱۲ص۳۴۸)_
۶) عمدة القاری (ج ۲۱ص۱۸۷)_وارشاد الساری: (ج۱۲ص۳۴۸)_

۱۲= باب اسْتِعْذَابِ الْمَاءِ

[۵۲۸۸] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ كَانَ أَبُو طَلْحَةَ أَكْثَرَ أَنْصَارِيٍّ بِالْمَدِينَةِ مَالاً مِنْ نَخْلٍ، وَكَانَ أَحَبُّ مَالِهِ إِلَيْهِ بَيْرُحَاءَ، وَكَانَتْ مُسْتَقْبِلَ الْمَسْجِدِ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَدْخُلُهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَاءٍ فِيهَا طَيِّبٍ. قَالَ أَنَسٌ فَلَمَّا نَزَلَتْ (لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ) قَامَ أَبُو طَلْحَةَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ (لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ) وَإِنَّ أَحَبَّ مَالِي إِلَيَّ بَيْرُحَاءَ، وَإِنَّهَا صَدَقَةٌ لِلَّهِ أَرْجُو بِرَّهَا وَذُخْرَهَا عِنْدَ اللَّهِ فَضَعْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ حَيْثُ أَرَاكَ اللَّهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «بَخٍ ذَلِكَ مَالٌ رَابِحٌ - أَوْ رَايِحٌ شَكَّ عَبْدُ اللَّهِ - وَقَدْ سَمِعْتُ مَا قُلْتَ وَإِنِّي أَرَى أَنْ تَجْعَلَهَا فِي الأَقْرَبِينَ». فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ أَفْعَلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَقَسَمَهَا أَبُو طَلْحَةَ فِي أَقَارِبِهِ وَفِي بَنِي عَمِّهِ وَقَالَ إِسْمَاعِيلُ وَيَحْيَى بْنُ يَحْيَى رَايِحٌ. [ر: ۱۳۹۲]

قوله: استعذاب: وائى خوږې اوبه طلب كولو ته، دحضرت امام بخارى رحمه الله مقصد دادې چه خوږې اوبه طلب كول د زهد نه خلاف نه دى، اونه داپه ترفه اوتعيش مذموم كښې داخل دى. خوږه اوبو كښې مشک وغيره اچول دخوشبودپاره دبعضې علماء كراموپه نيزدتعيش په وجه سره مكروه دى.(۱)

حضرت انس رضی الله عنه فرمائى چه ابوطلحه په انصارمدينه كښې دكهجوروونواعتبارسره دټولونه زيات مالداروو.اودده دټولونه زيات خوښ مال بيرحاء وو،ددې رخ مسجدطرف ته وو.حضرت نبى كريم ﷺ به هغه ځائې ته تشريف اوړو.اوددې خوږې اوبه به ئې څكلې.

حضرت انس رضی الله عنه بيان كوى چه كله آيت (لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوْا مِمَّا تُحِبُّوْنَ ۚ) نازل شونو ابوطلحه اودريدو اوعرض ئې اوكړو چه يارسول الله ﷺ الله تعالى فرمائى چه تاسوبه هرګز نيكى اونه مومئ ترڅوچه هغه څيزخرچ نه كړئ كوم چه تاسوته محبوب وى. او ځما محبوب مال بيرحاء دې.ددې وجې داخه دالله په لاركښې خرچ كومه،ماته اميد دى چه الله تعالى جل جلاله به ددې اجر راكړى.ددې وجې يا رسول الله ﷺ چه تاسوپه كوم مصرف كښې دا مناسب ګڼړئ خرچ ئې كړئ.

حضرت نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه ډيرښه، داخومال رابح فائده مند، دې بيا ئې اوفرمائيل چه په خپلورشته داروئې تقسيم كړه.

ابوطلحه رضی الله عنه اوفرمائيل چه يارسول الله ﷺ څه به هم داسې كوم. نوهغه مال ئې په خپلو رشته داروكښې اوترونوځامنوكښې تقسيم كړو.

(بخ (بفتح الباء) داكلمه دشا باشى اوخوشحالئ په وخت كښې وئيلې كيږى.(۲)

---

(۱) عمدة القارى (ج۲۱ص۱۸۹)_ وفتح البارى (ج۱۰ص۹۲)_

(۲) عمدة القارى (ج۲۱ص۱۸۹)، وارشادالسارى (۱۲ص۳۵۰).وشرح البخارى للكرمانى (ج۲۰ص۱۵۹)_

قوله: رَابِحٌ-أَوْرَايِحٌ شَكَّ عَبْدُ اللّهِ: (رابح) نفع ورکونې اورايح تاون ورنکې.... يعنى دآخرت جذبې سره چه کوم مال خرچ کړې شى. هغه سودمند اونافع دې يامال خوهسې هم دلاس نه وتلو والا څيز دې. دالله جل جلاله په لارکښې خرچ کولو سره اودذې نه اخروى فائدې دپاره ذخيره کول پکاردى.

داحديث هم دې سند سره په کتاب الوصاياکښې هم تيرشوې دې.[1]

۱۳=باب شُوْبِ اللَّبَنِ بِالْمَاءِ

[۵۲۷۹] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللّهِ أَخْبَرَنَا يُونُسُ عَنِ الزُّهْرِي قَالَ أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ-رضى الله عنه-أَنَّهُ رَأَى رَسُولَ اللّهِ-صلى الله عليه وسلم-شَرِبَ لَبَنًا، وَأَتَى دَارَهُ فَحَلَبْتُ شَاةً فَشُبْتُ لِرَسُولِ اللّهِ-صلى الله عليه وسلم-مِنَ الْبِئْرِ، فَتَنَاوَلَ الْقَدَحَ فَشَرِبَ، وَعَنْ يَسَارِهِ أَبُو بَكْرٍ وَعَنْ يَمِينِهِ أَعْرَابِيٌّ، فَأَعْطَى الْأَعْرَابِيَّ فَضْلَهُ، ثُمَّ قَالَ «الْأَيْمَنَ فَالْأَيْمَنَ». [ر: ۲۲۲۵]

د ترجمة الباب مقصد: پئ په اوبوکښې يوځائې کول اوهغه استعمالول جائزدې. حضرت امام بخارى رحمه الله په ترجمة الباب کښې دشرب قيدلګولې دې. ددې نه ئې بيع ويستلې ده. ددې وجې دخرڅولوپه وخت کښې پيئوکښې اوبه اچول جائز نه دى. ځکه چه هغه غش ممنوع دې.[2]

دکشميهنى روايت کښې (باب شوب اللبن بالماء) دې شوب ګډولو اويوځائې کولوته وائى[3] دحضرت امام بخارى رحمه الله مقصد داهم کيدشى چه پئ په اوبوکښې ګډول اواستعمالول د (نهى عن خليطين) په حکم کښې نه رازى. دپئيوتاثيرګرم وى. دعربو ملکونوکښې خليطين دا په اوبوکښې استعمالولورواج دې چه ددې په حرارت کښې کمې واقع شى.[4]

قوله: فَشُبْتُ لِرَسُولِ اللّهِ-صلى الله عليه وسلم-مِنَ الْبِئْرِ: (شبت) بروزن (قلت): داشوب نه واحدمتکلم ماضى صيغه ده. يعنى مادحضرت نبى کريم صلى الله عليه وسلم دپاره په پئيوکښې اوبه ګډې کړې دکوهى نه.[5]

قوله: فَأَعْطَى الْأَعْرَابِيَّ فَضْلَهُ: يعنى حضرت نبى کريم صلى الله عليه وسلم خپل نبى طرفته ناست اعرابى ته پئ ورکړل. بعضوئيلې دى چه ددې اعرابى نه حضرت خالدبن وليدمراد دې، ليکن علامه عينى رحمه الله وغيره داغلط ګرزولې دى. اووئيلې ئې دى چه حضرت خالدبن وليد لکه څنګه چه داعربى اطلاق درست نه دې.[6]

---

[1] كتاب الوصايا،باب اذاوقف ارضاولم يبين الحدود فهوجائزوكذالک الصدقة (رقم الحديث: ۲۷۶۹) _
[2] عمدة القارى (ج۲۱ص۱۸۹)، وفتح البارى :(ج۱۰ص۹۳)_
[3] عمدة القارى (ج۲۱ص۱۸۹)، وفتح البارى :(ج۱۰ص۹۳) وارشاد السارى : (ج۱۲ص۳۵۱) _
[4] عمدة القارى (ج۲۱ص۱۸۹)، وفتح البارى :(ج۱۰ص۹۳)
[5] عمدة القارى (ج۲۱ص۱۸۹)، وفتح البارى :(ج۱۰ص۹۳) _
[6] عمدة القارى (ج۲۱ص۱۸۹)، وفتح البارى :(ج۱۰ص۹۳)

[۵۲۹۰] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ حَدَّثَنَا فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْحَارِثِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رضي الله عنهما - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - دَخَلَ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الأَنْصَارِ وَمَعَهُ صَاحِبٌ لَهُ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «إِنْ كَانَ عِنْدَكَ مَاءٌ بَاتَ هَذِهِ اللَّيْلَةَ فِي شَنَّةٍ، وَإِلاَّ كَرَعْنَا». قَالَ وَالرَّجُلُ يُحَوِّلُ الْمَاءَ فِي حَائِطِهِ - قَالَ - فَقَالَ الرَّجُلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ عِنْدِي مَاءٌ بَائِتٌ فَانْطَلِقْ إِلَى الْعَرِيشِ - قَالَ - فَانْطَلَقَ بِهِمَا، فَسَكَبَ فِي قَدَحٍ، ثُمَّ حَلَبَ عَلَيْهِ مِنْ دَاجِنٍ لَهُ - قَالَ - فَشَرِبَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - ثُمَّ شَرِبَ الرَّجُلُ الَّذِي جَاءَ مَعَهُ. [ر: ۵۲۹۸]

حضرت جابر ﷺ فرمائي چه حضورنبى كريم ﷺ يو انصارى سړى لره ورغلو حضورنبى اكرم ﷺ سره يو بل سړې هم وو، دې انصارى ته حضورنبى كريم ﷺ اوفرمائيل كه تا سره په مشک كښې دشپې نه اېښودې شوې اوبه وى (اولوبنې وى) نوراكړه ګنې مونږ به دې سره خوله اولګوو اودا به اوڅکو. راوى وائى چه هغه سړى په خپل باغ كښې اوبه وركولې هغه اووئيل چه يارسول الله ﷺ ماسره دشپې اېښودې شوې (يخې) اوبه شته دې. تاسو جهونپړئ (سپر) طرفته تشريف يوسئ. بيا هغه حضورنبى كريم ﷺ اوددۀ ملګرى هغه جهونپړئ ته بوتلل. يو پياله كښې ئې اوبه واچولې اودچيلئ پئ ئې اولوشل. حضورنبى اكرم ﷺ هغه اوڅکل، بيا چه كوم ملګرې حضورنبى اكرم ﷺ سره راغلې وو هغه هم اوڅکل.
حضرت امام بخارى ﷫ داحديث دلته په ړومبى ځل ذكرفرمائيلې دې. (۱)

قوله: دَخَلَ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الأَنْصَارِ: د (رجل من الانصار) نه مراد حضرت ابو الهيثم بن تيهان انصارى دې. (۲) دواقدى روايت كښې ددې تصريح ده، هغوى هيثم بن نصر اسلمى نه روايت نقل كړې دې، په دې كښې دې چه:

(خدمت النبى ﷺ ولزمت بابه فكنت اتيه بالماء من بئر جاشم، وهى بئر ابى الهيشم بن التيهان، وكان ماؤها طيبا، ولقد دخل يوما ومعه ابوبكر على ابى الهيشم فقال هل من ماء بارد؟ فاتاه بشجب (۳) فيه ماء كانه الثلج فصبه على لبن عنزله وسقاه ثم قال له، ان له، ان لنا عريشا باردا فقل فيه يا رسول الله ﷺ عندنا، فدخله وابوبكر واتى ابو الهيشم بالوان من الرطب) (۴)

دواقدى روايت نه داهم معلوميږى چه حضرت نبى كريم ﷺ سره تلونكې بل سړې حضرت

---

(۱) (۵۲۹۰) الحديث اخرجه البخارى ايضا فى الاشربة باب الكرع فى الحوض (رقم للحديث ۵۲۹۸) واخرجه ابوداودفى الاشربة باب فى الكرع : حضرت امام احمدبن حنبل ﷫ ۳۳۷.(رقم الحديث ۳۷۳۴) واخرجه ابن ماجه فى الاشربة باب الشربة باب الشرب بالاكف والكرع :ج ۲ص ۱۱۳۵(رقم الحديث ۳۴۳۲).
(۲) عمدة القارى (ج ۲۱ص ۱۸۹)، وفتح البارى :(ج ۱۰ص ۹۵) وارشاد السارى : (ج ۱۲ص ۳۵۲) _
(۳) شجب يتخذ من شنه تقطع ويخرز راسها)
(۴) فتح البارى :(ج ۱۰ص ۹۵)

صدیق اکبر رضی الله عنه وو.

قوله: «إِنْ كَانَ عِنْدَكَ مَاءٌ بَاتَ هٰذِهِ اللَّيْلَةَ فِي شَنَّةٍ: (شنة) (دشين په فتحه اودنون تشديد سره) زړه مشکیزه.[1]

دشپې نه چه کومه مشکیزه ایښودې شوې وی، هغه ښه یخه وی، ددې وجې حضورنبی اکرم ﷺ هغه طلب اوفرمائیله:

قوله: وَإِلَّا كَرَعْنَا: په دې عبارت کښې محذوف دې (ای کان عندك اناء فسقنا والا كرعنا)[2].

یعنی که تاسو سره داوبو څکلو دپاره لوښې وی نو مونږته دهغې نه اوبه راکړه. ګنی مونږ په دې مشکیزه خله کیږدو او اوبه به اوڅکو.

(کرع) دلوښی اولپې نه بغیرنیغ په نیغه په مشکیزه باندې خله ایښودل او اوبه څکلو ته وائی. بعضو په دواړو لاسونو سر اوبو څکلو ته کرع وئیلې ده. لیکن دلغت اعتبار سره هغه درست نه ده.[3]

دسنن ابن ماجه یوروایت کښې دی چه دکرع نه منع کړې شوې ده، حضورنبی اکرم ﷺ اوفرمائیل چه (لاتکرعوا ولکن اغسلوا ایدیکم ثم اشربوا بها)[4]

لیکن اول خوداحدیث ضعیف دې، اوکه داصحیح هم تسلیم کړې شی. نو وئیلې به شی چه په دې کښې نهی تنزیهی ده. اودحضورنبی اکرم ﷺ فعل جوازخودلو دپاره دې.[5]

قوله: قَالَ وَالرَّجُلُ يُحَوِّلُ الْمَاءَ فِي حَائِطِهِ: (ای ينقل الماء من مكان الى مكان) یعنی خپل باغ ته ئې اوبه ورکولې. (حائط) باغ ته وائی. (عریش) جهونپړه یا دالان د (سکب) معنی بیول ده. او (داجن) چیلئ ته وائی.[6]

یخې اوبه دالله جل جلاله ډیرلوئې نعمت دې، حضورنبی اکرم ﷺ دپاره یخې اوبه به راوړې شوې دابوداود په روایت کښې دی چه (کان رسول الله ﷺ یستعذب له الماء من بیوت السقیا)[7]

دامام ترمذی رحمه الله روایت کښې دی چه (ان اول مایسال عنه یوم القیامة یعنی العبد من النعیم ان یقال له، الم نصح لك جسمك ونرویك من الماء البارد)[8]

---

[1] عمدة القارى (ج۲۱ص۱۸۹)، وفتح البارى :(ج۱۰ص۹۵) وارشاد السارى : (ج۱۲ص۳۵۲) _

[2] عمدة القارى (ج۲۱ص۱۸۹)، وفتح البارى :(ج۱۰ص۹۵) _

[3] عمدة القارى (ج۲۱ص۱۸۹)، وفتح البارى :(ج۱۰ص۹۵) _

[4] ابن ماجه كتاب الاشربة.باب الشرب.بالاكف والكرع) ج۲ص۱۱۳۵)، رقم الحديث ۳۴۳۳)_

[5] عمدة القارى (ج۲۱ص۱۹۰)..والابواب والتراجم باب الكرع فى الحوض :ج۲ص۹۷)_

[6] عمدة القارى (ج۲۱ص۱۸۹)، وفتح البارى :(ج۱۰ص۹۶) _

[7] سنن ابى داود كتاب الاشربة باب فى ايكاء الاتية :(ج۳ص۳۴۰)،رقم الحديث :۳۷۳۵)

[8] سنن ترمذى.كتاب التفسير.باب ومن سورة التكاثر:ج۵ص۴۴۸) رقم الحديث ۳۳۵۸)_

د حدیث نه مستنبط څو اداب: علامه عینی رحمه الله ددې حدیث نه څوآداب نقل کوی اوفرمائی چه «وفیه انه لاباس بطلب الماء البارد فی سموم الحر وفیه قصد الرجل الفاضل بنفسه حیث یعرف مواضعه عند اخوانه... وفیه جواز خلط اللبن بالماء عند الشرب وفیه ان من قدم الیه طعام لایلزم ان یسال من این صار الیه الا اذا علم ان اکثر ماله حرام، فانه لایاکله فضلا عن ان یساله» (۱)

یعنی ددې حدیث نه یو خبره خو دا معلومیږی چه سخته ګرمئ کښې دچا نه یخې اوبهٔ طلب کولې شی. اوداطلب کول په هغه سوال کښې داخل نه دی چه دهغې ممانعت راغلې دې. دویمه خبره دامعلومه شوه چه عالم اوصاحب رتبه سړې خپلو دوستانو اوبې تکلفه ملګرو کره بغیر ددعوت نه تلې شی. دریمه خبره دامستنبط شوه چه پئ په اوبو کښې ګډول جائزدی. او دا نهی عن الخلیطین تحت لاندې داخل نه دی اوڅلورمه داخبره معلومه شوه چه کله څه خوراک په طوردضیافت پیش کړې شی نوددې تحقیق کول نه دی پکارچه داماِل حلال دې یاحرام، خوکه دچاکثرمال حرام وی نودهغې استعمال درست نه دی.

۱۴= بَاب شَرَابِ الْحَلْوَاءِ وَالْعَسَلِ.

وَقَالَ الزُّهْرِي لَا يَحِلُّ شُرْبُ بَوْلِ النَّاسِ لِشِدَّةٍ تَنْزِلُ، لِأَنَّهُ رِجْسٌ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى (أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ) وَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ فِي السَّكَرِ إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَجْعَلْ شِفَاءَكُمْ فِيمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ

[۵۲۹۱] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رضی الله عنها قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صلی الله علیه وسلم يُعْجِبُهُ الْحَلْوَاءُ وَالْعَسَلُ [ر: ۴۹۱۸]

دترجمة الباب مقصد: شیخ الحدیث مولانامحمد زکریا رحمه الله فرمائی چه حضرت امام بخاری رحمه الله په ترجمة الباب کښې چه دحلوا لفظ استعمال کړې دې، دهغې نه شربت مراددې. یعنی هرې هغه اوبه چه په هغې کښې څه څیزګډ کړې شی. په هندوستان کښې «شربت عسل» مشهوردې، ددې ترجمې نه ددې جواب بیانول مقصود دې چه هغه په اسراف کښې داخل نه دی.(۲)

حلوازمونږ په عرف کښې څکلې نه بلکه خوړلې شی، ځکه چه هغه مائع نه وی. ترجمة الباب حلوانه مائع مراد ده چه هغه څکلې شی. لکه نقیع تمراونقیع زبیب اوشربت عسل وغیره.

الابواب، والتراجم: (ج۲ص۹۷. وارشادالساری: (ج۱۲ص۳۵۳). عمدة القاری (ج۲۱ص۱۹۱)_

دامام زهری رحمه الله د یو قول تشریح:

قوله: وَقَالَ الزُّهْرِي لَا يَحِلُّ شُرْبُ بَوْلِ النَّاسِ لِشِدَّةٍ تَنْزِلُ، لِأَنَّهُ رِجْسٌ: امام زهری رحمه الله فرمائی چه دخلقومتیازې څکل دسخت ضرورت په وخت کښې هم حلال اوجائزنه دی. ځکه چه هغه ناپاکې دی. اوالله تعالی جل جلاله فرمائی چه ماستاسودپاره پاک څیزونه

(۱) عمدة القاری (ج۲۱ص۱۹۰)،
(۲) الابواب والتراجم: (ج ۲ص۹۷)_

حلال کړی دی. (نوناپاک څیزونه حلال نه دی) ددې قول متعلق شارحین دوه خبرې لیکی:
① دامام زهری رحمه الله مسلک په دې مسئله کښې دجمهوروعلماء کراموخلاف دې، ځکه چه دجمهورعلماء په نیزاضطراری حالت کښې که درجس خوړولویاڅکلوضرورت پیښ شی نودهغې استعمال جائزدې. نومیته، دم اوخنزیرنجس دی، لیکن الله تعالی په قرآن کریم کښې فرمائی چه (فمن اضطر غیرباغ ولاعاد فلا اثم علیه)[1]
شاید امام زهری رحمه الله په رخصتونوکښې په قیاس باندې عمل کولو لهذا نصوص کښې چه دکوم رجس تصریح ده، په هغې کښې خوهغه درخصت قائل وو، لیکن بول کښې نه وو.[2]
ددې خبرې تائید ددې نه هم کیږی چه امام زهری رحمه الله به په سفرکښې هم د عاشورې روژه نیوله. امام زهری رحمه الله ته اووئیلې شوچه په رمضان کښې خوپه سفرکښې تاسوروژه نه نیسئ نو امام زهری رحمه الله جواب ورکړو (ان تعالی قال فی رمضان (فعدة من ایام اخر) ولیس ذالك لعاشوراء)[3]
② حضرت ګنګوهی رحمه الله فرمائی چه دامام زهری رحمه الله په قول کښې دشدت حالت نه حالت اضطرار مراد نه دې، بلکه ددې نه کم درجې والاشدت مراددې. اواضطرارنه کم درجې والاشدت کښې دمتیازواستعمال دجمهوروپه نیزهم جائزنه دی، نوحضرت رحمه الله فرمائی چه:

قوله: لشدة تنزل، اراد بالشدة مادون الاضطرار، فلا یخالف **قوله**: قول الجمهور:[4] داتعلیق عبدالرزاق موصولانقل کړې دې.[5]

قوله: وَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ فِي السَّكَرِ إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَجْعَلْ شِفَاءَكُمْ فِيمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ

سکر: دسین اوکاف فتحه سره، دعجمولغت کښې شرابوته وائی.[6]
دابن ابی شیبه روایت کښې ددې تعلیق تفصیل راغلې دې چه یوصاحب حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه لره سرې اولیږلواوتپوس ئې اوکړوچه ددوائی په طورهغه استعمالولې شی، حضرت ابن مسعود رضی الله عنه مذکوره جواب ارشاد اوفرمائیلوچه الله تعالی په حرامو څیزونو کښې شفاء نه ده ایښودې. اوشراب حرام دی.[7]

---

[1] عمدة القاری (ج۲۱ص۱۹۱)_
[2] ارشاد الساری ج۱۲ص۳۵۳)، وفتح الباری(ج۱۰ص۹۷)_
[3] ارشاداساری :(۱۲ص۳۵۳)وفتح الباری (ج۱۰ص۹۷)_
[4] لامع الدراری (ج۹ص۴۳۹)_
[5] ارشاداساری :(۱۲ص۳۵۳)وفتح الباری (ج۱۰ص۹۷) وعدة القاری (ج۲۱ص۱۹۱)_
[6] ارشاداساری :(۱۲ص۳۵۳)وفتح الباری (ج۱۰ص۹۷) وعدة القاری (ج۲۱ص۱۹۱)_
[7] ارشاداساری :(۱۲ص۳۵۳)وفتح الباری (ج۱۰ص۹۷) وعدة القاری (ج۲۱ص۱۹۱)_

یو اشکال او د هغې جواب: په دې باندې چااشکال کړې دې که په حلق کښې یولقمه تیرولو دپاره شرابونه سوانورڅه مانع څیزنه وی نودشرابوڅوټ څکلوفقهاء کرامو اجازت وکړې دې. چه دې سره لقمه تیره شی. ددې تقاضاداده چه علاج کښې هم ددې اجازت ورکړې شی. ددې جواب داورکړې شوې دې چه علاج کښې دې سره شفاء یقینی نه ده اوپه مرئۍ کښې دانختې لقمې تیرول تقریبا یقینی کیږی . ددې وجې دواړوکښې فرق دې.(١)

تداوی بالخمر؛دعلاج اوداوئې په طوردشراب،استعمالول؛ دحضرات احنافوپه نیزجائزدی.

په دې شرط چه ظن غالب داوی چه دې سره به افاقه وی. (لان الضرورة تبیح المحضورة)(٢)

لیکن که دافاقه په ظن نه وی نوبیاجائزنه دی. جوازدپاره داهم ضروری دی چه متبادل څه علاج میسرنه وی طبیب مسلم حاذق دعلاج دپاره شراب ښائی.

دحضرت امام مالک رحمه الله تداوی بالخمرمطلقاناجائزګڼړی.حضرت حافظ ابن حجررحمه الله دادشوافع صحیح قول ګرزولې دې.هغه وائی چه دې سره مرض زیاتیدیشی او کمیږی نه.(٣)

دترجمة الباب سره مناسبت: ① حضرت امام بخاری رحمه الله دحضرت امام زهری رحمه الله اودحضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه دوه آثارذکرکړی دی. علامه ابن منیردترجمة الباب نه د دوی مناسبت بیانوی اوفرمائی چه بول اوخمردواړه حرام دی اوحلوا اوعسل دواړه طیب دی.امام بخاری رحمه الله دحلوااوعسل نه پس دحراموذکرکړې دې.ځکه چه (وبضدها تتبین الاشیاء)(٤)

② بعضې حضرات مناسبت بیانوی اووائی چه دامام زهری رحمه الله قول نه دقرآن پاک آیت (اُحِلَّ لَکُمُ الطَّیِّبَاتُ)(٥) طرفته اشاره ده اوظاهر دې چه حلوا اوعسل طیبا کښې داخل دی.

دحضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه دقول نه دسورة نحل آیت (فِیْهِ شِفَآءٌ لِّلنَّاسِ) طرفته ته اشاره ده چه دعسل متعلق نازل شوې دې.(٦)

قوله: کَانَ النَّبِی صلی الله علیه وسلم - یُعْجِبُهُ الْحَلْوَاءُ وَالْعَسَلُ : په دې کښې دحلوانه هرخوږ څیزمراددې.امام بیهقی په شعب الایمان کښې دحضرت عائشه رضی الله عنها قول نقل کړې دې چه په هغې کښې ددې وضاحت داشان شوې دې،

(کان یحب الحلواء لیس علی معنی کثرة التشهی لها،وشدة نزاع النفس الیها وتانق لصنعة فی اتخاذها کفعل اهل الترف والشره وانما کان اذا قدمت الیه نال منها نیلا جیدا فیعلم بذالك انها تعجبه)(٧)

(١) ارشاداساری :(١٢ص٣٥٣)وفتح الباری (ج١٠ص٩٩)_
(٢) فتح الباری (ج١٠ص٩٩)_
(٣) فتح الباری (ج١٠ص٩٩)_
(٤) فتح الباری (ج١٠ص٩٩) ارشاداساری :(١٢ص٣٥٣) الابواب والتراجم :ج٢ص٩٧)_
(٥) سورة المائدة :٤)
(٦) ارشاداساری :(١٢ص٣٥٣) فتح الباری (ج١٠ص٩٩) وعمدة القاری (ج٢١ص١٩١)_
(٧) ارشاداساری :(١٢ص٣٥٣) فتح الباری (ج١٠ص٩٩)

یعنی دحضورنبی اکرم ﷺ خوړ ځیزخوښ وو.اوددې دا مطلب نه چې دحریصوپه شان په دې باندې به نې حملې کولې بلکه ددې مطلب دا دې چه کله به حضورنبی اکرم ﷺ ته خوږ ځیز پیش شونو حضورنبی اکرم ﷺ به هغه ډیرپه خوښه خوړولو.

داحدیث په کتاب الاطعمه کښې هم تیر شوې دې.[1]

۱۵=باب الشُّرْبِ قَائِمًا

[۵۲۹۲] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ مَيْسَرَةَ عَنِ النَّزَّالِ قَالَ أَتَى عَلِيٌّ رضی الله عنه - عَلَى بَابِ الرَّحَبَةِ، فَشَرِبَ قَائِمًا فَقَالَ إِنَّ نَاسًا يَكْرَهُ أَحَدُهُمْ أَنْ يَشْرَبَ وَهُوَ قَائِمٌ، وَإِنِّي رَأَيْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - فَعَلَ كَمَا رَأَيْتُمُونِي فَعَلْتُ.

[۵۲۹۳] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ مَيْسَرَةَ سَمِعْتُ النَّزَّالَ بْنَ سَبْرَةَ يُحَدِّثُ عَنْ عَلِيٍّ - رضی الله عنه - أَنَّهُ صَلَّى الظُّهْرَ ثُمَّ قَعَدَ فِي حَوَائِجِ النَّاسِ فِي رَحَبَةِ الْكُوفَةِ حَتَّى حَضَرَتْ صَلَاةُ الْعَصْرِ، ثُمَّ أُتِيَ بِمَاءٍ فَشَرِبَ وَغَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ وَذَكَرَ رَأْسَهُ وَرِجْلَيْهِ، ثُمَّ قَامَ فَشَرِبَ فَضْلَهُ وَهُوَ قَائِمٌ ثُمَّ قَالَ إِنَّ نَاسًا يَكْرَهُونَ الشُّرْبَ قَائِمًا وَإِنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - صَنَعَ مِثْلَ مَا صَنَعْتُ.

[۵۲۹۴] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَاصِمٍ الْأَحْوَلِ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ شَرِبَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - قَائِمًا مِنْ زَمْزَمَ. [ر: ۱۵۵۶]

په ولاړه داوبو څکلو حکم : حضرت امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې په ولاړه د اوبو څکلو جوازلرد ثابیوی.[2] په ولاړه داوبوڅکلوسلسه کښې روایتونه مختلف دی. بعضو روایتونو کښې ممانعت واردشوې دې،اوبعضونه جوازثابت دې.لاندې دواړه رنګه څو روایتونه ذکرکولې شی.

ممانعت والا روایتونه : چه په کوموروایتونوکښې نهی واردشوې ده،په هغې کښې یو څو لاندې ذکرکیږی.

① په صحیح مسلم کښې دحضرت انس رضی الله عنه روایت کښې دی چه «ان لنبی ﷺ زجرعن الشراب قائما» اوپه بل طریق کښې الفاظ دی چه «انه نهی ان یشرب الرجل قائما».[3]

---

[1] ارشاداساری :(۱۲ص۳۵۳) فتح الباری (ج ۱۰ص۹۹)

[2] الابواب والتراجم :ج۲ص۹۷) عمدة القاری (ج ۲۱ص۱۹۱)_

[3]. الحدیث اخرجه مسلم فی کتاب الاطعمة،باب کراهیة الشرب قائما(ج۳ص۱۰۰)_ (رقم الحدیث :۲۰۲٤)، واخرجه اب،داود فی الاشربة باب الشرب قائما(رقم الحدیث ۳۷۱۷) واخرجه الترمذی فی الاشربة باب ماجاء فی النهی عن الشرب قائما(رقم الحدیث ۱۸۷۹) وابن ماجه الاشربة باب الشرب قائما (رقم الحدیث ۳٤٦۷)

② هم په صحيح مسلم کښې دحضرت ابوهريره رضي الله عنه روايت دې چه (قال رسول الله ﷺ لايشربن احدمنکم قائما فمن نسی فليستقی)[1]

③ حضرت امام احمدبن حنبل رحمه الله دحضرت ابوهريره رضي الله عنه يوروايت نقل کړې دې چه ددې الفاظ دی چه (لويعلم الذی يشرب وهوقائم مافی بطنه لاستقاءه)[2]

④ حضرت امام احمدبن حنبل رحمه الله دحضرت ابوهريره رضي الله عنه روايت نقل کړې دې چه حضور نبی اکرم ﷺ اوفرمائيل چه داقي (التئ) کړه. دځه دوجې تپوس ئې اوکړو نو حضور نبی اکرم ﷺ اوفرمائيل چه ته داخوښوې چه پيشودې ستاسره اوڅکي هغه اووئيل چه نه، نو حضور نبی اکرم ﷺ اوفرمائيل چه (قدشرب معك من هواشرمنه: الشيطان)[3]

⑤ امام ترمذی رحمه الله دجاروبن المعلی نه روايت نقل کړې دې چه (ان النبی ﷺ نهی عن الشرب قائما)[4]

جواز والا روايتونه: ليکن بل طرفته ډيراحاديث په ولاړه باندې داوبوڅکلوباندې دلالت کوی. ① په دې خودوه احاديث حضرت امام بخاری رحمه الله دلته په دې باب کښې ذکرکړی دی.

② امام ترمذی دحضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه حديث نقل کړې دې.(کنا ناکل علی عهد رسول الله ﷺ ونحن نمشی ونشرب ونحن قيام)[5]

③ امام ترمذی رحمه الله دعمروبن شعيب عن جده په طريق سره.روايت نقل کړې دې چه په هغې کښې دی چه :(راءيت رسول الله ﷺ يشرب قائماوقاعدا) امام ترمذی دې ته حسن صحيح وئيلې دی.[6]

④ حضرات خلفاء راشدين اونورجليل القدرصحابه کرامو رضي الله عنهم نه په ولاړه اوبه څکل مروی دی. اوداچه په دې کښې هيڅ حرج نشته دې.[7]

حل دتعارض : داخبره تاسوته معلومه دده چه کله دځه امرمتعلق متعارض احاديث جمع شی نوپه دې کښې عام طوردرې طريقې اختياروی. ① نسخ ② ترجيح ③ اوتطبيق.
حضرات محدثين په دې احاديثوکښې هم دادرې خبرې وائی :

① نوابوبکراثرم احاديث جوازته په احاديث نهی باندې ترجيح ورکړې ده.اووئيلې دی چه ا

---

[1] صحيح مسلم کتاب الاشربة کراهية الشرب قائما (ج۳ص۱۶۰) (رقم الحديث :۲۰۲۶)_
[2] مسند الامام احمد بن حنبل :(ج۲ص۲۸۳)_
[3] مسند الامام احمد بن حنبل :(ج۲ص۳۰۱)_
[4] سنن الترمذی، کتاب الاشربة باب ماجاء فی النهی عن الشرب قائما (ج٤ص۳۰۰).(رقم الحديث: ۱۸۱۱۸۹۱)
[5] سنن الترمذی، کتاب الاشربة باب ماجاء فی النهی عن الشرب قائما):(ج٤ص۳۰۰) (رقم الحديث ۱۸۹۱)
[6] سنن الترمذی، کتاب الاشربة باب ماجاء فی الرخصة عن الشرب قائما):(ج٤ص۳۰۰) (رقم الحديث ۱۸۳۱)
[7] سنن الترمذی، کتاب الاشربة باب ماجاء فی النهی عن الشرب قائما):(ج٤ص۳۰۰).(رقم الحديث ۱۸۸۱)

حاديث دجواز داحاديث نهى په مقابله کښې اقوى او اثبت دى. ([1])

② احاديث نهى په احاديث دجوازسره منسوخ شوى دى، يعنى مخکښې په ولاړه د اوبو څکلو ممانعت وو. ليکن دې نه پس دا ممانعت منسوخ شو. (فکان اخر الامرين من رسول الله ﷺ الشرب قائما کما شرب فی حجة الوداع) ([2])

علامه ابن حزم رحمه الله ددې بالکل برعکس مسلک اختيار کړې دې. او وئيلى ئې دى چه احاديث جوازپه احاديث نهى سره منسوخ شوى دى. يعنى مخکښې اجازت وو بيا هغه اجازت منسوخ شو. ([3])

③ اکثرعلماء کرامو په دواړه قسمه احاديثو کښې تطبيق کوى، داتطبيق په دوه رنګه دې.

(الف)... ائمه اربعه او اکثرفقهاء کرام په دواړه قسمه احاديثو کښې تطبيق کوى او فرمائى چه احاديث نهى نه نهى تنزيهى مراد دى. چه دجواز منافى نه دى، يعنى په ولاړه اوبه څکل مکروه تنزيهى دى، او دنورواحاديثو په وجه ددې جوازدې. ([4])

(ب)... امام طحاوى فرمائى چه احاديث نهى ضررطبى او احاديث جوازاباحت شرعيه باندې محمول دى، نو علامه ابن عابدي ردالمختار کښې فرمائى چه (وجنح الطحاوى الى انه لاباس به وان النهى لخوف الضرر لا غير) ([5])

يعنى اکثروختونو کښې په ولاړه اوبه څکل مضرصحت وى، ددې وجې حضورنبى اکرم ﷺ منع فرمائيلې ده. (فهو امر ارشادى طبى لاشرعى) ([6])

داټول اختلافات په ولاړه داوبو څکلو په جواز او عدم جوازکښې دى. باقى په دې کښې هيڅ اختلاف نشته دې چه په ناسته اوبه څکل افضل دې او دحضور نبى اکرم ﷺ طريقه معتاد په ناسته اوبه څکل وو. ([7])

---

[1]) فتح البارى :(ج۱۰ص۱۰۳)_

[2]) فتح البارى :(ج۱۰ص۱۰۳)_ وعون المعبود وشرح ابى داود. کتاب الاشربة باب فى الشرب قائما) ج۱۰ص۱۸۱)_

[3]) فتح البارى :(ج۱۰ص۱۰۳)وعمدة القارى (۲۱ص۱۹۳)اوګورئ بذل المجهودشرح ابى داود: (ج۱۶ص ۵۰)

[4]) ارشادالسارى :(۱۲ص۳۵۵) فتح البارى (ج۱۰ص ۱۰٤) وعمدة القارى (ج۲۱ص۱۹۳)_

[5]) رد المختار کتاب الطهارة مطلب مباحث الشرب قائما (ج۱ص۹۶)_

[6]) الابواب والتراجم : (ج ۲ص۹۷)_

[7]) قال ابن القيم فى زادالمعاد، وکان من هديه (ص) الشرب قاعداکان هديه المعتاد وصح عنه انه نهى عن الشرب قائما وصح انه امرالذى شرب قائما ان يستقى وصح عنه انه شرب قائما، قالت طائفة: هذا ناسخ للنهى وقالت بل مبين ان النهى ليس للتحريم بل لارشاد وترک الاولى، وقالت طائفة لاتعارض بينهما اصلا فانه انما شرب قائما للحاجة فانه جاء الى زمزم وهم يسقون منها فاستسقى فتناولوه الدلو فشرب وهوقائم وهذا کان موضع الحاجة وللشرب قائما افات عديدة :منها ان لايحصل له فيخشى منه ان يبرد حرارتها ويشوشها وتسرع النفوذ الى اسفل البدن بغيرتدريج وکل هذا يضربالشارب واما اذا فعله نادرا اولحاجة لم يضره (زادالمعاد ج ٤ص ۳۵٤)_

قوله: حَدَّثَنَا أَبُونُعَيْمٍ: حضرت علی رضی اللہ عنہ لره په الرحبه كښې اوبه راوړې شوې نو هغوی په ولاړه اوبه اوڅكلې. اووې فرمائيل چه بعضې خلق په ولاړه اوبه څلكولره مكروه ګڼړی. حلانه ما حضورنبی اكرم ﷺ ليدلې ووچه څنګه تاسو ماګورئی.

قوله: بَابُ الرَّحَبَةِ: (رحبة) صحن اوانګړته وائی، دلته ددې نه دكوفې دمسجدصحن مراد دې.([1]) لكه څنګه چه دباب په دويم حديث كښې ددې تشريح شوېده.
دباب داحديث حضرت امام بخاری رحمه الله دلته په ړومبی ځل ذكركړې دې.([2])

داب زمزم دڅكلو اداب او طريقه

قوله: قَالَ شَرِبَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم قَائِمًا مِنْ زَمْزَمَ: دزمزم څكلومتعلق دحضرات علماء كرامو درې قولونه دی:

① دبعضو په نيزدعاماو اوبوپشان زمزم هم په ناسته څكل افضل دی. حضورنبی اكرم ﷺ چه په ولاړه آب زمزم څكلې وې. هغه دبيان جوازدپاره وو. يادازدحام اورش دوجې نه وو.([3])

② بعضې علماء كرامو په ولاړه اوپه ناسته اوبه څكلوكښې اختيار وركړې دې يعنی دهغوی په نيزدواړه طريقې برابرې دی هيڅوك ديوبل نه افضل نه دی.([4])
ليكن داكثروعالمانو په نيززمزم په ولاړه څكل افضل اومستحب دی.([5])

① دزمزم څكلوپه آدابو كښې يوداده دې چه دقبلې ته مخ كړی اوڅكی دې.
② دويم داچه په دريوساګانو كښې اوڅكی، اوهرځل دې شروع په بسم الله سره اوآخر كښې دې الحمدلله وائی.
③ دريم داچه ښه په مړه دې څكی. يوحديث كښې رازی چه «اية بيننا وبين المنافقين انهم لايتضلعون من زمزم»([6])
دزمزم دڅكلونه مخكښې مشهوراومجرب داده چه كومه دعااوغوښتلې شی نوهغه

---

[1]) ارشادالساری: (۱۲ص ۳۵٤) وعمدة القاری (ج۲۱ص۱۹۲)_
[2]) (۵۲۹۲) الحديث اخرجه ابوداودفی الاشربة باب الشرب قائما: (ج۳ص۳۳۶.(رقم الحديث ۳۷۱۸)_ واخرجه الترمذی فی الشمائل باب ماجاء فی صفة شرب رسول الله (ص) ۱۸۳(رقم الحديث ۲۱۱۰) واخرجه النسائی فی كتاب الطهارة باب صفة الوضوء من غيرحدث (ج۱ص۹۳) (رقم الحديث :۱۳۳)_
[3]) خصائل نبوی (ص) شرح شمائل ترمذی :۱۱۲)_
[4]) ردالمختار: كتاب الطهارة مطلب فی مباحث الشرب قائما :ج۱ص۹۵)_
[5]) دادحضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ روايت دی، هغوی فرمائی چه (اذشربت منها فاستقبل القبلة واذكراسم الله وتنفس ثلاثا، وتضلع منها، فان فرغت منها فاحمدالله فان رسول الله (ص) قال :اية بيننا وبين المنافقين انهم لايتضلعونمن زمزم (مستدرک للامام حاكم الشرب من زمزم وادبه :(ج۱ص٤۷۲) وسنن البيهقی باب سقاية الحاج والشرب منها ومن ماء زمزم (ج۵ص۱٤۷)_
[6]) اوګورئ فتح القدير كتاب الحج : ج۲ص٤۰۰، ومعارف السنن كتاب الحج (ج۶ص٤۲۷)_

قبليږي. ډيروعلماء كراموډخپلودعاګانودقبوليت په دې موقع ذكركړې دې.(١) په يومرفوع حديث كښې هم راغلې دي چه «ماءزمزم لماشرب له»(٢)

دزمزم فضيلت باندې يوحديث هم دحضرت ابن عباس رضي الله عنه نه منقول دې «خيرماء على وجه الارض ماءزمزم فيه الطعم وشفاء السقم»(٣)

خپلوكورنواوعلاقوته دزمزم اوړو هم په سنن ابن ماجه كښې دحضرت عائشه رضي الله عنها نه يوحديث منقول دې. «انها كانت تحمل من ماءزمزم وتخبران رسول الله ﷺ كان يحمله»(٤)

فائده: حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه مادطلب حديث په ابتدائي دوركښې دزمزم څكلوپه وخت كښې دعا كړې وه چه ماته دې په حفظ حديث كښې دحافظ ذهبي رحمه الله په شان حافظه عطاء شي، بياتقريباً شل كاله پس مادزمزم څكلوپه وخت كښې دحافظ ذهبي رحمه الله نه هم دلوئ مرتبې موندلودعا كړې وه، «وارجوالله ان انال ذالك منه»(٥)

ددې نه روستوعلماء كراموليكلي دي چه دحضرت حافظ ابن حجر رحمه الله حافظه دحضرت ذهبي رحمه الله نه ډيره په وړاندې تلې وه.(٦)

حضرت امام بخاري رحمه الله په كتاب الحج كښې دماء زمزم مستقل باب «باب ماء ماجاء زمزم» قائم كړې دې، اوهلته ئې خديث ذكركړې دې.(٧)

دلته داشربه مناسبت سره ددې متعلق څوخبرې بيان شوې دي.

١٦ - بَاب مَنْ شَرِبَ وَهُوَ وَاقِفٌ عَلَى بَعِيرِهِ

[٥٢٩٥] حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ أَخْبَرَنَا أَبُو النَّضْرِ عَنْ عُمَيْرٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ أُمِّ الْفَضْلِ بِنْتِ الْحَارِثِ أَنَّهَا أَرْسَلَتْ إِلَى النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- بِقَدَحِ لَبَنٍ، وَهُوَ وَاقِفٌ عَشِيَّةَ عَرَفَةَ، فَأَخَذَ بِيَدِهِ فَشَرِبَهُ.
زَادَ مَالِكٌ عَنْ أَبِي النَّضْرِ عَلَى بَعِيرِهِ. [ر: ١٥٧٥]

---

(١) سنن ابن ماجه كتاب المناسک باب الشرب من زمزم) ج٢ص١٠١٨)_ (رقم الحديث :٣٠٦٢). واختلف الحفاظ فيه فنهم من صححه ومنهم من حسنه ومنهم من ضعفه وقد اخرجه الحاكم فى المستدرک من طريق ابن عباس رضي الله عنه وقال :هذا صحيح الاسناد وقد ذكرالعلماء انهم جربوه فوجدوه كذالک (تعليقات ابن ماجه للشيخ محمد فواد عبدالباقي : ج٢ص١٠١٨)_

(٢) مجمع الزوائدباب فى زمزم :ج٣ص٢٨٦،وقال رواه الطبراني فى الكبير ورجاله ثقات)

(٣) ردالمختار :كتاب الطهارة مطلب فى مباحث الشرب قائما :ج١ص٩٥)_

(٤) معارف السنن كتاب الحج (٢ص٤٢٧) وفتح التقدير كتاب الحج،فصل ماء زمزم (ج٢ص٤٠٠)_

(٥) مقدمة لامع الدراى الفضل الرابع) ج١ص٣٩٤)_

(٦) كتاب الحج)رقم الحديث :١٦٣٦)_

(٧) عمدة القارى: ج٢١ص١٩٤)، وفتح البارى :(ج١٠ص١٠٥)_

دحضرت امام بخارى رحمه الله مقصد دادې چه څناور وغيره باندې سوريدل اواوبه څکل دحديث نه ثابت دى. (۱)

۱۷=باب الأيمن فالأيمن في الشرب

[۵۲۷۶] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضى الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم أُتِيَ بِلَبَنٍ قَدْ شِيبَ بِمَاءٍ، وَعَنْ يَمِينِهِ أَعْرَابِيٌّ وَعَنْ شِمَالِهِ أَبُوبَكْرٍ، فَشَرِبَ، ثُمَّ أَعْطَى الأَعْرَابِيَّ، وَقَالَ «الأَيْمَنَ الأَيْمَنَ». [ر: ۲۲۲۵]

قوله: الايمن فالايمن:

نحوى تركيب: د (الايمن فالايمن) تركيب نحوى کښې دوه احتماله دى:

① دامبتداء کيدو په وجه مرفوع دې، اوددې خبرمحذوف دې، فاء عاطفه دې، اوترکيبى عبارت دې، (الايمن احق فى الشرب ثم الايمن احق)

② دادواړه دفعل محذوف دمفعوليت دوجې نه منصوب دى (اى اعط الايمن ثم الايمن) (۲)

دحضرت امام بخارى رحمه الله مقصد دادې چه په اوبوڅکلو کښې به دښى طرف نه شروع کيږى داحکم په اوبواونورومشروباتووغيره ټولو کښې شامل دې. (۳)

دحضرت امام مالک رحمه الله نه مروى دى چه هغوى داحکم اوبوسره خاص کړې دې. ليکن حافظ ابن عبدالبر رحمه الله فرمائى چه دحضرت امام مالک رحمه الله نه داروايت نه دې ثابت. (۴)

داوبوشروع کولوکښې دښى طرفنه ابتداء کول دجمهور علماء کرامو په نيزمستحب دى. اوعلامه ابن حزم په نيزواجب دى، (۵) مهلب فرمائى چه :(التيامن فى الاكل والشرب وجميع الاشياء من السنن وكان رسول الله ﷺ يحب التيامن استشعار منه بما شرف الله عزوجل به اهل اليمين) (۶)

۱۸=باب هل يستأذن الرجل من عن يمينه في الشرب ليعطي الأكبر.

[۵۲۹۷] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ أَبِي حَازِمِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ - رضى الله عنه - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - أُتِيَ بِشَرَابٍ فَشَرِبَ مِنْهُ، وَعَنْ

(۱) دمذکوره ترکيبونودپاره اوګورئى :عمدة القارى :(۲۱ص۱۹۵)_، وارشاد السارى (ج ۱۲ص۳۵۶)_

(۲) فتح البارى :ج۱۰ص۱۰۶، وعمدة القارى : ج۲۱ص۱۹۵، والابواب والتراجم : ج۲ص۹۷)_

(۳) فتح البارى :ج۱۰ص۱۰۶، وعمدة القارى : ج۲۱ص۱۹۵، والابواب والتراجم : ج۲ص۹۷)_

(۴) فتح البارى :ج۱۰ص۱۰۶، وعمدة القارى : ج۲۱ص۱۹۵، والابواب والتراجم : ج۲ص۹۷)_

(۵) عمدة القارى : ج۲۱ص۱۹۵،)

(۶) ارشادالسارى :(۱۲ص۳۵۷) فتح البارى (ج۱۰ص۱۰۶) وعمدة القارى زج۲۱ص۱۹۵)_

يَمِينِهِ غُلَامٌ وَعَنْ يَسَارِهِ الأَشْيَاخُ. فَقَالَ لِلْغُلَامِ «أَتَأْذَنُ لِي أَنْ أُعْطِيَ هَؤُلَاءِ». فَقَالَ الْغُلَامُ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَا أُوثِرُ بِنَصِيبِي مِنْكَ أَحَدًا. قَالَ فَتَلَّهُ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فِي يَدِهِ. [ر ٢٢٢٤]

حضرت امام بخاري رحمه الله په ترجمة الباب کښې فرمائی چه آیا سړي دخپل ښي طرف والا سړي نه ددې خبرې اجازت اخستې شي چه مخکښې مشر سړي نه اوبه څکلولره ورکړي.

په روایت کښې دی چه دحضورنبی اکرم یو طرفته یو کم عمره هلک ناست وو. اوبل طرفته ئې دزیات عمر والاخلق وو. دغلام نه حضرت ابن عباس رضي الله عنه مراد دې. او اشیاخ نه حضرت خالدبن ولید وغیره مراد دی (١).

یو تعارض اودهغې حل: دحدیث باب په ظاهره دحضرت ابن عباس رضي الله عنه دحدیث سره تعارض دې لکه ابویعلی قوی سند سره نقل کړي دي په دې کښې دی چه: كان رسول الله ﷺ اذا سقى قال: ابدؤا بالاكبر (٢)

ددې جواب ورکړې شوچه داحدیث په هغه حالت باندې محمول دې. کله چه ټول خلق ناست وي یعنی ښی طرفته یاګس طرفته ناست وی نوداسې صورت کښې شروع دمشرنه پکارده لیکن که خلق ښی اوګس طرفته ناست وی نو ښیاایمن احق دې. اګرچه ورو کې وی. (٣)

قوله: فَتَلَّهُ : د(تل) معنی اینبودل دی.علامه خطابی رحمه الله فرمائی چه (تل) دشدت سره اینبودلو ته وائی (٤) علامه عینی رحمه الله فرمائی چه (واصله من الرمى على التل وهوالمكان المرتفع العالى ثم استعمل في كل شئ يرمى به وفي كل القاء)(٥) یعنی ددې اصل معنی په اوچته باندې څه څیز ویشتل دی. لیکن دې نه پس مطلقا دڅه څیزویشتلو دپاره استعمال شوه.

١٩=باب الْكَرْعِ فِي الْحَوْضِ

[٥٢٩٨] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ حَدَّثَنَا فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْحَارِثِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ -رضى الله عنهما- أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- دَخَلَ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الأَنْصَارِ وَمَعَهُ صَاحِبٌ لَهُ، فَسَلَّمَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- وَصَاحِبُهُ، فَرَدَّ الرَّجُلُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي. وَهْىَ سَاعَةٌ حَارَّةٌ، وَهْوَ يُحَوِّلُ فِي حَائِطٍ لَهُ -يَعْنِي الْمَاءَ- فَقَالَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- «إِنْ كَانَ عِنْدَكَ مَاءٌ بَاتَ فِي شَنَّةٍ وَإِلَّا كَرَعْنَا». وَالرَّجُلُ

(١) فتح الباری (ج١٠ص١٠٧) وعمدة القاری (ج٢١ص١٩٦)_
(٢) فتح الباری (ج١٠ص١٠٧) وعمدة القاری (ج٢١ص١٩٦)_
(٣) فتح الباری (ج١٠ص١٠٧) وعمدة القاری (ج٢١ص١٩٦)_
(٤) فتح الباری (ج١٠ص١٠٧) وعمدة القاری (ج٢١ص١٩٦)_
(٥) الابواب والتراجم)ج٢ص٩٧)، و فتح الباری (ج١٠ص١٠٧)

يُحَوِّلُ الْمَاءَ فِي حَائِطٍ فَقَالَ الرَّجُلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ عِنْدِي مَاءٌ بَاتَ فِي شَنَّةٍ. فَانْطَلَقَ إِلَى الْعَرِيشِ فَسَكَبَ فِي قَدَحٍ مَاءً، ثُمَّ حَلَبَ عَلَيْهِ مِنْ دَاجِنٍ لَهُ، فَشَرِبَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - ثُمَّ أَعَادَ، فَشَرِبَ الرَّجُلُ الَّذِي جَاءَ مَعَهُ. [ر ۵۲۹۰]

حديث نه دترجمة الباب ثبوت: د «كرع» معنى لغت كښې څه څيز سره خله لګول او اوبه څکل بعضې په چونګ اوبوڅکلوته «كرع» وائى ددې باب نه حضرت امام بخارى رحمه الله خله لګول اوحوض نه داوبو څکلوجوازثابتوى نوپه حديث كښې دى چه (وَإِلَّا كَرَعْنَا) الفاظ په دې باندې دلالت كوى. البته په حديث كښې دحوض ذكرنشته دې حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه په باغ كښې اوبوورکولووالا صحابى شايد هلته ديوکوهى نه اوبه راويستلې. اويوحوض كښې ئې جمع کولې اوبيا ئې ددې حوض نه دباغ مختلفواطرافوته خوړولې.[1] داشان اګرچه صراحتاً دحوض ذكرنشته ليكن كنايتاً ددې ذكردې.

بهرحال حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله دامكانى خبره ارشاد فرمائى چه دې نه دحديث مناسبت دباب سره بالكل واضح كيږى.

اوداهم وئيلې شى چه عام طوردُ «كرع» ضرورت حوض وغيره كښې پيش كيږى. اګرچه په حديث كښې مطلقاً د «كرع» ذكرنشته دې ليكن امام بخارى رحمه الله دخلقودعادت اوددې فعل عمومى وقوع پيش نظر ترجمة الباب كښې (فى الحوض) اضافه كړې ده. والله اعلم.

۲۰=باب خِدْمَةِ الصِّغَارِ الْكِبَارَ

[۵۲۹۹] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسًا - رضى الله عنه - قَالَ كُنْتُ قَائِمًا عَلَى الْحَيِّ أَسْقِيهِمْ - عُمُومَتِي وَأَنَا أَصْغَرُهُمُ - الْفَضِيخَ، فَقِيلَ حُرِّمَتِ الْخَمْرُ. فَقَالَ أَكْفِئْهَا. فَكَفَأْنَا. قُلْتُ لأَنَسٍ مَا شَرَابُهُمْ قَالَ رُطَبٌ وَبُسْرٌ. فَقَالَ أَبُو بَكْرِ بْنُ أَنَسٍ وَكَانَتْ خَمْرَهُمْ. فَلَمْ يُنْكِرْ أَنَسٌ. وَحَدَّثَنِي بَعْضُ أَصْحَابِي أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسًا يَقُولُ كَانَتْ خَمْرَهُمْ يَوْمَئِذٍ. [ر: ۲۳۳۲]

دحضرت امام بخارى رحمه الله مقصد دادې چه وړو لره پكاردى چه دلويوخدمت اوكړى او د خدمت يوصورت داكيديشى چه واړه دې لويوته اوبه وركړئ. لكه څنګه چه حديث باب كښې حضرت انس رضى الله عنه دټولونه وړوكې وو. اوساقى جوړشوې وو. حضرت امام بخارى رحمه الله دترجمة الباب الفاظ عام اوساتل. دشراب وغيره قيدئې اونه لګولو. دعام تحت خاص چونكه پخپله رازى. ددې وجې ددې قيد ضرورت پاتې نشو.

۲۱=باب تَغْطِيَةِ الإِنَاءِ

[۵۳۰۰] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ أَخْبَرَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي

[1] عمدة القارى (ج۲۱ص۱۹۷)_

عَطَاءٌ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ - رضي الله عنهما - يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «إِذَا كَانَ جُنْحُ اللَّيْلِ - أَوْ أَمْسَيْتُمْ - فَكُفُّوا صِبْيَانَكُمْ، فَإِنَّ الشَّيَاطِينَ تَنْتَشِرُ حِينَئِذٍ، فَإِذَا ذَهَبَ سَاعَةٌ مِنَ اللَّيْلِ فَخَلُّوهُمْ، فَأَغْلِقُوا الأَبْوَابَ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لاَ يَفْتَحُ بَابًا مُغْلَقًا، وَأَوْكُوا قِرَبَكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ، وَخَمِّرُوا آنِيَتَكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ، وَلَوْ أَنْ تَعْرُضُوا عَلَيْهَا شَيْئًا، وَأَطْفِئُوا مَصَابِيحَكُمْ».

[۵۳۰۱] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «أَطْفِئُوا الْمَصَابِيحَ إِذَا رَقَدْتُمْ، وَغَلِّقُوا الأَبْوَابَ، وَأَوْكُوا الأَسْقِيَةَ، وَخَمِّرُوا الطَّعَامَ وَالشَّرَابَ - وَأَحْسِبُهُ قَالَ - وَلَوْ بِعُودٍ تَعْرُضُهُ عَلَيْهِ». [ر: ۳۱۰۶]

حضرت جابر رضی الله عنه نه روايت دي چه حضورنبی کريم ﷺ فرمائيلی دی چه کله دشپې تياره راشی اومابنام شی نوخپل بچی بهرمه پريږدئی، ددې وجې چه پهدې وخت کښې شيطانان خورېږی، بيا چه کله دشپې يوحصه تيره شی نودې لره پرېښودې شی، دالله جل جلاله نوم واخلئ اودروازې بندې کړئی ځکه چه شيطانان بندی دروازې نه پرانيزی. دمشکيزې خوله ياسرپه بسم الله سره بنده وئ، لوښولره هم ددې په لنډوالی باندې څه ځيزاېږدئ اوخپل چراغونه (مشعلونه) مړه کوئ، (چه هسې نه دهغې نه دشپې په کور کښې اور اولګی).

دمابنام په وخت کښې د ماشومانو دکور نه دبهر وتلو حکم:

قوله: فَكُفُّوا صِبْيَانَكُمْ: يعنی بچی دمابنام په وخت کښې دبهروتلونه منع کوئی. ځکه چه په دې وخت کښې کوم شيطانان ګرزی، هغوی بچوته نقصان رسولې شی، علامه ابن بطال رحمه الله فرمائی: (خشی ﷺ على الصبيان عند انتشار الجن ان تلم بهم فتصرعهم فان الشيطان قد اعطاه الله تعالى قوة عليه واعلمنا رسول الله ان التعرض للفتن مما لاينبغی وان الاحتراس منها احزم على ان ذالك الاحتراس لايرد قدرا ولكن ليبلغ النفس عذرها ولئلا يتسبب له اليشطان الى لوم نفسه فی التقصير) (۱)

يعنی شيطان ته الله تعالی يوقوت ورکړې دې، ددې وجې حضورنبی کريم ﷺ د جناتو د انتشار په وخت کښې دخدشې اظهارکړې دې. دفتنونه دبچ کيدودپاره حضورنبی اکرم ﷺ مونږ ته تعليم راکړې دې چه څه په تقدير کښې ليکلی شوی وی، اګرچه داشان حفاظت سره تقديرنه بدلېږی بياهم دروستوپريشانئ اوکوتاهي نه دبچ کيدودپاره داضروری دی.

قوله: وَأَوْكُوا قِرَبَكُمْ: (اوكى) دباب افعال نه دې، ددې معنی ده چه ديوڅيزوغيره رسئ سره تړل، (قرب) د (قربة) جمع دې مشکيزې ته وائی.

(ولوان تعرضوا عليها شيئا) شرط دې (جزاء لكان كافيا) محذوف دې. (۲)

(۱) عمدة القاری: (۲۱ص۱۹۷)_ وارشاد الساری (ج ۱۲ص۳۵۹)_
(۲) عمدة القاری: (۲۱ص۱۹۷)_

علامه عینی رحمه الله فرمائی چه ‹وانما امر بالتغطية لان فى السنة ليلة ينزل فيها وباء وبلاء لايمر باناء مكشوف الانزل فيه من ذالك والاعاجم يتوقعون ذالك فى كانون الاول›[1]
یعنی حضورنبی کریم ﷺ دلوښودپټولوحکم په دې وجې ورکړې دې چه په کال کښې یوه شپه داسې رازی چه په هغې کښې وباء نازلیږی اوهرناپټوشوی لوښی کښې داخلیږی.

قوله: <u>وَأَطْفِئُوا مَصَابِيحَكُمْ</u>: (مصابیح) دمصباح جمع ده. چراغ وغیره مړه کولوحکم ددې وجې دې چه هغه داوده کیدونه پس داوردلګیدوسبب جوړیدیشی.په مسجدونووغیره کښې چراغ اومشعلونه آویزنده کولې شی، هلته هم که داورلګیدواندیښنه وی نوهم داحکم دې چه هغه دې مړه کړې شی ګنی نه.([2])
دباب په آخری روایت کښې د(اسقية) لفظ راغلې دې. داد(سقاء) جمع ده، داوبووغیره مشکیزې ته وائی.([3])

۲۲=باب اخْتِنَاثِ الأَسْقِيَةِ

[۵۳۰۲] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ -رضي الله عنه- قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- عَنِ اخْتِنَاثِ الأَسْقِيَةِ. يَعْنِي أَنْ تُكْسَرَ أَفْوَاهُهَا فَيُشْرَبَ مِنْهَا.
[۵۳۰۳] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يُونُسُ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَنْهَى عَنِ اخْتِنَاثِ الأَسْقِيَةِ. قَالَ عَبْدُ اللَّهِ قَالَ مَعْمَرٌ أَوْ غَيْرُهُ هُوَ الشُّرْبُ مِنْ أَفْوَاهِهَا.

قوله: <u>(اخْتِنَاثِ)</u>: د(خنث) نه دباب افعال مصدر دې.چه ددې معنی اړول رازی. دلته په ړومبی حدیث کښې ددې تشریح ‹ان تکسر افواهها› سره کړې ده. په دې کښې کسرنه مراد خو ماتول نه دی بلکه اړول مراد دی.اوپه دویم حدیث کښې ددې تشریح ‹الشرب من افواهها› سره کړې شوې ده ([4])

---

[1] :عمدة القارى :(۲۱ص۱۹۷)_. وارشاد السارى (ج ۱۲ص۳۶۰)_
[2] عمدة القارى :(۲۱ص۱۹۸)_
[3] (۵۳۰۲) الحديث اخرجه البخارى ايضا فى هذا الباب (رقم الحديث ۵۳۰۳) واخرجه ابوداود فى الاشربة باب فى اختناث الاسقية (رقم الحديث ۳۷۲۰_۳۳۷) واخرجه الترمذى فى الاشربة باب ماجاء فى النهى عن اختناث الاسقية :ج٤ص۳۰۲) رقم الحديث ۱۸۹۰) واخرجه ابن ماجه فى الاشربة باب اختناث الاسقية : ج۲ص۱۱۳۱رقم الحديث ۳٤۱۸) واخرجه مسلم فى الاشربة باب اداب الطعام والشرب واحكامها:عليه ۶۰۰(رقم الحديث ۲۰۲۳)_
[4] ارشادالسارى :(۱۲ص۳۶۱) فتح البارى (ج۱۰ص۱۱۰) وعمدة القارى (ج۲۱ص۱۹۸)_

په مشكيزه باندې خوله لګول اودهغې نه منع كولوكښې حكمتونه : مطلب دادې چه دمشكيزې وغيره خله اړول اوددې نه اوبه څكلونه حضرت نبى كريم ﷺ منع فرمائيلې ده. ددې ممانعت محدثينو ډېرمصلحتونه بيان فرمائيلى دى

① په دې كښې اوبه دضرورت نه زياتې استعماليږي اوداوبوضائع كيدو خدشه وى[1]

② په كپړو وغيره باندې دتويدوقوى انديښنه وى[2]

③ زيات مقدار كښې اوبه حلق اوخيټې ته ورزى اودې ته نقصان رسيديشى حلق اومعده دواړوپاره دادنقصان باعث كيديشى[3]

④ اكثروپه مشكيزه وغيره كښې چينجى وغيره وى. چه نيغ په نيغه ددې (سرې) خلې ته تلې شى دا چينجى وغيره،ددې وجې حضورنبى كريم ﷺ ممانعت فرمائيلې دې[4]

د دواړو حديثونو په مينځ كښې تعارض اودهغې جواب : البته په دې باندې ديوحديث نه اشكال كيديشى.لكه څنګه چه امام ترمذى رحمه الله په شمائل ترمذى كښې اوحضرت امام احمدبن حنبل رحمه الله په مسند احمد كښې نقل كړې دې. (ان النبى ﷺ دخل على ام سليم وقربة معلقة فشرب من فم القربة)[5]

په ظاهره دواړوحديثونوكښې تعارض دې. ددې مختلف جوابونه وركړې شوى دى

① دممانعت والاحاديث دغټومشكومتعلق دې. چه دهغې دهانه زياته وى اوفراخه اوكشاده وى اودحضورنبى اكرم ﷺ عمل دوړو مشكونومتعلق دې.چه دهغې دهانه تنګه وى اوپه دې كښې ذكرشوى داكثرنقصان انديښنه نه وى[6]

② دممانعت تعلق دوام اوعادت سره دې چه داشان مشكوسره خله نژدې كولوعادت نه دې پكار.په دې كښې علاوه په خله كښې په مزه مزه بدبوپيداكيږى اودنبى كريم ﷺ عمل كله دبيان جوازدپاره وو.[7]

③ داباحت تعلق ضرورت احتياج سره دې.لكه دڅكلودپاره څه وړوكې لوښې نه وى او

---

[1] فتح البارى (ج۱۰ص۱۱۲) وعمدة القارى (ج۲۱ص۲۰۰)_

[2] وشرح الطيبى.كتاب الاطعمة.باب الاشربة :ج۸ص۱۸۶). وفتح البارى : ج ۱۰ص۱۱۲)_

[3] عمدة القارى (ج۲۱ص۲۰۰) وشرح الطيبى.كتاب الاطعمة.باب الاشربة :ج۸ص۱۸۶). وفتح البارى : ج۱۰ص۱۱۲)_

[4] عمدة القارى (ج۲۱ص۱۹۸) وشرح الطيبى.كتاب الاطعمة.باب الاشربة :ج۸ص۱۸۶). وفتح البارى : ج۱۰ص۱۱۲) ومرقاة المفاتيح كتاب الاطعمة.باب الاشربة :ج۸ص۲۱۶). _

[5] شمائل الترمذى باب ماجاء فى صفة شرب النبى (ص) ١٤ومسند الامام احمد بن حنبل (ج۳ص۱۱۹)_

[6] عمدة القارى (ج۲۱ص۱۹۸) وشرح الطيبى.كتاب الاطعمة.باب الاشربة :ج۸ص۱۸۶). ومرقاة المفاتيح كتاب الاطعمة.باب الاشربة :ج۸ص۲۱۶). وفتح البارى : ج ۱۰ص۱۱۲) _

[7] شرح الطيبى.كتاب الاطعمة.باب الاشربة :ج۸ص۱۸۶). ومرقاة المفاتيح كتاب الاطعمة.باب الاشربة :ج۸ص۲۱۶). وفتح البارى : ج ۱۰ص۱۱۲) _

د ممانعت تعلق عام حالات سره دې.([1])

④ بعضو حضراتو وئيلي دي چه دا شان اوبه څکل مخکښې مباح وو .ليکن بيا احاديث دنهى دا اباحت منسوخ کړو.

⑤ د اباحت تعلق ضرورت او احتياج سره دې.لکه دڅکلو دپاره څه ورو کې لوښې نه وې او د ممانعت تعلق عام حالات سره دې.([2])

⑥ احاديث نهى په نهى تنزيهى باندې محمول دې. اوددې عمل دبيان جواز دپاره وو. نهى تنزيهى او جواز دواړه جمع کيدېشى.ترجيح ورکړې شوې ده ځکه چه هغه قول دى او دفعل نه ثابتيږى.([3])

٢٣=بَابُ الشُّرْبِ مِنْ فَمِ السِّقَاءِ

حضرت امام بخارى رحمه الله پرمبې ترجمه داختناث عنوان سره قائمه کړې چه ددې معنى ده دمشکيزه خوله اړول.اودلته (الشُّرْبِ مِنْ فَمِ السِّقَاءِ) فرمائى اواشاره کوى چه په حديث کښې وارد شوى نهى چه صرف اختناث سره خاص نه ده. بلکه عام ده. دبعضو لوښو سرونه نه شى اخوا کولې. دحضرت امام بخارى رحمه الله مقصد دادې چه دادسې لوښونه اوبو څکل هم په نهى کښې داخل دى.([4])

[۵۳۰۴] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ قَالَ لَنَا عِكْرِمَةُ أَلاَ أُخْبِرُكُمْ بِأَشْيَاءَ قِصَارٍ حَدَّثَنَا بِهَا أَبُو هُرَيْرَةَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- عَنِ الشُّرْبِ مِنْ فَمِ الْقِرْبَةِ أَوِ السِّقَاءِ، وَأَنْ يَمْنَعَ جَارَهُ أَنْ يَغْرِزَ خَشَبَهُ فِي دَارِهِ.

[۵۳۰۵] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ أَخْبَرَنَا أَيُّوبُ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضى الله عنه- نَهَى النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- أَنْ يُشْرَبَ مِنْ فِي السِّقَاءِ.

[۵۳۰۶] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا خَالِدٌ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ -رضى الله عنهما- قَالَ نَهَى النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- عَنِ الشُّرْبِ مِنْ فِي السِّقَاءِ.

رواى ته په قربه اوسقاکښې شک دې، ددواړو په مينځ کښې فرق دادې چه قربه صرف اوبو دپاره استعمالولې شى اوسقا اوبو او پئيو دپاره استعماليږى.([5])

---

[1]) شرح الطيبى،كتاب الاطعمة،باب الاشربة :ج۸ص۱۸۶)، ومرقاة المفاتيح كتاب الاطعمة،باب الاشربة :ج۸ص ۲۱۶)، وفتح البارى : ج ۱۰ص۱۱۳)_

[2]) شرح الطيبى،كتاب الاطعمة،باب الاشربة :ج۸ص۱۸۶)، ومرقاة المفاتيح كتاب الاطعمة،باب الاشربة :ج۸ص ۲۱۶)، وفتح البارى : ج ۱۰ص۱۱۳)و عمدة القارى (ج۲۱ص ۲۰۰)_

[3]) فتح البارى (ج۱۰ص۱۱۳)، وارشاد السارى (ج ۱۲ص۳۶۳) والابواب والتراجم :ج۲ص۹۷_ وعمدة القارى (ج۲۱ص۱۹۹)_

[4]) فتح البارى (ج۱۰ص ۱۱۱)، والابواب والتراجم :ج۲ص۹۷_

[5]) عمدة القارى (ج۲۱ص۱۹۹)_

قوله: وَأَنْ يَمْنَعَ جَارَهُ أَنْ يَغْرِزَ خَشَبَهُ فِي دَارِهِ: حضور نبی کریم ﷺ ددې خبرې ممانعت اوفرمائیلو چه یو سړې خپل ګاونډی لره په خپل دیوال کښې یو لرګی ټکوهلو نه منع کړی، څوک سړې په خپل کور کښې دضرورت دپاره څه لرګي وغیره ښخوی نو پړوسی ته داحق نشته دې چه هغه ددې نه منع کړی. د(غزر) معنی په زمکه کښې څه څیز ښخول دی.

٢٤=باب النَّهْيِ عَنِ التَّنَفُّسِ فِي الإِنَاءِ

[٥٣٠٧] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا شَيْبَانُ عَنْ يَحْيَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «إِذَا شَرِبَ أَحَدُكُمْ فَلاَ يَتَنَفَّسْ فِي الإِنَاءِ، وَإِذَا بَالَ أَحَدُكُمْ فَلاَ يَمْسَحْ ذَكَرَهُ بِيَمِينِهِ، وَإِذَا تَمَسَّحَ أَحَدُكُمْ فَلاَ يَتَمَسَّحْ بِيَمِينِهِ». [ر: ١٥٢]

په لوښی کښې دننه ساه اخستل مکروه دی: اوبو څکلو په وخت کښې لوښی کښې دننه ساه مکروه دی، حضورنبی کریم ﷺ ددې نه منع فرمائیلې ده. په لوښی کښې دننه ساه اخستلو سره لعاب وغیره دې کښې دننه دغورزیدو اندیښنه وی، چه دنورودپاره باعث دنفرت ګرزی. خوکه سړې ځانله اوبه څکی اوده سره بل څوک نشته دې نوداسې صورت کښې ممانعت نشته دې. بعضې حضراتو داخبره کړې ده.(١) لیکن دحدیث الفاظ چونکه عام دی، په دې کښې دنوروسړوڅه قید نشته دې، ددې وجې داحکم عام کیدل پکار دې.(٢)

٢٥=باب الشُّرْبِ بِنَفَسَيْنِ أَوْ ثَلاَثَةٍ

[٥٣٠٨] حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ وَأَبُو نُعَيْمٍ قَالاَ حَدَّثَنَا عَزْرَةُ بْنُ ثَابِتٍ قَالَ أَخْبَرَنِي ثُمَامَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ كَانَ أَنَسٌ يَتَنَفَّسُ فِي الإِنَاءِ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلاَثًا، وَزَعَمَ أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- كَانَ يَتَنَفَّسُ ثَلاَثًا.

په ړومبی باب کښې حضرت امام بخاری رحمه الله اوفرمائیل چه په لوښی کښې دننه ساه اخستل درست نه دی. اوپه دې باب کښې فرمائی چه داوبو څکلوپه وخت کښې دوه ساه ګانوپه مینځ کښې اخستل پکاردی یعنی په یوساه اوبه څکل صحیح نه دی. البته ساه دې په لوښې کښې دننه نه اخلی، بلکه لوښې دې دخلې نه داخواکړی اوساه دې واخلی.(٣)

حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه:

(فكأنه اراد ان يجمع بين حديث الباب والذى قبله لان ظاهرهما التعارض اذ الاول صريح فى النهى عن التنفس فى الاناء والثانى يثبت التنفس فحملها على حالتين فحالة النهى على التنفس داخل الاناء وحالة الفعل على من

---

(١) عمدة القارى (ج٢١ص٢٠٠) فتح البارى (ج١٠ص١١٥).

(٢) فتح البارى (ج١٠ص١١٥).

(٣) عمدة القارى (ج٢١ص٢٠٠).

تنفس خارجه فالاول على ظاهره من النهي والثاني تقديره كان يتنفس في حالة الشراب في الاناء)(١)

امام ترمذي رحمه الله يو روايت نقل كړې دې چه په هغې كښې دى چه (لاتشربوا واحدا كشرب البعير ولكن اشربوا مثنى وثلاث وسموا اذا انتم شربتم واحمدوا اذا انتم رفعتم)(٢)

د اوبو څكلو په وخت كښې دساه اخستلو مستحب طريقه : مستحب دادى چه داوبو څكلو په مينځ كښې دې درې ساه ګانې واخستلې شى، يوساه سره اوبه څكل كه جائزدې ليكن بهترنه دى. په غړپ غړپ يوساه سره داوبو څكلو طبعى نقصانات هم شته دې.

په دې كښې هم مستحب صورت دادې چه مخكښې دې لږه ساه واخستلې شى اولږې اوبه دې اوڅكلې شى، په دويمه ساه كښې دې ددې نه لږې زياتې اوڅكى، اوپه دريمه ساه كښې دې پوره اوڅكلې شى.

البته دساه اخستلو په وخت كښې دې ګلاس دخلې نه لرې كړى.

امام ترمذي رحمه الله دحضرت ابوسعيد خدري رضي الله عنه نه روايت نقل كوى چه په هغې كښې دى چه (ان النبي صلى الله عليه وسلم نهى عن النفخ في الشراب فقال رجل : القذاة اراها في الاناء قال : اهرقها قال : فاني لا اروى من نفس واحد قال : فابن القدح اذا عن فيك)(٣) حاكم دا روايت صحيح ګرزولې دې.(٤)

او سنن ابن ماجه كښې دحضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې چه حضورنبى كريم صلى الله عليه وسلم فرمائيلى دى چه (اذا شرب احدكم فلا يتنفس في الاناء فاذا اراد ان يعود فلينح الاناء ثم ليعد ان كان يريد)(٥)

دطرانى په روايت كښې دى چه (ان النبي صلى الله عليه وسلم كان يشرب في ثلاثة انفاس اذا ادنى الاناء الى فيه يسمى الله فاذا اخره حمدالله يفعل ذالك ثلاثا)(٦)

امام ترمذي رحمه الله اوابن ماجه رحمه الله روايتونوكښې تصريح راغلې ده كه دساه اخستلو ضرورت وى نوساه دې په لوښى كښې دننه نه اخلى بلكه لوښې دې دخپلې خولې نه جدا كړى، دمسلم شريف روايت كښې دى چه (ان النبي صلى الله عليه وسلم كان يتنفس في الاناء ثلاثا ويقول هو اروى وامرا وابرا)(٧)

دسنن ابى داود روايت كښې د(اروى) په ځائې (اهنا) دې(٨)

---

(١) فتح الباري (ج١٠ص١١٤)_

(٢) سنن الترمذي، كتاب الاشربة باب ماجاء في التنفس في الاناء : ج٤ص٣٠٢) رقم الحديث ١٨٨٥)_

(٣) سنن الترمذي، كتاب الاشربة باب ماجاء في كراهية النفخ في الشراب : ج٤ص٣٠٢) رقم الحديث ١٨٨٧)

(٤) المستدرك على الصحيحين كتاب الاشربة : ج٣٠٣، ٤٣٠٤)_

(٥) سنن ابن ماجه، كتاب الاشربة باب التنفس في الاناء (ج٢ص١١٣٣)، رقم الحديث ٣٤٢٧)_

(٦) فتح الباري (ج١٠ص١١٥)_

(٧) صحيح مسلم كتاب الاشربة باب كراهية التنفس في الاناء ج٣ص٦٠٢). رقم الحديث :٢٠٢٨)_

(٨) سنن ابوداود كتاب الاشربة باب في الساقي متى يشرب : ج٣ص٣٣٨) رقم الحديث ٣٧٢٧)_

داوبو څکلو اداب. دذکرشوؤ احادیثو په رنړا کښې لاندینی آداب معلوم شو.
① اوبه دې په ناسته اوڅکلې شی.
② په ښی لاس دې اوڅکلې شی.
③ په شروع کښې دې بسم الله اووئیلې شی
④ په دريو ساګانو دې اوڅکلی اوهرساه سره دې بسم الله او وائی.
⑤ ګلاس کښې دننه دې ساه نه اخلی بلکه ګلاس دې دخلې نه لرې کړې.
⑥ اود څکلونه پس دې دالله جَلَّ جَلَالُهُ شکر ادا کړی. اوصرف الحمد لله وئیل کافی دی اوبعضې علماء کرامودا دعانقل فرمائیلې ده چه «الحمدالله الذی جعله عذبا فراتا برحمته ولم یجعله ملحا اجاجا بذنوبنا»(۱)

۲۶=باب الشُّرْبِ فِي آنِيَةِ الذَّهَبِ.

[۵۳۰۹] حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْحَكَمِ عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى قَالَ كَانَ حُذَيْفَةُ بِالْمَدَائِنِ فَاسْتَسْقَى، فَأَتَاهُ دِهْقَانٌ بِقَدَحِ فِضَّةٍ، فَرَمَاهُ بِهِ فَقَالَ إِنِّي لَمْ أَرْمِهِ إِلاَّ أَنِّي نَهَيْتُهُ فَلَمْ يَنْتَهِ، وَإِنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - نَهَانَا عَنِ الْحَرِيرِ وَالدِّيبَاجِ وَالشُّرْبِ فِي آنِيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَقَالَ «هُنَّ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا وَهِيَ لَكُمْ فِي الآخِرَةِ». [ر: ۵۱۱۰]

په «کتاب الاطعمة» کښې «باب الاکل فی اناء مفضض» تحت دسروزرو په لوښو کښې دخوراک څکاک مسئله تیره شوې ده.

قوله: فَأَتَاهُ دِهْقَانٌ: «دهقان» «ددال په کسره سره» سردارته وائی علامه عینی رحمه الله فرمائی چه «هوزعیم القوم وکبیرالقریة»(۲)

۲۷=باب آنِيَةِ الْفِضَّةِ.

[۵۳۱۰] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنِ ابْنِ عَوْنٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى قَالَ خَرَجْنَا مَعَ حُذَيْفَةَ وَذَكَرَ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «لاَ تَشْرَبُوا فِي آنِيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ، وَلاَ تَلْبَسُوا الْحَرِيرَ وَالدِّيبَاجَ، فَإِنَّهَا لَهُمْ فِي الدُّنْيَا وَلَكُمْ فِي الآخِرَةِ». [ر: ۵۱۱۰]

[۵۳۱۱] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ نَافِعٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ -

(۱) الدرلمنثور (ج۵ص۲٤۷) وفی روایة (مالحا دجاجا) وشعب الایمان للبیهقی رقم الحدیث (٤٤۷۹)_
(۲) عمدة القاری (ج۲۱ص۲۰۱) ارشادالساری: (۱۲ص۳٦٤) فتح الباری (ج۱۰ص۱۱٦)_

صلى الله عليه وسلم - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «الَّذِي يَشْرَبُ فِي إِنَاءِ الْفِضَّةِ إِنَّمَا يُجَرْجِرُ فِي بَطْنِهِ نَارَ جَهَنَّمَ».

[۵۳۱۲] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنِ الأَشْعَثِ بْنِ سُلَيْمٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ سُوَيْدِ بْنِ مُقَرِّنٍ عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم - بِسَبْعٍ، وَنَهَانَا عَنْ سَبْعٍ، أَمَرَنَا بِعِيَادَةِ الْمَرِيضِ، وَاتِّبَاعِ الْجِنَازَةِ، وَتَشْمِيتِ الْعَاطِسِ، وَإِجَابَةِ الدَّاعِي، وَإِفْشَاءِ السَّلاَمِ، وَنَصْرِ الْمَظْلُومِ، وَإِبْرَارِ الْمُقْسِمِ، وَنَهَانَا عَنْ خَوَاتِيمِ الذَّهَبِ، وَعَنِ الشُّرْبِ فِي الْفِضَّةِ - أَوْ قَالَ آنِيَةِ الْفِضَّةِ - وَعَنِ الْمَيَاثِرِ وَالْقَسِّيِّ، وَعَنْ لُبْسِ الْحَرِيرِ وَالدِّيبَاجِ وَالإِسْتَبْرَقِ.

ددې دترجمې ضرورت نه ووځکه چه سابقه ترجمه کښې داداخل دی لیکن هلته چه کوم حدیث ذکر کړې دې هغه (ان النبی ﷺ نهانا) دماضی صغې سره دې. او دباب په دې حدیث کښې (لاتشربوا) نهی ده. (۱)

عبد الله بن عبدالرحمان: دباب دویم روایت په سند کښې عبدالله بن عبدالرحمان دې، دا حضرت ابوبکرصدیق رضی الله عنه نمسی دې اودام المؤمنین حضرت ام سلمه رضی الله عنها خوریې دې. دې دخپل والد اوخپلې ترورنه روایت نقل کوی. (۲) امام ترمذی رحمه الله نه علاوه باقی حضرات ددوی نه حدیث نقل کړې دې. (۳) اوابن حبان په کتاب الثقات کښې ددوی ذکر کړې دې. (۴)

حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه (هو ثقة ماله فی البخاری غیرهذا الحدیث) (۵)

دباب آخری حدیث مخکښې تیرشوې دې، په هغې کښې ځو الفاظ اوګورئ:

قوله: المياثر د ميثرة: (بکسر الميم وسكون الياء) جمع ده. دا په زين باندې داوړولو والا کپړې نوم دې. چه هغه عام طورد ریښمونه جوړولې شی. ابوعبیده رضی الله عنه فرمائی چه (المیاثرکانت من مراکب الاعاجم من دیباج اوحریر) (۶)

قوله: (القسى): دقاف په فتحې اودسين مکسورمشدده سره، داد (قيس) طرفته منسوب دې، چه دیوښار نوم دې. علامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه دادشام یوښار دې. (۷) علامه عینی

---

(۱) عمدة القارى (ج۲۱ص۲۰۲)_

(۲) فتح البارى :ج۱۰ص۱۱۹). وتهذيب الكمال :ج۱۵ص۱۹۷).رقم الحديث : ۳۳۷٤)

(۳) تهذيب الكمال :ج۱۵ص۱۹۷)وتهذيب التهذيب)ج ۵ص۲۹۱)_

(۴) ثقات ابن حبان :ج۵ص۱۰.ددوی حالات اوګورئ تاریخ البخاری الکبیر: ۵الترجمة ۳۸۸. المعروف والتاریخ :ج۱ص۲۸۵، ۲٤۱)الجمع لابن القیسرانی :ج۱ص ۲۵٤. والکاشف :۲_الترجمة :۳۸٤۵)_

(۵) عمدة القارى (ج۲۱ص۲۰۱) فتح البارى (ج۱۰ص۱۱۶)_

(۶) عمدة القارى (ج۲۱ص۲۰۳) ارشادالسارى :(۱۲ص۳۶۶)_

(۷) عمدة القارى (ج۲۱ص۲۰۳) شرح البخارى للكرمانى :ج۲۰ص۱۷۱)_

رحمه الله ددې تردید کړې دې. او فرمائي چه دا د مصر یو ښار وو چه ویران شوې وو.[1] قسي کپړا هم د ریښمونه جوړیده. ددې وجې حضور نبی اکرم ﷺ منع فرمائیلې ده.

قوله: (دیباج): نرې ریښمو او (استبرق) غټو ریښموته وئیلې شي.[2] او حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله لیکي چه:

(وفی هذه الاحادیث تحریم الاکل والشرب فی انیه الذهب والفضة علی کل مکلف رجلا کان اوامراة ولا یلتحق ذالك بالحلی للنساء لانه لیس من التزین الذی ابیح لها فی شئ قال القرطبی: ویلتحق بهما (ای بالاکل والشرب) مافی معناهما مثل التطیب والتکحل وسائر وجوه الاستعمالات وبهذه قال الجمهور.....)_[3]

۲۸=باب الشُّرْبِ فِي الْأَقْدَاحِ

[۵۳۱۳] حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَبَّاسٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ سَالِمٍ أَبِي النَّضْرِ عَنْ عُمَيْرٍ مَوْلَى أُمِّ الْفَضْلِ عَنْ أُمِّ الْفَضْلِ أَنَّهُمْ شَكُّوا فِي صَوْمِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- يَوْمَ عَرَفَةَ، فَبُعِثَ إِلَيْهِ بِقَدَحٍ مِنْ لَبَنٍ فَشَرِبَهُ. [ر: ۱۵۷۵]

قوله: الْأَقْدَاحِ: د (قدح) جمع ده. (قدح) پیالئ او کټورې ته وائي.[4]

د ترجمة الباب مقصد: ① په پیالئ او کټورې کښې او به څکل جائز دي. یا د فاسقانو خلقو سره د مشابهت په وجه ممنوع دي، شاید حضرت امام بخاری رحمه الله دې طرفته اشاره کول غواړي چه په دې کښې څکل اګرچه د فساقو شعار دې لیکن هغه خاص مشروب او مخصوص هیئت نقطه نظر سره د هغوی شعار دې. بیاهم که د دوی مخصوص هیئت لره اګر اختیار نه کړې شي نو فی نفسه قدح کښې او به څکل بلاکراهت جائز دي په دې ترجمة کښې حضرت امام بخاری رحمه الله ددې جواز ثابتول غواړي. حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله د ترجمة الباب مقصد بیان کړې دې.[5]

② لیکن علامه عینی رحمه الله ددې تردید کړې دې او فرمائي چه د حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله دا خبره درست نه ده. په کټورې کښې او به څکل د فاسقانو شعار څنګه دې حالانکه پخپله حضرت امام بخاری رحمه الله را تلونکې باب د (باب الشرب من قدح النبی ﷺ) عنوان سره قائم کړې دې. د حضور نبی اکرم ﷺ د مختلفو کټورو عالمانو ذکر کړې دې، چه په هغې کښې به ئې یو تو ریان او بل ته مغیث او دریم ته مضبب وئیلو.[6]

[1]) عمدة القاری (ج۲۱ص۲۰۳) ارشادالساری: (۱۲ص۳۶۸)_
[2]) عمدة القاری (ج۲۱ص۲۰۳) ارشادالساری: (۱۲ص۳۶۸)_
[3]) عمدة القاری (ج۲۱ص۲۰۳)
[4]) عمدة القاری (ج۲۱ص۲۰٤)
[5]) عمدة القاری (ج۲۱ص۲۰۳) فتح الباری (ج۱۰ص۱۱۶)_
[6]) الابواب والتراجم: ج۲ص۹۸، عمدة القاری (ج۲۱ص۲۰٤)_

لهذا حضرت امام بخاری رحمه الله ددې ترجمې نه مطلقاً د شرب فی الاقدح جواز ثابتوی.

④ شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمه الله په «الابواب والتراجم» کښې فرمائی چه زما په نیز حضرت امام بخاری رحمه الله قدح ته په کوزی او ابریق باندې ترجیح ورکولو طرفته اشاره کوی ځکه چه د کټوری خله فراخه او کشاده وی، که څه ګندوغیره پکښې پریوزی نو څکونکی ته په نظر راتلې شی، او په ابریق او کوزه کښې داشان نه وی، نو هغه لیکی:

«ولایبعد عندی ان تکون اشارة الی ترجیح القدح علی الکوز والا بریق وغیرهما فان القدح لسعة فمه یظهر فیه للشارب ماقد یسقط فیه شئ من التبن»[1]

دحدیث مناسبت باب سره بالکل واضح دې.

۲۹=باب الشُّرْبِ مِنْ قَدَحِ النَّبِيِّ -صلی الله علیه وسلم- وَآنِيَتِهِ.

وَقَالَ أَبُو بُرْدَةَ قَالَ لِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلاَمٍ أَلاَ أَسْقِيكَ فِي قَدَحٍ شَرِبَ النَّبِيُّ -صلی الله علیه وسلم- فِيهِ.

[۵۳۱۴] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ -رضی الله عنه- قَالَ ذُكِرَ لِلنَّبِيِّ -صلی الله علیه وسلم- امْرَأَةٌ مِنَ الْعَرَبِ، فَأَمَرَ أَبَا أُسَيْدٍ السَّاعِدِيَّ أَنْ يُرْسِلَ إِلَيْهَا فَأَرْسَلَ إِلَيْهَا، فَقَدِمَتْ فَنَزَلَتْ فِي أُجُمِ بَنِي سَاعِدَةَ، فَخَرَجَ النَّبِيُّ -صلی الله علیه وسلم- حَتَّى جَاءَهَا فَدَخَلَ عَلَيْهَا فَإِذَا امْرَأَةٌ مُنَكِّسَةٌ رَأْسَهَا، فَلَمَّا كَلَّمَهَا النَّبِيُّ -صلی الله علیه وسلم- قَالَتْ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْكَ. فَقَالَ «قَدْ أَعَذْتُكِ مِنِّي». فَقَالُوا لَهَا أَتَدْرِينَ مَنْ هَذَا قَالَتْ لاَ. قَالُوا هَذَا رَسُولُ اللَّهِ -صلی الله علیه وسلم- جَاءَ لِيَخْطُبَكِ. قَالَتْ كُنْتُ أَنَا أَشْقَى مِنْ ذَلِكَ. فَأَقْبَلَ النَّبِيُّ -صلی الله علیه وسلم- يَوْمَئِذٍ حَتَّى جَلَسَ فِي سَقِيفَةِ بَنِي سَاعِدَةَ هُوَ وَأَصْحَابُهُ، ثُمَّ قَالَ «اسْقِنَا يَا سَهْلُ». فَخَرَجْتُ لَهُمْ بِهَذَا الْقَدَحِ فَأَسْقَيْتُهُمْ فِيهِ، فَأَخْرَجَ لَنَا سَهْلٌ ذَلِكَ الْقَدَحَ فَشَرِبْنَا مِنْهُ. قَالَ ثُمَّ اسْتَوْهَبَهُ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ بَعْدَ ذَلِكَ فَوَهَبَهُ لَهُ. [ر: ۴۹۵۶]

[۵۳۱۵] حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُدْرِكٍ قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ حَمَّادٍ أَخْبَرَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ عَاصِمٍ الأَحْوَلِ قَالَ رَأَيْتُ قَدَحَ النَّبِيِّ صلی الله علیه وسلم عِنْدَ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، وَكَانَ قَدِ انْصَدَعَ فَسَلْسَلَهُ بِفِضَّةٍ قَالَ وَهُوَ قَدَحٌ جَيِّدٌ عَرِيضٌ مِنْ نُضَارٍ. قَالَ قَالَ أَنَسٌ لَقَدْ سَقَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه وسلم فِي هَذَا الْقَدَحِ أَكْثَرَ مِنْ كَذَا وَكَذَا. قَالَ وَقَالَ ابْنُ سِيرِينَ إِنَّهُ كَانَ فِيهِ حَلْقَةٌ مِنْ حَدِيدٍ فَأَرَادَ أَنَسٌ أَنْ يَجْعَلَ مَكَانَهَا حَلْقَةً مِنْ ذَهَبٍ أَوْ فِضَّةٍ فَقَالَ لَهُ

[1] الابواب والتراجم: ج۲ ص۹۸

أَبُو طَلْحَةَ لَا تُغَيِّرَنَّ شَيْئًا صَنَعَهُ رَسُولُ اللّٰهِ - صلى الله عليه وسلم - فَتَرَكَهُ. [ر: ۲۹۴۲]

دترجمة الباب مقصد ① ابن منيراونورشارحين ددې ترجمة الباب مقصد داتوهم دفع كول بنائى چه دحضورنبى كريم ﷺ دوفات نه پس دحضورنبى كريم ﷺ پيالئ استعمالول درست نه دى ځکه داد اجازت نه بغيردنوروپه مال كښې تصرف دې اوهغه جائزنه دى حضرت بخارى رحمه الله دې وهم لره دلرې كولودپاره داترجمة الباب قائم كړوچه حضرات صحابه كرام رضي الله عنهم اودوى نه پس راتلونكو دحضورنبى اكرم ﷺ پيالئ استعمال كړ ځکه چه حضورنبى اكرم ﷺ څه پرينبودى ووهغه صدقه وه.دچاميراث نه ووچه په ملک غيركښې بغيرداجازت نه تصرف لازم راشى. (۱)

خوپه دې باندې اشكال كيدشى چه صدقې سره صرف فقيراستفاده كولې شى. غنى نه. حالانكه دحضورنبى اكرم ﷺ پيالونه اغنياء هم استفاده اوكړه.

ددې جواب داوركړې شوچه غنى دفرض صدقه (زكوة وغيره) نه استفاده نه شى كولې اودحضورنبى اكرم ﷺ تركه صدقه دقبيل نه نه وه. (۲)

حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله ددې جواب وركړې دې مذكوره صدقه اوقاف مطلقه دقبيل نه وو اواوقاف مطلقه نه غنى اوفقير دواړه استفاده كولى شى. (۳)

② شيخ الحديث مولانامحمدزكريا رحمه الله فرمائى چه،ددې بحثونوهډو ضرورت نشته دې، بلكه دحضرت امام بخارى رحمه الله مقصدداده چه په طوردتبرک دحضورنبى اكرم ﷺ ملكيت وى يا نه وى. نوحضرت ليكى چه:

(قلت لاحاجة الى هذا البحث الطويل بل الغرض من الترجمة الشرب من قدح شرب منه النبى ﷺ تبركا به اعم من ان يكون ذالك القدح فى ملكه ﷺ ام لا وعلى هذا فمطابقة الحديث للترجمة ايضا ظاهرة فالظاهر ان القدح فى اول حديث الباب كان لسهل لا للنبى ﷺ فلاحاجة حينئذ فى اثبات المطابقة الى ماذكره العلامة العينى من ان هذا القدح فى الاصل كان النبى ﷺ فانه خلاف الظاهر بل الظاهر انه كان لسهل رضي الله عنه والله اعلم) (۴)

ابوبرده دمشهورصحابى دحضرت ابوموسى اشعرى رضي الله عنه ځوئې دې،ددهٔ نوم عامردې. (۵)

داحديث حضرت امام بخارى رحمه الله مخكښې په كتاب الاعتصام كښې موصولا نقل فرمائيلې دې (۶)

حضرت عبدالله بن سلام سره يوپياله وه.چه په هغې كښې حضورنبى اكرم ﷺ څكل كړى وو.

---

(۱) عمدة القارى (ج۲۱ص۲۰٤) فتح البارى (ج۱۰ص۱۲۲) الابواب والتراجم :ج۲ص۹۸.

(۲) عمدة القارى (ج۲۱ص۲۰٤) فتح البارى (ج۱۰ص۱۲۲) الابواب والتراجم :ج۲ص۹۸.

(۳) فتح البارى (ج۱۰ص۱۲۲) الابواب والتراجم :ج۲ص۹۸.

(۴) الابواب والتراجم :ج۲ص۹۸.

(۵) عمدة القارى (ج۲۱ص۲۰۵).

(۶) عمدة القارى (ج۲۱ص۲۰٤) فتح البارى (ج۱۰ص۱۲۲).

قوله: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ: دې حديث كښې د(ابنة الجون) واقعه بيان كړې شوې ده. چه دهغې پوره تفصيل په كتاب الطلاق كښې تيرشوې دې.[1]

قوله: أُجُمِ بَنِي سَاعِدَةَ: (اجم) دهمزه اوجيم ضمه سره..(بناء يشبه القصر) يعنى محل سره مشابه ديوتعميرنوم دې، ددې جمع (اجام) رازى.[2]

علامه كرمانى رحمه الله فرمائى چه (اجم) د(اجمة) جمع ده.(وهى الغيضة) [3]غيضه د ګنړو ونو بوټو ځائې ته وائى اوجوهرى رحمه الله فرمائى چه (حصن بناء اهل المدينة من الحجارة)[4] يعنى دكانړونه جوړې شوې قلعې ته (اجم) وائى.

علامه كرمانى رحمه الله فرمائى چه (منكسة) داسم فاعل صيغه ده اودباب افعال نه اودباب تفعيل دواړونه كيديشى. [5]په معنى دسرټيټولو.

(اشقى) اګرچه دتفضيل صيغه ده ليكن دلته مطلقا دصفت په معنى كښې ده. اود(ذالک) اشاره دحضورنبى اكرم صلى الله عليه وسلم شرف زوجيت فوت كيدو طرفته ده.يعنى ددې شرف فوت كيدوپه وجه كښې زما ډيره غټه بدبختى ده.

قوله: فَخَرَجْتُ لَهُمْ بِهَذَا الْقَدَحِ فَأَسْقَيْتُهُمْ فِيهِ، فَأَخْرَجَ لَنَا سَهْلٌ: حضرت سهل بن سعد رضي الله عنه فرمائى چه ماحضورنبى اكرم صلى الله عليه وسلم اوحضرات صحابه كرام رضي الله عنهم د اوبو څكولو دپاره داكټورې راويستلو اومونږ په دې كښې اوبه اوڅكې مخكښې راوى حضرت ابوحازم سلمه بن دينار فرمائى چه حضرت سهل هغه پياله راوويستله اومونږ په هغې كښې اوبه اوڅكلې.حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله دحديث مناسبت باب سره بيانوى اوفرمائى چه:

(ومناسبته للترجمة ظاهرة من جهة رغبة الذين سالوا سهلا ان يخرج لهم القدح المذكور ليشربوا فيه تبركا به)[6]

يعنى حضرت عمربن عبدالعزيز رحمه الله (دخپلې مدينې منورې ګورنرئى) په دوران كښې هغه پياله حضرت سهل نه دهبه په طورطلب كړه نوهغوى هغه پياله دوى ته هبه كړه.

حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله ددې حديث نه څوآداب مستنبط كوى اوفرمائى چه:[7]

عاصم احول فرمائى چه ماحضرت انس رضي الله عنه سره دحضورنبى اكرم صلى الله عليه وسلم يوپياله مباركه ليدلې وه چه ماته شوې وه.هغوى په دې كښې دچاندئ كړه اچولې وه هغه دلركى يوښكلې پياله

---

[1] عمدة القارى (ج۲۱ص۲۰٤) فتح البارى (ج۱۰ص۱۲۲)وكشف البارى :كتاب الطلاق _

[2] فتح البارى (ج۱۰ص۱۲۲) عمدة القارى (ج۲۱ص۲۰۵) _

[3] فتح البارى (ج۱۰ص۱۲۲) وشرح الكرمانى ج۲۰۱۷۲)و عمدة القارى (ج۲۱ص۲۰۵) _

[4] فتح البارى (ج۱۰ص۱۲۲) وشرح الكرمانى ج۲۰۱۷۲)_

[5] فتح البارى (ج۱۰ص۱۲۵) وشرح الكرمانى ج۲۰۱۷۲)_

[6] الابواب والتراجم :ج۲ص۹۸، فتح البارى (ج۲۰ص۱۷۲) _

[7] فتح البارى (ج۱۰ص۱۲۳) _

مبارکه وه. حضرت انس رضی الله عنه فرمائی چه مایه دې پیاله مبارکه کښې حضورنبی اکرم ﷺ ته ډیرځل (څه نه څه) څکولی دی.

قوله: فَسَلْسَلَهُ بِفِضَّةٍ : شارحینوددې ترجمة کړې ده (وصل بعضه ببعض بفضة) یعنی داد چاندئې کړوسره جوړه کړې شوې وه.[1]

قوله: وَهُوَ قَدَحٌ جَيِّدٌ عَرِيضٌ مِنْ نُضَارٍ : (نضار) د نون ضمه او د ضاد تخفیف سره. دا یو ښه لرګې وی چه د هغې نه عام طورلو ښې جوړولې شی.[2]

داماقبل حدیث سره موصول دې،[3] عاصم احول فرمائی چه ابن سرین اوفرمائیل چه په دې کښې داوسپنې یوکړه وه. حضرت انس رضی الله عنه اراده اوکړه چه ددې په ځائې د سروزرویا چاندئې کړه اولګوی نوحضرت ابوطلحه رضی الله عنه هغه لره منع کړو اووې فرمائل چه داڅیزمه بدلوه ځکه چه داحضورنبی اکرم ﷺ جوړه کړې وه نو هغوی خپله اراده ترک کړه. علامه عینی رحمه الله لیکی چه

(وفی الحدیث جواز اتخاذ ضبة الفضة وکذلك السلسة والحلقة ولکن فیه اختلاف فقال الخطابی منعه مطلقا جماعة من الصحابة والتابعین وهوقول مالك واللیث وعن مالك یجوز من الفضة اذا کان یسیرا و کرهه الشافعی وقال ابوحنیفه واصحابه فلاباس اذا اتقی وقت الشرب موضع الفضة وبه قال احمد واسحاق وتحرم ضبة الذهب مطلقا....... وروی الطبرانی فی الاوسط من حدیث ام عطیة ان النبی ﷺ نهی عن لبس الذهب وتفضیض الاقداح ثم رخص فی تفضیض الاقداح وهوحجة علی الشافعی)[4]

۳۰ = باب شُرْبِ الْبَرَكَةِ وَالْمَاءِ الْمُبَارَكِ

[۵۳۱۲] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الأَعْمَشِ قَالَ حَدَّثَنِي سَالِمُ بْنُ أَبِي الْجَعْدِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رضى الله عنهما - هَذَا الْحَدِيثَ قَالَ قَدْ رَأَيْتُنِي مَعَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - وَقَدْ حَضَرَتِ الْعَصْرُ وَلَيْسَ مَعَنَا مَاءٌ غَيْرَ فَضْلَةٍ فَجُعِلَ فِي إِنَاءٍ، فَأُتِيَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - بِهِ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهِ وَفَرَّجَ أَصَابِعَهُ ثُمَّ قَالَ «حَيَّ عَلَى أَهْلِ الْوُضُوءِ، الْبَرَكَةُ مِنَ اللَّهِ». فَلَقَدْ رَأَيْتُ الْمَاءَ يَتَفَجَّرُ مِنْ بَيْنِ أَصَابِعِهِ، فَتَوَضَّأَ النَّاسُ وَشَرِبُوا، فَجَعَلْتُ لاَ آلُو مَا جَعَلْتُ فِي بَطْنِي مِنْهُ، فَعَلِمْتُ أَنَّهُ بَرَكَةٌ. قُلْتُ لِجَابِرٍ كَمْ كُنْتُمْ يَوْمَئِذٍ قَالَ أَلْفًا وَأَرْبَعَمِائَةٍ.

---

[1] عمدة القاری (ج۲۱ص۲۰۶) فتح الباری (ج۱۰ص۱۲۳)_ارشادالساری :(۱۲ص۳۷۰) _
[2] عمدة القاری (ج۲۱ص۲۰۶) فتح الباری (ج۱۰ص۱۲۳)_ارشادالساری :(۱۲ص۳۷۰) _
[3] عمدة القاری (ج۲۱ص۲۰۶) فتح الباری (ج۱۰ص۱۲٤)_
[4] عمدة القاری (ج۲۱ص۲۰۶) _

تابعه عمرو عن جابر. وقال حصين وعمرو بن مرة عن سالم عن جابر خمس عشرة مائة وتابعه سعيد بن المسيب عن جابر.[ر ۳۳۸۳]

دبرکت نه دبرکت والا اوبه مراد دی په برکت والاخیز باندې هم دبرکت اطلاق کیږی (۱)

دترجمة الباب مقصد ① علامه ابن بطال وغیره ددې ترجمة الباب مقصد ابیانی چه حضرت امام بخاری ښودل غواړی چه برکت والا اوبه کثرت سره استعمالولې شی (۲)

② شیخ الحدیث حضرت مولانازکریا رحمه الله فرمائی چه زما په نیزدحضرت امام بخاری رحمه الله مقصددادې چه حضرت امام بخاری رحمه الله خودرومبئ پیاله نه دحضورنبی کریم ﷺ دمخصوصې پیالې تبرک حاصلولوجوازښودلې دې. او په دې کښې مطلقا دتبرک جواز ښائی که هغه دحضورنبی اکرم ﷺ دلاس نه وی او که دبزرګانو دلاس نه ددې وجې حضرت امام بخاری رحمه الله دترجمة الباب الفاظ عام او ساتل او لیکې چه (والاوجه عندی ان الغرض من الترجمة السابقة الاستبراك المخصوص بقدح النبی ﷺ واشار بهذه الترجمة الی الاستبراك مطلقا اعم من ان یکون حصل بید النبی ﷺ اوبید غیره من الصلحاء ویشیر الیه اطلاق لفظ الترجمة وان کان المذکور فی حدیث الباب ذکر برکة النبی ﷺ فیقاس برکة غیره علیه ﷺ)(۳)

حضرت جابر رضی الله عنه فرمائی چه څه دحضورنبی اکرم ﷺ سره اوم دمازیګردمونځ وخت شو اومونږ سره لږې اوبه پاتې شوې وې هغه اوبه حضورنبی اکرم ﷺ په یولوښې کښې واچولې او دحضورنبی اکرم ﷺ په خدمت کښې پیش کړې شوې حضورنبی اکرم ﷺ خپل لاس مبارک په دې کښې داخل کړو. اوخپلې ګوتې ئې فراخې اوساتلې او وې فرمائیل چه اودس کولو والا راشئ برکت دالله جل جلاله دطرفنه دې نوما اوکتل چه اوبه د حضورنبی اکرم ﷺ دګوتو مبارک دمینځ نه روانې خلقو اودس ونه اوکړل او اوبه ئې اوڅکلې ماهم ددې اوبونه ښه په مړه خیټه اوبه اوڅکلې ځکه چه ماته معلوم وو چه دا برکت والا اوبه دی

راوی سالم بن ابی الجعد وائی چه ما دحضرت جابر رضی الله عنه نه تپوس اوکړو چه په هغه ورځ تاسوڅومره کسان وې نوهغوی اوفرمائیل چه څوارلس سوه کسان وو.

دې حدیث کښې چه کومه واقعه بیان کړې شوې ده. دا په حدیبیه کښې پیښه شوې وه. (۴) دحدیث مناسبت ترجمة الباب سره ظاهر دې

قوله وَلَيْسَ مَعَنَا مَاءٌ غَيْرَ فَضْلَةٍ :(فضلة) هر بچ شوی څیزته وائی مافضل من الشیء

(۱) عمدة القاری (ج۲۱ص۲۰۶) فتح الباری (ج۱۰ص۱۲۵)_ارشادالساری :(۱۲ص۳۷۰) الابواب والتراجم ۲۹۷)_

(۲) الابواب والتراجم ۲۹۷) فتح الباری (ج۱۰ص۱۲۶)_

(۳) الابواب والتراجم ۲۹۷)_

(۴) فتح الباری (ج۱۰ص۱۲۶)_ارشادالساری :(۱۲ص۳۷۲) عمدة القاری (ج۲۱ص۲۰۷)_

قوله: حَيِ عَلَى أَهْلِ الْوُضُوءِ: اکثرو روایتونوکښې داشان دی، په دې صورت کښې (اهل الوضوء) منادی منصوب دې، (وضوء) دواوفتحې سره (اسم لمایتوضابه) هغه اوبۀ چه هغې سره اودس کولې شی. ترجمه به ئې وی چه (ائې اودس کولووالومالره راشی.)[1]

قوله: فَجَعَلْتُ لاَ آلُو مَا جَعَلْتُ فِي بَطْنِي مِنْهُ: (الایالو) بروزن (دعا،یدعو) دباب نصرنه دې، په معنی دکوتاهئ کولو.[2] یعنی ماوبوکښې هیڅ قسمه کمی اوکوتاهی اونه کړه اوښه په مړه خېټه مې اوڅکلې.

علامه عینی رحمه الله فرمائی: (وفیه من الفقة ان الاسراف فی الطعام والشراب مکروه الا الاشیاء التی اری الله فیها برکة غیر معهودة وانه لاباس بالاستکثار منها ولیس فی ذالك سرف ولا استکثار ولا کراهیة)[3]

••••

۷۸- کتاب المرضیٰ

(الاحادیث: ۵۳۱۷:۵۳۵۳)

کتاب المرضیٰ ښې دویشت (۲۲) ابواب او اته څلویښت (۴۸) احادیث مکرر دی، او څوارلس احادیث په رومبی ځل په دې کښې ذکر کړې شوی دی، په دې څوارلسو کښې لس احادیثه متفق علیه دی، یعنی امام مسلم رحمه الله هم دهغې تخریج کړې دې، کتاب المرضیٰ کښې درې آثار دی،

بسم الله الرحمٰن الرحیم

۷۸- کتاب المرضیٰ

حضرت امام بخاری رحمه الله د کتاب الاشربه نه پس د کتاب المرضیٰ ذکر فرمائیلی دې شارحینو دلته کښې څه مناسبت نه دې بیان کړې لیکن مناسبت ظاهر دې ځکه چه طعام او شراب دانسان جسم سره تعلق لری اودمرض تعلق هم دانسان دجسم سره دې، او د شرابو او طعامو بې اعتدالی عموماً دمرض سبب جوړیږی، ددې دوجې نه امام بخاری داشربه نه پس متصل د کتاب المرضی ذکر کړې دې،

[1] ارشادالساری :(۱۲ص۳۷۲) عمدة القاری (ج۲۱ص۲۰۷)_

[2] فتح الباری (ج۱۰ص۱۲۶)_ارشادالساری :(۱۲ص۳۷۲) _

[3] عمدة القاری (ج۲۱ص۲۰۷)_

مرضی،، دفعلی په وزن سره دمریض جمع ده، دلته مرض نه دجسم مرض مراددې، دمرض اطلاق په روحانی بیمارئې باندې هم کیږی،لکه څنګه چه قرآن پاك کښې دمنافقینو متعلق فرمائیلی شوی دی،،(فِیۡ قُلُوۡبِهِمۡ مَّرَضٌ) اویادشهوت په وجه لاحق کیږی،په قرآن کښې دی چه((فَیَطۡمَعَ الَّذِیۡ فِیۡ قَلۡبِهٖ مَرَضٌ))[1] دجسمانی مرض تعریف ((خروج الجسم عن المجری الطبیعی ویعبرعنه بانه حالة اوملکة تصدربها الافعال عن الموضوع لها غیر سلیمة))[2] یعنی دجسم خپل طبعی حالت نه وتلوته مرض وائی،

۱- باب ماجاء فی کفارة المرض

قوله: وقول الله تعالی: مَنۡ یَّعۡمَلۡ سُوۡٓءًا یُّجۡزَ بِهٖ: [النساء: ۱۲۳]

کفاره دکفرنه مبالغه ده، چه ددې اصل معنی پټول دی،دلته مطلب دادې چه دمومن مرض ددهٔ دګناهونو دپاره مرض جوړیږی،[3] علامه کرمانی فرمائی چه ((کفارة المرض)) کښې اضافت بیانیه دې لکه چه په شجرة الاراك کښې اضافت بیانیه دې،((لان المرض لیست له کفارة بل هوالکفارة نفسها))[4] اواضافت په معنی د،،فی،، کښې هم کیدیشی،((ای کفارة فی المرض)) اوداد،،اضافة الصفة الی الموصوف،، دقبیل نه دې،[5]

قوله: وقول الله تعالی: مَنۡ یَّعۡمَلۡ سُوۡٓءًا یُّجۡزَ بِهٖ: دسورة النساء آیت کریمه دې،پوره آیت دادې ((، لَیۡسَ بِاَمَانِیِّکُمۡ وَلَاۤ اَمَانِیِّ اَهۡلِ الۡکِتٰبِؕ مَنۡ یَّعۡمَلۡ سُوۡٓءًا یُّجۡزَ بِهٖۙ وَلَا یَجِدۡ لَهٗ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ وَلِیًّا وَّلَا نَصِیۡرًا))یعنی نه ستاسو په خواهیشونوباندې مداردې اونه داهل کتابو په خواهیشونو باندې مدار دې،چه څوك بدکوی نوهغه به دهغې سزاومومی اوددې سرې به دالله نه علاوه نه څوك حمایتی وی اونه به ددوی څوك مددګاروی،چه دالله تعالی دعذاب نه دوی لره نجات ورکړی،

علامه ابن بطال رحمه الله ددې آیت کریمه معنی بیانوی فرمائی چه ((ذهب اکثرالناس اهل التاویل الی ان معنی الایة ان المسلم یجازی علی خطایاه فی الدنیا بالمصائب التی فیها تقع له فیها فتکون کفارة لها))[6] یعنی دمسلمانانو دګناهونو سزا دوی ته دمصائبو په شکل کښې ورکولی شی، چه په کومو کښې دوی مبتلا کیږی،

حضرت امام احمدبن حنبل رحمه الله دحضرت عائشه رضی الله عنها روایت نقل کوی چه کله داآیت نازل شو

[1]) فتح الباری :۱۲۸/۱۰ الابواب والتراجم :۹۸/۲)_
[2]) عمدة القاری :۲۰۷/۲۱و وارشادالساری :۳۷۳/۱۲، وشرح الکرمانی :۱۷۵/۲۰)_
[3]) عمدة القاری :۲۰۷/۲۱،وارشادالساری : ۳۷۳/۱۲، وفتح الباری : ۱۲۸/۱۰)_
[4]) عمدة القاری :۲۰۷/۲۱، فتح الباری :۱۲۸/۱۰، وشرح الکرمانی :۱۷۵/۲۰)_
[5]) عمدة القاری :۲۰۸/۲۱، وارشادالساری: ۳۷۳/۱۲، فتح الباری :۱۲۸/۱۰، وشرح الکرمانی:۱۷۵/۲۰)_
[6]) عمدة القاری :۲۰۷/۲۱، فتح الباری :۱۲۸/۱۰، الابواب والتراجم،۹۸/۲۰)_

نو مسلمانان ډیرپریشانه شول اودوی ووئیل چه ((انا لنجزی بکل ما عملناه هلکنا اذًا...)) که مونږ ته دخپل هر عمل سزا راکولی شی نوبیامونږ به هلاك شو، حضورنبی اکرم ﷺ ته د دوی دپریشانۍ داکیفیت معلوم شو نوونې فرمائیل چه ((نعم یجزی به فی الدنیا من مصیبة فی جسده مما یوذیه))(۱) داشان حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه نه مروی دی چه هغوی حضورنبی اکرم ﷺ ته اوفرمائیل چه ((یا رسول الله کیف الصلاح بعد هذه الایة،، لیس بامانیکم،، فقال غفر الله لك یا ابا بکر الست تمرض الست تحزن قال قلت بلیٰ قال هو ما تجزون))(۲)

خلاصه دکلام داشوه چه دګناهونو سزا یومومن ته دمصائبو اومرضونو په شکل کښې ورکولی شي نو دمؤمن بیماری اودده مرض دده دګناهونوجزا اوکفاره ده.ددې وجې حضرت امام بخاری رحمه الله داآیت ددې باب نه پس ذکر اوفرمائیلو

فائده: مؤمن چه کله په مصائبو اوبیمارو اوغمونو کښې مبتلا شي نو دا دګناهونو په وجه وی په دې صورت کښې دا ابتلاء دده دګناهونو کفاره جوړیږی. اویا دګناهو نو دکفارې دپاره نه بلکه درفع درجات دپاره یوصالح مؤمن لره په مصائبو کښې مبتلا کولی شی. صوفیاء کرامو فرمائیلی دی چه ړومبی صورت کښې سړی باندې دبې قرارۍ صورت وی اوپه دوئم صورت کښې په مصیبت کښې داخته کیدو نه باوجود سړې پر سکون وی اورجوع الی الله کښې مزید اضافه کیږی،

[۵۳۱۷] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ الْحَكَمُ بْنُ نَافِعٍ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ رضی الله عنها زَوْجَ النَّبِيِّ صلی الله علیه وسلم قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه وسلم ((مَا مِنْ مُصِيبَةٍ تُصِيبُ الْمُسْلِمَ إِلَّا كَفَّرَ اللَّهُ بِهَا عَنْهُ، حَتَّى الشَّوْكَةِ يُشَاكُهَا))

[۵۳۱۸](۳) حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَمْرٍو حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَلْحَلَةَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ -صلی الله علیه وسلم- قَالَ ((مَا يُصِيبُ الْمُسْلِمَ مِنْ نَصَبٍ وَلَا وَصَبٍ وَلَا هَمٍّ وَلَا حُزْنٍ وَلَا أَذًى وَلَا غَمٍّ حَتَّى الشَّوْكَةِ يُشَاكُهَا، إِلَّا كَفَّرَ اللَّهُ بِهَا مِنْ خَطَايَاهُ)).

مذکوره دواړه حدیثونه حضرت امام بخاری رحمه الله دلته په ړومبی ځل ذکر فرمائیلی دی (۴) ړومبې حدیث دحضرت عائشه رضی الله عنها نه مروی دې حضورنبی اکرم ﷺ فرمائی چه هیڅ یو مصیبت مسلمان ته نه رسی مګر داچه الله جل جلاله دده دپاره ددې په بدله کښې دده ګناهونه

---

(۱) فتح الباری : ۱۰/۱۲۸)_

(۲) فتح الباری : ۱۰/۱۲۸،۱۲۹)_

(۳) الحدیث اخرجه الترمذی فی الجنائز باب ماجاء فی ثواب المریض: ۳/۲۹۸، رقم الحدیث: ۹۶۶) واخرجه المسلم فی کتاب البر والصلة باب ثواب المومن فی ما یصیبه من مرض :۳/۱۹۹۳) رقم الحدیث :۲۵۷۲)

(۴) اخرجه المسلم فی البر والصلة والاداب باب ثواب المومن فی ما یصیبه من مرض......الخ)_

رژوی. تردې پورې چه یو ازغې دده په بدن کښې لاړ شی،
دوئم حدیث دحضرت ابوهریره رضی الله عنه نه مروی دې حضورنبی اکرم ﷺ فرمائی چه مسلمان ته هیڅ څه غم اوتکلیف نه رسی تردې پورې چه دده په بدن کښې یو ازغې هم لاړ شی نو الله جل جلاله ددہ دپاره دګناهونو کفاره جوړه وی،

قوله: ما من مصیبة تصیب المسلم: مصیبت په اصل کښې «الرمیة بالسهم» ته وائی، بیا دالفظ مطلقا هرې حادثې دپاره استعمالیدل شروع شو،[۱] علامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه «المصیبة فی اللغة ینزل بالانسان مطلقاً وفی العرف ما نزل به من مکروه خاصة وهوالمراد ههنا»[۲] امام راغب رحمه الله فرمائی چه لفظ «اصاب» دخیراوشر دواړو دپاره استعمالیږی. نوقرآن کریم کښې دی، «إِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ ۖ وَإِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ»[۳] بعضو وئیلی دی چه استعمالیږی خو په دواړه کښې خومشتق منه ددواړو بیل بیل دې. «اصابة فی الخیر» د«صوب» نه مشتق دې «صوب» په قدرِ ضرورت نازل شوی باران ته وائی. او«اصابة فی الشر» د «اصابة السهم» نه ماخوذ دې،[۴]

قوله: حتی الشوکة یشاکها: «یشاك» د«یقال» په وزن باندې دمضارع مجهول صیغه ده. «یشاك، شوکا» لازم اومتعدی دواړه استعمالیږی. ازغی تلل اوازغی منډل،[۵]

حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه دا اصل کښې «یشاك بها» دې با جاره ئې حذف کړه اوفعل ئې دې سره نیغ په نیغه یوځائې کړودې ته «حذف اوایصال» ووئیلی شی. حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله ددې ترجمه کړې ده. «ای یشوکه غیره بها» یعنی بل څوك چا کښې ازغی اوتومبی. یاپه خپله پکښې لاړ شی،[۶]

قوله: الا کفرالله بها عنه: دمسند احمد په روایت کښې دی چه «الاکان کفارة لذنبه»[۷] شیخ عزالدین بن سلام فرمائی چه داجراوثواب تعلق دانسان خپل کسب سره دې. لهذا مصائب اوتکلیفونه په دې کښې داخل نه دی، خوکه په دې باندې صبر اوکړی نوهغه به په دې صبر باندې داجراوثواب مستحق کیږی،[۸] لیکن نورو علماؤ ددې تردید کړې دې اووئیلی ئې دی چه په احادیثو صریحه کښې مطلقاً په مصائبو باندې داجراوثواب وعده ده. که سرې په

---

[۱] عمدة القاری: ۲۱/۲۰۸_
[۲] عمدة القاری :۲۱/۲۰۸. وشرح البخاری للکرمانی :۲۰/۱۷۵و فتح الباری، ۱۰/۱۲۹_
[۳] عمدة القاری :۲۱/۲۰۸و فتح الباری :۱۲۹/۱۰)_
[۴] عمدة القاری :۲۱/۲۰۸. فتح الباری: ۱۰/۱۲۹)_
[۵] عمدة القاری: ۲۱/۲۰۸۰-
[۶] عمدة القاری: ۲۱/۲۰۸. وفتح الباری:۱۰/۱۲۹۰-
[۷] فتح الباری :۱۰/۱۲۹)_
[۸] فتح الباری :۱۰/۱۳۰)_

هغې باندې صبراوکړی اوکه اونکړی،راضی وی اوکه نه وی، نو علامه قرافی رحمه الله فرمائی چه : ((المصائب كفارات جزما سواء اقترن بها الرضا ام لا لكن ان اقترن بها الرضا عظم التكفير و الا قل))[1]
بهر حال كه دسړی ګناهونه وی نومصائب دده دپاره كفارات جوړیږی اوكه دده ګناهونه نه وی نو هغې سره دده درجات اوچتیږی اوبلندیږی، [2]علامه قرافی رحمه الله تعالی علیه فرمائی چه یوسړې په مصیبت كښې وی نوهغه ته دا وویل مناسب نه دی چه ((جعل الله هذه المصیبة كفارة لذنبك))څكه چه كله شریعت مصیبت لره كفاره جوړه كړې ده نودوباره ددې دعا ضرورت نشته دې، [3]

تراجم رجال

زهیربن محمد: دده كنیت ابوالمنذر دې،خراسانی، مروزی، اوخرقی دده نسبت دې، ((خرق))دخاء اوراپه فتحې سره په مروكښې دیوكلی نوم دی، [4] حضرت امام بخاری رحمه الله ددوی نه صرف دوه احادیثه نقل كړی دی،یودا اودوئیم په كتاب الاستیذان كښې بعضو محدثینو دده په حافظه كښې كلام كړې دې، [5] لیكن حضرت امام بخاری رحمه الله په تاریخ صغیر كښې فرمائی چه شام والو دده نه كوم روایتونه نقل كړی دی هغه مناكیردی، بیاهم د بصرې والو روایتونه صحیح دی، [6] حضرت امام احمدبن حنبل رحمه الله دده باره كښې د((لیس به باس مستقیم الحدیث))او((مقارب الحدیث)) الفاظ وئیلی دی، [7]
یحي بن معین رحمه الله فرمائی چه ((صالح لا باس به))[8] امام دارمی رحمه الله فرمائی ((ثقة))[9]
امام نسائی رحمه الله فرمائی چه دوی ضعیف دې، [10] اوبل ځائې كښې فرمائی چه ((لیس بالقوی))[11] په ۲۲۲ هجرې كښې ددوی وفات اوشو، [12]

---

[1]) فتح الباری : ۱۰/۱۳۰)_
[2]) فتح الباری:۱۰/۱۳۰)_
[3]) فتح الباری :۱۰/۱۳۰)_
[4]) تهذیب الكمال : ۹/۴۱۴، رقم الترجمه : ۲۰۱۷)_
[5]) فتح الباری:۱۰/۱۳۰. الجرح والتعدیل : ۱/۳، االترجمه:۲۶۸۶)_
[6]) تاریخ الصغیر للامام البخاری : ۲/۱۴۹)_
[7]). تهذیب الكمال : ۱۴/۴۱۷)_
[8]) تاریخ عثمان بن سعید الدارمی، الترجمه : ۳۴۳)_
[9]) تهذیب الكمال :۱۴/۴۱۷)_
[10]) تهذیب الكمال :۱۴/۴۱۷)_
[11]) الضعفاء والمتروكین للنسائی، الترجمة : ۲۱۸، وتهذیب الكمال : ۱۴/۴۱۸)_
[12]). تهذیب الكمال : ۱۴/۴۱۷ددوی حالاتوكتلو دپاره اوګورئی،تاریخ الكبیر للبخاری، ۳/الترجمه : ۱۴۲۰ ،معجم البلدان : ۴۲۵/۴، وسیراعلام النبلاء :۸/۱۶۸، ومقدمه فتح الباری: ۱۰/۱۳۱)_

نصب،، د، ،تعب، ،په معنى كښې دې د، ،وزناتعب، ،په شان،((وصب)) مرض ته وائى، بعضو وئيلى دى چه ((وصب)) مرض ته وائى چه دكيدونه پس ختم شى،(1)

همّ: ديو خطرناكې اونقصان وركونكى معامله پيښيدوپه سلسله كښې فكر كولوكښې چه كومه پريشانى سړى ته كيږى هغې ته هم وائى،

غمّ: ديو ناګواره واقعې پيښيدوسره انسان په زړه كښې چه كوم تكليف راوزى هغې ته غم وائى، ((حزن)) دهغه څيز مفقود كيدوسره لاحق كيږى چه دهغې مفقودكيدل دسړى دپاره شاق وى(2)بعضو وئيلى دى چه دحزن تعلق دمافات سره دې اودهم تعلق دماآت سره دې،(3)

[٥٣١٩] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ سُفْيَانَ عَنْ سَعْدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «مَثَلُ الْمُؤْمِنِ كَالْخَامَةِ مِنَ الزَّرْعِ تُفَيِّئُهَا الرِّيحُ مَرَّةً، وَتَعْدِلُهَا مَرَّةً، وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ كَالأَرْزَةِ لاَ تَزَالُ حَتَّى يَكُونَ انْجِعَافُهَا مَرَّةً وَاحِدَةً» وَقَالَ زَكَرِيَّاءُ حَدَّثَنِي سَعْدٌ حَدَّثَنَا ابْنُ كَعْبٍ عَنْ أَبِيهِ كَعْبٍ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم-.

داحديث دلته كښې امام بخارى په ړومبى ځل ذكرفرمائيلى دې،(4)حضرت كعب فرمائى چه رسول الله اوفرمائيل چه دمومن مثال د پټى دونو پشان دې چه كله هوا ده لره يوخوا بل خوا اړوى رااړوى اوكله ده لره نيغوى اودمنافق مثال دصنوبردونې په شان دې چه هميشه قائم وى اوتردې چه يو ځل اودريږى،

[٥٣٢٠] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ فُلَيْحٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ هِلاَلِ بْنِ عَلِيٍّ مِنْ بَنِي عَامِرِ بْنِ لُؤَيٍّ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضى الله عنه- قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «مَثَلُ الْمُؤْمِنِ كَمَثَلِ الْخَامَةِ مِنَ الزَّرْعِ مِنْ حَيْثُ أَتَتْهَا الرِّيحُ كَفَأَتْهَا، فَإِذَا اعْتَدَلَتْ تَكَفَّأُ بِالْبَلاَءِ، وَالْفَاجِرُ كَالأَرْزَةِ صَمَّاءَ مُعْتَدِلَةً حَتَّى يَقْصِمَهَا اللَّهُ إِذَا شَاءَ». [٧٠٢٨]

داحديث هم امام بخارى دلته په ړومبى ځل ذكر كړې دې،(5)

---

(1) ومقدمه فتح البارى: ١٣١/١٠)_

(2) الهم ينشاء عن الفكر فيما يتوقع حصوله مما يتاذى به، والغم يحدث للقلب بسبب ماحصل، والحزن يحدث ما يشق على المراة فقده (فتح البارى:١٠/١٣١،عمدة القارى :٢١/٢٠٩)_

(3) ارشادالسارى، ١٢/٣٧٥)_

(4) الحديث الذى اخرجه المسلم فى صفات المنافقين واحكامهم باب مثل المومن كالزرع ومثل المنافق كشجرة الارز: ٤/٢١٦٣، رقم الحديث : ٢٨٠٩، واخرجه النسائى فى باب الطب باب مثل المومن: ٤/٣٥١،رقم الحديث :٧٢٧٩)_

(5) الحديث الذى اخرجه البخارى ايضاً فى كتاب التوحيد، باب فى المشية والارادة :رقم الحديث : ٧٠٢٨، هذا الحديث من افراد البخارى)_

حضرت ابوهریره رضی الله عنه فرمائی چه حضورنبی اکرم ﷺ فرمائی چه دمومن مثال دپتی دبوټو په شان دې. چه دکوم طرف نه چه هوا رازی نو هغه طرفته هغه ځملی اوکله چه هواا ودریږی نو بیا هغه نیغ شی اودفاجرمثال دصنوبردونې په شان دې چه هغه نیغه اودریږی نوتردې چه بیا کله الله تعالی اوغواړی نو په یوځل ئې روباسی.

قوله: ((مثل المومن کالخامة)) : «خامة» خامه تازه راټوکیدونکې شنې کیدووالا ونې ته وائی. (۱) مسنداحمد کښې روایت دې چه «مثل المومن کمثل السنبلة تخرمرة وتستقیم مرة (۲)» اوپه یو بل روایت کښې دې چه «مثل المومن مثل الخامة تحمرمرة و تصفراخری» (۳) یعنی دمومن مثال دونې په شان دې چه کله سره اوشادابه وی اوکله زیړه اومړه شوی.

قوله: تفئوها مرة أوتعدلها مرة: باب «تفیئه» د تفعیل دباب نه دمضارع واحدمونث صیغه ده ددې ماده ده «فاء» په معنی د.. رجع.. سره او «افاء» متعدی دې باب تفعیل نه. ددې معنی تیتیدل اومائل کیدلو ده، دلته د «تفئ» نه دې ذکر شوې. فاعل «الریح» دې. یعنی هوادوی لره کله راټیټه وی اوکله رانیغوی.

قوله: مثل المنافق کالارزة: دلته په ړومبی روایت کښې «منافق» اوپه دوئم روایت کښې «فاجر» اودصحیح مسلم په روایت کښې «الکافر» دې (۴) «ارزة» د «همزه فتحې سره او کسرې سره اود..ر..سکون سره» دصنوبرونې ته وائی، بعضوئیلی دی چه دایوه مضبوطه ونه وی چه هوائې نه شی خوزولې.

قوله: انجعافها: «انجعاف» را وخکلوته وائی «تقول جعفته فانجعف مثل قلعته فانقلع» د دې جملې دوه مطلبونه بیان کړې شوی دی.

① یو مطلب دادې چه مومن باندې آفات اوبلاګانې راځی کله تندرست وی اوکله بیمار وی. کله خوشحاله اوکله غمژن وی، کله خوشحاله اوکله تنګدسته وی، هغه په یو حالت باندې برقراره نه پاتې کیږی. څنګه چې تازه راوښکلې شینکې مختلف اطرافونه چلیدونکی هواګانې دې لره خوزی. داشان مومن باندې مختلف مصیبتونه راځی. اوهمیشه دې آسوده حال اوخوشحاله نه وی. اومنافق لره مزې مزې وی. هغه ښه خوشحاله اوصحت منداوآسوده وی. اچانک مرګ راشی اویکدم دده خاتمه اوشی. اودآخرت په نعمتونوکښې دهغه هیڅ حصه نه وی. (۵)

---

(۱) عمدة القاری: ۲۱/۲۰۹. فتح الباری: ۱۰/۱۳۱)_

(۲) مسند الامام احمد خنبل: ۳/۳۴۹)_

(۳) مسند الامام احمد خنبل: ۳/۳۴۹)_

(۴) فتح الباری: ۵/۱۴۲)_

(۵) فتح الباری: ۱۰/۱۳۲)_

② دوئیم مطلب دادې چه مومن باندې چه کله مصیبتونه راځی نو: الله تعالی ﷻ رحم اوکرم نه نه مایوسه کیږی.صبرکوی اود الله تعالی نه داجراوخیرامید ساتی.اوکله چه هغه مصیبت ختم شی نوبیاد هغه شکر اداکوی.اومنافق په مصیبتونو کښې دالله تعالی درحمت نه مایوسه شی اوپه دې مایوسې کښې ویلې کیږی اوختمیږی.(۱) د مومن اومنافق دامثال دغالب په اعتبار سره بیان شوې دې. گنی داسې هم کیدې شی چه یوسړې مومن هم وی اوالله ﷻ دهر قسمه مصیبتونو اوبلاگانو نه بچ ساتلې وی. داشان ډیرمنافقان داسې هم کیدیشی چه په مصیبتونو اوغمونو کښې اخته وی.اوحضرت حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی

«وهذا فی الغالب من حال الاثنین»(۲)

قوله: وقال زکریا حدثنی سعد حدثنی ابن کعب عن ابیه کعب: داتعلیق امام مسلم رحمه الله موصولاً نقل کړې دې.(۳) په دې تعلیق اوحدیث کښې دوه فرقونه دی.

① حدیث موصول کښې سفیان عن سعد عنعنه دې حالانکه تعلیق کښې «زکریاحدثنی سعد» دتحدیث تصریح کړې ده.

② تعلیق کښې «حدثنی ابن کعب» دې.ابن مبهم دې.حالانکه موصول کښې «عبدالله بن کعب عن ابیه» دابن نوم ذکر کړې شوی دې.داشان دتعلیق نه دتحدیث تصریح معلومه شود اوحدیث موصول نه دتعلیق مبهم نوم معلوم شو(۴)

قوله: انتها الریح کفاتها: «کفات» دباب فتح نه دې.«کفا،کفا» راگرځیدل.(۵)

قوله: فاذا اعتدلت تکفا بالبلاء: قاضی عیاض رحمه الله فرمائی چه «اعتدلت» په ځائې صحیح «انقلبت» دې او«تکفا بالبلاء» دادمومن وصف دې.(۶) «اذا اعتدلت» شرط دې اودډې جزاء محذوف ده.تقدیری عبارت دې «اذا اعتدلت استقامت الخامة» یعنی کله هغه چه واپس شی نوداشینکې نیغ شی.مومن هم دآفت سره داشان راگرځی اوکله چه آفت لاړشی نودې دالله تعالی شکر اداکوی اونیغ شی.(۷)

[۵۳۲۱] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي صَعْصَعَةَ أَنَّهُ قَالَ سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ يَسَارٍ أَبَا الْحُبَابِ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ

(۱) فتح الباری: ۱۰/۱۳۲، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۰، وارشادالساری: ۱۲/۳۷۶)_
(۲) فتح الباری: ۱۰/۱۳۲)_
(۳) فتح الباری :۱۰/۱۳۲، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۰، وارشادالساری.۱۲/۳۷۶)_
(۴) فتح الباری : ۱/۱۳۲، عمدة القاری :۲۱/۲۱۰، وارشاد الساری.۱۲/۳۷۶)_
(۵) فتح الباری: ۱۰/۱۳۲،عمدة القاری: ۲۱/۲۱۰، وارشاد الساری: ۱۲/۳۷۶)_
(۶) فتح الباری:۱۰/۱۳۳، عمدة القاری: ۱۲/۳۷۷)_
(۷) فتح الباری :۱۰/۱۳۲)_

رَسُولُ اللَّهِ-صلى الله عليه وسلم-«مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُصِبْ مِنْهُ».
داحديث هم دلته حضرت امام بخارى رحمه الله په رومبى ځل ذكر كړې دې.[1]

قوله: من يرد الله به خيرًا يصب منه: الله رب العزت چه كوم سړى سره دښيګړې كولو اراده اوكړى نوده لره په مصيبت كښې اخته كوى(چه دمصيبت په وجه دده ګناهونه معاف اوودده درجات اوچت كړى، په ،،يصب منه،،كښې دوه اقواله دى،

① يو قول د ،،صاد،،په كسرې اود ،،يا،،په ضمه سره دې،يعنى «يصب»دباب افعال نه دمضارع معروف واحد مذكرغائب صيغه ده، دې كښې دننه ضمير مستترفاعل دې چه د الله تعالى جل جلاله طرفته راجع دې،اود«منه»ضمير «من يرد الله»كښې «من» طرفته راجع دې، يعنى الله جل جلاله دى سړى لره په مصيبت كښې اخته كوى،[2] عامومحدثينو هم داقول اختياركړې دې،[3]

② ددوئيم قول مطابق «يصب»دباء په ضمه اودصادپه فتحه سره دمضارع مجهول صيغه ده، په دې صورت كښې «منه»ته هم نائب فاعل وئيلى شى،او«يصب»كښې دننه مستترله هم نائب فاعل وئيلى شى چه «من»طرفته به راجع وى،بيادا«منه»ضميرالله جل جلاله طرفته راجع وى. يعنى هغه سړې دالله جل جلاله دطرفنه په مصيبتونو كښې اخته شى،علامه طيبى رحمه الله دې لره ادب ته زيات مناسب ګڼړلې دې،ځكه چه په دې كښې نسبت الله جل جلاله طرفته نه دې كړې شوې.لكه څنګه چه قران پاك كښې آيت دې،﴿وَاِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِيْنِ﴾[4]په دې كښې دمرض نسبت خپل طرفته اودشفاء نسبت الله طرفته شوى دې[5]خودرومبى قول تائيد دحضرت احمدبن حنبل رحمه الله ديو حديث نه هم كيږى چه په هغې كښې دى چه «اذا احب الله قوماً ابتلاهم فمن صبر فله الصبر ومن جزع فله الجزع»په دې حديث كښې په صراحتاً سره «ابتلاهم» وئيلى شوې دې[6]

۲- باب شدة المرض

[۵۳۲۲] حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الأَعْمَشِ. حَدَّثَنِي بِشْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنِ الأَعْمَشِ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ-رضى الله عنها-قَالَتْ مَا رَأَيْتُ أَحَدًا أَشَدَّ عَلَيْهِ الْوَجَعُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ-صلى الله عليه وسلم-.

---

[1]) الحديث اخرجه النسائى فى كتاب الطب،باب الطب، ٤/٣٥١،رقم الحديث،٧٤٧٨)_
[2]) فتح البارى:١٠/١٣٤،عمدة القارى: ٢١/٢١١، وارشاد السارى:١٢/٣٧٧)_
[3]) فتح البارى:١٠/١٣٤،عمدة القارى: ٢١/٢١١، وارشاد السارى:١٢/٣٧٧)_
[4]) سورة الشعراء :٨٠)_
[5]) فتح البارى :١٠/١٣٤،عمدة القارى: ٢١/٢١١، وارشاد السارى: ١٢/٣٧٧،٣٧٨،والابواب والتراجم، ٢/٩٨)
[6]) مسند الامام احمد بن حنبل:٥/٤٢٨،٤٢٩)_

[۵۳۲۳] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ عَنِ الحَارِثِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ - رضي الله عنه - أَتَيْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - فِي مَرَضِهِ وَهُوَ يُوعَكُ وَعْكًا شَدِيدًا، وَقُلْتُ إِنَّكَ لَتُوعَكُ وَعْكًا شَدِيدًا. قُلْتُ إِنَّ ذَاكَ بِأَنَّ لَكَ أَجْرَيْنِ. قَالَ «أَجَلْ مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصِيبُهُ أَذًى، إِلاَّ حَاتَّ اللَّهُ عَنْهُ خَطَايَاهُ، كَمَا تَحَاتُّ وَرَقُ الشَّجَرِ. [۵۳۲۴، ۵۳۳۶، ۵۳۳۷، ۵۳۴۳]

دحضرت امام بخاری رحمه الله تعالی مقصددادی چه دمرض شدت دتقرب الی الله سبب وی دباب دواړه حدیثونه دلته کښې امام بخاری رحمه الله په ړومبی خل ذکر کړی دی، [۱] [۲] په ړومبی روایت کښې حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی چه ما هیڅوک دحضور مبارک نه زیات دمرض په شدت کښې نه دی کتلی، دابوذر په روایت کښې د «اشد علیه الوجع» په ځائې «الوجع اشدعلیه» دې [۳] په دې صورت کښې «الوجع» مبتدا او «اشد» ددې دپاره خبر دې اوداپوره جمله د «ما رایت» دپاره مفعول ثانی ده، [۴] «ما رایت احدًا اشد وجعا من رسول الله.......» عرب هر درد او وجع ته مرض وائی.

په دوئم روایت کښې دی چه دحضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه نه مروی دی چه هغوی فرمائی چه زه دحضورمبارك په خدمت کښې حاضرشوم، اوهغه وخت دحضورنبی کریم صلی الله علیه وسلم ډیره تیزه تبه وه ماحضور نبی اکرم صلی الله علیه وسلم ته عرض اوکړو چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم ستاسو خو ډیره زیاته تبه ده. حضور مبارك اوفرمائیل چه ، ،آو ، ،ځما دومره تبه ده څومره چه تاسو کښې ددوو سړو وی. ماتپوس اوکړو چه یارسول الله صلی الله علیه وسلم داپه دې وجه تاسوته به دوچند اجر ملاویږی، حضورنبی اکرم صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل چه آو ، یو مسلمان ته هیڅ تکلیف نه رسی. مګرالله جل جلاله ددې په ذریعه دده ګناهونه داشان رژوی لکه څنګه چه دونې نه پاڼړې رژیږی.

قوله: وهو یوعك وعکاً شدیداً: «وعك» دعین فتح اوسکون سره، تبه، دتبې تکلیف، دتبې شدت اودتبې حرارت دپاره استعمالیږی، [۵] «یوعك» صیغه مجهول ده یعنی حضورنبی اکرم صلی الله علیه وسلم په شدیده تبه کښې مبتلاء وو.

قوله: حات الله عنه خطایاه: «حات» باب مفاعله نه دې، اصل کښې «حاتت» وو ، یو تاء

---

[۱]) فتح الباری : ۱۰/۱۳۷، عمدة القاری: ۲۱:۲۱۱، وارشادالساری : ۱۲/۳۷۸، والابواب والتراجم، ۲/۹۸)_

[۲]) الحدیث اخرجه المسلم فی البر والصلة باب ثواب المومن فیما یصیبه من مرض : ۴/۱۹۹۰، (رقم الحدیث : ۲۵۷۰) واخرجه النسائی فی کتاب الطب، باب شدة المرض: ۴/۳۵۲، رقم الحدیث : ۷۴۸۴، واخرجه ابن ماجه فی الجنائز باب ماجاء فی ذکر مرض رسول الله صلی الله علیه وسلم : ۱/۵۱۸، رقم الحدیث، ۱۶۲۲)_

[۳]) ارشادالساری: ۱۲/۳۷۸، فتح الباری: ۱۰/۱۳۷)_

[۴]) ارشاد الساری: ۱۲/۳۷۸)_

[۵]) ارشادالساری : ۱۲/۳۷۹، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۱،۲۱۲)_

په بله تاء کښې مدغمه شوه نو«حات»شو د «حات»معنی رژیدل او خوریدل دی.(۱) : دلته کښې داشبه کیدې شی چه حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه داتپوس کړې ووچه تاسو ته دوچنده اجر ملاویږی. حضورمبارك ورته اوفرمائيل چه آو. دوچنداجرملاویږی. اوپه دې آخری جمله کښې معلوم شو چه داجرملاویدو په خائې ګناهونه ختمیږی.

ددې جواب دادې چه حضورنبی اکرم ﷺ «اجل»اوونیل آو. ددې نه به ورته دوچند ملاویږی یعنی ددې خبرې تصدیق ئې اوکړو. اوددې نه پس یو نوې خبره هم ښائی چه دا دسړی دګناهونو دمعاف کیدوسبب هم ګرځی.(۲) داکثروعالمانو مسلك دې چه شدت اومصیبت سره دسړی ګناهونه معاف کیږی اواجراوثواب ورته ملاویږی. دادرفع درجات اودحط خطیئه دواړو دپاره سبب ګرځی. اوځنی حضرات وائی چه صرف دګناهونه معاف کوی. امام ابوداود رحمه الله یومرفوع روایت نقل کړې دې فرمائی چه «انّ العبد اذا سبقت له من الله منزلة لم یبلغها بعمله ابتلاه الله فی جسده او فی ماله او فی ولده ثم صبره علی ذالك حتی یبلغه المنزلة التی سبقت له من الله تعالی»(۳) امام طبری رحمه الله یوروایت نقل کړې دې چه «من اعطی فشکر وابتلی فصبر وظلم فغفر اولئك لهم الامن وهم مهتدون»(۴) امام مسلم دحضرت صهیب نه یوروایت نقل کوی چه حضور مبارك اوفرمائيل چه «عجباً لامرالمومنین ان امره کله خیر ولیس ذالك لاحد الا للمومن ان اصابته سراء فشکر الله فله اجر وان اصابته ضراء فصبر فله اجر فکل قضاء الله للمسلم خیر»(۵) امام نسائی رحمه الله هم ددې مفهوم یوحدیث دحضرت سعدبن ابی وقاص رضی الله عنه نه نقل کړې دې «عجبت من قضاء الله المومن ان اصابته خیر حمد وشکر وان اصابته مصیبة حمد وصبر فالمومن یوجر فی کل امره»(۶) امام بخاری رحمه الله په «الادب المفرد» کښې دحضرت ابوهریره نه یوروایت نقل کړې دې چه «ما من مرض یصیبنی احب الی من الحمی لانها تدخل فی کل عضو وان الله یعطی کل عضو قسطه من الاجر»(۷) په دې کښې دبعضو احادیثو نه معلومیږی چه مرض صرف کفارهٔ ذنوب دې اودبعضو نه معلومیږی چه داجرباعث هم دې. حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه:

---

(۱) ارشاد الساری :۱۲/۳۷۹، وعمدة القاری۲۱/۲۱۲)_
(۲) وعمدة القاری۲۱/۲۱۲)_
(۳) سنن ابی داودکتاب الجنائزباب الامراض المکفرة للذنوب :۳/۱۸۳. رقم الحدیث :۳۰۹۰)_
(۴) فتح الباری :۱۰/۱۳۵)_
(۵) صحیح مسلم،کتاب الزاهد والرقائق باب المومن امره کله خیر:۴/۲۲۹۵.رقم الحدیث : ۲۹۹۹) وجامع الاصول. ۹/۳۲۹. رقم الحدیث :۷۰۱۲. وقال والحدیث فی المطبوع ناقص غیر تام)_
(۶) فتح الباری:۱۰/۱۳۵، اوګورئی مسندالامام احمدبن حنبل : ۶/۱۵ ۱/۷۳)_
(۷) الادب المفرد مع شرحه فضل الله الصمد: ۱/۵۹٤) رقم الحدیث :۵۰۳)_

والاولیٰ حمل الاثبات والنفی علی حالین فمن کانت له ذنوب مثلا افاد المرض تمحیصها ومن لم تکن له ذنوب کتب له بمقدار ذلک ولما کان الاغلب من بنی آدم وجود الخطایا فیهم اطلق من اطلق ان المرض کفارة فقط وعلی ذلک تحمل الاحادیث المطلقة ومن اثبت الاجر فهو محمول علی تحصیل ثواب یعادل الخطیئة فاذا لم تکن خطیئة توفی لصاحب المرض الثواب، والله اعلم بالصواب»[1]

۳- باب اشد الناس بلاءً الانبیاءُ ثم الامثل فالامثل

[۵۳۲۴] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ عَنِ الأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - وَهُوَ يُوعَكُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ تُوعَكُ وَعْكًا شَدِيدًا. قَالَ «أَجَلْ إِنِّي أُوعَكُ كَمَا يُوعَكُ رَجُلاَنِ مِنْكُمْ». قُلْتُ ذَلِكَ أَنَّ لَكَ أَجْرَيْنِ. قَالَ «أَجَلْ ذَلِكَ كَذَلِكَ، مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصِيبُهُ أَذًى شَوْكَةٌ فَمَا فَوْقَهَا، إِلاَّ كَفَّرَ اللَّهُ بِهَا سَيِّئَاتِهِ، كَمَا تَحُطُّ الشَّجَرَةُ وَرَقَهَا». [ر: ۵۳۲۳]

د ترجمة الباب الفاظ په دارمی او سنن ابن ماجه کښې د حضرت سعد بن ابی وقاص په روایت کښې راغلی دی. هغوی فرمائی چه «قلتُ: یارسول الله ای الناس اشد بلاءً؟ قال: الانبیاء ثم الامثل فالامثل یبتلی الرجل علی حسب دینه»[2] د مستدرک حاکم کښې ددې مزید وضاحت دې، حضور مبارک او فرمائیل چه «الانبیاء قال ثم من: قال ثم الصالحون»[3] «الامثل» په معنی د افضل سره دې یعنی چه څومره د الله سره افضل وی، هغه هومره هغه په مصیبت کښې مبتلاء کیږی، حدیث باب کښې اګرچه صرف حضور مبارک د مرض ذکر کړې دې لیکن باقی انبیاء کرام و ته په دې باندې قیاس کړې شو. نو حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله لیکی چه

«ووجه دلالة حدیث الباب علی الترجمة من جهة قیاس الانبیاء علی نبینا محمد ﷺ والحاق الاولیاء بهم لقربهم منهم وان کانت درجتهم منحطة عنهم والسر فیه ان البلاء فی مقابلة النعمة فمن کانت نعمة الله علیه اکثر کان بلاؤه اشد»[4]

۴- باب وجوب عیادة المریض

[۵۳۲۵] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «أَطْعِمُوا الْجَائِعَ، وَعُودُوا الْمَرِيضَ،

---

[1] فتح الباری: ۱۰/۱۳۶_

[2] سنن ابن ماجه کتاب الفتن باب الصبر علی البلاء: ۲/۱۳۳۴. رقم الحدیث: ۴۰۲۳. وسنن الدارمی کتاب الرقائق باب فی اشد الناس بلاءً: ۲/۴۱۲ ورقم الحدیث: ۲۷۸۳_ .

[3] المستدرک علی الصحیحین: کتاب الرقائق: ۴/۳۰۷_

[4] فتح الباری: ۱۰/۱۳۸.۱۳۹ اوګورئی ارشاد الساری: ۱۲/۳۸۰. عمدة القاری: ۲۱/۲۱۲)_

وَفُكُّوا الْعَانِي». [ر: ٢٨٨١]

[٥٣٢٦] حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي أَشْعَثُ بْنُ سُلَيْمٍ قَالَ سَمِعْتُ مُعَاوِيَةَ بْنَ سُوَيْدِ بْنِ مُقَرِّنٍ عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رضي الله عنهما قَالَ أَمَرَنَا رَسُولُ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلم بِسَبْعٍ، وَنَهَانَا عَنْ سَبْعٍ، نَهَانَا عَنْ خَاتَمِ الذَّهَبِ، وَلُبْسِ الْحَرِيرِ، وَالدِّيبَاجِ، وَالإِسْتَبْرَقِ، وَعَنِ الْقَسِّيِّ، وَالْمِيثَرَةِ، وَأَمَرَنَا أَنْ نَتْبَعَ الْجَنَائِزَ، وَنَعُودَ الْمَرِيضَ، وَنُفْشِيَ السَّلَامَ [ر: ١١٨٢]

د مريض دعيادت حكم: دمريض عيادت كول دجمهوروپه نيز مندوب اومستحب دى، اود داودى اوبعضي ظاهريوپه نيز باندې واجب دى،[١] حضرت امام بخارى رحمه الله دوجوب لفظ ترجمه كښې رورلې دې اوخپل مسلك مختار طرفته ئې اشاره فرمائيلى ده، ددې حضراتو استدلا ل د «عودوالمريض» نه دې، په دې كښې دامرصيغه استعمال شوى ده اوامردوجوب دپاره راځي، اوجمهوروحضراتو داپه وجوب باندې محمول كړې ده مريض عام دې، بعض حضرات دآشوب چشم مريض ددې نه مستثنى كوى،[٢] خوداقول ردكړې شوى دې، ځكه چه دزيدبن ارقم روايت حضرت امام ابوداود رحمه الله نقل كړې دې، هغه فرمائى چه «عادنى رسول الله ﷺ من وجع كان بعينى»[٣] طبرانى هم يومرفوع روايت نقل كړې دې چه «ثلاثة ليس لهم عيادة العين والدمل والضرس»[٤] ليكن داحديث مرفوع نه بلكه ديحيى بن ابى كثير باندې موقوف دې.[٥]

د عيادت كولو وخت: په حديث كښې چونكه مطلقاً «عودوالمريض» وئيلى شوى دى، ددې وجې دعيادت دپاره د،، دامتدادالمرض،، څه قيد نشته دې،[٦] امام غزالى رحمه الله په «احياء العلوم» كښې ليكلى دى چه عيادت دمرض درې ورځونه پس كول پكاردى،[٧] هغوى سنن ابن ماجه كښې دحضرت انس بن مالك رضي الله عنه نه استدلال كړې دې، «كان النبى صلى الله عليه وسلم لا يعود مريضاً الا بعد ثلاث»[٨] ليكن حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله داحديث ضعيف ګڼړى

[١] فتح البارى:١٠/١٣٩ـ

[٢] فتح البارى : ١٠/١٣٩، وارشادالسارى، ١٢/٣٨٠، عمدة القارى: ٢١/٢١٣)ـ

[٣] فتح البارى: ١/١٤٠ وارشادالسارى : ١٢/٣٨٠، عمدة القارى: ٢١/٢١٣، سنن ابى داود كتاب الجنائز، باب فى العيادة من الرمد: ٣/١٨٦، رقم الحديث :٣١٠٢)ـ

[٤] فتح البارى : ١٠/١٤٠، ارشادالسارى: ١٢/٣٨٠، عمدة القارى :٢١/٢١٣)ـ

[٥] فتح البارى: ١٠/١٤٠، وارشادالسارى : ١٢/٣٨٠، عمدة القارى :٢١/٢١٣)ـ

[٦] فتح البارى : ١٠/١٤٠. وعمدة القارى، ٢١/٢١٣.)ـ

[٧] فتج البارى : ١٠/١٤٠، ارشادالسارى، ١٢/٣٨٠، عمدة القارى: ٢١/٢١٣)ـ

[٨] سنن ابن ماجه، كتاب الجنائز باب ماجاء فى عيادة المريض، ١/٣٦٢، رقم الحديث، ١٤٣٨)ـ

اووائي داحديث صرف مسلمه بن علي نقل كړې دې اوهغه متروك راوى دې، (١) ابوحاتم نه ددې حديث متعلق تپوس اوكړې شو نوهغوى اوفرمائيل چه «هوحديث باطلٌ» (٢) داشان دعيادت دپاره څه وخت مختص نه دې، په هرمناسب وخت كښې عيادت كولې شى، عام عادت دسبا اومابنام په وخت كښې دې، امام احمد رحمه الله ته دماسپخين په وخت كښې چا اووئيل چه دفلاني مريض دعيادت دپاره ځو، نوهغوى اوفرمائيل چه «ليس هذا وقتُ عيادةٍ» (٣) بعضې حضرات وائي چه ديخني په موسم كښې دشپې اودګرمې په موسم كښې دورځې په وخت كښې عيادت كول مستحب دى، (٤) ليكن حقيقت داديٰ چه په دې كښې دڅه وخت تخصيص نشته دې، دمريض اودخپل سهولت كتلونه پس عيادت كولې شى،

دعيادت اداب : حضراتو علماء كرام دعيادت تقريباً لس آداب ليكلي دى،

① اجازت دې واخلى اودروازې ته دې باهر بالكل مخامخ نه اودريږى بلكه ښى يا ګس طرفته دې اودريږى،

② دروازه دې په مزه آرام سره اوټكه وى نن سبا په كورونو كښې ټلئ لږيدلى وى، بعضې خلق په ټلې باندې ګوته كيږدى ا ولرې كوئې نه، داطريقه صحيح نه دَه، دټلې بټن يوځل وهل پكاردى اوبيا ګوته اخواكول پكاردى، چه كوروالو اومريض ته تكليف اونه رسى،

③ دخپل تعارف په وخت كښې دې دابهام نه كارنه اخلئ، په صراحت سره دې ورته خپل نوم اووائى،

④ دمناسب وخت انتخاب دې اوكړى، دمريض دخوراك څكاك اودآرام په وخت كښې عيادت كول مناسب نه دى،

⑤ مريض سره دې زيات نه كينى، خوكه چاسره ئې بې تكلفى وى اومحبت وى اودمريض خواهش هم داوى نودداسې مريض سره په كيناستو كښې څه قباحت نشته دې، بلكه په داسې صورت كښې دده دلجوئى كول پكاردى،

دحضرت حسن بصرى رحمه الله په خدمت كښې دمرض په زمانه كښې يوصاحب دعيادت دپاره راغلو. اوهډوپاسيدو نه، حضرت ورته په اشارواوپه كنايو دپوهه كولو ډير كوشش اوكړو چه اوس ماته دكوروالو ضرورت دې، يعني اوس تاله تګ پكار دې، ليكن هغه پوهه نه شو، نو بيا حضرت ورته په وضاحت سره اووئيل چه بعضې خلق دمريض دعيادت دپاره راشى خوبيا هډودتلو نوم نه اخلى. يعنى هډوځى نه هغه بيا هم پوهه نشو. هغه اووئيل چه حضرت دننه كونډه اولږوم. حضرت حسن بصرى رحمه الله اوفرمائيل چه دننه، نه بلكه دباهر نه ئې اولږؤ، غرض داچه زيات وخت پورې مريض سره كيناستل نه دى پكار چه مريض ته كوفت اورسى،

---

(١) فتح البارى: ١٠/١٤٠، ارشادالسارى، ١٢/٣٨٠، عمدة القارى: ٢١/٢١٣)_
(٢) فتح البارى : ١٠/١٤٠، ارشاد السارى : ١٢/٣٨٠، عمدة القارى : ٢١/٢١٣)_
(٣) فتح البارى : ١٠/١٤٠)_
(٤) فتح البارى : ١٠/١٤٠)_

⑥ نظر دې لاندې ساتی، لیکن دعیادت په وخت کښې ددې دعایت ساتل پکاردی.
⑦ سوال اوتپوس دې کم کوی.ډیرزیات تفصیلات معلومولوسره بعضې وختونوکښې مریض ستړې شی.
⑧ دمریض په مخکښې دې درقت اوشفقت اوهمدردې اظهار اوکړی.
⑨ اخلاص سره دې دده دپاره دعا اوکړی،حضورنبی اکرم ﷺ نه دادعا منقول ده «اسئل الله العظیم رب العرش العظیم ان یشفیك» دا دې اوه ځل اووائی.[1]
⑩ مریض ته دې تسلی ورکړی اودده حوصله دې زیاته کړی.[2] امام ترمذی رحمه الله او امام ابن ماجه دحضرت ابو سعید نه روایت نقل کوی چه «اذا دخلتم علی المریض فنفسوا له فی الاجل فان ذلك لایرد شیئا وهو یطیب نفس المریض»[3]

باب عیادة المغمی علیه

[۵۳۲۸] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ ابْنِ الْمُنْكَدِرِ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ - رضی الله عنهما - يَقُولُ مَرِضْتُ مَرَضًا، فَأَتَانِي النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - يَعُودُنِي وَأَبُو بَكْرٍ وَهُمَا مَاشِيَانِ، فَوَجَدَانِي أُغْمِيَ عَلَيَّ، فَتَوَضَّأَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - ثُمَّ صَبَّ وَضُوءَهُ عَلَيَّ، فَأَفَقْتُ فَإِذَا النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ أَصْنَعُ فِي مَالِي كَيْفَ أَقْضِي فِي مَالِي فَلَمْ يُجِبْنِي بِشَيْءٍ حَتَّى نَزَلَتْ آيَةُ الْمِيرَاثِ.[ر: ۱۹۱]

دحضرت امام بخاری رحمه الله مقصد دادې که په یو مریض باندې دبې هوشې راتلو عادت وی نودده هم عیادت کول پکاردی. دادې سوچ اونکړی شی چه هغه خو بې هوشه دې.دعیادت کولوڅه فائده ده.ځکه چه داشان عیادت کولوسره به دمریض کوروالو ته تسلی اوشی، دعیادت کولو والا دعا اوخلوص برکت سره به مریض ته افاقه اوشی.[4] دحدیث مناسبت باب سره واضح دې.چه حضرت نبی کریم ﷺ دحضرت جابر رضی الله عنه عیادت کړې وو او هغه بې هوشه وو. دا حدیث په «کتاب الطهارت» او «کتاب التفسیر» کښې تیر شوې دې.[5]

---

[1]) السنن الکبری للنسائی، کتاب العمل الیوم واللیلة، باب موضع مجلس الانسان من المریض عند الدعاء له،۶/۱۸۷، رقم الحدیث : ۱۸۸۲، وسنن ابی داود، کتاب الجنائز، باب الدعاء المریض عند العیادة :۳/۱۸۷، رقم الحدیث، ۳۱۰۶)_

[2]) مذکوره آداب دپاره فضل الله الصمد فی التوصیح الادب المفرد، باب العیادی، جوف اللیل،۱/۵۸۶، فتح الباری: ۱۰/۱۵۶، باب قول المریض : قوموا عنی.)_

[3]) سنن ا بن ماجه: کتاب الجنائز،باب ماجاء فی عیادة المریض :۱/۴۶۲، رقم الحدیث :۱۴۳۸)_

[4]) فتح الباری: ۱۰/۱۴۱، ارشاد الساری : ۱۲/۳۸۲، عمدة القاری:۲۱/۲۱۳)_

[5]) فتح الباری :۱۰/۱۴۱،عمدة القاری، ۲۱/۲۱۴)_

۶- باب فضل من یُصرَعُ من الریح

۵۳۲۸| حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عِمْرَانَ أَبِي بَكْرٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَطَاءُ بْنُ أَبِي رَبَاحٍ قَالَ قَالَ لِي ابْنُ عَبَّاسٍ أَلاَ أُرِيكَ امْرَأَةً مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ قُلْتُ بَلَى. قَالَ هَذِهِ الْمَرْأَةُ السَّوْدَاءُ أَتَتِ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَتْ إِنِّي أُصْرَعُ، وَإِنِّي أَتَكَشَّفُ فَادْعُ اللَّهَ لِي. قَالَ «إِنْ شِئْتِ صَبَرْتِ وَلَكِ الْجَنَّةُ وَإِنْ شِئْتِ دَعَوْتُ اللَّهَ أَنْ يُعَافِيَكِ». فَقَالَتْ أَصْبِرُ. فَقَالَتْ إِنِّي أَتَكَشَّفُ فَادْعُ اللَّهَ أَنْ لاَ أَتَكَشَّفَ، فَدَعَا لَهَا.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا مَخْلَدٌ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ أَنَّهُ رَأَى أُمَّ زُفَرَ تِلْكَ، امْرَأَةٌ طَوِيلَةٌ سَوْدَاءُ عَلَى سِتْرِ الْكَعْبَةِ.

روایت باب حضرت امام بخاری رحمه الله په رومبی ځل ذکر کړې دې.[1] عطاء بن ابی رباح رحمه الله فرمائی چه حضرت ابن عباس ماته اووئیل چه آیا زه دې تاته جنتی ښځه اونه ښایم.؟ ما اووئیل چه ولې نه ؟ هغوی اووئیل چه داتوره ښځه دحضرت نبی کریم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې حاضره شوه اوعرض ئې اوکړو، چه په ما باندې دمرګی دوره راځی. اوپه دې کښې زما ستر ښکاره شی، نوددې وجې زمادپاره دعااوکړئې. حضورمبارک اوفرمائیل که ته غواړې نو صبر اوکړه ددې بدله کښې به تاته جنت ملاوشی. اوکه تاغواړې نوستا دپاره به دعااوکړم چه الله تاله صحت درکړی، دې اووئیل چه زه صبرکوم، بیا دې اووئیل چه زماستر ښکاره کیږی، نو حضورمبارک ته ئې اوفرمائیل چه تاسو دعا اوفرمائئ چه ستر مې نه ښکاره کیږی. نوحضورنبی کریم صلی الله علیه وسلم ددې په حق کښې دعا اوکړه. حضرت امام بخاری رحمه الله په ترجمة الباب کښې (من یصرع من الریح) الفاظ راوړی دی. یعنی هغه سړې چه په هغه باندې مرګی راځی. اخروی اعتبارسره دده داجر اوثواب اودفضل بیان دې، ((من الریح)) کښې دوه احتماله دی،

① رومبی داچه ددې نه مراد دادې چه ((من الریح)) کښې ((من)) سببیه ده. یعنی دمرګی هغه مرض چه دانسان په بدن کښې دهواپه شان محبوس کیدوپه وجه پیدا کیږی. چه ددې په وجه سړی باندې دوره راځی. اوحواس ئې ختم شی اوراوغوزیږی.

② دوئم داچه دریح نه دجن یعنی دپیریانو اثرمراد دې. یعنې دجناتو داثر دوجې نه سړې حواس باخته شی، اوپه انسان باندې دبې هوشې دوره راشی.[2] حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه په انسان باندې دجناتو داحمله یا دااثر دتکلیف رسولو دپاره وی یا ده ته بعضې انسانی مخونه ښه معلومیږی. ددې دوجې راځی.[3] دامعتزله یوه ډله ددې خبرې نه

[1] ۵۳۲۸. الحدیث اخرجه المسلم فی البر والصلة باب ثواب المومن فیما یصیبه من مرض........ الخ، ۴/۹۹۴، رقم الحدیث : ۲۵۸۶)_

[2] فتح الباری: ۱۰/۱۴۱، وارشادالساری: ۱۲/۳۸۲)_

[3] فتح الباری: ۱۰/۱۴۱، وارشادالساری: ۱۲/۳۸۲)_

انکارکوی چه جنات دانسان په بدن کښې داخلیدې شی،[1] لیکن دجمهورو په نیز جنات د انسان په بدن کښې داخلیدې شی. اوسنن ابی داود کښې د أم ابان په روایت کښې د حضور مبارك قول نقل کړې شوی دې ((اخرج عدو الله فانی رسول الله))[2] قاضی عبد الجبار رحمه الله فرمائی چه دجنات بدن دهوا په شان وی، ددې دوجې هغوی دانسان په بدن کښې داخلیدی شی، لکه څنګه چه هوا د انسان په بدن کښې داخلیدېشی او انسان ساه اخلی.[3]

قوله: هذه المراة السوداء: ددې ښځې نوم سعیره، شقیره اوسکیره راغلی دی.[4]

((حدثنا محمد اخبرنا مخلد عن ابن جريج اخبرنی عطاء انه رای ام زفر تلك امراة طويلة سوداء على ستر الكعبة))

حضرت عطاء بن ابی رباح فرمائی چه هغوی ام زفر دکعبې پردې سره اوکتله اوهغه لوړه توره ښځه وه، ددې نه معلومه شوه چه ام زفر هغه ښځه وه چه دهغې ذکرپه پورتنی روایت کښې راغلې دې،چه دهغې دپاره حضورنبی اکرم ﷺ دعاکړې وه، لیکن دعلامه ذهبی اودعلامه ابن اثیرکلام نه معلومیږی چه ام زفر بله ښځه وه،[5]

علامه ابن عبدالبر رحمه الله په الاستیعاب کښې یوروایت نقل کړې دې چه دهغې نه معلومیږی چه په کومه ښځه باندې دمرګی دوره راتلله نو هغه ام زفروه، نو په دې کښې دې چه ((كان النبی ﷺ يؤتى بالمجانين فيضرب صدر احدهم فيبرأ فاتى بمجنونة يقال لها ام زفر فضرب صدرها فلم تبرء ولم تخرج شيطانها فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم هو معها فى الدنيا ولها فى الآخرة خير))[6]

قوله: على ستر الكعبة: ((اى جالسةً على ستر الكعبة اومعتمدة عليه......)) په دې کښې ((على))متعلق محذوف ((جالسةً))هم کیدیشی اوفعل سره هم دامتعلق کیدې شی،[7]

دحدیث نه مستنبط څوخبرې : ددې حدیث نه څوخبرې مستنبط کیږی،

① چه په کوم یو سړی باندې دمرګی دوره راځی یا پری دجناتو حمله کیږی،نو دده دپاره اخروی اجراوفضل دې،

② ددنیا په مصیبتونو باندې صبر کول دمومن دپاره جنت ثابته وی، یعنی دې به دجنت وارث وی،

---

[1]) ارشادالساری: ۱۲/۳۸۲، عمدة القاری: ۲۱/۲۱٤)_

[2]) مسندالامام احمد بن حنبل رحمة الله تعالى عليه، ٤/۱۷۲)_

[3]) عمدة القاری: ۲۱/۲۱٤، تعليقات لامع الدراری: ۹/٤٤۷)_

[4]) عمدة القاری: ۲۱/۲۱٤)_

[5]) عمدة القاری: ۲۱/۲۱۵، ارشادالساری: ۱۲/۳۸٤)_

[6]) عمدة القاری :۲۱/۲۱۵،الاستيعاب من الاصابة :٤/٤۵۳)_

[7]) عمدة القاری :۲۱/۲۱۵)_

④ درخصت په مقابله کښې عزیمت باندې عمل کول زیات بهتر وی، لیکن دا دهغه سړی دپاره وی چه هغه په خپل ځان کښې دشدت اوعزیمت باندې دعمل کولو قوت وینی،
⑤ که څوک مریض دې اوعلاج پریږدی، حدیث نه ددې جوازهم معلومیږی،
⑥ ددعا ذریعه اودالله جَلَّ جَلَالُهُ طرفته درجوع کیدوپه ذریعه علاج زیات نافع اودسکون باعث وی، نوحضرت حافظ ابن حجر رحمه الله دلاندینو خبرو استنباط کوی اولیکی چه:

«وفی الحدیث فضل من یصرع وان الصبر علی بلایا الدنیا یورث الجنة وان الاخذ بالشدة افضل من الاخذ بالرخصة لمن علم من نفسه الطاقة ولم یضعف من التزام الشدة وفیه دلیل علی جواز ترک التداوی وفیه ان العلاج الامراض کلها بالدعاء والالتجاء الی الله تعالی انجع وانفع من العلاج بالعقاقیر وان تاثیر وانفعال البدن عنه اعظم من تاثیر الادویة البدنیة ولکن انما ینجع بامرین احدهما من جهة العلیل وهو صدق القصد والاخر من جهة المداوی وهو قوة توجهه وقوة قلبه بالتقوی والتوکل»(۱)

۷=باب فضل من ذهب بصره

[۵۳۲۹] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ الْهَادِ عَنْ عَمْرٍو مَوْلَى الْمُطَّلِبِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رضی الله عنه - قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صلی الله علیه وسلم - يَقُولُ «إِنَّ اللَّهَ قَالَ إِذَا ابْتَلَيْتُ عَبْدِي بِحَبِيبَتَيْهِ فَصَبَرَ عَوَّضْتُهُ مِنْهُمَا الْجَنَّةَ». يُرِيدُ عَيْنَيْهِ.
تَابَعَهُ أَشْعَثُ بْنُ جَابِرٍ وَأَبُو ظِلاَلٍ عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ - صلی الله علیه وسلم -.

حضرت امام بخاری په دې باب کښې دهغه سړی فضیلت بیانه وی چه هغه نابینا شوی وی نو دهغه اخروی فضیلت داد ې، حدیث باب دلته کښې حضرت امام بخاری په رومبی ځل بیانه وی، اوددې سند سره داحدیث صرف حضرت امام بخاری رحمه الله ذکر کړې دې، اصحاب صحاح سته کښې بل چاداحدیث نه دې نقل کړې،(۲) حضرت نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمائی چه د الله جَلَّ جَلَالُهُ ارشاد دې چه کله څه خپل بنده ګانولره دده دوو محبوب څیزونویعنی سترګو په وجه په آزمیښت کښې مبتلا کوم اوهغه په دې باندې صبر کوی نو څه ددې په بدله کښې به ده ته جنت ورکوم،

قوله: <u>یرید عینیه</u>: داد حضرت انس بن مالک رضی الله عنه دطرفنه تفسیر دې چه په حدیث کښې «حبیبتیه» نه سترګې مراددی، «حبیبة محبوبة»معنی کښې دې،(۳) اوانسان په جسمانی اعضاء کښې کوم یوڅیز دانسان دسترګو نه زیات محبوب کیدیشی،
په دې روایت کښې دی چه دبینائی تلو نه پس سړې صبراوکړی، اود ترمذی په روایت کښې

(۱) فتح الباری: ۱۰/۱۴۳_
(۲) الحدیث بهذه الاسناد من افراده، عمدة القاری.۲۱/۲۱۵_
(۳) عمدة القاری: ۲۱/۲۱۵_

دى چه «صبر واحتسب» [1] يعنى صبر اوكړى اودالله دطرفنه په دې باندې داجروثواب وعده ده، ددې استحضار اوساتى، علامه عينى رحمه الله فرمائى چه «والظاهر ان المراد بالصبر ان لايشتكى ولايقلق ولايظهر عدم الرضابه» [2]

قوله: تَابَعَهُ أَشْعَثُ بْنُ جَابِرٍ وَأَبُو ظِلَالٍ عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم: يعنى دعمروبن المطلب متابعت اشعث اوابوظلال دواړو كړې دې، داشعث متابع د حضرت امام احمدبن حنبل رحمه الله موصولاً نقل كړې دې، دده الفاظ دي چه «قال ربكم من اذهبت كريمته ثم صبرواحتسب كان ثوابه الجنة» [3]

اودابو ظلال متابعت امام ترمذى رحمه الله په دې االفاظوسره موصولاً نقل كړې دې، «ان الله يقول : اذا اخذت كريمتى عبدى فى الدنيا لم يكن له جزاءً عندى الأ الجنة» [4] د اشعث بن جابر او د ابوظلال په صحيح بخارى كښې صرف دايو ځائې كښې متابعت ذكردې. [5]

اشعث بن جابررضى الله عنه: دا دلته كښې نيكه طرفته منسوب دې، دده دپلارنوم عبدالله دې، اشعث بن عبدالله بن جابر حدائي (وحدان من الازد) دوى ړوند وو. [6] امام نسائى رحمه الله دده په باره كښې فرمائى چه «ثقة» [7] يحيى بن معين فرمائى چه «ثقة، بصير» [8] حضرت امام احمد بن حنبل رحمه الله فرمائى چه «لا باس به» [9] البته علامه عقيلى رحمه الله ددوى په باره كښې فرمائى چه «وفى حديثه وهم» [10] ليكن علامه ذهبى رحمه الله دعلامه عقيلى ترديد كړې دې، اوفرمائى چه «وقول العقيلى وفى حديثه وهم ليس بمسلم اليه وانا اتعجب كيف لم يخرج له البخارى ومسلم» [11] دوى په ۱۲۰ او ۱۳۰ هجرې په مينځ كښې وفات شوى دى، [12] حضرت امام بخارى رحمه الله ددوى صرف دايو روايت اخستې دې. اوامام مسلم نه علاوه باقى محدثينو د

---

[1] عمدة القارى: ۲۱/۲۱۵،ارشاد السارى : ۱۲/۳۸٤،فتح البارى :۱۰/۱٤۳)_
[2] عمدة القارى : ۲۱/۲۱٦)_
[3] مسندالامام احمد بن حنبل :۳/۲۸۳)_
[4] سنن الترمذى، كتاب الزهد، باب ماجاء فى ذهاب البصر : ٤/٦۰۲، رقم الحديث ۲٤۰۰)_
[5] فتح البارى : ۱۰/۱٤٤، عمدة القارى:۲۱/۲۱٦)_
[6] تهذيب الكمال :۳/۲۷۲، رقم الترجمة :۵۲۷، عمدة القارى:۲۱/۲۱٦)_
[7] تهذيب الكمال :۳/۲۷۲)_
[8] الجرح والتعديل : ۱/ الترجمه :۲۷۳)_
[9] الجرح والتعديل :۱/الترحمة :۲۷۳،وتعليقات تهذيب الكمال :۳/۲۷۲)_
[10] تعليقات تهذيب الكمال :۳/۲۷۲، والضعفاء الكبير للعقيلى :۱/۲۹)_
[11] ميزان الاعتدال، ۱/۲٦٦)_
[12] تاريخ الصغير للبخارى ۱۵۱)_

دوی نه روایتونه اخستی دی او نقل کړی ئې دی،(۱)

ابو ظلال هلال بن ابی هلال: دده هم په صحیح بخاری کښې صرف دا یو متابعت دې، دصحیح بخارۍ په نسخو کښې ابوظلال هلال بن هلال لیکلې شوې دې، لیکن صحیح بن ابی هلال دې،(۲) دده دپلار کنیت ابوهلال دې، دوالدپه نوم کښې، سوید، میمون، یزید، او زیدمختلف اقوال دی،(۳) دوی هم نابینا وو، اودټولو محدثینو په نیزضعیف دې،(۴) البته حضرت امام بخاری رحمه الله دوی ته، مقارب الحدیث، وئیلی دې،(۵)

۸- باب عیادة النساء الرجال

وَعَادَتْ أُمُّ الدَّرْدَاءِ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْمَسْجِدِ مِنَ الأَنْصَارِ.

[۵۳۳۰] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ عَنْ مَالِكٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ لَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- الْمَدِينَةَ وُعِكَ أَبُو بَكْرٍ وَبِلاَلٌ -رضى الله عنهما- قَالَتْ فَدَخَلْتُ عَلَيْهِمَا قُلْتُ يَا أَبَتِ كَيْفَ تَجِدُكَ وَيَا بِلاَلُ كَيْفَ تَجِدُكَ قَالَتْ وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ إِذَا أَخَذَتْهُ الْحُمَّى يَقُولُ كُلُّ امْرِئٍ مُصَبَّحٌ فِي أَهْلِهِ وَالْمَوْتُ أَدْنَى مِنْ شِرَاكِ نَعْلِهِ وَكَانَ بِلاَلٌ إِذَا أَقْلَعَتْ عَنْهُ يَقُولُ:

أَلاَ لَيْتَ شِعْرِي هَلْ أَبِيتَنَّ لَيْلَةً ... بِوَادٍ وَحَوْلِي إِذْخِرٌ وَ جَلِيلُ
وَهَلْ أَرِدَنْ يَوْمًا مِيَاهَ مِجَنَّةٍ ... وَهَلْ تَبْدُوَنْ لِي شَامَةٌ وَطَفِيلُ

قَالَتْ عَائِشَةُ فَجِئْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ «اللَّهُمَّ حَبِّبْ إِلَيْنَا الْمَدِينَةَ كَحُبِّنَا مَكَّةَ أَوْ أَشَدَّ، اللَّهُمَّ وَصَحِّحْهَا، وَبَارِكْ لَنَا فِي مُدِّهَا وَصَاعِهَا، وَانْقُلْ حُمَّاهَا فَاجْعَلْهَا بِالْجُحْفَةِ». [ر: ۱۷۹]

ښځه دسړی عیادت کولی شي: دحضرت امام بخاری رحمه الله مقصد دادې چه ښځې دا جنبي سړو عیادت کولې شی. لیکن ددې دپاره شرط دادې چه څه دفتنې او فساد اندیښنه نه وی(۶)، په حدیث باب کښې حضرت عائشه رضی الله عنها دخپل پلار حضرت صدیق اکبر رضی الله عنه اودحضرت بلال رضی الله عنه دعیادت ذکر کړې دې، اګرچه بعضې روایتونو کښې دی چه دادنزول حجاب نه مخکښې واقعه ده. بیاهم فتنې نه دمامون کیدوپه صورت کښې دنزول حجاب نه روستو

۱) تهذیب الکمال: ۳/۲۷۲، وسیر اعلام النبلاء: ۶/۲۷۴)_
۲) فتح الباری: ۱۰/۱۴۴)_
۳) تهذیب الکمال: ۳/۳۵۰، رقم الحدیث: ۶۶۳۲)_
۴) اوګورئی تهذیب الکمال: ۱۱/۸۴، الضعفاء والمتروکون، الترجمة: ۶۰۶،۶۶۰، وتهذیب الکمال: ۳۰/۳۵۱، فتح الباری: ۱۰/۱۴۴، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۶)_
۵) اوګورئی تهذیب الکمال: ۳۰/۳۵۱، عمدة القاری، ۲۱/۲۱۶، فتح الباری: ۱۰/۱۴۴)_
۶) عمدة القاری ۲۱/۲۱۶، فتح الباری: ۱۰/۱۴۵)_

هم ددې واقعې نه استدلال کولې شی،(١)
دحضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه چه به کله تبې اونیولو نوبیابه ئې دااشعاروئیل:

کل امری مصبح فی اهله والموتُ ادنیٰ من شراك نعله

هرسړې په خپل کورکښې سبا کوی، اومرګ ده ته دپیزاردتسمونه هم زیات نزدې دې،
علامه قسطلانی رحمه الله د«مصبح فی اهله»ترجمه کړې ده چه ده ته دده اهل وعیال کښې «انعم صباحاً»(صبح بخیر)وئیلې شی،(٢)«شراك» تسمې ته وئیلی شی،

قوله: وکان بلال اذا اقلعت عنه:«اقلعت» دمجهول صیغه ده،په معنی د«ازیلت»
یعنی کله چه تبه ختمه شوه نو هغوی داشعار اووئیل چه:

الیت شعری هل ابیتن لیلة بواد وحولی اذخر وجلیل
وهل اردن یوما میاه مجنة وهل یبدون لی شامة وطفیل

ترجمه: کاش چه ماپه وادی مکه کښې شپه تیره کړې وې،په دې حال کښې چه څماګیرچاپیره د،،اذخر، او،، جلیل،،وابنه وی،آیاخه به هم کله دمجنه د اوبواوچشمولره ورشم، اوآیا شامه اوطفیل نومې چینې به څمامخامخ ظاهرې شی،

قوله: اذخر:(بکسر الهمزة وسکون الذال وکسر الخاء)دایو خوشبوداروابنه دی،جلیل هم دوبنونوم دې،(٣)«مجنة»(دمیم کسره، دجیم فتحه اودنون تشدید سره) دمکې مکرمې نه یوڅومیله لرې دیوځائې نوم دې،(٤)

قوله: شامة:(دمیم تخفیف سره)......«طفیل»(دطاء فتحې سره)دمکې مکرمې ته نیزدې د دوؤیا دچینو نومونه دی، (٥)په دې شعرونوکښې حضرت بلال رضی الله عنه دمکې مکرمې اودهغه ځائې دمقاماتو اوچینو دکتلوخواهش کړې دې، دهجرت کولونه پس حضرات صحابه کرام رضی الله عنهم ته خپل وطن اوخپل علاقه یادیده چه کوم ځائې کښې ددوی وړوکوالې تیر شوې دې،اوچه کوم ځائې سره ددوی دکلونو یادونه وابسته وو،ددې وجې حضرت نبی کریم صلی الله علیه وسلم دعا اوفرمائیله چه «اللهم حبب الینا المدینة کحبنا مکة اواشد» اې الله دمکې نه زیاته مدینه هم زمونږ دپاره محبوبه جوړه کړې،(٦)

---

(١) ارشادالساري: ١٢/٣٨٦،فتح الباري: ١٠/١٤٥،١٤٦)_
(٢) ارشادالساري: ١٢/٣٨٥)_
(٣) ارشادالساري:١٢/٣٨٦، عمدة القاری:٢١/٢١٧)_
(٤) ارشادالساري:١٢/٣٨٦، عمدة القاری:٢١/٢١٧)_
(٥) ارشاد الساری:١٢/٣٨٦، فتح الباري: ٢٠/١٤٦)_
(٦) ارشادالساري:١٢/٣٨٦، عمدة القاری:٢١/٢١٧)_

قوله: الجحفة : (دجیم ضمه اودحاء په سکون سره) داهل شام میقات دې.(۱) داحدیث مخکښې تیرشوې دې (۲)

قوله: وعادت ام الدرداء رجلاً من اهل المسجد من الانصار: علامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه دحضرت ابوالدرداء رضي الله عنه دوه ښیانې وې، اوهریوته به ئې ام الدرداء وئیل، دمشرې نوم خیره وواوهغه صحابیه وه، اودکشرې نو هجمة وو، هغه تابعیه وه.(۳)

دلته کښې کشره ام الدرداء مراده ده، حضرت هجمیهٔ مراد ده ځکه چه دااثر حضرت امام بخاری رحمه الله په «الادب المفرد» کښې دحارث بن عبید په طریق موصولاً نقل کړې دې.(۴) حارث بن عبید کم عمرتابعی وو، هغوی دام الدرداء کبری په زمانه کښې نه وو.(۵) ځکه چه هغه دحضرت عثمان رضي الله عنه په زمانه کښې دحضرت ابوالدرداء نه مخکښې وفات شوې وه. اودام الدرداء صغری وفات دعبدالملك بن مروان په زمانه کښې ۸۱ هجرې کښې وو. دکبری وفات تقریباً پنځوس کاله پس شوی دې.(۶)

په دې اثرکښې دمسجدنه مسجد نبوی مراددې، یعنی حضرت ام الدرداء دمسجدنبوی والو یعنی دیوانصاری عیادت اوکړو، معلومه شوه چه ښځه دسړی عیادت کولې شی.

۹- باب عیادة الصبیان

[۵۳۳۱] حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي عَاصِمٌ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عُثْمَانَ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ-رضی الله عنهما- أَنَّ ابْنَةً لِلنَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- أَرْسَلَتْ إِلَيْهِ وَهُوَ مَعَ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- وَسَعْدٍ وَأُبَيٍّ نَحْسِبُ أَنَّ ابْنَتِي قَدْ حُضِرَتْ فَاشْهَدْنَا فَأَرْسَلَ إِلَيْهَا السَّلَامَ وَيَقُولُ «إِنَّ لِلَّهِ مَا أَخَذَ وَمَا أَعْطَى وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ مُسَمًّى فَلْتَحْتَسِبْ وَلْتَصْبِرْ». فَأَرْسَلَتْ تُقْسِمُ عَلَيْهِ، فَقَامَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- وَقُمْنَا، فَرُفِعَ الصَّبِيُّ فِي حَجْرِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- وَنَفْسُهُ تَقَعْقَعُ فَفَاضَتْ عَيْنَا النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- فَقَالَ لَهُ سَعْدٌ مَا هَذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ «هَذِهِ رَحْمَةٌ وَضَعَهَا اللَّهُ فِي قُلُوبِ مَنْ شَاءَ مِنْ عِبَادِهِ، وَلَا يَرْحَمُ اللَّهُ مِنْ عِبَادِهِ إِلَّا الرُّحَمَاءَ». [ر: ۱۲۲۴]

(۱) ارشادالساری:۱۲/۳۸۶، عمدة القاری:۲۱/۲۱۷)_
(۲) فتح الباری:۱۰/۱۴۶، عمدة القاری:۲۱/۲۱۷)_
(۳) شرح البخاری للکرمانی: ۲۰/۱۸۴، فتح الباری:۱۰/۱۴۵، عمدة القاری:۲۱/۲۱۶)_
(۴) فتح الباری:۱۰/۱۴۵، عمدة القاری:۲۱/۲۱۷، الادب المفرد مع شرح فضل الله الصمد، باب عیادة النساء الرجل المریض: ۱/۶۲۷، رقم الحدیث: ۵۳۰)_
(۵) فتح الباری:۱۰/۱۴۵، عمدة القاری:۲۱/۲۱۷)_
(۶) فتح الباری:۱۰/۱۴۵، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۶)_

«عیادت» مصدر دې اومضاف الی المفعول دې (١)یعنی په دې باب کښې دبچو عیادت حضرت امام بخاری رحمه الله بیان فرمائیلی دې، چه دهغوی عیادت کول هم جائزدی. اوپه سنت کښې ددې اصل موجود دې، په روایت کښې دی چه دحضورمبارك یوې لور دحضورمبارك په خدمت کښې خبراولیږلو چه زما لور یعنی ستاسو لمسې قریب المرگ ده، ددې وجې تاسو مونږکره راشئ حضرت نبی اکر م ﷺ سلام اولیږلو اووې فرمائیل چه «ان الله ما اخذ وما اعطی وکل شئ عنده مسمی فلتحتسب ولتصبر» یعنی دالله خوښه ده چه څه اخلی نو هغه واخلی اوچه څه ورکوی نو هغه ورکړی، دهرڅیز دپاره دالله تعالی په نیز یوه نیټه مقرر ده، ددې وجې دثواب امید ساتل پکاردی، چه هغه دې صبراوکړی، هغې دالله واسطه ورکړه اودوباره ئې خبرورکړو، نو حضرت محمد ﷺ اودریدو اوهغوی کره ئې تشریف یو ړولو، هغه بچې ئې خپله غیږه مبارکه کښې اوچته کړه، دهغه ساه ختله، دحضرت نبی اکر م ﷺ ددواړو سترګومبارکونه اوښکې رواني شوې. حضرت سعد رضی الله عنه عرض اوکړو چه یارسو ل الله داڅه دی؟ حضرت نبی اکرم ﷺ چه دارحمت دې، الله جل جلاله چه دکوم بنده په زړه کښې اوغواړی نو وائې چوی، اوالله په خپل مهربان بندګانو باندې مهربان او رحم کونکې دې،

دادحضرت نبی کریم دلور حضرت زینب رضی الله عنها واقعه ده. دددې روایت په شروع کښې دی چه «ان ابنتی قدحضرت» یعنی ماشومه مرګ ته نیزدې ده. اوددې نه پس دی چه «فرفع الصبی» چه ددې نه معلومه شوه چه هغه ماشومه نه ده بلکه ماشوم وو، علامه ابن بطال رحمه الله فرمائی چه په دې کښې راوی دضبط نه کارنه دې اخستې. نو هغه فرمائی چه:

«هذا الحدیث لم یضبطه الراوی فمرة قال قالت ابنتی قد احتضرت ومرة قال فرفع الصبی ونفسه تقعقع فاخبر مرة عن صبي ومرة عن صبیة» (٢)«حجر» دحاء په فتحې سره او کسرې سره اودجیم په سکون سره غیږې ته وائی، «نفسه» دفاء سکون سره دده جمع نفوس راځی، «تقعقع ای تضطرب ویسمع لها صوت» یعنی هغه داضطراب اوپریشانۍ په حالت کښې وه، او ددې وجې نه دهغې آواز په دې کیفیت راتللو. (٣)

قوله: فقال له سعد ما هذا؟: دحضور مبارك دسترګونه په اوښکوتلو باندې حضرت سعد رضی الله عنه له تعجب ورغلو اوهغوی اوفرمائیل چه یارسول الله داڅه دی؟ شاید چه هغه دصبر خلاف ګڼړل، نوحضورمبارك ورته اوفرمائیل چه داپه زړه کښې موجود شفقت اورحمت دې، دا دبې ادبۍ یادجزع فزع دقبیل نه نه دې. (٤)

---

(١) فتح الباری:١٠/١٤٥، عمدة القاری:٢١/٢١٦)_

(٢) عمدة القاری:٢١/٢١٧)_

(٣) عمدة القاری:٢١/٢١٨، وارشادالساری:١٢/٢٨٧)_

(٤) عمدة القاری:٢١/٢١٨، وارشادالساری:١٢/٢٨٧)_

مذکوره حدیث په کتاب الجنائز کښې د باب «قول النبی صلی الله علیه وسلم یعذب المیتُ ببکاء اهله علیه» دلاندې تیر شوی دې.(۱)

۱۰-باب عیادة الاعراب

[۵۳۳۲] حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُخْتَارٍ حَدَّثَنَا خَالِدٌ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رضى الله عنهما - أَنَّ النَّبِىَّ - صلى الله عليه وسلم - دَخَلَ عَلَى أَعْرَابِىٍّ يَعُودُهُ - قَالَ - وَكَانَ النَّبِىُّ - صلى الله عليه وسلم - إِذَا دَخَلَ عَلَى مَرِيضٍ يَعُودُهُ فَقَالَ لَهُ «لاَ بَأْسَ طَهُورٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ». قَالَ قُلْتَ طَهُورٌ، كَلاَّ بَلْ هِىَ حُمَّى تَفُورُ - أَوْ تَثُورُ - عَلَى شَيْخٍ كَبِيرٍ، تُزِيرُهُ الْقُبُورَ. فَقَالَ النَّبِىُّ - صلى الله عليه وسلم - «فَنَعَمْ إِذًا». [ر: ۳٤۲۰]

حضرت ابن عباس فرمائی چه حضورمبارك یو اعرابی (بانډیچی) لره دعیادت دپاره تشریف یوړولو، حضورمبارك چه به کله هم دیومریض دعیادت دپاره تشریف اوړولونو فرمائیل به ئې چه «لا باس بالطهور ان شاء الله» هیڅ حرج نشته دې دمرض به ګناهونو لره باکل پاك کړې، دې اعرابی ته چه کله حضورمبارك داجمله اووئیله نوهغه ورته اووئیل چه تاسو وائې چه داپاکولو والا دې، بالکل نه بلکه داتبه خوپه یو بوډاباندې حمله آوره شوی ده چه دې به قبرته بوځی، حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ته وائې نو هم داسې دې وی،

قوله: لا باس بالطهور: یعنی هیڅ حرج نشته دې، بیماری دمسلمانانو کفاره جوړیږی، «طهور» دمبالغه صیغه ده، اومتعدی ده، په معنی د«مطهر»پاکولووالا «طهور» دې مبتداء محذوف دې، «ای هو طهور»(۲) «ان شاء الله» ئې اووئیل اواشاره ئې اوکړه چه داجمله دعائیه ده خبر نه دې،(۳)

قوله: تفورا او تثور: راوی ته شك دې چه، تفور، ئې اووئیل یا، تثور، ئې اووئیل، د دواړو معنی رالړزیدل اوحمله کول ده، «تزیر» داباب افعال نه دې «الزاره»څوك په زیارت باندې مجبورول،

قوله: فنعم اذا: «ای اذا ابیت فنعم اذا» یعنی کله چه زمونږ دخبرې نه انکارکوی نوبیاهم داسی دې وی، لکه څنګه چه ستاګمان دې، یاهمداسې به وی لکه څنګه چه ته ګمان کوې. دا جمله بددعا هم کیدیشی اوداهم کیدیشی چه تاسو پیشن ګوئی کوئې اوده ته ئې خبر ورکړو چه همداسې به وی.(٤)

(۱) عمدة القاری: ۲۱/۲۱۸، وارشادالساری: ۱۲/۳۸۷، وفتح الباری: ۱۰/۱٤٦)_
(۲) عمدة القاری: ۲۱/۲۱۸، فتح الباری: ۱۰/۱٤۷، وارشادالساری: ۱۲/۳۸۷)_
(۳) عمدة القاری: ۲۱/۲۱۸، فتح الباری: ۱۰/۱٤۷، وارشادالساری: ۱۲/۳۸۸)_
(٤) عمدة القاری: ۲۱/۲۱۸، فتح الباری: ۱۰/۱٤۷، وارشادالساری: ۱۲/۳۸۸)-

دطبرانی په روایت کښې دی چه سبا له هم هغه اعرابی وفات شوې وو.([1])

دحدیث نه مستنبط څو اداب: علامه مهلب رحمه الله ددې حدیث نه څوآداب اوفوائد مستنبط کوی اوفرمائی چه:

«فائدة هذا الحديث انه لا نقص على الامام في عيادة المريض من رعيته ولو كان اعرابياً جافياً ولا على العالم في عيادة الجاهل ليعلمه ويذكره بما ينفعه ويامره بالصبر لئلا يتسخط قدر الله فيسخط عليه ويسليه عن المه بل يغبطه بسقمه الى غير ذالك من جبر خاطره وخاطر اهله وفيه انه ينبغي للمريض ان يتلقى الموعظة بالقبول ويحسن جواب من يذكره بذالك» ([2])یعنی دحدیث نه یوه خبره دامعلومه شوه چه حاکم خپل رعایاکښې دشډل کلی وال عیادت هم کولی شی،داشان عالم دجاهل عیادت کولې شی،چه مریض ته نصیحت اوکړی،دصبرتلقین ورته اوکړی،دحدیث نه داهم مستنبط دی چه مریض ته دنصیحت خبره کول پکاردی،اونصیحت کولووالا له ښه اومناسب جواب ورکول پکاردی،

۱۱-باب عیادة المشرك

[۵۳۳۳] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ -رضى الله عنه- أَنَّ غُلَامًا لِيَهُودَ كَانَ يَخْدُمُ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- فَمَرِضَ. فَأَتَاهُ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- يَعُودُهُ فَقَالَ «أَسْلِمْ». فَأَسْلَمَ. [ر: ۱۲۹۰]

وَقَالَ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِيهِ لَمَّا حُضِرَ أَبُو طَالِبٍ جَاءَهُ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم. [ر: ۱۲۹۴]

دکافر دعیادت مسئله: علامه ابن بطال رحمه الله فرمائی که دیو کافراومشرك باره کښې امیدوی چه هغه به اسلام قبول کړی نودده عیادت مشروع دې،لیکن که دده داسلام قبلیدوامیدنه وی نوبیاعیادت جائزنه دې،([3]) لیکن جمهورفرمائی چه دقبولیت اسلام نه علاوه نورمصلحتونه اومقاصدهم پیش نظرساتلودجې نه دکافر اومشرك عیادت کیدیشی،([4]) په حدیث کښې دی چه یو یهودی هلك به دحضورنبی اکرم په خدمت کښې هر وخت وو،چه کله هغه بیمارشونو حضورمبارك ﷺ دهغه عیادت دپاره تشریف یوړولو،اوهغه ته ئې داسلام دعوت ورکړو،اوهغه مسلمان شو ددې هلك نوم عبدالقدوس خودلې شوې دې،([5])

---

[1]) عمدة القاری: ۲۱/۲۱۸، فتح الباری: ۱۰/۱۴۶_

[2]) عمدة القاری: ۲۱/۲۱۸، فتح الباری: ۱۰/۱۴۶_

[3]) فتح الباری:۱۰/۱۴۸، عمدة القاری:۲۱/۲۱۸)_

[4]) فتح الباری:۱۰/۱۴۸، عمدة القاری:۲۱/۲۱۸، دحضرات حنفیه په نیزذمی که نصرانی یا یهودی وی نو دده عیادت بالاتفاق درست دې لیکن که مجوسی وی نوپه دې کښې دجواز اوعدم جواز دواړه قولونه دی،خود جوازقول راجح دې)۔

[5]) فتح الباری:۱۰/۱۴۸)_

حدیث باب په کتاب الجنائز کښې د «باب اذا اسلم الصبی فمات» دلاندې تیر شوې دې، دحضرت سعیدبن المسیب تعلیق حضرت امام بخاری رحمه الله په کتاب التفسیر کښې د سورة القصص په تفسیر کښې موصولاً نقل کړې دې،[1] اوهم هلته کښې په دې باندې کلام تیر شوی دې،

۱۲- باب اذاعاد مریضاً فحضرت الصلاة فصلّی بهم جماعة

[۵۳۳۴] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا هِشَامٌ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ عَائِشَةَ - رضى الله عنها - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - دَخَلَ عَلَيْهِ نَاسٌ يَعُودُونَهُ فِي مَرَضِهِ فَصَلَّى بِهِمْ جَالِسًا فَجَعَلُوا يُصَلُّونَ قِيَامًا، فَأَشَارَ إِلَيْهِمُ اجْلِسُوا، فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ «إِنَّ الإِمَامَ لَيُؤْتَمُّ بِهِ، فَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا وَإِذَا رَفَعَ فَارْفَعُوا، وَإِنْ صَلَّى جَالِسًا فَصَلُّوا جُلُوسًا». قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ قَالَ الْحُمَيْدِيُّ هَذَا الْحَدِيثُ مَنْسُوخٌ لأَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - آخِرَ مَا صَلَّى صَلَّى قَاعِدًا وَالنَّاسُ خَلْفَهُ قِيَامٌ. [ر: ۶۵۶]

که د مریض عیادت له ورشی اودمونځ وخت شی، اومریض عیادت کونکی ته دجمې مونځ ورکوی نوحدیث کښې ددې اصل موجوددې، حضرات صحابه کرام رضی الله عنهم دنبی کریم صلی الله علیه وسلم عیادت دپاره لاړل اونبی کریم صلی الله علیه وسلم ورله مونځ ورکړو،

حدیث باب کتاب الصلوة کښې تیرشوی دې،[2] اوهلته کښې ددې مسئلې تفصیل راغلې دې چه دجمهورعلماؤ په نیزکه امام مخکښې اودریدواومونځ ئې شروع کړو اودمونځ په دوران کښې ده ته څه مرض لاحق شی اوهغه کینی نومقتدیان به نه کینی بلکه ولاړ به وی اوپه ولاړه به مونځ کوی، اودامام اقتداء به په ولاړه کوی، حضرت صدیق اکبر رضی الله عنه په ولاړه باندې مونځ شروع کړې وو، اوحضرت نبی اکرم صلی الله علیه وسلم تشریف راوړو اوامام جوړشو. لیکن چونکه مونځ شروع شوې وو، ددې وجې حضرت نبی اکرم صلی الله علیه وسلم دامام جوړیدونه پس حضرات صحابه کرام ولاړوو اوپه ولاړه ئې اقتداء اوکړه،

باب وضع الید علی المریض

[۵۳۳۵] حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا الْجُعَيْدُ عَنْ عَائِشَةَ بِنْتِ سَعْدٍ أَنَّ أَبَاهَا قَالَ تَشَكَّيْتُ بِمَكَّةَ شَكْوًا شَدِيدًا، فَجَاءَنِي النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - يَعُودُنِي، فَقُلْتُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنِّي أَتْرُكُ مَالاً وَإِنِّي لَمْ أَتْرُكْ إِلاَّ ابْنَةً وَاحِدَةً، فَأُوصِي بِثُلُثَيْ مَالِي وَأَتْرُكُ الثُّلُثَ فَقَالَ «لاَ». قُلْتُ فَأُوصِي بِالنِّصْفِ وَأَتْرُكُ النِّصْفَ قَالَ «لاَ». قُلْتُ فَأُوصِي بِالثُّلُثِ وَأَتْرُكُ لَهَا الثُّلُثَيْنِ قَالَ «الثُّلُثُ وَالثُّلُثُ كَثِيرٌ». ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ عَلَى جَبْهَتِهِ، ثُمَّ مَسَحَ يَدَهُ عَلَى وَجْهِي وَبَطْنِي ثُمَّ

[1] فتح الباری:۱۰/۱۴۸، عمدة القاری:۲۱/۲۱۸، ارشادالساری: ۱۲/۳۸۸)_

[2] فتح الباری:۱۰/۱۴۸، عمدة القاری:۲۱/۲۱۹)_

قَالَ «اللّٰهُمَّ اشْفِ سَعْدًا وَأَتْمِمْ لَهُ هِجْرَتَهُ». فَمَا زِلْتُ أَجِدُ بَرْدَهُ عَلَى كَبِدِي فِيمَا يُخَالُ إِلَىَّ حَتَّى السَّاعَةِ.[ر: ۵۶]

[۵۳۳۶] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ سُوَيْدٍ قَالَ قَالَ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ مَسْعُودٍ دَخَلْتُ عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلم وَهُوَ يُوعَكُ فَمَسِسْتُهُ بِيَدِي فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ إِنَّكَ تُوعَكُ وَعْكًا شَدِيدًا. فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلم- «أَجَلْ إِنِّي أُوعَكُ كَمَا يُوعَكُ رَجُلاَنِ مِنْكُمْ». فَقُلْتُ ذَلِكَ أَنَّ لَكَ أَجْرَيْنِ. فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ -صلى الله عليه وسلم- «أَجَلْ». ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ -صلى الله عليه وسلم- «مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصِيبُهُ أَذًى مَرَضٌ فَمَا سِوَاهُ إِلاَّ حَطَّ اللّٰهُ لَهُ سَيِّئَاتِهِ كَمَا تَحُطُّ الشَّجَرَةُ وَرَقَهَا».[ر: ۵۳۲۳]

په مريض باندې لاس اښودلو طريقه: دعيادت کولو په وخت کښې په مريض باندې لاس اوخودلې شي،دې سره دمريض تسلي هم کيږي اودعيادت کونکي په برکت سره دده په مرض کښې افاقه هم کيديشي،اوکه عيادت کولووالا دطب نه واقف وي نودمرض تشخيص هم کولې شي.[1] په باب کښې ذکرشوي دواړه حديثونو کښې ددې ذکر دې.ړومبي حديث کښې دی چه «ثم وضع يده على جبهته ثم مسح يده على وجهي وبطني» اودوئم روايت کښې دی چه «فمسته بيده....»

دحضرت عائشه رضي الله عنها نه يوحديث دابويعلى په سندحسن سره نقل کړې شوې دې، په هغې کښې دی چه «كان رسول الله ﷺ اذا عاد مريضاً يضع يده على المكان الذى يالم ثم يقول بسم الله»[2] داشان ترمذى رحمه الله دحضرت ابوامامه رضي الله عنه نه مرفوعاً حديث نقل کړې دې چه «تمام عيادة المريض ان يضع احدكم يده على جبهته فيسأله كيف هو»[3] دابن سنى په روايت کښې دی چه حضرت ابوامامه رضي الله عنه نه مرفوع روايت نقل دې «تمام عيادة المريض ان يضع احدكم يده على جبهته فيقول كيف اصبحت اوكيف امسيت»[4]

قوله: فما زلتُ احد برده على كبدي فيما يخال الي حتى الساعة: حضرت سعد فرمائي چه دحضورنبي اکرم دلاس يخوالې څه په ځيګرکښې محسوسوم، «دا دحضورمبارک معجزه وه»

[1] عمدة القارى:۲۱/۲۱۹)_

[2] فتح البارى: ۱۰/۱۴۹، وقال الامام احمد بن حنبل رحمه الله عليه فى مسنده، عن عائشة رضى الله عنها انّ النبى صلى الله عليه وسلم كان اذا عاذ مريضاً مسحه بيده وقال اذهب الباس رب الناس واشف انت الشافى لاشفاء الاّ شفاءك شفاءً لا يغادرسقماً....مسند الامام احمد بن حنبل رحمه الله عليه،۶/۱۲۶،۴۵)_

[3] سنن الترمذى، كتاب الاستيذان، باب ماجاء فى المصافحة :۵۸۶؛ رقم الحديث :۲۸۳۱.)_

[4] فتح البارى:۱۰/۱۵۰.)_

۱۴- باب ما يقال للمريض وما يجيب

[۵۳۳۷] حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ - رضي الله عنه - قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - فِي مَرَضِهِ فَمَسِسْتُهُ وَهُوَ يُوعَكُ وَعْكًا شَدِيدًا فَقُلْتُ إِنَّكَ لَتُوعَكُ وَعْكًا شَدِيدًا، وَذَلِكَ أَنَّ لَكَ أَجْرَيْنِ. قَالَ «أَجَلْ، وَمَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصِيبُهُ أَذًى إِلاَّ حَاتَّتْ عَنْهُ خَطَايَاهُ كَمَا تَحَاتُّ وَرَقُ الشَّجَرِ». [ر: ۵۳۲۳]

[۵۳۳۸] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ خَالِدٍ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رضي الله عنهما - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - دَخَلَ عَلَى رَجُلٍ يَعُودُهُ فَقَالَ «لاَ بَأْسَ طَهُورٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ». فَقَالَ كَلاَّ بَلْ حُمَّى تَفُورُ عَلَى شَيْخٍ كَبِيرٍ كَيْمَا تُزِيرَهُ الْقُبُورَ. قَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «فَنَعَمْ إِذًا». [ر: ۳۴۲۰]

د ترجمة الباب مقصد: حضرت گنگوهی رحمه الله فرمائی چه دحضرت امام بخاری رحمه الله مقصد دادې چه عیادت کولو والا چه کله مریض ته ورشی نو دخیر خبرې دې کوی. اومریض ته پکاردی چه دالله جل جلاله نه دخیر امید ساتی اوهیڅ دشر اودمایوسئ خبرې دې نه کوی. داشان دحدیث نه معلومیږی که څه تکلیف هم وی نودهغې اظهار کولې شی. په دې شرط چه هغه دجزع اوفزع اودګیلو اوشکوؤ په صورت کښې نه وی. نو حضرت فرمائی

«یعنی بذالك انه ینبغی للعائد ان یقول خیرًا وللمریض ان یحسن الظن بربه فلا یتکلم بشر وایضاً ففی الحدیث دلالة انه لاباس لوتکلم بشئ مما یجد اذا لم یکن علی سبیل الشکوی»(۱)

شیخ الحدیث حضرت مولانا زکریا رحمه الله فرمائی چه حضرت امام بخاری رحمه الله دخپل عادت مطابق دامام ترمذی رحمه الله اودابن ماجه رحمه الله مرفوع روایت طرفته اشاره کړې ده چه په هغې کښې داسې دی:

«اذا دخلتم علی المریض فنفسوا له فی الاجل فان ذالك لایرد شیئاً وهو یطیب نفس المریض» اودباب په دواړواحادیثو کښې «تنفیس» موندې شی. دتنفیس نه مرادتسلی ده. نودویم حدیث کښې «لاباس طهور» دې اوړومبی حدیث کښې حضرت ابن مسعود رضی الله عنه فرمائی چه «انك لتوعك وعكاً شدیدًا» یعنی تاسو ته خوعادتاً شدیده تبه وی. داخه قابل تشویش خبره نه ده. نولیکی چه

«والاوجه عندی ان الامام البخاری اشار بالترجمة علی عادته المستمرة الی حدیث الترمذی المذکور والتنفیس فی الحدیث الثانی ظاهر فی قوله صلی الله علیه وسلم لا باس واما الاول ففی حدیث ابن مسعود انك لتوعك وعكاً شدیدًا یعنی هذه عادة مستمرة لك لیس بامر جدید یخاف منه»(۲)

---

(۱) لامع الدراری: ۹/۴۴۸، ۴۴۹_
(۲) الابواب والتراجم ج ۲/۹۹، تعلیقات لامع الدراری: ۹/۴۴۹_

امام ابن ماجه رحمه الله دحضرت عمر فاروق رضي الله عنه نه يو مرفوع روايت نقل کړې، په هغې کښې دی چه «اذا دخلت على مريض فمره يدعو لك فان دعاءه كدعاء الملائكة»[1] يعنى دمريض عيادت کولو والا دې دخپل ځان دپاره ددعا درخواست اوکړي، ځکه چه دمريض ددعا دفرښتو اودملائکو ددعا په شان مقبوله وى. ليکن داحديث منقطع دې.[2]

۱۵-باب عيادة المريض راكبا وماشيا وردفا

[۵۳۳۹] حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ أَنَّ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- رَكِبَ عَلَى حِمَارٍ عَلَى إِكَافٍ عَلَى قَطِيفَةٍ فَدَكِيَّةٍ، وَأَرْدَفَ أُسَامَةَ وَرَاءَهُ يَعُودُ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ قَبْلَ وَقْعَةِ بَدْرٍ فَسَارَ حَتَّى مَرَّ بِمَجْلِسٍ فِيهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أُبَىٍّ ابْنُ سَلُولَ وَذَلِكَ قَبْلَ أَنْ يُسْلِمَ عَبْدُ اللَّهِ، وَفِى الْمَجْلِسِ أَخْلاَطٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُشْرِكِينَ عَبَدَةِ الأَوْثَانِ وَالْيَهُودِ، وَفِى الْمَجْلِسِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ، فَلَمَّا غَشِيَتِ الْمَجْلِسَ عَجَاجَةُ الدَّابَّةِ خَمَّرَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أُبَىٍّ أَنْفَهُ بِرِدَائِهِ، قَالَ لاَ تُغَبِّرُوا عَلَيْنَا فَسَلَّمَ النَّبِىُّ -صلى الله عليه وسلم- وَوَقَفَ وَنَزَلَ فَدَعَاهُمْ إِلَى اللَّهِ فَقَرَأَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنَ، فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أُبَىٍّ يَا أَيُّهَا الْمَرْءُ إِنَّهُ لاَ أَحْسَنَ مِمَّا تَقُولُ إِنْ كَانَ حَقًّا، فَلاَ تُؤْذِنَا بِهِ فِى مَجْلِسِنَا، وَارْجِعْ إِلَى رَحْلِكَ فَمَنْ جَاءَكَ فَاقْصُصْ عَلَيْهِ. قَالَ ابْنُ رَوَاحَةَ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ فَاغْشَنَا بِهِ فِى مَجَالِسِنَا فَإِنَّا نُحِبُّ ذَلِكَ فَاسْتَبَّ الْمُسْلِمُونَ وَالْمُشْرِكُونَ وَالْيَهُودُ حَتَّى كَادُوا يَتَثَاوَرُونَ فَلَمْ يَزَلِ النَّبِىُّ -صلى الله عليه وسلم- حَتَّى سَكَتُوا فَرَكِبَ النَّبِىُّ -صلى الله عليه وسلم- دَابَّتَهُ حَتَّى دَخَلَ عَلَى سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ فَقَالَ لَهُ «أَىْ سَعْدُ أَلَمْ تَسْمَعْ مَا قَالَ أَبُو حُبَابٍ». يُرِيدُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أُبَىٍّ. قَالَ سَعْدٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ اعْفُ عَنْهُ وَاصْفَحْ فَلَقَدْ أَعْطَاكَ اللَّهُ مَا أَعْطَاكَ وَلَقَدِ اجْتَمَعَ أَهْلُ هَذِهِ الْبَحْرَةِ أَنْ يُتَوِّجُوهُ فَيُعَصِّبُوهُ فَلَمَّا رَدَّ ذَلِكَ بِالْحَقِّ الَّذِى أَعْطَاكَ شَرِقَ بِذَلِكَ، فَذَلِكَ الَّذِى فَعَلَ بِهِ مَا رَأَيْتَ. [ر: ۲۸۲۵]

[۵۳۴۰] حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَبَّاسٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ مُحَمَّدٍ -هُوَ ابْنُ الْمُنْكَدِرِ- عَنْ جَابِرٍ -رضى الله عنه- قَالَ جَاءَنِى النَّبِىُّ -صلى الله عليه وسلم- يَعُودُنِى لَيْسَ بِرَاكِبِ بَغْلٍ وَلاَ بِرْذَوْنٍ. [ر: ۱۹۱]

دحضرت امام بخارى رحمه الله مقصد دادې چه دمريض عيادت په سورلئ اوپيدل اودچاپسې شاته سوريدوپه حالت کښې تلې اوکولې شى، «ردف» (بكسر الراء وسكون الدال) دې «مرتدفا لغيره» يعنى چاپسې شاته سوريدل، په حديث کښې دى چه حضرت نبى كريم ﷺ

[1] سنن ابن ماجه كتاب الجنائز، باب ماجاء فى عيادة المريض: ۱/۴۶۳، رقم الحديث: ۱۴۴۱_

[2] فتح البارى: ۱۰/۱۵۰_

:حضرت سعدبن عبادة رضي الله عنه عيادت اوكړو.حضرت نبى كريم ﷺ په سورلې باندې سور شو. حضرت اسامه مخكښې وو.اوحضور مبارك ﷺ هغوى پسې روستو ناست وو.حديث باب مخكښې تير شوې دې.([1]) دلته ئې څو الفاظ اوګورئى.

قوله: على حمار على اكاف على قطيفة فدكية: ((اكاف)) دهمزه كسره اودكاف تخفيف سره، كته يا سازته وائى چه دځناورپه شا باندې اخودلې شى.([2])

((قطيفة))هغه كپړا چه په كته باندې اخودلې شى ((فدكية))فدك طرف ته منسوب ده فدك مشهورځائې دې.([3]) حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه ((والحاصل ان الاكاف على الحمار والقطيفة فوق الاكاف والراكب فوق القطيفة))([4])

په تركيب كښې ((على إكافٍ))،على حمارٍ))سره بدل كړې شوې دې.او..على..قطيفة..على اكاف.. سره بدل شويدې.([5])

علامه مزى رحمه الله په ((الاطراف)) كښې دامستقل بيل حديث شميرلې دې.ليكن امام حميدى رحمه الله دا دطويل حديث حصه ګرځولې ده، چه په هغې كښې حضرت جابر رضي الله عنه دخپلې بيمارئى اوحضرت نبى اكرم ﷺ دعيادت كولو تذكره كړې ده.

حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله دحميدى تصويب كړې دې.([6])

حضرت جابر رضي الله عنه فرمائى چه حضرت نبى اكرم ﷺ زمادعيادت دپاره تشريف روړلې وو.په داسې حال كښې چه نه په خچره باندې سوروواونه په اس باندې سوروو.يعنى پيدل ئې تشريف روړلې وو.په ترجمة الباب كښې هم د((ماشياً)) قيدهم ددې حديث نه ثابت كړې شوې دې.([7]) ((برذون)) دباء كسرې سره، دآسونو ديوقسم نوم دې.([8])

۱۶-باب قول النبى انى وجعٌ اووااساهُ اواشتدبى الوجعُ

وَقَوْلِ أَيُّوبَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ (أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ).

[۵۳۴۱] حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ وَأَيُّوبَ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ-رضى الله عنه. مَرَّ بِيَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه

---

[1]) اوګورئى كشف البارى : كتاب التفسير، سورة ال عمران، ۱۲۸(۱۲۵،۱۱۶)_

[2]) ارشاد السارى: ۱۲/۳۹۳،فتح البارى:۱۰/۱۵۱)_

[3]) ارشارالسارى: ۱۲/۳۹۳،عمدة القارى: ۲۱/۲۲۱)_

[4]) ارشادالسارى :۱۲/۳۹۳، فتح البارى:۱۰/۱۵۱)_

[5]) ارشادالسارى :۱۲/۳۹۳، فتح البارى:۱۰/۱۵۱)_

[6]) فتح البارى:۱۰/۱۵۱)_

[7]) ارشادالسارى: ۱۲/۳۹٤، عمدة القارى:۲۱/۲۲۲)_

[8]) ارشادالسارى: ۱۲/۳۹٤، عمدة القارى:۲۱/۲۲۲،شرح الكرمانى :۲۰/۱۹۳)_

وسلم - وَأَنَا أُوقِدُ تَحْتَ الْقِدْرِ فَقَالَ « أَيُؤْذِيكَ هَوَامُّ رَأْسِكَ ». قُلْتُ نَعَمْ. فَدَعَا الْحَلَّاقَ فَحَلَقَهُ ثُمَّ أَمَرَنِي بِالْفِدَاءِ. [ر: ۱۷۱۹]

[۵۳۴۲] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَبُو زَكَرِيَّاءَ أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ قَالَ سَمِعْتُ الْقَاسِمَ بْنَ مُحَمَّدٍ قَالَ قَالَتْ عَائِشَةُ وَارَأْسَاهْ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «ذَاكِ لَوْ كَانَ وَأَنَا حَيٌّ، فَأَسْتَغْفِرُ لَكِ وَأَدْعُو لَكِ». فَقَالَتْ عَائِشَةُ وَاثُكْلِيَاهْ، وَاللَّهِ إِنِّي لأَظُنُّكَ تُحِبُّ مَوْتِي، وَلَوْ كَانَ ذَاكَ لَظَلِلْتَ آخِرَ يَوْمِكَ مُعَرِّسًا بِبَعْضِ أَزْوَاجِكَ. فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «بَلْ أَنَا وَارَأْسَاهْ لَقَدْ هَمَمْتُ أَوْ أَرَدْتُ أَنْ أُرْسِلَ إِلَى أَبِي بَكْرٍ وَابْنِهِ، وَأَعْهَدَ أَنْ يَقُولَ الْقَائِلُونَ أَوْ يَتَمَنَّى الْمُتَمَنُّونَ، ثُمَّ قُلْتُ يَأْبَى اللَّهُ وَيَدْفَعُ الْمُؤْمِنُونَ، أَوْ يَدْفَعُ اللَّهُ وَيَأْبَى الْمُؤْمِنُونَ». [ر: ۶۷۹۱]

[۵۳۴۳] حَدَّثَنَا مُوسَى حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ - رضى الله عنه - قَالَ دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - وَهُوَ يُوعَكُ فَمَسِسْتُهُ فَقُلْتُ إِنَّكَ لَتُوعَكُ وَعْكًا شَدِيدًا. قَالَ « أَجَلْ كَمَا يُوعَكُ رَجُلَانِ مِنْكُمْ». قَالَ لَكَ أَجْرَانِ قَالَ «نَعَمْ مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصِيبُهُ أَذًى مَرَضٌ فَمَا سِوَاهُ إِلاَّ حَطَّ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِ كَمَا تَحُطُّ الشَّجَرَةُ وَرَقَهَا». [ر: ۵۳۲۳]

[۵۳۴۴] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ أَخْبَرَنَا الزُّهْرِيُّ عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ جَاءَنَا رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَعُودُنِي مِنْ وَجَعٍ اشْتَدَّ بِي زَمَنَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ فَقُلْتُ بَلَغَ بِي مَا تَرَى وَأَنَا ذُو مَالٍ وَلاَ يَرِثُنِي إِلاَّ ابْنَةٌ لِي أَفَأَتَصَدَّقُ بِثُلُثَيْ مَالِي قَالَ « لاَ ». قُلْتُ بِالشَّطْرِ قَالَ « لاَ ». قُلْتُ الثُّلُثُ قَالَ « الثُّلُثُ كَثِيرٌ، أَنْ تَدَعَ وَرَثَتَكَ أَغْنِيَاءَ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَذَرَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ وَلَنْ تُنْفِقَ نَفَقَةً تَبْتَغِي بِهَا وَجْهَ اللَّهِ إِلاَّ أُجِرْتَ عَلَيْهَا حَتَّى مَا تَجْعَلُ فِي فِي امْرَأَتِكَ». [ر: ۵۶]

مريض د تكليف اظهاركولې شي: دحضرت امام بخارى رحمه الله مقصد دادې كه مريض دخپل تكليف اوشدت درد په وجه باندې فرياد اوكړى اود خپل غم اظهاركوى نودا د صبر منافى نه دى اوپه حديث كښې ددې اصل موجود دې.(۱)

دلته په ترجمة الباب كښې درې لفظونه ذكرشوى دى. يو «انى وجع» روايات باب كښې ددې اصل موجود دې. البته صالح بن كيسان دحضرت عبدالرحمان بن عوف رضى الله عنه روايت نقل كوى. هغه فرمائى چه:

«دخلت على ابى بكر رضى الله عنه فى مرضه الذى توفى فيه فسلمت عليه وسالته كيف اصبحت؟ فاستوى جالساً فقلت

(۱) عمدة القارى: ۲۱/۲۲۲. ارشادالسارى: ۱۲/۳۹۴)

:صبحت بحمدالله بارئاً ؟ قال اما انی علی ماتری وجعٌ(۱)) په دې روایت کښې د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه د بیمارئی ذکر دې. هغه فرمائی چه ((انی وجعٌ)) څه په تکلیف کښې یم. ترجمة الباب کښې ذکرشوي دوم لفظ ((واراساه)) دباب په دوئم حدیث کښې اودریم لفظ ((اشتد بی الوجع)) دباب آخری روایت کښې دی.

حضرت امام بخاری رحمه الله د قرآن پاك آیت مبارك کښې د حضرت ایوب علیه السلام د قول ((انی مسّنی الضر وانت ارحم الراحمین)) نه هم دا استدلال کړې دې چه حضرت ایوب علیه السلام د الله جل جلاله نه دعا کوی او د خپلې بیمارئی شکوه کوی

دباب رومبی حدیث د حضرت کعب بن عجره نه دې.هغه فرمائی چه حضرت رسول الله ما سره تیرشو اوما دکټوئې لاندې اوربل کړې وو.حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه آیا تاته سپګې تکلیف درکوی.مااووئیل چه آو.حضرت نبی کریم ﷺ نائی روغوښتلو اوهغه زما سراوخرئیلو.بیا حضور مبارك ﷺ ماته د فدې ورکولو حکم اوکړو.

په دې روایت کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ هغه ته اووئیل چه ((ایوذیك هوام راسك)) اوهغوی جواب کښې ((نعم)) اووئیل چه آو. ماته سپګې تکلیف راکوی لهذا دهغه شکوی جزع فزع نه وه.بلکه دې ته بیان واقعه وائی.(۲) داروایت د دې نه مخکښې په کتاب الحج کښې هم تیر شوې دې.(۳)

قوله: حدثنا یحی بن یحی: داحدیث حضرت امام بخاری رحمه الله دلته په رومبی ځل ذکر کړې دې.(۴) حضرت عائشه رضی الله عنها دزیات دسردرد دوجې اووئیل چه ((واراساه)) نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه که ته په دې سر درد کښې مبتلا وې اووفات شې اوځه به ژوندې یم څکه چه زه به تالره بخښنه غوارم.اودعابه کوم. حضرت عائشه رضی الله عنها خبرشته په دې آورید وسرد ګویا شوه چه افسوس والله زماخیال دې چه ته زما مرګ غوارې که داسې اوشو اوزه مړه شومه،نوددې په دوئیمه ورځ به ته خپلې بلې بی بی سره خلمې شوې تې حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه نه بلکه زه په خپله د سر درد کښې مبتلایم ماارادہ اوکړه چه ابوبکر رضی الله عنه اودهغه ځوئې لره راوبلم اوهغوی ته وصیت اوکړم چه څوك ویونکې څه اونه وائی اونه څوك خواهش کوونکې ددې خواهش اونکړی.بیا ماسوچ اوکړوچه الله جل جلاله به دبل چاخلافت قبول نکړی. اومومنان هم (حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه نه علاوه بل څوك) به اخواکړی..اوقبول به ئې نه کړی).

(۱) فتح الباری:۱۵۳،۱۵۲/۱۰)_
(۲) عمدة القاری:۲۲۳/۲۱،ارشادالساری:۳۹۵/۱۲)_
(۳) فتح الباری:۱۵۳/۱۰،عمدة القاری:۲۲۳/۲۱)_
(۴) ۵۳۴۲:الحدیث اخرجه البخاری ایضاً فی الاحکام باب الاستخلاف :رقم االحدیث:۶۶۷۹۱، واخرجه مسلم فی فضائل الصحابة باب من فضائل ابی بکر الصدیق :۱۸۵۷/٤، رقم الحدیث : ۲۳۸۷)_

قوله: وَا رَأْسَاهُ: دحضرت امام احمدبن حنبل اوداابن ماجه په روایت کښې تفصیل دې حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی چه ((رجع رسول الله من جنازة من البقيع فوجدني وانا اجد صداعاً في راسي وانا اقول وارأساه))(۱) ((صداع)) دسر درد ته وائی.

قوله: ذاك لوكان وانا حيٌّ: ((ذاك)) مشارٌ الیه مرګ دې چه عامه توګه باندې دمرض نه پس راځی.یعنی که ته مره شی اوزه ژوندی پاتې شمه.په یوبل روایت کښې ددې وضاحت په دې الفاظوسره راغلې دې چه ((ماضرك لومت قبلي فكفنتُ ثم صليتُ عليك ودفنك))(۲)

قوله: واثكلياه: ((ثكل)) په اصل کښې ((فقدالولد)) ته وائی. آخر کښې الف اوهاء ندبه ده. حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی چه ته خُمامرګ غواړې، یوبل روایت کښې دی چه ((والله لوقد فعلت ذالك لقد رجعت الی بیتی فاعرست ببعض نسائك قالت فتبسم رسول الله ﷺ))(۳) حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ((بل انا واراساه)) دې نه پس حضرت نبی کریم ﷺ په مرض الوفات کښې مبتلا شو (۴)

قوله: لقد هممتُ اواردت ان ارسل الی ابی بکر رضی الله عنه: راوی ته شك دې چه ((هممت)) ئې اووئیل اوکه ((اردت)) ئې اووئیل. ددې نه معلومه شوه چه حضرت نبی کریم ﷺ په آخری وخت کښې دکتابت چه کومه اراده فرمائیلې وه، هغه دحضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه دخلافت متعلق وه. مګرچونکه سرکاردوعالم ﷺ ته منظورشوی ووچه الله ته دبل چا امامت اوخلافت منظورنه دې اومومنان هم دبل چه په خلافت باندې راضی نه دی،ددې دوجې حضورمبارك په کتابت باندې اصراراونه کړو،

قوله: فاعهد ان يقول القائلو: ((عهد يعهد)) په معنی دوصیت کولو کښې هم راځی دلته هم په دې معنی کښې دې.((ان يقول القائلون ای لئلا يقول القائلون اوكراهة ان يقول))(۵)

((متمنون)) دا دمتمنی جمع ده.اصل کښې ((متمنيون)) وو.بیادتعلیل نه پس ((متمنون)) شو.(۶)

دحدیث نه مستنبط خوشخبری: حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله ددې حدیث نه یوخوشخبرې

---

(۱) سنن ابن ماجه كتاب الجنائز.باب ماجاء فی غسل الرجل امراته وغسل المراة زوجها :۱/٤٧٠. رقم الحديث :١٤٦٥.ومسند الامام احمدبن حنبل :٦/٢٢٨)_

(۲) فتح الباری:١٠/١٥٤.عمدة القاری: ٢١/٢٢٣)_

(۳) فتح الباری: ١٠/١٥٤)_

(۴) فتح الباری: ١٠/١٥٤)_

(۵) عمدة القاری: ٢١/٢٢٣. وارشاد الساری: ١٢/٣٩٦)_

(۶) عمدة القاری: ٢١/٢٢٣. وارشاد الساری: ١٢/٣٩٦)_

مستنبط كوى اوليكى چه:

«وفي الحديث ما طبعت عليه المرأة من الغيرة وفيه مداعبة الرجل اهله والافضاء اليهم بما يستره عن غيرهم وفيه ان ذكر الوجع ليس بشكاية فكم من ساكت وهو ساخط وكم من شاك وهو راضٍ فالمعول في ذالك على عمل القلب لا على اللسان والله اعلم بالصواب»[1] يعنى دښځې طبيعت اوفطرت كښې دخپل خاوند متعلق چه كوم غيرت او حساسيت وى. ددې حديث نه هغه ظاهريږى. كوروالو سره مزاح هم ددې نه معلوميږى. او داخبره هم چه د درد اوتكليف اظهار جزع اوفزع كښې داخل نه دى.

۱۷- باب قول المريض قوموا عنى

[۵۳۴۵] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ مَعْمَرٍ وَحَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضى الله عنهما قَالَ لَمَّا حُضِرَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم وَفِي الْبَيْتِ رِجَالٌ فِيهِمْ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم «هَلُمَّ أَكْتُبْ لَكُمْ كِتَابًا لاَ تَضِلُّوا بَعْدَهُ». فَقَالَ عُمَرُ إِنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَدْ غَلَبَ عَلَيْهِ الْوَجَعُ وَعِنْدَكُمُ الْقُرْآنُ، حَسْبُنَا كِتَابُ اللَّهِ فَاخْتَلَفَ أَهْلُ الْبَيْتِ فَاخْتَصَمُوا، مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ قَرِّبُوا يَكْتُبْ لَكُمُ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم كِتَابًا لَنْ تَضِلُّوا بَعْدَهُ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ مَا قَالَ عُمَرُ فَلَمَّا أَكْثَرُوا اللَّغْوَ وَالاِخْتِلاَفَ عِنْدَ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «قُومُوا». قَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ فَكَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَقُولُ إِنَّ الرَّزِيَّةَ كُلَّ الرَّزِيَّةِ مَا حَالَ بَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- وَبَيْنَ أَنْ يَكْتُبَ لَهُمْ ذَلِكَ الْكِتَابَ مِنِ اخْتِلاَفِهِمْ وَلَغَطِهِمْ. [ر: ۱۱۴]

دحضرت امام بخارى رحمه الله مقصد دادې چه كه مريض سره دعيادت كونكو ګڼره شى او مريض ددې په وجه په تشويش كښې شى اوويره پرې راشى نو هغه عيادت كونكوته داووئيلى شى چه دلته نه لاړشئ. دا دبداخلاقۍ اوبې مروتۍ په زمره كښې نه دى داخل. لكه څنګه چه حديث باب كښې حضرت نبى اكرم ﷺ صحابه كرامو رضوان الله عليم اجمعين ته داشان اوفرمائيل چه «قوموا عنى»[2] په دې حديث باندې تفصيلى كلام دكتاب المغازى په آخر كښې تير شوې دې.[3]

۱۸- باب من ذَهَبَ بالصبى المريض ليدعى له

[۵۳۴۶] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ حَمْزَةَ حَدَّثَنَا حَاتِمٌ -هُوَ ابْنُ إِسْمَاعِيلَ- عَنِ الْجُعَيْدِ قَالَ سَمِعْتُ

---

[1]) فتح البارى: ۱۰/۱۵۵)_
[2]) عمدة القارى: ۲۱/۲۲۴،ارشادالسارى:۱۲/۳۹۹، الابواب والتراجم :۲/۹۹)_
[3]) كشف البارى: كتاب المغازى: ض: ۶۷۲،۶۷۷)_

السَّائِبَ يَقُولُ ذَهَبَتْ بِي خَالَتِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ ابْنَ أُخْتِي وَجِعٌ فَمَسَحَ رَأْسِي وَدَعَا لِي بِالْبَرَكَةِ، ثُمَّ تَوَضَّأَ فَشَرِبْتُ مِنْ وَضُوئِهِ وَقُمْتُ خَلْفَ ظَهْرِهِ فَنَظَرْتُ إِلَى خَاتَمِ النُّبُوَّةِ بَيْنَ كَتِفَيْهِ مِثْلَ زِرِّ الْحَجَلَةِ. [ر ۱۸۷]

چه يو بچې مريض وى نو هغه دصالحانو ددعا دپاره پوتللې شى. اوودۀ دپاره ترې دعاغوښتلې شى. حضرت امام بخارى رحمه الله په دې باب كښې ددې ثبوت دحديث نه پيش كړې دې. دحديث مناسبت دباب نه بالكل ظاهر دې. اودا حديث په كتاب الطهارة كښې مخكښې تير شوې دې.[1]

قوله: مثل زرالحجلة: يعنى مهر نبوت دحجره عروسى دګهنډى په شان وو.

۱۹ - باب نهى تمنى المريض الموت

[۵۳۴۷] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ الْبُنَانِيُّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رضى الله عنه - قَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «لاَ يَتَمَنَّيَنَّ أَحَدُكُمُ الْمَوْتَ مِنْ ضُرٍّ أَصَابَهُ، فَإِنْ كَانَ لاَ بُدَّ فَاعِلاً فَلْيَقُلِ اللَّهُمَّ أَحْيِنِي مَا كَانَتِ الْحَيَاةُ خَيْرًا لِي، وَتَوَفَّنِي إِذَا كَانَتِ الْوَفَاةُ خَيْرًا لِي». [۵۹۹۰، وانظر: ۶۸۰۶]

په هندوستانى نسخوكښې «باب نهى التمنى المريض الموت» دې يعنى دمريض دپاره دمرګ تمنانهى بيان دې. ليكن فتح البارى اوعمدة القارى نسخوكښې د «نهى» لفظ نشته دې.

قوله: حدثنا ادم: حضرت امام بخارى رحمه الله په دې باب كښې څلورحديثونه ذكركړى دى. رومبې حديث دحضرت انس رضى الله عنه نه دې. داحديث حضرت امام بخارى رحمه الله په رومبى ځل ذكر اوفرمائيلو.[2]

حضرت نبى اكرم صلى الله عليه وسلم اوفرمائيل چه تاسو كښې دې يوسړې هغه مصيبت په وجه دمرګ خواهش نه كوى چه كوم دده ته رسيدلې دې اوكه څوك دمرګ دعاكوى نوپه دې الفاظو دې اووائى چه «اللهم احينى ماكانت الحياة خيرًالى وتوفنى اذا كانت الوفاة خيرًالى»

قوله: من ضراصابه: په دې كښې دضرر نه مراد دنياوى ضرردې.[3] يعنى دنياوى تكليف اونقصان په وجه دې يو سړې دمرګ خواهش نه كوى. نودابن حبان په روايت كښې دى چه «لايتمنين احدكم الموت لضرنزل به فى الدنيا» په دې حديث كښې «فى» كښې يو احتمال دادې

[1]) عمدة القارى: ۲۱/۲۲۵)_

[2]: (۵۳۴۸) اخرجه البخارى ايضاً فى الدعوات. باب الدعاء بالموت والحياة (رقم الحديث: ۵۹۹۰، وايضاً فى كتاب التمنى باب مايكره من التمنى (رقم الحديث: ۶۸۰۶) واخرجه السلم فى كتاب االذكر والدعاء باب تمنى كراهية الموت لضرنزل به: ۴/۲۰۶۴، رقم الحديث: ۲۶۸۰)_

[3]) فتح البارى: ۱۰/۱۵۷)_

چه هغه سببه وی «ای بسب امر من الدنيا»[1] که داخروی ضرر اندیښنه وی په فتنه کښې دمبتلا کیدو خطره وی نو په داسې حالت کښې الله جَلَّ جَلَالُهُ نه دحفاظت سره ددنيانه درخصتيدو دعا کولې شی نو دموطا امام مالک رحمه الله کښې دحضرت عمر فاروق رضی الله عنه نه دادعا منقول ده.

«اللهم كبرت سنى وضعفت قوتى وانتشرت رعيتى فاقبضنى اليك غير مضيع ولا مفرط»[2] مسند احمد په روايت کښې دی چه «اذا اردت بقوم فتنة فتوفنى غير مفتون»[3] معلومه شوه چه ددينى انديښنه کښې دمرګ دعا کولې شی.

قوله فليقل اللهم احيني : مقصد دادې چه څوک په هر حال کښې دمرګ دعا او تمنا کوی نو بيا دې صراحتا دمرګ دعا نه کوی ځکه چه مطلقاً دمرګ تمنا کښې يو په تقدير باندې اعتراض دې. نو حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله ليکی چه :

«وهذا يدل على ان النهى عن تمنى الموت مقيد بما اذا لم يكن على هذه الصيغة لان فى التمنى المطلق نوع اعتراض ومراغمة للقدر المحتوم وفى هذه الصورة المامور بها نوع تفويض وتسليم للقضاء»[4]

[۵۳۴۸] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ قَالَ دَخَلْنَا عَلَى خَبَّابٍ نَعُودُهُ وَقَدِ اكْتَوَى سَبْعَ كَيَّاتٍ فَقَالَ إِنَّ أَصْحَابَنَا الَّذِينَ سَلَفُوا مَضَوْا وَلَمْ تَنْقُصْهُمُ الدُّنْيَا وَإِنَّا أَصَبْنَا مَا لاَ نَجِدُ لَهُ مَوْضِعًا إِلاَّ التُّرَابَ وَلَوْلاَ أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- نَهَانَا أَنْ نَدْعُوَ بِالْمَوْتِ لَدَعَوْتُ بِهِ، ثُمَّ أَتَيْنَاهُ مَرَّةً أُخْرَى وَهُوَ يَبْنِي حَائِطًا لَهُ فَقَالَ إِنَّ الْمُسْلِمَ لَيُؤْجَرُ فِي كُلِّ شَيْءٍ يُنْفِقُهُ إِلاَّ فِي شَيْءٍ يَجْعَلُهُ فِي هَذَا التُّرَابِ.

[۵۹۸۹، ۶۰۲۲، ۶۰۲۷، ۶۸۰۷، وانظر: ۱۲۱۷]

داحديث هم حضرت امام بخاری رحمه الله دلته په رومبی ځل ذکر کړې دې. حضرت قيس بن ابی حازم رحمه الله فرمائی چه مونږ دحضرت خباب عيادت له ورغلو. هغوی په خپل بدن باندې اووه ځايه داغونه لګولی وو. په دې موقع باندې هغوی اوفرمائيل چه زمونږ کوم ملګری تير شو. دنيا دهغوی عمل کښې هيڅ کمی اونه کړه ليکن مونږ سره دومره مال راغلو چه دهغې داېښودو دپاره دښاورې نه سوا مونږ سره بل ځائې نشته دې. اوکه حضرت نبی کريم صلى الله عليه وسلم مونږ دمرګ دتمنا کولو نه منع کولو نو ما به دمرګ دعا کوله.

راوی وائی چه بيا مونږ هغه له په دويم ځل ورغلو، هغوی خپل ديوال جوړولو په دې موقع باندې هغوی اوفرمائيل چه مسلمانانو ته په هر څيز اجر ملاويږی چه کوم خرچ کوی، سوا ددې نه چه کوم هغه په دې خاورو کښې واچوی.

---

[1] فتح البارى: ۱۰/۱۵۷_

[2] الموطاللامام مالک رحمه الله، کتا ب الحدود، باب ماجاء فى الرجم: ۲/۸۲۴)_

[3] مسند امام احمدبن حنبل رحمه الله: ۵/۲۴۳، ۵/۶۶، ۴/۳۷۸، ۵)_

[4] فتح البارى: ۱۰/۱۵۸)_

قوله: وقد اكتوى سبع كيات: حضرت خباب رضی الله عنه چه په جسم كښې اووه داغونه لګولی وو. دترمذی په روایت كښې دی چه «وقد اكتوى فى بطنه فقال اما اعلم احدًا من اصحاب النبى ﷺ لقى من البلاء ما لقيت»[1] يعنی څومره تكليف چه ما اوچت كړو په صحابه كرامو رضی الله عنهم نښې به چانه وی اوچت كړې.

علامه ابن الملقن فرمائی چه دترمذی په دې حديث كښې د «لقى من البلاء» نه آزمينبت مراداخستې شی چه په يوزمانه كښې يودرهم هم ماسره نه وواواوس په زرګونو درهمونه دی. نودترمذی په دې روايت كښې دی چه «لقد كنت وما اجد درهماً على عهد رسول الله ﷺ وفى ناحية بيتى اربعون الفاً»[2]

ليكن ظاهر رومبې مطلب دې چه هغوی ته داسلام قبلولونه پس ډير تكليفونه اوغمونه وركړې شوی وو. فرمائيل به ئې چه مشركانو به اور لګولو اوزما د ملا په چربئ به اورمړ كيدو[3]

حضرت عمر فاروق رضی الله عنه به هغه خپل ځان سره نزدې كينولو اوفرمائيل به ئې چه په دې مجلس كښې ستاسونه زيات هيڅوك ددې مجلس مستحق نه دی بغير د عمار نه. بيا به ئې مجلس والوته دعمار دجسم داغونه خودل.[4] هغه دسابقينو اولينو نه وو. اوپه شپږم نمبر هغوی اسلام قبول كړې وو.[5]

حضرت علی رضی الله عنه چه كله دجنګ صفين نه واپس راغلونوهغوی دكوفې دروازې سره اووه قبرونه اوكتل. تپوس ئې اوكړوچه دادچاقبرونه دی. خلقو اووئيل چه په دې كښې يو قبر دحضرت خباب بن الارت رضی الله عنه دې نوحضرت علی وفرمائيل چه.

«رحم الله خباباً لقد اسلم راغباً وهاجر طائعاً وعاش مجاهدًا وابتلى فى خمسة احوالاً ولن يضيع الله اجرًا من احسن عملاً ثم قال: طوبىٰ لمن ذكر المعاد وعمل للحساب وقنع بالكفاف ورضى عن الله عزوجل»[6]

ددیرشتو كالوپه عمر كښې دهغوی وفات په ۳۷ هجرئی كښې اوشودهغوی نه ۳۲ احاديث مروی دی.[7] بهر حال دهغه په شا كښې اووه داغونه وو. چه دهغې په وجه هغه ډير تكليف

---

[1] سنن الترمذى، كتاب الجنائز باب ماجاء فى النهى عن التمنى للموت: ۳/۳۰۱، رقم الحديث: ۹۷۰)_

[2] سنن الترمذى، كتاب الجنائز باب ماجاء فى النهى عن التمنى للموت: ۳/۳۰۱، رقم الحديث: ۹۷۰)_

[3] حلية الاولياء لابى نعيم: ۱/۱٤٤)_

[4] سير اعلام النبلاء: ۲/۳۲٤، رقم الحديث: ۶۲، وطبقات ابن سعد: ۳/۱۶۵)_

[5] الاصابه فى تميز الصحابه: ۱/٤۱۶، رقم التراجمة: ۲۲۱۰) وحلية الاولياء: ۱/۱٤٤)_

[6] وحلية الاولياء: ۱/۱٤٤)_

[7] سيراعلام النبلاء: ۲/۳۲٤، دهغوی حالات دپاره اوګورئی: تهذيب الكمال: ۷/۲۱۹، والعلل للمدينى: ۵۰، وطبقات خليفة: ۱۷،۱۲۶، وتاريخ الطبرى: ۳/۵۷۹، والعقد الفريد: ۳/۳۳۸، معجم الطبرانى الكبير: ٤/ الترجمة: ۳۶٤، والكامل لابن اثير: ۲/۶۹، وتهذيب الاسماء واللغات: ۱/۱۷٤، وتجريد اسماء الصحابة: ۱/۱۵٤)_

ٔكښې وو. ددې وجې ئې اوفرمائيل كه دمرګ دعاجائزوه نوهغوى به دځان دپاره دمرګ تمناكوله. په جسم كښې داغونه لګول جائزدى اوكه ناجائز؟ دامسئله مخكښې په كتاب الطب كښې راځى.

قوله: ان اصحابنا الذين سلفوا مضوا ولم تنقصهم الدنيا: يعنى زمونږ هغه ملګرى چه ددنيانه تيرشو (اودحضرت نبى كريم ﷺ په زمانه كښې دهغه وفات اوشو) دنيادهغه په ثواب كښې هيڅ كمې اونه كړو. ددې نه خويا هغه مخصوص صحابه كرام رضي الله عنهم مراددى چه دمالدارئ نه مخكښې مخكښې ددنيانه رخصت شوى وو. اودمال دزياتى اوددولت دوسعت په زمانه كښې هغوى نه وو. مطلب دادې چه هغه خلق به خپل اجر وثواب ذخيره به په آخرت كښې مومى. (۱)

او يا ددې نه مخكښې وفات شوى مالدارا وفقير ټول صحابه كرام مراددى. ددې وجې د عهدنبوى كښې كوم صحابه كرام رضي الله عنهم مالدار وو. دمال دكثرت په وجه په هغوى اثرنه ووشوې، دنيكئ په كارونوكښې دهغوى مال په كثرت سره خرچ شوې ووځكه چه په هغه وخت كښې ضرورت زيات وو. ورسره مال ډير شو او مال والو دپاره دمال خرچ كولوموقعې دمخكښې نه زياتې نه وې. ددې وجې حضرت خباب رضي الله عنه اوفرمائيل چه «وانا اصبنا مالانجدله موضعا الا التراب» يعنى اوس دمال دنباورې نه سوا بل ځائې دمال خرچ كولو نشته. ددې نه مراد تعميرات دى چه اوس دمال صرف كولوهيڅ ځائې پاتې نشو. خلق ئې په تعميراتو كښې لګوى. داخبره حضرت خباب رضي الله عنه چه په كوم وخت كښې كړې وه. په هغه وخت كښې هغوى په خپله هم ديوال جوړولو. لكه څنګه چه روايت كښې دى. (۲)

قوله: ان المسلم ليوجر فى كل شئ ينفقه الا فى شئ يجعله فى هذا التراب: يعنى مسلمان چه څه هم خرچ كوى په هغې باندې ده ته اجر ملاويږى ليكن څه چه دضرورت نه زيات خرچ كوى نوپه هغې باندې هيڅ قسمه اجر نه ملاويږى. داجمله دلته موقوفا نقل كړې شوې ده. يعنى دحضرت خباب رضي الله عنه دقول په طرزباندې منقول ده. البته دطبرانى رحمه الله په يو روايت كښې دامرفوعاً منقول دى. په هغې كښې دى چه «وهويعالج حائطاله فقال: ان رسول الله ﷺ قال: «ولن المسلم يوجرفى نفقة كلها الا ما يجعله فى التراب»» (۳) ليكن په دې طريق كښې عمر بن اسماعيل يوراوى دې. يحيى بن معين هغوى ته كاذب وئيلى دى. (۴) البته داصول حديث په كتابونو كښې داخبره تيره شوې ده چه ثواب اواجر سره متعلق داشان موقوف احاديث هم

---

(۱) فتح البارى: ۱۰/۱۵۹، عمدة القارى: ۲۱/۲۲۶)_
(۲) فتح البارى: ۱۰/۱۵۹، عمدة القارى: ۲۱/۲۲۶)_
(۳) فتح االبارى: ۱۰/۱۵۹، عمدة القارى: ۲۱/۲۲۶، وارشادالسارى: ۱۲/۴۰۳)_
(۴) فتح االبارى: ۱۰/۱۵۹، عمدة القارى: ۲۱/۲۲۶.)_

دمرفوع په حکم کښې دی.[1]

۵۳۴۹] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو عُبَيْدٍ مَوْلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَقُولُ «لَنْ يُدْخِلَ أَحَدًا عَمَلُهُ الْجَنَّةَ». قَالُوا وَلاَ أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ «لاَ، وَلاَ أَنَا إِلاَّ أَنْ يَتَغَمَّدَنِي اللَّهُ بِفَضْلٍ وَرَحْمَةٍ فَسَدِّدُوا وَقَارِبُوا وَلاَ يَتَمَنَّيَنَّ أَحَدُكُمُ الْمَوْتَ إِمَّا مُحْسِنًا فَلَعَلَّهُ أَنْ يَزْدَادَ خَيْرًا، وَإِمَّا مُسِيئًا فَلَعَلَّهُ أَنْ يَسْتَعْتِبَ». [۶۸۰۸، ۶۰۹۸]

۵۳۵۰] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ عَبَّادِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ سَمِعْتُ عَائِشَةَ - رضى الله عنها - قَالَتْ سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - وَهُوَ مُسْتَنِدٌ إِلَيَّ يَقُولُ «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَأَلْحِقْنِي بِالرَّفِيقِ الأَعْلَى». [ر: ۴۱۷۱]

حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دیو سړی عمل هغه لره جنت ته نشی داخلولی. حضرات صحابه کرامو ﷡ عرض اوکړوچه یارسول الله تاسولره هم حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه نه مالره هم نه: مګرداچه الله تعالی مالره په خپل فضل اورحمت کښې اونغاړی. اوتاسو کښې دي هیڅوك دمرګ خواهش نه کوی، ددې وجې چه هغه خوبه یا نیکوکاروی نوامیددې چه الله جل جلاله به دده په نیکئ کښې اضافه اوکړی. اوکه بدکاروی نوامیددې چه هغه توبه اوکړی.

يو اشکال اودهغې جواب:

قوله: لن يدخل احدًا عمله الجنة: په دې باندې دقرآن پاك دآیت نه اشکال دې، په آیت کریمه کښې دی چه «وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِيٓ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ»[2] یعنی داهغه جنت دې چه ددې تاسو دعملونو په بدله کښې وارثان جوړشوی یې.

① ددې جواب داورکړې شوې دې چه په آیت کریمه کښې دجنت نه مراددرجې اومنازل دی ځکه چه دجنت په اعمالوسره متعین کیږی. ځکه چه دجنت درجات مختلف اومتفاوت دی. نوچه دچاڅومره عمل نیك وی هومره به دهغه په جنت کښې رتبه وی اوپه حدیث باب کښې دی. چه دجنت نه نفس جنت ته داخلیدل مراد دی. یعنی اصل جنت کښې به دخول دڅه عمل په نتیجه کښې نه وی بلکه دالله جل جلاله فضل اوکرم سره به وی. البته مراتب به هلته داعمالو په اعتبارسره ملاویږی.[3]

② علامه عینی رحمه الله ددې یوجواب داورکړې دې چه (بِمَا كُنتُمْ) کښې ..باء.. سببیه نه ده بلکه ..باء.. دالصاق اومصاحبت دپاره ده. «ای اورثتموها مصاحبة وملابسة لثواب اعمالكم»[4]

[1] ظفرالامانی : ۳۲۳. (وشرح نخبة الفكر، بحاشيه عبدالله، خاطر : ۹۴. وتدريب الراوى :ص/۱۱۴، ۱۰۹. (النوع السابع الموقوف) وتيسير مصطلح الحديث : ۱۳۱)_
[2] الزخرف:۷۲)_
[3] ارشاد السارى :۲۱/۴۰۳)_
[4] عمدة القارى:۲۱/۲۲۷)_

داهل سنت والجماعت په نيز دثواب اودعذاب ثبوت په عقل سره نه بلكه په شرع سره دي.
كه الله تعالى ټولو مومنانوته عذاب وركړى نو بياهم دادعدل اوانصاف خلاف نه دى.
اودابيله خبره ده چه الله جَلَّجَلَالُهُ پخپله فرمائيلى دى چه هغه دمومن مغفرت فرمائي.اوصرف فاسقانو اوكافرانو ته به عذاب وركوى.

معتزله دعقل په ذريعه باندې دثواب اودعقاب دثبوت قائل دى.وائى چه طاعت موجب دثواب اومعصيت موجب دعقاب دي.داحديث دهغوى خلاف حجت دي.[1]

ليكن په دې باندې دقران يوبل آيت كريمه نه به اعتراض كيدې شى.سورة نحل كښې دى چه ((سلام عليكم ادخلوا الجنة بما كنتم تعملون)) [2] په دې كښې تصريح ده چه دخول جنت به داعمالو په وجه وى.

① ددې يوجواب دادې چه په دې آيت كريمه كښې هم دجنت منازل مراددى.اومطلب دادې چه «ادخلوا منازل الجنة وقصورها بما كنتم تعملون»

② اودوئم جواب دادې چه دلته دالله جَلَّجَلَالُهُ درحمت قيد معهوددې.يعنى «ادخلوها بما كنتم تعملون مع رحمة الله لكم وتفضله عليكم»[3]

قوله: فسددوا وقاربوا: «سددوا اى اقصدوا السداد اى الصواب وهوما بين الافراط والتفريط» يعنى نيكى اوميانه روى اختياركړئ اوكه هغه نشئ اختيارولې نو دې ته دنزدې تلوكوشش اوكړئ [4] د «سددوا» بله معنى داده چه خپل اعمالولره درست كړې. اود «قاربوا» معنى ده دالله جَلَّجَلَالُهُ قربت طلب كړئ.[5]

قوله: ولايتمنين احدكم الموت: په يوروايت كښې دى چه دې نه پس دااضافه هم ده چه «ولايدع به من قبل ان ياتيه» يعنى دمرګ راتلو نه مخكښې ددې دعاكول پكارنه دى ليكن دمرګ وخت چه نزدې راشى نوبيادې دعاكولې شى.[6]

بعضې حضراتواووئيل چه دمرګ دتمنا كولوداحكم ديوسف عَلَيْهِ السَّلَام دقول «توفنى مسلما والحقنى بالصالحين» [7] سره منسوخ كړې شوې دې.داشان دحضرت سليمان عَلَيْهِ السَّلَام قول په قران پاك كښې نقل كړې دې. «وادخلنى برحمتك فى عبادك الصالحين» [8] دباب آخرى حديث كښې

[1]) عمدة القاري:٢٢٧/٢١)_
[2]) سورة نحل :٣٢)_
[3]) ارشادالساري: ٤٠٤/١٢)_
[4]) عمدة القاري:٢٢٧/٢١)_
[5]) عمدة القاري:٢٢٧/٢١)_
[6]) فتح الباري: ١٦٠/١٠)_
[7]) سورة يوسف: ١٠١)_
[8]) سورة النمل :١٩)_

دحضرت نبی اکرم ﷺ ارشاد دې چه «اللهم بالرفيق الاعلى» او دحضرت عمرفاروق رضی الله عنه دمرګ دپاره دعا مخکښې تیرشوی دی. ددې نصوصو په وجه داحکم منسوخ شوې دې.[1]

خوداقول درست نه دې. دحضرت یوسف علیه السلام اودحضرت سلیمان علیه السلام دقول جواب خوورکړې شوې دې. چه هغوی دمرګ دپاره دعانه ده کړې. بلکه دائې ووئیلی دی چه دمرګ په وخت دی کښې دخاتمه بالخیر وی او دایمان حالت کښې دې وفات وی. «ای توفنی مسلماً عندحضور اجلی»

دوئم جواب داورکړې شوې دې چه کله زمونږ دشریعت یوحکم راشی نو بیا «شرائع من قبلنا» زمونږ دپاره حجت نه دې. زمونږ دپاره زمونږ شریعت حجت دی.[2]

اویوجواب دادې چه هغوی دمرګ دوخت دقریب راتلو دعاکړې وه. چه د هغې جواز دادې خکه چه په کوم روایت کښې دمرګ دتمنانه منع کړې شوې ده. په هغې کښې د «من قبل ان یاتیه» قید دې.[3]

قوله: اما محسناً فلعله ان یزداد خیرًا واما مسیئاً فلعله ان یستعتب: یاخوبه هغه نیکوکاروی نو امید دې چه په خپله نیکړه کښې به اضافه اوشی اویاکه بدکار وی نو امید دې چه هغه به د الله جل جلاله رضاطلب کړی اوتوبه به اوباسی.

«یستعتب یطلب العتبیٰ وهو الارضاء ای یطلب رضا الله بالتوبة»[4]

یو اشکال اودهغې جوابونه: حضرت امام احمدبن حنبل رحمه الله دحضرت ابو هریره رضی الله عنه نه یو روایت نقل کړې دې چه په هغې کښې دی چه «وانه لایزید المؤمن عمره الا خیرًا»[5] دمومن عمر چه څومره اوږد وی نو دومره به دهغه نیکئ هم ډیرې وی، مرګ سره خوعمل منقطع کیږی. په دې باندې اشکال کیدیشی که یوسړې بدکار دې نودده په اوږدعمرکښې خیرنشته دې. د شر اضافه به کیږی. ددې اشکال مختلف جوابونه ورکړې شوی دی.

① لایزید المؤمن عمره الا خیراً، کې دمومن نه مومن کامل مراددې. لیکن حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله داجواب بعید ګرخولې دې.

② په دې حدیث کښې غالب مومنینو په اعتبارسره اووئیلې شو چه دده اوږد عمر په حسنات کښې د اضافې سبب دې. اوس که یونیم مسلمان داسې دې چه په عمرکښې د اضافه دهغه دپاره حسنات په ځائې دسئیات سبب جوړیږی نو هغه نادردی غالب نه دی[6]

---

[1] فتح الباری: ۱۰/۱۶۰_

[2] فتح الباری: ۱۰/۱۶۰_

[3] فتح الباری: ۱۰/۱۶۰_

[4] عمدة القاری: ۲۱/۲۲۷، وارشادالساری: ۱۲/۴۰۴_

[5] فتح الباری: ۱۰/۱۲۱_

[6] فتح الباری: ۱۰/۱۲۱_

دباب په آخری حدیث کښې دی چه «اللهم اغفرلی وارحمنی والحقنی بالرفیق الاعلیٰ» حضرت نبی کریم ﷺ په مرگ الوفات کښې دادعا کړې وه. ددې تفصیل په کتاب المغازی کښې تیر شوې دې.[۱]

د باب دوه روایتونه یوځائې ذکرکولو کښې نکته حضرت امام بخاری رحمه الله د «ولا یتمنین احدکم الموت» والا حدیث نه پس «اللهم بالرفیق الاعلیٰ» والا روایت ذکر کړو. لکه څنګه چه تیر شو. د «لایتمنین احدکم الموت» نه پس یو روایت کښې د «ولایدع به قبل ان یأتیه» قید دې چه دمرگ خواهش اودمرگ دعادمرگ راتلونه مخکښې درست نه دی. لیکن که دمرگ آثارظاهر شی.نوپه هغه وخت کښې دمرگ دزرراتلو دعا کولې شی لکه څنګه چه حضرت نبی کریم ﷺ «اللهم بالرفیق الاعلیٰ» اوونیل اومرگ ته نیزدې ئې دادعااوکړه. هم ددې نکتې په وجه حضرت امام بخاری رحمه الله دا دواړه روایتونه یوځائې ذکر اوفرمائیل نو حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله لیکی چه

«وزاد (ای فی روایة ابی هریرة) بعد قوله: احدکم الموت ولا یدع به من قبل ان یأتیه وهو قید فی الصورتین ومفهومه انه اذاحل به لایمنع من تمنیة رضا بلقاء الله، ولامن طلبه من الله لذلك، وهوكذلك ولهذه النكتة عقب البخاری حدیث ابی هریرة بحدیث عائشة رضی الله عنها: اللهم اغفرلی وارحمنی والحقنی بالرفیق الاعلیٰ اشارة الی ان النهی مختص بالحالة التی قبل نزول الموت فلله دره ماكان اكثراستحضاره وایشاره للاخفی علی الاجل شحذ الاذهان وقدخفی صنیعه هذاعلی من جعل حدیث عائشة فی الباب معارضاً لاحادیث الباب اوناسخاًلها»[۲]

۲۰ - باب دعاء العائد للمریض

وَقَالَتْ عَائِشَةُ بِنْتُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهَا «اللَّهُمَّ اشْفِ سَعْدًا». قَالَهُ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم-.

[۵۳۵۱] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ -رضى الله عنها- أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- كَانَ إِذَا أَتَى مَرِيضًا - أَوْ أُتِيَ بِهِ - قَالَ «أَذْهِبِ الْبَاسَ رَبَّ النَّاسِ، اشْفِ وَأَنْتَ الشَّافِي لاَ شِفَاءَ إِلاَّ شِفَاؤُكَ، شِفَاءً لاَ يُغَادِرُ سَقَمًا».

قَالَ عَمْرُو بْنُ أَبِي قَيْسٍ وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ وَأَبِي الضُّحَى إِذَا أُتِيَ بِالْمَرِيضِ، وَقَالَ جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي الضُّحَى وَحْدَهُ، وَقَالَ إِذَا أَتَى مَرِيضًا.
[۵۴۱۱، ۵۴۱۲، ۵۴۱۸]

دحضرت امام بخاری رحمه الله مقصد دادې چه عیادت کونکی ته پکاردی چه دمریض دپاره د

---

[۱]) کشف الباری: کتاب المغازی: ۶۷۸)_
[۲]) فتح الباری: ۱۰/۱۶۰)_

شفا دعا اوکړی.حضرت نبی کریم لره به چه کله یو مریض راوستلې شو.یا چه کله به حضرت نبی کریم ﷺ یو مریض لره تشریف یوړو نو دعا به ئې کوله چه

«اذهب الباس رب الناس اشف وانت الشافي لا شفاء الا شفاءك شفاء لايغادر سقماً»

قوله: شفاء لا يغادر سقماً: داسې شفاء چه بیماری پرې نږدی.حضرت حافظ ابن حجر رحمه الله لیکی چه:

«وفائدة التقيد بذلك انه قد يحصل الشفاء من ذالك المرض فيخلفه مرض اخر يتولد منه فكان يدعوله بالشفاء المطلق لا بمطلق الشفاء»(۱) یعنی اکثر سړې د یو بیمارئی نه خو شفایاب شی لیکن په دې پسې بله بیمارئې کښې اخته شی.ددې وجې حضرت نبی کریم ﷺ صرف ددې بیمارئی نه دشفاء دپاره دعا اونه کړه بلکه مطلقاً دهرې بیمارئی نه ئې دشفادعا اوکړه.دباب په آخر کښې دابراهیم بن طهمان تعلیق لره اسماعیلی اوجریر په طریق امام ابن ماجه موصولاً نقل کړې دې.(۲)

یو اشکال اوهغې جواب: دمریض دپاره دمرض نه دشفاء دعا غوښتلې شوې ده،حالانکه مرض دګناهونو کفاره دې.اود اخروی ثواب ذریعه ده،چه په حقیقت کښې دمومن بنده په حق کښې یو نعمت دې.نو دده دشفاء دعاولې غوښتلې شی؟

ددې جواب دادې چه دعاعبادت دې اودا دثواب اوکفارې منافی نه ده ځکه چه دبیمارئی دانسان دپاره دګناهونو کفاره جوړیدل اوپه دې باندې سړی ته اجراوثواب ملاویدل خو ابتدائې مرض نه حاصلیږی.ددې وجې دمرض برقرارپاتې کیدل خوضروری نه دی.ددې وجې مریض لره دعا.دمرض نعمت دجهت منافی نه ده.(۳)

۲۱ - باب وضوء العائد للمريض

[۵۳۵۲] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ قَالَ سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ - رضى الله عنهما - قَالَ دَخَلَ عَلَى النَّبِي - صلى الله عليه وسلم - وَأَنَا مَرِيضٌ فَتَوَضَّأَ فَصَبَّ عَلَى أَوْ قَالَ صُبُّوا عَلَيْهِ فَعَقَلْتُ فَقُلْتُ لَا يَرِثُنِي إِلَّا كَلَالَةٌ، فَكَيْفَ الْمِيرَاثُ فَنَزَلَتْ آيَةُ الْفَرَائِضِ.[ر: ۱۹۱]

دحضرت امام بخاری رحمه الله مقصد ددې باب نه دادې که دمریض عیادت دپاره راتلونکې څوک بزرګ سړې اورجل صالح وی اوهغه دمریض دپاره اودس کوی او داشان د اودس نه بچ شوې اوبه په طوردتبرک په مریض باندې اوشیندی نو په سنت کښې ددې ګنجائش موجوددې(۴)

(۱) فتح الباری: ۱۰/۱۶۲. اوګورئی :ارشادالساری: ۱۲/۴۰۶)_

(۲) فتح الباری: ۱۰/۶۲. وارشادالساری: ۱۲/۴۰۶،عمدة القاری:۲۱/۲۲۸)_

(۳) فتح الباری:۱۰/۱۶۲،۱۶۳)_

(۴) الابواب والتراجم : ۲/۹۹، وارشاد الساری: ۱۲/۴۰۷)_

نو په حدیث باب کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ او دس اوکړو. حضرت نبی کریم ﷺ دحضرت جابر رضی الله عنه دعیادت دپاره تشریف اوړې وو. د اودس نه پس ئې اوفرمائیل چه دابچ شوې اوبه په جابر رضی الله عنه باندې اوشیندئی نوهغه اوبه په هغه باندې اوشیندلې شوې. دتبې بعضې قسمونو کښې یخې اوبه په بدن باندې اچول مفید وی بعض حضرات وائی چه حضرت جابر رضی الله عنه داشان تبه کښې مبتلاء وو. ددې وجې حضرت نبی کریم ﷺ د اوبو شیندلو حکم ورکړو.

۲۲- باب من دعا برفع الوباء والحمی

۵۳۵۳ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ - رضي الله عنها - أَنَّهَا قَالَتْ لَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - وُعِكَ أَبُو بَكْرٍ وَبِلاَلٌ قَالَتْ فَدَخَلْتُ عَلَيْهِمَا فَقُلْتُ يَا أَبَتِ كَيْفَ تَجِدُكَ وَيَا بِلاَلُ كَيْفَ تَجِدُكَ قَالَتْ وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ إِذَا أَخَذَتْهُ الْحُمَّى يَقُولُ:

كُلُّ امْرِئٍ مُصَبَّحٌ فِي أَهْلِهِ وَالْمَوْتُ أَدْنَى مِنْ شِرَاكِ نَعْلِهِ

وَكَانَ بِلاَلٌ إِذَا أُقْلِعَ عَنْهُ يَرْفَعُ عَقِيرَتَهُ فَيَقُولُ:

أَلاَ لَيْتَ شِعْرِي هَلْ أَبِيتَنَّ لَيْلَةً بِوَادٍ وَحَوْلِي إِذْخِرٌ وَجَلِيلُ

وَهَلْ أَرِدَنْ يَوْمًا مِيَاهَ مِجَنَّةٍ وَهَلْ تَبْدُوَنْ لِي شَامَةٌ وَطَفِيلُ

قَالَ قَالَتْ عَائِشَةُ فَجِئْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ «اللَّهُمَّ حَبِّبْ إِلَيْنَا الْمَدِينَةَ كَحُبِّنَا مَكَّةَ أَوْ أَشَدَّ وَصَحِّحْهَا وَبَارِكْ لَنَا فِي صَاعِهَا وَمُدِّهَا وَانْقُلْ حُمَّاهَا فَاجْعَلْهَا بِالْجُحْفَةِ». [ر: ۱۷۹۰]

دوباء لفظ بعینه په اردوکښې هم په دې معنی کښې استعمالیږی چه په کومه معنی کښې په عربئ کښې مستعمل دې امراض اودبیمارو دعام کیدو اودمخصوص بیمارو خوریدو ته وبا وائی بعضو دوباء اطلاق په طاعون باندې کړې دې. طاعون هم درحقیقت دوباء یو قسم دې.(۱)

شیخ الحدیث حضرت مولانامحمدزکریا رحمه الله ددې ترجمة الباب غرض بیان کړې دې، اوفرمائی چه تبه اوطاعون دواړه دشهادت په اسبابو کښې شمارلې شوی دی، اودا دواړه کفاره دسیئاتو هم دی. لهذا چاته وهم کیدیشی چه کوم سړې په دې کښې مبتلاء شی. ددې دوجې مناسب نه دی چه ددء د دفع کولو دعا اوکړی. ددې وهم دفع کولو دپاره حضرت امام بخاری رحمه الله داباب قائم کړې دې. نو هغه لیکی چه

«ومايظهرلهذا العبدالضعيف من الترجمة انه انما ترجم بذالك لئلا يتوهم ان لا ينبغي الدعاء برفع الوباء والحمى فانهما من اسباب الشهادة وكفارة السيئات فان الطاعون من اسباب الشهادة لقوله عليه السلام المطعون شهيد»(۲)

---

(۱) ارشادالساری: ۱۲/٤۰۷. عمدة القاری: ۲۱/۲۲۹)_

(۲) الابواب والتراجم: ۲/۹۹)_

په ترجمة الباب کښې دوباء ذکردې لیکن په حدیث کښې ددې ذکر نشته دې. علامه قسطلاني رحمه الله فرمائي چه ددې حدیث بعضې طرق کښې دوباء هم ذکر دې. نود کتاب الحج په آخرکښې ددې یو طریق تیرشوې دې.په هغې کښې حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي چه «وقدمنا المدينة وهي اوبأ أرض الله»[1]

دوباء دلرې کولو دپاره دعا اشکال داهم کیدیشي چه دا دعابرفع الموت لره متضمن ده.اودمرګ یووخت مقرر دې.ددې دفع کولودپاره دعاکول یوعبث کاردې.

ددې جواب دادې چه دعا بذا ت خودیو عبادت دې اودعمرددرازئې دپاره دعاغوښتل فعل عبث نه دې.نوعلامه قسطلاني لیکي چه:

«واستشكل ايضاً الدعاء برفع الوباء لانه يتضمن الدعاء برفع الموت والموت حتم مقضى فيكون ذالك عبثاً واجيب: بانه لاينافى التعبد بالدعاء لانه قد يكون من جملة الاسباب فى طول العمراو رفع المرض»[2]

قوله: يرفع عقيرته: «عقيرة» آواز ته وائي. يعنې هغه اوچت آوازسره شعرونه وئیل.

۷۹- كتاب الطّب

(الاحاديث: ۵۳۵۴_ ۵۴۴۵)

په کتاب الطب کښې اته پنځوس (۵۸) ابواب اویوسل اواتلس احادیث دي.اتلس (۱۸) معلق اوباقي موصول دي.پنځه اتیا (۸۵) احادیث مکرر اودرې دیرش (۳۳) احادیث په ړومبي ځل راغلي دي په دې درې دیرشوکښې پنځویشت احادیث متفق علیه دي.دصحابه کرام رضي الله عنهم وغیره نه شپاړس آثار حضرت امام بخاري رحمه الله په کتا ب الطب کښې ذکر کړې دي.زمونږ په دې جلد کښې دکتاب الطب دپنځویشت بابونو تشریح راغلي ده. باقي ابواب به ان شاء الله مخکښې راشي.

[1]) ارشاد الساري: ۱۲/۴۰۸)_

[2]) ارشاد الساري: ۲۱/۴۰۸)_

بسم الله الرحمن الرحيم

٧٩-كتاب الطب

دكتاب الطب مناسبت د كتاب المرضى سره ظاهر دي دصغانى نسخه كښې «الطب» نه پس د «الادوية» اضافه ده.[1]

دطب لغوى او اصطلاحى معنى : دطب طاء باندې درې واړه اعراب درست دى. دطب لفظى معنى دعلاج اودمرض دواړودپاره استعماليږى دا داضدادنه دې.[2]

دطب لفظ دسحر دپاره استعماليږى.نوچه كوم سړى باندې جادوشوې وى،هغه ته مطبوب وائى.يوحديث كښې دى چه «رجل مطبوب اى مسحور»[3]

دراصل زمانه جاهليت كښې داهل عرب خيال ووچه دسړى دبيمارئى سبب سحر دې. دجادو اوسحر په وجه سړى بيماريږى. ددې وجې طب دسحر په معنى كښې استعماليږى.[4]

دعلم طب اصلاحى تعريف دادې «هوعلم يتعرف منه احوال بدن الانسان من جهة ما يصح ويزول عن الصحة ليحفظ الصحة الحاصلة وليستردها زائلة»[5]

يعنى علم طب سره دصحت اوعدم صحت نقطه نظر سره معلومات حاصليږى.چه موجوده صحت برقراراوساتې شى،اوزائل شوې صحت واپس شى،

دطب قسمونه: بياپوهه شئ چه دطب دوه قسمونه دى. يوطب الارواح دې اودوئم طب الابدان. طب الارواح خودحضرات انبياءكرام ﷺ سره خاص دې،د طب الابدان دوه قسمونه دى. يوهغه چه دحضور ﷺ نه منقول دې،حضرت نبى كريم ﷺ نه منقول طب ابو نعيم اصفهانى په يو رساله كښې جمع كړى دى،علامه ابن القيم رحمه الله ددې ښه ډيره ذخيره په «زادالمعاد» كښې جمع كړې ده،[6] چه دابعضو خلقو د «طب النبى لابن القيم» نوم سره شائع كړې ده،اوپه اردوكښې هم ددې ترجمه شوې ده،[7]

اودوئيمه حصه هغه ده چه انسان تجربات سره په وجود كښې راغلې ده.ددې هم دوه قسمونه دى. يوقسم هغه دى چه په هغې كښې دغوروفكرضرورت نه وى،قدرت پخپله په جاندار

---

[1]) اوګورئى فتح البارى : ١٠/١٦٥، ارشاد السارى:١٢/٤٠٩)_

[2]) اوګورئى فتح البارى:١٠/١٦٥، عمدة القارى : ٢١/٢٢٩،ارشاد السارى:١٢/٤٠٩)_

[3]) الحديث اخرجه البخارى فى كتاب الطب،باب السحر : ٥/٢١٧٦، (رقم الحديث: ٥٤٣٣) واخرجه المسلم فى كتاب السلام باب السحر(رقم الحديث : ٢١٨٩) واخرجه النسائى فى كتاب الطب، باب السحر:٤/٣٨٠) رقم الحديث : ٧٦١٥) واخرجه ابن ماجه فى كتاب الطب،باب السحر :٢/١١٧٦). (رقم الحديث : ٣٥٤٥)

[4]) اوګورئى فتح البارى:١٠/١٦٥، عمدة القارى:٢١/٢٢٩)_

[5]) اوګورئى فتح البارى:١٠/١٦٥، عمدة القارى: ٢١/٢٢٩، وارشاد السارى: ٢١/٤٠٩)_

[6]) اوګورئى فتح البارى: ١٠/١٦٥، زادالمعاد فصل فى علاجه (ص) لامراض القلوب وامراض البدن :٤/٥)

[7]) داكتاب دارالاشاعت كراچې نه شائع شوې دې_

كښې دهغې دعلاج علم ايښودې دې،لكه دتندې علاج اوبه اواولږې علاج غذا ده.اودوئيم قسم هغه دى چه په هغې كښې دغوروفكر ضرورت وى لكه نورې بيمارئى په انسان راځى.ددې بيمارو علاج دخلقو دتجربو سره په وجود كښې راغلې دې(۱)

بيا څنګه چه دبيمارئې دوه قسمونه دى، ①روحانى ②جسمانى

دغه شان دعلاج هم دوه قسمونه دى،

① **طبعى او جسمانى**: دا دمفرداتو په شكل كښې وى،اومركبات په صورت كښې هم،

② **روحانى او لسانى**:حضرت نبى كريم ﷺ دخپل امت دپاره دوه قسمه علاجونه اختيار كړى دى، ظاهرى اوطبعى دوايانې هم اختيارفرمائيلې،اوباطنى اوروحانى علاجونه هم.(۲)

امام بخارى رحمه الله په دې باب كښې دطب الابدان ذكر دې چه كومه حضرت رسول الله ﷺ نه منقول ده لكه څنګه چه طب نبوى ﷺ سره تعبير كوى،

د جسمانى طب مدار: د جسمانى طب مدار په درې څيزونو باندې دې، يو د صحت حفاظت، دويم د نقصان وركونكې څيزونو نه پرهيز او دريم د فاسدې مادې وتل. په قران كريم كښې دې درې واړو ته اشاره شوې ده.

په سورة بقره كښې دى، ﴿فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيْضًا اَوْعَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ اَيَّامٍ اُخَرَ﴾ په سفر كښې چونكه تكليف وى كوم چې د صحت د پاره نقصان ده وى، اوس كه په دې كښې روژه اونيولې شى نو د صحت د نور خرابيدو امكان دې، ځكه صحت صحيح ساتلو د پاره د روژې د نه نيولو حكم وركړې شوې دې

د قران كريم په يو بل ايت كښې دى ﴿وَلَا تَقْتُلُوْا اَنْفُسَكُمْ﴾(۳)ددې نه دا مسئله اخستلې شوې ده كه د يخو اوبو استعماليدو باندې د هلاكت ويره وى نو په داسې صورت كښې د تيمم اجازت دې. د نقصان وركونكې څيزونو نه ځان بچ ساتل دې نه په پوه كښې راځى.

او دريم څيز دې د فاسد مادې د وتل، دې طرف ته د قران كريم ايت ﴿اَوْبِهٖٓ اَذًى مِّنْ رَّاْسِهٖ فَفِدْيَةٌ﴾ (۴)كښې اشاره ده چې محرم لره كه سپګې وغيره تنګوى او تكليف وركوى نو هغه دا تكليف د ځان نه لرې كولې شى،دغه شان حافظ ابن حجر ليكى:

ومدار ذلک على ثلاثة اشياء: حفظ الصحة، والاحتماء عن المؤذي، استفراغ المادة الفاسدة. قد اشير الى الثلاثة فى القران. فالاول من قوله تعالى ﴿فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيْضًا اَوْعَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ اَيَّامٍ اُخَرَ﴾ وذلک ان لسفر مظنة النصب. وهو من مغيرات الصحة. فاذا وقع فيه الصيام ازداد فابيح الفطر ابقاء على الجسد. وكذا القول فى المرض الثانى وهو الحمية من قوله تعالى ﴿وَلَا تَقْتُلُوْا اَنْفُسَكُمْ﴾ فانه استنبط منه جواز التيمم عند خوف استعمال الماء البارد. والثالث من قوله تعالى ﴿اَوْبِهٖٓ اَذًى مِّنْ رَّاْسِهٖ فَفِدْيَةٌ﴾ فانه اشير بذلک الى جواز حلق

---

(۱) اوګورئى فتح البارى:۱۰/۱٦۵، عمدة القارى: ۲۱/۲۲۹، وارشاد السارى: ۲۱/۴۰۹)_

(۲) اوګورئى فتح البارى :۱۰/۱٦۵، عمدة القارى:۲۱/۲۲۹، وارشاد السارى: ۲۱/۴۰۹)_

(۳)(النساء)-

(۴)(البقرة ۱۹٦)-

الراس الذی منع منه المحرم لاستفراغ الاذی الحاصل من النجار المحتقن فی الراس. (۱)

د حضور ﷺ د علاج قسمونه علامه ابن القیم رحمه الله په زادا المعاد کښې فرمائی چې حضور ﷺ به کوم علاج کولو د هغې درې قسمونه دی. یو طبعی دوایانو په ذریعه. دویم الهی دوایانو په ذریعه. او دریم د دوارو په ملاوټ سره. د حضور ﷺ د بعثت اصلی مقصد خو خلقو لره د روحانی مرضونو نه پاک کول وو. خو کله به ئې د ضرورت په وخت کښې جسمانی علاج هم کولو (۲)

حضرت شاه ولی الله رحمه په حجة الله البالغة کښې فرمائی چې د حضور ﷺ جسمانی علاج کول د شریعت څه داسې حصه نه ده چې هغه د دعوت او تبلیغ حصه جوړه کړې شی. او په هر کس باندې د هغې تقلید واجب او ضروری وی. نو هغه فرمائی

اعلم ان ما روی عن النبی ﷺ ودون فی کتب الحدیث علی قسمین :احدهما ما سبیله سبیل تبلیغ الرسالة. وفیه قوله تعالی (وَمَآ اٰتٰىكُمُ الرَّسُوْلُ فَخُذُوْهُ وَمَا نَهٰىكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوْا) منه علوم المعاد وعجائب الملوک.. ومنه شرائع وضبط للعبادات. ثانیهما ما لیس من باب تبلیغ الرسالة. وفیه قوله صلی علیه وسلم: انما انا بشر. ولاتواخذونی بالظن. ولکن اذا حدثتکم عن الله شیئا فخذوا به. فانی لم اکذب علی الله : فمنه الطب ومنه باب قوله صلی الله علیه وسلم: وعلیکم بالادهم الاقرح : ومستنده التجربة. منه ما فعله صلی الله علیه وسلم علی سبیل العادة. دون العبادة (۳)

د حضور ﷺ نه چې کوم علاج او دویانې نقل دی دا د هغه زمانې د تجربو یو حصه وه. او دا ممکن دد چې یو کس هغه استعمال کړی او فائده ورنکړی. خو که څوک د برکت په توګه او ایمانی قوت سره دا نقلی دویانې استعمال کړی نو هغه ته به هرحال کښې شفاء کیږی. علامه ابن الخلدون په مقدمه تاریخ کښې دا خبره په تفصیل سره لیکلې ده (۴)

په دې باب کښې د علماؤ واقعات هم مشهور دی.

۱- بَابٌ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ دَاءً إِلَّا أَنْزَلَ لَهُ شِفَاءً.

[۵۳۵۴] (۵) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ أَبِي حُسَيْنٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَطَاءُ بْنُ أَبِي رَبَاحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضی الله عنه - عَنِ النَّبِيِّ - صلی الله علیه وسلم - قَالَ «مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ دَاءً إِلَّا أَنْزَلَ لَهُ شِفَاءً».

---

(۱) فتح الباری ۱۰/۱۲۵)-

(۲) زاد المعاد ۴/۲۴)-

(۳) انظرحجة البالغة ۱/۱۲۸)-

(۴) مقدمة ابن خلدون ۱/۴۹۳) باب۶ فصل ۱۹)-

(۵) الحدیث اخرجه النسائی فی کتاب الطب. باب امر بالدواء ۴/۳۶۹ رقم الحدیث ۷۵۵۴) واخرجه مسلم فی کتاب السلام. باب لکل دواء داء واستحباب التداوی (رقم الحدیث ۲۲۰۴) واخرجه الترمذی فی کتاب الطب. باب ما جاء فی الدواء والحث علیه ۴/۳۸۳(رقم الحدیث ۲۰۳۸) واخرجه ابوداود فی کتاب الطب. باب ما جاء فی الرجل یتدوای ۴/۳ (رقم الحدیث ۳۸۵۵) واخرجه ابن ماجه فی کتاب الطب. باب ما انزل الله داء الا انزل له شفاء ۲/۱۱۳۸ (رقم الحدیث ۳۴۳۸)-

حدیث کښې دی چې الله تعالی داسې یو بیماری نه ده رالیږلې چې د هغې د پاره ئې شفاء نه وی نازله کړې،

قوله: الا انزل له شفاء: د نسائی شریف په روایت کښې دی ان الله لم ینزل داء الا انزل الله له شفاء فتداووا (۱)

امام بخاری په الادب المفرد کښې د اسامه بن شریک نه روایت نقل کړې دې د هغې الفاظ دی: تداووا یا عباد الله! فان الله لم یصنع داء الا وضع له شفاء الاداء واحد: الهرم: (۲)

په یو روایت کښې الهرم سره السام اضافه هم شوې ده (۳)

په مسلم شریف کښې د جابر رضی الله عنه نه حدیث مرفوع دې :لکل داء دواء فاذا اصیب دواء الداء برا باذن الله تعالی: (۴)

د ذکر شوی احادیثو نه مستنبط څو خبرې؟ دې ټولو احادیثو نه معلومه شوه چې الله تعالی دهرې بیمارئی شفاء او د هغې علاج نازل کړې دې، دا بله خبره ده چې بعضې وخت د بعضې بیمارو علاج انسانانو ته معلوم نه وی، نو هغوی داسې بیماری لاعلاج او ګڼړی، حالانکه هغه په حقیقت کښې لاعلاجه نه وی. (۵)

دغه شان دا هم معلومه شوه چې د علاج نه ضروری نه ده چې انسان دې صحتمند هم شی، د جابر رضی الله عنه په حدیث کښې د باذن الله قید دې، ترڅو چې د الله تعالی خوښه وی، تر هغه وخت پورې د چا دوائی کار نه کوی، (۶)

دې احادیثو نه دریمه خبره دا معلومه شوه چې د بیمارئ علاج کول د توکل خلاف نه ده، څنګه چې د لوږې ختمیدو دپاره خوراک، اود تندې ختمیدو د پاره د اوبو استعمال د توکل سره منافی نه ده، دغه شان د مرض د ختمولو د پاره علاج کول هم د توکل منافی نه ده، د جمهورو عالمانو په نیز علاج کول مستحب دی او بهتره ده، (۷)بعضې فقهاؤ لیکلې دی چې د فائدې ښکاره کیدو په اعتبار سره د اسبابو درې درجې دی،

① سبب یقینی ② سبب ظنی ③ سبب وهمی،

د سبب یقینی مطلب دا دې چې دې سبب لره اختیارولو باندې نفع او فائده عادة خامخا مرتب کیږی. ددې خلاف نه کیږی، مثلاً د خوراک نه پس مړیدل، د اوبو څکلو نه پس تنده ختمیدل. دغه شان اسباب اختیارول شرعا واجب او ضروری دی، دغه وجه ده که څوک

---

(۱)اخرجه النسائی فی کتاب الطب، باب الامر بالدواء ۳۶۸/۴ (رقم الحدیث ۷۵۵۳)۔

(۲)فتح الباری ۱۲۷/۱۰، ارشاد الساری ۴۱۰/۱۲)۔

(۳)فتح الباری ۱۲۷/۱۰، ارشاد الساری ۴۱۰/۱۲)۔

(۴)مسلم کتاب السلام باب لکل داء دواء واستحباب التداوی (رقم الحدیث ۲۲۰۴)۔

(۵)فتح الباری ۱۲۷/۱۰، عمدة القاری ۲۳۰/۲۱، ارشاد الساری ۴۱۰/۱۲)۔

(۶)فتح الباری ۱۲۷/۱۰، ارشاد الساری ۴۱۰/۱۲)۔

(۷)فتح الباری ۱۲۷/۱۰، ارشاد الساری ۴۱۰/۱۲)

خوراک بند کړي او اوږي کېدو باوجود هم بالکل اونه خوري او د لوږې نه مرګ ورته راشي، نو دا سړې به ګناه ګار وي،

دويمه درجه، سبب ظني ده، ددې نه مراد هغه اسباب دي چې د هغې په اختيارولو باندې اکثر نفع مرتب کيږي، خو کله ددې خلاف هم اوشي، يعني کله د هغې اثر ښکاره نه شي، لکه د علاج نه پس صحت موندل، خو دا ضروري نه ده چې صحت حاصل شي. ځکه چې علاج سبب يقيني نه دې، چې خامخا دې ددې نه فائده واخستلې شي، چونکه انسان د سبب يقيني اختيارولو مکلف دې نه چې د سبب ظني اختيارولو. ځکه به علاج کول په دې درجه کښې به واجب نه وي، که چا علاج اونکړو او مړ شو نو ګناه ګار به نه وي.

وهمي اسباب، يعني د سبب ښکاره کېدو باندې د نتيجې د ښکاره کېدو وهم وي، مثلا تعويذ وغيره، چې د هغې فائدې شکي دي، نو دې لره اختيارول جائز دي.

حضرت مفتي نظام الدين رحمه الله سابق صدر و مفتي دارالعلوم ديوبند ليکي:

پاتې شوه د تداوي علاج مسئله؛ نو د هغې خو في نفسه مباح کېدو کښې هيڅ کلام نشته. باقي چې په هر کس باندې هر حالت کښې کلية وجوب وي، صحيح نه ده. بلکه په دې کښې تفصيل دې، هغه داچې که مرض سخت او مهلک وي او په علاج باندې قدرت او استطاعت هم وي، نو د حيثيت او استطاعت او د ميسر قدرت مطابق د دنيا عالم اسباب کېدو د وجه نه د شفاء د حاصلولو عقيده صرف په الله باندې ساتلو سره. د حکم شرعي دننه علاج کول واجب کيږي، خو که قدرت ميسره موجود نه وي يا مرض سخت او مړ کونکې نه وي نو د علاج واجب کولو طرف ته حکم نه متوجه کيږي، يا به حکم مؤکد وي يا مستحب او افضل به وي، په مرض کښې د مبتلا شوې سړي او د مذکوره قيودو مطابق يو حکم خو کيدې شي، خو واجب به نه وي،(١)

بعضې شوافعو خو دا واجب ګرځولې دې، هغوي وائي، «تداووا» امر دې، او دا د وجوب دپاره راځي. بهر حال د حضور نه ځوک زيات متوکل کيدې شي، هغوي سيد المتوکلين وو. خو حضور ﷺ به علاج هم کولو، او نور ظاهري اسباب به ئې هم اختيارولو.

٢-بَاب هَلْ يُدَاوِي الرَّجُلُ الْمَرْأَةَ أَوِ الْمَرْأَةُ الرَّجُلَ.

[٥٣٥٥] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ عَنْ خَالِدِ بْنِ ذَكْوَانَ عَنْ رُبَيِّعَ بِنْتِ مُعَوِّذِ ابْنِ عَفْرَاءَ قَالَتْ كُنَّا نَغْزُو مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - نَسْقِي الْقَوْمَ وَنَخْدُمُهُمْ، وَنَرُدُّ الْقَتْلَى وَالْجَرْحَى إِلَى الْمَدِينَةِ.[ر: ٢٧٢٦]

د سړي او د ښځې يو بل له علاج کولو مسئله: که ضرورت وي او د فتنې ويره نه وي نو ښځې د سړو او سړي د ښځو علاج کولې شي،

امام بخاري چې کوم روايت ذکر کړې دې، د هغې نه معلوميږي چې ښځې د سړو علاج

(١) منتخبات نظام الفتاوي، ج ١و ص ٣٥٠، فتاوي نظاميه او ندرويه ص ٤١٤)-

كولې شي. نو سرې هم د ښځو علاج كولې شي. امام بخارى رحمه الله په ترجمة الباب كښې (هل) استفهام ذكر كولو سره دې خبره باندې تنبيه كړې ده چې د دې د پاره څه قانون كلى نشته، كوم ځائې چې د فتنې ويره نه وى، هلته ددې اجازت شته، او كوم ځائې چې د فتنې ويره وى نو بيا ددې ګنجائش نشته.(۱)

حديث باب په كتاب الجهاد كښې (باب مداواة النساء الجرحى فى الغزو) لاندې تير شوې دې.

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چې په حديث كښې اګرچې تصريح ده چې ښځې د سړو علاج كولې شى، خو ددې باوجود امام بخارى په جزم سره څه حكم بيان نه كړو. ځكه چې په دې كښې احتمال دا دې چې هغه د پردې د حكم د نازليدو نه مخكښې واقعه كيدې شى، (۲)

۳- باب الشِّفَاءُ فِي ثَلَاثٍ

[۵۳۵۶](۳) حَدَّثَنِي الْحُسَيْنُ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ شُجَاعٍ حَدَّثَنَا سَالِمٌ الْأَفْطَسُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ -رضى الله عنهما- قَالَ: «الشِّفَاءُ فِي ثَلَاثَةٍ شَرْبَةِ عَسَلٍ، وَشَرْطَةِ مِحْجَمٍ، وَكَيَّةِ نَارٍ، وَأَنْهَى أُمَّتِي عَنِ الْكَيِّ». رَفَعَ الْحَدِيثَ وَرَوَاهُ الْقُمِّيُّ عَنْ لَيْثٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم- فِي الْعَسَلِ وَالْحَجْمِ.

[۵۳۵۷] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ أَخْبَرَنَا سُرَيْجُ بْنُ يُونُسَ أَبُو الْحَارِثِ حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ شُجَاعٍ عَنْ سَالِمٍ الْأَفْطَسِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «الشِّفَاءُ فِي ثَلَاثَةٍ شَرْطَةِ مِحْجَمٍ، أَوْ شَرْبَةِ عَسَلٍ، أَوْ كَيَّةٍ بِنَارٍ، وَأَنْهَى أُمَّتِي عَنِ الْكَيِّ».

حسين: دلته د اولنى حديث په سند كښې د حسين د والد ذكر نشته، ددې حسين نه څوك مراد دى په دې كښې دوه قوله دى،

① بعضې حضراتو، وئيلې دى چې ددې نه حسين بن زياد مراد دې،(۴) دوى د نيسابور وو، او امام بخارى رحمه الله سره يو ځائې نيسابور كښې اوسيدلو، د امام بخارى د وفات نه پس دوى درى ديرش كاله ژوندې وو، (۵)د امام مسلم رحمه الله د دوستانو نه وو، امام بخارى ددوى نه دا روايت نقل كړې دې او دې ته (رواية الاصاغر عن الاكابر) وئيلې شى، (۶)

---

(۱) فتح البارى ۱۰/۱۶۷، ارشاد السارى ۱۲/۴۱۰)-

(۲) فتح البارى ۱۰/۱۲۸)-

(۳) الحديث اخرجه النسائى فى كتاب الطب باب الكى ۴/۳۷۸و رقم الحديث ۷۶۰۳، واخرجه ابن ماجه فى كتاب الطب، باب الكى ۶/۱۱۵۵، رقم الحديث ۳۴۹۱)-

(۴) فتح البارى ۱۰۱۶۸ عمدة القارى، ۲۱/۲۳۰، ارشاد السارى ۱۲/۴۱۱)-

(۵) حواله بالا)-

(۶) فتح البارى ۱۰/ ۱۶۹)-

د حسین بن زیاد رحمه الله په بخاری کښې صرف یو حدیث دې، [1]

② خو حاکم فرمائی چې حسین بن یحیی بن جعفر بیکندی مراد دې، دده والد یحی بن جعفر نه امام بخاری ډېر احادیث نقل کړې دی. دا حسین هم د امام بخاری نه وړوکې دې، او په صحیح بخاری کښې ددوی صرف یو روایت دې، [2]

احمد بن منیع : احمد بن منیع د امام بخاری د شیوخو د طبقه وسطه نه دې، ددوی کنیت ابوجعفر دې، ۲۴۴ هجرئی کښې ددوی وفات شوې دې، [3]
په صحیح بخاری کښې ددوی صرف یو حدیث دې، [4] ائمه جرح وتعدیل ددوی توثیق کړې دې [5]

مروان بن شجاع: د مروان بن شجاع په صحیح بخاری کښې صرف دوه روایتونه دی، یو روایت دا دې، او یو په کتاب الشهادت کښې تیر شوې دې، [6] امام احمد بن حنبل رحمه الله ددوی توثیق کړې دې، امام ابوحاتم رازی رحمه الله فرمائی **یکتب حدیثه ولیس بالقوی** [7]

قوله: **الشفاء في ثلاث**: په حدیث باب کښې دی، چې په درې څیزونو کښې شفاء ده، شهد څکل، ښکر لګول، او په اور سره داغ کول، خو څه خپل امت لره د داغ نه منع کوم.

قوله: **شرطة محجم**: شرطة، فعلة په وزن باندې د شرط نه دې، **شرط الحاجم**. ښکر لګول. سینګئ لګول. [8] محجم د میم کسرې سره، هغه آله ته وائی چې په هغې کښې د ښکر وینه جمع کولې شي، دلته د ددې نه هغه اوسپنه مراد ده چې د هغې په ذریعې سره وینه ویستلې شی. [9]

په درې څیزونو کښې د شفاء مطلب: په درې څیزونو کښې د شفاء مطلب دا نه دې چې ددې نه علاوه په بل څیز کښې شفاء نشته، بلکه ددې نه د علاج د حاصلیدو اصول طرف ته اشاره کول مقصود دی. څکه چې مرضونه یا خو دموی، یا صفراوی یا بلغمی یا سوادی وی، مرض که دموی یعنی د وینې د خرابوالی د وجې نه وی، نو ددې علاج د خرابې وینې ویستولو سره کیږی. او په ښکر لګولو کښې هم خرابه وینه ویستلې شی، او باقی درې صورتونو کښې د مرض علاج په اسهال سره کیږی، او شهد مسهل یا قبض راوستونکې وی، خو په بعضې وختونو کښې فاسده ماده نه په ښکر لګولو سره ویستلې شی نه د اسهال

[1] فتح الباری ۱۰/۱۶۹ عمدة القاری ۲۱/۲۳۱)-
[2] فتح الباری ۱۰/۱۶۹ عمدة القاری ۲۱/۲۳۱، ارشاد الساری ۱۲/۴۱۱)-
[3] تهذیب الکمال ۱/۴۹۷و رقم الترجمة ۱۱۴، تهذیب التهذیب ۱/۸۴-۸۵)-
[4] فتح الباری ۱۰/۱۶۹، عمدة القاری ۲۱/۲۳۱)-
[5] فتح الباری ۱۰/۱۶۹)-
[6] حواله بالا)-
[7] حواله بالا)-
[8] فتح الباری ۱۰/۱۷۰، عمدة القاری ۲۱/۲۳۱، ارشاد الساری ۱۲/۴۱۲)-
[9] فتح الباری ۱۰/۱۷۰، ارشاد الساری ۱۲/۴۱۲، والنهایة لابن الاثیر ۱/۳۴۷ و مجمع بحار الانوار: ۱/۴۶۱)

په ذريعه. نو اور سره هغه ختمولې شي. چې هغه سره دا اوسوزي او ختم شي (١)

د داغ لګولو حکم

قوله: وانهى امتي عن الكي: ي بدن لره په اور سره داغ کولو ته وائي، ددې متعلق روايات مختلف دي، په بعضو کښې نهی راغلې ده، او په بعضې راوياتو کښې جواز معلوميږي.

چې په کومو رواياتو کښې نهی راغلې ده، په هغې کښې يو حديث باب دې، چې په هغې کښې وانهى امتي عن الكي) الفاظ دی.

د مسلم شريف په يو روايت کښې دی، وما احب ان اكتوى (٢)

امام ابوداود رحمه الله او امام ترمذی رحمه الله د حضرت عمران بن حصين رضي الله عنه نه روايت نقل کړې دې، په هغې کښې دی، ان رسول الله صلى الله عليه وسلم. نهى عن الكي. قال: فابتلينا. فاكتوينا. فما اقلحنا ولا اقلحنا ولا انجحنا. (٣)

طبرانی يو روايت په صحيح سند سره نقل کړې دې، په هغې کښې دی، ان النبي نهى عن الكي. وقال: اكره شرب الحميم. (٤)

خو په بعضې رواياتو کښې ددې جواز معلوميږي،

دحضرت جابر رضي الله عنه حديث دې، رمى ابي يوم الاحزاب على اكحلة. فكواه رسول الله صلى الله عليه وسلم. (٥)

د حضرت سعد بن معاذ رضي الله عنه په باره کښې رازی چې حضور صلى الله عليه وسلم د کی (داغ) په ذريعه ددوی علاج اوکړو. (٦)

د حضرت ابوطلحه رضي الله عنه حديث په بخاری کښې رازی چې هغوی د نبی صلى الله عليه وسلم په زمانه کښې د ذات الجنب بيمارئ کښې د حضرت انس رضي الله عنه علاج په داغ سره کړې وو. (٧)

دې نه علاوه نورو صحابو نه هم په داغ سره علاج کولو روايات شته دې، (٨)

په مختلفو رواياتو کښې تطبيق: د دواړه قسمه رواياتو کښې تعارض ختمولو د پاره محدثينو مختلف توجيهات اختيار فرمائيلې دی:

① احاديث د نهی، په نهی تنزيهی باندې محمول دی، او احاديث د اثبات په اصل جواز

---

(١) فتح الباری ١٠/ ١٧١، عمدة القاری ٢١/٢٣١و ارشاد الساری ١٢/٤١٢)-

(٢) الحديث اخرجه مسلم فى كتاب السلام، باب لكل داء دواء واستحباب التداوى (رقم الحديث، ٢٢٠٥)-

(٣) الحديث اخرجه الترمذى فى كتاب الطب، باب ما جاء فى كراهية التداوى، بالكى، ٣٨٩/٤، رقم الحديث ٢٠٤٩، واخرجه ابوداود فى كتاب الطب باب فى الكى، ٥/٤، رقم الحديث، ٣٨٦٥)-

(٤) مجمع الزوائد ٩٧/٥و قال رجاله رجال الصحيح)-

(٥) الحديث اخرجه مسلم فى كتاب السلام، باب لكل داء دواء واستحباب التداوى، رقم الحديث ٢٢٠٧)-

(٦) فتح الباری ١٠/١٧٠و عمدة القاری ٢١/٢٣١)-

(٧) الحديث اخرجه البخاری فى كتاب الطب باب ذات الجنب (رقم الحديث ٥٣٨٩، فتح الباری ١٠/١٧٠)-

(٨) فتح الباری ١٠/١٧٠، عمدة القاری ٢١ ٢٣١)-

باندي، او نهي تنزيهي جواز سره جمع کيدې شي. حضور ﷺ ممانعت ځکه اوفرمائيلو چې په دې کښې مريض ته ډير تکليف اوچتول وی، دغه شان ددې نقصان ددې د فائدې نه زيات شی، (۱)

④ بعضې حضراتو وئيلې دی چې د ممانعت تعلق خطره او تردد سره دې، يعنی که داسې صورت وی چې داغ سره د فائدې د نه يقيني کيدو د وجه نه د نقصان او د ځان د هلاکت ويره او خطره وی نو بيا د داغ لګولو نه پرهيز کول پکار دی.خو که يو طبيب اوښيار د داغ لګولو مشوره ورکړی نو بيا څه حرج نشته، (۲)

③ د عربو خيال وو چې په داغ سره فاسد ماده يقينی توګه باندې اوزی. او که دا اختيار نه کړې شی، نو هغوی دا هلاکت ګنړلو، نو دغه شان هغوی داغ لګولو لره مؤثر حقيقی ګنړلو، ځکه حضور ﷺ منع اوفرمائيله، نو د ممانعت احاديث هم دې فاسدې عقيدې او په شرک خفی کښې مبتلا کيدو نه د بچ کيدلو د پاره وارد شوې دی.
خو که د چا عقيده داسې نه وی بلکه سبب ظاهری په توګه هغه دا اختيار کړی نوددې ګنجائش شته، او احاديث جواز هم په دې باندې محمول دی (۳)
البته حضور ﷺ دا خوښ کړې نه دی، ځکه چې په دې کښې مريض ته ډير تکليف رسی، او هغه ته په عذاب کښې مبتلا کيدل وی،

قوله: رَوَاهُ الْقُمِّي عَنْ لَيْثٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- فِي الْعَسَلِ وَالْحَجْمِ: قمی (بضم القاف وتشديد الميم المكسورة) دده نوم يعقوب بن عبدالله بن سعد بن مالک بن هانی دې، او ددوی کنيت ابو الحسن دې، (قم) د عراق د يو ښار نوم دې، هم هغې طرف ته دا منسوب دې، (۴)
امام نسائی رحمه الله ددې توثيق فرمائی، (۵) خو دار قطنی رحمه الله فرمائی ليس بالقوی، (۶)
په صحيح بخاری کښې ددوی صرف يو حديث دې، (۷)
يو قمی د شيعه ګانو په نيز مشهور دې، هغه دا نه دې بلکه هغه د ابن بابويه نه معروف دې، نو دغه شان حضرت ګنګوهی رحمه الله فرمائی

وهذا القمی غير القمی المعتبر فی الروافض فلا يغرن احدا قول الرفضة ان القمی معتبر. حق انه من رواة البخاری، وفی هامشه. القمی منسوب الی قم بلد بعراق العجم، وماله فی البخاری سوی هذا الموضع. وليس

(۱)فتح الباری ۱۰/۱۷۰، ارشاد الساری ۱۲/۴۱۲)-
(۲)فتح الباری ۱۰/۱۷۳و عمدة القاری ۲۱/۲۳۳و ارشاد الساری ۱۲/۴۱۲)-
(۳)فتح الباری ۱۰/۱۷۱و عمدة القاری ۲۱/۲۳۱و ارشاد الساری ۱۲/۴۱۲)-
(۴)حواله بالا)-
(۵) فتح الباری ۱۰/۱۷۰ عمدة القاری ۲۱/۲۳۱)-
(۶)حواله بالا)-
(۷)حوالا بالا)-

هو بابن بابویه القمی الرافضی کما زعمه بعض المتاخرین (۱)
د قمی دې تعلیق لره مسند بزار کښې موصولا نقل کړې شوې دې، (۲)

۴- باب الدَّوَاءِ بِالْعَسَلِ

وَقَوْلِ اللّٰهِ تَعَالٰی (فِیهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ).

[۵۳۵۸] حَدَّثَنَا عَلِی بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ قَالَ أَخْبَرَنِی هِشَامٌ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَائِشَةَ رضی اللّٰه عنها قَالَتْ كَانَ النَّبِی صلی اللّٰه علیه وسلم یُعْجِبُهُ الْحَلْوَاءُ وَالْعَسَلُ. [ر: ۴۹۱۸]

شهد کښې الله تعالی د ډیرو بیمارو شفاء ایخوذلې ده، امام بخاری په دې باب کښې علاج بالعسل لره بیانوی،د قرآن په آیت کښې (فِیهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ) فرمائیلې شوې دی، د فیه ضمیر کښې دوه احتماله دی، د جهورو په نیز ددې ضمیر عسل طرف ته راجع دې،
امام بخاری په ترجمة الباب کښې دا ذکر کولو سره د جمهور د قول تائید کړې دې، (۳)
دویم احتمال بعضې حضراتو بیان کړې دې چې دا ضمیر قرآن طرف ته راجع دې، خو هغه قول مرجوح دې، (۴)

ایا په شهدو کښې د هرې بیمارئی شفاء ده؟ په شهد کښې شفاء ده، په دې کښې دوه قول دی:
① دبعضې حضراتو په نیز په شهد کښې شفا کیدل عام نه دی، بعضې مرضونو د پاره دا د شفاء باعث دی، نو په بعضې مرضونو کښې د شهد استعمال نقصان ورکونکې هم دې، ځکه (فِیهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ) عام نه دې بلکه مخصوص دې، (۵)
بیا دې حکم لره په دوه طریقو سره مخصوص کړې شو یو دا چې للناس نه بعض الناس مراد دی، (۶) او دویم دا چې شفاء نکره ده او د اثبات په ځائې کښې واقع ده، او نکره چې کله د اثبات په ځائې داخله شی، نو په عموم باندې دلالت کوی (۷)
② دویم قول دادې چې د ایت الفاظ عام دی، او واقعی شهد په اصل کښې د ټولو مرضونو د پاره شفاء ده، خو که د څه وجه نه شهد نقصان والا ثابت شی نو ددې اعتبار نشته، (۸)
لفظ عسل مذکر او مؤنث دواړه قسمه استعمالیږی، او د عربی په ژبه کښې ددې د سلو نه زیات نومونه دی، (۹)

---

(۱) الابواب والتراجم ۲/۱۰۰)-
(۲) فتح الباری ۱۰/۱۷۰و ارشاد الساری ۱۲/۴۱۲و عمدة القاری ۲۱ /۲۳۱))-
(۳) فتح الباری ۱۰/۱۷۲و عمدة القاری (۲۱/۲۳۲، ارشاد الساری ۱۲/۴۱۲)-
(۴) حواله بالا)-
(۵) حواله بالا)-
(۶) حواله بالا)-
(۷) روح المعانی ۸/۱۸۵، (سورة النحل)-
(۸) فتح الباری ۱۰/۱۷۲، عمدة القاری ۲۱/۲۳۲)-
(۹) فتح الباری، ۱۰/۱۷۲)-

د شهدو فائدې په شهدو کښې ډيرې فائدې دی. حافظ ابن حجر رحمه الله دې فائدو لره تلخيص سره دا شان بيان کړې دی:

يجلو الاوساخ التي في العروق والامعاء ويدفع الفضلات يغسل خمل المعدة ويسخنها تسخيناً معتدلاً، ويفتح افواه العروق ويشد المعدة والكبد والكلى والمثانة والمنافذ. وفيه تحليل للرطوبات اكلا وطلاء وتغذية، وفيه حفظ المعجونات واذهاب لكيفية الادوية المستكرهة وتنقية الكبد والصدر، ادرار البول الطمث، ونفع للسعال الكائن من البلغم، ونفع لاصحاب البلغم والامزجة الباردة واذا اضيف اليه الخل نفع اصحاب الصفراء ثم هو غذاء من الاغذية، ودواء من الادوية، وشرب من الاشربة، وحلوى من الحلاوات، وطلاء من الاطلية ومفرح من الفرحات ومن منافعه.. اذا جعل فيه اللحم الطري حفظ طراوته ثلاثة اشهر، وكذلک الخيار والقرع والباذنجان والليمون، ونحو ذلک من الفواکه. واذا لطخ به البدن للقمل. قتل القمل، وطول الشعر وحسنه ونعمه و ان اكحل به جلا ظلمة البصرو ان استن به صقل الاسنان وحفظ صحتها... ولم يكن يعول قدماء الاطباء في الادوية المركبة الا عليه ولا ذكر للسكر في اکثر کتبهم اصلا. [1]

يعنی شهد د کولمو، رګونو او د بدن اضافی فضلات صفا کوی. رګونه کولاوهی، معده، سينه، ګردو او مثانې ته طاقت ورکوی، ځيګر او سينه صفا کوی. بلغم نه پيدا شوې ټوخی کښې مفيد دی، او بلغمی مزاج والا د پاره فائده ورکونکی دی. شهد خوراک هم دې، دوا هم. په شهد کښې چې غوښه او ميوې کيږدې نو درې مياشتو پورې هغه تازه پاتې کيدې شی. په بدن لګولو سره سپګو لره مړه کوی، په ويختو کښې لګولو سره هغه ښکلې او نرم جوړ کړی. په سترګو چې اولګولې شی نو د نظر د پاره بهترين دی، غاښونو لره پرقوی، او دهغې دپاره مفيد دی، مخکښينی طبيبانو به مرکب دوايانو کښې شهد لره اعتبار ورکولو.
امام ابن ماجه رحمه الله په سند ضعيف سره د حضرت جابر رضی الله عنه نه يو مرفوع حديث نقل کړې دې، په هغې کښې دې، **من لعق العسل ثلاث غدوات في كل شهر لم يصبه عظيم بلاء.** يعنی کوم سړې چې درې ورځې سحر په وخت کښې شهد استعمال کړی نو هغه به کوم لوئې افت کښې نه مبتلاء کيږی، [2]

د باب اولنې حديث د عائشه رضی الله عنها نه منقول دې، دا حديث په **کتاب الاطعمة** کښې تير شوې دې. حضور صلی الله عليه وسلم ته حلوا او شهد خوښ وو، علامه کرمانی ددې مناسبت سره بيان کولو سره ليکلې دی: **الاعجاب اعم من ان يكون على سبيل الدواء او الغذاء فتوخذ المناسبة بهذه الطريق** [3]

[۵۳۵۹] [4] **حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْغَسِيلِ عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ**

---

[1] حوالا بالا)_
[2] الحديث اخرجه ابن ماجه في كتاب الطب باب العسل رقم الحديث ۳٤۵۰. وفتح الباری ۱۷۲/۱۰)-
[3] شرح بخاری للكرمانی ۲۰۷/۲۰)-
[4] الحديث اخرجه البخاری ايضا فی كتاب الطب و باب الحجامة من الداء ۲۱۵۶/۵و رقم الحديث ۵۳۷۲و اخرجه ايضا فی باب الحجم فی الشقيقة والصداع ۲۱۵۷//۵و رقم الحديث ۵۳۷۵.. واخرجه ايضا فی باب من اكتوى او كوى غيره، فضل من لم يكتو. ۲۱۵۷/۵و .... [بقيه حاشيه په راروانه صفحه...

قَالَ سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ -رضي الله عنهما- قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ «إِنْ كَانَ فِي شَيْءٍ مِنْ أَدْوِيَتِكُمْ -أَوْ يَكُونُ فِي شَيْءٍ مِنْ أَدْوِيَتِكُمْ- خَيْرٌ فَفِي شَرْطَةِ مِحْجَمٍ، أَوْ شَرْبَةِ عَسَلٍ، أَوْ لَذْعَةٍ بِنَارٍ تُوَافِقُ الدَّاءَ، وَمَا أُحِبُّ أَنْ أَكْتَوِيَ».
[۵۳۷۲، ۵۳۷۵، ۵۳۷۷]

قوله: عبد الرحمن بن الغسيل: غسيل نه مشهور صحابي حنظله رضی الله عنه مراد دې، کوم چې په جنګ احد کښې شهيد شوې وو، او چاته چې فرشتو غسل ورکړې وو، دې وجه نه هغه ته غسيل وئيلې شي، غسيل په معنی د المغسول دې، فعيل د مفعول په معنی کښې رازی. دا د امام بخاری شيخ عبدالرحمن قرنيکه دې، دلته دا قرنيکی طرف ته منسوب دې، نسب نامه داسې ده، عبدالرحمن بن سليمان بن عبد الله بن حنظله.[1]
حضرت جابر رضی الله عنه فرمائی چې ما د نبی صلی الله عليه وسلم نه دا وئيلو سره اوريدلې دی، که ستاسو په دوايانو کښې که د چا خير وی نو هغه په ښکر لګولو، يا شهد څکولو يا په اور سره داغ لګولو کښې دې، اوهرکله چې دا داغ د بيمارئ مطابق راشی، خوبيا هم زه داغ لګول نه خوښوم.

قوله: ان كان في شئ من ادويتكم اويكون في شئ من ادويتكم: راوی ته په دوارو جملو کښې شک دې، ځکه ئې (او) راوړې دې، علامه ابن التين رحمه الله فرمائی چې (اويكن) پکار وو، ځکه چې دا معطوف علی المجزوم دې، ددې عطف په (كان) باندې دې، او په (كان) باندې (ان) حرف شرط داخل دې، کوم چې فعل ته جزم ورکوی[2] نو مسند احمد په يو روايت کښې ان كان... ان يكن دې.[3]
حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چې کيدې شی راوی د (يكن) د کاف په ضمه کښې اشباع اوکړه، او هغه ئې راخکلو نو اوريدونکی (يكن) لره (يكون) اوګڼړلو.[4]

قوله: اولذعة بنار: لذغ (د ذال سکون سره) لږ شان سوزيدو ته وائی، مولانا انور شاه کشميری رحمه الله په فيض الباری کښې ددې ترجمه په (سوزيدو) سره کړې ده،[5] مراد ددې نه داغ لګول دی.[6]

...بقيه ازحاشيه ګذشته] رقم الحديث، ۵۳۷۷، واخرجه مسلم فی كتاب السلام، باب لكل داء دواء واستحباب التداوی رقم الحديث ۲۲۰۵. واخرجه الترمذی فی كتاب الطب باب ما جاء فی الحجامة ۳۹۱/۴ و رقم الحديث ۲۰۵۳..واخرجه النسائی فی كتاب الطب باب الكی، ۳۷۸/۴ و رقم الحديث ۷۶۰۳، واخرجه ابن ماجه فی كتاب الطب و باب الحجامة ۱۱۵۱/۲ و رقم الحديث ۳۴۷۶)_
[1] فتح الباری ۱۷۳/۱۰ و عمدة القاری ۲۳۳/۲۱)_
[2] حواله بالا)-
[3] فتح الباری ۱۷۳/۱۰ و ارشاد الساری ۴۱۵/۱۲)-
[4] فتح الباری ۱۷۳/۱۰ و عمدة القاری ۲۳۳/۲۱ و ارشاد الساری ۴۱۵/۱۲)-
[5] فتح الباری ۱۷۳/۱۰ عمدة القاری ۲۳۳/۲۱، ارشاد الساری ۴۱۵/۱۲)-
[6] فتح الباری ۱۷۳/۱۰، عمدة القاری ۲۳۳/۲۱)-

قوله: توافق الداء: دا د لذغة صفت دې، داسې داغ لګول چې د بيمارۍ مطابق او مناسب وی، نو په دې کښې شفاء ده، په دې کښې دې خبرې ته اشاره ده چې داور په ذريعه داغ لګول د تجربه په توګه نه وی بلکه د يو ماهر ډاکټر په ذريعې سره داسې داغ کوم چې د مرض مناسب وی نو په هغې کښې شفاء ده، (١)

[۵۳۶۰] (٢) حَدَّثَنَا عَيَّاشُ بْنُ الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الأَعْلَى حَدَّثَنَا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَبِي الْمُتَوَكِّلِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ رَجُلاً أَتَى النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَ أَخِي يَشْتَكِي بَطْنَهُ. فَقَالَ «اسْقِهِ عَسَلاً». ثُمَّ أَتَى الثَّانِيَةَ فَقَالَ «اسْقِهِ عَسَلاً». ثُمَّ أَتَاهُ فَقَالَ فَعَلْتُ. فَقَالَ «صَدَقَ اللَّهُ، وَكَذَبَ بَطْنُ أَخِيكَ، اسْقِهِ عَسَلاً». فَسَقَاهُ فَبَرَأَ. [۵۳۸۶]

حضرت ابو سعيد خدری ﷺ فرمائی چې يو کس د نبی کريم ﷺ په خدمت کښې حاضر شو، او وې وئيل چې زما رور ته د خيټې تکليف دې، حضور ﷺ اوفرمائيل چې شهد پرې اوڅکه، بيا دوباره راغلو، نو حضور ﷺ اوفرمائيل چې شهد پرې اوڅکوه، بيا دريم ځل راغلو او وې وئيل چې ما پرې اوڅکل، (خو فائده اونه شوه) حضور ﷺ اوفرمائيل چې الله تعالی رشتونې دې او ستا د رور خيټه دروغژنه ده، هغه باندې شهد اوڅکوه. بيا هغه پرې شهد اوڅکل نو هغه ته صحت ميلاؤ شو.

يو اشکال او د هغې جوابونه: ددې حديث څه تفصيل مخکښې باب دواء المبطلون کښې راځی، بعضې خلقو ته شک شوې دې چې شهد خو مسهل وی، او دلته چې کوم کس ته د خيټې تکليف وو، په روايت کښې تصريح مخکښې راځی، چې هغه ته اسهال وو، نو دا کس د پاره د شهدو څنګه مشوره کيدې شی.؟

① يو جواب خو دا ورکړې شوې دې، چې حضور ﷺ ته د وحی په ذريعه معلومه شوې وه چې دې کس ته به د شهد په ذريعه شفاء ميلاويږی، څکه د اسهال باوجود هم حضور ﷺ د شهد ورڅکلولو حکم ورکوو، لهذا د طب عام اصولو نه علاوه دا يوه مخصوص معامله وه، چې شهد سره عموما په اسهال کښې اضافه کيږی.د حضور ﷺ معجزې او د دعا برکت سره هم هغه شهد د هغه د پاره د صحت ذريعه جوړه شوه. او هغه بالکل صحيح شو، (٣)

② دويم جواب دا ورکړې شو چې اسهال څنګه د بدهضمی د وجه نه رازی دغه شان په خيټه کښې فاسده ماده جمع کيدو د وجه هم رازی، په داسې صورت کښې دې مادې لره د خيټې

(١) فتح الباری ١٠/١٧٣، عمدة القاری ٢١/٢٣٣)-

(٢) الحديث اخرجه البخاری ايضا فی کتاب الطب باب باب دواء المبطون ٢١٦١٥ رقم الحديث ۵٣٨٦، واخرجه مسلم فی کتاب السلام باب التداوی بسقی العسل، رقم الحديث ٢٢١٧، واخرجه الترمذی فی کتاب الطب و باب ما جاء فی التداوی بالعسل، ٤/٤٠٩و رقم الحديث ٢٠٨٢. واخرجه النسائی فی کتاب الطب. باب الدواء بالعسل ٤/٣٧٠، رقم الحديث ٧٥٦٠)-

(٣) فتح الباری ١٠/٢٠٩ عمدة القاری ٢١/٢٣٢)_

نه ويستل ضروري وي. او د هغې بهترين علاج شهد دې. دا ذکر شوې سړې هم دا قسم بيمار وو، ځکه حضور ﷺ هغه ته د شهد حکم ورکولو. تردې چې کله د هغه معده صفا شوه نو هغه صحت ياب شو. د حضور ﷺ هغه ته د شهد څکلو حکم ورکول بالکل د طب د اصولو مطابق وو. (١) والله اعلم

قوله: صدق الله وكذب بطن أخيك: الله تعالى رشتيا وائي چې (فيه شفاء للناس) ستا د رور خيټه غلط وائي يعني ښکاره کوي چې مرض زياتيږي خو په حقيقت کښې دې ته شفا حاصليږي.

٥- بَاب الدَّوَاءِ بِأَلْبَانِ الإِبِلِ

[٥٣٦١] حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا سَلاَّمُ بْنُ مِسْكِينٍ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ نَاسًا كَانَ بِهِمْ سَقَمٌ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ آوِنَا وَأَطْعِمْنَا فَلَمَّا صَحُّوا قَالُوا إِنَّ الْمَدِينَةَ وَخِمَةٌ. فَأَنْزَلَهُمُ الْحَرَّةَ فِي ذَوْدٍ لَهُ فَقَالَ «اشْرَبُوا أَلْبَانَهَا». فَلَمَّا صَحُّوا قَتَلُوا رَاعِيَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - وَاسْتَاقُوا ذَوْدَهُ، فَبَعَثَ فِي آثَارِهِمْ، فَقَطَعَ أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلَهُمْ، وَسَمَرَ أَعْيُنَهُمْ، فَرَأَيْتُ الرَّجُلَ مِنْهُمْ يَكْدُمُ الأَرْضَ بِلِسَانِهِ حَتَّى يَمُوتَ.
قَالَ سَلاَّمٌ فَبَلَغَنِي أَنَّ الْحَجَّاجَ قَالَ لأَنَسٍ حَدِّثْنِي بِأَشَدِّ عُقُوبَةٍ عَاقَبَهُ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - فَحَدَّثَهُ بِهَذَا. فَبَلَغَ الْحَسَنَ فَقَالَ وَدِدْتُ أَنَّهُ لَمْ يُحَدِّثْهُ. [ر: ٢٣١]

د اوښې پئ د دوائی په توګه استعمالولې شی، ځکه چې د عرينين په واقعه کښې حضور ﷺ ددې د استعمالولو فرمائيلې وو.

د عرينيينو واقعه ددې نه مخکښې څو ځل ذکر شوې ده.. ذود: اوښانو ته وائی. ابن سعد ددې اوښانو تعداد پنځلس نقل کړې دې. (٢)

قوله: قَالَ سَلاَّمٌ فَبَلَغَنِي أَنَّ الْحَجَّاجَ قَالَ لأَنَسٍ حَدِّثْنِي بِأَشَدِّ عُقُوبَةٍ عَاقَبَهُ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم فَحَدَّثَهُ بِهَذَا. فَبَلَغَ الْحَسَنَ فَقَالَ وَدِدْتُ أَنَّهُ لَمْ يُحَدِّثْهُ: د سلام نه سلام بن مسکين ازدی مراد دې، په صحيح بخاری کښې ددوی صرف دوه حديثونه دی. يودا، او يو ددې نه مخکښې کتاب الادب کښې راځی (٣).

دا د ماقبل سند موصول دې. فرمائی چې مشهور ظالم حجاج بن يوسف د حضرت انس ﷺ نه تپوس اوکړو چې حضور ﷺ چاته د سختو نه سخته سزا ورکړې وی هغه ماته بيان کړه، حضرت انس ﷺ ورته د عرينيينو قصه بيان کړه.

(١) عمدة القاری ٢١/٢٣٢)
(٢) فتح الباری ١٠/١٧٤)-
(٣) فتح الباری ١٠/١٧٣)-

حسن بصري رحمه الله ته چې کله دا معلومه شوه نو وئې فرمائیل چې زه دا غوارم چې حضرت انس رضي الله عنه دا حدیث حجاج بن یوسف ته نه وو بیان کړې، ځکه چې هغه به د خپل ظلم د پاره په غلط استدلال کولو سره جواز ګوری،

دغه شان د بهز په روایت کښې (فو الله ما انتهی الحجاج حتی قام بها علی المنبر فقال: حدثنا انس.. فذکره وقال، (قطع النبي ﷺ الایدی والارجل، وسمل الاعین في معصیة الله، افلا نفعل نحن ذلک في معصیة الله.) [1]

حضرت انس رضي الله عنه به فرمائیل ماندمت علی شئ ماندمت علی حدیث حدثت به الحجاج. [2] یعنی ماته څومره پښیمانتیا حجاج ته په حدیث رسولو باندې ملاوشوه دومره په بل څیز نه ده میلاؤشوې.

حضرت انس رضي الله عنه ځکه روستو پښیمانه شو چې حجاج به د دې واقعې نه په خپل ظلم او ستم په جواز باندې استدلال کولو.

۶- باب الدَّوَاءِ بِأَبْوَالِ الإِبِلِ

[۵۳۶۲] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ -رضی الله عنه- أَنَّ نَاسًا اجْتَوَوْا فِي الْمَدِينَةِ فَأَمَرَهُمُ النَّبِيُّ -صلی الله علیه وسلم- أَنْ يَلْحَقُوا بِرَاعِيهِ -يَعْنِي الإِبِلَ- فَيَشْرَبُوا مِنْ أَلْبَانِهَا وَأَبْوَالِهَا، فَلَحِقُوا بِرَاعِيهِ فَشَرِبُوا مِنْ أَلْبَانِهَا وَأَبْوَالِهَا، حَتَّى صَلَحَتْ أَبْدَانُهُمْ فَقَتَلُوا الرَّاعِيَ وَسَاقُوا الإِبِلَ، فَبَلَغَ النَّبِيَّ -صلی الله علیه وسلم- فَبَعَثَ فِي طَلَبِهِمْ، فَجِيءَ بِهِمْ فَقَطَعَ أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلَهُمْ، وَسَمَرَ أَعْيُنَهُمْ.

قَالَ قَتَادَةُ فَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ أَنَّ ذَلِكَ كَانَ قَبْلَ أَنْ تَنْزِلَ الْحُدُودُ. [ر: ۲۳۱]

په حرام څیزونو باندې د علاج کولو مسئله: د ضرورت په وخت د حرامو او پلیت څیزونو په ذریعه سره علاج کیدې شی، یا نه؟ په دې کښې د حضراتو فقهاؤ اختلاف دې.

① د حضرات مالکیه او حنابله په نیز په حرامو سره علاج کول مطلقا ناجائز دی. [3]

② حضرات شافعیه په نیز تداوی بالنجاسات او تداوی بالمحرمات جائز دی، خوشرط دا دې چې هغه نشه ور نه وی، علامه نووی شافعی رحمه الله فرمائی:

مذهبنا جواز التداوی بجمیع النجاسات، سوی المسکر) [4]

③ حضرات حنفیه په نیز باندې درې قوله دی، د امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز باندې تداوی بالمحرمات ناجائز دی، [5]

[1] فتح الباری ۱۷۵/۱۰، ارشاد الساری ۴۱۷/۱۲)-
[2] فتح الباری ۱۷۵/۱۰)-
[3] المغنی لابن قدامة، کتاب الاطعمة، ۸۳/۱۱، والشرح الکبیر ۱۰۸/۱۱، والتاج والاکلیل ۲۳۳/۳)-
[4] المجموع شرح المهذب ۹۲/۹)-
[5] المبسوط للسرخسی، کتاب الطهارة، باب الوضوء والغسل، ۵۴/۱)-

امام ابو یوسف رحمہ اللہ په نیز باندې تداوی بالمحرمات مطلقا ناجائز دی، [1]
نورو مشائخو احنافو په نیز تداوی بالمحرمات والنجاسات هغه وخت جائز دې چې کله اوښیار طبیب ته ددې نه علاوه بل څه لاره معلومه نه وی، [2]دغه شان د احنافو په نیز درې قوله دی، یو مطلقا د عدم جواز، دویم مطلقا د جواز او دریم قول په مخصوص صورت کښې د جواز، اکثر مشائخ حنفیه په دې دریم قول باندې فتوی ورکړې ده. [3]
کوم فقهاء چې تداوی بالمحرمات ته جائز وائی هغوی د لاندېنی احادیثو نه استدلال کوی.
① امام ابو داود رحمہ اللہ په کتاب الطب کښې د حضرت ابو الدرداء رضی اللہ عنہ نه روایت نقل کړې دې، چې (قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان الله انزل الداء والدواء وجعل لکل داء دواء، فتداووا، ولا تتداووا بحرام.) [4]
② د سنن ابی داود په یو بل روایت کښې دی ان طبیبا سال النبی ﷺ عن ضفدع یجعلها فی دواء فنهاه النبی ﷺ عن قتلها.) [5] حضور ﷺ چینډخ لره قتل کولو سره او دوائی کښې اچولو نه منع اوکړه او وئې فرمائیل چې هغه نجس دې.
③ سنن ابی داود، ابن ماجه او د سنن درمی راوایت دې چې یو کس د نبی ﷺ نه د شرابو باره کښې تپوس اوکړو نو نبی ﷺ هغه دې نه منع کړو، هغه اووئیل چې یا نبی الله انها دواء. نو نبی ﷺ او فرمائیل چې لا انها داء [6]
④ امام طحاوی رحمہ اللہ روایت نقل کړې دې، کوم چې امام بخاری کتاب الاشربة کښې تعلیقا نقل کړې دې. د هغې الفاظ دی (ان الله لم یجعل شفاءکم فیما حرم علیکم) [7]
⑤ په موارد الظمان کښې د حضرت ام سلمه رضی اللہ عنہا روایت دې چې حضور ﷺ هغوی ته اوفرمائیل (ان الله لم یجعل شفاءکم فی حرام) [8]
خو چې کوم حضرات ددې د جواز قائل دی هغوی دا احادیث په حالت اختیار باندې محمول کوی. یعنی چې کله د مرض او د بیمارئ بل علاج موجود وی نو په داسې صورت کښې تداوی بالنجاسات صحیح نه دې، خو که بل علاج نه وی نو بیا تدواوی بالمحرمات جائز کیدل پکار دی. لان الضرورة تبیح المحظورة [9]

---

[1] البحر الرائق. ۱۱۵/۱)-
[2] البحر الرائق ۱۱۶/۱ و بذل المجهود ۱۹۹/۱۶)-
[3] البحر الرائق ۱۱۶/۱)-
[4] الحدیث اخرجه ابوداود فی کتاب الطب، باب فی الادویة المکروهة. ۶/۴ رقم الحدیث ۳۸۷۴)-
[5] حواله بالا)-
[6] حواله بالا)- واخرجه ابن ماجة فی کتاب الطب باب النهی ان یتداوی بالخمر. رقم الحدیث ۳۵۰۰)_
[7] الحدیث اخرجه الطحاوی فی کتاب الطهارة. باب حکم بول ما یؤکل لحمه. ۸۳/۱)-
[8] الحدیث اخرجه الهیثمی فی موارد الظمان و کتاب الطب. باب التداوی بالحرام ۳۳۹ و رقم الحدیث ۱۳۹۷)
[9] عمدة القاری ۲۹۰/۱. وفیض الباری ۳۲۹/۱ و بذل المجهود ۱۹۹/۱۶. معارف السنن ۲۷۸/۱. وامانی الاحبار ۳۲۹/۲)-

۷- باب الحَبَّةِ السَّوْدَاءِ

[۵۳۶۳] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ خَالِدِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ خَرَجْنَا وَمَعَنَا غَالِبُ بْنُ أَبْجَرَ فَمَرِضَ فِي الطَّرِيقِ، فَقَدِمْنَا الْمَدِينَةَ وَهُوَ مَرِيضٌ، فَعَادَهُ ابْنُ أَبِي عَتِيقٍ فَقَالَ لَنَا عَلَيْكُمْ بِهَذِهِ الْحُبَيْبَةِ السَّوْدَاءِ، فَخُذُوا مِنْهَا خَمْسًا أَوْ سَبْعًا فَاسْحَقُوهَا، ثُمَّ اقْطُرُوهَا فِي أَنْفِهِ بِقَطَرَاتِ زَيْتٍ فِي هَذَا الْجَانِبِ وَفِي هَذَا الْجَانِبِ، فَإِنَّ عَائِشَةَ حَدَّثَتْنِي أَنَّهَا سَمِعَتِ النَّبِيَّ -صلی الله علیه وسلم- يَقُولُ «إِنَّ هَذِهِ الْحَبَّةَ السَّوْدَاءَ شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ إِلاَّ مِنَ السَّامِ». قُلْتُ وَمَا السَّامُ قَالَ الْمَوْتُ.

[۵۳۶۴] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ وَسَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ أَخْبَرَهُمَا أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ -صلی الله علیه وسلم- يَقُولُ «فِي الْحَبَّةِ السَّوْدَاءِ شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ إِلاَّ السَّامَ».

قَالَ ابْنُ شِهَابٍ وَالسَّامُ الْمَوْتُ، وَالْحَبَّةُ السَّوْدَاءُ الشُّونِيزُ.

د. کلونجي فائدې: حدیث باب دلته امام بخاری په اول ځل نقل کړې دې، حضرت خالد بن مسعود رحمه الله فرمائی چې مونږ خلق روان وو مونږ سره غالب بن ابجر هم وو. هغوی په لاره کښې بیمار شول، مونږ مدینې ته اورسیدو او هغه هم هغه شان بیمار وو، ابن ابی عتیق د هغوی د عیادت د پاره راغلو، نو مونږ ته ئې اووئیل چې تاسو ده ته دا وړې تورې دانې د کلونجی استعمال کړئی، ددې پنځه یا اووه دانې واخلئ او ذره ذره ئې کړئی، بیا د روغن څو قطرو سره د پوزې یو طرف او بل طرف ته واچوئی، ځکه چې حضرت عائشه رضی الله عنها ماته بیان کړې دې چې هغوی حضور ﷺ دا واوریدل چې دا تورې دانې (کلونجی) سوا د سام نه د ټولو مرضونو علاج دې، ما تپوس اوکړو چې سام څه دې؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چې مرګ.
دویم روایت د حضرت ابوهریره رضی الله عنه دې، چې حضور ﷺ اوفرمائیل چې کلونجی د ټولو بیمارو علاج دې، سوا د سام یعنی د مرګ نه.
علامه طیبی رحمه الله فرمائی چې اګرچې د حدیث مفهوم عام دې خو خاص توګه باندې په هغه بیمارو کښې فائده مند دې کوم چې د رطوبت او بلغم نه پیدا کیږی، ځکه چې د کلونجی تاثیر اوچ او ګرم وی. نو ځکه هغه مرضونو لره ختموی کوم چې ددې ضد دی.
بعضې عالمان فرمائی چې کلونجی د ټولو بیمارو د پاره مفید ده. په بعضې مرضونو کښې ځان له،او بعضې مرضونو کښې مرکب. په داسې طریقه چې دا بلې دوائی سره په یو خاص

(۱) الحدیث اخرجه مسلم فی کتاب السلام باب التداوی بالحبة السوداء (رقم الحدیث ۲۲۱۵، واخرجه الترمذی فی کتاب الطب، باب ما جاء فی الحبة السود، ۳۸۵/٤ و رقم الحدیث ۲۰٤۱) واخرجه النسائی فی کتاب الطب و باب الدواء بالسوداء، ۳۷۳/٤ و رقم الحدیث ۷۵۷۸، واخرجه ابن ماجه فی کتاب الطب و باب الحبة السوداء ۱۱٤۱/۲، رقم الحدیث ۳٤٤۷)-

مقدار او مناسب ترکيب سره واچولي شي. نو ددې صحت بخش اثرات ښکاره کيږي.[١]
صاحب سفر السعادة ليکلي دي چې د اکابر او مشائخو معمول وو چې هغوی به په ټولو مرضونو کښې کلونجی د دوائی په توګه استعمالوله.[٢]
حکيم ابن سينا، د طب مشهور کتاب (القانون) کښې د کلونجی فائدې ليکلې دی. چې دا بلغم ختموی. د خيټې باد د پاره مفيد دی، په بدن باندې راوتونکې دانې او پړکې مرض ختموی. د سر درد د پاره هم مفيد ده. چې په سرکه کښې واچولې شی او په پله ورځ هغه بو کړې شی نو د سرد. د ورسره ختميږی، د غاښونو په درد کښې هم مفيد دې.[٣]
نن زمانې طبيبانو ا د بلډپريشر د پاره هم مفيد ګرځولې ده.[٤]
د رجال سند وضاحت: د اول روايت په سند کښې د امام بخاری شيخ **الشيخ عبيد الله** دې، ددوی د والد نوم ئې ذکر نه کړو، ددې نه عبد الله بن موسی مراد دې. کوم چې مشهور راوی دې و او د کوفه اوسيدونکې دې.[٥]
اولنې روايت د خالد بن سعد نه دې، د دوی په صحيح بخاری کښې صرف يو حديث دې، ابن حبان دوی په کتاب الثقات کښې ذکر کړې دی، امام نسائی او ابن ماجه هم ددوی نه روايات نقل کړی دی، يحي بن معين، علامه ذهبی او حافظ ابن حجر ددوی توثيق کړې دې.[٦]
غالب ابن ابجر صحابی دې، ابجر د احمد په وزن باندې دې، د غالب ابن ابجر تفصيلی حالات نه ميلاويږی. علامه مزی رحمه الله په تهذيب الکمال کښې ليکلې دی، چې ددوی نه صرف دوه حديثونه منقول دی. د حمراهليه په باره کښې ددوی يو حديث مشهور دې، چې د هغې الفاظ دی. **قلت يا رسول الله: لم يبق من مالى ما اطعمه اهلى الاحمرى، فقال: اطعمه اهلک من سمين مالک**.: علامه ابن عبد البر په الاستيعاب، حافظ ابن حجر په الاصابة، او علامه ابن اثير په اسد الغابة کښې ددوی تذکره کړې ده، په صحيح بخاری کښې صرف دا يو ځائې د هغوی ذکر دې. امام ابوداود رحمه الله ددوی د حمر والا حديث نقل کړې دې.[٧]
قوله: **فعاده ابن ابى عتيق**: د ابن ابى عتيق نوم عبد الله دې، دا د حضرت ابوبکر رضي الله عنه

---

[١] مظاهر الحق شرح مشكوة، كتاب الطب، ٢٥٩/٤)-
[٢] شرح الطيبى شرح مشكاة المصابيح كتاب الطب و ٢٩٧و وفتح البارى ١٧٨/١٠)-
[٣] القانون لابن سيناء ٤٣٧/١)-
[٤] الطب والعلم الحديث ٢٦٥/٣)-
[٥] فتح البارى ١٧٧/١٠و عمدة القارى ٢٣٦/٢١، ارشاد السارى ٤١٧/١٢)-
[٦] فتح البارى ١٧٧/١٠و عمدة القارى ٢٣٦/٢١، ددوى د حالاتو د پاره مطالعه اوكئى تهذيب الكمال ٧٩/٨-٩٠، رقم الترجمة ١٦١٦و واسماء الدار القطنى و الترجمة، ٢٧٠و وتهذيب التهذيب ٩٤/٣، ومقدمة الفتح ٣٩٨، وديوان الضعفاء الترجمة ١٢١٥)-
[٧] تهذيب الكمال ٨٢/٢٣و رقم الترجمة ٤٦٧٦) والاصابة ٣/الترجمة ٦٩٠٢و واسد الغابة ١٦٧/٤، والاستيعاب لابن عبدالبر، ١٢٥٢/٣، معجم الطبرانى الكبير ٢٦٥/١٨، موثقات ابن حبان ٣٢٧/٣)-

کړوسې وو، ددوی والد محمد بن عبدالرحمن بن ابی بکر صدیق دې.(۱)

قوله: الحبة السوداء: الشونيز: حافظ ابن حجر فرمائی چې په هغه زمانه کښې شونیز زیات مشهور وو. ځکه د حبة سودا تفسیر په شونیز سره اوشو. خو اوس (حبة سودا) زیات مشهور دې، او شونیز غیر معروف دې.(۲)

۸-باب التَّلْبِينَةِ لِلْمَرِيضِ

[۵۳۶۵] حَدَّثَنَا حِبَّانُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ - رضى الله عنها - أَنَّهَا كَانَتْ تَأْمُرُ بِالتَّلْبِينِ لِلْمَرِيضِ وَلِلْمَحْزُونِ عَلَى الْهَالِكِ، وَكَانَتْ تَقُولُ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَقُولُ «إِنَّ التَّلْبِينَةَ تُجِمُّ فُؤَادَ الْمَرِيضِ، وَتَذْهَبُ بِبَعْضِ الْحُزْنِ».

[۵۳۶۶] حَدَّثَنَا فَرْوَةُ بْنُ أَبِي الْمَغْرَاءِ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا كَانَتْ تَأْمُرُ بِالتَّلْبِينَةِ وَتَقُولُ هُوَ الْبَغِيضُ النَّافِعُ. [ر: ۵۱۰۱]

تلبینه. د پیو شهد، جوار یا د غنمو نه جوړیږی، حضرت عائشه رضی الله عنها به د مریض د پاره او د مړی باندې خفا کیدونکې کس د پاره د تلبینه جوړولو حکم ورکولو، او فرمائیل به ئې چې ما د رسول الله نه اوریدلې دی چې تلبینه د مریض زړه ته ارام رسوی، او غم لرې کوی.

دلته په حدیث باب کښې دی. تجم فؤاد المريض: د مریض زړه ته راحت رسوی. اجم اجماما معنی راحت رسول. د کتاب الاطعمة په روایت کښې دی. فانها مجمة.(۳)

د مسند احمد او سنن ابن ماجه په روایت کښې دی. عليكم بالبغيض النافع: التلبينة يعني الحساء.(۴)

او د نسائی په روایت کښې دی والذی نفس محمد بيده انها تغسل بطن احدكم كما يغسل احدكم الوسخ عن وجهه بالماء.(۵)

او د سنن ترمذی په روایت کښې دی، كان رسول الله ﷺ اذا اخذ اهله الوعك امر بالحساء فصنع و ثم امرهم، فحسوا منه. ثم قال: انه يرتو فؤاد الحزين ويسرو عن فؤاد السقيم كما تسروا احداكن الوسخ عن وجهها بالماء.(۶)

---

(۱) فتح الباری ۱۰/۱۷۷و عمدة القاری ۲۱/۲۳۶، ارشاد الساری، ۱۲/۴۱۷)-

(۲) فتح الباری ۱۰/۱۷۹و عمدة القاری ۲۱/۲۳۷)-

(۳) الحدیث اخرجه البخاری فی کتاب الاطعمة باب التلبینة، رقم الحدیث ۵۱۰۱)-

(۴) الحدیث اخرجه البخاری فی کتاب الاطعمة، باب التلبینة، ۲/۱۴۰و رقم الترجمة ۳۴۴۶)-

(۵) الحدیث اخرجه البخاری فی کتاب الاطعمة، باب التلبینة ۴/۳۷۲، رقم الحدیث ۷۵۷۶)-

(۶) الحدیث اخرجه الترمذی فی کتاب الطب، باب ما جاء فیما یطعم المریض ۴/۳۸۳و رقم الحدیث ۲۰۳۹)

قوله: وتقول : هو البغیض النافع: بغیض بروزن عظیم. بغض نه دې، فعیل په معنی د مفعول دې، یعنی بیمار دې لره نه خوښه وی، خو هغه بیمار ته فائده رسونکې دې، د مریض طبیعت د پیو وغیره او نور د نرمو خوراکونو نه موړ شی، تلبینه هم هغه په شوق سره نه خوری، خو دا د هغه د پاره مفید ده. ځکه دې ته بغیض النافع وئیلې شوی دی.

۹ - باب السَّعُوطِ

[۵۳۶۷] حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضی الله عنهما عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه وسلم احْتَجَمَ وَأَعْطَى الْحَجَّامَ أَجْرَهُ وَاسْتَعَطَ. [ر: ۱۹۹۷]

سعوط (د سین زبر سره، په وزن د صبور) هغه دوائی ته وائی کومه چې په پوزه کښې اچولې شی. سعط باب فتح او نصر دواړو نه رازی. سعطه الدواء : د مریض په پوزه کښې دوائی اچولو ته وائی.

په حدیث باب کښې دی چې حضور ﷺ ښکر اولګولو. او ښکر لګونکی ته ئې اجرت ورکړو، او په پوزه کښې دوائی واچوله.

علامه قسطلانی رحمه الله د استعط ترجمه کولو سره لیکی: استعط: استعمل السعوط بأن استلق علی ظهره، و جعل بین کتفیه ما یرفعهما، لینحدر راسه الشریف، وقطر فی انفه ما تداوی به، لیصل الی دماغه، لیخرج ما فیه من الداء بالعطاس (۱)

یعنی په پوزه کښې اچولو والا دوائی هغوی داسې استعمال کړه چې هغوی نیغ سملاستل، د دواړو اوګو په مینځ کښې داسې څیز کیخودلو چې هغې سره هغه اوچت شو، او بیا سر مبارک ئې زمکې طرف ته ښکته کړو، بیا پوزه کښې دماغ ته رسولو د پاره دوائی واچوله، چې د پرنجی په ذریعه د بیمارئ جراثیم اوځی.

دا حدیث په کتاب الاجارة کښې باب خراج الحجام لاندې تیر شوې دې، (۲)

۱۰ - باب السَّعُوطِ بِالْقُسْطِ الْهِنْدِيِّ الْبَحْرِيِّ

وَهُوَ الْكُسْتُ مِثْلُ الْكَافُورِ، وَالْقَافُورِ مِثْلُ كُشِطَتْ وَقُشِطَتْ نُزِعَتْ، وَقَرَأَ عَبْدُ اللَّهِ قُشِطَتْ.

[۵۳۶۸] (۳) حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ قَالَ سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ أُمِّ قَيْسٍ بِنْتِ مِحْصَنٍ قَالَتْ سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صلی الله علیه وسلم - يَقُولُ «عَلَيْكُمْ بِهَذَا الْعُودِ الْهِنْدِيِّ، فَإِنَّ فِيهِ سَبْعَةَ أَشْفِيَةٍ. يُسْتَعَطُ بِهِ مِنَ الْعُذْرَةِ، وَيُلَدُّ بِهِ مِنْ ذَاتِ الْجَنْبِ».

---

(۱) فتح الباری ۱۸۲/۱۰، عمدة القاری ۲۱/ ۲۳۸، ارشاد الساری ۴۲۱/۱۲)-

(۲) الحدیث اخرجه البخاری فی کتاب الاجارة، باب خراج الحجام، رقم الحدیث ۱۹۲۷)-

(۳) الحدیث اخرجه البخاری ایضا فی کتاب الطب، باب اللدود، ۲۱۵۹/۵، رقم الحدیث ۵۳۸۳) واخرجه فی باب العذوة ایضا، ۲۱۲۰/۵، رقم الحدیث ۴۳۸۵، و اخرجه ایضا فی ذات....[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

وَدَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- بِابْنٍ لِي لَمْ يَأْكُلِ الطَّعَامَ فَبَالَ عَلَيْهِ، فَدَعَا بِمَاءٍ فَرَشَّ عَلَيْهِ.[۵۳۸۳، ۵۳۸۵، ۵۳۸۸]

ددې باب لاندې يو څو خبرې ياد ساتل پکار دی

① اولنۍ خبره د لفظ قسط د تلفظ متعلق ده. دا د قاف ضمه او د سين سکون سره دې. او دا کست کاف سره هم وئيل جائز دی. قاف او کاف چونکه قريب المخرج دی. ځکه يو حرف بل سره بدلولې شی. (۱)

ځکه په آخر کښې طاء په تاء سره بدله شوې ده. ځکه چې طاء او تاء هم قريب المخرج دی. عربيان قريب المخرج حرفونه يو بل سره بدلوی

امام بخاری رحمه الله دلته دوه مثالونه نور ورکړې دی، يو کافور او بل قافور. دا قاف او کاف دواړو سره وئيل صحيح دی. او دويم مثال کشطت و قشطت دې. دا کلمه د سورة تکوير په آيت نمبر يوولسم کښې ده. (واذا السماء کشطت) کشطت د نزعت په معنی کښې دې. په دې کښې مشهور قراءت کشطت په کاف سره دې، خو د عبدالله بن مسعود رضی الله عنه نه يو روايت په قشطت کښې قاف سره هم مروی دې. قاف او کاف چونکه قريب المخرج دی. ځکه د يو بل سره د بدلولو گنجائش شته.

د عود هندی نه څه مراد دې؟: ② دويمه خبره د قسط د مصداق په باره کښې ده. قسط ته عود هندی او عود بحری هم وئيلې شي، خو ياد ساتل پکار دی. چې يو عود هندی مشهور لرگې دې. چې هغې ته په اردو کښې (اگر) وائی، کوم چې د خوشبو وغيره کښې استعماليږی. او چې د هغې عطر عود مشهور دی، دلته په حديث کښې د قسط نه هغه عود هندی او خوشبو والا لرگې مراد نه دې.

دغه شان يو قسط اظفار دې. چې د هغې ذکر په کتاب الطلاق کښې باب القسط للحاد لاندې تير شوې دې. هغه هم د يو خوشبو نوم دې. په حديث کښې د قسط نه هغه قسط اظفار مراد نه دې (۲) بلکه دا د يو مفيد جړې نوم دې، چې هغې ته په اردو کښې کوټ وائی، ددې عموماً دوه قسمونه وی. يو سپين او بل تور، سپين ته عود بحری يا قسط بحری هم وائي، او تور ته عود هندی وائی، د عود هندی تاثير د عود بحری په مقابله کښې دير گرم دې، (۳)

...بقيه ازحاشيه گذشته] الجنب ۲۱۰۱/۵، رقم الحديث ۵۳۸۸. واخرجه مسلم فی کتاب الطب و باب التداوی بالعود الهندی. وهو الكست. رقم الحديث ۲۲۱۴. واخرجه النسائی فی کتاب الطب و باب الداء بالقسط يسعط من العذرة. ۳۷۴/٤) رقم الحديث ۷۵۸۳) واخرجه ابوداود فی کتاب الطب. باب فی السعوط ۵/٤. رقم الحديث ۳۸۶۷) واخرجه ابن ماجه فی کتاب الطب. باب دواء ذات الجنب ۱۱۴۸/۲ رقم الحديث ۳٤۶۸)-

(۱) فتح البارى ۱۸۲/۱۰. عمدة القارى ۲۳۹/۲۱) ارشاد السارى ۴۲۱/۱۲)-

(۲) فتح البارى ۱۸۲/۱۰. عمدة القارى ۲۳۹/۲۱)-

(۳) فتح البارى ۱۸۲/۱۰) عمدة القارى ۲۳۹/۲۱)-

د دواړو تاثیر ګرم او اوچ دي.[1]

د عود هندی فوائد: ③ دریمه خبره د هغه لرګی د فائدو متعلق ده. طبیبانو ددې لوئې فائدې لیکلې دی، مثلا که نفاس والا ښځه ددې لوګې راکاړی، نو فاسد وینه به ئې بنده شی. نقصان ورکولو والا جراثیم ختموی. دماغ، سینه او ګردو ته طاقت ورکوی، باد ختموی، دماغی بیمارئی لکه فالج، لقوه او د بې هوشئ د پاره مفید دې، د خیټې نه چینجی ختموی. دا لګولو سره د مخ داغونه او چاپونه ختمیږی. د زکام په حالت کښې ددې لوګې راښکل بهترین علاج دی. او ددې لوګی سهر د سحر او د جادو اثرات هم ختمیږی.[2]

امام بخاری ددې نه مخکښې باب کښې سعوط (د سین فتحې سره) ذکر کړې وو. یعنی هغه دوائی کومه چې په پوزه کښې اچولې شی. او په دې باب سعوط د سین ضمې سره راوړې دې، سعوط مصدر دې، په معنی د (پوزه کښې دوائی اچول) په دې کښې ددې دوائی ښکاره کول دی چې د کومې په پوزه کښې اچولو به حضور ﷺ حکم ورکولو. یعنی عود هندی او عود بحری.

په باب کښې چې کوم حدیث امام بخاری ذکر کړې دې دا ددې نه مخکښې راغلې نه دې. امام بخاری دا په اول ځل ذکر کړو.

قوله: عليكم بهذا العود الهندي.....: یعنی تاسو دا عود هندی اختیار کړئی او استعمال ئې کړئی.

قوله: فان فيه سبعة اشفية: ځکه چې په دې کښې اووه شفاګانې دی. اشفیة د شفاء جمع ده. لکه ادویة د دواء جمع ده. ددې جمع الجمع اشاف رازی.[3]

قوله: يستعط به من العذرة: یعنی د عذره بیمارئی د علاج د پاره دا په پوزه کښې اچولې شی. عذره (د عین ضمه او د دال سکون سره) د تالو بیماری وی. کومه چې ماشومانو ته لګی. د ماشومانو تالو سره نیزدې سپوږې شان راشی. او دا عام توګه باندې د وینې د جوش د وجه رازی.[4]

عود هندی استعمالولو سره دا بیماری ختمیږی. د عود هندی تاثیر چونکه ګرم او اوچ وی او عذره بیماری د لوندوالی د وجه نه پیدا کیږی. ځکه دا د هغې د پاره مفید ده.[5]

قوله: ويلد به من ذات الجنب: یلد د فعل مجهول صیغه ده، لدود: په خله کښې دوائی اچول، ذات الجنب: هر هغه درد ته وائی چې د انسان په طرف کښې پیدا کیږی، دا درد زیات

[1] فتح الباری ۱۸۳/۱۰، عمدة القاری ۲۳۹/۲۱، ارشاد الساری ۴۲۲/۱۲)-
[2] فتح الباری ۱۸۳/۱۰)-
[3] فتح الباری ۱۸۳/۱۰، ارشاد الساری ۴۲۲/۱۲)-
[4] فتح الباری ۱۸۳/۱۰، عمدة القاری ۲۳۹/۲۱، ارشاد الساری ۴۲۲/۱۲)-
[5] فتح الباری ۱۸۳/۱۰، ارشاد الساری ۴۲۲/۱۲)-

تر د گیس د جمع کیدو د وجه نه وی. [1]

د عود هندی په استعمال سره دا بیماری ختمیږی.

دوه سوالونه او د هغې جوابونه: دلته په حدیث کښې دی چې عود هندی د اوو بیمارو د پاره شفاء ده. او طبیبانو د اوو نه زیات بیمارو د پاره شفاء گرځولې ده، [2]

① بعضې شارحینو ددې جواب ورکړې دې چې د اوو بیمارو د پاره شفاء کیدل د وحی په ذریعه سره حضور ﷺ ته وئیلې شوې وو، ځکه حضور ﷺ د اوو ذکر اوکړو. او باقی بیمارو کښې شفاء کیدل د طبیبانو د تجربه نه معلومه شوه. [3]

② دویم جواب دا ورکړې شوې دې چې د اوو بیمارو د پاره خو ډیر مفید او اثر کونکې دې ځکه د اوو ذکر اوشو. او د نورو د پاره مفید خو ده. خو دومره قدرې نه ده، [4]

یو سوال دا کیږی چې حضور ﷺ خو فرمائیلې دی چې دا د اوو بیمارو د پاره شفاء ده. خو مخکښې حدیث کښې د دوو بیمارو ذکر دې. او د نور پنځو ذکر نشته [5]

①ددې یو جواب خو دا ورکړې شوې دې چې حضور ﷺ د اوو ذکر کړې دې خو راوی د اختصار د پاره صرف د دوو ذکر اوکړو. او راویان هم داسې اختصار کله کله کوی، [6]

②او دا هم وئیلې شی چې باقی پنځو بیمارو د پاره ددې شفاء کیدل مشهوره ده، او ددې دوو د پاره شفاء کیدل غیرمشهور وه، نو ځکه ئې ددې دوو ذکر اوکړو. او د باقی پنځو ذکر ئې اونکړو، ځکه چې ددې ضرورت نه وو، [7]

③او د ذکر شوې دواړه سوالونو جواب دا هم ورکړې شوې دې چې دلته د اوو نه یو خاص عدد مراد نه دې. بلکه ډیر والې مراد دې. او د عربی په ژبه کښې د اوو عدد د زیاتوالی د پاره استعمالیږی. لهذا د حدیث شریف مقصد دا دې چې عود هندی د ډیرو بیمارو د پاره شفاء ده. او په دې کښې د دوو ذکر حضور ﷺ اوفرمائیلو. [8]

④حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چې دا هم احتمال دې چې اوو سره د علاج اوو اصول مراد وی، دغه شان هغه لیکی: ويحتمل ان تكون السبعة اصول صفة التداوى بها، لانها طلاء او شرب او تكميد، او تنطيل، او تبخير، او سعوط، او لدود. فالطلاء يدخل فى المراهم، ويحل بالزيت، ويلطخ، وكذا التكميد، والشرب يسحق، ويجعل فى عسل او ماء او غيرهما، وكذا التنطيل، والسعوط يسحق فى زيت،

---

[1]) ارشاد الساری (۴۲۲/۱۲)-

[2]) فتح الباری (۱۸۳/۱۰)-

[3])حواله بالا)-

[4])حواله بالا)-

[5]) حواله بالا و ارشاد الساری (۴۲۲/۱۲)-

[6]) حواله بالا)-

[7]) فتح الباری (۱۸۳/۱۰)-

[8]) حواله بالا)-

ویقطر فی الانف، وکذا الدهن، والتخیر واضح، تحت کل واحدة من السبة منافع لادوا مختلفة، ولا یستغرب ذلک ممن اوتی جوامع الکلم:(۱)

یعنی دا هم احتمال دې چې د اوو نه د علاج اوو اصول مراد وی، ځکه چې په علاج کښې دوائی په اوو طریقو سره استعمالولې شی،

① دوائی یا مرېږې شی، ② یا څکلې شی، ③ یا په پوزه کښې اچولې شی، ④ یا په خله کښې اچولې شی، ⑤ یا ددې داری ویشتلې شی،⑥ یا دا اوچولې شی،⑦ یا ددې لوږې راځکلې شی

کلونجی په دې ذکر شوو اوو طریقو باندې استعمالولې شی. دا په مرهم کښې شاملولې شی، ریزه ریزه کولو نه پس دا اوبه سره څکلې هم شی، د زیتون په تیلو کښې میلاویدو سره دا په پوزه یا خله کښې هم اچولې شی، او ددې لوږې راځکل خو بالکل ښکاره ده.

نو په کلونجی کښې د اوو شفاء مطلب دا دې چې د مختلف بیمارو د پاره دا په اوو طریقو سره استعمالیدې شی،

قوله: وَدَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- بِابْنٍ لِي لَمْ يَأْكُلِ الطَّعَامَ فَبَالَ عَلَيْهِ، فَدَعَا بِمَاءٍ فَرَشَّ عَلَيْهِ: دا حدیث کتاب الطهارة کښې د باب الصبیان لاندې تیر شوې دې. (۲)

حضرت ام قیس بنت محصن رضی الله عنها خپل ماشوم ځوئې حضور ﷺ په خدمت کښې راوستلو، حضور ﷺ هغه په خپله غیږه کښې کینولو، نو هغه تش بول اوکړل، حضور ﷺ اوبه راوغښتلې او د بولو په ځائې باندې هغه اوشیندلې.

۱۱- باب أَيِّ سَاعَةٍ يَحْتَجِمُ

وَاحْتَجَمَ أَبُو مُوسَى لَيْلاً.

[۵۳۶۹] حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ احْتَجَمَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- وَهُوَ صَائِمٌ. [ر: ۱۷۳۸]

د ترجمة الباب مقصد: ساعت نه دلته مطلقا وخت مراد دې، اصطلاحی ګهنټه مراد نه ده، ددې ترجمة الباب دوه مقصدونه او مطلبونه بیان کړې شوی دی،

① د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چې احتجام یعنی ښکر لګولو د پاره څه وخت مقرر نه دې، چې کله هم ضرورت وی بغیر د څه مکروه والی نه ښکر لګولې شی، (۳)

نو دغه شان امام بخاری ددې نه پس د حضرت ابوموسی رضی الله عنه تعلیق ذکر کړې دې، چې

---

۱) فتح الباری (۱۸۳/۱۰)-

۲) الحدیث اخرجه البخاری فی کتاب الوضوء، باب بول الصبیان (۹۰/۱) رقم الحدیث (۲۲۱)-

۳) فتح الباری (۱۸۳/۱۰) و ارشاد الساری (۴۲۳/۱۲)-

هغوی د شپې په وخت کښې ښکر لګولې وو، او د عبدالله بن عباس ﷺ روایت ئې نقل کړو چې حضور ﷺ ښکر اولګولو په داسې حالت کښې چې حضور ﷺ روژه دار وو، یعنې د ورځې په وخت کښې ښکر اولګولو، معلومه شوه چې ښکر، شپه ورځ هر وخت کښې لګولې شي، او ددې د پاره څه وخت مقرر نه دې. [1]

② بعضې حضراتو اوفرمائیل چې امام بخاری هغه روایاتو طرف ته اشاره کوی چې په هغې کښې د ښکر لګولو تاریخ او وخت خودلې شوې دې، نو هغه روایات چونکه د امام بخاری په شرط باندې پورا نه دی ځکه ئې هغه ذکر نه کړل. [2]

مثلا سنن ابی داود کښې د حضرت ابوهریره ﷺ روایت دې. من احتجم لسبع عشرة وتسع عشرة، واحدی عشرین، کان شفاء من کل داء. [3]

په سنن ترمذی کښې د حضرت انس ﷺ حدیث دې، (ان رسول الله ﷺ کان یحتجم فی الاخدعین والکاهل، وکان یحتجم لسبع عشرة وتسع عشرة، واحدی وعشرین. [4]

امام ترمذی دې حدیث لره حسن ګرځولې دې.

په سنن ترمذی کښې د حضرت عبدالله بن عباس ﷺ روایت دې، (قال رسول الله ﷺ نعم العبد الحجام یذهب بالدم، ویخف الصلب، ویجلو عن البصر، وان خیر ما تحتجمون فیه: یوم سبعة عشرة، ویوم تسعة عشرة، ویوم احدی وعشرین. [5]

د حضرت عبدالله بن عمر ﷺ روایت دې، (الحجامة تزید فی الحفظ و فی العقل، وتزید الحافظ حفظا فعلی اسم الله یوم الخمیس، یوم الجمعة، ویوم السبت، ویوم الاحد، ویوم الاثنین، یوم الثلاثاء، ولا تحتجموا یوم الاربعاء فما ینزل من جنون ولا جذام ولا برص الا لیلة الاربعاء

د ابوداود یو روایت کښې دی چې حضور ﷺ به د نهې په ورځ ښکر لګول مکروه ګڼړل. او فرمائیل به ئې (یوم الثلاثاء یوم الدم، وفیه ساعة لا یرقأفیها. [7]

یعنې د منګل په ورځ یو وخت داسې دې چې په هغې کښې بهیدونکې وینه نه اودریږی.

دې احادیثو کښې ورځ او تاریخ دواړه خودلې شوې دی، چې په ۱۷، ۱۹ او ۲۱ تاریخ باندې ښکر لګول زیات بهتردی، دغه شان د زیارت، جمعه اودهفتې په ورځ هم لګول پکار دی، د چارشنبې او په یو روایت کښې د نهې په ورځ هم د ښکر لګولو نه منع راغلې ده. [7]

---

[1] حواله بالا)-

[2] فتح الباری ۱۸٤/۱۰)-

[3] الحدیث اخرجه ابو داود فی کتاب الطب، باب حتی تستحب الحجامة، ٥/٤، رقم الحدیث ۳۸٦۱)-

[4] الحدیث اخرجه الترمذی فی کتاب الطب باب ما جاء فی الحجامة، ۳۹۰/٤) رقم الحدیث ۲۰۵۱)-

[5] الحدیث اخرجه الترمذی فی کتاب الطب باب ما جاء فی الحجامة ۳۹۰/٤) رقم الحدیث ۲۰۵۲)-

[6] عمدة القاری ۲٤۰/۲۱)-

[7] سنن ابی داود کتاب الطب ٥/٤) باب متی تستحب الحجامة رقم الحدیث ۳۸٦۲)-

د امام بخاری په شرط باندې چونکه دا روایت نه وو. ځکه هغوی دا ذکر نه کړو. خو بیا هم د ترجمة الباب نه دې احادیثو طرف ته اشاره مقصود ده. علامه قسطلانی لیکلی:

وعند الاطباء ان انفع الحجامة ما يقع في الساعة الثانية او الثالثة وان لا يقع عقب استفراغ من حمام او جماع ولا عقب شبع ولا جوع وانها تفعل في النصف الثاني من الشهر ثم في الربع الثالث من ارباعه انفع من اوله وآخره. لان الاخلاط في اول الشهر تهيج وفي آخره تسكن فاولى ما يكون الاستفراغ في اثنائه. (۱)

یعنی د ورځې په دویمې دریمې حصه کښې ښکر لګول د طبیبانو په نیز بهتر دی، غسل د جماع نه پس صحیح نه دې. دغه شان د ډیرې لوږې او د زیات موړوالی په حالت کښې هم صحیح نه دې، د میاشت په آخری پنځلسو ورځو کښې دې اولګولې شی، د ۱۴ تاریخ نه تر د ۲۳ تاریخ پورې ورځې د ټولو نه زیات بهتر دی، ځکه چې د بدن په اخلاط کښې (وینه، سودا، صفرا او بلغم) د میاشتې په شروع کښې اوچتوالې کیږی. او د میاشتې په آخره کښې ساکن والې وی. نو ځکه د مینځنئ حصه بهتره ده. ځکه چې هغه د اخلاط معتدل زمانه وی

د حضرت ابوموسی اشعری رضی الله عنه نوم عبدالله بن قیس دې. (۲)

ددوی دا تعلیق ابن ابی شیبه موصولا نقل کړې دې. (۳)

د باب په آخر کښې هم دې سند او متن سره په کتاب الصوم کښې (باب الحجامة والقئ) لاندې تیر شوې دې

۱۲-باب الحَجْمِ فِي السَّفَرِ وَالإِحْرَامِ

قَالَهُ ابْنُ بُحَيْنَةَ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم-.

[۵۳۷۰] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو عَنْ طَاوُسٍ وَعَطَاءٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ احْتَجَمَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- وَهُوَ مُحْرِمٌ [ر: ۱۷۳۸]

په سفر او احرام کښې ښکر لګولې شی.

قوله: قال ابن بحينة عن النبي ﷺ: ابن بحینه نوم عبدالله بن مالک بن قشب دې، بحینه ددوی د مور نوم دې. (۴)

ددوی دا حدیث مخکښې موصولا راروان دې.

حدیث باب کښې دی چې حضور ﷺ د احرام په حالت کښې ښکر اولګولو.

دا حدیث په کتاب الحج کښې (باب الحجامة للمحرم) کښې تیر شوې دې.

---

(۱) عمدة القاری ۲۱/۲۴۰، ارشاد الساری ۱۲/۴۲۳)-

(۲) حواله بالا)-

(۳) عمدة القاری ۲۱/۲۴۰)-

(۴) عمدة القاری ۲۱/۲۴۱، ارشاد الساری ۱۲/۴۲۳)-

۱۳ - باب الحِجَامَةِ مِنَ الدَّاءِ

[۵۳۷۱] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللّٰهِ أَخْبَرَنَا حُمَيْدٌ الطَّوِيلُ عَنْ أَنَسٍ رضی الله عنه أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ أَجْرِ الْحَجَّامِ فَقَالَ احْتَجَمَ رَسُولُ اللّٰهِ صلی الله علیه وسلم حَجَمَهُ أَبُو طَيْبَةَ، وَأَعْطَاهُ صَاعَيْنِ مِنْ طَعَامٍ، وَكَلَّمَ مَوَالِيَهُ فَخَفَّفُوا عَنْهُ، وَقَالَ « إِنَّ أَمْثَلَ مَا تَدَاوَيْتُمْ بِهِ الْحِجَامَةُ وَالْقُسْطُ الْبَحْرِي » وَقَالَ « لَا تُعَذِّبُوا صِبْيَانَكُمْ بِالْغَمْزِ مِنَ الْعُذْرَةِ، وَعَلَيْكُمْ بِالْقُسْطِ». [ر: ۱۹۹۲]

[۵۳۷۲] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ تَلِيدٍ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَمْرٌو وَغَيْرُهُ أَنَّ بُكَيْرًا حَدَّثَهُ أَنَّ عَاصِمَ بْنَ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ حَدَّثَهُ أَنَّ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللّٰهِ - رضی الله عنهما - عَادَ الْمُقَنَّعَ ثُمَّ قَالَ لَا أَبْرَحُ حَتَّى تَحْتَجِمَ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ - صلی الله علیه وسلم - يَقُولُ « إِنَّ فِيهِ شِفَاءً». [ر: ۵۳۵۹]

په دي باب کښې د بیمارئی په سبب د ښکر لګولو بیان دې. روایت کښې دی چې د حضرت انس رضی الله عنه نه د ښکر لګولو د اجرت تپوس اوکړې شو. نو هغوی اوفرمائیل چې حضور ﷺ ښکر اولګولو، ابو طیبه هغوی ته ښکر لګولې وو. حضور ﷺ ورته دوه صاعه غله ورکړه، او د هغوی د مالکانو نه (د روزانه اخستلو والا رقم کښې) د تخفیف په باره کښې خبرې اوکړې. چې بهترین علاج کوم چې تاسو کوئی، هغه ښکر لګول او قسط بحری دې. او وې فرمائیل چې په عذره بیمارئی کښې د ماشوم تالو ته زور ورکولو سره تکلیف مه ورکوئې. بلکه قسط استعمال کړئی

په دویم قراءت کښې دی چې حضرت جابر رضی الله عنه د مقنع تپوس کولو سره اووئیل چې څه به هغه وخت پورې نه زم، ترڅو چې ته ښکر اونه لګوې، او ځکه چې ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دی، چې په دې کښې شفا ده.

د ابو طیبه چې کوم غلام حضور ﷺ ته ښکر لګولې وو، د هغه نوم نافع وو. [1]

د دہ آقا محیصه بن مسعود وو، مولی د جمع صیغه مجازا ئې استعمال کړې ده. [2]

امثل ما تداویتم.. امثل بمعنی افضل دې. [3]

قوله: لا تعذبوا صبیانکم بالغمز من الغذرة: غمز: زور ورکولو ته وائی. ماشومانو ته چې کله د حلق دا بیماری راشی نو ښځې د ماشومانو تالو ته زور ورکوی. په دې عمل کښې ماشوم ته ډیر تکلیف وی. حضور ﷺ اوفرمائیل چې ماشومانو ته داسې تکلیف مه

[1] فتح الباری ۱۸۶/۱۰، عمدة القاری ۲۴۱/۲۱) ارشاد الساری ۴۲۴/۱۲)-

[2] فتح الباری ۱۸۶/۱۰) ارشاد الساری ۴۲۴/۱۲)-

[3] عمدة القاری ۲۴۱/۲۱) فتح الباری ۱۸۶/۱۰) ارشاد الساری ۴۲۴/۱۲)-

ورکوئی، بلکه د عود هندی په ذریعه ددې بیمارئی علاج اختیار کړئی.
په دې حدیث کښې حضور ﷺ ښکر لګول بهترین علاج خودلې دې، ځکه چې ښکر لګولو سره د بدن نه فاسده وینه اوځی.
امام ابوداود رحمه الله یو روایت نقل کړې دې، په هغې کښې دی، ما کان احد یشتکی الی رسول الله ﷺ وجعا فی راسه، الا قال: احتجم: ولا وجعا فی رجلیه، الا قال: اخضبها.(۱)
دلته دا خبره یاد ساتل پکار ده چې په ښکر لګولو کښې د مخصوص رګونو نه وینه ویستلې کیږی. دا هر سړې اوخکلې نشی، بلکه یو ماهر او تجربه کار کس دا کولې شی.
دغه شان چې د کومو خلقو په مزاج کښې یخوالې زیات وی او حرارت نه وی، د هغوی د پاره ښکر لګول زیات مفید نه دی، چنانچه طبری رحمه الله په سند صحیح سره د ابن سیرین رحمه الله نه روایت نقل کړې دې اذا بلغ الرجل اربعین سنة لم یحتجم.(۲)
علامه طبری په زاد المعاد کښې فرمائی:
لحجامة فی الازمان الحارة، والا مکنة الحارة والامزجة الحارة التی دم اصحابها فی غایة النضج انفع.(۳)

قوله: عاد المقنع: په دویم روایت کښې دی چې حضرت جابر رضی الله عنه د مقنع عبادت اوکړو، مقنع (نون مشدده مفتوحه سره).(۴)
حافظ ابن حجر فرمائی: لا اعرفه الا فی هذا الحدیث..(۵)

۱۴- باب الحجامة علی الرأس

[۵۳۷۳] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ عَنْ عَلْقَمَةَ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجَ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ ابْنَ بُحَيْنَةَ يُحَدِّثُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- احْتَجَمَ بِلَحْيِ جَمَلٍ مِنْ طَرِيقِ مَكَّةَ، وَهُوَ مُحْرِمٌ، فِي وَسَطِ رَأْسِهِ.
وَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ حَسَّانَ حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ -رضى الله عنهما- أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- احْتَجَمَ فِي رَأْسِهِ. [ر: ۱۷۳۸، ۱۷۳۹]
دا د ابن بحینه هغه روایت دې کوم چې مخکښې تعلیقا ذکر شوې وو، او اوس ئې دلته موصولا ذکر کړو. چې حضور ﷺ د مکې په لاره باندې مقام الحی جمل کښې په سرمبارک باندې ښکر اولګولو، په دې حالت دوی ﷺ د احرام په حالت کښې وو.
قوله: احتجم بلحی جمل: لحی جمل یو قول خو دا دې چې دا د ځائې نوم دې، مطلب دا دې.

---

(۱) الحدیث اخرجه ابوداود فی کتاب الطب باب فی الحجامة ٤/٤، رقم الحدیث ۳۸۵۸)-
(۲) فتح الباری ۱۰/۱۸٦)، عمدة القاری ۲۱/۲٤۱)-
(۳) زاد المعاد ٤/٥٤) ارشاد الساری ۱۲/٤۲٤)-
(٤) عمدة القاری ۲۱/۲٤۲) فتح الباری ۱۰/۱۸۷) ارشاد الساری ۱۲/٤۲٥)_
(٥) فتح الباری ۱۰/۱۸۷) ارشاد الساری ٤۲٥)-

چې په دې حائې باندې حضور ﷺ ښکر لګولې وو، په دې صورت کښې باء جاره د (فی) په معنی کښې ده.
دویم قول دا دې چې د جمل نه اوښ مراد دې، او (لحی) ډیرې ته وائی، نو د لحی جمل نه د ښکر لګولو هغه آله مراد ده. یعنی د اوښ د هډوکی په ذریعه هغه ښکر اولګولې شول، په دې صورت کښې باء جاره د استعانت د پاره ده. [1]
علامه عینی رحمه الله اول قول لره معتمد ګرځولې دې. [2]

قوله: وقال الانصاري اخبرنا..: انصاری نه محمد بن عبدالله بن المثنی بن عبدالله بن انس بن مالک مراد دې. [3]
دې تعلیق لره امام بیهقی موصولا نقل کړې دې. [4]
د هغې الفاظ دی احتجم وهو محرم من صداع کان به او داء، واحتجم موضع یقال له: لحی جمل. [5]

۱۵- باب الحَجْمِ مِنَ الشَّقِيقَةِ وَالصُّدَاعِ

[۵۳۷۴] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ هِشَامٍ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ احْتَجَمَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - فِي رَأْسِهِ وَهُوَ مُحْرِمٌ مِنْ وَجَعٍ كَانَ بِهِ بِمَاءٍ يُقَالُ لَهُ لُحْيُ جَمَلٍ.
وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ سَوَاءٍ أَخْبَرَنَا هِشَامٌ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - احْتَجَمَ وَهُوَ مُحْرِمٌ فِي رَأْسِهِ مِنْ شَقِيقَةٍ كَانَتْ بِهِ. [ر: ۱۷۳۸]
[۵۳۷۵] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبَانَ حَدَّثَنَا ابْنُ الْغَسِيلِ قَالَ حَدَّثَنِي عَاصِمُ بْنُ عُمَرَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - يَقُولُ «إِنْ كَانَ فِي شَيْءٍ مِنْ أَدْوِيَتِكُمْ خَيْرٌ فَفِي شَرْبَةِ عَسَلٍ أَوْ شَرْطَةِ مِحْجَمٍ أَوْ لَذْعَةٍ مِنْ نَارٍ، وَمَا أُحِبُّ أَنْ أَكْتَوِيَ». [ر: ۵۳۵۹]
شقیقة د نیم سر درد ته وئیلې شی او صداع د پوره سر درد ته وائی. [6]
ښکر لګول د سر د درد د پاره مفید دی، ابن عدی د ابن عباس رضی الله عنه نه مرفوعا نقل کړې دی، الحجامة فی الراس تنفع من الجنون والجذام، والبرص والنعاس، والصداع، ووجع الضرس والعين. [7]

[1] عمدة القاری ۲۱/۲٤۲، فتح الباری ۱۰/۱۸۸) ارشاد الساری ۱۲/٤۲۶)-
[2] عمدة القاری ۲۱/۲٤۲)-
[3] عمدة القاری ۲۱/۲٤۶) ارشاد الساری ۱۲/٤۲۶)-
[4] حواله بالا)-
[5] عمدة القاری ۲۱/۲٤۳) فتح الباری ۱۰/۱۸۸) ارشاد الساری ۱۲/٤۲۶)-
[6] عمدة القاری ۲۱/۲٤۲) فتح الباری ۱۰/۱۸۸) ارشاد الساری ۱۲/٤۲۶)-
[7] ارشاد الساری ۱۲/٤۲۷)_

خود دې روايت په سند كښې عمر بن رباح يو راوي دې، كوم چې مهتم بالكذب دې.[1]

١٦- باب الحَلْقِ مِنَ الأَذَى

[٥٣٧٦] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ قَالَ سَمِعْتُ مُجَاهِدًا عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ كَعْبٍ هُوَ ابْنُ عُجْرَةَ قَالَ أَتَى عَلَيَّ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم - زَمَنَ الْحُدَيْبِيَةِ، وَأَنَا أُوقِدُ تَحْتَ بُرْمَةٍ، وَالْقَمْلُ يَتَنَاثَرُ عَنْ رَأْسِي فَقَالَ «أَيُؤْذِيكَ هَوَامُّكَ». قُلْتُ نَعَمْ. قَالَ «فَاحْلِقْ وَصُمْ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعِمْ سِتَّةً، أَوِ انْسُكْ نَسِيكَةً». قَالَ أَيُّوبُ لاَ أَدْرِي بِأَيَّتِهِنَّ بَدَأَ. [ر: ١٧١٩]

په سر كښې كه سپګې وغيره د تكليف وركوى نو حلق كيدې شى، ددې د باب كتاب الطب سره مناسبت بيانولو باره كښې علامه عينى رحمه الله ليكلى:

ووجه ايراده فى باب الطب من حيث ان كل ما يتأذى به المؤمن وان ضعف اذاه يباح له ازالته. وان كان محرماً. وفيه معنى الطب. لانه ازالة الاذى يشابه المرض، لان كل مرض اذى. وتسلط القمل على الراس اذى، وكل اذى يباح ازالته. فالقمل يباح ازالته.[2]

يعنى سر چې كله د سپګو وغيره نه په تكليف كښې وى نو د احرام په حالت كښې حلق كولو ختمول جائز دى. په دې كښې د علاج معنى موندلې كيږى، څكه چې مرض سره يو شان يو تكليف لرې كول دى. څكه چې هر مرض تكليف والا دې.

١٧- باب مَنِ اكْتَوَى أَوْ كَوَى غَيْرَهُ، وَفَضْلِ مَنْ لَمْ يَكْتَوِ

[٥٣٧٧] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ هِشَامُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سُلَيْمَانَ بْنِ الْغَسِيلِ حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ قَالَ سَمِعْتُ جَابِرًا عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «إِنْ كَانَ فِي شَيْءٍ مِنْ أَدْوِيَتِكُمْ شِفَاءٌ فَفِي شَرْطَةِ مِحْجَمٍ أَوْ لَذْعَةٍ بِنَارٍ، وَمَا أُحِبُّ أَنْ أَكْتَوِيَ». [ر: ٥٣٥٩]

[٥٣٧٨] حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ مَيْسَرَةَ حَدَّثَنَا ابْنُ فُضَيْلٍ حَدَّثَنَا حُصَيْنٌ عَنْ عَامِرٍ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ - رضي الله عنهما - قَالَ لاَ رُقْيَةَ إِلاَّ مِنْ عَيْنٍ أَوْ حُمَةٍ. فَذَكَرْتُهُ لِسَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ فَقَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم -

«عُرِضَتْ عَلَيَّ الأُمَمُ، فَجَعَلَ النَّبِيُّ وَالنَّبِيَّانِ يَمُرُّونَ مَعَهُمُ الرَّهْطُ، وَالنَّبِيُّ لَيْسَ مَعَهُ أَحَدٌ، حَتَّى رُفِعَ لِي سَوَادٌ عَظِيمٌ، قُلْتُ مَا هَذَا أُمَّتِي هَذِهِ قِيلَ هَذَا مُوسَى وَقَوْمُهُ. قِيلَ انْظُرْ إِلَى الأُفُقِ. فَإِذَا سَوَادٌ يَمْلأُ الأُفُقَ، ثُمَّ قِيلَ لِي انْظُرْ هَا هُنَا وَهَا هُنَا فِي آفَاقِ السَّمَاءِ فَإِذَا سَوَادٌ قَدْ مَلأَ الأُفُقَ قِيلَ هَذِهِ أُمَّتُكَ وَيَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ هَؤُلاَءِ سَبْعُونَ أَلْفًا بِغَيْرِ حِسَابٍ، ثُمَّ دَخَلَ وَلَمْ

[1] حواله بالا)-
[2] عمدة القاري ٢١/٢٤٣)-

بَيْنَ لَهُمْ فَأَفَاضَ الْقَوْمُ وَقَالُوا نَحْنُ الَّذِينَ آمَنَّا بِاللَّهِ، وَاتَّبَعْنَا رَسُولَهُ، فَنَحْنُ هُمْ أَوْ أَوْلاَدُنَا الَّذِينَ وُلِدُوا فِي الإِسْلاَمِ فَإِنَّا وُلِدْنَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ. فَبَلَغَ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - فَخَرَجَ فَقَالَ هُمُ الَّذِينَ لاَ يَسْتَرْقُونَ، وَلاَ يَتَطَيَّرُونَ، وَلاَ يَكْتَوُونَ وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ». فَقَالَ عُكَّاشَةُ بْنُ مِحْصَنٍ أَمِنْهُمْ أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ «نَعَمْ». فَقَامَ آخَرُ فَقَالَ أَمِنْهُمْ أَنَا قَالَ «سَبَقَكَ عُكَّاشَةُ». [ر: ۳۲۲۹]

په اکتوی او کوی کښې فرق بیانولو سره علامه عینی اوفرمائیل چې اول لازم او دویم اعم دې. یعنی اکتوی لنفسه. د ځان د پاره داغ لګول. لنفسه ولغیره. ځان له داغ لګول یا د بل چا د پاره داغ لګول.[1]

ترجمة الباب په درې جزونو باندې مشتمل دې.

① من اکتوی ② کوی غیره ③ او فضل من لم یکتو..

د اول دوو جزونو نه د داغ جواز طرف ته اشاره ده. او دریم جز نه دې خبرې ته اشاره ده چې کله ضرورت نه وی نو ددې پریخودل افضل دی.[2]

د باب اولنې حدیث اوس تیر شوې دې. او دویم حدیث په کتاب الانبیاء کښې باب وفاة موسی علیه السلام لاندې په اختصار سره تیر شوې دې، مخکښې کتاب الرقاق کښې هم امام بخاری ددې تخریج کړې دې.[3]

حضرت عمران بن حصین رضی الله عنه فرمائی چې د نظر بد یا د زهریله ځناور (مار لړم وغیره) د ټک نه علاوه په یو څیز باندې هم منتر جائز نه دې. حصین بن عبدالرحمن فرمائی چې ما سعید بن جبیر رضی الله عنه ته دا خبره بیان کړه نو هغوی اووئیل چې مونږ ته ابن عباس رضی الله عنهما حدیث بیان کړو چې حضور صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل (زما مخکښې یو څو امتونه پیش کړې شول، یو یو او دوه دوه نبیان علیهم السلام تیر شول، هغوی سره جماعت وو، او داسې نبیان هم تیر شول چې هغوی سره یو امتی هم نه وو، تردې چې زما مخکښې یو لوئې جماعت تیر شو. ما تپوس اوکړو چې دا څه دی؟ آیا دا زما امت دې؟ جواب میلاؤ شو چې دا موسی علیه السلام او د هغه قوم دې، بیا ماته اووئیلې شول افق طرف ته اوګوره، یو جماعت ټول اسمان لره ګیر کړې وو، ماته اووئیلې شول چې یو خوا بل خوا طرفونه ته اوګوره، ما اوکتل چې د الله د مخلوق یو لویا ډله وه، چا چې ټول افق لره نیولې وو، ... اووئیلې شول چې دا ستا امت دې، په دوی کښې به اوویا زره بغیر حساب نه جنت ته داخلیږی،

دې نه پس حضور صلی الله علیه وسلم دننه تشریف راوړو، او حضور صلی الله علیه وسلم دا اونه فرمائیل چې بغیر حساب داخلیدونکې به کوم خلق وی. خلقو جهګړې شروع کړې او وې وئیل چې دا مونږ یو. څکه چې مونږ په الله باندې ایمان راوړو، او د هغه د رسول مو اتباع اوکړه، یا زمونږ اولاد دی

---

[1] عمدة القاری (۲۴۳/۲۱) ارشاد الساری (۴۲۸/۱۲)_

[2] عمدة القاری (۲۴۳/۲۱) فتح الباری (۱۹۱/۱۰)-

[3] ارشادالساری (۴۳۱/۱۲) عمدة القاری (۲۴۴/۲۱)_

خکه چې هغوی په اسلام باندې پیدا شوې دی، او مونږ خو په جاهلیت کښې پیدا شوې یو. حضور ﷺ ته چې دا خبر میلاو شو نو وې فرمائیل چې دا به هغه خلق وی چې نه منتر وائی او نه بدفالی کوی، او نه داغ لګوی، او په خپل رب باندې بهروسه کوی.
عکاشه بن محصن رضی الله عنه عرض اوکړو، چې یا رسول الله ! څه د هغه کسانو نه یم، ؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چې آو، ته د هغه خلقو نه یې. یو بل کس هم پاسیدو او تپوس ئې اوکړو چې آیا څه د هغه خلقو نه یم، حضور ﷺ اوفرمائیل چې عکاشه ستا نه مخکښې شو.

قوله: عن عمران بن حصین قال: لا رقیة الا من عین او حمة: د حدیث په دې جمله کښې اختلاف دې، چې دا موقوف ده، یا مرفوع، دلته محمد بن فضیل دا موقوفا نقل کړې دې، البته مالک بن مغول دې لره مرفوعا نقل کړې دې. د مالک روایت امام احمد او امام أبوداود رحمه الله ذکر کړې دې.(۱)

حمة(د حاء ضمه او میم تخفیف سره) د لړم زهر یا د هغه ټک ته وائی (۲)

قوله: لا رقیة الا من عین او حمة: مطلب دا دې چې دم درود په دوو آفتونو کښې نسبتا زیات مفید وی، یعنی په نظر لګیدو کښې، یا د لړم وغیره په ټک کښې.
علامه خطابی فرمائی چې ددې جملې مقصد دا نه دې چې دم درود صرف په دې دوو آفتونو کښې جائز دې، او باقی په بل آفت کښې جائز نه دې، بلکه مطلب دا دې چې په دې دواړو کښې دم درود زیات مفید او نفع ورکونکې دې. لا رقیة احق واولی من رقیة العین والحمة (۳)
علامه ابن اثیر فرمائی لا رقیة اولی وانفع. دا داسې ده څنګه چې وائی لا فتی الا علی (۴)

(د رقیة متعلق تفصیلی خبرې مخکښې رازی)

قوله: فذکرته لسعید بن جبیر: دا د حصین بن عبدالرحمن قول دې، چې ما مذکوره جمله د سعید بن جبیر رحمه الله په مخکښې ذکر کړه.

قوله: فأفاض القوم: افاض فی الحدیث: په خبرو کښې مصروف کیدل، مناظره کول

قوله: هم الذین لا یسترقون، ولا یتطیرون، ولا تکتوون: یعنی هغه خلق به وی چې دم درود نه کوی، استرقاء نه دلته زمانه جاهلیت والا استرقاء مراد ده، چې په هغې کښې شرکیه الفاظ شامل به وو، استرقاء بکتاب الله مراد نه دې. څکه چې قران وئیلو سره دم درود کول جائز دی، او د توکل مخالف نه دې.(۵)

---

(۱)اخرجه ابوداود فی کتاب الطب باب فی تعلیق التمائم ۹/۴۴رقم الحدیث ۳۸۸۴۰، ارشاد الساری ۴۲۹/۱۲
(۲)ارشاد الساری ۴۳۰/۱۲ عمدة القاری ۲۴۴/۲۱
(۳)عمدة القاری ۲۴۵/۲۱
(۴)النهایة لابن اثیر ۲۵۵۹/۲)-
(۵)عمدة القاری ۲۴۵/۲۱)-

لا یتطیرون: بدفالی نه نیسی، په زمانه جاهلیت کښې به خلقو په مرغو باندې بدشګونی (بدفالی) کوله، [1] چې د هغې څه حقیقت نه وو.

ولا یکتوون: او چې داغ نه لګوی، یعنی داغ لګول مؤثر حقیقی نه ګنړی، څنګه چې مخکښې تیر شول، د ضرورت په وخت کښې داغ لګولو کښې څه ګناه نشته.البته دا په علاج کښې سبب مؤثر ګنړل صحیح نه دی.[2]

قوله: فقام آخر: فقال: امنهم انا؟ قال: سبقك بها عکاشه: دا دویم کس څوک وو؟ په دې کښې یو قول خو دا دې چې دا حضرت سعد بن عباده رضی الله عنه وو. او دویم قول دا دې چې دا څوک بل منافق وو، حضور ﷺ په هغه باندې پرده اچولو سره سبقک عکاشه فرمائیلو سره نبه سلوک سره هغه لره رد کړو، چې کیدې شی توبه اوباسی او خالص مسلمان شی.[3]

حضور ﷺ سبق بها عکاشه اوفرمائیل یا خو ځکه چې تپوس کولو والا د ددې خلقو نه نه وو، د چا چې به بې حساب بخښنه کیږی، او دا هم احتمال دې، چې هغه هم ددې خلقو نه وو، خو حضور ﷺ ددې سلسلې لره د مخکښې تلو نه منع کولو د پاره دا جمله ارشاد اوفرمائیله، چې هسې نه اوس هر یو پاسی او دا تپوس کوی، چې هم د هغه خلقو نه یم او که نه یم [4] ددې حدیث متعلق تفصیل مخکښې په کتاب الرقاق کښې به انشاءالله راشی.

۱۸ - باب الإِثْمِدِ وَالْكُحْلِ مِنَ الرَّمَدِ

فِيهِ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ.[ر: ۵۰۲۷]

[۵۳۷۹] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ شُعْبَةَ قَالَ حَدَّثَنِي حُمَيْدُ بْنُ نَافِعٍ عَنْ زَيْنَبَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ - رضي الله عنها - أَنَّ امْرَأَةً تُوُفِّيَ زَوْجُهَا فَاشْتَكَتْ عَيْنَهَا، فَذَكَرُوهَا لِلنَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - وَذَكَرُوا لَهُ الْكُحْلَ، وَأَنَّهُ يُخَافُ عَلَى عَيْنِهَا، فَقَالَ « لَقَدْ كَانَتْ إِحْدَاكُنَّ تَمْكُثُ فِي بَيْتِهَا فِي شَرِّ أَحْلاَسِهَا - أَوْ فِي أَحْلاَسِهَا فِي شَرِّ بَيْتِهَا - فَإِذَا مَرَّ كَلْبٌ رَمَتْ بَعْرَةً، فَلاَ، أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا ».[ر: ۵۰۲۵]

اثمد د همزه او د میم کسرې سره، یو مشهور کانړې دې، چې د هغې نه رانژه جوړیږی، الکحل عام دې. او اثمد خاص دې، د کحل عطف په اثمد باندې د عطف العام علی الخاص د قبیل نه دې.[5]

[1])حواله بالا)-
[2])عمدة القاری ۲۱/۲۴۵. ارشاد الساری ۱۲/۴۳۱)-
[3])عمدة القاری ۲۱/۲۴۵)-
[4])ارشاد الساری ۱۲/۴۳۱)-
[5])عمدة القاری ۲۱/۲۴۵ ارشاد الساری ۱۲۴۳۱)-

من الرمد کښې (من) سببيه دې، اى بسبب الرمد، رمد د سترګې تکليف ته وائی، (١)
په سترګه کښې تکليف وی نو رانجه او خاص کر اثمد استعماليږی.

قوله: فيه عن ام عطية: يعنی په دې باب کښې د ام عطيه رضي الله عنها نه روايت دې، د ام عطيه نوم نسيبة بنت کعب دې، (٢)

ددوی روايت امام بخاری په کتاب الطلاق کښې موصولا نقل کړې دې، چې د هغې الفاظ لا يحل لامراة تؤمن بالله واليوم الآخر ان تحد فوق ثلاث الا على زوج فانها لا تكتحل. په دې روايت کښې اګرچې د اثمد ذکر نشته، خو عرب به دا د رانجو په توګه استعمالول، ځکه ددې روايت نه د اثمد په ثبوت باندې استدلال کيدې شی.(٣)

په کومو رواياتو کښې چې د اثمد ذکر راغلې دې، غالبا هغه د امام بخاری په شرط باندې نه وو، ځکه امام بخاری د هغې تخريج اونکړو.

د حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما روايت ابن حبان په خپل صحيح کښې نقل کړې دې د هغې الفاظ ان خيرا اكحالكم: الاثمد، يجلوا البصر وينبت الشعر، (٤)

امام ترمذی رحمه الله هم يو روايت نقل کړې دې :وخير ما اكتحلتم به الاثمد، فانه يجلوا البصر، وينبت الشعر، (٥) حديث باب په کتاب الطلاق کښې باب الاكتحال للحادة لاندې تير شوې دې.

١٩ - بَاب الْجُذَامِ

[٥٣٨٠] (٦) وَقَالَ عَفَّانُ حَدَّثَنَا سَلِيمُ بْنُ حَيَّانَ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مِينَاءَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «لاَ عَدْوَى وَلاَ طِيَرَةَ وَلاَ هَامَةَ وَلاَ صَفَرَ، وَفِرَّ مِنَ الْمَجْذُومِ كَمَا تَفِرُّ مِنَ الأَسَدِ». [٥٣٨٧، ٥٤٢٥، ٥٤٣٧، ٥٤٣٩]

---

(١) حواله بالا)-
(٢) حواله بالا)-
(٣) عمدة القارى ٢٤٦/٢١، حواله بالا)-
(٤) عمدة القارى (٢٤٦/٢١)-
(٥) اخرجه الترمذى فى كتاب الطب باب ما جاء فى السعوط وغيره، ٣٨٩/٤) رقم الحديث ٢٠٤٧)-
(٦) الحديث اخرجه البخارى ايضا فى كتاب الطب، باب لا صفر وهوداء ياخذ البطن، ٢١٦١/٥) رقم الحديث ٥٣٨٧) واخرجه البخارى ايضا فى كتاب الطب، باب لا هامة ولا صفرة ٢١٧١/٥) رقم الحديث ٥٤٢٥) واخرجه البخارى ايضا فى كتاب الطب، باب لا هامة ٢١٧٧/٥) رقم الحديث ٥٤٣٧) واخرجه البخارى ايضا فى كتاب الطب، باب لا عدوى ٢١٧٧/٥) رقم الحديث ٥٤٣٩) واخرجه مسلم فى كتاب السلام، باب لا عدوى ولا طيرة ولا هامة ولا نوء ولا غول، ولا يردد ممرض على مصح، رقم الحديث ٢٢٢٠) واخرجه الترمذى فى كتاب السير باب ما جاء فى الطيرة ١٦١/٤) رقم الحديث ١٦١٥) واخرجه ابوداود فى كتاب الطب باب فى الطيرة ١٧/٤) رقم الحديث ٣٩١١) واخرجه النسائى فى كتاب الطب باب الصفر وهو داء ياخذ البطن، ٣٧٥/٤) رقم الحديث ٧٥٩١) واخرجه ابن ماجه فى كتاب الطب باب من كان يعجبه الفال يكره الطيرة ١١٧١/٢) رقم الحديث ٣٥٣٩)-

د جذام باره کښې شارحين ليکي: هو علة رديئة تحدث من انتشار المرة السوداء في البدن كله، فتفسد مزاج الاعضاء، سمي بذلک لتجذم الاصابع وتقطعها. (١)
يعنې جذام يو بيماري ده چې په ټول بدن کښې د سودا په خوريدو سره پيدا کيږي، دا د اعضاء نظام خرابوي، د جذام معنی د کټکيدو رازي، دا بيماري ګوتو لره کټ کوي، ځکه دې ته جذام وئيلې شي.
حديث باب دلته امام بخاري په اول ځل ذکر کړې دې، خو دا امام تعليقاً ذکر کړو، ابو نعيم او ابن خزيمه دا موصولاً نقل کړې دې. (٢)

قوله: لاعدوي: عدوی: د اعداء اسم دې، يو ځيز بل ځيز طرف ته منتقل کولو ته وائي، دلته د عدوی د يو بيماري بل ته اوړيدل مراد دي، حضور ﷺ د مرض بل ته اوړيدلو نفي کړې ده، چې د يو مريض مرض بل ته زي، نو ددې څه حقيقت نشته، ځکه چې په مرض کښې دا تاثير نشته، چې هغه بل ته د سبب حقيقي په توګه باندې منتقل شي. (٣)

قوله: ولاطيرة: طيرة: بدشګوني ته وائي، د مختلف مرغانو نه بدشګوني اختستلو هم څه حقيقت نشته. (٤)

قوله: ولاهامة: هامة په اصل کښې کهوپړئي او سر ته وائي، په زمانه جاهليت کښې د خلقو خيال وو، که يو کس قتل کړې شي، نو د مړي د هډوکو نه يو ځناور پيدا شي او والوزي، او هروخت دا فرياد کوي، اسقوني اسقوني. چې کله قاتل مړ شي، نو هغه ځناور الوتلو سره غائب شي. (٥)
بعضې خلق وائي چې خپله د مقتول روح د هغه ځناور روح اختيار کړي، حضور ﷺ دا خيال غلط اوګرځولو، او وې فرمائيل چې ددې څه حقيقت نشته. (٦)
يو قول دا هم دې، چې هامة الو ته وائي، د خلقو خيال وو، چې کله هغه د چا په کور باندې کينې نو هغه کور کهنډر شي، يا د هغه نه څوک مړ شي، نو حضور ﷺ ددې ارشاد سره دې عقيدې لره بې حقيقت اوګرځوله. (٧)

قوله: ولاصفر: ددې لفظ په تشريح کښې مختلف اقوال دي، او دوه قوله پکښې مشهور دي، ① بعضې خلق د صفر د مياشتې په باره کښې مختلف قسم خيالونه او وهمونه ساتي، او

---
(١) فتح الباري ١٠/١٩٥) عمدة القاري ٢١/٢٤٦) ارشاد الساري ١٢/٤٣٢)-
(٢) حواله بالا)-
(٣) حواله بالا)-
(٤) حواله بالا)-
(٥) حواله بالا)-
(٦) حواله بالا)-
(٧) ارشاد الساري ١٢/٤٣٣)-

دې میاشتې لره منحوسه ګڼړی، او وائي چې په دې کښې د آفتونو او د حادثاتو مصیبتونه نازلیږی، حضور ﷺ په دې جمله کښې ددې نفی اوکړه، چې ددې اعتقاد څه حقیقت نشته.[1]

②ددې دویمه تشریح داسې شوې ده، چې د خلقو په زمانه جاهلیت کښې خیال وو، چې د سړی په خیټه کښې مار وی، چې د لوږې په حالت په هغه باندی ټک لګوی، دې مار ته صفر وائی، حضور ﷺ لا صفر وئیلو سره دې لره بې حقیقت اوګرځولو.[2]

د مرض د تجاوز مسائل:

قوله: وفر من المجذوم کما تفر من الاسد: د مجذوم نه داسې تختېه لکه څنګه چې د زمری نه تختې.. مرضونه بل ته لګی او که نا؟ په دې کښې حدیثونه مختلف دی د بعضې روایاتو نه معلومیږی چې د مرضونو نه تعدیه نه کیږی او د بعضو نه معلومیږی چې د مرضونو تعدیه کیږی،

چې د کومو روایاتو نه معلومیږی چې مرض بل ته نه لګی، نو د هغې نه څه دا دی:

① یو خو حدیث باب دې، چې په هغې کښې لا عدوی اوفرمائیلې شول.

② حضور ﷺ مجذوم سره روټئ خوړلو سره دا اوفرمائیل چې ثقة بالله وتوکلا علیه.[3]

③ په صحیح مسلم کښې دی چې حضور ﷺ دعدوی نفی اوکړه نو یو اعرابی اووئیل چې یو خارښ والا اوښ صحیح اوښانو سره ولاړ وی، نو د هغې خارخ نورو ته اولګی، نو حضور ﷺ اوفرمائیل چې فمن اعدی الاول.. اولنی اوښ ته دا بیماری چا اولګوله ؟[4]

دا روایت دلته مخکښې باب لا عدوی لاندې راروان دې.

ددې په مقابله کښې د بعضې روایاتو نه د مرض د تعدیه ثبوت میلاویږی، څنګه چې د حدیث باب په آخر کښې دی، وفر من المجذوم کما تفر من الاسد

دغه شان د سنن ابن ماجه په یو حدیث کښې دی، لا تدیموا النظر الی المجذومین.[5]

په یو حدیث کښې دی لا یورد ممرض علی مصح.[6]

مریض دې صحیح سړی طرف ته دې راوستلې نشی،

یو بل حدیث کښې د طاعون متعلق دی : من سمع به بارض فلا یقدم علیه.[7] یعنی کوم ځائې چې د طاعون بیماری خوره وی هلته دې ورتلل پکار نه دی.

---

[1] ارشاد الساری ۴۳۳/۱۲)-

[2] حواله بالا)-

[3] ارشاد الساری ۴۳۳/۱۲) و ۲۴۷/۲۱) عمدة القاری ۲۴۷/۲۱) فتح الباری ۱۹۶/۱۰)-

[4] فتح الباری ۱۹۹/۱۰) و عمدة القاری ۲۴۷/۲۱)-

[5] اخرجه ابن ماجة فی کتاب الطب، باب الجذام، ۱۱۷۲/۲۰) رقم الحدیث ۳۵۴۳)-

[6] فتح الباری ۱۹۸/۱۰)-

[7] حواله بالا)-

د تعارض حل کولو توجيهات: او دا خبره تاسو ته معلومه ده چې کله د يو مسئلې متعلق په حديثو کښې تعارض راشي، نو د محدثينو په نيز ددې تعارض ختمولو د پاره عموما درې طريقې دي، نسخ، ترجيح او تطبيق. په دې حديثونو کښې هم محدثينو دا درې قولونه اختيار کړې دي.

① د عالمانو يو جماعت وائي چې د مجذوم نه د تختيدو حکم منسوخ شوې دې، په حضراتو مالکيو کښې عيسى بن دينار هم دا قول اختيار کړې دې.(١)

بعضې عالمانو د ترجيح طريقه اختيار کړې ده، بيا په دې کښې دوه ډلې دي. بعضو د تعديه د نفي رواياتو ته ترجيح ورکړې ده، او بعضو ددې نه خلاف د ثبوت والا رواياتو ته ترجيح ورکړې ده، (٢)

③ خو اکثر حضراتو دې دواړه قسمه احاديثو کښې تطبيق کړې دې، او ددې تطبيق مختلف توجيهات بيان کړې شوي دي،

(الف).. چې په کومو رواياتو کښې د اجتناب و فرار من المجذوم حکم ورکړې شوې دې، هغه په استحباب او اختيار باندې محمول دي، او په کوم کښې چې حضور ﷺ المجذوم سره يوځائې خوراک کړې وو، هغه په جواز باندې محمول دي.

(ب).. ابن الصلاح او امام بيهقى په دواړه قسمه رواياتو کښې تطبيق کولو سره فرمائي چې په کومو حديثونو کښې د تعديه امراض نفي ده، د هغې مقصد دا دې چې په يو بيمارئ کښې بالذات دا تاثير نشته، چې هغه نورو خلقو ته منتقل شي،، په زمانه جاهليت کښې د خلقو هم دا خيال وو، هغوى به مرضونه بالذات مؤثر ګڼړل، حضور ﷺ ددې نفي اوکړه، او چې د کومو حديثونه د تعديه امراض ثبوت معلوميږي هغه د ظاهرى سبب په اعتبار سره دې. چې الله تعالى د ظاهرى سبب په توګه په بعضې مرضونو کښې د تعديه وصف پيدا کړې دې، چې هغه نورو ته منتقل کيږي، خو د سبب حقيقى او مؤثر اصلى په توګه دا وصف په دې کښې نشته. لهذا نفي د سبب حقيقى ده، او اثبات سبب ظاهرى دې، ځکه دواړه قسمه حديثونو کښې هيڅ تعارض نشته،(٣)

جمهور عالمانو دا توجيه اختيار کړې ده.

(ج) حافظ ابن حجر چې په شرح نخبة الفکر کښې د تطبيق کوم قول لره راجح ګرځولې دې، هغه دا دې، لا عدوى، دا په خپل اصل او په عموم باندې دې، او حقيقت دا دې چې يو مرض او بيمارى بل چاته نه منتقل کيږي، خو ددې باوجود چې کوم خلق کمزورى عقيدې والا دي هغوى ته حکم ورکړې شو چې هغه مجذوم وغيره ته نزدې نه ورځي، ځکه چې ممکن ده چې هغه ته دا بيمارى د تعديه د وجه نه نا. بلکه هم داسې اولګى، او هغه دا ګڼړل شروع کړى،

(١)فتح البارى ١٠/١٩۶) عمدة القارى ٢١/٢۴٧)-
(٢)حواله بالا)-
(٣)حواله بالا)-

چې دا بيمارى د تعديه د وجه اولګيدله، نو دغه شان د هغه عقيده به خرابه شى، ځکه د هغه د عقيدې د حفاظت او د غلط عقيدې د بندولو د پاره احتياطا هغه ته د مجذوم نه د لرې کيدو حکم ورکړې شوې دې، نو دغه شان حافظ ابن حجر رحمه الله په شرح نخبة الفکر کښې ليکى:

والاولى فى الجمع بينهما ان يقال: ان نفيه للعدوى باق على عمومه وقد صح قوله ﷺ: لا يعدى شئ، وقوله ﷺ لمن عارضه بان البعير الجرب يكون فى الابل الصحيحة، فيخالطها فتجرب حيث رد عليه ب قوله: فمن اعدى الاول يعنى ان الله تعالى ابتدا ذلك فى الثانى كما ابتداه فى الاول واما الامر بالفرار من المجذوم، فمن باب سد الذرائع لئلا يتفق للشخص الذى يخالطه شئ من ذلك بتقدير الله تعالى، ابتداء لا بالعدوى المنفية، فيظن ان ذلك بسبب مخالطته فيعتقد العدوى فيقع فى الحرج فامر بتجنبه حسما للمادة. (۱)

۲۰ - باب المن شفاء للعين

[۵۳۸۱] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ سَمِعْتُ عَمْرَو بْنَ حُرَيْثٍ قَالَ سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ زَيْدٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - يَقُولُ «الْكَمْأَةُ مِنَ الْمَنِّ، وَمَاؤُهَا شِفَاءٌ لِلْعَيْنِ». قَالَ شُعْبَةُ وَأَخْبَرَنِي الْحَكَمُ بْنُ عُتَيْبَةَ عَنِ الْحَسَنِ الْعُرَنِيِّ عَنْ عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم -. قَالَ شُعْبَةُ لَمَّا حَدَّثَنِي بِهِ الْحَكَمُ لَمْ أُنْكِرْهُ مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ الْمَلِكِ. [ر: ۴۲۰۸]

امام نووى رحمه الله فرمائى چې صرف د خرېړى اوبه سترګو ته شفا ورکوى، بعضې حضرات وائى که په سترګو کښې د حرارت د وجه نه تکليف وى، نو د هغې د پاره د خرېړى خالص اوبه شفا ده. خو که صرف د حرارت د وجه نه په سترګو کښې تکليف نه وى، بلکه نور د مرض سبب هم وى نو بيا نورو دوايانو کښې ميلاولو سره دا مفيد دى. (۲)

کهمبى ته په اردو کښې سانپ کى چهترى هم وائى، دا په باران کښې په خپله پيدا کيږى، دا دوه قسم وى. يو قسم نه سالن هم جوړيږى،

ددې متعلق څه تفصيل او الکماة من المن تشريح د کشف البارى کتاب التفسير په سورة بقرة کښې هم تير شوې دې. (۳)

قوله: قال شعبة: لما حدثني به الحكم، لم انكره من حديث عبدالملك: بره روايت شعبه بن الحجاج د عبد الملک بن عمير نه نقل کړې دې، شعبه فرمائى چې دا روايت ماته بيا حکم بن عتيبه بيان کړو، نو بيا ما د عبدالملک د حديث نه انکار اونکړې شو.

د شعبه دوه شيخان دى، يو عبدالملک او دويم حکم، اول دوى دا حديث د عبدالملک نه

(۱) شرح نخبة الفکر مع حاشية لقط الدرر، ۲۸-۲۹)-
(۲) فتح البارى ۱۰/۲۰۲)-
(۳) کشف البارى، کتاب التفسير ۲۲۰)-

واوریدو خو عبدالملک چونکه کمزوري شوي وو او د هغه حافظه متاثره شوې وه، څکه شعبه ته دده په حدیث کښې توقف وو، بیا روستو چې دا حدیث ده ته حکم بن عتیبه هم بیان کړو نو دوی ته تسلي اوشوه، او دا روایت ددوی په نیز د اعتبار قابل شو، [1]

قوله: لم انکره من حدیث عبدالملك..: لم انکره کښې ضمیر منصوب حدیث طرف ته راجع دې، یعنی ما دا روایت دې وجه نه چې دا د عبدالملک حدیث دې او هغه ضعیف شوي دي، مجهول او منکر اونه ګرځولو،

او داسې هم ترجمه کیدې شی چې ما ددې حدیث انکار اونکړو څکه چې دا د عبدالملک حدیث وو، څکه چې ددې متابعت حکم کړې وو، نو اوس د انکار ګنجائش پاتې نه وو، د (انکره) ددلته دواړه معنې کیدې شی، منکر او مجهول ګرځول، او انکار کول، [2]

د حکم بن عتیبه شیخ دلته حسن عرنی (د عین ضمې او د راء فتحې سره) دې، دا حسن بن عبدالله بجلی دې، د کوفې دې، امام ابوذرعه، عجلی ددوی توثیق کړې دې، یحي بن معین دوی ته صدوق وئیلې دی، په صحیح بخاری کښې ددوی صرف یو حدیث دې، [3]

۲۱- باب اللَّدُودِ

[٥٣٨٢] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ أَبِي عَائِشَةَ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ وَعَائِشَةَ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ- رضى الله عنه- قَبَّلَ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- وَهُوَ مَيِّتٌ، قَالَ وَقَالَتْ عَائِشَةُ لَدَدْنَاهُ فِي مَرَضِهِ، فَجَعَلَ يُشِيرُ إِلَيْنَا، أَنْ لاَ تَلُدُّونِي. فَقُلْنَا كَرَاهِيَةُ الْمَرِيضِ لِلدَّوَاءِ. فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ « أَلَمْ أَنْهَكُمْ أَنْ تَلُدُّونِي ». قُلْنَا كَرَاهِيَةَ الْمَرِيضِ لِلدَّوَاءِ. فَقَالَ « لاَ يَبْقَى فِي الْبَيْتِ أَحَدٌ إِلاَّ لُدَّ- وَأَنَا أَنْظُرُ- إِلاَّ الْعَبَّاسَ فَإِنَّهُ لَمْ يَشْهَدْكُمْ ». [ر: ٤١٨٨، ٤١٨٩]

[٥٣٨٣] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ أُمِّ قَيْسٍ قَالَتْ دَخَلْتُ بِابْنٍ لِي عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم وَقَدْ أَعْلَقْتُ عَلَيْهِ مِنَ الْعُذْرَةِ فَقَالَ « عَلَى مَا تَدْغَرْنَ أَوْلاَدَكُنَّ بِهَذَا الْعِلاَقِ عَلَيْكُنَّ بِهَذَا الْعُودِ الْهِنْدِيِّ، فَإِنَّ فِيهِ سَبْعَةَ أَشْفِيَةٍ، مِنْهَا ذَاتُ الْجَنْبِ يُسْعَطُ مِنَ الْعُذْرَةِ، وَيُلَدُّ مِنْ ذَاتِ الْجَنْبِ ». فَسَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ يَقُولُ بَيَّنَ لَنَا اثْنَيْنِ، وَلَمْ يُبَيِّنْ لَنَا خَمْسَةً. قُلْتُ لِسُفْيَانَ فَإِنَّ مَعْمَرًا يَقُولُ أَعْلَقْتُ عَلَيْهِ. قَالَ لَمْ يَحْفَظْ أَعْلَقْتُ عَنْهُ، حَفِظْتُهُ مِنْ فِي الزُّهْرِيِّ. وَوَصَفَ سُفْيَانُ الْغُلاَمَ يُحَنَّكُ بِالإِصْبَعِ وَأَدْخَلَ سُفْيَانُ فِي حَنَكِهِ، إِنَّمَا يَعْنِي رَفْعَ حَنَكِهِ بِإِصْبَعِهِ، وَلَمْ يَقُلْ أَعْلِقُوا عَنْهُ شَيْئًا. [ر: ٥٣٦٨]

---

[1] ارشاد الساری ۲۰٤/۱۲) وعمدة القاری ۲٤٨/۲۱)-

[2] عمدة القاری ۲٤٧/۲۱)-

[3] فتح الباری ۲۰٤/۱۰) عمدة القاری ۲٤٧/۲۱)-

لدو (د لام زبر سره) د مریض په خله کښې دوائی اچولو ته وائی.

قوله: قلت لسفيان: فان معمرا يقول: اعلقت عليه: قال: لم يحفظ، انما قال اعلقت عنه، حفظته من في الزهري: د امام بخاری شیخ علی بن عبد الله مدینی فرمائی چې ما د سفیان بن عیینه نه تپوس اوکړو. چې معمر بن راشد خو دا جمله (علی) سره (اعلقت علیه) وئیلو سره نقل کوی. نو سفیان اوفرمائیل چې هغوی ته یاد پاتې نه دی. زمونږ شیخ دا (عن) سره (اعلقت عنه) فرمائیلې وو. ما د زهری د ژبې نه دا یاد کړې دی....

قوله: من في الزهري يعني من فم الزهري: علامه خطابی او ابن بطال فرمائی چې صحیح (اعلقت عنه) دې. څنګه چې سفیان وئیلې دی. خو نووی فرمائی چې (عنه) او (علیه) دواړه صحیح دی. علی اوعن حروف جاره دی. کوم چې د یوبل په ځائې استعمالیدې شی[1]

قوله: ووصف سفيان الغلام يحنك بالاصبع وادخل سفيان في حنكه انما يعني رفع حنكه باصبعه، ولم يقل: اعلقوا عنه شيئا: سفیان د هغه هلک چې د چا تالو ته په ګوته سره زور ورکیږی. حالت داسې بیان کړو چې خپله ئې په تالو کښې ګوته ورکړه. د هغه مقصد په خپلو ګوتو سره تالو لره اوچتلول وو.

د سفیان مقصد دا وو چې د (اعلاق) نه د یو څیز زوړندول. یا تالو سره څه څیز لګول مراد نه دی. بلکه د اعلاق نه تالو اوچتول مراد دی. چنانچه علامه عینی رحمه الله لیکی:

غرضه من هذا الكلام التنبيه على ان الاعلاق. هو رفع الحنک. لا تعليق شئ منه على ما هو المتبادر الى الذهن. لعم التنبيه.[2]

باب بلا ترجمه

[٥٣٨٤] حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ وَيُونُسُ قَالَ الزُّهْرِيُّ أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ أَنَّ عَائِشَةَ - رضى الله عنها - زَوْجَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَتْ لَمَّا ثَقُلَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - وَاشْتَدَّ وَجَعُهُ، اسْتَأْذَنَ أَزْوَاجَهُ فِي أَنْ يُمَرَّضَ فِي بَيْتِي، فَأَذِنَّ، فَخَرَجَ بَيْنَ رَجُلَيْنِ، تَخُطُّ رِجْلاَهُ فِي الأَرْضِ بَيْنَ عَبَّاسٍ وَآخَرَ. فَأَخْبَرْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ قَالَ هَلْ تَدْرِي مَنِ الرَّجُلُ الآخَرُ الَّذِي لَمْ تُسَمِّ عَائِشَةُ قُلْتُ لاَ. قَالَ هُوَ عَلِيٌّ.

قَالَتْ عَائِشَةُ فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - بَعْدَ مَا دَخَلَ بَيْتَهَا وَاشْتَدَّ بِهِ وَجَعُهُ «هَرِيقُوا عَلَىَّ مِنْ سَبْعِ قِرَبٍ لَمْ تُحْلَلْ أَوْكِيَتُهُنَّ، لَعَلِّي أَعْهَدُ إِلَى النَّاسِ». قَالَتْ فَأَجْلَسْنَاهُ فِي

[1] عمدة القاری (٢٤٩/٢١)-

[2] حواله بالا)-

مُغْضَبٍ لِحَفْصَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - ثُمَّ طَفِقْنَا نَصُبُّ عَلَيْهِ مِنْ تِلْكَ الْقِرَبِ، حَتَّى جَعَلَ يُشِيرُ إِلَيْنَا أَنْ قَدْ فَعَلْتُنَّ. قَالَتْ وَخَرَجَ إِلَى النَّاسِ فَصَلَّى لَهُمْ وَخَطَبَهُمْ. [ر: ١٩٥]

دا بغير ترجمه باب دې، ابن بطال دلته باب ذكر كړې نه دې، بلكه دې حديث لره په ماقبل باب كښې ذكر كړو

امام بخارى رحمه الله باب بلا ترجمه ولې راوړى، ؟ ددې وجوهات په مقدمة الكتاب كښې تير شوې دې. بعضې شارحينو دا كالفصل من الباب السابق كرځولو سره وئيلې دى چې په رومبى باب كښې د لدود ذكر دې، حضور ﷺ ددې حكم كړې نه وو، او صحابه كرامو رضي الله عنهم دا اختيار كړې وو. چې په هغې باندې حضور ﷺ خفا شو، او په دې باب كښې حضور ﷺ چې د كوم كار حكم كړې دې صحابه كرامو رضي الله عنهم په هغې باندې عمل اوكړو، كوم چې د ماقبل ضد دې، وبضدها تتبين الاشياء دغه شان ددې باب بلا ترجمه د ماقبل سره نسبت په تضاد كښې دې، (١) حديث باب په ماقبل كښې څو ځل تير شوې دې،

٢٢ - باب الْعُذْرَةِ

[٥٣٨٥] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ أُمَّ قَيْسٍ بِنْتَ مِحْصَنٍ الأَسَدِيَّةَ - أَسَدَ خُزَيْمَةَ، وَكَانَتْ مِنَ الْمُهَاجِرَاتِ الأُوَلِ اللاَّتِي بَايَعْنَ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - وَهِيَ أُخْتُ عُكَّاشَةَ - أَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا أَتَتْ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - بِابْنٍ لَهَا، قَدْ أَعْلَقَتْ عَلَيْهِ مِنَ الْعُذْرَةِ فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «عَلَى مَا تَدْغَرْنَ أَوْلاَدَكُنَّ بِهَذَا الْعِلاَقِ عَلَيْكُمْ بِهَذَا الْعُودِ الْهِنْدِيِّ، فَإِنَّ فِيهِ سَبْعَةَ أَشْفِيَةٍ مِنْهَا ذَاتُ الْجَنْبِ». يُرِيدُ الْكُسْتَ، وَهُوَ الْعُودُ الْهِنْدِيُّ. وَقَالَ يُونُسُ وَإِسْحَاقُ بْنُ رَاشِدٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَلَّقَتْ عَلَيْهِ. [ر: ٥٣٦٨]

څنګه چې مخكښې تير شوې دى چې عذرة د تالو يو بيمارى ده، كومه چې د پيو ماشومانو ته كيږى. په عهدنبوى ﷺ كښې به موريانو ددې بيمارى ختمولو د پاره د ماشومانو په حلق كښې ګوته اچولو سره زور وركولو، چې هغې سره توره وينه راوتله، او ماشوم ته به ډير تكليف وو. حضور ﷺ ددې تكليف والا طريقې نه منع اوفرمائيله. او عودهندى ئې د دوائى په توګه اوخودله. ددې طريقه دا ده چې عودهندى په اوبو كښې حل كولو سره په پوزه كښې اچولې شى. نو دا محلول حلق ته رسيدو سره بيمارى ختمه كړى.

بعضې عالمانو وئيلې دى چې عذره په اصل كښې د شعرى نه لاندې د پنځو ستورو نومونه دى. چې كله هغه ستورى راوخى، نو ماشومانو ته د حلق بيمارى لګى، ددې مناسبت سره

(١) الابواب والتراجم، ٢/١٠١، عمدة القارى ٢١/٢٥٠)-

دې ته عذره وئیلې شی، دې بیمارئ ته سقوط اللهاة هم وئیلې شی. [۱]
لهاة د سرې غوښې هغه ټکړې ته وائی چې حلق طرف ته د خولې په آخری حصه کښې زوړنده وی، په اردو کښې دې ته (کوا) وئیلې شی.

قوله: قد اعلقت علیه من العذرة: یعنی هغوی د عذره بیمارئ د وجه نه د ماشومانو تالو اوچت کړې وو، حضور ﷺ اوفرمائیل علی ما تدغرن اولادکن بهذا العلاق... دغر و علاق (د عین فتحې سره) معنی ئې ده (دباول، زور ورکول) یعنی تاسو ولې د ماشومانو تالو ته زور ورکوئی، چې د هغې د وجه نه ماشومانو ته ډیر تکلیف وی،
د باب په آخر کښې د یونس تعلیق، امام مسلم او ابوداود موصولا نقل کړې دې، [۲]

۲۳ - باب دَوَاءِ الْمَبْطُونِ.

[۵۳۸۶] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَبِي الْمُتَوَكِّلِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ - صلی الله علیه وسلم - فَقَالَ إِنَّ أَخِي اسْتَطْلَقَ بَطْنُهُ. فَقَالَ «اسْقِهِ عَسَلاً». فَسَقَاهُ. فَقَالَ إِنِّي سَقَيْتُهُ فَلَمْ يَزِدْهُ إِلاَّ اسْتِطْلاَقًا. فَقَالَ «صَدَقَ اللَّهُ وَكَذَبَ بَطْنُ أَخِيكَ». تَابَعَهُ النَّضْرُ عَنْ شُعْبَةَ. [ر: ۵۳۶۰]
مبطون هغه کس ته وائی کوم چې د خیټې په تکلیف کښې مبتلا وی،

قوله: صدق الله وکذب بطن اخیك: کذب دلته د فساد او خطاء په معنی کښې دې، عربئ کښې لفظ کذب په دې معنی کښې استعمالیږی، مطلب دا دې چې الله تعالی په قران کریم کښې رشتیا فرمائیلې دی، چې په شهد کښې شفا ده، خو ستا د رور په خیټه کښې فساد دې، ځکه چې په دې کښې فاسده ماده زیاته شوې ده، ترڅو چې هغه ټول بهر راوتلې نه وی، نو نه به روغیږی. [۳]

قوله: تابعه النضر عن شعبة: یعنی د محمد بن جعفر متابعت نضر بن شمیل کړې دې، دا متابعت اسحق بن راهویه موصولا نقل کړې دې، [۴]

...

[۱] عمدة القاری ۲۳۹/۲۱، باب السعوط، فتح الباری ۱۸۴/۱۰، ارشاد الساری ۴۲۲/۱۲)۔
[۲] عمدة القاری ۲۵۱/۲۱) ارشاد الساری ۴۳۹/۱۲) فتح الباری ۲۰۶/۱۰)۔
[۳] عمدة القاری ۲۱/□۲۳۴) ارشاد الساری ۴۴۰/۱۲) فتح الباری ۲۰۹/۱۰)۔
[۴] عمدة القاری ۲۵۱/۲۱) ارشاد الساری ۴۴۰/۱۲) فتح الباری ۲۰۸/۱۰)۔

۲۴ - باب لاَ صَفَرَ، وَهُوَ دَاءٌ يَأْخُذُ الْبَطْنَ

[٥٣٨٧] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ صَالِحٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ وَغَيْرُهُ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ - رضی الله عنه - قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «لاَ عَدْوَى وَلاَ صَفَرَ وَلاَ هَامَةَ». فَقَالَ أَعْرَابِيٌّ يَا رَسُولَ اللّٰهِ فَمَا بَالُ إِبِلِي تَكُونُ فِي الرَّمْلِ كَأَنَّهَا الظِّبَاءُ فَيَأْتِي الْبَعِيرُ الأَجْرَبُ فَيَدْخُلُ بَيْنَهَا فَيُجْرِبُهَا. فَقَالَ « فَمَنْ أَعْدَى الأَوَّلَ ». رَوَاهُ الزُّهْرِيُّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ وَسِنَانِ بْنِ أَبِي سِنَانٍ. [ر: ٥٣٨٠]

د صفر متعلق مختلف اقوال په تفصيل سره په ماقبل کښې تير شوي دی،

امام بخاری رحمه الله فرمائی چې دا يو بيماری ده چې خيټې ته لګی، اول وئيلې شوې دی چې په زمانه جاهليت کښې د خلقو خيال وو چې د خيټې په مينځ کښې مار يا چينجې وی چې د لوږې په وخت کښې د انسان په خيټه چک لګوی، هغې ته صفر وائی، امام بخاری هم دا قول اختيار کړې دې.

وهذا آخر ما أردنا ايراده من شرح أحاديث كتاب النفقات والأطعمة والعقيقة والذبائح والصيد والأضاحی والأشربة والمرضى والطب من صحيح البخاری رحمه الله تعالى للشيخ المحدث الجليل سليم الله خان حفظه الله ورعاه ومتعنا الله بطول حياته وقد وقع الفراغ من تسويده، واعادة النظر فيه، ثم تصحيح ملازم الطبع بيوم الجمعة ٨ من شوال ١٤٢٣ دسمبر ٢٠٠٢ م والحمد لله الذی بنعمته تتم الصالحات وصلى الله على النبی الأمی وآله وصحبه وتابعيهم وسلم عليه وعليهم ما دامت الأرض والسموات، رتبه وراجع نصوصه وعلق عليه ابن الحسن العباسی عضو قسم التحقيق والتصنيف والأستاذ بالجامعة الفاروقية، وفقه الله تعالى لاتمام باقی الكتب كما يحبه ويرضاه وهو على كل شئ قدير، ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظيم، ويليه ان شاء الله شرح باب ذات الجنب من كتاب الطب—

••••

مصادر و مراجع

کتاب النفقات، کتاب الاطعمة، کتاب العقیقة، کتاب الذبائح والصید، کتاب الاضاحی کتاب الاشربة، کتاب المرضی، کتاب الطب،

❖ القرآن الکریم

❖ الابواب والتراجم للبخاری حضرت شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا کاندھلوی صاحب المتوفی ۱۴۰۲ھ، ایچ ایم سعید کمپنی

❖ امانی الاحبار شرح معانی الآثار، حضرت مولانا یوسف کاندھلوی ادارہ تالیفات اشرفیہ لاهور.

❖ اسماء الدارقطنی، حافظ ابوالحسن علی بن عمر دار قطنی متوفی ۱۳۸۵ھ

❖ آپ کے مسائل اور ان کا حل، حضرت مولانا یوسف لدھیانوی متوفی ۱۴۲۰ھ، مکتبہ بینات کراچی

❖ الانصاف فی معرفة الراجح من الخلاف، علاؤ الدین علی بن سلیمان مرداوی، دار احیاء التراث العربی

❖ احکام القرآن علامہ ابوبکر احمد بن علی جصاص دار الکتب العربیة، بیروت

❖ احکام القرآن حضرت مولانا ظفر احمد عثمانی ادارۃ القرآن کراچی

❖ امداد الفتاوی: حضرت مولانا اشرف علی تھانوی متوفی ۱۳۶۲ھ مکتبہ دار العلوم کراچی،

❖ احکام الذبائح: حضرت مولانا محمد تقی عثمانی صاحب مد ظلہ، مکتبہ دار العلوم کراچی،

❖ اغاثة اللهفان: ابوعبدالله محمد بن ابی بکر: ابن قیم الجوزیة المتوفی ۷۵۱ هجری.

❖ الاکمال: الامیر الحافظ ابن ماکولا المتوفی ۴۷۵ هجری محمد امین دمج، بیروت لبنان

❖ الاقناع فی حل الفاظ ابی شجاع، الشیخ محمد الخطیب الشربینی، المتوفی ۱۲۱۷ھ، المطبعة الخیریة، مصر.

❖ امداد الباری، حضرت مولانا عبدالجبار اعظمی، مکتبہ حرم، مراد آباد

❖ الاحسان بترتیب صحیح ابن حبان، امام ابوحاتم محمد بن حبان بستی، رحمه الله، المتوفی ۳۵۴ھ، موسسة الرسالة، بیروت

❖ احیاء علوم الدین مع اتحاف السادة المتقین، امام محمد بن محمد الغزالی، المتوفی ۵۰۵ھ، دار احیاء التراث العربی.

❖ الادب المفرد مع شرح فضل الله الصمد، امیر المؤمنین فی الحدیث محمد بن اسمعیل البخاری المتوفی ۲۵۶ھ، مکتبہ الایمان المدینة المنورة

❖ ارشاد الساری شرح صحیح البخاری، ابوالعباس شهاب الدین احمد بن محمد القسطلانی المتوفی ۹۲۳ھ، المطبعة الکبری الامیریة مصر، طبع سادس، ۱۳۰۴ھ

❖ الاستیعاب فی اسماء الاصحاب بهامش الاصابة ابو عمر یوسف بن عبداللہ بن محمد بن عبد البر المتوفی ۴۶۳ھ، دار الفکر بیروت

❖ اسد الغابة عز الدین ابو الحسن علی بن محمد الجزری المعروف بابن الاثیر المتوفی ۶۳۰ھ، دار الکتب العلمیة بیروت

❖ الاصابة فی تمیز الصحابة شهاب الدین ابو الفضل احمد بن علی العسقلانی المعروف بابن حجر، المتوفی ۸۵۲ھ، دار الفکر بیروت

❖ انوار الباری مولانا سید احمد رضا بجنوری، مدینہ پریس بجنور

❖ اوجز المسالک الی مؤطا مالک، شیخ الحدیث حضرت مولانا محمد زکریا کاندھلوی المتوفی ۱۴۰۲ھ، ادارۃ تالیفات اشرفیہ ملتان

❖ البحر الرائق: علامہ زین العابدین بن ابراهیم بن نجیم المتوفی ۹۷۰ھ، مکتبہ رشیدیہ کوئٹہ

❖ بدائع الصنائع فی ترتیب الشرائع، ملک العلماء علاء الدین ابوبکر بن مسعود الکاسانی المتوفی ۵۸۷ھ، ایچ ایم سعید کمپنی کراچی

❖ بذل المجهود فی حل ابی داود: علامہ خلیل احمد سهارنپوری المتوفی ۱۳۴۶ھ مطبعۃ ندوۃ العلماء لکھنو، ۱۹۷۳ء

❖ بهشتی زیور، حضرت مولانا اشرف علی تهانوی، ۱۳۶۱ھ، مکتبہ رحمانیہ، لاهور

❖ بدایۃ المجتهد: علامہ قاضی ابوالولید محمد بن احمد بن رشد قرطبی متوفی ۵۹۵ھ، مصر طبع خاص

❖ البنایۃ شرح الهدایۃ، بدر الدین عینی محمود ابن احمد المتوفی ۸۵۵ھ، مکتبہ رشیدیہ کوئٹہ

❖ البدر الساری الی فیض الباری مولانا بدر عالم میرٹھی، متوفی ۱۳۷۵ هجری بک ڈپو، دهلی مطبوعۃ ۱۹۷۰ھ

❖ تحفۃ الاحوذی، الشیخ عبد الرحمن المبارکفوری المتوفی ۱۳۵۲ھ نشر السنۃ ملتان

❖ تنزیه الشریعة المرفوعة عن الاحادیث الشنیعة الموضوعة، ابو الحسن علی بن محمد بن عراق کنانی، دار الکتب بیروت

❖ تجرید الصحابۃ، حافظ شمس الدین ابو عبداللہ محمد بن احمد عثمان الذهبی متوفی ۷۴۸ھ،

❖ تذهیب التهذیب، حافظ شمس الدین متوفی ۷۴۸ھ، بیروت لبنان

❖ التعلیق المغنی علی سنن دار قطنی، شمس الحق عظیم آبادی، دار النشر الکتب الاسلامیۃ لاهور

❖ تحفۃ الودود فی احکام المولود، علامۃ ابن القیم، الجوزیۃ متوفی ۷۵۱ھ،

❖ التعلیق الممجد علی مؤطا الامام محمد، مولانا عبد الحی لکھنوی متوفی ۱۳۰۴ھ، نور محمد کراچی

❖ تذکرۃ الرشید: مولانا عاشق الٰهی میرٹھی متوفی ۱۳۶۰ھ، ادارۃ اسلامیات لاهور

❖ تاریخ طبری : ابو جعفر محمد بن جریر الطبری متوفی ۳۱۰ھ، موسسۃ الرسالۃ بیروت
❖ تعلیقات ابن ماجه للشیخ محمد فواد عبد الباقی دار الکتاب اللبنانی، بیروت
❖ التاج والاکلیل علی حاشیۃ المواهب الجلیل لامام المواق المالکی، دار الفکر بیروت
❖ تنویر الابصار للشیخ الدین محمد بن عبد الله بن احمد الغزی الحنفی، المتوفی ۱۰۰۴ھ، مکتبہ رشیدیہ کوئٹہ
❖ تاج العروس من جواهر القاموس : ابو الفیض سید محمد بن محمد المعروف بالمرتضی الزبیدی، المتوفی ۱۲۰۵ء، مکتبۃ الحیاۃ، بیروت
❖ تاریخ الخمیس فی احوال انفس نفیس، الشیخ حسین بن محمد بن الحسن الدیاربکری المالکی، المتوفی ۹۶۶ء، موسسۃ شعبان بیروت
❖ التاریخ الصغیر، امیر المؤمنین فی الحدیث محمد بن اسمٰعیل البخاری، المتوفی ۲۵۶ھ، المکتبۃ الاثریۃ، شیخوپورہ۔
❖ تاریخ عثمان بن سعید الدارمی المتوفی ۲۸۰ھ، عن ابی زکریا یحیی بن معین، ۲۳۳ھ دار المامون للتراث، ۱۴۰۰ء
❖ التاریخ الکبیر، امیر المومنین فی الحدیث محمد بن اسمعیل البخاری، المتوفی ۲۵۶ء، دار الکتب العلمیۃ بیروت
❖ تحفۃ الاشراف بمعرفۃ الاطراف، ابو الحجاج جمال الدین یوسف بن عبد الرحمن المزی، المتوفی ۷۴۲ھ، المکتب الاسلامی بیروت طبع دوم ۱۴۰۳ء، مطابق ۱۹۷۳ھ،
❖ تدریب الراوی بشرح تقریب النواوی، حافظ جلال الدین عبد الرحمن سیوطی، المتوفی ۹۱۱ء، المکتبۃ العلمیۃ مدینۃ منورۃ
❖ تذکرۃ الحفاظ، حافظ ابو عبد الله شمس الدین محمد ابن احمد بن عثمان ذهبی، المتوفی ۷۴۸ء، دائرۃ المعارف العثمانیۃ الهند
❖ الترغیب والترهیب امام عبد العظیم بن عبد القوی المنذری، المتوفی ۶۵۶ھ، دار احیاء التراث العربی بیروت، الطبعۃ الثالثۃ، ۱۳۸۸ء، ۱۹۶۸ء
❖ تعلیقات علی تهذیب الکمال، دکتور بشار عواد معروف، موسسۃ الرسالۃ طبع اول، ۱۴۱۳ء
❖ تعلیقات علی لامع الدراری شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا صاحب، المتوفی ۱۴۰۲ء، بمطابق ۱۹۸۲ء، مکتبۃ امدادیۃ المکرمۃ
❖ تعلیقات نور الدین عتر علی علوم الحدیث لابن الصلاح تصویر ۱۴۰۶ء، ۱۹۸۶ء، دار الفکر بدمشق
❖ تغلیق التعلیق، حافظ احمد بن علی المعروف بابن حجر، رح، المتوفی ۸۵۲ھ المکتب الاسلامی وادر عمار۔

❖ تفسیر طبری (جامع البیان) امام محمد بن جریر الطبری رحمہ اللہ، المتوفی ۳۱۰ھ دار المعرفۃ، بیروت
❖ تفسیر القرآن العظیم، حافظ ابو الفداء عماد الدین اسمٰعیل بن عمر بن کثیر دمشقی، المتوفی ۷۷۴ھ، دار الفکر بیروت
❖ التفسیر الکبیر، الامام ابوعبد اللہ فخر الدین محمد بن عمر الحسین الرازی، المتوفی ۶۰۶ھ، مکتب الاعلام الاسلامی ایران۔
❖ تقریب التہذیب، حافظ ابن حجر العسقلانی المتوفی ۸۵۲ھ، دار الرشید حلب، ۱۴۰۶ھ
❖ تکملۃ فتح الملہم حضرت مولانا محمد تقی عثمانی صاحب، مدظلہم مکتبہ دار العلوم کراچی۔
❖ التلخیص الحبیر فی تخریج احادیث الرافعی الکبیر، حافظ ابن حجر العسقلانی، المتوفی، ۸۵۲ھ دار نشر الکتب الاسلامیۃ لاہور۔
❖ تلخیص المستدرک (المطبوع بذیل المستدرک) حافظ شمس الدین محمد بن احمد بن عثمان ذہبی، المتوفی، ۷۴۸ھ، دار الفکر بیروت،
❖ تہذیب الاسماء واللغات، امام محی الدین ابو زکریا یحیی بن شرف النووی المتوفی ۶۷۶ھ ادارۃ الطباعۃ المنیریۃ۔
❖ تہذیب التہذیب، حافظ ابن حجر العسقلانی المتوفی ۸۵۲ھ، دائرۃ المعارف النظامیۃ، حیدر آباد الدکن ۱۳۲۵ھ۔
❖ تہذیب الکمال، حافظ جمال الدین ابو الحجاج یوسف بن عبدالرحمن المزی، المتوفی ۷۴۲ھ، مؤسسۃ الرسالۃ طبع اول ۱۴۱۳ء
❖ تیسیر مصطلح الحدیث، دکتور محمود الطحان حفظہ اللہ، قدیمی کتب خانہ کراچی
❖ الثقات لابن حبان، حافظ ابو حاتم محمد بن حبان بستی، المتوفی ۳۵۴ھ، دائرۃ المعارف العثمانیۃ حیدر آباد ۱۳۹۳ھ۔
❖ جامع الترمذی (سنن الترمذی) امام ابوعیسی محمد بن عیسی بن سورۃ الترمذی، المتوفی ۲۷۹ھ، ایچ ایم سعید کمپنی، دار احیاء التراث العربی۔
❖ الجامع لاحکام القرآن (تفسیر القرطبی) امام ابو عبداللہ محمد بن احمد الانصاری المتوفی ۶۷۱ء، دار الفکر بیروت
❖ جامع المسانید، امام ابو المؤید محمد بن محمود الخوارزمی، المتوفی ۶۶۵ھ المکتبۃ الاسلامیۃ، سمندری لائل پور۔

❖ جامع الدروس العربیة، الشیخ المصطفی الغلائنی، انتشارات ناصر خسرو ایران
❖ الجرح والتعدیل، عبد الرحمن بن ابی حاتم الرازی، دائرة المعارف عثمانیه، حیدر آباد دکن
❖ الجمع بین رجال الصحیحین، ابو الفضل محمد بن طاهر المقدسی المعروف بابن القیسرانی، المتوفی ۵۰۷ھ، دار الکتب العلمیة بیروت
❖ الجوهرة النیرة، الشیخ العلام ابوبکر بن علی بن محمد الحداد الیمنی المتوفی ۸۰۰ھ، مکتبہ حقانیہ ملتان
❖ جمهرة اللغة، ابوبکر محمد بن الحسن بن درید، المتوفی ۳۲۱ھ دار صادر بیروت
❖ الجوهر النقی فی الرد علی الامام البیهقی علامہ علاؤ الدین بن علی بن عثمان الماردینی نشر السنة ملتان.
❖ جامع الاصول، مبارک بن احمد ابن الاثیر الجزری متوفی ۶۰۶ھ، دار الفکر بیروت
❖ جواهر الفتاوی، عبد السلام چاٹگامی، اسلامی کتب خانہ کراچی.
❖ حاشیة لقط الدرر، عبد اللہ عبد اللہ بن حسین خاطر السمین مکتبہ مصطفی البابی مصر.
❖ حاشیة الدسوقی علی الشرح الکبیر للدردیر، دار الفکر بیروت
❖ حاشیة الصاوی علی الشرح الصغیر للدردیر، احمد بن محمد الصاوی المالکی،
❖ حیاة الحیوان، العلامة کمال الدین الدمیری، المتوفی ۸۰۸ھ، ادارۃ اسلامیات لاهور.
❖ حاشیة البخاری احمد علی سهارنپوری و متوفی ۱۲۹۷ھ، قدیمی کتب خانہ کراچی،
❖ حاشیة الطحطاوی، علی الدر المختار للعلامة السید احمد الطحطاوی، متوفی ۱۲۳۱ھ دار المعرفة بیروت.
❖ حلیة العلماء فی معرفة مذاهب الفقهاء الشیخ سیف الدین ابوبکر محمد بن احمد القفال، المتوفی ۵۰۷ھ مؤسسة الرسالة بیروت.
❖ حاشیة السندی علی البخاری امام ابو الحسن نور الدین محمد بن عبد الهادی السندی، المتوفی ۱۱۳۸ھ، قدیمی کتب خانہ کراچی.
❖ حجة اللہ البالغة، حضرت مولانا شاہ ولی اللہ الدهلوی، المتوفی ۱۱۷۶ھ، ادارۃ الطباعة المنیریة مصر ۱۳۵۲ھ.
❖ حلیة الاولیاء حافظ ابو نعیم احمد بن عبد اللہ بن احمد اصبهانی المتوفی ۴۳۰ھ، دار الفکر بیروت
❖ خصائل نبوی شرح شمائل ترمذی، حضرت مولانا زکریا مکتبہ الشیخ بهادر آباد کراچی
❖ خلاصة الخزرجی (خلاصة تذهیب تهذیب الکمال) علامہ صفی الدین الخزرجی، مکتب المطبوعات الاسلامیة بحلب.
❖ دائرة المعارف قاموس عام لکل فن و مطلب، بطرس المعلم البستانی دار المعرفة، بیروت
❖ الدر المختار، علامہ علاء الدین محمد بن علی بن محمد الحصکفی، المتوفی ۱۰۸۸ھ، مکتبہ رشیدیہ کوئٹہ.

- الدر المنثور بالماثور، حافظ جلال الدین عبد الرحمن السیوطی، المتوفی ۹۱۱ء، موسسة الرسالة
- الذخیرة، شهاب الدین احمد بن ادریس الصنهاجی، وزارة الاوقاف، والشؤن الاسلامیة کویت
- ردالمختار، علامه محمد امین بن عمر بن عبد العزیز عابدین شامی رحمه الله، المتوفی ۱۲۵۲ء ھ، مکتبه رشیدیه کوئٹه.
- روح المعانی فی تفسیر القران العظیم والسبع المثانی ابو الفضل شهاب الدین سید محمد آلوسی بغدادی المتوفی ۱۲۷۰ء ھ، مکتبه امدادیه ملتان.
- الرسالة للامام محمد بن ادریس الشافعی المتوفی ۲۰۴ء، مکتبه دار التراث
- روائع البیان فی تفسیر آیات الاحکام للشیخ محمد علی الصابونی، مکتبه الغزالی، دمشق
- زاد المعاد فی هدی خیر العباد ابو عبدالله محمد بن ابی بکر ابن قیم الجوزیة تحقیق شعیب الارنؤوط عبدالقادر الارنؤوط، مؤسسة الرسالة بیروت.
- السراج المنیر شرح الجامع الصغیر فی احادیث البشیر النذیر علی بن احمد ابن محمد ابن ابراهیم العزیزی المتوفی، ۱۰۷۰ء ھ، مکتبة الایمان المدینة المنورة
- سنن ابن ماجه امام ابوعبدالله محمد بن یزید بن ماجه، المتوفی ۲۷۳ ھ، قدیمی کتب خانه کراچی، / دار الکتاب المصری قاهرة
- سنن ابی داود امام ابوداود سلیمان الاشعث السجستانی المتوفی ۲۷۵ ھ، ایچ ایم سعید کمپنی کراچی، دار احیاء السنة النبویة
- سنن الدارقطنی، حافظ ابو الحسن علی بن عمر الدارقطنی، المتوفی ۳۸۵ ھ دار نشر الکتب الاسلامیة لاهور.
- سنن الدارمی، امام ابو محمد عبدالله بن عبد الرحمن الدارمی، المتوفی ۲۵۵ ھ، قدیمی کتب خانه کراچی.
- السنن الکبری للبیهقی، امام حافظ ابوبکر احمد بن الحسین بن علی البیهقی، المتوفی ۴۵۸ ھ نشر السنة ملتان.
- السنن الصغری للنسائی، امام ابوعبد الرحمن احمد بن شعیب النسائی، المتوفی ۳۰۳ ھ، قدیمی کتب خانه کراچی.
- السنن الکبری للنسائی: امام ابوعبد الرحمن احمد بن شعیب النسائی، المتوفی ۳۰۳ ھ، نشر السنة ملتان
- سیر اعلام النبلاء، حافظ ابو عبدالله شمس الدین محمد بن احمد بن عثمان الذهبی، المتوفی ۷۵۸ ھ مؤسسة الرسالة
- السیرة الحلبیة، (انسان العیون فی سیرة الامین المامون) علامه علی بن برهان الدین الحلبی، المتوفی ۱۰۴۴ ھ المکتبة الاسلامیة بیروت
- شذرات الذهب فی اخبار من ذهب، علامه عبدالحی بن احمد بن محمد بن العماد العکری الحنبلی متوفی ۱۰۸۹ ھ، دار الآفاق بیروت

❖ شرح نخبة الفكر ابن حجر عسقلانی قدیمی کتب خانہ کراچی۔
❖ شرح ابن بطال امام ابو الحسن علی بن خلف بن عبد الملک، المعروف بابن بطال المتوفی ۴۴۹ھ مکتبة الرشد، الریاض، الطبعة الاولی، ۱۴۲۰ھ، ۲۰۰۰م
❖ شرح الابی علی مسلم اکمال اکمال المعلم، ابوعبدالله محمد بن خلفة الابی المالکی، المتوفی ۸۲۷، دار الکتب العلمیة بیروت
❖ شرح الکرمانی الکواکب الدراری، علامہ شمس الدین محمد بن یوسف الکرمانی المتوفی، ۷۸۶ھ دار احیاء التراث العربی۔
❖ شرح مشکل الآثار، امام ابو جعفر احمد بن محمد بن سلامة الطحاوی، المتوفی ۳۲۱ھ، مؤسسة الرسالة ۱۴۱۵، ۱۹۹۴م
❖ شرح معانی الآثار، امام ابو جعفر احمد بن محمد بن سلامة الطحاوی المتوفی ۳۲۱ھ، میر محمد آرام باغ کراچی۔
❖ شرح النووی علی صحیح مسلم امام ابو زکریا یحیی بن شرف النووی، المتوفی ۶۷۶ھ قدیمی کتب خانہ کراچی۔
❖ شعب الایمان امام حافظ احمد بن الحسین بن علی البیهقی، المتوفی ۴۵۸ دار الکتب العلمیة بیروت ۱۴۱۰ھ۔
❖ الشمائل المحمدیة للترمذی، امام أبو عیسیٰ محمد بن عیسیٰ بن سورة الترمذی رحمه الله تعالیٰ، المتوفی ۲۷۹ھ، فاروقی کتب خانہ، ملتان
❖ الصحیح للبخاری امام ابو عبدالله محمد بن اسمعیل البخاری المتوفی ۲۵۶ھ، قدیمی کتب خانہ کراچی۔
❖ الصحیح لمسلم امام لمسلم بن الحجاج القشیری النیسابوری، المتوفی ۲۶۱ھ قدیمی کتب خانہ کراچی۔
❖ طب نبوی علامہ ابن قیم اردو ترجمہ، حکیم عزیز الرحمن اعظمی، دار الاشاعت، کراچی۔
❖ الطب النبوی والعلم الحدیث، محمد ناظم مؤسسة الرسالة بیروت
❖ طبقات الشافعیة الکبری علامہ تاج الدین ابو نصر عبد الوهاب بن تقی الدین سبکی،
❖ الطبقات الکبری امام ابو عبدالله محمد بن سعد، المتوفی ۲۳۰ھ، دار صادر بیروت
❖ ظفر الامانی، علامہ عبد الحی لکھنوی المتوفی ۱۳۰۴ھ مکتب المطبوعات الاسلامیة بحلب الطبعة الثالثة، ۱۴۱۶ھ،
❖ العلل، علی بن عبدالله المدینی، المکتب الاسلامی
❖ العنایة علامہ اکمل الدین محمد بن محمود البابرتی متوفی ۷۸۶ھ، مکتبہ رشیدیہ کوئٹہ
❖ العقد الفرید، احمد بن محمد بن عبد ربه الاندلسی، المتوفی ۳۲۸ھ، دار الباز، مکة مکرمة
❖ علاج معالجہ کی شرعی حیثیت، مفتی انعام الحق قاسمی، زمزم پبلشرز کراچی

❖ عون المعبود شرح سنن ابی داود، شمس الحق عظیم آبادی، دار الفکر بیروت،
❖ علوم الحدیث، مقدمۃ ابن الصلاح، حافظ تقی الدین عثمان بن عبد الرحمن المعروف بابن صلاح الشہرزوری، المتوفی ۶۴۳، دار الکتب العلمیۃ بیروت
❖ عمدۃ القاری، امام بدر الدین ابو محمد محمود بن احمد العینی، المتوفی ۸۵۵ھ ادارۃ الطباعۃ المنیریۃ۔
❖ فقہ اللغۃ علامۃ عبد الملک بن محمد بن اسماعیل ابو منصور الثعالبی، مطبع مصطفی البابی الحلبی مصر۔
❖ الفردوس، ابو شجاع شیرویہ ابن شہردار الدیلمی متوفی ۵۰۹ھ، دار الکتب العلمیۃ، بیروت
❖ فتاوی رحیمیہ، حضرت مولانا مفتی عبد الرحیم، دار الاشاعت کراچی
❖ فتاوی محمودیہ، حضرت مولانا مفتی محمود حسن صاحب مظہری کتب خانہ، کراچی
❖ فضل اللہ الصمد فی توضیح الادب المفرد فضل اللہ جیلانی، صدف پبلشرز۔ کراچی
❖ الفقہ الاسلامی وادلتہ، علامہ وھبہ زحیلی، مکتبہ حقانیہ پشاور۔
❖ فتاوی عالمگیریہ، جماعۃ من العلماء نورانی، کتب خانہ پشاور،
❖ الفائق، علامہ جار اللہ ابو القاسم محمود بن عمر الزمخشری، المتوفی ۵۳۸ھ دار المعرفۃ بیروت
❖ فتح الباری حافظ احمد بن علی المعروف بابن حجر العسقلانی، المتوفی ۸۵۲ھ دار الفکر بیروت
❖ فتح القدیر امام کمال الدین محمد بن عبد الواحد المعروف بابن الھمام، المتوفی ۸۶۱ھ مکتبہ رشیدیہ کوئٹہ۔
❖ فیض الباری امام العصر علامہ انور شاہ الکشمیری المتوفی، ۱۳۵۲ھ ربانی بک ڈپو، دھلی۔
❖ القاموس الوحید، مولانا وحید الزمان قاسمی ادارۃ اسلامیات لاھور
❖ القاموس الجدید۔ مولانا وحید الزمان قاسمی ادارۃ اسلامیات لاھور
❖ مختصر القدوری، ابو الحسن بن احمد بن محمد بن جعفر البغدادی، المتوفی، ایچ ایم سعید کمپنی کراچی،
❖ القانون فی الطب للشیخ الرئیس ابی علی حسین بن عبد اللہ المعروف بابن سینا المتوفی ۴۲۸ھ
❖ الکامل فی التاریخ علامہ ابو الحسن عز الدین علی بن محمد ابن الاثیر الجزری، المتوفی ۶۳۰ھ دار الکتاب العربی بیروت
❖ کفایت المفتی، حضرت مولانا مفتی کفایت اللہ دار الاشاعت، کراچی
❖ کتاب الام، الامام محمد بن ادریس الشافعی، ۲۰۴ھ، دار المعرفہ بیروت
❖ کتاب الموضوعات رضی الدین حسن بن محمد بن حیدر الاھوری المتوفی ۶۵۰ھ المطبعۃ الاعلامیۃ مصر۔
❖ کتاب الآثار، امام اعظم ابوحنیفہ، ادارۃ القرآن کراچی
❖ کتاب الحیوان، ابو عثمان عمرو بن بحر، الجاحظ، المتوفی ۲۵۵ھ، المجمع العلمی العربی الاسلامی، بیروت لبنان

❖ اللآلى المصنوعة فى الاحاديث الموضوعة علامه جلال الدين سيوطى المتوفى ٩١١ھ۔
❖ الكاشف شمس الدين ابوعبدالله محمد بن احمد بن عثمان الذهبى، المتوفى ٧٤٨ھ، شركة دار القبلة، موسسة علوم القران طبع اول، ١٩٩٢ء، ١٤١٣ھ
❖ الكاشف عن حقائق السنن شرح الطيبى، امام شرف الدين حسين بن محمد بن عبدالله الطيبى، المتوفى ٨٤٣ھ، ادارة القران كراچى
❖ الكامل فى ضعفاء الرجال امام حافظ ابو احمد عبدالله بن عدى الجرجانى المتوفى ٣٦٥ھ دار الفكر بيروت
❖ كتاب الضعفاء والمتروكين للنسائى المطبوع مع التاريخ الصغير والضعفاء الصغير للبخارى، امام ابو عبدالرحمن احمد بن شعيب النسائى المتوفى ٣٠٣ھ، المكتبة الاثرية سانگله هل، شيخوپوره
❖ كشف البارى كتاب الايمان وكتاب المغازى، شيخ الحديث حضرت مولانا سليم الله خان صاحب مكتبه فاروقيه كراچى
❖ الكوكب الدرى، حضرت مولانا رشيد احمد گنگوهى قدس الله سره المتوفى ١٣٢٣ھ ادارة القران كراتشى.
❖ لامع الدرارى حضرت مولانا رشيد احمد گنگوهى، المتوفى ١٣٢٣ھ، مكتبه امداديه مكه مكرمه
❖ لسان العرب علامه ابوالفضل جمال الدين محمد بن مكرم ابن منظور الافريقى المصرى المتوفى ٨١١ھ نشر ادب الحوزة قم ايران ١٤٠٥ھ
❖ المؤطا، امام مالك بن انس، المتوفى ١٧٠ھ دار احياء التراث العربى
❖ المؤطا، امام محمد بن الحسن الشيبانى المتوفى ١٨٣ھ، نور محمد اصح المطابع آرام باغ كراچى
❖ المبسوط شمس الائمة ابوبكر محمد بن ابى سهل السرخسى، المتوفى ٤٨٣ھ، دار المعرفة بيروت ١٣٩٨ھ، ١٩٧٨م
❖ مجمع بحار الانوار، علامه محمد طاهر پٹنى، المتوفى ٩٨٢ھ دائرة المعارف العثمانية حيدر اباد ١٣٩٥ھ۔
❖ مجمع الزوائد، امام نور الدين على بن ابى بكر الهيثمى، المتوفى ٨٠٧ھ، دار الفكر بيروت
❖ المجموع شرح المهذب امام محى الدين ابوزكريا يحيى بن شرف النووى المتوفى ٦٨٦ھ شركة من علماء الازهر.
❖ مظاهر حق جديد، نواب محمد قطب الدين دهلوى، دار الاشاعت كراچى
❖ موارد الظمان نور الدين على بن ابى بكر الهيثمى، دار الكتب العلمية بيروت
❖ مقدمة ابن خلدون ابوزيد ولى الدين محمد بن خلدون، المتوفى ٨٠٨ھ، مطبوعة مصر
❖ مقدمة لامع الدرارى حضرت مولانا زكريا، ١٤٠٢ھ، مكتبه امداديه مكه مكرمه
❖ معجم البلدان، علامه ابوعبدالله ياقوت حموى، متوفى ٦٢٦ھ دار احياء التراث بيروت
❖ مجموعة الفتاوى حضرت مولانا عبدالحى لكهنوى المتوفى ١٣٠٤ھ، ايچ ايم سعيد كمپنى.

❖ المدونة الکبری لامام مالک بن انس دار صادر بیروت
❖ المخصص فی اللغة ابو الحسن علی بن اسماعیل ابن سیدۃ اللغوی، المتوفی ۴۵۸ھ، دار الآفاق الجدیدۃ بیروت
❖ معارف القرآن حضرت مولانا مفتی محمد شفیع صاحب، ۱۹۷۶ء ھ ادارۃ المعارف کراچی
❖ معارف القرآن حضرت مولانا ادریس کاندھلوی، رحمہ اللہ
❖ مجمع مقاییس اللغة، ابو الحسن احمد بن فارس بن زکریا، دار الفکر، بیروت
❖ المعرفة والتاریخ الشیخ ابویوسف یعقوب بن سفیان الفسوی، المتوفی ۲۷۷ھ موسسة الرسالة، بیروت۔
❖ مالا بد منه: قاضی ثناء اللہ پانی پتی، مکتبہ شرکت علمیة، بیرون بوھر گیٹ، ملتان
❖ المحلی، علامہ ابو محمد علی بن احمد بن سعید بن حزم، المتوفی ۴۵۶ھ المکتب التجاری، دار الکتب العلمیة بیروت
❖ مختار الصحاح امام محمد بن ابی بکر بن عبد القادر الرازی، المتوفی ۶۶۶ھ، دار المعارف مصر
❖ مرقاۃ المفاتیح، علامہ نور الدین علی بن سلطان القاری، المتوفی ۱۰۱۴ھ، مکتبہ امدادیہ ملتان۔
❖ المستدرک علی الصحیحین، حافظ ابو عبداللہ محمد بن عبداللہ الحاکم، النیسابوری، المتوفی ۴۰۵ھ دار الفکر بیروت
❖ مسند ابی داود الطیالسی، حافظ سلیمان بن داود بن الجارود المعروف بابی داود الطیالسی، المتوفی ۲۰۴ھ دار المعرفة بیروت
❖ مسند احمد امام احمد بن حنبل المتوفی ۲۴۱ھ،
❖ مسند الحمیدی امام ابوبکر عبداللہ بن زبیر الحمیدی المتوفی ۲۱۹ھ، المکتبه السلفیة مدینه منورۃ۔
❖ المصنف لابن ابی شیبة، حافظ عبداللہ بن محمد بن ابی شیبة المعروف بابی بکر بن ابی شیبة المتوفی ۲۳۵ھ الدار السلفیة بمبئی، الهند طبع دوم ۱۳۹۹ھ ۱۹۷۹م
❖ المصنف لعبد عبد الرزاق بن همام صنعانی المتوفی ۲۱۱ھ، مجلس علمی کراچی۔
❖ معالم السنن امام ابوسلیمان حمد بن محمد الخطابی، المتوفی ۳۸۸ھ مطبعة السنة المحمدیة ۱۳۶۷ھ ۱۹۴۸م
❖ معجم الطبرانی الکبیر امام سلیمان بن احمد ایوب الطبرانی المتوفی ۳۶۰ھ، دار احیاء التراث العربی۔
❖ المعجم الوسیط، دکتور ابراهیم انیس دکتور عبد الحلیم منتصر، عطیة الصوالحی، محمد خلف اللہ احمد مجمع اللغة العربیة دمشق۔
❖ معرفة علوم الحدیث امام ابوعبداللہ محمد بن عبداللہ حاکم نیسابوری، المتوفی ۴۰۵ھ دار الفکر بیروت
❖ المغنی، امام موفق الدین ابو محمد عبداللہ بن احمد بن قدامه، المتوفی ۶۲۰ھ دار الفکر بیروت۔

❖ مقدمة ابن الصلاح (علوم الحدیث)، حافظ تقی الدین ابو عمرو عثمان بن عبدالرحمن المعروف بابن الصلاح المتوفی ۶۴۳ھ، دار الکتب العلمیة بیروت

❖ المفهم لما اشکل من تلخیص کتاب مسلم، الامام الحافظ ابو العباس احمد بن عمر ابراهیم، القرطبی، المتوفی، ۶۵۶ھ، دار ابن کثیر دمشق، بیروت

❖ الموضاعات لامام ابی الفرج عبدالرحمن ابن الجوزی المتوفی ۵۹۷ھ، قرآن محل اردو بازار کراچی۔

❖ میزان الاعتدال فی نقد الرجال، حافظ شمس الدین محمد بن احمد بن عثمان الذهبی، ۷۴۸ھ دار احیاء الکتب العربیة مصر، ۱۳۸۲ھ۔

❖ نصب الرایة حافظ ابو محمد جمال الدین عبدالله بن یوسف زیلعی، المتوفی ۷۶۲ھ مجلس علمی ڈابھیل، ۱۳۷۷ھ۔

❖ نظام الفتاوی، حضرت مولانا مفتی نظام الدین صاحب انڈیا، مکتبه حسامیة، دیوبند

❖ النهایة فی غریب الحدیث والاثر، علامه مجد الدین ابو السعادت المبارک بن محمد ابن الاثیر المتوفی ۶۰۶ھ دار احیاء التراث العربی۔

❖ هدی الساری، مقدمة فتح الباری، حافظ ابن حجر العسقلانی، المتوفی ۸۵۲ھ دار الفکر بیروت

❖ الهدایة : علی بن ابن ابی بکر مرغینانی، ایچ ایم سعید، کمپنی....

تمت